

చిలకమర్తి లక్ష్మీనృసింహకవి

సంపూర్ణ గ్రంథావళి

షష్టిపూర్తి ముద్రణము

౨-వ సంపుటము—నవలలు

సౌందర్యతిలక - అహల్యాభాయి - హేమలత.

షష్టిపూర్తి సంఘకార్యదర్శి :

పాలకోడేటి గురుమూర్తి గారిచే

ప్రకటితము.

1927

[**Price Rs. 3**

రాజమహేంద్రవరము

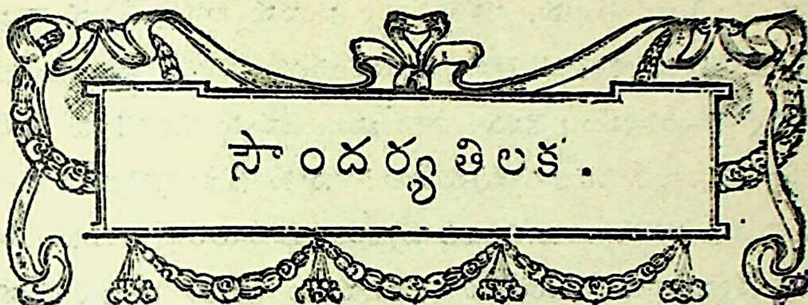
శ్రీ సుజనరంజనీ ముద్రాక్షరశాలయందు

పోతాప్రగడ శేషగిరిరావుగారిచే

ముద్రింపఁబడియె.

1927.

మొదటి ప్రకరణము.

"భగవంతుఁడగు నారాయణుఁడు మనుష్యరూపము ధరించి ప్రత్యక్షముగ ద్వారకానగరమునందుండి జగముల నేలుచుండఁగ నే నావంటి వృద్ధులకింత పాటును మనుష్యులకింత చేటును గల్గుచున్నదిగదా! ముందురాఁగల యుగముయొక్క ధర్మములు మందుఁడనగు నాకె కనులకుఁ గట్టిన ట్లెదుటఁ గనఁబడుచుండ వేదవ్యాసునంతటి మహాత్మునకుఁ గనఁబడకుండునా! నేఁడుదయమునుండి నే నెవ్వరియింటికిఁ జనినను నాకు నొక కబళ మన్న మయినను దొరకదయ్యె. ఇది యేమి యాఁకలియోగాని కడుపులోనున్న ప్రేవులను, మాంసమునుగూడ హరించుచున్నది. ఈ ముసలితనమునకుఁ దోడై నాయాఁకలి నన్నుఁ బెట్టు తిప్పలు చెప్పుకొందమన్న నాలకించువా రెవ్వరు నీగిరివ్రజపురమునఁ గానరారు. అయ్యో! కాపుకా! నీవెంతచేసితివి.. కొడుకుల సంపద దిగమ్రింగి సంపూర్ణమయిన యాయువుతో నేనింక నెన్ని సంవత్సరములు జీవింతునో కద. దైవమా! కనులు గానక చెవులు వినరాక ప్రజలఁ బీడించుచు దినమంతయుఁ బంచ పంచఁకుఁ దిరిగి పట్టెడోగిరము నయినను దెచ్చుకొనఁజాలక హేయమయిన జీవనముఁ జేయుచున్న నాకుఁ బూర్ణాయు

వాసంగి పరిజ్ఞానవంతులను, సకలైశ్వర్య సంపన్నులను, శ్రేయఃకాము లను నేదియో నంకఁబెట్టి తెప్ప వేయునంతలో నంత మొందించెదు నీకార్య వైపరీత్యముల కెవరుఁ గారణముఁ జెప్పరు గదా! హతవిధీ! నామీఁద నీకింత నిండారుప్రేమమేల? నాకు నేనే భారముగ నుండ నీభూమికి నీ నగరమునకు నిండలి పరిజలకు భారమని తోఁచుట యొక యాశ్చర్యముగాదు. ఎంతలేసి సంకటములు నాకు సంభవించియు, మంచు విరియునట్లు చులకనగ నెగిరి పోవును. భగవంతుఁడా! నా నిమిత్తము నీవెన్ని క్రొత్త క్రొత్తదుఃఖముల నిలువచేసి యున్నావో యన్నియు నొక్కసారిగ నాపయి దండెత్తఁబంపి నన్ను నీకడకుఁగొ నిపోవఁ గటాక్షింపుము. అహహా! ఇంత పొడవును నిడివియుఁ గ లిగి సకలైశ్వర్యములతో విలసిల్లు నీనగరమేమి? కుబేరు నైనఁ దిర స్కరించు నీవణిక్సంఘమేమి? కైలాసపర్వతములవలెఁ గ్రొత్తగా నలఁదిన సున్నములో నలరారు నీమేడలేమి? నాకుఁగూడు దొరక కుండుటయేమి? నేనెచ్చటికిఁ బోయిన నచ్చట లేదు పొమ్మనువారు ను, నీకొఱకెవ్వరాయత్తము చేసి యుంచినారను వారును సీ! య అవకు మనువారును, జేయి యూరకొన లేదనువారును లోనికి రా వలదనువారును గఱ్ఱ దీసికొని కొట్టవచ్చువారును దిట్టువారునేగాని యీముసలి దయ్యమునకుఁ బిడికెడు బియ్యమో పట్టెఁడన్నమో, గుక్కెఁడు నీరో యాదరించి యొసఁగినవారు లేరయిరి. నేయి యుఁ బెరుగుఁ గమ్మని కూరలు, పిండివంటలు బొట్టలు విచ్చునట్లు మెక్కి పొద్దువోవక సొగటాలో, కల్లజూదమో యాడుచు నొకరిని మించునట్లొకరు పందెమునకుఁ బయిపందెమిడుచు నన్నుఁ జూచి జా లిఁబడుటకు మాఱు వికవిక నవ్వి, వీఁడు ముప్పిచ్చ వీని కాకలి యె క్కడిది వైడల నడుపుండని సేవకుల కానతిచ్చు పడుచువాండ్రి నా లుకలు నాలుకలో యినుపతునకలో నేనెఱుంగను. మద్యపానము

నకును గాంతా ప్రసన్నతకును బ్రీణయ ద్యూతమునకును నీప్రభు
వు లోకనాఁడు వ్యయముఁజేయు ధనము నాకు రెండేండ్లు బ్రదుకఁ
జాలు నర్థముగదా. అహాహా! అప్పుడప్పుడే వార్చిన వెచ్చనెచ్చని
గంజిలో రవంత యుప్పుఁగూడ నైచి పుల్లని యూరుఁగాయి నం
జుకొనుచు నాఁకలిఁ దీఱ నారగించి నేఁటికి మూఁడు దినములయినది.
అయ్యో! ఆఁకలి, ఆఁకలి, దాహము, ఓరోరిపాపాత్ములారా! ఓరో
రి పౌరులారా! నాకడుపు కాలుచున్నది. ఏసత్రములకుఁ జనినను
బోతరించియున్న బ్రాహ్మణుల నాదరించువారెగాని నాదెసఁ జూ
చువారు లేరేమి? మీరందఱుఁ గటికవాండ్రవలెఁ గనఁబడుచు
న్నారు. ఇండ్లదగ్గర గావలియుండు సేవకులు యజమానుని సెలవ
గుటతోడనే కనికరము దొలఁగి జాతి మెట్లమీఁదనుండి దొర్లునట్లు
నన్ను మెడఁబట్టి గెంటుటకు సాహసించిరి. ఆసమయమునఁ దగిలి
నదెబ్బలు నన్నింకను భాధించుచున్నవి. "అయ్యో! అన్నమన్న
ము నాతండ్రులారా ఇంక నిలువఁజాల" అని యఱచుచు నొక
ముసలివాఁడు వాడలంబడి తిరుగుచు గిరివ్రజపుర జనుల యా
చించుచుండెను. అతఁడు శత వృద్ధగుట జీర్ణమయిన కాయము
గలవాఁడు. శరీర మెంత జీర్ణమయి యుండెనో యతఁడు దా
ల్చిన వలువయు నతిజీర్ణమయి పలు చిరుఁగులు గలదయి క
డుమాసి దగ్గరనుండు పౌరుల కతనిపయిఁ గల సహజమగు నసూ
యను ద్విగుణము సేయుచుండెను. వివర్ణమయి మోమంతయుఁ
జెక్కుముడుతలతో నిండియుండెను. అవయవపటుత్వము తప్పి
యో, మెల్లప్పు డన్న మన్నమని యఱచుచుండుటచే వానినోరు ని
రంతరముఁ దెఱచుకొని యుండుటయు రెండు సెలవులనుండియు
లాజలము లాఁపిననాఁగక స్రవించుటయు కన్బొమలమీఁది వెండ్రు
కలు నయితము నెరయుటయుఁ దమ పాటవము సడలినందునకు గ

న్నలు విలపించుచున్నవో యనునట్లు వానినుండి దుర్జలము దొరఁగుట
యు, మొగమునకు విపరీతమయిన భయంకరరూపముగల్గుటయు నా
యాకారమున కాయా లక్షణము లనురూపములగునట్లు ముసలికారున
కుఁ దగునట్లు వచ్చి యాతని నాశ్రయించెను. పూరింపఁబడినగా
లితుంతయుఁ బోయినవెనుక మెత్తనయి యణఁగియుండు చర్మభ
స్త్రివలె వాని దేహము శల్యావశిష్టమయి వ్రేలాడుచు రక్తమాంస
క్షయమును వెల్లడిసేయుచుండెను. బహుసంవత్సరముల భారమువ
హించుటచేఁ గ్రుంగెనో యనునట్లు వాని నడుము నేలఁబాకునట్లు
వంగియుండెను. కనులకుఁ జూపులేదు. చెవులకు జక్కని వినికిలేదు.
దంతములు మొదలంట నూడుటచే నాతని బోసి నోటనుండి వెడలు
మాట యొకపట్టున విస్పష్టముగఁ దెలియుచుండుటలేదు. దేహబల
ముతో సర్ధబలమును సర్ధబలముతో బంధుబలమును హానితో మ
నోబలమును క్షయము నొందుటయు, వినుగు చిరాకు మొదలగుమున
లిచిన్నెలు పొడసూపుటయు, గిరివ్రజ నివాసులు కాంచి యతనినా
దరింపరయిరి. పయినుదహరింపఁబడిన తెఱఁగున నాదినమున నీమున
లివాఁడు వీథులంబడి యఱచుచుండ నత్యంత వినోదముగనుండి కాఁ
బోలును గొందఱు బాలురా నిరుపేద వెంబడింబడి చేతనుండునూఁ
తకోలఁ దిగలాగుచుఁ దరిపమెత్తుకొను పాత్రి మూఁడఁబెఱకుచు
తాల రువ్వుచు నింకఁ బలువిధముల విసిగింపఁజొచ్చిరి. మితిమీరి
రప్రులుచున్న క్షుధానలంబునకుఁ గ్రుధానలంబు తోడయిన తఱి
వాని యవస్థ యెట్లుండునో వర్ణింప నేరితరము? జరాభారమును
నీరసత్వమును బాధించు బాలకులను శిక్షలేనివారిఁగా నొన
ర్చినను దసనోటిలో నేమో గొణుఁగుకొనుటయు నోపిక యున్న
ప్పుడు స్పష్టముగాఁ దిట్టుటయు మాత్ర మతఁడుహూనఁడయ్యెను.
కఁదురీఁ లపోయిన కోర్కలేక యట్టి విధమ్ముగాను ముసలి

యాలపోతు బలె నతఁడు కొండఱ నవ్వులఁ గసిరి కొట్టుచుండ నొకఁడు మెల్లమెల్లనె వచ్చి వాని చెవిలో ధామ్మని పెద్దపెట్టున గొంతు చేసెను. వృద్ధుఁ డది యేమోయనియడలి బెదరి బెదరి చూచుచునుండఁ జేతనున్న దండము లాగికొని యొక పలుగాకి వాని నిరాయుధునిఁ జేయ నాఁడును వడవడ వడఁకుచు నేలంబడి బికిరపుటన్న మున్న పాత్రముఁ బగలఁగొట్టుకొనెను. అంతలోనొ కరథము చప్పు డప్పుడు చెవిఁ బడుటయు, వారు పెరిగిన హారము లోని ముత్యములవలె యథాయథలై నలుదెసలకుఁ బరుగెత్తిరి. వెంటనే సేవకు లిరువురు ముందు పరుగులిడుచువచ్చి బాటనడచు జనుల నొత్తిగించుచు "లెండు తప్పుకొనుఁడు ప్రధానమంత్రి యగు పుష్పకేతుని కొమరుఁడు వజ్రదంతుఁ డరదమునెక్కి ప్రియురాలితోఁగూడ మధుసాగరమను నుద్యానవనమున కరుగుచున్నాఁడు. దారి యొసఁగుఁడీ" యని యఱచుచు, జారిన యూఁతకోలకు దడవువాని, భిన్నమగు భిక్షాపాత్రమునకు వగచువానిఁ గుఱ్ఱలను నిందించువానిఁ దన యవస్థకు రోదనము సేయువాని, ముసలివానిఁ దొలఁగుమని చెప్పిరికాని వాని గొడవలో వాఁడుండి వీరిమాటఁ జెవినిడఁడయ్యె. సేవకులా బలహీనునిఁ బలిమిచే నీవలకు లాగఁ బ్రయత్నించుచుండ నింతలో నరదము సమీపించెను. ఏదియుఁ జేయునదిలేక భటులు తొలఁగిరి. అధికారి రథముతోలు గర్వముచేఁ బోతరించిన సూతుఁడు కనులఁ గానకయో దయారసములేకయో, నిలుపక రథముఁ దోలెను. నిమిష నిమిషము దొర్లుచు నిరుసుపైఁ దిరుగు నినుపచక్రములతోడను నానావర్ణములఁ గనులు మిఱుమిట్లుగొలుపు కాంతులతోడను జంగుచంగున నిరాఘాటముగఁ బరుగువాఱు ధవళాశ్వంబులతోడను, వెలయునా రథంబు ముసలియనద యెడమకాలి పై నుండిపోయె. సూతుఁ డెట్టి యవినీతుఁడో

కాని మునుముందా వృద్ధునిఁ దాఁ గనుంగొనకున్నను, వానికాలిపై నరదము పోవుట దెలిసినంతనైనఁ దాను జాలిపడఁడు. రథము నిలుపఁడు. యజమానుని కావార్త విన్నవింపఁడు. యజమానుఁడు స్వయముగా నేల వారింపఁడందురో యాతఁడును మద్యపానమత్తుఁడై ప్రియురాలిపై నానుకొని ప్రపంచమెఱుఁగక పొరలుచుండెను. ఇట్లు సారథి కనుమూయునంతలో నెంతయుఁ దప్పునకు రథము తోలుకొనిపోవుటయు నీయనాథుఁడు కెవ్వున నఱచి నేల మూర్ఛిల్లెను. అతనియొడలనున్న నాలుగు నెత్తురుచుక్కలు నాఁడచ్చట నేలఁబడి రాజమార్గమున నరుగు ప్రజకుఁ గనికరంబుఁ గలిగించె. ఈవినోదంబు సందర్శింపఁ జనంబులు తండోపతండములుగవచ్చి యాతనిచుట్టుఁ జేరి యీపాపి యింతకాలమేల జీవింపవలయుననియు, దైవము నిందార్హుఁడనియు, సూతుఁడు శిక్షార్హుఁడనియు, వజ్రదంతుఁడు కడుఁబొగరుపోతనియు, నేలిక కిది యెఱింగించినఁ దప్పక యతఁడు రథిక సారథుల దండించుననియుఁ బలుకుచుఁ గాలముపుచ్చువారేకాని కాలోచితమగు చికిత్సఁ జేయనెవ్వరు సాహసింపరైరి.

రెండవ ప్రకరణము.

"రోహణకా! ఎంతసేపు నీయంగడిమీఁద గూర్చుండుదు? ప్రొద్దుగ్రాలినది. నేవచ్చి చాలదడవయినది. నాప్రియసఖి యేమని యలుకఁబూనునో? నాకన్న నేఁడువెనుక లాలస్యముగ వచ్చిన ముప్పురను బంపితివి. బేరగాండ్ర సందడి వెంట వెంటనే పంపి నాపట్టున నిట్లాలస్యము జేసెదవేమి? ఇప్పుడేకాదు. నీవేమి కతమ్మునోనో నేనెప్పుడు నీయంగడికి బేరమునకు వచ్చినను జాలసేపు నన్నిందు నిలుపక యనుపవుగదా" అని చిఱునగవు మొగము నలంకరింపఁ దలవంచి పలుకు నాగవల్లిం గనుఁగొని "బాల నీకడ నాకుఁగల చనవుచే నిన్నుఁ గొంతతడవాపి క్రొత్తగా వచ్చిన బేరగాండ్రవలియంగళ్ళకుఁ బోవకుండ ముందు వారి నంపితిని. నిరంతరమును మీ యంతిపురమునకేయున్న మాయంగడి పావనంబగుట యెన్నఁడు? ఇంచుకసేపు మాయంగడిపైనుండి నీదు వాలుగంటిచూపులు మాపై, మాపూవులపై, మాయంగడిపైఁ బ్రసరింపఁజేయరాదా?" అని పూలవర్తకుఁడగు రోహణకుఁడా పడుచును హెచ్చరించుటయు నామె కినుకతో "నీపలుకులకేమి? దండల నిమ్ము. ఈయవేని వేఱొకవర్తకునివద్దఁ గొనఁబోయెదనుజుమా!" అని బెదరించుటకు రెండడుగులిడియె. రోహణకుఁడామె చిత్త మెఱిఁగియు రారమ్మని పిలిచి యిట్లనియె. "ఇవె జాజిపూవుల దండలు. ఇట్టి వీ మగధలోనెందునుఁ దలక్రిందుగఁ దపసుఁజేసిన నీవు తేఁజాలవు. ఇవి కమ్మసంపంగిపూలచెండ్లు రసికురాలవగు నీకు నేను వీని యుపయోగమును జెప్ప నక్కఱలేదు. ప్రణయకలహములుగల క్రొత్తదంపతు లొకరినొకరు మోదుకొను నాయుధము

లుగా నుండునట్లు వీనిఁ జేయించితిని. ఇట్టివి వేయివరాలిచ్చియు నీవు సంపాదింపనేరవు. ఇవె మల్లెపూవు యంగీలు. ఇవి తప్పక మీచెలివద్ద నుండఁదగినవి. నాణెముఁజూచి వెలయడుగును. మీ నిమిత్తమే వీనిఁ జేయించితిని.” అని సోత్కర్షముగఁ బల్కుచున్న యవ్వణిజునిఁ గాంచి నాగవల్లి “ నీసొమ్ము నీవు పొగడుకొనుట స హజము! తన వస్తువులు చక్కగ లేవను వెంగలి వర్తకు నేనె న్నఁడు నెఱుఁగ. దానికేమి. ఒక దండయు, నొక చెండును, నొక యంగీయు నిమ్ము. వాని నింటికిఁ గొనిపోయి యా యమ్మకుఁ జూపి కావలయువాని వలయు వెలయిచ్చి తీసెద. అక్కరలేనివాని మరలఁ దీసికొనవలయుఁజుమీ! అయినను వెల ముందుగా నిచ్చెద. ఇవిగో మూఁడు మాడలుతీసికొమ్మ” అని వానిపై నాణెములువైచి యా సరులు చేతఁ బట్టుకొని నిజగృహమునకై పరుగుచుండెను. అంత లో రోహణకున కెద్దియోమాటజ్ఞప్తికిరా నతఁడు “ నాగవల్లీ! నాగవల్లీ!” యని పిలువ నాబాలికయు విసుగుకొనుచు వెనుకకు వ చ్చి “ మాటిమాటికి నిటు లభ్యంతరములు కల్పించుచుందువు. నాతో నిపుడేమి రాచకార్యము మించిపోవుచున్నది. అని యించు క యలిగి నిలుచుండ రోహణకుఁడు మందహాసముతో “సుందరీ! పూలచెండొకటి యీఁదలఁచి మఱొకటి యిచ్చితిని. ఇదె గుమ గుమతావుల నెల్లదెసలకుఁ బర్వఁజేయుచున్న యీ సంపంగిచెండు చూడు. దీని గర్భమున నొక దివ్య కుసుమంబమర్పఁబడియున్నది. దాని నొక సిద్ధుండొసఁగుచు నందలి తావుల నాఘ్రాణించు స్త్రీపు రుషులకు మనోరథములు కరతలామలకములని యానతిచ్చెనఁట. అందుచేతఁబ్రత్యేకముగ మీనిమిత్తమయిదీనిఁ గట్టించితి” ననికాంచ నకందుకమువలె కాంతుల వెదజల్లు నొక పూలచెండొసంగినదా నిఁగైకొని మునుపటిదానినారోహణకునకుఁగ్రమ్మఱ నొసఁగివెడలు

చుండ జేరమునకువచ్చి నిలువఁబడిన యొక వృద్ధాంగనయు నామె కన్న నించుక జిన్నయగు నొక పురుషుఁడును, బ్రసంగవశమున నజ్జయినిమాట యెత్తినఁ దనకా నుమవు రుచించుటచే నాగవల్లి యించుక తాళి తానేమియు నెఱుఁగనిదాని తెఱఁగున వారి పరస్పర సంభాషణముల నాలకింపఁ దొడఁగెను.

పురు—అవునీనడుమ నేనిచటలేను. ఉజ్జయినికిఁ జనినాఁడను.

స్త్రీ—వృద్ధుఁడైన విక్రమసింహ మహారాజు కుశలముగనున్నాఁడా

పు.—ఆ, పరలోకమున.

స్త్రీ.—పాపము, అతఁడు లోకాంతరమున కరిగెనా. కుమారునకుఁ బట్టాభిషేకమహోత్సవమయినదా? అందుల కాటంక మే మందును ?

పు—అంతయు నాటంకమే, పితృవియోగముచే భిన్నుఁడయిన యాతని శోకమును వానితల్లి పాండురాజు మరణానంతరము న మాద్రి యెట్లుసేసెనట్లు తనపాతివ్రత్యముఁ జూపి ద్విగుణముఁ గావించెను.—తల్లిదండ్రు లిట్లులేకకాలముననే మృతి నొందుటచే దుస్సహమైన దుఃఖవార్ధిఁ దాఁటలేక చిన్నరాజు రాజ్యసన్యాసముఁ గైకొని హిమాచలమున కరిగి తపమాచ రింప నిశ్చయించుకొనెనని ప్రజలు చెప్పుకొనుచున్నారు.

స్త్రీ.—అట్లయిన నింక నేల సన్యసింపలేదు ?

పు—ఈనడుమ సింధురాజు తన దేశముపై దండువెడలుననియుఁ గౌరవులు వారికి సహాయము వత్తురనియువిని తానీసమయమున సన్యసించినఁ గౌరవులకు వెఱచి యట్లుచేసెనని లోకు ల పనింద మోపుదురని జంకి యాదండయాత్ర యేమోచూచి నవెనుక తన సంకల్పము నెఱవేర్పఁ దలఁచుకొన్నవాఁడు.

స్త్రీ.—ఇది మనయూరిలోఁ గొందఱు ప్రజలకు సంతాపహేతువే

అని పూలదండలఁ దీసికొని యిరువురు ముచ్చటించుకొనుచుఁ బోయిరి. నాగవల్లికి వారిసంభాషణలో నొక్కొక్క శబ్దము వినఁబడుచున్నకొలఁది నామె మొగము తేటలో నొక్కొక్క-వన్నెతళుకుఁగఁజొచ్చెను.

ఆపలుకు లామెపాలికి మంత్రాక్షరములుకా నాయొయ్యారి మాంత్రికునిచేతి యాఁకుపామువలె కదలఁజాలక నిల్చి వారి ప్రసంగము ముగియు ననంతరము వారిచేఁ జూడఁబడకుండ వెనువెంటఁ జని యాయిరువుర యిండ్లుఁజూచి గుఱుతెఱిఁగి మన్మథునిచేతి యమ్ములవలె నలరుచున్న యలరుఁదండలతో సందిగ్ధమగు మనసుతో విచారాతిశయముచే మందమైన నడకతో గృహమునైపు రాఁదొడఁగె. అట్లు కొంతతడవు తత్ప్రసంగాయత్తమగు చిత్తముతో నడచి, యొకచోట రాజమార్గమున వలయాకారముగఁ బలువురు పౌరులుమూఁగియుండ నాగుంపునడుమనున్నవింతఁ దానును నేత్రోత్సవముగ విలోకింపఁదలఁచి దండలు నలుగకుండఁ జేయి పైకెత్తి యామనుజుల నడుమకువచ్చి నిల్చెను. ఇట్లు నిల్చి కట్టెదుట బడుగుమేనితో నొక పీనుఁగుచాడ్పునఁ బడియున్న యావృద్ధుని కాలినుండి తొరఁగురక్తముఁజూచి, మేనుగగుర్పొడువ నటుచూడఁజాలక యించుక యావలిప్రక్కకు మోముఁద్రిప్పి లోనుండి తనంతఁ బట్టరాని వేగముతో బయలువెడలు జాలికి వగపునకు లోనై యామె యిట్లు విచారించెను. "కటకటా పట్టెఁడన్న మడుగుకొని పొట్టఁబోసికొను నీముదిబిచ్చగానికి దైవమీ యాపత్తుఁగూడఁ గల్పింపఁజనునా? ఇట్టి నిఱుపేద కాపత్కాలమున నుపచరించిన నాపుట్టువు సార్థకమగునుగదా! కావున నామోపిన కొలఁది వీనికి సాయమీయఁబూనుకొనియెదను" అని కుడిచేత దండల నెడమచేతఁ బుచ్చుకొని యెల్లరు తెప్పవాల్పక చూచుచుండ నాజీర్ణచ్ఛదమును [illegible] నాసికాపుటములకడ

వ్రేళులుంచి కొనయూపిరితో నాతఁడుండు టెఱిఁగి పరుగుపరుగునఁ బొరుగింటికిఁ జని గ్రుక్కెఁడు గంజియుఁ గొంచెము శీతలోదకమును దెచ్చి నీట మొగముఁ దుడిచి బలిమిచే నోరు తెఱచునట్లు చేసి యందు గంజిఁబోసి కడుపుపైఁ జేతితో నిమురసాగెను. వాఁడందు గొంత చప్పరించి త్రావి మిగిలినదాని నుమిసి యించుక సేపఁ దేఱి యంధుఁడగుటఁ దన కుపచారమొనర్చు బాలికను దన్ను మున్ను సిలుగులఁబెట్టిన పలుగాకి పడుచులలో నొకర్తుగా భావించి, చేదుకొన్న సత్తువతో నల్లనల్లనఁ గఱ్ఱయెత్తి యోపికకొలఁది నాగవల్లిని దానితో మోఁదెను. అప్పటికిఁ గొన్ని దినములక్రిందట నామె కౌముదీమహోత్సవమునకు మనసుపడి తొడిగించుకొనిన వింతగాజులాదండప్రహారమునకుఁ బొడిగాఁ జిట్లెను. తోడనె వేడుకఁజూడవచ్చిన జనులు ముక్కున వ్రేలువైచుకొని యక్కజపడి యుపకారమునకుఁ బోవ నపకారమెదురువచ్చెనను మాటయనృతముకాదు. ఇతఁడెన్ని కానిపనులు చేయుటచే నిట్టి దుర్దశ సంప్రాప్తమయ్యెనో బాలా! యీదోసకారికి నీవుపోసినగంజి విసమై తల కెక్కినది. చచ్చినఁ జచ్చు నీవీవలికిరమ్మా వీనితోనేల" అనిమందలించిరి. ప్రాణతుల్యముగఁ జూచుకొనుచున్న తన దినుసుగాజులు పగిలెననియైనఁ గోపింపక చివురుటాకువంటిమేను గఱ్ఱ తాఁకునఁ గందెననియైన వగవక వారిమాటలు సరకు సేయక వారితో "మీపలుకులుచాలింపుఁడు వీనికాలినుండి నేలఁగాఱు రక్తబిందువులతోడ నాకన్నులనుండి వేఁడి కన్నీటిచుక్కలు గాఱుచున్నయవి. ఇంతసేపటినుండి యీతీరున నితఁడు గాసిపడుచుండఁ జూచుచు నూరకుంటను   నను తెప్పెను! మీఁదు మిక్కిలి సాయముచేయు నన్ను వెనుకకుదిగలాగనేల? మీరెఱుఁగుదురేని వైద్యుని యిలు నాకుఁజూపుఁడు. లేకున్న నరుగుఁడు" అని తననెమ్మొగమునఁ గెంపుగదుర వారిఁ గసర నం

డొకఁడామెను మెచ్చి "అమ్మా! ఈమూఁడుకాళ్ల ముసలి భూషించిన నేమి దూషించిన నేమి నీయుద్యమము సంస్తవనీయము. రాజుగారి యుద్యానవనమగు పుష్పకరండసమీపమున ధావకుఁడను మంగలి వ్రణవైద్యమునఁ బేరుమోసినవాఁడొకఁడు గలఁడు. అతని కడకుఁ దీసికొనిపొమ్ము" అని పలికి తనదారిం జనియెను. నాగవల్లియు ముసలివానిపాలి తల్లియై యొకబండిఁ దెప్పించి, యిరువురు మనుజుల సాయమున నీతని నందెక్కించి, దాని ధావకుని గృహమునకుఁ దోలించుకొనిపోయి, గాయమావైద్యునకుఁ జూప నతఁడు రెండుమాడ లిచ్చినఁగాని మందిడననియె. అనుడు నావఱకుఁ దనహస్తము నలంకరించుచున్న విరసవముఁ ద్రోవంబోవు నొకవన్నెకానికి మూఁడుమాడలకు విక్రయించి, వైద్యునకును, బండివానికిని వలయుసైకమొసంగి, ధావకుని యింట నారోగినిఁ బుండుమనుచు దనకనుంపఁ దలంచి, యాతని భోజనమునకు మఱినాలుగు మాడల నీయ నొప్పుకొని, యా మొత్తము తనకడలేమి తనముద్దుటుంగరము మాతనియొద్ద కుదువపెట్టెను. ధావకుఁడు వ్రణపట్టిక వైచిన వెనుకఁ దన్నక్కడకుఁ గొని తెచ్చినందులకు నోటికి వచ్చినట్టు లెల్లఁ దిట్టుచున్న మతిమాలిన యాముసలి నందువిడిచి జాగరూకతతో చికిత్సఁ జేయవలయునని ధావకునితోఁ బలుమారు నొక్కిచెప్పి కన్నబిడ్డ నెడబాయు తల్లి వలెఁ నిస్పృహ యామె నిర్గమించి స్వస్థానముఁ జేరెను.

మూడవ ప్రకరణము.

జయసేనుఁడు విజయసేనునకుఁ గడుఁ గూర్చెడు తనయుఁడు. విజయసేనుఁడు మగధరాజు సేనలలోఁగొన్నిటి కధికారియై, రాజున కత్యంతము హితుఁడై ప్రసిద్ధివడసిన క్షత్రియవంశ భూషణుఁడు. జయసేనుఁడు తల్లిదండ్రులకుఁ జిరకాలమున కుదయించిన నోముల పంటయగుట నెంతయు గారాముననఁబెరిఁగి చిన్ననాట హస్తిపురమున ద్రోణాచార్యునియొద్ద విలువిద్దె నేరిచి, వేదములు వేదాంగములు కాశీకానగరమున భ్రమరేశ్వరుఁడను నొక సన్యాసియొద్ద నభ్యసించి తండ్రియనుమతిఁ బెండ్లియాడఁదలంచి చక్కదనంబున రతీదేవియు గుణముల దీవియునగు తారామతిని బాణిగ్రహము చేసికొనెను. ఆదంపతుల మోహలత పూచిన పూవుచందమున వారికి నిరుపమా నమైన తెగువయు సోయగమునుఁ గల రాజసేనుఁడను కొడుకల్లారు ముద్దుగా నుదయించి, వృద్ధులగు నవ్వారుం దాతకుఁ బ్రొద్దులుపుచ్చు ముద్దులబొమ్మయై వర్ధిల్లుచుండెను. తండ్రికొలుచుచున్న రాజు లక్ష్మీకటాక్ష సంపన్నుఁడయ్యు, గుణసంపన్నుండు కామి యెఱిఁగి జయసేనుఁ డాతని సేవింపఁదగదని యూరకుండెను. అయినను లావు ను నెవవును గల యీరాచపట్టి మగఁటిమి రాజెఱిఁగి యప్పటికిఁ గొన్నిదినములక్రిందట శ్రీకృష్ణునితో జరిగిన మహాయుద్ధముననఁదనకుఁ దోడునమ్మని జయసేనునిఁ బిలిచెను. మనసులోఁ దన కట్టికార్య మిష్టముగాకున్నను, దనతండ్రి కాగ్రహము పుట్టునను భయముతో నాకయ్యమునకుం బోయి యాదవులెల్ల జెల్లాచెదరై పఱచునట్లు చేసి తన స్వామియగు జరాసంధునకు విజయముఁ గల్పించి వాసుదే వునిఁ బరాజయము నొందించెను. సకలసద్గుణరాశియని జయసేను

నందఱు పొగడుచుండినను, రాజును, రాజునుంబట్టి తండ్రియు, తండ్రింబట్టి తదనుచరులును, గొన్ని సమయములయందు "మన జయసేనుఁడు సర్వవిధముల యోగ్యుఁడేకాని వానికి వాసుదేవునిపై భక్తి మెండు. అతని హృదయమునుండి యావెఱ్ఱితనముఁ బాఱఁదోలవలయుఁజుఁడీ" యని తలంచుచుందురు. ఒకనాఁడు జయసేనుని కుమారుఁడు రాజసేనుఁడు, సంజవేళ గ్రామాంతరముమీఁదఁ దన మిత్రునిఁ గనఁబోవుచున్న తండ్రితోఁ బోనఁ బయనమై, యాతఁడు రావలదని కసరఁ జిన్నమొగము జేసికొని పోరుపెట్టి వెక్కి వెక్కి యేడువసాగెను. తండ్రిపోయినదిక్కు మొగముద్రిప్పి బాలకుఁడు తన్నెందఱు ఊఱడించిన నూఱడక, చేతికిచ్చిన బొమ్మల దూరమ్మున బాఱవైచి, మోదార్పవచ్చిన తల్లిచంకను నిలువక, యవ్వ యొద్దకును బోవక మువ్వలందెల రాపిడి నేల యొఱయునట్లు కాలు నేల రాయుచుఁ గన్నులనీరు నించుచు గ్రుక్కపెట్టి యేడుచుచుండెను. ఇంతలో నెటనుండియో వచ్చిన దాసి బాలుని జూసి, చనువువలనఁ దనవంకకుఁ జేతులుసాఁచు రాజసేను నెత్తుకొని, కన్నీరుదుడిచి, చెమటలార్చి, తల్లి దండ్రులపయి నప్పసిపాపఁడు తనతోఁ జెప్పునేరముల నాలకించి, తలవాకిటికిఁబోయి, సంజకెంజాయఁజూపి, మెల్లమెల్లవ్యాపించు వెన్నెలలంజూపి, రాజవీధినరుగు పౌరులంజూపి, తండ్రిమాట మఱపించి, వాని నూఱడించి, తనవద్దనున్న యొక పూలచెండును దండయు నాడుకొమ్మని వానిముందువైచి, క్రిందఁ గూరుచుండఁ బెట్టెను. అవి కంటఁబడినతోడనే విలక్షణమైన యొక యానందము బాలునకుదయింప వడివడి నారెంటిని జెఱి యొకచేతను బట్టుకొని తాళము వాయించుచుఁ, దనముందున్న దానిపై విసరి నవ్వుచు, కొంతసేపు నోటఁబెట్టుకొని పంటఁ గొఱికి, యొక్కొకపూవు నేల రాల్చుచు, రాలినవానివంక రెప్పవాల్పక చూచుచుఁ గిలకిలనవ్వుచు

నూడిన కుసుమములఁ బట్టి పరీక్షించుచు సత్యానందకరములగు శైశవక్రీడా వినోదములఁ దేలి తేలి యొక నిముసములో నాదండను జెండుచు నూడఁజెఱకి పూలకుప్పచేసెను. మఱి కొంతసేపున కారాజసేనుఁడు పూలకుప్పను విరజిమ్మి దాసినడుమఁ గానఁబడు మడఁచిన తెల్లని మొగలిరేకు నొకదానిని జైటకుఁదీసి యిదె బూచి బూచియనుచు బెదరించుచు దాసిపై నైచెను. దాసియు బాలుని చాపలమును రెట్టించు తలఁపున జడిసినదియుఁ బోలె వెనుక వెనుకకు జరిగి భయము నటింపుచుండఁ గుఱ్ఱఁడును మరలమరల దానిపై రేకు వేయఁదొడఁగెను. రేకు కనులఁ బడినప్పుడెల్ల దాని యందలి మహిమమేమోగాని దాసికి దానిఁ గైకొనవలయునను నాసక్తి యుదయించ నది మెల్ల మెల్లగఁ బిల్లనిఁ బెల్లించి దానిని సంగ్రహించుకొని దీపికవద్దకుఁ జని యందు లిఖితములగు ముత్యములవంటి యక్షరములఁ జదువుకొనుచుండెను. అంతఃపురమునుండి తారామతి బాలకుని నూరడించినందులకు దాసిని మెచ్చుకొనుచువచ్చి, దాసివీపుపైఁ బండుకొనియున్న చిన్నకొడుకు నెత్తుకొని ముద్దాడి దానిచేతి కేతకీదళమును బుచ్చుకొని చదివి యందలి యర్థము గోచరింపమి నీకిట్టి యుత్తర మెక్కడిది, నీకెవ్వరు వ్రాసినారే, రాజలేఖా! " యని యడుగుచు నించుక యలుక బూని చీటి మరలఁ గడముట్ట లోలోపలఁ జదువుచుండెను. అంతలో మిత్రదర్శనముచేసి సఫల మనోరథుఁడై మందహాస మొనర్చుచు జయసేనుడు గుమ్మముదాఁటి లోపలఁ బ్రవేశించెను. దాసియుఁ దారామతియు, దివ్వెవంకఁ దిరిగి రేకుఁ జదువుకొనుచుఁ బరాకుననుండి యాతనిం జూడరయిరి. అట్లు సందడిలోనున్న కులకాంతను దాసినిఁ జమత్కారార్థము జడిపింపవలయునని రాచకొమరుఁడు చిరునగవు నగుచు వెనుకనెవచ్చి రెండుచేతులతో భార్య కనులమూసి చెప్పవలదని దాసికిఁ గనుసన్న

సేయ నింతలోఁ జంకనున్న రాజసేనుఁడు చప్పటులుచఱచి యప్పప్ప యని యఱచెను. ఆమాటలు వినఁబడుటయు దాసి నెలనెలఁబోయెను. తారామతి తెలతెలఁ బోయెను. దాసి నెమ్మెనఁ జెమర్పసాగెను. తారామతి తనులత గడగడ వడంకఁదొడఁగెను. బాలుఁడు తనతఁ దల్లిచంకనుండి దిగఁజాఱెను. తారామతి చేతనున్న కేతకీదళ మప్పు డప్రయత్నముగ నేలరాలెను. యజమానురాలు దాసివంకయు, దాసి యజమానురాలి వంకయుఁ జూడ నారంభించిరి. ఈవిలక్షణ తలఁగని జయసేనుఁడు కారణ మారయఁజాలక నివ్వెఱపడి యిరువుర మొగంబుల నవలోకించుచుండెను. కార్యము తప్పినచ్చినదని సమ యోచితమగు యోచనముజేసి దాసి దీపపుఁ గ్రీనీడనిలిచి మొగలి యాకును గాలితో నల్లనల్లనఁ దనవైపు లాగుకొనుచుండఁ బాలు డదిచూచి "ఆ! అది నాది యదినాది" అని యఱచి యాకేకుఁ గైకొనెను. తండ్రియుఁ కుమారకుని చేతినుండి చల్లగా దాని గ్ర హించి చూచునప్పటి కందు ముత్తియముల కోవవలె వ్రాతఁ కనఁ బడియె. ఆవ్రాతఁ దనలోఁ దానె చదువుకొనుచుండఁ దారామతి యక్కడ నిలువం బాలునైనఁ బిలువక శయనాగారమునకుఁ జని యెను. దాసి నిలిచినది నిలిచినట్లెయుండి కాఁగల దైవకృత్యమున కెదురు చూచుచుండెను. అందు లిఖింపఁబడిన మాటలలోనొక్కొ కదానిం జదువునప్పు డానూరశిఖామణి యలుక యొక్కొక మెట్టె క్కియుత్తరము చదువుట పూర్తియగువఱ కాకాశమంటెను. అనం తరము జయసేనుఁడులేచి, రాజలేఖ నుద్దేశించి "ఏమే దీని వృత్తాం తమేమి? దీని లిఖించినవారెవ్వరు? పూలదండయను నమ్మకముతో నింతకాలమును నాలోగిటఁ దాచిచపామును బాలువోసి పెంచు కొంటినిగదా! అని యించుక యోచించి తన్నుద్దేశించుకొని "జయ సేనుఁడా! నీవు నిర్హేతుకముగా వంచింపఁబడితివో ప్రాంతి మంతుఁడ

నై యహోహాపడుచుంటివో యింకను నిర్ణయింపఁదగియున్నది సుమీా నీసమ్మోకములును, నీయనురాగములును శోధింప నిచే యనను."

అని పలికి, తనకాళ్ళు చుట్టుకొని విడనకున్న కొడుకును విద ల్చి లోనికిం జనుమని యానతిచ్చి యొక పీఠమునఁ గూరుచుండి, త లమీాఁదికెత్తి చూచుచు నెడమమీాసముపయి నెడమచేయి నైచి దువ్వుచు నంతరాయములేని యోచనము సలుపఁదొడఁగెను. దా సి కొండొకసేపటి కటుడాసి, రాజసేనుని జంక నిడుకొని మందిరం బున కరిగి సంతాపతప్తమతియగు తారామతికి మగని తెగువమా టలు నతఁడున్న యునికియు విన్నవించుచుండ నాపడఁతి చెప్పరానిరో సము డన్నా వేశింపఁ బానుప్రుపయిఁ బవ్వళించి కారణములేక పతి మనమునకు సందియము గల్గినందులకుఁ దద్దయుఁ బొక్కుచు నెద్ది యునుపాయము గానక, వెక్కసపడుచుండెను. ఈవల నీనుగునయ వస్థయు నావలనామె మగని యవస్థయు గని రాజలేఖ తన కత మున నింత పుట్టెఁగదాయని చింతిలనారంభించెను. జయసేనుఁడు కేతకీదళ వృత్తాంతముఁగూర్చి దాసినిఁజక్కఁగా నడుగకయు, లోని కింజని తారామతితోఁ బ్రసంగింపకయు, నామె పూర్వచారిత్రము జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనకయు, గాటమగు ననుమానము నెమ్మనమున బూని పరితపింపఁజొచ్చెను. ఆదినమున నెద్దియో కార్యాలోచనము సేయవలసియుండుటచే రాజు, విజయసేనునిఁదనకోటకుఁ బిలుపిం చుకొనియె. పరిజనములు జయసేనుని యవస్థఁజూచి దేవితోడ ను, దేవి యవస్థఁజూచి జయ సేనుని తోడను జెప్పఁబోయి కళవళప డఁజొచ్చిరి. అనుదినమును సంజవేళఁ దల్లికిఁ బాదాభివందన మా చరించు వాడుకయున్న నానాఁడు దేవతాపూజయు నాత్మ దేవ తాపూజయుఁగూడ మఱచి జయసేనుఁడు, భోజనార్థము సేవకులు పిల్చినను, జనక యొక్క మొగివితర్క సముద్రమున మునిఁగియుం

డె. తల్లియుఁ గుమారుని యొద్దకు వచ్చి సంతాపకారణ మడిగి యుఁ దెలియఁజాలక భోజనమునకు రమ్మని బలిమాలి నిరుత్తరుఁ డయిన కొడుకు దెస నిరాశచేసికొని లోనికిం జని మగని దారిని వగఁగూరిన కోడలివలనఁ గారణ మంతకన్న నెఱుఁగలేక యీయా కస్మికమగు మార్పున కక్కజపడుచుండెను! సతీపతులు వేడుకలవె ల్లిలో మునిఁగినప్పుడు నిమిషములవలె జాములు పరుగులెత్తినట్లుచే సినకాలము, నేఁటి రేయి నిముసములను జాములుగాఁ జట్టుపఱచివారి నలయించెను. దురంతమయిన ప్రళయకాలపు రాత్రి యోయిదియని జయసేనుఁడు సందేహమందుచుండ సంతలోఁగాముకుల చెవులకుఁ బిడుగుపాటయి నాలవజామున కొక్కొరోకోయని కుక్కుటముల కూ తవినవచ్చెను. అనంతరము రాజకోటవయిపునుండి వేకువఁ జరుగు దూర్యాది మంగళధ్వనులును వందిమాగధ వైతాళికుల కయివార ములును, తెల్లవాఱుట తెలియఁజేసెను.

నాలుగవ ప్రకరణము.

మితిమీఱిన బిట్టలుకచేఁ గెంపుగదిరియున్న జయసేనునిముఖ మండలమువలె సూర్యమండలము బద్మరాగ మాణిక్యములకాంతు లు దిగంతముల వెదజల్లుచు, నుదయపర్వతముపైఁ దోఁచెను. దినాం తమునఁ దాను విడిచిపోయిన ప్రపంచమంతయుఁ బరికించుటకో యన సూర్యుఁ డుదయశైలమున నించుక మీఁదికి లేచుచుండుట జనుల కగపడఁజొచ్చెను. ఒకరాజు నేలుబడిలో నెంతయు సంతసము నొందు వారు పరరాజు లాక్రమించుతఱి ధాటికోర్వఁజాలక స్రుక్కుదురను

నీతి లోకవిదితమగునట్లు చెంగలువలు మూతి ముడుచుకొనుటయుఁ దమ్మునేలిన స్వామి యేలుబడి వచ్చినప్పుడు ప్రజలుచెందు ప్రమోదము వర్ణింప నలవికాదని చాటునట్లు తామరపూవులు విచ్చుటయు మొదలగు చర్యలు జరుగసాగెను. పౌరులు తూరుపురేక లాకసమునఁ బొడగట్టునప్పుడు లేచి సముచిత కర్మములు దీర్చుచుండ జయసేనుఁడు చింతానిమగ్నుఁడగుటచేఁ బ్రభాతమగుటయుఁ దెలియకఁ కొంత తడవుండి, గవాక్షములనుండి వేడి కిరణములు సూదులవలెఁ జుఱుకు చుఱుకున నాతని మేనుదాఁకుట తోడనే లేచి, ప్రాభాతికకృత్యముల నిర్వర్తించుటకు లోనికిం జనియె. పోవుచు నిద్రాభారమునను, మనోవికారమునను మొగలిరే కచ్చటవిడిచి, కొన్నియడుగులు చనినపిదప జ్ఞప్తికివచ్చి మరల రానశ్రిద్ధవాడమ నింతలో . నేమగునని లోనికరిగె. పరిచారకులు యజమానసమేతముగ, లోననున్న యాసమయమున జయసేనునితోఁ బనియుండి యొకపురుషుఁడుముప్పదియేండ్ల ప్రాయపువాఁడు కవాటముదాఁటి లోనఁ బ్రవేశించి జయసేనా ! జయసేనా ! యని రెండుమూఁఱులు పిలిచి యాతఁడుపలుకకునికియు నెవ్వరుత్తర మీయకునికియుఁ జూచి ముహూర్తమాత్ర మచ్చట నొకపీఠమునఁ గూరుచుండె.

అతఁడు మిగుల పొడవగు మేనితో మేని పొడవునకుఁ దగిన యంగపుష్టిలేక గడకఱ్ఱలాగుననుండును. మేనికాంతి పసిమికెక్కియు నేమికతమునవో యుండవలసిన నవకము గొనుండదయ్యె. మొగము బాల్యమున మిక్కిలి చక్కనిదని పలువురు వర్ణించిరికాని యతఁడు బాల్యమును విడిచి యౌవనమునఁ బ్రవేశించునప్పుడు మీసకట్లు రామిచే పేడిమూతి యతనిలావణ్యమున నొకకళతగ్గించెను. అంతతోఁ బోవక లోనికిదించుకొనిపోయిన చిన్నకన్నులు వానిసొగసున కంతకు భంగమునాటిలజేయుటచే నాతనిపైఁ గిట్టని కొంటెపిల్లవాండ్రు

త్రిలాంబకుఁడని పరిహసించుచుందురు. ఇవితక్క తక్కినయంగసౌష్ట వమునం దాతనికిఁ గొరంత గోరంతయు లేదు. నాఁడతఁడు తాల్చిన వలువలు విలువగలయవి. మెడలోనిహారములును, ముంజేతులకంకణ ములును వ్రేళులవజ్రపుటుంగరములును వానిసంపదను వెల్లడిజేయ కపోవు. ముఖలావణ్యవిహీనమయిన వానిరూపు చంద్రదర్శనము లేక కేవల నక్షత్రకాంతిగల యాకసమట్లు భూషణకాంతులచే నం తగాఁ బ్రకాశింపకుండెను. జరాసంధున కీపురుషునిమీఁద ప్రేమము మెండు. ఆకారణమున నీతఁడు నలుపు దుండగములకెల్ల రాజునకు వె ఱచి పౌరులు సహించుచుందురు. చక్కఁదన మెట్లున్నను గుణము ల నీతనికీడగువా రాకాలమున నెకా కీకాలమునను లేరు. అంతఃపురమున నుండు పరిచారకులఁ గూర్చియు, మంత్రి, సేనాధిపతి, లోనుగాఁగల యుద్యోగులఁ గూర్చియు, సత్కుటుంబములఁ జనియించి గౌరవమున గాలక్షేపము సేయు పౌరులఁ గూర్చియు, నీతఁడు రాజసన్నిధిని యథే చ్ఛముగ నోటికివచ్చినట్లెల్లఁ బలికి, ఏలికకు వారిపై నిగ్రహానుగ్రహ ములను బర్యాయమునఁ గలిగించుచుండును. ఏరిపైనైనఁ జెడువాఁడు కయొకటిఁ పగవారివలనఁ బుట్టిపొక్కినప్పుడు, కల్ల నిజమ్ములరయక తానదిమెఱిఁగినవాఁడపోలె రాజునకు విన్నవించి నమ్మించుచుండు ను. అతఁడుపకారముసలుపుమని ఱేనితో నొక్కనిఁగూర్చియుఁ, జె ప్పియెఱుఁగఁడుగాని మాపినకొంపలు వేనవేలు. అతని మాటవలన బెక్కండ్రు నిరపరాధులు తమయుసురులు గోల్పడుటఁబట్టి పురజ నులు వానినాలుకకునెత్త్రాచనియు, మెత్తనికత్తియనియుఁ బేళ్ళువె ట్టిరి. ప్రపంచమున మాయలె ముందు బయలువెడలెనో యాతఁడె ముందు జనించెనో కాలనిర్ణయము సేయుటకుఁ దగిన యాధారము లుగనఁబడవు. అయినను వీనికుచ్ఛితములకుఁ గపటోపాయములకు, మాయలకు మొ[illegible], జరాసంధుఁడు రత్నములకు స్థానమగు సంద్రము

సకు రత్నాకరశబ్దము సార్థకమగునట్లు, మాయలకుఁ బుట్టినిల్లగు వానికి మాయాకరుఁడని పేరువెట్టుట యొప్పదాయని యామద్దుపే రం బిలుచుచుండెను. శ్రీకృష్ణపక్షచరులందఱు వీఁడు రాక్షసాంశ మునఁ బుట్టెననుకొందురు. గిరివ్రజపురమున నెవ్వఁడేమూల నేర హాస్యప్పుబనిసేయు, నెవ్వఁడేయుత్తరముల నెవ్వరికి వ్రాయు, నెవ్వఁ డెవ్వరితో నెట్టిపలుకులు పలుకు, నవియెల్ల నాపూఁట నీతఁడు తెలి సికొని సత్వరమే విభునకు నివేదించుటచే నితఁడు రాజునకు మూఁ డవకన్నుగానుండెను.

అతఁ డట్లానిర్మానుష్య మైనచోట రెండుగడియలు జయసే నుని నిమిత్తముప్రతీక్షించి, కొంచెము యోచించి రెండుసారులు తొంగిచూచి యిటునటుఁ బరికించి, యెంతకు నాతఁడు రామికి విసిగి యటనుండి లేచిపోవ సమకట్టి యెట్టయెదుట, రాతిరియెల్ల జయసేనుని చేతనుంట, మెయికాకం గమలి, నలిగి, వాడియున్న మొగలిరేకుంగని యెత్తి యందలి యక్షరములఁ జదివి చడి చప్పుడు గాకుండ దానిఁ గత్తియొఱలోఁ బదిలపఱిచి, యొక్క నిమేషమయి న నచ్చట నిలువక, వడివడిగ నడచుటలోఁ దనకుఁగల బలమంతే యు వినియోగించి, తిరిగియైనఁజూడక, యిల్లుదాఁటెను. ఇతఁ డిల్లు చొచ్చుటయు, నిలువెడలుటయు నింటివారెవ్వరెఱుఁగరు. అంతటనా తఁడుచనినమఱియొక గడియకు జయసేనుఁడు ప్రాతఃకాలోచితముల నిర్వర్తించుకొని యథాస్థానమునకు వచ్చి కూరుచుండి, తనకు సం తాపకారణ మగు లేఖలోని కొన్నిమాటలుజ్ఞప్తికిరామఱల దానిఁ జదువు తలఁపున రేకున కిటునటు వెదకుకొనియెను. ఎంతవెదకిన నది దొరకకపోవ నంతస్వల్పకాలములో నది యేమయియుండునని తలపోఁతలకుఁ జొచ్చి, యిట్లనుకొనియెను. “నేనీస్థలము వాయు నప్పటి కిక్కడ నెవ్వరులేరు. ఒరులు వచ్చినారనుటకు వీలులేదు.

వచ్చిరనుకొనుము. వారు మా యుత్తరవులేక యిచ్చట వస్తువుల
నేలగైకొని పోవుదురు? కైకొనువారు కలరన్నను వారికది యెట్టి
ప్రయోజనకారియగు? ఏమీ! యీయాశ్చర్యము. ఇది యుత్తర
ముకన్న నెక్కుడు వింతగానున్నది. తారామతియు, రాజలేఖయుఁ
దమమీఁద నాకుఁ గల యనుమానము మాన్పుకొనుటకు రేపుమాపు
మాపఁ దలఁచి యిట్లు సేయవలయు, వారికన్న నన్యులకీ కేతకీ
దళముతో నక్కఱయున్నట్లు నామతికిఁ దోఁపదు. ఈగడియవఱకీయు
త్తరమునకుఁ దారామతికినిఁగల సంబంధ మస్తినాస్తివిచికిత్సా హే
తువయి యుండెను గాని మొగలి రేకు మాయమగుటవలన నాయను
మానము దీరిపోయినది. ఈసాహసము తప్పక యీమెదియే య
యియుండనోపు. ఇట్టి నెఱజాణయగు దాసి యింటనుండ నామెకె
ట్టిపనులు కరతలామలకములగుట కేమి యాశ్చర్యము? హా! తా
రామతీ! ఎంతపనిచేసితివి? కలంక మెన్నఁడెఱుఁగని నీ పుట్టినయిం
టి గౌరవమును, నీకన్నతండ్రి పరువునయిన దలపోయవైతివి.
ఈవల నామాట కేమిగాని పావనులలోఁ బావనుఁడగు మాతండ్రిని
మానంగడమునయినఁ దలంపవయితివి. అచ్చపుఁ గొలములకు రెం
టికి మచ్చదెచ్చిన నీవు నామనస్సనియెడు దూదిబుంగకు రవులుచు
న్న కొఱవివి సుమీ? నాఁటి నీముఖస్తోత్రములఁ దలఁచి నేటియీ
కేతకీదళమునందలి వాక్యములఁ దలఁప నీకడ నింత సాహసము క
లదేయని సందేహ మొదవును. రాచపుట్టుకపుట్టియిట్టి చెట్టచేసిన
పడఁతికి మగఁడనయి యసువులు నిలుపుకొనుటకన్న యీవాడిఁ
వాలున నన్ను నేఁబొడుచుకొన్న నొప్పదే. గుణసౌందర్యముల నా
కన్న నిన్ను వలపించిన యవ్వీరుఁడెవ్వఁడో యెఱుఁగనయితి. స్త్రీల
సాహసములు గ్రంథములలోఁ జదువుటయుఁ బెద్దల నోట వినుట
యుఁ గాని యనుభవసిద్ధముగ నెఱిఁగిన వాఁడండరు. నీ స్త్రీ

స్వభావమును నాకనుభవసిద్ధముగ నేర్పిన యొజ్జవగుట నాకు వందనీయురాలవయితివి గనుక మానసిక నమస్కారము నిండారుబత్తితో నీకు నేనొనర్చెదను. ప్రత్యక్షవందన మొనర్చుటకు నీముఖము చూచియేను భరింపనోప. హా! మాలదైవమా! జయసేనునిబ్రతుకింత యాఁడిపోవఁ జేయుదువే. ఇంకవారల మొగము లెత్తెఱఁగున గాంతు? మాయయ్యతో నేమొగము పెట్టుకొని మాటలాడుదును? ముద్దులాఁడు రాజసేనునకు నాకు నింతటితో ఋణము దీఱెనో కో! యేమి సేయుదు? యెద్దియుపాయము? అయ్యో! కేతకీదళమా! నీవు సన్నిధినుండియు లేకుండియు నాకలమటఁ గలిగించుచున్నావుగదా" అని వగచుచుఁ బ్రాణములపయి నిరాశ నొందుచు, దైవమును దూఱుచుఁ, గులకాంతను నిందించుచు, నడుమ నడుమఁ దన్నుఁ దామఱచుచు, నాఁకలి యగుటయుఁ, దప్పిగల్గుటయుఁ బ్రొద్దెక్కుటయు నెఱుఁగఁడయ్యెను.

అటఁ దారామతియు సెజ్జపయిఁ జేర్చిన మేను చేర్చినట్లె యుండ, కనులనుండి రాలుచున్న బాష్పములు రాలుచునెయుండ, వీడిన కచభారము వీడినట్లయుండ, నూరక పతిమతము తెలియక వాపోవుచునుండెను. ఆమెనూఱడింపఁ బలుమాఱు దాసి డగ్గఱియు నోరురాక, దేవికంటె నెక్కువకన్నీరు కాలువలుగట్టఁ దన తెలివిమాలినతనమునకు జయసేనుని కారణ మరయని యలుకకు వగచుచుండెను. తారామతియు నొకమాఱు దాసి మొగమునంకఁ జూపుక్కలు నిలిపి తనయవస్థయె యదియు ననుభవించుట యెఱిఁగి యిట్లని విచారించె. ప్రాణేశ్వరుఁడు మొగలిరేకు నాచేతఁ జూచినది మొదలు లోనికిఁ రాడయ్యెను. నిద్రాహారములు లేక డస్సియున్నవాఁడు. నాపయిం గట్టియనుమానము నెమ్మనమున నుదయింపనోపు. దాసినో నన్నో, చేరంబిలిచి కారణ మరయఁడు. మును

ముందు నేనె యీజాబు పూర్వోత్తర సందర్భములవిన్నవింపుదమను కొన్న, నాయనకట్టి యనుమానము కలిగెనో, లేదో తెలియరాదు. ఏమనుకొనుచున్నవారో, యేది యోచించుచున్నవారో తెలిసికొనక మగవారియొద్దఁ జనువుఁ గయికొని సంభాషించితిమేని మానహాని వాటిల్లు. నిజము విన్నవింపకున్న హృదయేశ్వరుని మనంబెంత దవ్వుల కరుగునో యని భయము వొడముచున్నది. అయిన నటులేల యగు! ఇంతకాలమునుండి యామహాత్మునితోడఁగూడి కాపురము సేయుచున్న యిల్లాలి సుగుణ దుర్గుణముల నరయక మనోనిశ్చయ ముఁ జేసికొనుటకు విజయసేనుని కుమారుఁడు సామాన్యుఁడా! కట కటా! మొగలిరేకువజ్రపుబాకువలె నాహృదయమును హృదయేశ్వరు నిహృదయమును వ్రక్కలించుచున్నది. జీవితేశ్వరుఁడడుగకున్ననునే నైనను నిందలి నిజ మరయవలయుఁగదా" అని దాసినిబిలిచి, దాని వెఱపుఁదీర్చి లాలనముతో "రాజలేఖా! ఇంతకాలమునుండి నీవు నా యంతిపురమునఁ దలలో నాలుకవలె మెలఁగుచునెఱిఁగియో యెఱుఁగకయో పండువంటి నాకాఁపురమునకుఁ జేతులార ముప్పు తెచ్చితివి. గిరివ్రజపురమున నీకెవ్వరయిన మనోహరుఁడుండి యీయుత్తరము లిఖించెనా? లేక తారతమ్యమెఱుఁగక నానిమిత్తమేదోసకారిమెవ్వఁ డైన నిది యుద్దేశించెనా? ఇందలి నిజముదాఁపక నీకు నేను దల్లినం టిదానననుట నాతోఁ జెప్పు"మని మందలించెను. రాజలేఖ యమ్మా టలవిని గడగడవడఁకుచు గద్గదస్వరముతోఁ గన్నీరు దేవిపద్యాళించిన పానుపుం దఱుప నిల్లనియె. "అమ్మా! నేను నిక్కము దాఁపక తెలి పెదను. నే నిందేపాప మెఱుఁగను. ఇందలి సత్యమును గ్రిమముగ నెఱుఁగవలయునుగాని యిది యిట్టిదని యిప్పుడు తెలుపఁ జాలను. మీపాదములాన.

అనుమాన పరిహరణము.

అట్లు నాగవల్లి బయలుదేరి పెద్దయుం దడవగుటకుఁ దనచెలికత్తె చీవాట్లుపెట్టునోయని శంకించుచుఁ గడువడి నడువ నుంకించుచు రాజమార్గమునఁ దన కెదురై తఱుచుగ వచ్చు జనులగుంపునకు దొలఁగి నిలుచుచుఁ దనతోఁ బని కలిగియో, తన్నానవాలెఱిఁగియో పలుకరించు స్వపరిచితుల మాటల వినుటకు వ్యవధిఁ గానక సత్వరముగ నిలుచేరు నభిలాషతో నరుగుచుండఁ దాను విక్రయించిన పూలవృత్తాంతము దన మనమునకు ములుగుచ్చుకొన్న తెఱఁగున స్ఫురణమునకు వచ్చెను. వచ్చుటయు నాసుందరి ముందడి కడుగిడఁజాలక యించుక నిలచి "ఆహా! యిదియేమి? ముసలివాని పయిఁ గలిగిన యక్కటికము మిక్కుటమగుట నొడలెఱుఁగని సిన మెత్తి పూలదండను చెండును మొగమెఱుఁగనివాని కైవనికో విక్రయించితిని. చెండునందు దివ్యకుసుమదళ మమర్పఁబడి యున్నదని పూలవర్తకుఁడు నన్నుఁ బిలచి నొక్కి పలికి దాని నిచ్చెను. సాధారణమైన చెండుగదా యని విక్రయించితిని. కాని యామాట తత్సమయమున జ్ఞప్తికి రాదయ్యె. ఈమాట మాచెలికత్తెకుఁ దెలియకుండ దాఁచియుంతునా? కాలక్రమమున నిది పొక్కకపోదు. అప్పుడు మాగుణోత్తమకు నామీఁద నలుక వొడముటయు, నీవఱకు నాయందుఁగల విశ్వాసము, గారవము నశించుటయు, సంభవించును. కావున నిజముపల్కి తప్పు నొప్పుకొని యప్పడంతి పాదములపైఁ బడుట యుచితమని తోఁచెడిని. దీనసంరక్షణమన్న మాగుణోత్తమకుఁ జిత్తానందకరముగదా. ఈముసలియనద యసురుల నిలుపుటకు నేనొనర్చిన యీసాహసమునకు నన్ను నామె సైరింపదే. నాయొద్ద నాచెండుగొన్నవాఁ డెవ్వఁడో గురుతుపట్టఁజాలఁ, నైన వెన

కెదఁగాక" యని ముందునుండి వెనుకకును వెనుకనుండి ముందుకును రెండుసారు లావీఘించిరిగి వానిం గనుంగొనఁ నేరక నిబిడమగు నెన్న గచే నిట్టూర్పువిడిచి దైవముపై భారముసైచి యింక నిలుసేయట మంచిదని తలఁచుచున్నది. ఇది యిటులుండ నాచేతి ముద్దుటుంగ రముచుగూర్చి యేమియూఁడనున్నదో యని జంకుచు యోచన సే యుచు మనమున సంశయించుచు నెట్టెటో తనువు నింటికిఁ జేరవే యఁదొడఁగెను. ఆమె తెరవున నడచుచుండిన నామె మనస్సు మాత్రి మాపొంత నిలక పలుతావులఁ దిరుగులాడుచుండుకతన నా యింతి గమ్యస్థానము మఱచి తన యిలుదాఁటి కూఁతవేటు దవ్వ రిగి, యచ్చట నిటునటు నలుదెసలు పరికించినాచి క్రొత్త క్రొత్త మేడలు, వింతవింత గోపురములు కనకంటఁ బడ నయ్యారే దారితప్పి కూడని తావులకు వచ్చితిని. ఈయునయము నేరిమొగము గను గొంటినో యన్నియు సంకటములనలెఁ దటస్థించుచున్నయవి. ఇది జరాసంధుని యుంపునకత్తె కొమునను రాకు.సాంశమునఁబుట్టిన దుం డగీఁడును నగు వణాన్గవుని యిల్లని తలఁచుచున్నది. ములుకంపఁ దవులొక్కన్న సన్నచీరెవలె వీని కంటఁబడిన వచుచు సిలుగులఁబడక యూరక నీవలకు రాదు. అదియునుగాక మాగుణోత్తమపై గను వేసినాఁడు. ఇటనుండి సత్వరము దాఁటుట కర్జము." అని తలపోసి కదలుటకు యత్నించుచుండ నింతలో వెనుకనుండి యెవ్వఁడో చప్ప టలు చఱచుచు భాగవల్లీ భాగవల్లీ, కాదు, కాదు రాగవల్లీ ! యి టురా, యిటురా యని పిలువఁ దొడఁగెను.

ఆ నుడుగు పిడుగువలెఁ జెవులఁ బడుటయు నామె వానికడ కరుగుటకిష్టములేక ముందునకు సాగిపోవుటకు ధైర్యమురాక కదలక నిలువంబడి యుండెను. అంతలో నొక వికృతాంగుఁ డగు పురుషుఁడు వికవిక నవ్వుచువచ్చి ఓసీ! త్యాగవల్లీ !పిలుచుచుండఁగనే బొంతకాకి

వలె నిలిచెదవేమి ? ఇంతమాత్రము రాఁగూడదా మాసామి నిన్నుం బిలుచుకొని రమ్మని యానతిచ్చె. ఒక్కమాట వినిపొమ్ము. రాజుని యదరుబెదరు గొనక, యీపలుకులు పలుకులవలెనాటి స్థంభము లేవనున్న యాయన్నుం గుడిచేయిపట్టుకొని నిన్న నేను బెండ్లియాడు నపుడు నీ కేలుదమ్మి నిటులే గ్రహింతును జుమీ యని లాగ నాగవల్లి కన్నులనీరు నించుచుఁ దనకు సాయముసేయుమని చూడం బోవువారిఁ జీరుటకునైన సత్తువలేమి నూరకుండెను. అంతట నాసే వకుఁడు కోపముతో సహజముగఁ గాఱునల్లఁదనముగల తనమొగ ము బిగఁబట్టి నీవిపుడ రావేని రావణుఁడు దమయంతి నెత్తుకొని చన్నవితమున నిన్నెత్తి మాయజమాను సముఖమునఁ బెట్టగలను జుమీ. జాగ్రత్త. హస్తినాపురమున ధర్మరాజు తమ్ముఁడగు కుం భకర్ణునితోఁ జిన్ననాఁడు దండపట్టులుపట్టి గెలిచిన సర్వవకుని నన్నె ఱుఁగవు గాఁబోలును. నడు నడు. ప్రాణేశ్వరీ! యని యసందర్భ ములగు పలుకులు పలుకుచు మందలించెను.

మద్యపానముచేతనో బుద్ధిమాంద్యముచేతనో రానిమాటలు, పురాణగాధలు, నాగవల్లి కర్థముగాక వచ్చియురాని చిఱునగవుం దెచ్చి యామె మొగమునకు భయములో నొక వింతశృంగారము గలి గించెను. ఆమొఱకుని యాకార మెంత వికారముగనుండెనో మాట యంత మోటమై యుండెను. ఇంతలో లోపలినుండి వేఱొక సేవకు డరుదెంచి సర్వవకుని నివారించి కనుచీఁకటిగానున్న యత్తిఱి నత్తె రువున నేను సనకుంటఁజూచి నిలుచున్న నాగవల్లిని సందిటంబట్టి మె త్తి గరుడుఁడు నాగకన్యనుంబోలె పట్టి "దింపు దింపు నేనే యా మెనెత్తికొనివచ్చెద" నని వెనుకకు దిగలాగుచున్న సర్వవకుని మాట సరకుగొనక లోనికింజనియె. ఐంద్రజాలకునిచేతి కీలుబొమ్మ లాగున నాకొమ్మ సందిట నిమిడియుండి భయకంపితయై వాని

చేతులలో మూర్ఛనొంది కనుదమ్ములు మూసికొని కాలభుజంగమం
బుచాడ్పున వీఁశివ్రేలాడుచు నేలదాఁక కచభారముతోఁ దన్నెఱుఁ
గక యుండెను.

నాగవల్లి లోనికిం గొంపోఁబడుటయు రణార్ణవుఁడు కను
సన్నయొనర్ప సద్దాని కర్థమెఱిఁగి సర్వనకురిఁడు తటాలునఁ దలుపు
మూసి తమ యనార్యకృత్య మొరులకుఁ దెలియకుండఁ జేయ
యత్నించె. మూర్ఛిల్లిన నాగవల్లిని రెండవసేవకుఁడు మెల్లమెల్లగ
రణార్ణవుని పడకటింటనుండిన యొకమెత్తని సెజ్జఁజేర్చి మూర్ఛదే
లునట్లు గాలోఁబితములగు శైత్యోపచారములు గొన్నిటి నెరపసాగె
ను. కొన్ని నిమిషముల కాబాలిక తెలివిదెచ్చుకొని కనుదమ్ములు
విచ్చి చూచునప్పటికి రణార్ణవుని ముఖచంద్రమండలము కట్టెదుటఁ
గానఁబడి యామె నేత్రపద్మముల ముకుళింపఁజేసెను. అనంతర
మిరువురు సేవకుల నావలకుఁ బొమ్మని యానతిచ్చి రణార్ణవుఁడు నాగ
వల్లిపరిక్కఁజేరి తనమూలమునఁ గ్రిమ్మఱ మూర్ఛ నొందునేమో
యని భయమునొందుచు నొకమూఱు మీఁదఁ జేయివైచి, 'బాలా! నీ
కింత వంతయేల' యని యేమోపలుకయత్నించుచుండ, "అయ్యో!
చచ్చితి చచ్చితి" నని బిగ్గరగ నఱచి తన్నితఁడు తుదముట్టించునని
గడగడ వడఁకి పునర్మూర్ఛావస్థ నొందెను. అంతట నాశూరుఁడు
మరల నామెను మూర్ఛదేర్చి యల్లనల్లన నిట్లనియె. "ఓ సుందరీ!
నాగవల్లీ! నీకు నేను కీడుచేయఁదలఁచి యిటు రావింపలేదు. నీతోడఁ
గొన్ని రహస్యముల ముచ్చటింపఁగోరి చిరకాలమునుండి సమయము
నిరీక్షించుచుండ నేఁటికి శంకరుఁడు నాకుతగునదను గల్పించెను. మఱు
వగదురనిన్న నేనెట్లుపిలిచినను నావలననేదియో భయముదలఁచి
నీవు రాకుందువని యిట్లు బలిమిచే నినురావించితి. మరల సుఖముగ
నిన్ను నీచెలియలికడ కనుచుభారము నాయది. నగవక నాపలుకు

లాలకించి నన్నుఁ గృతకృత్యుఁ జేయ వేఁడుచున్నవాఁడ. ఇవిచేతులు కావు కాళ్లనుకొమ్మ" యని హస్తపల్లవములు స్పృశించి దైన్యము తోఁ నుడువుటయు, నాగవల్లి తన కాతనిదెస భయకారణములేదని కన్నులు తెఱచి యాతనిదిక్కు మొగమై యాతనిమొఱ యాలించు నట్లు కనంబడియె. అంతట రణార్ణవుండు తనకథ నిట్లు చెప్పనారంభించెను.

"పాల సంద్రమునకు లక్ష్మియు, మంచుగొండకు గౌరియుఁ బలెఁ జంద్రిపాలునకు మున్ను నోఁచిన నోములపంటవై వొడమి యీనాఁటి రాచపుట్టువులనెల్ల గిళవళము పాలుసేయు మీనెచ్చెలిం గూర్చి యించుక ముచ్చటించెద. దయార్ద్రహృదయవై యాలకించి నా మోటపలుకుల నాపలుకులుగనె విన్నవింపక నీవే నీదు కులుకు ముద్దుమాటలతోఁ నించుక మేళవించి యామెతోఁ మనవి యొనర్చి నాయెడఁ గరుణ గల్గింపవలయు. చక్కఁదనముంబట్టిచూడ మీగుణోత్తమ కీడువచ్చెడు రాచవాఁ డీజగమునఁ గానరాఁడు. ఆకారణమున నెవ్వనిఁజేకొన్న నొక్కటియేగదా ! కావున నన్నుం జేసి కొనినను దప్పులేదనుమా. నేను మీనడుమనుండఁబట్టి యిట్లు సామాన్యునిగ నన్ను బరిగణింతురు; కాని నావంటి ధైర్యసాహసములు సోయగమునుగల క్షత్రియుఁడు లేఁడని నీవుమాత్రి మెఱుఁగవే! నాచక్కఁదనమును వేఱ వర్ణించుటకంటెఁ బలువురు రాచకన్నియలు నాచెట్టఁబట్ట దపసులు థారవోయుచు నాకీడుజోడుగామి నిరాకరింపఁబడి రనుమాట చెప్పిన నే నెట్టివాఁడనోనీవెఱుఁగఁగలవు. నాసాహసమునుగూర్చి యొక్కముక్క నీచెవినివేయవలయు. ఈమధ్యకాలమున మాగధ శ్రీకృష్ణులకు జరగిన కయ్యమున నేను గొరణాంతరమున నూరినై పొంటరిగఁ జనుచుండ నన్నుఁ జూచి పిఱికివై పోరువిడిచి పరుగెత్తుచున్నాఁడనియు; రణార్ణవుఁడు నేతిబీరకాయవలె

లోని సారములేనివాఁడనియు, గిట్టని వాండ్రు పరిహసింపఁ దలచి నాపై వేసిన చెడువాడుక నీవునమ్మినఁ జెప్పఁజాలనుగాని యుద్ధము వచ్చినప్పుడు పగవారిఁ బొడుచుటయో, ప్రాణములు విడుచుటయో నాపనిగాని పాఱిపోవుట మాయింటి కుక్కయు నెఱుఁగదు. జయసేనుఁడు తెంపరి కళానందుఁడు పోటుమానిసి యని పక్షపాతమునఁ బాపపులోకులు కాకులట్లు చెప్పుకొని యఱచుచుందురు. నాకు వారెందును సరిరారు. ఇంతయేల? నేను నీవెఱుఁగనివాఁడనుగాను. మీగుణోత్తమ నాహృదయము దొంగలించినయది. నాగవల్లీ! నీకడ నేను దాపక నిక్కము వక్కాణించెద. ఈసుందరిపై వలపునిలుపుటమొదలు నోటికన్నముఁ గంటికిఁ గునుకు మదికినింపు వేడుకయు సున్న. నాసదాశివుని యడుగులాన! చూచిన సౌందర్యతిలకనే. తలచిన సౌందర్యతిలకనే. పలవరించిన సౌందర్యతిలకనే. వేయేల? ఆగుణోత్తమ యిల్లాలు కాదేని రణార్ణవుని ప్రాణములు నిర్హేతుకముగఁ దీసినదోషంబు మీచెలిం జుట్టుకొనును. ఆమెయందు నానిలిపినంత మక్కువ మెవ్వరు నిలుపరు. ఇట్టినన్ను విడిచి కళానందునిఁ గళానందుని గేలుపట్టుట కులమునకు వన్నియఁదగ్గించుటకాదా? ఈ వామెపై కారణముల సరసి యామె మదికి వచ్చునట్లు, నితరుల మీఁద ననురాగము లొచ్చుగ నామీఁద ప్రేమ హెచ్చఁగఁబలికి మా సమాగమము నీవుఁ గూర్పవలయు" అని పలుక సోత్కర్షము పరనింద పరిధానములుగఁ జేయఁబడిన యుపన్యాసమంతయు నా యింతి జాగరూకతతోఁ గొనముట్ట గమనించి చివచివలేచి పానుపుపైఁ గూరుచుండి, తన ప్రస్తుతావస్థకును రణార్ణవుని యాదరణకు ననువగునట్లు మృదూక్తుల నిట్లనియె.

"అన్నా! నీమనంబిట్లు మాగుణోత్తమ కారణముగ నుత్తలమందుట మున్నెన్నఁ డెఱుఁగనైతి. నన్ను బలాత్కారముగ మీ

యింటికిఁ దీసికొనిరానేల? కాకిచే వర్తమానమంప నేనునీయడు గుణమ్ముల సన్నిధికినచ్చి వారిలకుందునే. మానెచ్చెలి గుట్టుమట్టు నీతోడ మనవి యొనర్పవలయునని పెక్కునాళ్ళుగ నామనమునఁ దలంపుగలదు. పరిశ్రమమూర్ఛనుండి తెలివిగలిగినవెనుక నాతలంపుఁ దెలుఁగజేయుట కవసరము నేటికీ విధమున వచ్చెఁగదా"యని సంతసించుచుంటిఁగాని బలిమిని నన్నురావించితివని వగచుటలేదు. నీమాటయందలి చమత్కృతియు, నీయర్థగాంభీర్యమును, నీనోట నుండి వినినకొలంది నాకుఁ జెవులవిందగుచున్నది. అహాహా! నిజముగా నిట్టి మనోజ్ఞములగు దాక్షపంక్తనంటి తీయనిమాటలు మాచెలి యొకమారు చెవులార వినిన నిన్ను విడువఁగల్గునే. చక్కఁదనమున్నయెడ సాహసౌదార్యము లుండుటయరిది. ఇది యున్నచోట సిరియు, విద్దియయు నంట గగనకుసుమము అన్నియు నన్నగుణముకుదిరి సలువురలో మెలఁగి ఛీ యనిపించుకొనుటయరిది. అన్నిటందక్కువ లేకయున్న నినుఁబోలు పుణ్యజనవతంసముకొఱకు నోములునోఁచిన మాచెలికి వేయిపుట్టువులకయిన లభించునే. అయినను మాచెలి లేనివారియెడల ననూయఁ జూపునదికాదు. మనసునమిముఁ బాణిగ్రహణము నొనర్చుట కిచ్ఛగించియుఁ బ్రాథయగుట నది మానోట వినఁదలంచి యసూయ నప్పుడప్పు డభినయించుచుంట జూచి వివేక నిధియగు నామెయయ్య చందిపాలుఁడు బిడ్డయను మోమోట నొకమూలఁద్రోసి యామెంగసరి నీకేలువట్టుమని చెని నిల్లుగట్టుకొని పోరుచుండును. దానినగుటచే నాకంత స్వాతంత్ర్యంబు లేమి నవసరమగునప్పుడెల్ల నూరకుండక నాశక్తినంచన లేకుండ నాయంత నేను గలుగఁ జేసికొనుట యుచితముకాదని మాట సాయము చేయుచుందు. కళానందునకు నేను సాయమెట్టిదియుఁ జేయఁజాలఁజుమీ. నీ వింకబెంగగొనక మనోధైర్యముఁ జిక్కఁబట్టి యుండుము. ఆ లతకూన నినువిడిచి యన్యుని గైకొనదు."

ఈ పలుకులు రణార్ణవుని మోహార్ణవమున ముంచి తాండవనృత్యము చేయించెనని వేఱచెప్ప నావశ్యకతలేదు. కాని క్రొత్తగా సంకురించిన యావేశముచే నాతఁడు లేచి నిండువేడుకచే నవ్యక్తముకాని మాటలతో నాగవల్లికి మ్రొక్కి, ఆహా! ఆహా! నాగవల్లీ నాకు నీవు తల్లివనినను దప్పులేదు. నీఋణము నెన్నిపుట్టువులెత్తియుఁ దీర్పనాతరమే. మఱవరానిమేలు నీవునాకొనర్చితివి. ఇంక నొనర్పఁదలఁచుకొంటివి. కళానందునిపై నాయందు వదన కసూయఁ గలిగించుటకు నీవు జతన సేయవలయును. ఆపాపి చెడిబ్రతికినవాఁడు. నేనాగర్భశ్రీమంతుఁడ. వాఁడు మన నగరమునకు మహాశత్రుఁడు, వాసుదేవానుచరుఁడు. నేను జరాసంధపక్షపాతిని. నాకామె నొసంగక కళానందునివంటి మందున కర్పించుట కాకిముక్కునకు దొండపండుఁ గట్టుటకాదే. ఇది యటుండనిమ్ము. నీవు నాపక్షముదాననగుటచే నీకెఱింగించినను దోసములేదు. ధృష్టకేతుని కుమారుఁడు వజ్రదంతుఁడు మొదలగు నేస్తకాండ్రసాయమునఁ గొన్నిదినములలోఁ గళానందుని దుదముట్టించెద. చూడు నా దెబ్బ. అంతియకాదాతని మిత్రుఁడగు నుజ్జయినీపతి విక్రమదేవునిపై మగధరాజు దండువెడలి మాళవదేశమునకు నన్నురాజుగాఁ జేయఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడు. ఈపలుకులు నీ హృదయమున నిలుపవలయుఁగాని యొరితో ననఁగూడదు. నీ వీరాత్రి మా యింటనుండి నా యొసంగు నాతిథ్యము నంగీకరింపవలయు" నన నాగవల్లి మొగము వెలవెలఁబోవఁ దన ప్రియసఖి తన నిమిత్త మెదురుచూచుచుండు ననియుఁ బో నరుగక తప్పదనియు నెన్నెన్నో నెపములఁ గల్పించి యాతని మనసు గరిగింపఁ బ్రయత్నించియున్నట్లు చేయలేక యూరేయి తనకు రణార్ణవునివలన రాఁదలఁచిన యుపద్రవ సముద్రము నీఁదఁదలఁచి యచ్చటఁ గూరుచుండెను.

ఆఱవ ప్రకరణము.

మగధమహారాజగు జరాసంధుఁడు నివసించు మందిరముదక్క-గిరివ్రజపురమునందుండు మందిరము లన్నిఁటఁ జంద్రిపాలుని గృహమునకు సాటివచ్చెడునిల్లు గానఁబడదు. పొడవును నిడివియుఁ గల చుట్టుగోడలును, నాలుగు గోడలనడుమ వసంతుని విడిదియిల్లట్లు రాజిల్లుసుందరోద్యానవనమును, వనమధ్యమునఁ బాలమున్నీటిలోఁదెలిదీవి చాయఁ బురజనులకన్నులకుఁ బెనువిందు సేయుమేడయు, మేడపైఁజిత్రితములై నానావర్ణముల నింపుగొల్పు సాలభంజికలును, నిరుపమానమైన సౌందర్యమును గిరివ్రజపురమునకుఁ దెచ్చుచుండెను. ఆ మేడ మూఁడవ యంతస్తుగోడకుం గల గవాక్షములు రాజమార్గంబునకభిముఖములై యుంటగృహలక్ష్మి కన్నులుదెఱచి నగరముంజూచుచున్నదో యనితోఁచు. గృహలక్ష్మి విలాసార్థము తనువల్లిం గప్పికొనిన తెల్లని దువ్వలువ చందమున వెల్ల గనంబడుచుండు. చంద్రిశాల యనఁబడు మూఁడవ యంతస్తునందు వ్రాయఁబడిన చిత్తరువులసొగసుఁజూడ నగరవాసు లనుదినము వచ్చుచుందురు. అచటి యడుగుభాగము స్ఫటికశిలానిర్మితమయి, గృహలక్ష్మివనుఁ జెక్కుటద్దముట్లు నెలయుచుండును. ఆమేడ కలంకారముందెచ్చుచిత్తరువుల కలంకారమొసంగునదియు, గృహలక్ష్మికి నగలువెట్టి వన్నెలు దిద్దునదియు, సౌందర్యతిలకయను నామాంతరముగల గుణోత్తమ యుత్తమోత్తమమై యందువసియించు. ఏలావణ్యనిధి యుదయమగుట మొదలుతండ్రియగు చంద్రిపాలునకు నింద్రసమానవైభవులగు మహారాజులుచేతులు మోడ్చి చేయుమనవి సనవులు నిరాకరించునంతటి గౌరవము లభియించె, నేబంగరుబొమ్మ లావణ్యము నృపకుమారకుల హృదయసముద్రముఁ గలఁచుఁ గవ్వపుఁ గొండయై మోహంబనునమృతంబుద

యమొందు కారణమయ్యె, నేయింతిసన్నిధానవర్తినులగుట నాగవల్లి మొదలగు దాసీజనంబునకు రాజాంతఃపురముల నింతింత యనరాని మన్నన సంభవించె, నే మంజువాణి వీణవాయించువేళ దాసీజనం బును వేఁడి తెలిసికొని రాచకొడుకులు ప్రచ్ఛన్నవేషులై సుధారసము లుకుపాటల నాలకించిధన్యులగుచుందు, రేచక్కనికూఁతుమొగము కనులనిండఁజూచిన దృష్టిదోషంబు ప్రాపించునను భయమునఁదలిదం డ్రులు,నెచ్చెలులు, చుట్టములు మనసారఁజూడవెఱతురాపూఁబోఁడి, యా మెలనాఁగ యాకనకాంగి యామేడనునివసించు. నాగవల్లి పూవుల చేరనిలువెడలుట మొదలామెనిమిత్తముగ నుత్తమయుఁ బ్రియసఖి యగురాగలతికయు క్షణక్షణ మెదురుచూచుచుండిరి. "రోహణకుఁడు పూవులీయక యింతతడవు మనసఖిని నిలిపెనో, యామెయే మార్గమున నేరయినఁ గనఁబడిన మాటలాడుచుండెనో, దురాత్ములెవ్వరైనఁ జెరగొనిరో" యని రాగలతిక విషాదమొందుచునుత్తమతత్తరపాటు నివారించుచుఁ జీఁకటిపడుసంతదనుక నెట్టులో ప్రియసఖి వియోగము సయిరించెను. కాని సూర్యుఁడు పడమటసముద్రమునఁ గ్రుంకుటయు, వీరిమనోధైర్యములు జంకసాగెను. చంద్రపాలుఁడు కూఁతుమనోవేద నఁజూచి నాగవల్లిని వీథులంబడివెదకి తోడ్కొనిరమ్మని మువ్వురు పరిచారకుల ననిచెను. తలవాకిటికి రాగలతిక మాటిమాటికిఁజనిసఖి వచ్చుచున్నదోయని మార్గమునఁబోవువంగలఁ బలుకరించుచు మఱల నావార్త చెలియకు విన్నవించుచు మనశ్శాంతినొందక కాలుగాలిన పిల్లివలె నట్టిట్టుతిరుగఁదొడఁగెను. హృదయమునకు హృదయమగు ప్రియసఖియెంతకురామి, గుణోత్తమ రాగలతికతో "ఓసీ! యింకమ నము దానిదెస నాసవిడువవచ్చును మనలఁబాసి యదియిన్నినాళ్లుగ నెన్నఁడైననింతతడ వొండొకచోటనుండెనే! కటకటా! అదియొక్కర్తె లేకున్న నెందఱోలేనట్లు లీమందిరమెంత చిన్నవోయి కానవచ్చెడు

నోచూడు. అది యెక్కఁడఁ జూచిన నక్కడనేయుండి చిలుకలఁ గూయించుచుండు గోడమ కోయిలల బెదరించుచుండు మనల నవ్వించుచుండు నన్ని పనులం జక్కఁబెట్టుచుండు. అది పదుగురుపెట్టుగదమ్మా అయ్యో ! దాని నింక నెటఁజూతు రాగలతికా ! యని వాపోవుచు నుత్ఫుల్ల పుండరీకముల చాఁపుననున్న కన్నుఁగవనుండి నీళ్లు దొరఁగ సెజ్జపై మేనువాల్చెను. రాగలతిక యారాగము నందుకొని కొంతయాలాపముసేసి తనచేత నైనంత కన్నీరు సఖినిమిత్తము విడిచి కొండొకసేపటికి నెచ్చెలి నూఱడించి కన్నీరు చీరచెఱఁగునఁ దుడిచి మరలఁ దలవాకిట నిలిచె. అంతటఁ గొన్నినిమిషములకు రాగలతిక జూపు దిక్కునుండిగాక యొండొకవైపునుండి గమనవేగముసూచించు చెమ్మటతోడ నొకలేమవచ్చి యామె యెదుట నిలిచెను. రాగలతిక యాపడఁతి నెమ్మోముఁ గనుంగొని "నాగవల్లీ ! నాగవల్లీ" యని యఱచి "ఓసీ, నీవుజీవనముతోనున్నావే? నిన్నెన్నఁడో చూచినట్టున్నదిసుమీ. నీ నిమిత్తము మనగుణోత్తమ చిత్తము పొందు తత్తరము వర్ణింపఁ దరముకాదు. అయ్యో! నన్ను నీవొక్కసారి బిగ్గఁగౌఁగిలించుకొని నా మనస్సంతాపము మాన్పవే" యని యాలింగనము చేసికొని, దాసిరాక యెఱిఁగి సత్వరమె మేడమీఁదికి రమ్మని పిలుచు గుణోత్తమనుజూడ, సౌధముమీఁదికిఁ దీసికొనిపోయెను. నాగవల్లియు గుణోత్తమం గనుంగొని కంటనీరుపెట్టుకొని "అమ్మామిమ్ము నందఱఁ జూచుభాగ్యము మరల సంభవించునని నేననుకొన నయితి. ఈవేళనెట్టిదుశ్శకునమునాకయ్యెనో చచ్చి కరిమ్మఱఁ దల్లికడుపునఁ బుట్టితిఁజుఁడీ" యని యంగలార్చుచుఁజెప్ప నాయిరువురు దద్వృత్తాంతము నెఱిఁగింపుమని యడుగుటయు నాగవల్లియుఁ దా నిల్లువెడలి రోహిణకుని పూలయంగడి కరుగుట మొదలుగ నిలుసేరునఱకుఁగలకథ దనవాక్ప్రవృత్తితో రసపుష్టిచేసి కవి కావ్యమునకు వన్నెవెట్టు

నట్లు దానికందముదెచ్చి వినువారికి విసువు రాకుండఁ జెప్పెను. సౌందర్యతిలకయు రాగలతికయు నా వృత్తాంతము విని కరుణాద్భుత రసముల మునిఁగి మనచెలి సాహసమునకు మెచ్చుకొని రణార్ణవునిబారి నుండి తప్పించుకొన్నందులకు నదృష్టవంతురాలవని దాని సంభావించిరి. అనంతరము నాగవల్లి చేతులుజోడించి యాజవ్వనియెదుట నిలిచి "నన్ను క్షమియించి మీరు రక్షింపవలసినదని వేఱచెప్పుకొన నక్కఱలేదు. చిన్ననాఁట నీవునాకు మక్కువమీఱఁ జటికెనవ్రేల నిడిన యంగరము గుదువఁబెట్టి ముసలివాని యుసురులు గాపాడితిని. అది గాక రణార్ణవుని బెండ్లియాడునట్లు నిన్నొడంబఱతునని వాగ్దానము చేసివచ్చితిని.

పాణిగ్రహణము నాఁడిన కల్లగావున క్షమింపఁబడఁదగినది. అమ్మా! ఆరణార్ణవునికి జడిసియుంటినన్న వానికడనున్న సార్థకనాముఁడగు సర్పవక్త్రుఁడను వానికి నా పడిన భయ మింతింతనరానిది. నాయువు తగిలి రణార్ణవుని వంశ మెన్నఁడు నిర్మూలమగునో! ఒక్క గడియ నాపడిన మనఃక్షోభంబె వానికులాంతమునకుం జాలు. వాని సేవకుఁ "డేమమ్మా! అమవసచీఁకటికన్నఁ గారునలుపువాఁడు. ముందున కేదిగివచ్చిన మిట్టపండ్లవాఁడు మీఁదుమిక్కిలి మతిలేనివాఁడు. కోకిబికి వేసంబువాఁడు. మిడిగుడ్లవాఁడు. పగలుచూచిన రాత్రిరి కలలోనికివచ్చును. నీవొక్కసారి వాని మోముగన్న నాఁఱు మాసము లన్నము రోఁతచే ముట్టవు సుమీ! ఇది యతిశయోక్తి కాదు. వానిగుణరూపాదులు వర్ణింప నా నేర్చుపలుకులు చాలకునికి నేనెట్టెట్లో యిట్లు రవిదీపన్యాయముగ వర్ణించితిని. రణార్ణవుని భార్యలు నాలకించియే యుంటివి. కళానందాదులు మూర్ఖులఁట తా నొక్కఁడు నీహృదయేశ్వరుఁడగుట కర్హుఁడట. చెప్పనేటికి? ...లన్నియు విని ...ప నన్నిఁ కేయి

తనయింట నుండుమని చాల నొక్కిచెప్ప రావణుని లంకనున్న జానకివిధమున నే ముండ్లమీఁద నిలిచినట్లుండి వానిని గడు సమ్మించి యాతఁడారగింప లోనికి జనునప్పుడు నాకడ కావలియున్న మందుఁ డగుసర్వరక్షకుని కెద్దియో పని గల్పించి యావలకుఁ బనిచి చప్పుడు కాకుండ పెరటితలుపుం దెఱచి యావలంబడి మెల్ల మెల్ల నిలు సేరుకొంటి". అని తనచరిత్రము ముగింపఁబోయి మరల నెద్దియో స్ఫురణకురా జంకుచు నల్ల నల్లన నిట్లనియె.—"అమ్మా! ముద్దుటుంగరము కుదువబెట్టుటకన్న నాడరాని కల్లలాడుటకన్న నెక్కుడు నేరంబు నేఁడు జేసితి. కొంత నెఱచియుఁ గొంత మఱచియు నింతదనుక దానిం జెప్పక యూరకొంటి. రోహణకునొద్దఁ దీసికొని ముసలివాని నిమిత్తము విక్రయించిన పూలచెండులో నొక దివ్యకుసుమంబుగలదనియు నద్దాని ధరియించినవారికి మనోరథసిద్ధి కరతలామలక మగుననియు నీకు దానినిమ్మనియుఁ బలుమాఱు చెప్పి నా కతఁ డొసఁగెను. ముసలివానిపైఁ బ్రేమంజేసి నీమాటమఱచి యద్దానిని మొగమొఱుఁగనివాని కొకనికి విక్రయించి నీకుఁ గడునపకార మొనర్చితి."

అని నాగవల్లి తనయొనర్చిన తప్పు నొప్పుకొని, పూలమాలికకు వగచుచు నరుణచరణ పల్లవములకడ దిసలు దెలుపు ముఖవైఖరితోఁ గూరుచుండె. అప్రియములగు నానుడువులు చెవులఁజొచ్చుటయు, రాగలతిక యదరిపడిలేచి, అయ్యో! నాగవల్లీ! యెంతపని చేసితివి. నీసలిపిన యీయవివేకపుఁ బనికతమున, శాశ్వతమైన యపకారము మనకు మనవారికిఁ బ్రాప్తించెడునని నాకు నడలు వొడముచున్నది. నీకింత యొడలెఱుఁగని శివమేల యెత్తెనే? తనకుమాలిన ధర్మము మొదలు చెడిన బేరము నెరపువెంగలి నిన్నొక దానిని గాంచితి. ఆపాపపుముసలిదయ్య మెక్కడ దాఁపురమయ్యె?

అయ్యయో! యెన్నినోములునోచియు నెన్నిజన్మములనెత్తియునెందఱి నుపాసించియు దివ్యకుసుమంబు నందుకొన నేరికిందరమగునే? అట్టిది మన పూర్వకృతవిశేషమున స్వయంప్రాప్తముగా సిరిరా మోకాలొడ్డినతీరున చేతులార దానిని గంగపాలు చేసినట్లు పోఁగొట్టితివి. నీవు తలక్రిందుగఁ దపముచేసి యట్టికుసుమ మొకటి క్రిమ్మఱి సంగ్రహింపఁగలవే? నీమది కీయాలోచన మేలతట్టక పోవలయు? నీకడఁబైకమున్న దానధర్మములఁ నిర్వర్తింపఁదగుఁగాని పరుల సొమ్ము విక్రయించి యనదల రక్షించుట యుచితేతరము. దాసివై యొడలుదాఁచుకొనక పనిచేసి పొట్టపోసికొను నీవంటిదానికిఁ దలకుఁ దగనిబరువులు బూనుకొనుట కేవలము నింద్యముకాదా? యజమానురాలి కార్యము చక్కఁజేయుటకు మాఱు చక్కఁబఱిన దానిని భంగముచేసిన నీసాహస మెట్టిదియో నే నూహింపఁజాల. మనము దాసీజనమనుమాట మఱచి యజమానుల మనుకొంటివో! మనమెంత, మన మనికియెంత, మన యునికియెంత! యింతనుండి జాగ్రత్తగ నడుచుకొనుము. ఇది నీమేలునిమిత్తమే నుడివితిఁగాని నానిమిత్తముగా దలఁపకుమీ, చెలీ, యని నెఱకులు నడలఁ జేయు శూలమువంటి వాగ్జాలములతోఁ దలవాచునట్లు నాగవల్లిని జీవాట్లుపెట్టెను. స్వయంకృతాపరాధమున నోరెత్తఁజాలక సిగ్గునఁ దలయెత్తనోపక రాగలతికనోటనుండి వెలువడు వాగ్బాణములు బ్రాణములు దీయుచుండ నాగవల్లి తన చెయిదాఁటిన పనికిఁ బశ్చాత్తాపమొందుచు మనోగతదుఃఖమును గన్నీటఁ దెలియఁజేయసాఁగెను. అట్లు పెనుగినుక నెఱ్ఱని మొగముగల యారాగలతికను బెనువగపున దీనవదనమైన నాగవల్లిని జెంగలువయు, నల్లగలువయుఁబోలె నలరుఁ దనయొక్కొక్క కంటఁజూచి గుణోత్తమ యలుక మా[illegible]న్నయునర్చి యెట్టి సమయ

ములనైనఁ గలకల వెన్నెలలుగాయు నాగవల్లి మొగము మితిలేని జాలి గొల్పుటచే మనసుకరఁగి యిట్లనియెను.

"ఓసీ! రాగలతికా! నాకడ దానికింగల చనవునుబట్టి యో పారమార్థికచింతనో, చేసిన యీనాగవల్లి యవివేకమునకుఁ గసర నేల? ధర్మకార్యము నెఱపువారు తమ్ముఁదా మెఱుఁగక సంచరింతురు. నాగవల్లి జాలిగుండెగలయది గావున దానిమనస్సు వృద్ధ సంరక్షణమునందే నిలిచి పూల చెండుపై, నందలి దివ్యకుసుమంబు పైనరుగదయ్యె. మఱియెంతమనీషావంతుల కయినను సహజ మట్టిచో బేలయగు మన నాగవల్లికిఁ గల్గుట యేమియక్కజము! మనః పూర్వకముగాఁ జేయవలయునని చేసినపనికాదు నీతప్పు సైరింపఁ బడఁదగినయది. ధర్మకార్యార్థము పుణ్యపురుషులు, స్త్రీలు, సర్వ మహీరాజ్యమును, దారపుత్రాదులను, బతిసుతాదులను, వేయేల యనవసరంబగుచుఁ దమ ప్రాణములఁగూడ నిశ్చింతతో నర్పించుచుండ, నొకచిన్న దివ్యకుసుమమును, బరోపకారార్థము వినియోగించి తనకును తనయజమానురాలనగు నాకుఁగూడ మంచిపేరు దెచ్చిన దీని నేమనుటకు నాకు నోరు రాకున్నది. దైవికము లొక్కొకయప్పుడు కొండలవంటి విపత్తులు సంఘటించునట్లగపడి తుదకునెంతయు మేలొడఁగూర్చుచుండు. ఇయ్యదియు దైవికముకాన నేమిమేలు కానున్నదో తెలియఁజాలము."

ఈమాటలనియెడు తేటనీటిసోనలు వెలువడ నాగవల్లి, మున్ను రాగలతిక పలుకులములుకులఁ జెందిన మనోవైకల్య ముజ్జనసేసి తెలివినొంది తనకిఁక భయము నొందవలసిన కారణము లేదని కినుక జూపిన సహచారిణికిని, గరుణఁజూపిన యజమానురాలికి నిట్లని విన్నవించె. "నాసలిపినది యవివేకపుఁ బనియని నే నెఱుఁగుదు. యజమానురాలి కపకారంబు దీనఁ బుట్టుననియు నెఱుఁగుదు. అనిష్క

కూలిన వానిపై నాకా పాటిజాలి యుదయింప విహ్వలచిత్తముతో నేనంతపనిచేసిన యనంతరము నాకాదివ్యకుసుమంబుమాట జ్ఞప్తికి వచ్చె. నాయవివేకము, నాకలుగఁజేసికొన్న లేనిపోని స్వాతంత్ర్యము, మీపెట్టిన చీవాట్లకన్న మిన్నగ నామనసుఁ గాల్చుచున్నయవి. అయినను నాచేతులార నేఁబోఁగొట్టితిఁ గావునఁ దద్విషయమై నాయొనర్చు ప్రతిననాలకింపుఁడు ఆదివ్యకుసుమంబు మనగిరివనిజంబున నెట్టిమెట్టి సామంతునిచేతఁ జిక్కినఁ జిక్కనిమ్ము. ఎవ్వరియింట నేయంతిపురమున నేమూలమూలనుండిన నుండనిమ్ము. నేనీగడియ మొద లహోరాత్రములు కన్నునిండ నిదురింపక, కడుపునిండ గుడువక, పురినెల్లమూలలు గాలించి వెదకి యాకుసుమమును జెలి నీకు సమర్పించుదానను. ఇట్లు నెఱవేర్పనైతినేని నీమొగము మరలఁజూచుదాననుగాను. నాకాఱుమాసము లీయుత్కృష్టకార్యమునకుఁ గడువు దయసేయుము. ఈకాలంబున నాయందు నీనగరమునందు నీవెట్టి చరిత్రములఁ గనివినియెదవో నేనిపుడు చెప్పనోప."

అని రోసమునఁబలుక దనచెలికత్తెలినువురు, గనుమూయక యామెవంకఁ జూచుచు నిదియెంతకయిన సాహసురాలేయని తమలో ననుకొనిరి. అంతగుణోత్తమ యాపలుకులకు సంతసించి సిద్ధదత్తమైన దివ్యకుసుమంబు తప్పక దొరకునని యించుక యుత్సాహవడమ నాగవల్లితో సఖీ! నాకిప్పుడు మనసార యూపిరిపుచ్చుకొన్నట్టులున్నది. నీమనసు చిన్నవోవునేమోయని నేనింతదనుకఁ గొంతగాంభీర్యముం దెచ్చిపెట్టుకొని యిటులుంటికాని నిజముజెప్పవలసిన దేని నాహృదయమెంతయు మఱుగుచుండుట యొప్పుకొనకతప్పదు. ఏమహాత్ముఁడు దయార్ద్రైకచిత్తమున దానినొసఁగెనో యెట్టికార్యములు దానిసాయమున నవలీల సిద్ధింపఁగలవో యెయ్యది యుండిన సాటి రాచకూఁతులలో నేనెంతటిధన్యనగుదునోగదా! అట్టివన్నియు నీశ్వ

రేచ్చ భగ్నమొందిసవని నిర్విణ్ణహృదయనైయుండి నీమనసు నొవ్వ నాడఁజాలక యూరకుంటి. నీకింత రోసముసు బానికయుఁ గల్గినవి గావున నేఁగరమదృష్టవంతురాలని యెన్నుకొనుచుంటి. నీకాఱు నెలల గడువుకాదు. రెండాఱునెలల గడువైననొసంగుదు. కార్యసాఫల్యముఁ జేయవలయు. ఇది క్రమ్మఱలభించునేని నీవు నాకుఁగావు కాని నేను నీకాజన్మాంతము పరిచారికనై యుండెదనని చిఱునగవు నగుచుఁబల్కి మీఁదఁజేయివైచి నిమిరి " యింక నిదురింపుము. పాపము నీవీదినమునఁ గడుడస్సి చెన్నుచెదరియుంటివి. రేయి చాల గడచుట నాకునిద్రాభారమున నావులింతలుమెండుగ వచ్చుచున్నవి. నాగలతికా నీవుంబన్నుండవే" యని మెల్ల మెల్ల మల్లెపూవుసెజ్జపై మేనువాల్చె. నాగలతికయు జరిగినవృత్తాంతమంతయుఁ దలఁచుకొనుచుఁ గొంతసేపు తదేకధ్యానమున నిదురరాక పాన్పపైఁబొరలుచుఁ దుదకు నిదురించె. నాగవల్లి తననెయ్యురాండ్రిరువురు నిదురించునంతకుఁ దానుఁగూడ మంచముపైఁ బన్నుండి నిదురినభినయించి వారు గుఱ్ఱుపట్టిన వెంటనే నిద్రచాలించి మంచముమీఁదఁగూరుచుండి చెక్కిటఁ జెయిచేర్చి తనలో నిట్లని విచారింపఁజొచ్చె. "ఈదివ్య కుసుమంబు నేమరల సంపాదింపఁజాలనేని కార్యభంగంబుజేసిన యపనింద నామీఁద నాచంద్రార్కము నిలుచును. అందేటిరహస్యముఁ లున్నయవియో! ఆయంశము లన్యజనము లెఱుఁగఁదగినవో కావో! అవి యెఱుఁగఁదగనివేని నాకతమున నెంతలాపదలైనవాటిల్లు. సిద్ధుఁడొసఁగినది సాధారణమైనదయి యుండదుకదా? హా! మూలదైవమా! నాకెంతమనఃక్షోభములఁ దెచ్చిపెట్టితివి. అయిన విచారించినఁ గార్యమేమి? నానెఱజాణతనమిందుఁ బరులకుఁజూపి యీదివ్య కుసుమమును దొంగకు దొంగనై సంగ్రహించెద. ఎవఁడు దానిని మా చెలినిమిత్త మొసఁగె వాని పేరరసి కనుఁగొని యెవ్వఁడు పూలచెం

డులో నిమిడ్చి వానివృత్తాంతముఁ దెలిసి, యెవఁడు నావద్దఁ బువ్వులు గొన్నియె వానిగుట్టుమట్టు విచారించి యెవనికడ నిప్పుడది యుండు వానియిల్లుత్రవ్వి యంతఃపురహృదయములఁ జిచ్చువెట్టి కాల్చి యాజరాసంధుని రాజధాని నొకకడకుఁ దెచ్చి విడుతు. నాయంత మదియో, దానియంతము నేనో కనుఁగొనవలయు. పూలచెండులో దివ్యకుసుమమమర్చినవాఁడు రోహణకుఁడగుటచే దీనియర్థమాతని నడుగఁ దేటపడును. తరువాత నాతనితో ముచ్చటింపనగు" నని కొండొకసేపు వితర్కించి మనఃక్షోభమును గనఁబడకుండఁ జేయునంతటి వేగముతో వచ్చుచున్న నిదరికలోనై కనులుమూసికొని పండుకొనియె.

ఏడవ పరికరణము.

వెనుకటిపరికరణమునందు వర్ణింపఁబడిన యంశములు జరిగిన కొన్నినాళ్లకుఁ దరువాత నొకనాఁడు, సాయంకాలమున, సమూల్యాభరణములు విలువలేని వలువలు మేనఁదాల్చి శుభలక్షణముల ముద్దులుమూటగట్టు పారసీకహయమునెక్కి యొకపురుషుఁడు రాజాంతఃపురమునకై పరుగుచుండెను. ఆతనిఁజూచి వీథియరుగులపయిఁగూరుచుండువారందఱు లేచి జోహారొసఁగ్చి వినయము గదుర సెలవుగైకొని పోవుచు నాతఁడు దాఁటి చన్నపిదప "రణార్ణవుఁడు కోటకుఁ జనుచున్నవాఁడు నేఁడెవ్వని యాయువు మూఁడినదోగదా" యని తమలో రహస్యముగఁ జెప్పుకొనసాగిరి.

ఆబాటనరుగుపౌరు లాయాశ్వికునిఁ గని యొత్తిగిల్లి భయముతోఁ దారియొసంగుచుండ నాతనికెదురైన మంత్రి సామంతాదులగు నుద్యోగులు సామాన్యులట్లు తమతమ యరదములు గుఱ్ఱములు దూ

రమునవిల్పి యాతఁడు చన్నపిదప సాగిపోవఁదొడఁగిరి. ఇట్లు కొంతే దవ్వరిగి రాజాంతఃపుర సమీపమునకుఁ జని క్రొత్తగా సలుఁపఁబడిన సుధావిభూతితో నందము మీఱి యౌన్నత్యమున ధావళ్యమున, హిమాలయమును మఱపించు తేనిమేడముందటఁ దనగుఱ్ఱము నాపి మెల్లనదిగి మహారాజదర్శనార్థమరుగ సమయమగునా కాదా యని కావలివాండ్రి విచారింపకయ మేడమీఁదికరుగ మెట్లెక్కఁ దొడఁగెను. రాజభటు లెక్కడవారక్కడఁ దొలఁగి యూరకుండిరి. ఈపు రుషునకు రాజునొద్ద రాజాంతఃపురమునందుఁగల స్వాతంత్ర్యము, చనువు నెల్ల వారెఱిఁగిన దగుట నెవ్వరు నాతనికెదురాడరు. అట్లు మెల్లమెల్ల మెట్లన్నియు నెక్కి యంతస్తువెనుక నంతస్తు దాఁటి కడ మేడమీఁద స్ఫటిక శిలావినిర్మితమై తనప్రతిబింబము గనఁజేయు నొకచోట నించుకనిలిచి యరమూయఁబడిన తలుపుసందునుండి లోనికిఁ దొంగిచూచి మహారాజు ప్రధానులలో నొకరితో రహస్య ము మాటలాడుట యెఱిఁగి యది యదనుగాదని శంకింపక తలుపులఁ దోసికొని గుభాలున లోనికిం జనియె.

చని సవినయ సంభ్రమ చిత్తంబుతో కరములు మోడ్చికట్టె దుట, నున్నతపీఠముపై సుఖాసీనుఁడై యున్న జరాసంధుని చరణరా జీవములకు మ్రొక్కియవి కన్నులనద్దుకొనియెను. పాదములపై నున్న రణార్ణవుని లేవనెత్తి జరాసంధుఁడు దనప్రక్క నొకపీఠముపైఁ గూ రుచుండ నియమించి యెద్దియో కార్యవిశేషమున నాతఁడువచ్చుట యెఱిఁగి మంత్రికి సత్వరము సెలవొసంగెను. అనంతరము రణార్ణవునిఁ గుశలమడిగి రాజు పురవార్తల విసఁ గుతూహలము నొందుచున్నట్లు ముఖవైఖరి తెలుపుటయు వారిరువురు నిట్లు ముచ్చటించిరి.

జరా.—కుమారా! గిరివ్రజమున జరుగుచిత్రములన్నిటిఁజూ పునటి నిలువుటద్దమువై నీవు నాకడనుండఁబట్టియే యింత నిర్విచార

ముగా నేనీమహీభారమును వహించుచున్నాఁడను. నగరమునఁ గొ్రత్తగఁ గొండఱు వాసుదేవానుచరులు బయలుదేరుచున్నారు. వారి నిర్మూలించుట మనకు మొదటిపనిగదా.

రణా — దేవరవారియనుగ్రహము నాపయిఁ గలుగ నేను స్వామికార్యమున సప్రమత్తుఁడనై యుండి వాసుదేవానుచరులపయిఁ జిచ్చుఅపిడుగులాగునఁబడి కూకటివేళ్లతో వారినంత మొందించెద.

జరా — ఇప్పుడేవయిన వింతలవిన్నవింపవచ్చితివా? యూరికి చూడ నరుదెంచితివా?

రణా — నిమిత్తము లేక యిట్టివేళల రణార్ణవుఁ డెన్నఁడేని మిముదర్శింపవచ్చునే? మునుపటివానికన్న నెక్కుడు చిత్రమైనదియు ముఖ్యమైనదియు, ముందుగా విచారింపఁ దగినదియు, నగునొక యంశమున్నది. నాకు మూఁడునాళ్ళక్రిందట మొగలిరేకుపై లిఖింపఁబడిన యుత్తరమొకటి చేఁజిక్కినది.

జరా — కుమారా! ముందుగా లేఖ నను జూడనిమ్ము. నామనసు త్తరపడుచున్నది.

రణా — అయ్యా! నేనే యీలేఖను జదువువాఁడ. తాము వాక్యసందర్భములను, దానియందలి యంశములను జక్కఁగాఁ బరిశీలింపుఁడు. చదువుచున్నా నిదిగో వినుండి,—

“త్రిలోకసుందరీ! నాఁడు గోపవంక నిమిత్తము నిన్నుఁగలసికొని నీముఖారవిందము గనుగొనుటమొదలు నాహృదయము నిన్నువిడువదు. నీకును నాపైఁగరుణ యించుక కలదని కర్ణాకర్ణిం బలుమారు వినియున్నందున విదేశమునందుండియు మునుముందు నేను నీకు లేఖనంప సాహసించితి. మనసమాగమము సర్వవిధముల నసంభావ్యమని తోఁచెను. ఈకార్యసంఘటనమునకు జుమీ యేనిట్లు

వెడలి నామిత్రుఁడను, నీకు సర్వదా మేలుగోరువాఁడు నగు నొక పుణ్యపురుషుని సందర్శింపవచ్చితి ”

జరా.—ఇది కేవలము కాముకవ్యాపారముగ నున్నది. ఇందు ద్దేశింపఁబడిన యంగన యెుకనియిల్లాలో కన్యయో తెలియరాదు.

రణా.—దేవా! ముచ్చటయంతయు ముందున్నది. ఉత్తరము నంపలి మిగిలినభాగముకూడఁ దమరు చిత్తగింపవలయు.

“భర్త, మరణమునొందు నుపాయము నన్వేషించుటలో నీ దాసుఁడు మెలఁకువగ వర్తించుచున్నాఁడు. మన రాజ్యలక్ష్మికి వైధవ్యమును, మనకుఁగళ్యాణమును నేకముహూర్తమునందె యయ్యె డునని నాకుఁ బొడగట్టుచున్నది. ఊరక బేలవై చింతింపవలదు సుమీ! ” అని యుత్తరమందున్నది.

జాబులోనున్న కొదువ మాటల వినునప్పటికన్న నీకడపటి వాక్యములు వినినప్పుడు జరాసంధుని ముఖము జేవురించి యెల్లప్పుడు చూచు రణార్ణవునికే మది నతిభీతిగొలుపఁ జొచ్చెను.

వజ్రపంజరముచాడ్పున నతిదృఢమై యాయుధదుర్భేద్యమగు తన నెమ్మేను బిట్టలుకఁ గంపింపఁ బటపట పండ్లుగీటుచు “ శే శే దురాత్ములారా రాజద్రోహులగు మీకులకాంతలు, వైధవ్యము వ హింపకమున్న, మీరందఱు యమగృహమునకు నతిథులుగఁ జనక మున్న సర్వధారుణీచక్రమునఁగలఁ రాజచక్ర మట్టుడికిన ట్టుడుకక మున్న రాచపురు గనుసేరుగూడ సళియింపకమున్న మగధరాజ్యల క్ష్మికి వైధవ్యము ప్రాప్తించునే! రణార్ణవా! యీ కేతకీదళ మేదురా త్మునియింట నెవనిచేత నెన్నండు నీకు లభించెనో ముందుగా నెఱుఁగఁ జేయుము. ఈ నాయలుకచే రాజద్రోహులు మన గిరివ్రజమున నింక నుండరుసుమీ” యని తనమందిరములు, మేడలు, ప్రతినాద ము సేయ గంభీరస్వరముతో నాతఁడు పలికెను. రాజునకుఁ గోపాగ్ని

జ్వాలలుగా మండుచున్నతఱి నందు సమయోచితముగ సమిధలు తగిలించుట రణార్ణవునకు వెన్నతోఁ బెట్టిన విద్యయగుట నదను దాఁటనీయక, నిజానిజములు నిదానమునఁ బరిశీలింపక పాపపుణ్యములకు వెఱువక, తన మందబుద్ధికిఁ దోఁచిన తెఱఁగున నిట్లని యాతఁడు విన్నవించె. “మహారాజా! ఈలేఖ వ్రాసినవాఁడెవ్వఁడో నిర్ణయించుటకుఁ నాకుఁ బ్రస్తుతము తగిన యాధారములు గానరాకున్న వయినను నాయెఱింగిన యంతవట్టు తమకుఁగల యనురాగము నాచేఁ జెప్పింపకపోదు.

మూఁడునాళ్లక్రిందట ఉషఃకాలమున తమ కత్యంత ప్రేమాస్పదుఁడగు విజయసేనుని యింటికి జయసేనుని సందర్శించునిమిత్తము మెల్లమెల్ల నరుగునప్పటికి నాకంటికి జయసేనుఁ డగపడఁడయ్యెఁగాని యొకపీఠముమీఁద నీమొగలిరేకు చిత్రితములైన వర్ణములతోడఁ గానవయ్యె. అట్టివి కంటికిఁ గానవగుటయు నాచేఁ జిక్కుటయు నొక్కమారెయగునని తమతో వేరుగ నేను విన్నవింపనక్కఱలేదు. “రాజకార్యమున దొంగతనమొనర్చినను దాన దోషము వాటిల్లదను దృఢవిశ్వాసముతో దీనిని సంగ్రహించి యేలినవారి కర్పించువఱకు నామనసు నామనస్సులో లేదు. ఈయుత్తరము మనపురమున నవివాహిత యగునొకకన్యఁగూర్చి యొకతేజోలావణ్యరాశియైన రాచపట్టిచే వ్రాయఁబడినదనియు నాతఁడు ప్రస్తుతము దేశాంతరమున నున్నవాఁడనియుఁ దన హృదయపీఠమునఁ బాదుకొనియున్న యాయింతి కీజాబిమ్మని జయసేనుని బంపియుండవచ్చుననియు నాకుఁ దోఁచెడు. మీఁద దేవరచిత్తము.

అనవుడు మగధేశ్వరుఁ డాశ్చర్యము నాగ్రహము నేకకాలమునఁ దన్నుఁబురిగొన నాకు బాల్యస్నేహితుఁడగు విజయసేనుని నందనుఁడు జయసేనుఁడుఁగూడఁ గుట్టిలో[illegible]నుటకు నాకు

నోరాడకున్నది. హా! జయసేనా, మగధరాజ్యలక్ష్మికి పైదోడవై యుండి వాసుదేవ బలరామప్రముఖుల సంగరమున నిర్జింతువనియెంచితిఁగాని యిట్లు నిర్హేతుకముగ సంబంధములేని కుట్రలంజొరఁబడి నాకోపాగ్నికి మిడుతవై యకాలమరణము నొందుదువని తలంపనైతి. అల్పాయుష్మంతుఁడనగు నిన్నుఁదలఁప నాకుఁ గోపాగ్నిలో జాలివొడముచున్నది. విజయసేనునకుఁ బుత్రశోకమహాదుఃఖమును శాశ్వతముగ సంపాదింపఁ దెచ్చుశత్రుఁడవెకాని పుత్రుఁడవు కావుసుమీ!" అనిపల్కి యాక్షణము జయసేన విజయసేనుల నిరువుర వెంటఁబెట్టుకొనిరమ్మని యిరువురు సేవకులనంపఁదలఁచి మఱల నట్టిపని కావశ్యకత లేదని, మరునాఁడుదయమునఁ బ్రధానవర్గముతోఁ దగుయోచనసల్పి, విచారింపవచ్చునని రణార్ణవునితోఁ గొంతసేపు ముచ్చటించి వాని నింటికంపెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

నాఁడు కేతకీదళ పట్టుల దృశ్యమగుటయు జయసేనుఁడు రాజలేఖమీఁద రాజలేఖకన్నఁ దారామతిమీఁద గట్టియనుమాన మూని రేకునిమ్మని దాసినిఁ గొంతతడవడిగి భయకంపితయై యామె నిరుత్తరురాలుకాఁగా నామెనువిడిచి కడుదిగులు గొనియుండెను. సాయంకాలమగునప్పటికి జయసేనుని మొగమంతయుఁ దొంటివికాసముజ్జగించి, నిట్టూర్పులయావిరిచే వన్నెసడలి మలినమైయుండుటయుఁ దండ్రి, యాతనియెడ నెద్దియో భయము కలుగునని వానివిషయమై యత్యంతము జాగ్రత్త వహించి యారాత్రి మేలుకొని తనసంగతి కుమారుఁ డెరుగకుండ నప్రమత్తుఁడై మెలఁగెను.

అప్పుడు రమారమి రెండుయామములు రాత్రియై యుండ నోపు. అత్తరి మనసునందలి కలఁతయును మున్నీరు పెల్లుబ్బి పొరలు కతమున రివ్వున జయసేనుఁడు లేచి యెవ్వరినింబిలువక తలుపులం దెఱచి యుత్తరీయముఁగూడ గదిలోన వదలి యిలువిడిచి యొంటరి గఁ జనుచుండెను. ఆనిమిషమున నతని మొలలో నాతఁడు సర్వ కాలసర్వావస్థల ధరియించు కత్తియుఁ దండ్రి కొన్నినాళ్లక్రిందట ముద్దుగా వ్రేలనిడిన పచ్చలయుంగరము దక్క నితరవస్తువు లెవ్వి యులేవు. విజయసేనుఁడు కుమారుని చేష్టలఁ గనిపెట్టియుండియుఁ జెవులకించుక వినఁబడి వినఁబడకయున్న తలుపుచప్పు డన్యముగా భావించి, బద్ధకముచేఁ గదలఁజాలక యించుక సందేహించి మరల నదియేమో చూడవలయునని లేచి కొడుకు నిజస్థానమునం దగపడ కుని కెంతయుఁ దొట్రుపాటునం దలవాకిటికిం జని చూచునప్పటికి వడివడి జయసేనుఁ డెందులకో యరుగుచుండెను. సేవకులను దన సహాయార్థము రమ్మనిపిలువ వ్యవధిలేమి విజయసేనుఁడు తానొంటరిగ నలక్షితుఁడై కొడుకువెంటఁ జనుచు నాతని గమ్యస్థానము నెఱుఁగఁ దలఁచెను. నిష్కాముఁడై యందఱ విడిచిచను శుకయోగి వెంట నంటి తిరుగు బాదరాయణునివితమున జయసేనువెంట విజయసేనుఁ డరుగ నరుగఁ గొంతొకసేపటికి నెట్టయెదుట వికసించిన కల్వలుగల్గి ముకుళించిన తెలిదమ్ములుగల్గి, యలసి సొలసినచ్చు బాటసారులం దేర్చు తేటనీరుగల్గి నలుకట్లబారుతీర్చిన జోదులపగిదినున్న చెట్లుగల్గి వారిరువురకు మనోవ్యథల మఱపించు నొకసరస్సు గానవచ్చెను. గ ప్యూతిదూరమున నది పొడగట్టుటయు, శీతలజలకణములతో వియ్య మొంది పుష్పాదులతో నసఁగి పెనఁగి, దక్షిణ దిశనుండి వెడలెడు మలయమారుతము తండ్రికొడుకుల నానందవార్ధి నోలలాడించెను. ఆసందమునఁ బయికిఁదోఁచనీయక జయసేనుఁడు మూఁగచాడ్పున నొ

రెత్తక ముందుసాగిపోవుచు నాకాలఁకుసఁ జోరఁబడి మీఁగాళ్ళు, చీల మండలు, పిక్కలు, మోకాళ్ళు క్రిమముసఁదడియునట్లు లంతకంతకు లోఁతుగఁ జనుచుండెను.

ఆజలాశయమునఁ జొచ్చి బలవంతముగ ముద్దులపట్టి యాత్మ హత్యఁ గావించుకొనునో యనుభయమున, భయముతోఁ దాటుఁి పాటును దన్నుఁ బురికొలుప, విజయసేనుఁడు పట్టరానికడుపుదీఁపిచేఁ గ నుఁగొలకుల నెచ్చనినీరు గాఱఁ గొలఁకులోనున్న కొడుకు నుద్దేశించి "వత్స ! నఖలుసాహసమ్ నఖలుసాహసమ్, అహమస్మి అహమస్మి" యని గీర్వాణభాష యనని కభిమానభాష యగుట నందు మంటలిం చెను. ఆమాటలు విని యదరిపడి జయసేనుఁడు వెనుకకుఁజూచి తన నైపునచ్చుచున్న యాపురుషునిఁ బొడగని తెరచినకన్ను మూయక వానివైపు ప్రొక్కరీతిగఁ జూడనారంభించెను. అంతలో విజయసేనుఁడు పరుగెత్తుకొనివచ్చి కుమారుని చేయిపట్టుకొని "వత్సా! ఇదియేమి సాహసము. నీ కేతకీదళవృత్తాంతమంతయు రాజలేఖ నాకువిన్నవించి నది. తారామతియు దాసియు నిందు నిర్దోషులు. ఆత్మహాని యొన ర్చుకొంట పౌరుషమే ? నిఃనమ్ముకొని దినములకై యెదురు చూచు చున్ననన్ను దుఃఖజలధినిముంచి యీజలముల నీవు పడఁదలఁచితే? రా నాయనా" యని తటాకమునుండి బైటికిఁ దీసికొనివచ్చి యనేక ప్రశ్నము లాతని నడిగెను. గాని యందొక్కదానికేనియు నాతఁడు ప్రత్యుత్తరమొసంగక బొమ్మవలె కనులప్పగించి చూచు చుండెను. కూరుచుండు మన్నప్పుడు కూరుచుండుటయు, నిలువుమన్నపుడునిలు చుటయు, సాగి నడువుమన్నప్పుడు నడుచుటయు మొదలగు చర్యలే కాని వానికి నోటిమాటలు లేవయ్యె. ఈవైపరీత్యముఁజూచి కుమా రునకు మనోవైకల్యము కతమున మతిచెడినదని తండ్రినిశ్చయించి తగిన చికిత్సఁ జేయింపఁ దలఁచి యెంతవఱకు నిది రహస్యముగ నుం

ఁదగునని ప్రియపుత్రుని నొకచాటుగదిలో నుంచి తలుపుమూసి తద్ద్వారమునఁ దానుఁ గావలియుండి యేరిని లోపలికిఁ జననీయకుండెను.

అట్లు దశార్ణపుఁడు జరాసంధునకు మొగలియాకుజాబునొసంగి చెవులలోఁ గొండెమను విషముఁబోసి యారాత్రి యరిగినపిదప రాజు మఱునాఁడె నఱువాత లేచి యంతిపురమునడాఁగిన యుదయ భాస్కర బింబమోయనునట్లు లావణ్యమునఁ జెరయు ముఖమ్మై రిశో నొకచోటఁ గూరుచుండి జయసేన విజయసేనులఁ దోడుకొని రమ్మని యిరువురు యమదూతలవంటి కింకరులనంపెను. అప్పటికి జయసేనునకుఁ జిత్తచాంచల్యముదయించి మూఁడుదినములయ్యె. స్వామియానతిసేగాని, పిలువనంపిన కారణములం దెలుపక రమ్మని త్వరపెట్టుచు నిరువురు సేవకులువచ్చి నిలుచునప్పటికి విజయసేనునకు నేమికతమునసో గుండెలు చెదరిపోయినవి. సేవకులు పెట్టుత్రొందరఁ జూచ నీతనికనుమానము నెమ్మనమున నెంతయుం బొడమి కళవళ మొందఁ జేయ నాతఁ డిట్లని తనలో వితర్కింపసాగెను. "అక్కటా! ఈవిధముగానున్న కుమారుని మహారాజుసన్నిధి కెట్లుతీసికొని పోవువాఁడను. ఈ సేవకుల వైఖరిఁజూడ నెవ్వరో మామీఁద రేనితోఁ గొండెములు చెప్పి యలుక పొడమించినట్లు కానఁబడుచున్నది. అయినను విజయసేనునకు నాపత్తులలో ధైర్యము మిక్కుటమని జనులు చెప్పుకొనువాక్యము నేఁడు నిజముగావింప యత్నింతు. నాతనయుఁడు వాసుదేవునిపాదరాజీవములు మొదటినుండియు నమ్మినవాఁడుకదా" యని కొడుకుం బిలుచుకొనిపోక తానొక్కఁడ యరదమెక్కక సేవకులతోఁ గాలినడకఁ గోటకుఁ బయనమై యరిగెను. సేవకులు మెల్లమెల్లన వానిం దోడుకొని రాజునెదుటికిం గొంపోయివిడిచిరి. విజయసేనుఁడును దాను బలుమాఱు చనిన యాయంతిపురమునకుఁ దొంటి

వలె సాహసముతోఁ జనక వెనుకకు లాగుచున్న యంతరాత్మతోఁ దనముందటఁ గడాని గద్దెమీఁద భుజప్రాకారద్వయము నడుమ మగధ రాజ్యలక్ష్మియను శుద్ధాంత కన్యక చిందులుద్రొక్కననువగువ జ్రిసీతమువంటి విశాలవక్షస్థలముతోడను, మొగమను నచ్చుపుటద్దము నుండి వెలికిఁ బ్రతిబింబించు కోపాగ్ని జ్వాలాకాంతియో యను సందియ మొదవించు ముఖవైఖరితోడను, రాక్షసక్రౌర్యమును క్షాత్రధర్మమును జంటగా మూర్తిగైకొనెనో యనిపించు తేజముతోడను గూరుచున్న జేనిఁగాంచి యెదుటనిల్చి జోహారొనర్చెను. రాజసభలో విజయసేనునకు మున్నెంతయు గౌరవ ముండెను. నాఁడు జరాసంధుఁడు విజయసేనునిపైఁ బొడమిన కినుకచే నాతనికిఁ గూర్చుండ పీఠ మొసఁగక మునుపటియట్లు చిరునగవు మొగమున సంకురింపఁ బలుకరింపక తొంటిచనువాతని కొసంగక రూక్షవీక్షణములతో నాతని కిట్లనియె. "విజయసేనా! వాసుదేవ పక్షపాతివైన నీకూర్మి కొడుకెక్కడ"

విజ.__దేవా! క్షమియింపుము. నాకుమారుఁడు గృహమునఁ గలంతకతమునఁ జిత్తచాంచల్యము నొందియున్నవాఁడు. అందుచే రాలేదు.

జరా.__మగధరాజ్యలక్ష్మికి వైధవ్యము సంఘటించుటలో నీకుమారుఁడు కడుపరిమత్తుఁడై యున్నాఁడుగదా. అతని కీచిత్తచాంచల్యమేల ?

విజ.__రాజభక్తికి నిధి యగు మాకుటుంబముపై మహారాజుగారి కట్టియనుమాన ముదయించుట మాదురదృష్టఫలము.

జరా.__రాజభక్తికిఁ గాదు. ఇప్పుడు రాజద్రోహమునకు నిధి. భక్తిమాట యటుండనిమ్ము. ఇప్పుడు ముఖ్యముగా నీకుమారుని నిమిత్తము మేము వార్త నంపితిమి. అతఁడు చిత్తచాం

చల్ల్య మొందినను సరియే, ఏమయినను సరియే వచ్చితీరవలయు, వచ్చితీరవలయు—ఓరీ! నలువురు సేవకులు విజయసేనుని యింటికిఁ జని జయసేనను నొకబండిపైఁ గూర్చుండఁబెట్టి సత్వర మిటకుఁ దోడుకొనిరండు.

అని భటుల నంపుచుండ విజయసేనుఁడుచూచుచు నూరకుండి రాజుమాట యర్థముగాక చింతిల్లుచుఁ గుమారునిదెస నాసవిడిచెను. అట్లుకొన్ని నిముసములు జరాసంధ విజయసేను లొండొరులతోఁ బలుకక మనోగత కోపదుఃఖములకు లోనై యుండునప్పటికి వాకిట నెద్దియో యరదము నిల్చినచప్పుడు వినఁబడి విజయసేనకుకుఁ దనకుమారుని దురవస్థ సమీపించెనని విధి చాటుచున్న చప్పుడు వలెఁ దోఁచె. అంతఁ గొన్నినిముసములకు జగము నెఱుఁగక యున్నవాని, వివర్ణవదనుఁడగువాని జయసేనుని సేవకు లిరువురు తోడుకొనివచ్చి రాజుముందర నిలువఁబెట్టిరి. మహారాజునొద్ద గౌరవము భయము భక్తియు నెఱపునట్టి విజయసేనునికుమారుఁడు నేఁడు రాజందున్నట్టు దలంపనివాఁడువోలె, నిశ్శంకముగ ముఖమెత్తి చూచుచు బెదరిన యాలబోఁతువితమున తెప్పవేయక యామాగధుని జూడసాగెను. మగధరాజాతని ముఖై ఖరి నవలోకించి విస్మితుఁడై యించుక చూచి "శరీమున నెట్లున్నది? ఆలాగున నున్నావేమి" యని యడిగెను. జయసేనుఁడు యథాప్రకారముగఁ దన్నుఁ గాని యట్టు లూరకుండెను. అంతట శాంతినొందక జరాసంధుఁడు మొగలిరేకు జాబునుఁగూర్చియు, మగధరాజ్యవ్యవహారములఁ గూర్చియుఁ ననేకప్రశ్నలడిగి నిరుత్తరుఁడగు జయసేనునిపై నెంతయు నలుకఁ బూని నిందించి మొక్కొక్కకమాఱతని విలక్షణాపుఁ జూపులకు నగుచుఁ దుదకు విసిగి యిట్లనియె. "ఓయీ! విజయసేనుఁడా! మగధ రాజ్యమున కపాయము సూచించు మాటలుగల యొక మొగలిఱాకు

జాబు నీకొడుకునొద్ద మాసేవకులలో నొకనికి లభించినది. నీతనయుఁ డిదివఱకే వాసుదేవానుచరుఁడన్న నానుడి జగత్ప్రసిద్ధము గదా ! అందుచే నాపైఁబన్నఁబడిన దుస్తంత్రములో నీపట్టి చేరి పనిచేయు ననుమాట విశ్వాసార్హము. ఇప్పుడీజయసేనునియం దారోపింపఁ బడిన చిత్తచాంచల్యము, కుమారుని ప్రాణరక్షణార్థము నీవు బోధించినమంత్రమో స్వయముగా నాతఁడే యభ్యసించిన విద్యయో మాకుఁదెలియకున్నది. అంతవఱకు నీతనయుని శత్రురాజమండలముతోఁ గారాగృహబద్ధునిగావించెద. నీవు నీగృహమున కరుగ వచ్చు. ఓరీ యెవఁడవురా యక్కడ ! ఈ జయసేనుని చెఱసాలనుంపుఁడీ" యని యానతిచ్చి పీఠముమీఁదనుండి లేచెను. విజయసేనుఁడు గొడ్డలిదెబ్బల నేలరాలు వృక్షమువలె మూర్ఛిల్లెను. జయసేనుఁడు తొంటియట్లు కంటిచూపెమాని నోటిమాటలేక రమ్మని సేవకులు చెఱసాలకుఁబిలువ గంగిగోవువలె వారివెంటఁ జనియెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

నాగవల్లి యారేయి కలంతనిద్దురనొంది కోడికూఁత వినఁబడునప్పుడు మేలుకాంచి తానొనర్చిన దుస్తరప్రతిజ్ఞలను దలఁచుకొని యట్టికార్యము తాను సాధింపనలవియగునాయని తన యశక్తతకును జేయవలసిన కర్జమునందలి కష్టమునకును వగచుచుఁ బ్రభాతమయిన వెనుకఁ జిత్తము కార్యాయత్తము గావించి దేహము గృహకృత్యములకు నప్పగించెను. అట్లు తనకార్యసాధనతకు నుపాయముపయి నుపాయము వెదకి వానియందుఁ దనకు వాటిల్లు నపాయములను దూరదృష్టిగలిగి యెఱుఁగుచు నాలుగుదినములు రాగలతికతోఁడను,

గుణోత్తమతోడను బుచ్చి యైదవనాఁడు నిశి భోజనానంతరము నెచ్చెలులకిరువురకు నిట్లనియె. "పూవులచెండుమాట రోహణకు నడిగితిని. అతనిం గాలుకడుపులు బట్టుకొని నేనెంతయుఁ బతిమాలి యీరహస్య మన్యులకు నెఱుఁగఁజేయనని మెన్నో బాసలు చేసి యడుగఁగా నాతఁడు మిగుల కష్టముమీఁద నాతో నిట్లనిచెప్పె:—

"ఓనాగవల్లీ ! దీనివృత్తాంతము కడు రమణీయము. నీకుఁజెండు నేనొసఁగిననాఁటికిఁ బూర్వదినమునఁ గడసంజయగుటతఱి బేరగాంద్రుతోఁ బూలవిక్రయించుసందడిలో నేనుండ నాచెవులకు "నారాయణ నారాయణ" యనుశబ్దము వినవచ్చెను. వెంటనే బేరగాంద్రనించుక తొలంగుఁడని చూచునప్పటి కొక్కసన్యాసి నాదృష్టిపథమున నిలిచెను. కోరికలనెల్ల జయించిన పరివ్రాజకులు, గాముకజనోపభోగ్యములగు నెత్తావి పువ్వులు గొనవత్తురా యని నేను సందేహమొంది లేచి వందనమొనర్చి స్వామీ యిందు వేంచేయుఁడనిపూలబుట్టనిడుకొను ముక్కాలిపీట నాయన "సంగికార్యమున్నఁగాని మహాత్ములు నన్నుఁ బోలు నల్పుల ననుగ్రహింపరారని నిశ్చయించి బేరగాండ్రనందఱ వడివడినంపి యాస్వామి యనుగ్రహమునకు నెదురు చూచుచుఁ గట్టెదుట నిల్చితిని. ఆకారము దాల్చినవినయముచాటున నిలువఁబడియున్న నన్నుఁ గూర్చుండుమని యానతిచ్చి యాయతి "నీవా రోహణకుఁడ" వని యడిగెను. దేవరవారుసెలవిచ్చినట్టి యీతమసేవకుఁడే రోహణకుఁడు స్వామీ యని నేనంటిని. అనంతరము మహాత్ముఁడతఁడు నన్ను నఖశిఖపర్యంత మొకమాఱు చూచియంగడిమీఁద నెవ్వరు లేరుగదాయని యడిగి "రోహణకా! నీతోఁ బరమరహస్యమొండు దెలుపవచ్చితి, నాయుపదేశింపఁ బోవునదియు, నీవొనర్పవలసినదియు నగుకార్యము దైవహితము. దీనిఁదప్పక నెఱవేర్తుననియుఁ గుట్టుదాఁపగలననియుఁబ్రమాణ మొనర్తువేని నావ

చ్చుచని నీకెఱింగించెద" అనవుడు బ్రహ్మతేజముట్టిపడ నెదుటవారి వాగ్బంధనముసేయు నాతని మొగముసొరు నాడెందమున(గొప్ప బత్తిఁ గల్గించుటచేఁదప్పక యట్లు సలుపువాఁడనని యతీశ్వరుని పాదములంగొట్ట భాసజేసి సిద్ధముగనుంటి. అంతట నాతఁడు కమండలములో రెండువేళ్ళుజొనిపి యొక తెల్లని మొగలిరేకు నీవలకు లాగి తన కాషాయవస్త్రముతో, దాని తడియాఱఁదుడిచి నాతో "రోహణకా! కలదుగదా యీనగరమున సౌందర్యతిలకాభిధాన యగు గుణోత్తమ. ఈయుత్తర మాపుత్తడిబొమ్మ కెట్టులేనియు నందఁజేయవలయు. మన ప్రసంగ మన్యులచెవులఁ బడఁగూడనట్టు మొగలిరేకు నెవరికంటఁ బడఁగూడదుసుమీ" యని యది నాచేతి కిచ్చి "ఇక్కడ నేఁ దడయరాదు. గౌరీమఠమునందలి సన్యాసులు నానిమిత్త మెదురుచూచు చుందురు. ఈ యమరహితకార్యము నిర్వర్తించు భాగ్య మిందఱు నర్తకులలో నీకొక్కని కబ్బినది. జాగ్రత్త" యని చెప్పిన నంగడిమీఁదనుండి లేచి నాలుగడుగులు సాగనంపఁబోయిననన్ను రావలదని నిల్పిన తిరస్కరిణీవిద్యచే నదృశ్యుఁడయినమాదిరి నెటకోఁ జనియె. అగ్నిహోత్రుని వర్చస్సు వంటి ముఖవర్చస్సుఁగల్గి నిలువెల్లఁ బూయఁబడిన బూదియకాని వేఱొక మైశ్వర్యము నెఱుఁగక, కాషాయవస్త్రముల రక్తిమగాక యొండొక రాగమెఱుఁగక, వేల్పుటేరుడించి, వేఁడికన్నుడాఁచి, మేనితెల్పు, మెడనల్పు గుట్టుబఱిచి, పులితోలు ముమ్మొనవాలు నింటమఱచి, లేఁతనెలను లేడిపిల్లనువిడిచి, నిండు మగవేషముతో నేలఁగుప్పిమ్మఱు శంకరుఁడేమోయని నాకాతనియందు భయము భక్తియుఁ గుదిరినందున నాతఁడానతిచ్చినభాతి మరునిచేతి చికిలిబాకుఁబోలు నా రేకు చెండునందమర్చి నీకిచ్చితిని. నాగవల్లీ! ఈవృత్తాంతము పరమ గోప్యముసుమీ. నీవు నోరుజాఱి నెచటనైన దీని నూఁదితివేని ని

హేతుకముగ నేను యతిశాపహతుఁడనగుదుసుమీ ! నన్ను మిగుల జాగ్రత్తతో వర్తింపఁజేయవలెనని యాతఁడది యమరకార్యము నిమెనేకాని యది నిక్కమరసి చూడఁ గాముకవ్యాపారము. ఆ రేకుపై నక్షరములు లిఖియింపఁబడినవి. నేను జదువను వ్రాయను నేరని వర్తకుండనగుట నేమివ్రాయఁబడెనో యెఱుఁగనైతి. మీ గుణోత్తమ యాలేఖఁ "జదువుకొనియెనా" యని రోహణకుఁడుదశముచరిత్రము వ్రాసగృచ్ఛినట్లు నాకరము లేక తెలుపుటయు, నేనుఁ గొంతగాంభీర్యమువహించి రేకుపోయినదని వానిచెవుల వేయక గేనల మబద్ధమాడక పాముచావకుండఁ గఱ్ఱవిఱుగకుండఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పివచ్చితిని.

నాగవల్లి చేసిన యుపన్యాసము గుణోత్తమను దత్తఱమొందఁజేసి రాగలతికను విషాదమున ముంచెను. అందు గుణోత్తమ " హా చెలులారా ! మనమనుకొన్నదానికన్న మిన్నయగుసంశయములు నేఁడు నాచేత వినఁబడినవి. ఈయుత్తరము, దేశాంతరమునందుఁ బ్రస్తుతము కొన్ని కారణములవల్ల వసించుచున్న మనమిత్రుఁడు వ్రాసియుండును. అది యీజరాసంధ పక్షపాతులగుచెనంటులచేతఁ జిక్కనేని చంద్రిపాలుఁడు కూఁతు కతమునను, మనమిత్రులు మన కతమునను నెంతయు దుఃఖపడుదురుగదా? హా! యెంతకష్టము. అది క్రిమ్మఱ నాకెట్లులభించు, నేమి యుపాయము?"

అనవుడు రాగలతిక మూతి యానలకుఁ ద్రిప్పి కోపమున "మాతాత నాకగపడుటయు నాగవల్లి రేకు మరలఁ దెచ్చుటయు నొక్కనాఁడె నీకన్నీరు దుడుచుటకు నాగవల్లి యల్లినయల్లిబిల్లికల్లలకు నీవూరక యువ్విళ్ళూరెదవు. గుణోత్తమా! నిన్నుఁబోలు బేల నాకేలోకంబునఁ గానఁబడదు. ఏవానిచేత నిది చిక్కియుండు నాతఁడందుండు పలుకుల కర్థముగాక చింపివనుఁజింపు. అది లోహదారు

నిర్మితముకాదు. కావున జరిగి యీపాటికి నామావశిష్టమైనను గా నొప్పు. నాగవల్లి తన్నుఁ గనుంగొనుదాక రేకు కనిపెట్టుకొని యుం డునా!" యని నిరుత్సాహజనకమగు నిష్ఠురోక్తులు బలుకఁ జొ చ్చెను. అంతట నాగవల్లి మెల్లమెల్ల రాగలతిక కుత్తరముఁ జెప్పి నట్లు గుణోత్తమ చిత్తవైకల్యము దీర్చినట్లుకూడ నుండవలయునని యిట్లనియె. "అమ్మా! నాకల్లలు, పొల్లుపలుకులు, చిన్నతనము నుండియుఁ జెవులు తడకలుకట్టినట్లు విని విసివి యున్నారు. ఇంకఁ గొన్నినాళ్ళుకూడ నాలకించినఁ దొంటికన్న నెక్కుడపకీర్తిమీఁదరాదు. పుట్టినవెనుక యజమానురాలియెడల నాయొనర్చిన నేరమిది యొక్క- టియేయని నాయభిప్రాయము. దీనికి నేనొక్క యుపాయముఁబన్నితి. గిరివ్రజపురమునకుఁ గ్రొత్తగా జ్ఞాననిధి యనుపేరుగల యొకపరివ్రా జిక వచ్చి యెచ్చటనో విడిసియున్నదఁట. ఆమె భూతభవిష్యద్వర్త మానవేదిని యనియు నడిగిన సందేహము లున్నవున్నట్లు తూచాత ప్పకుండఁ జెప్పుననియు వాడుకకలదు. ఆమెనింద్రుజన్మసమున నున్న యంగనయగుట దుశ్శీలురగు పురుషులకంటెఁ బడనొల్లకయో యింక నెందుననో తెరమఱుఁగున నుండియె ప్రత్యుత్తరము లొసఁగుఁగాని స్త్రీలకయినఁ గానఁబడదఁట. జగదీశ్వరియగు భవాని ప్రసాదమున నాపరివ్రాజిక యిట్టిమహిమలకుఁ బుట్టినిల్లయ్యెనని చెప్పుదురు. నేను రెండుమూఁడు మాసములలో నామె దర్శనముచేసి నాసంచియ మ డిగి తెలిసికొని నీమనోరథమును నెఱవేర్తును."

ఎట్లయినఁ గార్యముసాధించుటయేపూనికగా నేర్పఱచుకొన్న చెలికత్తెను బుల్లవిరుపుమాటలాడి యుల్లము రాయిచేయుట కన్న నామెపూనికకుఁ దోడుపడి యుత్సాహముఁ గొల్పినఁ గార్యము శీ ఘ్రసాధ్యమగునని నిశ్చయించి కార్యవాదమునందె బుద్ధినిల్పి, గుణో త్తమ, యాపల్కులకు సంతసించి యటుసేయ ననుజ్ఞనొసఁగెను. అ

నంతరము కొన్నిదినములకు, నొక్కనాఁడుదయమున గుణోత్తమ విరిసెజ్జనుండి లేచి యప్పాన్పుపైఁ గూరుచుండి యప్పుడప్పుడే నిద్ర మేల్కను బద్ధకముచే, నావులింతలు మెండుగ వచ్చుచుండఁ గన్నుల దుడుచుకొనుచు, వీడిగ్రేలాడు కచభారము జారుముడివైచి నిద్రా సమయమున నలఁగునని యొకచోనిడిన చంద్రహారము మరలఁ గంఠమున నుంచుకొని "నాగవల్లీ! అద్దమొకసారి దేవే" యని కేకవేసెను. పిలువఁబడిన నాగవల్లి రెండుమూఁడు పిలుపులకైనఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగుటయు,నచ్చుటయు జరుగదయ్యె. ఈలోపల రాగలతిక చేత నున్న పనిమాని యామెకద్దముఁ దెచ్చియిచ్చి "యీదినమునఁ దెల్ల వారుటాదిగ నాగవల్లి నాకగపడలేదు. నేనామెను గూర్చి మనజంబు కుని తలఁచి యడుగ నాతఁడేదో విపరీతమైనకథ చెప్పుచున్నాఁడు. అది నానోటనుండి వినుటకన్న జంబుకునిముఖమున వినుట నీకత్యా నందము గల్గించునుగాన నాతనిఁ బిలిచెద" నని యట్లుచేసెను. జంబుకుఁడు చంద్రపాలుని తండ్రియగు శశిపాలుని కాలమునుండియు నింటనుండుటచే నాతఁడు చేయునది సేవకవృత్తియైనను గౌరవాస్పదముగనుండెను. అతనినొకచోటఁ గ్రిందఁ గూరుచుండుమని నియోగించి గుణోత్తమ నాగవల్లి పోయిన తెరువునుగూర్చి కొన్నిప్రశ్నములడుగ నాతఁడిట్లనియె. "అమ్మా! తెల్లవారుజామున నాగవల్లి నేనింక మంచముమీఁదనుండి లేవకమున్నె నాకడకువచ్చి నన్ను "జంబుకా! నాయొనర్చిన తెలివిమాలినతనమునుబట్టి రాగలతిక నన్నుఁ గరము నిందించుచున్నది. దివ్యకుసుమంబుఁ గనుఁగొనఁగలననివట్టిబీరములు పల్కితిఁగాని యదికన్నుఁగొనుట నాతరముకాదు. అందుచే రాగలతికపోరుపడలేకయు, గుణోత్తమ మొగముఁ జూడలేకయు, నేనీయూరువిడిచి, యొకపల్లియకుఁజని యందు వసియింతును. నాతెక్కలు చల్లగనున్నవాపట్టెడన్నముఁ దెచ్చుకొని నేఁబ్రదుకఁజాలనే? నేనిలు

దాఁటుదాఁక నీరహస్యమేరికిం జెప్పక తెల్లవారినవెనుకఁ జెప్పుము. దయయుంచనలయుఁజుమీ" యని యెచటకోచనియె. ఇంతకుమించి నేనేదియు నెఱుఁగనని జంబుకుఁడూరకుండెను. పరులవశమగు కేతకీ దళము మరల నాగవల్లి తెచ్చునని గంపెడాసతోనున్న గుణోత్తమ యాముసలివానిమాటలకు నిశ్చేష్టయయ్యె. రాగలతిక తనమాటయే పయినున్నదికదాయని పరిహాస మొనర్ప నారంభించెను.

పదియవ ప్రకరణము.

అవనీతలమున వెలసిన వైకుంఠమని భక్తవరులును, దమకోడి మున్నీట నందనందనునిచే నిర్మింపఁబడిన దాఁగుడుచోటని వైరులును దేని నభినందించి హృదయ సంతుష్టి యొనర్చుకొను చుండి రట్టిద్వారకానగరమున ద్వాపరయుగమున రాచవారు కట్టిన ప్రోలులలో విభవమున మొట్టమొదటిదియుఁ గాలమునఁ గడపటిది యునై తనరెను. ఉపేంద్రునకు రాజధానియగుటనో, దాసజనుల మనోరథ ఫలముల నవలీలనొసఁగు వాసుదేవపారిజాత మందుండుటనో విలాససంపద నిది దానికి దీటుకొనుటనో, సత్యభామ నిమిత్తము మున్ను వేల్పులేని నందనవనమునుండి యచ్యుతుండు తెచ్చి పెటిచెట్టుగా నాటిన నిజమయిన పారిజాతవృక్షమందుండుటనో యక్రూర ప్రముఖులందఱు నాద్వారకను రెండవ యమరావతి యని పిలుచు చుందురు. పొగడ్తకుఁ గాక నిజముగ సిరికి నెలవని ఘంటాపథముగఁ జాటఁదగిన యాద్వారకాపురమున నొకరాచబిడ్డ సంజతఱివచ్చుచుఁ దోడనున్న సేవకునితో దినమెల్ల శ్రమపడి. పయనముఁజేసిన జాడ మొగము మీఁది చెమ్మట తెలుపఁ గొంతదవ్వు నడచినడచి పురము

వెలి యొక చెట్టుక్రింద నాయాస మపనయింపఁ దలఁచి యించుక విడిసి, తనకన్నమున్న దుస్సహమార్గఖేదమున నేలఁ జతికిలఁ బడి యున్న శాలివాహనునిఁజూచి యిట్లనియె. "శాలివాహనా! ఎన్నఁడిల్లువిడిచి యెఱుఁగని నీవు నానిమిత్త మింతింతయనరాని బాధలునొందుచున్నా వుగదా? పాపము పలుమాఱు నావెంట రావలదని నేనెంత నొక్కి చెప్పినను వినక నాపైఁగల ప్రేమపెంపునవెంటవచ్చి యనుభవించు చున్న సుఖమిదియేకదా! ఐనను కైవల్యామృత చంద్రమండలమగు భూలోక వైకుంఠ మల్లదె కనుదోయి కగుపడుచుఁ గనఁబడుచున్న ది. కన్నులారఁజూడ మనమిరువురి యాయాస మొక్కమాఱు పటా పంచలయి నశింపఁగలదు." అనిన శాలివాహనుండును యజమానునికిం దనపైనుంచియుంచు నపార కృపకు సంతసించి వినయముగ దువ నిట్లని ప్రత్యుత్తర మొసఁగెను.

దేవా! సేవనమే జీవనముగాఁగల నేను మీయొద్దనో మఱి యింక నొకరియొద్దనో దేహాయాసము మనోవ్యథయు నొందుచునే యుందును. నాకయి మీరు వగవఁబనిలేదు. ఆగర్భశ్రీమంతుల రస దేవరవారు నాకొఱకే విచారింపనొప్ప. చెట్టునుండి కోయఁ బడిన పూవు చందమున నింటనుండి వెడలిన వెనుక మీరు దినకరక రస్పర్శనమువలనఁ జెన్నుచెడరి పట్టరాని సంజలి నాకుఁ గల్గించుచు న్నారు. అని తన నిమిత్తముపొక్కు సేవకుని సమయోచిత శాంత వచనముల నూఱడించి తనవలె నతి దూరపరిమాణమున డస్సి జేవుఱించిన నెమ్మొగంపుఁ గాంతులచేఁ గకబంత రాశముల శోణము గావించుచుఁ బడమటి కొండపై నెక్కియున్న సూర్యునిఁగని కను దమ్ములవింపగు నాతని బింబమునకు జోహారొసర్చి భగవానుఁడా! లోకబాంధవా! జగత్త్రయనేత్రవు. సకలచరాచర సంతానము పెనుపుటకు ముఖ్యాధారమవగు నిన్నె నేఁ గొనియాడఁ జాలుదునే!

ధరణీనాటకరంగస్థలమునందు పగలను తెల్ల తెఱయు రేయి యను నల్ల తెఱయు దింపి జంతుసంతానమును జాగ్రత్స్వప్నావస్థల నందించి యాడించుసూత్రధారుఁడవు. ఆహాహా! నీ యారుణ్యమునకు శంకరుని లలాటనయనాగ్ని తేజము సిందూరదరివారణ్యము లోనగు నవియే నీచోపమలగుచుండ లోకమున నితరవస్తువు లెవ్వి దానికి నవతునచ్చును. వేయినోళ్ళ పాపఱేఁడు, వేయికన్నులవేల్పుఱేఁడును వేవెలుఁగులు గల నీ దేహకాంతిఁ బొగడనేరరన నావంటి యల్పజ్ఞుఁడు రెండుకన్నులఁ గని నుతిసేయ సాహసించుట నాపయి నాకుఁ గల యభిమానమునుమీ యని నుతించి కొన్నియడుగుల దవ్వున నిగ్గని నల్లరిక్క- నల్లని తేటనీటిజిగి నాకసమును విడంబించుచుఁ దెలిదమ్ములు వెలుఁగున నక్షత్రభ్రమఁ జేయుచు నింపుఁ జెంపారు నొక కొలను గని కాలుసేతు లందుఁ గడిగి సాయాహ్నకృత్యములు దీర్చి దోసెఁడు నీరుద్రావి తానును సేవకుఁడును నగరమును బ్రవేశించిరి. పురబహిర్ద్వారమున నడుగు వెట్టినదిమొదలు పట్టణపు టడుగుభాగమునఁ గనవచ్చు రామణీయకమును మేడల మిద్దెల సొరును మనసార నీక్షింపఁదలఁచియు నొక్కొక మేడతీవిఁ గనుంగొనునప్పటికే తద్దయుఁ దడవగుచుంట నెన్నిదినములు దినములనేల యెన్నిసంవత్సరము లిచటనుండి యాయందముఁ గనుఁగొన్నఁ దృప్తియుండదనుచు శ్రీనాథుఁడు దాను నొండొరులతోఁ జెప్పుకొనుచు వాడలంబడి నడువసాగిరి. అంతలో భాస్కరుండు పడమటి కొండమీఁదనుండి గుభాలున నపరవార్నిధిలోని కుఱికిన చందమున నంతర్ధానము నొందెను. రౌద్రరసము నభినయించు పాత్రమై కొంతసేపు గగనరంగమున విహరించి యాకథ వినుపించు ననంతరము శాంతరసమభినయింప వేసము మార్చుకొని క్రమ్మఱవచ్చిన యాటకాని విధమున నుదయరాగమువీడిన చందమామ జనులకు దృష్టి గోచరుం

డమ్యెను. అయ్యది వసంతసమయమగుట నాసాయంకాలమున నచటి యువతీజనములు మేనులనిండఁ బూలదండలు రతనంపు దొడవులు ముత్తియంపుసరులు పెట్టుకొని వాడలం దిరుగుచు మేడల నిండఁ విహరించుచుఁ జలసముదాల్చు కొమ్మలచాయ నలరుచు నీ రాజనందనుని కమితానందముఁ గొల్పసాగిరి. నాఁటిరేయిఁ గాయు పండువెన్నెలతోడ యదుకునూరకుల ముఖచంద్రమండలముల వెల్గు వియ్యమందుచు నాపాంథు నాశ్చర్యసముద్రమును మేఱమీఱఁ జేసెను ఇట్లు కతిపయదూరము నడచి తన మనంబునఁ బెల్లుబ్బిన మోదము చేత మైమఱచి కొంతవడికిఁ దెలివొంది తన వచ్చినపని జ్ఞప్తికిరా. మాధవాంతఃపురమునకుఁ బోవ నమకట్టి "వేయికన్నులదొరమొద లగు జేజేలును బడిగాపులువడియున్న దర్శనము నేకురని దక్కటక్కటా! ఊరుపేరులేని నాకా నందనందనపాదారవిందదర్శనంబు లభించుటెట్లు? పుణ్యావశేమున లభియించు నవును. పాండవసం సంరక్షణమును సుయోధనాది దుష్టశిక్షణమును జేయ ననేకరాజ కార్యములఁ జక్కఁపరుపఁ గంకణముఁ గట్టుకొనిన యామహామహుఁ డు నాయొనర్చు మనవి సనవుల సాకల్యముగ నాలకించుటెట్లు. ఒక వేళ నాలకించునవును. ఆపుండరీకలోచను నాకునమకూర్ప నీపుండ రీకలోచనుం డంతశ్రద్ధవహించి యట్టి మహత్కార్యమునకుఁ గడఁ గునే. అయినను నాకార్యము లోకసామాన్యమైనదికాదు. నా మెఱిఁగింపఁబోవు నంశమునుగూర్చి భగవంతుఁడగు దేవకీతనయుం డు పెద్దకాలమునుండి యోచించుచున్నవాఁడని మథురాపురమున వినుచున్నాఁడను. అని యాయాదవరత్నము దర్శించు నభిలాష తోఁ దన్మందిర ద్వారమునకుఁ జని శాత్రవఘ్నునిఁ గొండొకచోట నిలిపి ద్వారపాలకులంగని మాగధుండొకఁడు వచ్చి తనతోఁ గొన్ని యంశముల ముచ్చటింపఁ దలఁచుచున్నాఁ డని భగవంతునితో

మనవి యొనర్పుమని యావేత్రహస్తునితో నుడువుటయు వాఁడును
గ్రొత్తమొగమును జక్కఁగాఁ బరీక్షించి వాసుదేవ భూవరులు
తమచుట్టములు కొందఱతోఁ గొన్ని రాజకార్యముల ముచ్చట లాడు
చున్నారు. నిన్నిప్పుడు లోనికిఁ జననీయరాదని వాక్రుచ్చుచు
నించుక మనోరథ భంగముఁ గలుగఁజేసెను. అంతట నాతఁ
డు సేయునది యేమని యోచించుచుండఁ నంతలో నొక సేవ
కుఁడు పరుగు పరుగున వగర్చుచు వచ్చి స్వామివారు నిన్ను రమ్మ
నియానతిచ్చినారు రా రమ్మని పిలిచెను. ఆనాఁటిరేయి యాపండు
వెన్నెలలోఁ జెమ్మటలార్చెడు మలయంపుఁ బిల్లగాడుపులు చెల్లాచె
దరుగఁ బరుగులెత్తు నాసమయమున యదుకులచంద్రుఁడు చందమా
మరాలమేడమీఁది గడపటియంతస్తుపైఁ గూర్చుండి సత్యభామ
యు, మిత్రవిందయుఁ గరారవిందములఁ జామరములఁబూని మంజు
కంకణక్వణనము లెసఁగ వీవఁ బాండవమధ్యముం డగుపార్థునితోఁ
గొంత మంతనముండి చిఱునగవంకురింప సత్రాజిత్కుమారింబలు
కరింపుచు మిత్రవింద వదనారవిందమున నెలకొన్న మందహాసముం
గని యుప్పొంగుచు నర్జునుని మాటల కెడనెడ నుత్తరములం జెప్పు
చు రుక్మిణీదేవి చుట్టియిచ్చు తమలపాకుల చుట్టల నందుకొని నము
లుచుఁ భారములేని వినోదసముద్రమునఁ దేలుచుండెను. చిత్తసార
వశ్యముఁ గలిగించు నావినోదరత్నాకరమునఁ దేలుచుండియు మా
గధుఁడు వచ్చెననుమాట యెవ్వరో నివేదింప సత్వర మాతనిఁ
దోడ్కొనిరమ్మని ముదల యొసంగి సత్యారుక్మిణీమిత్రవిందల మొగ
ములవంకఁజూడ నాతలోదరులు తమతమ పనులఁ జాలించి యంతి
పురమునకుం జనిరి. అంత నామాగధుఁడు దౌవారికునిచే మాధ
వుని సమ్ముఖమునకు దోడ్కొని పోవంబడి రాతిమెట్టులెక్కి యెక్కి
బహుద్వారములు గడచికడచి యంతస్తుల దాఁటిదాఁటి దనరూపు

ప్రతిబింబించుచున్న పటికంపు గోడలసౌరున కచ్చెరునందుచు మెల్ల మెల్ల నడుగులిడుచు వాసుదేవుఁడు పార్థసహితముగ నున్న నెలవు నకువచ్చి యాయదుకులజలధికౌస్తుభమగు కౌస్తుభలాంఛనుని కట్టె దుటనిల్పి కనికరముం నలుగలంకుల నెదఁజిమ్ము విశాలపుండరీకలోచనములును లోచనాంతరముల నంటు శ్రీకారములఁబోలు వీనులును వీనులమీఁదినుండి నునుజెక్కుటద్దములఁ జిందులాడుచుఁ బ్రతిబింబించు మణికుండలద్వయధావళ్యమును నిందనీలముల కమ్మలదొప్పాను హత్తినమీసంపు నిగనిగయుఁ దొలుకారు మబ్బుతీరున నెుయు కో మలశ్యామలశరీరమును భాలకడలి కూఁతురు సుఖోపవిష్టయగు నింద్ర నీలంపుబీఠమనఁదగు విశాలవక్షమును గనుఁగొని తనయంతనుదయించి హృదయపేటిక నాఁగక బయటఁబడు మహాభక్తి నోడలెఱుఁగక వ్యాసశుకపరిముఖ మహాయోగి వాగమృతధారాశిరోచ్ఛ్రయుఁడును, ప్రహ్లాదనారదాంబరీషాది భక్తజనహృదయనివాసకీరుఁడును జరాసంధశిశుపాలాదివైరివర్గ ప్రళయాంతకుఁడు నగు యాదవపారిజాత మితఁడెకదా యని యొకపూఁబు కనుదమ్ములు విచ్చి కలవుదీఱ నవలోకించి, తనివివోమి మఱలఁజూచి కేలుమొగిచి తనకుఁ దోఁచిన లాగున నభినందింప యత్నించి యప్రయత్నముగ నీక్రిందిపలుకు నుచ్చరించెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

"శ్లో॥ దామోదరాయ దళితాఖిలదానవాయ
ధారాధరోపమతనుద్యుతిశోభితాయ
దాసావనోత్సవనిరంతరలీనచిత్త
పంకేరుహాయ మహితాయ నమోనమస్తే.

శ్లో॥ యదుకులాంబుధి పూర్ణసుధాకరం
భువనమోహనవిగ్రహధారిణం
సృజనధారణమారణకారణం
మనసి నందకిశోరముపాస్మహే".

అని వందించి "కాళియాహిఫణాగ్ర లసద్రంగస్థలమునఁ జిందులు ద్రొక్కు, మున్ను బలిచక్రవర్తి మాణిక్యఖచితకిరీటముపైఁ గొంతె సేపు విడిసి, జగత్పావనహేతువగు నాకాశగంగకుఁ బుట్టినిల్లయిన నీచరణద్వంద్వమున కిదె ప్రణమిల్లెద" నని యంగంబులెల్ల మిడియునేలఁ దాఁక నమస్కరించి నిలిచెను. అట్లు పరమభాగవతుని లీలఁ దనయెట్టయెదుటఁ జేతులు మోడ్చి నిలిచిన రాచకొడుకును గన్నులువిచ్చి చూచి, పుండరీకాక్షుండు విస్మయమును, నెనరును, వెలికిఁ దోఁపనీయుతనమొగ మాతనివైపు త్రిప్పి యాతఁడేదో మహాత్కార్యముపై వచ్చియుండఁబోలునని నిశ్చయించి యొక యుచితాసనమునఁ గూర్చుండ నియమించి యిట్లనియె.

"చిలుకవారువము నిప్పుడే దిగి, చెఱకువిల్లును బూవుటమ్ములు నెచ్చటనో మఱచివచ్చిన మన్మథునిలాగుననున్న నీ వెవ్వరివాఁడవో యెఱుఁగునంతదాఁక నామనము తత్తరమొందుచున్నది. రాచవాఁడవే యగుదువేని నీవంటివాని పుట్టుకచే రాచకులము నిక్కముగఁ గృతార్థత నందెనని నే నమ్ముచున్నాను. సత్వరము నీచరిత్రమును, నాతోడ నీకుంగల కర్జము నెఱిఁగించి యీ మన పరిచయము నిక్కపు నెయ్యమగునట్లు హృదయము మఱుఁగుపఱుపక బలికి నా యింట నతిథివి గావలయు" నని సన్మానపురస్సరముగఁ బ్రత్యుత్తరమొసఁగుటయు ధైర్యముఁ దెచ్చుకొని తన వృత్తాంతమిట్లు వినపింపఁ దొడఁగెను. "మధుసూధనా! నావసించు నూరుపేరు చెప్పినంతనే నన్ను శత్రుపక్షమునఁ జేరినవానిగా నెంచకుందు వనుదృఢ

విశ్వాసముతో నేను మగధరాజ్యములోనివాఁడ ననియు, గిరివ్రజ
పురనివాసుఁడననియు, జరాసంధమహారాజు పాలనకు లోఁబడినవాఁడ
ననియుఁ జెప్ప సాహసించుచున్నాను. నందనందనా! నీకుఁ బగతుఁ
డగు నాజరాసంధుని యేలుబడినుండుటచే నన్ను నీ వెఱుఁగవుకాని నేను
నిరంతరమును నీచరణారవిందములను నమ్ముకొనిన భక్తగణములోని
వాఁడను. అది యిఁకమీఁద నేనెఱిఁగింపఁబోవు నాచరిత్రమునుబట్టి
నీ వెఱుఁగఁగలవు. నేనన్యుఁడనుగాను. దేవా! నీజన్మకారణమున భువన
పావనతఁగాంచి యేకులంబు మించు నాచందసూమకొలమె నాకును
జన్మకారణము. నన్నుఁ గళానందుఁడని జనులుపిలుతురు. మాతండ్రి
విక్రమవర్మ జరాసంధుని మహాసేన కధిపతియై చాలకాలము రాజ
భక్తి నిండార నాతనిఁగొల్చి, మీకును మగధరాజునకును గొన్ని
సంవత్సరములక్రిందట జరిగిన మహాయుద్ధమున నాదురదృష్టవశము
ననో, తన యదృష్టవశముననో, నీచేత సంహరింపఁబడియెను. ఆతఁ
డదృష్టశాలియే కాకున్న దుర్లభమైన నీచేతిమరణ మెట్లు వానికిసిద్ధిం
చును? తండ్రి బ్రతికియున్నకాలమున నాకుఁ జెల్లిన గారామును,
నాకు నడచిన ముద్దుముచ్చటలును, నన్ను నేఁబొగడుకొనుట కాదు
గాని మాధవా! మీప్రద్యుమ్ననకైన జరిగియుండనని నానమ్మకము.
అశ్వారోహణము, గజారోహణము, విలువిద్దె, యస్త్రశస్త్ర సం
ధానమోక్షణంబులు, చతుర్వేదములు, నాఱుశాస్త్రములు, కావ్య
నాటకాలంకారములు, నాకునిరాఘాటముగఁ బదునెన్మిదేండ్ల ప్రాయ
ములోపుననే నేరిపి యేవిద్యయందును నాకు సమానుఁ డుండకుండఁ
జేయవలయునని మాయయ్య యెంతయుఁ బాటుపడియె. మందభా
గ్యుఁడనగు నాకు నాతండ్రి యెట్లుదక్కును! అట్లు నాతండ్రి నన్ను
విడిచి పరలోకమునకుఁ జనుటయు, నాతల్లియు, నేనును నిరాధారగతిఁ
గాలముఁ బుచ్చుచుండ నింతలో నీనడుమ మీతో జరిగిన కయ్యము
సంప్రాప్తమయ్యెను.

నాకు విల్లువంచుటలోఁ గత్తిద్రిప్పుటలోఁ గల నేర్పునుబట్టి నేను విల్లెక్కుఁబెట్టి పోరుననిల్తునేని, మహాత్మా నీవును నీయన్నయగు బలభద్రుఁడును నిలువఁజాలరని మారాజునకును బ్రజలకును గట్టినమ్మకము గలదు. ఇది స్తోత్కర్షమని నాపై నలుగవలదు. ఇది యన్యుల యభిప్రాయముగాన నేనుడువవలసివచ్చె. అందుచేత మాతండ్రి తీరిన కొన్నినాళ్లకు జరాసంధుఁడు మాయింటికివచ్చి నన్నుగౌఁగిలించిపితృవియోగదుఃఖము గొంత లేనశాంతవచనముల నుపశమింపఁజేసి నా కన్నఁ బెద్దలు, ధనుర్విద్యం గృతపరిచయులు, పెక్కండ్రుండిన, వారి నిరాకరించి సైన్యాధిపత్యమునకు నన్నభిషేకింప సమకట్టెను. ఐనను నాకది యిష్టము కాకయుండుటచేఁ గొన్నినాళ్ళుగడచినవెనుక నట్లభిషేకము గావింపవచ్చునని దినములు జరపుచు వచ్చితిని. ఇంత మహాపదవి యింత చిన్నతనమున నాకువచ్చి స్వయముగాఁ బైపడుచుండ నిరాకరింపవలసినంత యవసరమేమని మీరడిగిన నడుగవచ్చును. దాని కుత్తరముఁజెప్ప సిద్ధముగా నున్నాఁడను. మాయయ్య జీవించియుండఁగ నించుకించుకయు, నాతఁడు గతించినవెనుక నెంతయు నెక్కుడుగను నాకు మాయేలికపై నాతని దుర్గుణములఁబట్టి యసూయ యెంతవారించిన నిలువకపోడమి తువ కుద్యోగము మానిపించునంతటి యౌద్ధత్యంబు వహించి, మాతండ్రియుండఁగా నాతనికిజంకి కొంతనాయభిప్రాయమును దాఁచితినిగాని, తదనంతరమున నాయిచ్చవచ్చినట్లు వర్తింప స్వాతంత్ర్యము లభింపఁజేయుటం జేసి నేనే కొలువితోఁదలఁగోకికొంటిని. ఆకడపటి కయ్యమున సైన్యాధిపత్యమునకంగీకరింపకున్నను మీపైఁగత్తికట్టి తక్కినజోదులతోఁ గలసి పోరుమని నన్ను బలవంతపెట్టి జరాసంధుఁడు స్వయముగా బతిమాలెను. కఠినమైన నామనస్సు విఱిగినందున నేనీయకొననైతిని. నాఁటనుండియును నాయేలిక నన్ను ద్రోహిఁగ వేయవలయునని

యున్నాఁడు. ఇది నాచరిత్రమునఁ బూర్వభాగము."

ఈకథ లిట్లు కళానందుఁడు వాగమృతధారలుగురియ నుపన్య సించుచుండ శ్రీకృష్ణుఁడునాని మొగమువంక తెప్పవాల్పకచూచుచుఁ బొల్లయినఁ బోకుండ నాలకించుచుండ నర్జునుండునుభాహుబలమునఁ విలువిద్దియ నీతఁడు తనకుఁ దుల్యుఁడగుటకు సందియములేదని యను కొని తనకార్యమున కాతఁడు తోడుపడుటయే సంభవించునేని యది నెఱవేఱుట సిద్ధమని నిశ్చయించెను. అనంతర మారాజకుమారత్రియ మిట్లు ముచ్చటింపఁ జొచ్చిరి.

కృష్ణుఁడు—కళానందా! నీచరిత్రమునఁ బూర్వభాగముకడు వినసొంపయి యున్నది. నీయుత్తరభాగమునుగూడ వినిపింపవే.

అర్జునుఁడు—ఇప్పుడు వచ్చినపనికూడ నందుఁ దేటపడునని తోఁచెడును.

కళా.—అయ్యా! ఇంకఁ జెప్పఁబోవు పలుకుల స్వప్రయోజన మును బరోపకారచింతయుంగూడఁ గలసియున్నవి. అందునాలాభ మెట్టులున్న లోకోపకారార్థము తమరు నాయుడిగిర సాయమైనఁ జేయుదురని మీయురవుర వేఁడుకొనుచున్నాను.

కృష్ణు—ఆరెండునుగూడ నిర్విఘ్నముగఁ గొనసాగు. నీవు మాచెవులఁబోయు వాగమృతమే యింతవఱకు యోచించుచున్న కార్యమునకు జయమును గల్గించుఁగాక యని దీవించుచున్నాను.

కళా.—చిన్నతనమున విద్దెకఱచునాఁడు మొదలు నాచెంద ను మగధరాజు నలుపు చెడుగుల నేవగించుచున్నది. ఇప్పు డది వేయిమడుంగు లెక్కుడగుటకుఁ గారణము కల్గినది. చంద్రిపాలుఁ డను క్షత్రియకులభూషణుండు గిరివ్రజపురమునఁ గలఁడు. తను జూచినవారి హృదయములనెల్ల నాకర్షింపఁజేయు మోహనయంత్రమువలె నలరు సౌందర్యతిలకయను కూఁతు రాధన్యునకుఁ గలదు. ఆచం

దరిముఖిని గనులార శుకయోగియే నోకమాఱుచూచిన నియమభంగము నిశ్చయముగ నొందునని యీనాఁటివారందఱు వేయినోళ్లఁ బొగడుచుండ నావంటి ప్రాకృతుఁ డా యలరుఁబోఁడిని వలచుట యొక వింతకాదు. ఒకనాఁ డారాజవ్వని గోముసఁ బెంచు గోఱువంక యొకటి దాసి చేసిన పొరపాటుకతమున గూటినుండి యెగిరి మామేడమీఁద వ్రాల నామెచెలియగు నాగవల్లి వచ్చి దానింబట్టియిమ్మని నన్ను వేఁడుటయు నేప్పున నేను దానింబట్టి స్వయముగ నామెలనాఁగకడకుం గొంపోయితిని. సౌందర్యతిలకయుఁ బెంపుడుపిట్ట పట్టుఁగల కనికరముపెంపున యౌవనవతులను గప్పుసిగ్గుఁ ద్రోచి వైచి నాహృదయమును లాగుకొన్నట్లు గోఱువంకను నాచేతనుండి లాగుకొని యనంతర మెంతయు సిగ్గువడి తన సాహసమునకు నొచ్చుకొనెను. నాఁడు మూయిరువురకు బ్రథమదర్శనము. ఆమె నాఁటనుండి నాయందు వలపు నిలిపినట్లు నాగవల్లిముఖమున విని యెంతయు విరాళిఁ జెందుచుంటిని.

ఆ యిందునదన నను వలచె ననుమాట వినకమున్న రణార్ణవుండను వాఁడు జరాసంధుని యుంపుడుకత్తెకొడుకు, దానిపయినెయ్యంబునిలిపి, కొన్నినాళ్ళ కామెచిత్తంబు నాపయి హత్తెనని విని, తండ్రికాళ్ళపయిఁబడి బలిమిచేఁదనకా ముద్దుగుమ్మ నిప్పింపుమని వేఁడుకొనుటయు నా నేలఱేఁడు నాపయిం గోపమున నేసి యాలేమతండ్రియగు చండప్రాలునిఁ బిలువనంపి రణార్ణవున కాజవ్వని నిమ్మని యడుగ నతఁడు పెండ్లితటి సంప్రాప్తించునపుడు చూడవచ్చునని విభునకు బదులు చెప్పి పుత్రికావివాహార్థమై దురంతచింతం గూడియున్న వాఁడు. సుందు జవ్వనంబు పెంపున యువతీజనంబు లొండొరుల పయిఁ దెలింపరాని వలపు నిలుపునెడ వారి కలయికలకు నాటంకములు పొడలుడు వారిహృదయము లెట్లు నిర్విణ్ణతఁ జెందునో, యెంతటి

యాపద వారికి వాటిల్లునో రుక్మిణీకళ్యాణకాలమునకు మున్న నీ వనుభవించితి. కావున నే వేఱుగఁ జెప్ప నక్కఱలేదు. ఈకార్యమున నీభక్తునకు నీవు తోడుపడవలయును. దీనిఁ బట్టి యాత్మశ్లాఘపరాయణుండనయి యిందువచ్చితినని నన్నుఁ దలంపకుము. నేను బ్రత్యేక మీకార్యార్థినయి రాలేదు. నే నొకవేళ సబద్ధమాడి నను సకలలోకాంతర్యామి వగు నీవెఱుఁగకపోవుగదా.

కృష్ణు—నే నొనర్పవలసిన లోకోపకారముఁగూడ వాక్రుచ్చి నీ సందేశము ముగింపుము.

కళా—నేను రాజద్రోహినని నాయందు మీరు దోష మారోపించిన నారోపింతురుగాక. నావిషయమయి మీ రింక నేమనుకొన్న ననుకొందురుగాక. మాయేలిక యగు జరాసంధుని చెఱగుల విన్నవించు తలంపున ధరణీభారంబు మాన్ప నవతరించిన మిమ్ముల దర్శింప వచ్చితిని. ఆదోసకారి కతమున రాజమండలము పొలియుపాటు చూడఁజాలక నాకుఁ గల భూతదయ రాజభక్తిని డెందమునుండి పాఱఁదోలి నన్నిందుఁ దెచ్చినది. మిడుతలదండుఁ బోలు నేనతోఁ బలు దేశములపయి దాడివిడిసి పురముల నాక్రమించి జయించి పుష్పశరసుకుమారులగు రాచకొమరులం దెచ్చి చెఱసాలను బంధించి యనుదినమును భైరవపూజఁ జేసి తన్నివేదనకు నీరాజులలో నొకరినో యిరువురనో బలియిచ్చుచుండును. ఇంద్రసమానపదవిఁ బాసి యంతధైర్యమునొందుమూర్ధాభిషిక్తులఁ జూడఁజాలకయుఁ దండ్రులకుఁ బాసిన బిడ్డలగోల వినఁజాలకయు మగలకుఁ బాసినపతివ్రతల యార్తనాదముల నాలకింపఁజాలకయుఁ గన్నులు కాయలు గాచి చెవులు చీములు కట్టుచున్నవి.

"ఈవల సాక్షాన్నారాయణ స్వరూపుండవగు నీవు వేంచేసియుండ, నావల నీకు మేనమఱఁదియై, మగఁటిమి నీనాఁటి రాచకొల

మునకుఁ దలపూనగు నీయర్జునుండుండ, భీష్మద్రోణాదిమహాయోధులుండ మీకన్నులయెదుట నొక దురాత్ముం డింత ఘాత లోకమునకుఁ జేయుచు బ్రతికియుండునా? ఇట్లుదాసీనులై మీరెల్లరు వానినట్లుసేయ సెలవిచ్చుట మీకప్రతిష్ఠయేగాని యశస్సంపాదకముకాదు. మాధవా! నీభక్తజనపాల బిరుద మెందరిగినది? కన్నడీ, నారాచపాడి యేది! నందనందనా! నీవు మనసారఁ దలఁచుకొన్న నీచక్రధార కాజరాసంధుని యుసురు లెంతపాటివి? ఈనఱకు నీవు కడతేర్చిన రక్కసుల మూఁకకన్న నీతఁ డెక్కువవాఁడా? ఈతని జంపుటయే చంపుట. వేయేల? జగత్కంటకుండగు నీమనుజాధముని బిల్కుమార్చి రాజచక్రమున కభయమొసంగవేని, యారాజభార్యలయుసురు తగులకపోదు. దేవా! భూతదయపెంపున నిట్లనరానిమాట లంటిని. క్షమింపవలయు" నని యాకళానందుఁడు ముగించుటయు, వాసుదేవుఁడు వానితోఁ దా నాకార్యము దలపెట్టుటకుఁ గాలము సమీపించుచున్నది. భయపడవల" దని పార్థుని మొగమువంకఁజూచి "మన మనుకొను పని కిది శుభసూచకముగా నున్నదిసుమా" యని చిఱునగవునగి యప్పటికిం బ్రొద్దాయెనని కళానందునితోఁగూడ విందారగింప లోనికరిగెను.

పండ్రెండవ పరిక్రరణము.

ఆరేయి బంధుమిత్రులతో నందకుమారుఁడు విందుల నారగించి, పండువెన్నెలలోఁ బూలసెజ్జవేయించి యద్దానిపైఁ గళానందుని పండుకొన నియమించి, పార్థునకుఁదగు పాన్పు నమర్పం బనిచి యంతిపురమునకుంజని తాను యథేచ్ఛముగఁ బవ్వళించెను. కళానం

దుఁడామృదుశయ్యపై మేను వాల్చుటయుఁ దనమనసు హరియించి న పూవుఁబోఁడి జ్ఞప్తికివచ్చి, కంటికిఁ గొంతతడవు కూర్కు లేకుండఁ జేసినను నడుమనడుమ వీచు చందనాచలపుఁ గమ్మతెమ్మెరలు మ నస్తాపమును హరింపఁజేసి యించుకనిద్రాసౌఖ్యమునుగలుగఁజేసెను. గోవిందుఁ డందఱకన్న ముందుగఁ బ్రాతఃకాల మంగళతూర్యారావ ముల మేలుకని, మేలు కాంచియు నిద్దుర బద్ధకమున లేవలేక కను లు మూసికొనియున్న పార్థుని లేపి యాతని వెంటఁ బెట్టుకొని తన యుద్యానవనమునకుం జని పరిభాతవాయువులు గమ్మపుప్పొళ్లమీఁ దఁ జల్ల నొక మాధవీలతాగృహమునఁ గూరుచుండి, పార్థునితో నిట్లనియె. "అర్జునా! నీవువచ్చినకార్య మెఱుంగఁ జేయనైతివి. చుట్టఱికము పెంపున మముం గనంగోరి వచ్చితివో, రాజకార్యము మీఁద నాయాలోచనముఁ గైకొననేగుదెంచితివో, విస్పష్టముగ నె ఱుఁగఁజెప్పుము. దురాత్ముఁడగు దుర్యోధనహంతకుఁడు మరల నె గ్గెదయిన మీకుఁ దలపెట్టలేదుగదా!", అనవుడు "మధుసూదనా! దుర్యోధనహంతకుఁడు లక్కయింట మమ్మునుంచి దానికిం జిచ్చుముట్టిం చుట మొదలు, మాయభ్యుదయముం జూచియో, తన నింద్యచరిత్ర ముం దలఁచియో, కడుసిగ్గుపడి సగము చచ్చియున్నట్లు గానవచ్చు చున్నాఁడు. అతనివలన మాకు రవంతయు భయకారణము లేదు. తక్కిన రాజచక్రమునకుఁ గృష్ణుఁడు పాండవపక్షపాతియను వాడుక యే పిఱికి మందుగదా? సకలహృదయవర్తియగు నీవు నావచ్చినపని యెఱుఁగవే? నిన్నఁ గళానందుండు జరాసంధ నిర్మూలమునుగూర్చి యుపన్యసింపుచుండ "మన మనుకొనుపని కిది శుభసూచకముగా నున్నదిసుమా" యని నీవనలేదా? అదియు నీవ యెఱుంగుదువు. నానోటినుండియే వినఁదలఁతువేని నేనిప్పుడు మనవి యొనర్చెద నాల కింపు" మని పాండవమధ్యముండు సవినయముగఁ బలుకుటయు, నం

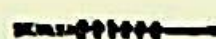
దనందనుండు మందహాసంబు ముఖారవిందమునకు వన్నెయిడ "బావా
నేను గార్యమెఱింగి యడుగలేదు. ఈవఱ కనేక పర్యాయములు
నీవును నేనును గలసికొనినప్పుడు జరాసంధ సంహారమునుగూర్చి ము
చ్చటించుచుంటిమి. కనుక నట్లంటిని. ధర్మనందనుం డేమి సెప్పుమని
నాకడకు నిన్నుఁ బుత్తెంచె. అతనియాన నామౌళిధరియించినిర్వర్తిం
తు నడువు" మన యాదవునకుఁ బాండవుఁ డిట్లనియె. "అచ్యుతా!
దానవుఁడగు మయుఁడు నాకొసంగిన యపూర్వ సభామంటప
మున నానా మహారాజకిరీటమణిరాజములు చరణరాజీవములకు
నీరాజనమిడుచుండఁ గార్యపరతంత్రులగు మంత్రులుఁ జుట్టములుఁ
నెయ్యురుఁ బరిచారకులు సైనికులు మొదలగువారు తన్నుఁ గొలువ
నిరుకెలఁకుల గదాగాండీవములు కేలమెఱయ, మాభీమసేనుఁడును
నేనును నిలువ, గద్దెకుముందు నిలిచి వందనములుసేయురాచవారల
పేరులు దనకు నకులసహదేవులు విన్నవింప, మాయన్న యుధిష్ఠిరుఁ
డొకనాఁడు, నిజముగా నాఖండలవిభవముతోఁ గొలువుదీర్చియుండ
నారదుఁడు మహతియను వీణ మెల్లమెల్ల మీటి, దాని మృదునాద
ముతోఁ దనకంఠస్వరము మేళవించి, నీలీలలంగొన్నింటిఁ బాడుచు
నాసభామధ్యమునకుఁ గన్నులు మిఱుమిట్లుగొలుపునట్లువచ్చినిల్చెను.
స్ఫటికమునుబోలు దేహకాంతితో సభకుఁ గ్రొమ్మెఱుఁగులు వెట్టుచు
నామునిచంద్రుఁ డట్లు నిలువ యుధిష్ఠిరుండు మొదలు ప్రతీహారివఱ
కు, రచ్చనున్నవారెల్లరును మోడ్పుఁగేలున నిల్చి మెదలకయుండిరి.
అనంతరమున గద్దియడిగ్గి మాయన్న జడదారికిఁ బాదాభినందన
మొనర్చి, యర్ఘ్యపాద్యములఁ బూజించి, యుచితాసనమునం గూడ
నుండఁజేయఁ బ్రసన్నుండై రాజనీతి యొక్కింత మాకుపదేశించి,
యామునివల్లభుండు మహాసభను నలుదెసలఁ గనుఁగొని, వీక్షించి యే
లికవైపు మొగమై యుధిష్ఠిరం బల్కెను. "యుధిష్ఠిరా! అఖిలధార్మ

ములలోఁ దలిదండ్రులసేవ యుత్తమమని ధర్మపథులు పలుకుదురు. అదియు సర్వోత్కృష్టమగుటఁగాదె? ఏల సమస్త ప్రపంచ సౌఖ్యముప విడిచి మున్ను రాఘవుఁడు తండ్రి పంపున నన్నవస్త్రములకు దూరుఁడై కారడవుల సంతసంత నొందుట ! సర్వలోక సందర్శన కుతూహలినగు నేనీనడుమ నొకనాఁడింద్రలోకమునుండి మరలుచు మార్గవశమున యమలోకముం గనుఁగొనఁబోయితిని. రాజా! ఈచెడు వార్తమీకుఁ దెలుపకుండమన్న వలనుపడదు. తనకంటె నల్పైశ్వర్యవంతులు నల్పబలాఢ్యులునగుమహీపాలురింద్రమందిరమున నక్షయ సౌఖ్య మనుభవింపుచుండఁ, బాపము, మీతండ్రి పాండురాజు దీనాననుండై, చూచువారలకు గుండెలు నీరగునట్లు జాలిఁగొలుపుచు, నాయమలోకమున నొకమూల దిక్కులేనివానివలెఁ గూరుచుండెను. భూలోకమునుండుకాలమున మీయప్పకును నాకును బరిచయముఁ గొంతకలిగెను. కావున యమలోకమంతయును జూచినపిదప, నేను పాండువిభుని సమీపించితిని. నన్నుఁ జూచినతోడనే పంచప్రాణములు లేచివచ్చినట్లు కడుభక్తి నన్ను సమీపించి, “మునీంద్రా! చూచినారుగదా నాదురవస్థ, ఈపాపాత్ములనడుమ నింక నేనెంత కాలముందును? మీరు శ్రమయని యోచింపక నానిమిత్తమొకసారి మర్త్యలోకమునకుఁజని, నాకుమారులగు యుధిష్ఠిరాదులకు, నా దురవస్థఁదెలిపి, వారిచే నెట్లయిన, రాజసూయముఁ జేయింపవలయు. ఆమహాధ్వరము నిరంతరాయముగ ముగియునేని, నే నక్షయలోకమునం బురందరతుల్యుఁడనై మహాసుఖముల ననుభవింపుచుందును. మాయుధిష్ఠిరుఁడు లోకముబిడ్డలవంటివాఁడుకాఁడు, మాభీమార్జునులతిసాహసులు, కుఱ్ఱలగు నకుల సహదేవులు గడుయోగ్యులు, మా వాసుదేవునకు నేనన్నఁ బ్రాణముగదా! ఇఁకరాజసూయము నెఱవేఱకుండు టెట్లని యముఁడు వినకుండ నాచెవిలో మెల్లమెల్లనఁ

బలికెను. అజాతశత్రూ ! యెంతభోగ మనుభవించిన నేమి ? ఎంత పరితాపవంతుఁడయిన నేమి ? ఎంతెంతవారలు కుమారులున్న నేమి? ఎవనికైనఁ గర్మమనుభవింపక తీరదుగదా యని య ప్పుడు నామనస్సునకుం దోఁచినది. మీరు, కీర్తికిని, దేశాక్రి మణముసకును గాదుగాని పితృసంతర్పణార్థము రాజసూయము జేయవలయు" నని చెప్పెను. వాసుదేవా ! ఈపలుకులు నారదుని నోటినుండి వెలువడుటయు నన్నగారు, గద్దియ మీఁదనే, కొ య్యయైపోయిరి. భీమసేనుఁడు చేతినుండి గద తనంతనె జాఱి నొక పీఠముపైఁ బతికిలఁబడియెను. నేను యుధిష్ఠిరుని పాదపద్మముల సన్ని ధి నున్నరనుచుఁ గూరుచుంటిని. తక్కినవారందఱును నివ్వెరపడి చూడసాగిరి. సర్వమహీపసంఘరులగు మావంటికొడుకు లేవురుండి దిక్కుమాలిన వానిచందమున మాయయ్య యమలోకమునందుండి వనటఁ జెందునే, తనకొడుకు లపరిమాజుకులని పాపము మాయప్ప యెంత మఱుఁగుచున్నవాఁడోగదా ! దుర్యోధనునకుఁబోలె, మాకుఁ గూడఁ దండ్రిజీవించుటయు, నాతని గన్నుల నద్దుకొని పూలఁ బూ జించి సుఖించుటయుఁ బ్రాప్తములేదు సరేకదా, పరలోకమునన్నైన జనకునకు సద్గతిగల్గు కర్మములు సేయనైన మేము నోఁచుకొనమైతిమే" యని యంగలార్చుచుఁ గన్నీరువెట్టుకొని దీనాననుండై యు న్న పార్థునివైఖరియు, బేలతనమును, బితృభక్తియుఁ గని నగి, మా ధవుఁడు, తనమేనమఱందిమీఁదఁ జేయినైచి నిమిరి "పార్థా ! ఈ విషయమున కింత కడుపుపగిలి వాపోయెదవేల ? రాజసూయము సే యుటమాట యాలోచింతము. రాజసూయముఁజేయుట చులకన గాదు. అభిమాన ధనులగు సూర్యచంద్రవంశపు రాజులు తమకుఁ బ్రాణ్ణై మనకు పశులు కారు. జగత్కంటకుఁ డగు జరాసంధగంధ సింధురుఁడు మనశత్రువులకు మొనగాఁడై యున్నవాఁడు. అతఁడు

జీవించియున్నయెడల యాగము జరుగుట సున్న, మఱియు శిశుపాల సాళ్వప్రముఖులు మహాబలశాలురు, జరాసంధవహ్నికి శిశుపాలవాయువు తోడగునేని యోర్వ మనతరముగాదు. శక యవన పుళింద తురుష్క బర్బర పారసీకాదులు మ్లేచ్ఛనాయకులున్నవారు. ఇందఱతోఁ గత్తిగట్టి పోరి గెల్చికద యజనము ముగించుట. ఐనను మనపాండవులకుఁ బెద్దయుఁ బూజనీయుఁడునగు యుధిష్ఠిరుఁ డిందులకియ్యకొనియెనో యెఱింగించి నీయభిప్రాయమును గూడఁ దెలియఁబఱుపుము. అనవుఁడు ఫల్గును డన్నగారి మత మెఱింగించువాఁడై మాధవునిజూచి యిట్లనియె. "బావా! మాయన్నగారి సంగతి నెఱుఁగనివానివలెఁ గ్రొత్తగా నడిగెదవేమి? వాసుదేవుని యభిప్రాయమే నాయభిప్రాయమని భారమంతయు నీపై మోపినాఁడు. కరుణామృతము వెదజల్లు నీచల్లని క్రేఁగంటిచూపులును, నావింటితూపులు నక్షయములై యుండెనేని యిట్టిరాజసూయములు వేయియైనను నవలీలగ నిర్వర్తింపఁబడు. తృణీకృతకృశానుండగు మాభీమసేనుని ప్రతాపాగ్నిలోఁబడి యీసాళ్వాదిశలభములు మ్రగ్గవే? నీవు తలఁపుమాత్రము నిలిపిన రాజసూయము నిర్విఘ్నముగ నగుఁగాన మాకు ననుజ్ఞనీయవలయు" ననిచేతులుజోడించి ప్రార్థింప నాతనిమనవి నాలకించి మాధవుండు తలయూఁచి "సరే యుధిష్ఠిరుఁడు మనమున నుత్తలపాటు నొందుచుండును. నీవిఁక నింద్రప్రస్థపురమున కరుగుము. రాజసూయము నెఱవేఱునుపాయము వెదకి కొన్నినాళ్లలోన నీకు వర్తమానమంపెద. కళానందుఁడు మనపని కుపయోగించుఁగాత" మని హెచ్చరించి, యుత్సాహంబుఁ గల్పించి, యాపూఁట పార్థుని సబహుమానంబుగ సాదరంబుగ ధర్మనందనునికడకుఁ బుత్తెంచెను. కళానందుఁడు పార్థునియొద్ద సెలవుగైకొని కృష్ణునియింటఁ గొన్నిదినములుండి ద్వారకానగరమునందలి విచిత్రములను, వాసుదేవుని లీల

లను, గోపకులబలగము గావించు వినోదములను, గన్నులారఁగను గొనుచు, హృదయేశ్వరి నిమిత్తమెడనెడ విచారించుచుఁ బ్రొద్దులు పుచ్చుచుండెను.

పదుమూఁడవ ప్రకరణము.

చ. అరమరలేక నే మొగలి యాకుపయి న్లిఖియించి యంపు న
త్తరము లతాంగి కందినదొ చానిహరించిరొ క్రోవ దుర్జనుల్
సరసిజనేత్ర యెంతటి విషాదము నొందెనొ నానిమిత్తమె
క్కరణిని(బుచ్చుచున్నదొకొ కాలముదుష్టులమధ్యనుండుటన్.

కూఁతును రణార్ణవున కిమ్మని యా జరాసంధుఁడు బాధించుటఁజేసి ముదుకఁడగు చంద్రపాలుఁడు రాజున కెదురాడనోపక మెత్తనడి యియ్యకొనెనో, నాహృదయేశ్వరియే నాపై నిరాశఁజెంది, రణార్ణవునో, మరియొకనినో చెట్టఁబట్ట సమ్మతించినదో, దైవమా! ఏమికానున్నదో తెలియదు. తీయవిల్తుఁడు ప్రాణములఁ దీయుచున్నవాఁడు. హా! హృదయేశ్వరీ! పౌరుషవంతమగు రాచకొలమునఁబుట్టిన నీవు తుచ్ఛభోగముల కాశపడి, మున్ను నామీఁద నిలిపిన చిత్తమును మరల నింకొకనిపై నిలుపవను ధైర్యమున నొడలఁ బ్రాణములతో నుంటిఁగాని, మఱియొకలాగునఁ దోఁచునెడ, నేనీపాటికి మాయయ్య కడ నుందునుజుమీ! కళానందునిఁ దక్క నితర రాజనందనుని కేలు బట్టనని మున్ను చెలులతో నీవుచేసిన ప్రతిన నాగవల్లి నాకు వీనుల విందుగా విన్నవించిననాఁటి యానందము మరల నెన్నఁడును గలుగ గల్గునో

తే. గీ. పంజరమునుండి విడివడి పరుగులెత్తు
చిన్ని గొరవంకఁ బట్టి నీ చేతికిచ్చు
వేళ నామీఁదఁ బఱపిన వాలుఁజూపు
లించువిలుకానితూపులై ధృతినిఁ దూల్చె.

అని పెక్కువితములఁ మదనవికారమునొంది కళానందుఁ డొక నాఁటి రేయి విలపించుచు, నించుకయు నిద్దురలేక మఱునాఁడు కెంపు బాఱిన కనుదమ్ములతో మాధవుని యెదుటఁ గూరుచుండ నీతని యవస్థ నాతఁడు గ్రహించి కార్యము సత్వరముగ ముగింపకున్న నిర్హేతుకముగ నీ కాచపటి కృశించితీఱునని మనమునం దలఁచి యా తనితో నిట్లని ముచ్చటించె.

కృష్ణ—కళానందా! నీయిచ్ఛాప్రకారముగ జరాసంధునిఁబరి మార్చునుపాయ మరసెదఁగాని మాకుఁజేయు సహాయమే మోచెప్పు ము. ఇందు నీలాభముఁగూడఁ గొంతయున్నది గదా?

కళా—దేవా! సర్వశక్తుఁడవగు నీకు నేను సహాయమేమి చేయఁగలను? అయినను మీ రెద్ది సేయుమనియెద రద్దియ కావింప నుద్యుక్తుఁడనై యున్నాను.

కృష్ణ—నీవిది నీమనసులోనుంచి ప్రయత్నము సేయవల యును. దగ్గఱగా రమ్ము నీకీరహస్యము నెఱిఁగించెదను.

అని చెవిలో నెద్దియో యొకరహస్యము నూఁది యథాస్థాన మునఁ గ్రమ్మఱఁ గూరుచుండ నియమించి యిట్లనియె.

కృష్ణ—నీవును మాశ్రావణుండును గలసి నాసందేశముఁ గై కొని యింద్రప్రస్థమునన్నున్న యుధిష్ఠిరునకు నొసంగ వలయును. ధ ర్మజుఁడు రాజసూయముఁ దలపెట్టినపుడె జరాసంధుని మరణముఁ దలపెట్టితి. కావున నీవింద్రపస్థపురమునకుఁజని కుంతీనందనునితోఁ బార్థుఁడు తెలిపినయంశములు విని దాని పూర్వోత్తర సందర్భములఁ

జక్కఁగ విచారించి రాజసూయము సేయింపఁగృతనిశ్చయుఁడ నైతి ననుము. దానినారంభించుటకుమున్నె వసుంధర జరాసంధ శూన్యము కావలయునను ము. ఆపనిదీర్పఁగలమేటిమగఁడు మనభీమసేనుఁడొ క్కరుఁడ యనుము. ఈనడుమ గిరివ్రజముఁ బ్రవేశించుటకు జరా సంధునాయువుపట్టెఱుఁగుటకు నెన్నియుం బన్నుగడల నేను బన్ను చుందుననుము. ఇది శిశుపాల దుర్యోధన ప్రముఖులకుఁ దెలియునేని కడుమోసము వాటిల్లుననుము. నాచెప్పినట్లు మెలఁగుదురేని రాజ సూయము నొక్క వ్రేల్మిడిఁ జేయించి యుధిష్ఠిరుని భూలోకదేవేం ద్రునిగా నొనర్చుభారము నాయదియనుము. మఱియు నేనక్కడకుఁ గలిపయదినములలో వత్తుఁగాన నీవందె పాండవుల కతిథివై యుండు ము. అదియునుఁగాక శిశుపాల దుర్యోధన జరాసంధుల వేగులవాం డ్రు వేషములువేసికొని దేశములు సంచరించుచు మీవంటి చాటసా రులకు నమ్మకముఁ బుట్టఁబల్కి గుట్టుమట్టెఱింగి హానిసేయుచుందురు గానఁ గడుసవరిమత్తుండవై మెలఁగవలయును. ఈయాలోచనలు పరమగోప్యంబులనుమాట నీవ యెఱుంగుదువుగదా " యని సందేశ ము హితోపదేశముతోఁ గూడజెప్పి మఱునాఁడు వానింబంపఁదలఁచు చుండ నంతలో సాత్యకి యరుగుదెంచి యన్నకుం బ్రణమిల్లి నిలిచె. వాసుదేవుఁ డాతనినెమ్మొగమ్మఁజూచి "తమ్ముఁడా! తొట్రుపాటున వచ్చితివేమి ? ఎప్పట్టునవైన వింతలు పుట్టెనే" యని పలుకరించెను. సాత్యకియు నలుగడలు బరికించి పరులేరను లేరని తెలిసికొని "అన్నయ్యా ! మనవేగులవాండ్రలోఁ గడుఁజుఱుకుఁగలవాఁడగు సా రంగుఁడిదె వచ్చియున్నవాఁడు. జరాసంధుఁడదెద్వారకపై దండువిడి యఁదలఁచి యీమహాయాత్రకుఁ జెక్కుసైనికులఁ బసులఁ బసులకు మేతల గుట్టములఁ దగినరౌతులఁ బోగుసేయుచున్నాఁడట. ఇంతకన్న వింతలేవియుండు" నని విన్నవించె. ఆమాటలు విని దేవకీతనయుఁడు

సారంగుని బిల్చి కొన్ని ప్రశ్నముల నడిగి వానిమూలమున వాఁడు విన్నమాటలోని నిజమెంతవఱకున్నదో యరసి సాత్యకితో "తమ్ముఁడా! మాగధుఁడు మనపై కింతలో రాఁజాలఁడు. హంసడిభకుల నిరువురఁ దెగటార్చి అక్కలులేని పక్షివిధముఁ జేసితిమి. సన్నాహమొనర్చి మనపై వచ్చునప్పటి కాఱునెలలకన్న నెక్కుడుకాలముపట్టునని తోఁచెడును. నేనొనర్పఁదలఁచు కార్యము మీలోపున జరగవలయు. అయినను మనము జాగరూకులమై మెలఁగుటకర్తవ్యము. కళానందా! నీవు రేపు రేపకడబయలుదేఱి కార్యనిర్వాహమొనర్పుము. మగధరాజునకు శిశుపాలాదులెవ్వరయిన సాయము సేయ నుద్యమించుచున్నారేమో యరసి నాకువర్తమానమంపుమని మాపార్థునితోఁ జెప్పుము. అట్టులేరైననున్న మున్నవారి పీచమడఁచి వెనుక మాగధుని నుక్కడంచెద. అని మఱియుఁ గొన్ని రాజనీతులు వానికుపదేశించి మఱునాఁడాతనిం బొమ్మని సెలవొసఁగె. ఉదయమునఁ గళానందుఁడు లేచి పయనమయి వాసుదేవుని చరణారవిందములకుఁ బ్రణమిల్లి తన సౌకుమార్యము, దేహకాంతియుఁ బౌరులుచూచి యచ్చెరువడ నాశ్రావణునితోఁ గూడ పోవుచుండెను.

ఈయిరువురు నిట్లు బయలుదేఱి మార్గమున ననేక పుణ్యనదులఁగాంచి యందు గ్రుంకులిడి, బహు దివ్యక్షేత్రములమెట్టి, యున్నతపర్వత శిఖరముల నెన్నియేనినెక్కి, పలుదేశముల గ్రామముఁ బట్టణముల వీక్షించి, వారివారి భాషావైచిత్ర్యములకు, నాచారభేదములకు రూపభేదములకు నెంతయు వినోదము నొందుచు మానవస్వభావము నేర్చుకొనుటకుఁ బ్రపంచజ్ఞాన మువార్జించుటకు దేశాటనమెంతయు మూలంబని తెలిసికొని, యాయాచోటులం గలవింతలను శ్రావణునకుం దెలియఁజెప్పుచు సంజవడినచోట నిడిదిగాఁ జేయుచుఁ గడునుల్లాసముగా నడచుచుండిరి. ఇట్లుప్రొద్దులు జరుగుచుండ నొక్క

నాఁడు కైలాసందుఁడు శౌరివఁబునితోఁగూడ నెద్దియో ముచ్చటింపుచు మాటలసందడి దారితప్పి, కొంతదవ్వు చని యొక కుగ్రామముఁ జేరి యందు విడియందలఁప నది మాదిగపల్లియయని యందలి నివాసులు తెల్పిరి. వేదాధ్యయనముఁ జేసిన కర్మిష్ఠుఁడగు నుత్తమ ద్విజునకుఁ జండాలవాటియందు నోటికన్నము నీరు నెట్లుపోవునని పసువులఁగోసి యెండవేసిన. తోళ్ళకంపున ముక్కుమూసికొని యందు నిలువలేక యక్కడకు దగ్గఱగానున్న మెద్దియని యొక మాదిగవానినడిగిమూఁడుకోసులదూరమున నున్న వేఱొక యూరికింబోయి వంటజేసికొన నిశ్చయించి సాగిపోవుచుండెను. ఆనాఁటి మట్టమధ్యాహ్నము చండభానుఁడు తన సహస్రకిరణములతో వసుమతీమండల మంతయుం గాల్పఁజొచ్చెను. గాడ్పులు నిప్పులం జెరగుచు, మొగమెత్తినడుచుటకు వీలులేకుండఁ జేయ జంతుసంతానములు హాహాకారములం జెలంగిమహాతాపోపహతములై పానీయములకు నలుదెసలఁ బరువులెత్త నారంభించెను. కారుచిచ్చు వృక్షములరాపిడివలన జనించి రాజుల కలహములవలెనే బహువంశంబుల దహింపుచుండ విస్ఫులింగములు చెదరి యెంతయు దూరమునబండి యచటి పల్లెలంగూడఁబరశురామప్రీతి సేయఁదొడఁగె. దూరమున రవులుచున్న కాఱడవుల పొగమెగసి బ్రహ్మాండమంతయుఁ గప్పి కాలపురుషుఁడేయు నల్లని తెరచాడ్పున నొప్పియుండె. ధూమమునంజేసి కన్నులఁకానక కొన్నియు నాసెగఁదాఁకి కమలికొన్నియును, బ్రాణసంరక్షణార్థమైపఱచుచు నిప్పునంబడి కొన్నియు బహుమృగములు మ్రగ్గెను. నాల్కలిగిరి పిడచకట్టుకొనిపోవుచుండుట దాహబాధకోర్వక మృగములు చూపుమేరదవ్వున జలాశయములట్లు గాన్పింప నత్యాశ నందునీరుదాపిఁగోర సమీపించునప్పటికది మృగతృష్ణయగుట నిర్విణ్ణములగు మనస్సులతో నవిదప్పిపోడమి యంగలార్పుచుఁ గడుశ్రమనునొందఁజొ

చ్చెను. క్షుత్పిపాసాదులఖిలజంతువులకును సమానములుగద! మాదిగ వాఁడుచెప్పిన గ్రామమెంతనడచినను సమీపింపకునికియు మట్టమధ్యాహ్న మాఁకలిత్రోడయి మేరమీఱిన వేసవనుగలుగఁజేయుటయు శ్రావణునితోఁ బలుకనైనఁజాలకఁ గళానందుఁడుగూడ జంతుధర్మమగు క్షుత్పిపాసాబాధకు లోనై యడుగుతీసి యడుగిడలేక దానెట్టులో యోపికపట్టి కొన్నియడుగులు నడచి తునకునరములబలిమి నడలుటయు వచ్చియు రానిమాటలతో "శ్రావణా! యుదక ముదక" మని యొక చెట్టుక్రింద మూర్ఛిల్లెను. తలవంచుకొని వెనుక నడచివచ్చు శ్రావణుఁ డాపతనధ్వని నాలకించి యజమానునివైపు కన్నెత్తి చూచి పరుగుపరుగున నటుపోయి "యయ్యో! యయ్యో" యని కుయ్యిడసాగెను. కళానందుఁడు మాటలాడ నోరురాక తనకు దాహము నిమిత్తము నీరుదెమ్మని సన్నఁజేసెను. ఆసన్న నెఱిఁగి శ్రావణుఁడు చల్లనియుదక మెందు లభియించునని నలుగెలంకులఁ బరికించి, కన్నీరు పెట్టుకొని హా! దైవమా! గంపెడుబలగముఁ గలవాఁడయ్యు సకల సంపదలఁ గొఱంత లేనివాఁడయ్యు, దిక్కుమాలినవాని తీరున నీభూలోక మన్మథుండు పట్టెఁడన్నము గ్రుక్కెఁడు నీరునులేక మృతి నొందును గాఁబోలు నని వగచి, తనకన్నీటిధారలంబోలి నేలనంటు నూడలుగల పెనుమఱ్ఱిచెట్టు నొక్కదాని నెక్కి పాఱఁజూచు నప్పటికి నరక్రోసుమేర నొక సరోవరము గాన్పించెను.

కాంచి యచ్చోటికి సత్వరము యరుగఁదలఁచి మంగలములోని పేలగింజలవడుపున జంతువులను వేచుచున్న యాపట్టపగఁటి యెండలోఁ దలయుఁ జరణములు మాడుచున్న సరకుఁగొనక నడుచుచుఁ ద్రోవలోఁ దమవలె పిపాసార్థ మొకపాత్రములో నీరుదీసికొని పోవు బాటసారుల నిరువురు పురుషులఁ గని యించుక జలమిమ్మని వేఁడెను. కాని వారు వానిమాటలను లెక్కసేయక యరిగిరి. శ్రావ

ణుండు వారి కఠినత కచ్చెరువడి యతిత్వరితముగ సరోవరమునఁజేరి, యచ్చటి శీతల మలయానిలునకుఁ బారవశ్యము నొంది కడుపు పట్టినంతనీరుద్రావి మఱ్ఱియాకుల దొప్పలుకట్టి యందుఁగళా నందుని నిమిత్తము కొంత జలమునుబోసి కొమ్మలు బయలు దేఱెను. అంత శ్రమజెంది స్వామిప్రాణరక్షణార్థము నీరుదెచ్చి యాచెట్టు క్రిందికివచ్చి చూచునప్పటి కాస్థలమునఁ గళానందుఁ డుండఁడయ్యెను. కాని నెఱపుగోలుప్పు కొన్ని నెత్తుటఁ దడసినకత్తియుఁ గళానందుని యుత్తరీయము మాత్రము గానవయ్యెను.

పదునాలుగవ ప్రకరణము.

నెత్తుటఁ జొత్తిల్లిన యుత్తరీయముఁ గత్తియుఁ గంటఁబడిన తోడనే ప్రాంతపగచేతనో, ధనము ప్రముచ్చిలనెత్తిన యాసచేతనో యెవ్వరో నరహంతకులు తనయజమానునిఁ దెగటార్చిరని శ్రావణుండు తలఁచి గుండెపైఁ జేతితో మోదుకొని, హా! కళానందా! నీ పాదసేవకు నొంటరిగ నట్టడవిం దిగవిడిచి పరలోకమునకుఁ జనఁగడఁగినాఁడవే. వివాహమునకు విఘ్నములు వాటిల్లినవని వాని నివారింపఁ దలఁచి ద్వారకకువచ్చి యిట్లగుదువని యెన్నఁ డనుకొననయితిని. నూఱేండ్లునిండి కాటికికాలుచాపుకొని నీరాక ప్రతిక్షణమునిరీక్షించు మీయమ్మతో నేనేమని విన్నవింపుదు? అయ్యో! నీమీఁదనే పంచ ప్రాణములు నిల్పికొనియున్న యాముసలి యవ్వ యీమాట విని గుండెపగిలిచావదే. ఆమెమాట యటుండనిమ్ము. రూపున రతియు, విద్యను భారతియునై, యౌవనమున జనించు మోహ సముద్రమై గళానందుండను తెప్పసాయమున నీఁదఁ దలఁచిన సౌందర్యతిలక

మాటయేమి? నీయకాలమరణమున మగధరాజ్యమున నెన్నియేనివింతలు వాడమకపోవు. చిదిమినఁ బాలుగాఱు నీసోయగఁపుమేనెంతలో నేలపాలయ్యె! హా! భూలోకమన్మథా! బ్రతికియున్ననాలుగుదినములు నెంతలెంత లద్భుతకావ్యములు నేసితివి ! శ్రీకృష్ణునంతవాని నిరువదియొక్కసారులు పోరులో గెల్చిన మేటిమగఁడగు జరాసంధు సంతతివానిఁ జెరికిఁగొనక ప్రతికక్షఁబూనఁగల సాహసికుఁ డింక ద్వాపరమున జన్మింపఁడు. అయ్యో! నిన్నుగుఱిమ్మిసకలుకువాలుతో నాఘాతకుఁడు నన్నేల క్రుమ్మఁడయ్యె. ఇట్టి ఘోరవార్తను నీచుట్టములకెఱిఁగించువ్రాత నామొగమునవ్రాసియుండ నాకేలమరణము సంభవించును. నీతోడఁబయనముఁ జేసినన్నినాళ్లు నీమాటలనేర్పువలన నీ దయారసమువల్ల నాకు మార్గాయాసమైనఁ గానఁబడదయ్యె. పెద్దకాలపువాఁడనగు నాదుముప్పు నీవ గడుపుదువని యాసఁజేసి కొలిచి కారడవులలో నీముప్పు నేనే గడపితినిగాని నాకు నీవు కానైతివి. ఎండకన్నెని పడుచువానిని దిగమ్రింగకుండ నీశ్రావణుఁడు నేనుదోలఁగునా నాతండ్రీ ప్రపంచమునకు నిష్ప్రయోజనుఁడైన నావంటివాఁడుండ సర్వవిధములను గనకవృక్షమవగు నీవు కడతేఱుట నాపాపముగాదా ! నిన్నెత్తుకొని మోచినకాయలు నాబుజమున మాయనైన లేదు. నాకన్నులముందట నీకొకగడియలో రూపుమాసె. ఏమి సేయుదునయ్యో యని తన దైన్యముంగూర్చి పెక్కువిధములఁ బొక్కుచు వేఁడికన్నీళ్లు ముడుతలుపడిన ముసలిచెక్కుల మీఁదనుండి జారి నేల రాలనేయసాగెను. అట్లు కొండొకతడవు వాపోయి యాపూటకూటు దొరకకునికి నాయాసముతన్నలమినం జేవయఱి యొకచెట్టునకుఁ జేరఁబడి యుస్సురుస్సురనుచుఁ గొంతసేపు వగర్చి కన్నులుమూసి పరవశుఁడై యుండెను.

ఇంతలో నాతనికిఁగునుకుపట్టి యించుక నిదురించుచుండ భా

నుఁడు గ్రుంకి యపరజలధిఁ బడి జగముం జెంజీఁకటుల ముంచెను. పట్టపగటనే సూర్యరశ్మి కానరాని యాకారడవిలోఁ బొద్దుగ్రుంకిన వెనుక నెట్టు లుండునదియును వర్ణింపనెవ్వరితరము! పొద్దుగ్రుంకు నప్పటికి శ్రావణుఁడు కునుకుఁ జెందినందున భయంకరమగు చీఁకటి నుండిదొలఁగి యెటకేనియుఁ బాఱఁడయ్యె. చీఁకటిపడినవెనుక మేలు కాంచి చూచునప్పటికిఁ గళానందునినిమిత్తము పడుచున్న నెవ్వగ యంతయు నడంగి యపూర్వమగు భీతివొడమి యొడలు వడఁకఁజే సెను. ఎంతవడఁకిన నెంతభీతిలినఁ దన్నుఁదానె యాశ్వాసించుకొన వలయునుగాని యాయరణ్యమునఁ దనకు శరణ్యులగువారు లేనందున నెట్టకేలకు మనము నిబ్బరముచేసికొని యెదుట నెద్దియున్నదియో వెనుక నేదియున్నదియో యెఱుఁగ లేశమైన నవకాశము నొసంగకఁ దన్నుఁ జుట్టుముట్టిన గాఢాంధకారముచేత మది నేనెవపుఁ దోఁచకునికి మెల్లనవాఁడు జేరఁబడిన చెట్టునకు వీఁపునానుకొనెను. తోడనే యా తని కర్మవశమునఁ జటుక్కున నెద్దియో విషజంతువు కుట్టెను. నిప్పు పెట్టి కాల్చినయటుల నెమ్మేను బగ్గునమండుటయు నాన్యద్ఘటము తాళఁజాలక యబ్బాయని కుట్టినచోటనఁ జేయివైచి రాచికొనుచు నది నొవ్వఁగుట్టినందున మిక్కిలి బాధపడుచుండెను. ఆయవస్థలో నాదీనుని మనోవ్యాకులత యెట్టులుండునో వ్రాయుటకన్న నూహిం చుట సుకరము. తాను సర్పదష్టుఁడనై తినని యొకమాఱు భయపడు చు మందైన వేయువారు లేమికి వగచుచు, నెట్టులయిన నాకట్టడి మేనువాసి పరలోకమునన్న తనయజమానుని గలయుట సంభవిం చునని సంతసించుచు నేదియుఁ జేయఁజాలక తనపల్కు లరణ్యరోద నముగా విచారపడఁజొచ్చెను.

ఇట్లు రెండుగడియలు మేనుకుమిాఱిన బాధపడుచుఁ జీఁకటి సముద్రములో మునిఁగియున్న యామదునలికిఁ బాపాత్ముని కీశ్వర

సందర్శనము లభియించినట్లు రవంత వెలుఁగున కానఁబడియెను. మొట్ట మొదట శారివణుఁడు దానిఁగనుఁగొని యది తన మనస్సునఁ జెందు భ్రాంతియో, లేక యరణ్యమునందు వింతపురువుల మేనికాంతియో యదియును గాదేని కొండలలో విద్యుల్లతలుండునని పెద్దలుచెప్పుదురు గాన వాని వెలుఁగోయని శంకించి క్రమముగా సూర్యకిరణముల వలె దానికాంతులు వృక్షముల సందునుండి తనచాయ కరుదెంచి వచ్చుటయుఁ జూచి నిజముగా వెలుతురై యుండనోపునని యూహించె. అది సమీపించినకొలఁది శారివణునకుఁ నించుక ధైర్య ముదయించుటకుమాఱు, యక్ష కిన్నర గంధర్వ పిశాచ రాక్షసుల మూఁకలు కాఱడవులఁ గాఱుచీఁకటులఁ గ్రుమ్మరుట విందుము. ఈవచ్చువాఁ డందెవ్వఁడేని మైయుండి నాబడలినమేను దనకు సంజకబళముగా వినియోగింపఁబోవునని శంకింపుచుండ నంతలో నలుఁగఁగొట్టిన కొఱవిపాలకట్టఁ గాగడాగా వెలిఁగించుకొని దీపపుఁ గ్రీనీడతో వియ్యమొంది యచ్చటి కాఱుచీఁకటికి వన్నెలు సవరింపఁగలయంత నలుపు దేఱిన మేనిచాయతో బలముగల పొడవువాఁ డొకఁడు శారివణుని కట్టెదుట నిలిచెను. ఆతని కన్నుగొలుకు లెఱుపుమీఱి చింతనిప్పుల చొప్పునఁ జూచువారి గుండెలకు భయోత్పాతముఁ గలిగింపఁజొచ్చెను. ఎడమచేతఁ బాలకట్టయు గుడిభుజమ్ముపై గండ్రగొడ్డలియు నప్పుడప్పుడే పట్టివధించి జఠరాగ్ని కింధనముఁగాఁ జేసికొన్న కాఱెనుపోతుక్రొన్నెత్తుటఁ దడసిన కఱకుమీసములను జూచి యాతఁడు రాక్షసుఁడని యెఱిఁగి శారివణుఁడు తన యంత్యకాలము వచ్చినదని జంకుచు ఖేదపడుచుండెను. అంతట నారేదిమ్మరీఁడు ముసలివాని యవస్థఁజూచి రాక్షసజాతికి విరుద్ధమగుజాలి తన్నుఁబొదువ వానిఁగడతేర్పక "ఓరీ ఏమిరా నోటనుండి చొంగలుగ్రక్కుచు నటుబాధపడియెదవు. నీ కేమిరోగమురా!" యని యడిగెను. ప్రత్యుత్తర మొసఁ

గుట కష్టములేకున్నను, బదులుచెప్పకున్నను నాతఁడు తన్నొకచఱుపు జఱచి చంపఁగలఁడని శ్రావణుఁడు మెల్ల మెల్లగ "నన్నిట నెద్దియో కుట్టినది. చెట్టునకుఁ జేరగిలఁబడినపుడు నావీఁపు బగ్గునమండినది. నాయనా" యని పలికెను. ఈపలుకులువిని వెంటనే వాఁడందు నిలువక వడివడిఁ గొన్నియడుగులుదూరమరిగి యందిటునటు నెమకి యెద్దియో గ్రహించి క్రమ్మఱవచ్చి ముసలివానిఁ బలుకరింపకుండనే రెండురెక్కలుపట్టివానిని లేవనెత్తి యక్కటా! యిదియేమిదైవమా" యని యాతఁడు మొఱ్ఱపెట్టుచున్నను సరకుఁగొనక గొన్నియాకులు నలిపి యాపసరాతనివీఁపున గట్టిగా రాచెను. ఆమోటురక్కసుఁడు చేసిన మోటువైద్యముతో ముసలివానివీఁపుమంట రెండుగడియలలో నుపశమించుటయు నాతఁడు సేదదేఱి సంతసించివానితో నిట్లనియె.

శ్రావ.—అయ్యా! నన్ను రక్షింపవచ్చిన దైవమునలెఁ దోఁచు నీవెవ్వఁడవు. పాము పూదండయైనట్లు నీవు నాకు మొదట భయము గొల్పి రక్షకుఁడవైతివి.

రెండవవాఁడు.—ఓరీ! వినలేదా జ్వాలాజిహ్వుఁడను రాక్షసరాజుపేరు? నేనామహాత్ముని సేవకుఁడను. నాపేరు కపాలమాలి. ఈ యరణ్యము మాపరిభువుగారికి జరాసంధుఁడు శిశుపాలుఁడు బట్టము గట్టి యొసఁగినారు. నేను రాక్షసదండనాథుఁడను. పాండవపక్షులను వాసుదేవానుచరులనుబట్టి శిక్షింపుమని మారాజు నాకానతిచ్చె. నీవు వానిలో నొక్కండవైతివేని యిదిగో నానోటఁబడుము.

అని తన వెడఁదనోరుఁ దెఱచి మేకువంటి పండ్లను జిన్నపలకరాయిఁబోలు తననాలుకను జూపి శ్రావణునడలఁబెట్టెను. శ్రావణుఁడామాటలు విని ద్వారకనుండి వచ్చుట వానికిఁదెల్పినఁ దన్నతఁడు నంజుకొనునని తనరాకఁ మాటుఁజేసి చెప్పఁదలఁచుచుండ నిం

తలో నాపొలసుదిండి "యోరి నీవెవ్వఁడవో చెప్పవేమిరా! యని బిగ్గరగా నఱచెను. అంతట శార్వణుఁడు మెల్లమెల్లన నిట్లు విన్న వించుకొనియెను. "కపాలమాలీ! నీకు నేనుబరమాప్తుఁడను సుమా! ఏపురము నీనెచ్చెలియగు జరాసంధునకుఁ గాపుర మాపురమే మాకుఁ గాఁపురము. నేనుజ్జయినీపురమునకుఁబోయి యచ్చటనున్న మాచుట్ట ములను జూచి మరలనింటికిఁబోవుచు దారితప్పి యిటనచ్చితిని. నాకు దారిజూపి కాపాడఁగల భారము నీయదిసుమ్మీ" యని నోటికివచ్చి నన్ని యబద్ధములుచెప్పి రాక్షసునకు నమ్మకము గల్గించెను. అంతట దైత్యుఁడు తలయూఁచి "సరే యెట్లయిన నీవుమాత్రము మాపరి భువగు జ్వాలాజిహ్వుని దర్శముజేసి యాతనియొద్ద సెలవుఁగై కొనిపోవలయు రమ్మ"ని తెక్కలుపట్టుకొని యాతని లాగఁదొడఁ గెను. ఈనడుమఁ గాగడాగా నుపయోగించు పాలకట్టతయమైపోవు ట నాతఁడు చంకనున్న రెండవకట్ట నంటించుచు గాలికెదురుగాఁ ది రిగి నోటితో నుప్ఫునియూఁదుచుండ నాసందెరిఁగి యజమానుని క త్తియు మున్ను గృష్ణుఁడాతనికిచ్చిన లేఖయు నేలఁబడియున్నందున వానిని సంగ్రహించి యుత్తరముదాఁచి వాలుఁ గేలఁబూని శార్వ ణుఁడు రక్కసునివెంటఁ బయలుదేరెను.

పదునైదవ ప్రకరణము.

అట్లు కపాలమాలి తనయేలికయగు జ్వాలాజిహ్వునియొద్దకు వృద్ధుఁడగుశార్వణుని వెంటఁబెట్టుకొని యరుగుచుండ, బహువిధము లగు పులుఁగుల యెలుఁగులు, ఘాతుకజంతుసంతతుల యఱపులు, నం దు ముఖ్యముగా బెబ్బులుల గాండ్రుగాండ్రుమను కేకలు దాఁచు పాములబుసలు శార్వణుని కమితభయము నాపాదించెను. ఎంతయు

దిగులున నరచేతఁ బ్రాణంబుల నిడికొని యేగుచున్న వాని దుర్దశఁ గైకొన్నమూర్తియో యన్నట్లు వారి కట్టెదుట తెఱువాలె మొదలు నాహరింప నెట్టిజంతువు లభియింపమిం జేసి పేరాఁకలిచే సకసకంబడు చుండి మనుష్యదర్శనంబగుడు సంతసంబునఁ జివాలునలేచివచ్చు నొక వ్యాఘ్రము వారికంటఁబడియె. వెంటనే శ్రావణుఁడు నొడలుకంపమెత్తి నందున "నయ్యో! యేమిసేయుదు నేమిసేయుదు" నని కపాలమాలినిబిగ్గరగఁగాఁగిలించుకొనియెను. ముందుశ్రావణుఁడు, వెనుకఁ గపాలమాలియు వచ్చుటంజేసి యాశార్దూలము మందభాగ్యుఁడగునా సేవకుఁ దుదముట్టింప మీఁదికి వచ్చుచుండ దానినెదుర్కొని కయ్యము సేయుటకుఁ గపాలమాలి సంరంభించుచుండెను. కాని మొఱకువాఁడగు ముదుసలి వానిని వీడఁడయ్యె. రక్కసుండును బెబ్బులికన్న భయంకరాకారముఁదాల్చి తన్ను గాఁగిలించి విడువకున్న యాయనదను జేతులతో నెత్తి వెనుకప్రక్కకు విసరివైచి యప్పటి కొక్కయడుగుదూరములోనికి వచ్చిన క్రోలుపులిపైఁ గవిసెను. అదియుఁ హుమ్మని యొక్కసారి రక్కసుమీఁదఁ బడుటయు నాబండ తనబాహుబలమున దుండగఁపుఁ బులిని నేలం గూలద్రొబ్బి తన రెండుచేతుల దానితోఁకఁబట్టుకొని ముమ్మాఱు భీమసేనుఁడు గదాదండమును ద్రిప్పుచందమునబిఱబిఱఁద్రిప్పి యొకపాషాణముపైవైచికొట్టె. కొట్టుటయుఁదల వ్రయ్యలై నెత్తురు గ్రక్కుచు నది యొక్కయఱపఱచి మృతినొందెను.

శౌర్యమునందెకాక బాహుబలమునఁగూడ బెబ్బులినిమించి నట్టి రక్కసునిప్రజ్ఞకు నరుఁడు తాత్కాలికానందము నందియు వాని చేతినుండి తాను మృత్యుదేవత బారిఁ బడకుండ మరలఁ దనవారి నెన్నఁడేనిచూడఁగల్గునా యని వగచుచుండ నాదుండగీఁడరుదెంచి తలపై నొక్కదెబ్బవైచి "ఓరీ పికిలిగొడ్డా! ఈదినము నీవు చచ్చు

టయెగాక మీఁదుమిక్కిలి ననుఁగూడఁజంపుదువుసుమీ. అపాయము వచ్చినప్పుడు నాకుఁ దోడగుటకుమాఱు ననుబట్టివిడువనవైతివేమిరా! నీనిమిత్తము నేనీవాహనము తెప్పించితి నెక్కుదువు ర"మ్మని బలిమిచేఁ జేయిఁబట్టుకొని యాసేవకుఁడా వ్యాఘ్రకళేబరము మీఁదఁగూరుచుండఁబెట్టి "శాలివణమహారాజుగారు ! మహారణ్య రాజ్యమునకుఁ బట్టముఁ గట్టుకొనుండీ" యని పరిహసింపఁజొచ్చెను. ముసలివాఁడును బుద్ధిలేని యాపాడు రక్కసునిచేతఁ దానింక నెన్ని యిడుమలఁ గుడువవలసియున్నదోగదా యనియు, యెట్టివాఁడైననేమి ప్రాణదానముఁ జేసిన పుణ్యాజనుఁడనియు నెంచి యప్పాడుదయ్యమునకు ముచ్చటతీఱునంతదనుక వాని చెప్పినచొప్పున పులిపీనుఁగుపై నాసీనుఁడైయుండ వాఁడు దనచేతి పాలకట్ట కొఱవితో ముమ్మారు వానిమొగముకడఁ ద్రిప్పి "మహారాజుగారి కారతియిచ్చినాను లెండీ" యని తెక్కగూ మూఁడివచ్చునట్లు లాగెను. "ఎట్లయిన నాతని వెంట నరుగక తప్పదుగదా" యని శాలివణుఁడులేచి మెల్లమెల్లన నడుగులిడుచు నిస్సత్తువచే నడువలేక త్రోవలో నిలుచుచుఁ బోవుచుండ వేదిరిమ్మారి రెండుమూఁడుసారులు వానినిమిత్తము దానుఁగూడ మెల్లఁగ నడచుచు నతని కిట్లనియెను. "ముసలిదయ్యమా ? నీవు నడపీనుఁగుచాడ్పున నున్నావు. ఇపుడు చాల ప్రొద్దాయెను. మా స్వామి నాయొనర్చిన యాలస్యమునకు నాపైఁ గినుకఁబూను. నీవడుగిడఁజాలకున్నావు. నిన్ను విడిచి నేఁజనరాదు కావున నీవు నా భుజముపై నెక్కుము. నిన్ను ముహూర్తములోన మాయింటియొద్ద దింపివైచెద." నని తన మాట లింక ముగియకమున్నె వానినువ్వెత్తుగఁ బట్టియెత్తి భుజముపైఁ నిడుకొని నడువసాగెను. ఇప్పకల్లు చిత్తమెఱుగకుండఁ ద్రావిన వానిమూఁపునఁ గూరుచున్నందుకు శాలివణునకు ఘనశ్శాంతి యొకింతయుఁ గానరాక "యింక నీ చంచ

లచిత్తు(డెందుఁ డన్నాకస్మికముగ(బాఱవేయునో" యని భయ మందుచు, వానికంఠమునకుఁ జేతులు పెనవేసికనులుమూసి, భగ వంతునిపై భారమువేసియుండెను. అట్లు కతిపయదూరమరుగునప్పటికి వాఁడొక్క మిట్టు నేలనెక్కి నడచుచుండె. మీఁదఁగూరుచున్న శౌరి వఁఖునకుఁ గన్నులముందటఁ జెనమంటలనెగసెడు నాలుగునెగళ్ళును వానిచుట్టును గూరుచున్న కాలకింకరులఁబోలు పదుగురి భీకరాకార ములును, జెవులు వ్రక్కలుసేయు వారల యార్పులును గనఁబడి వి నఁబడి కూరుచున్న ముసలివానిని భుజముమీఁదనే పరవశునిగావించె ను. ఆపారవశ్యతనుండి, వాఁడు మేల్కనునప్పటికిఁ గపాలమాలి యాప్రదేశమునకు వానిఁ దోడ్కొనివచ్చి, యొకచోట మూటడిం పినచందమున వానిని గుభాలున నేలఁ బాఱవైచెను. ముసలివాని కై ముకలన్నియుఁ జూర్ణమగునట్లు దెబ్బలు తగిలెను. కాని వినిలేక తక్షణము నిలువఁబడెను. నిలువఁబడి చూచునప్పటికి నక్కడనున్న మూఁకలలో "మానిసి మానిసి" యని యొకకోలాహలము బయ లువెడలెను. అంతలో నచటనున్న స్త్రీపురుషులందఱును వచ్చి వానిచుట్టును మూగి, కపాలమాలి ననేకప్రశ్నపూర్వకముగ వాని యిక్కడెద్దియనియు నామ మెద్దియనియు నరయఁజొచ్చిరి. కొంతికి పారవైచిన యెమ్ములు, నెండవైచిన జంతువుల చర్మములుఁ గుళ్ళిన మాంసపుముద్దలు నేలఁ బ్రవహించి యెండి యట్టకట్టిన నెత్తురులు ముక్కుబ్రద్దలగునట్లు దుర్వాసనఁ గల్గించి శౌరిపణుఁడు నిలుచుటకు వీలులేనట్టుచేసెను. దానికిఁదోడై తన్నుఁ జుట్టుకొన్నరక్కసి మూఁక లదేహమునుండి వెడలు గబ్బు వర్ణింపఁ దరముగానంతయై యది యె నరకలోకమై యుండవచ్చునను సందియము శౌరివణునకుఁ గలు గఁజేసెను. కిక్కిరిసిన రక్కసుల నొక్కప్రక్క కొత్తిగించి కపాల మాలి, శౌరిపణుఁ డనయేలికకుఁజూపు తలంపున వానిని వెంటఁ

బెట్టుకొని వేఱొకచోట నేలపైఁ నెత్తుగాఁ గట్టిన యొకమం
చెపైఁ గూరుచుండి సేవకుఁడు నెగడిలోఁ గాల్చియిచ్చు నేఁదు
బందినంజుడుఁ గడుఁ డమకముతో మెసవుచు నెడనెడ హరిణ
శాబకముల మాంసముఁ జవిజూచుచుఁ బులివలె నందఱకు భయం
కరుండై మంటలవెలుఁగున సంపూర్ణముగఁ గనఁబడు చిన్న
కొండవంటి మహాకాయము సేవకులకు భీతిఁగొల్ప నానందపారవశ్య
ముచేత నడుమనడుమ గుండియలు పగుల నఱచుచున్న జ్వాలా
జిహ్వునిఁ గని జోహారొనర్చి, యొకమూల నొదిగి నిలచెను.

తనువున నుసుఱులెగిరిపోయెనో నిల్చెనో యను సందియము
గలిగించునట్లు శాలివాహనుఁడు వడఁకుచు వానివెనుకఁ దన యొదలి
క్రీనీడయె రాక్షసేశ్వరునకుఁ గనబడునట్లు నిలిచెను. మూఁడేదు
బందులు నాలు లేడిపిల్లలుఁ గొన్నిపక్షుల నాహరించి యొకరీతిగా త్రు
డానలముఁ జల్లార్చుకొని యెదుటనున్నవా రదరిపడునట్లు దేన్చి
కనులవిచ్చి తలయెత్తి యెదుటనున్న కపాలమాలింగాంచి "యోరీ!
నీవింత యాలస్యముగ వచ్చుటకుఁ గారణ మేమి? నీవెనుక నక్క-
పోతులాగు నక్కి గుఱిక్కుమిక్కుమనకుండ సగము చచ్చినవాఁడెవఁ
డురా?" యని మెల్లగాఁబలికెను. కపాలమాలియుఁ జేతులుజోడించి
"యీపాపాత్ముఁడు మనుష్యుండు. మార్గవశమ్మున వీఁడొక చెట్టు
క్రింద నీకాఱడవిలోఁబడి యెటు నరుగఁజాలక నటమటంబడుచుం
డ నీతనిం గలసికొని మాగధుండనియు జరాసంధుఁడు మనకాప్తుఁ
డు, కావున వీఁడును మనకాప్తుఁడని యెంచితిని. మీఁదఁ దమ
చిత్తము దేవా" యని విన్నవించెను. అనవుడు నాదనుజనాయకుఁడు
నగి "యీతఁడు మనుజుఁడా! ఓరీ యిటురారా" యని పలికెను.
తోడనే నలుగురు రక్కసిజెట్లు లరుగుదెంచి భయమున వడఁకుచు
న్న శాలివాహనుని జెక్కలం బట్టుకొని వానిముందఱఁ బెట్టిరి. వాఁడిమ్మ

రితేఁడు వానిం గనుంగొని యీముసలిదయ్యమిట్లున్నవాఁడేమిరా?" యని వాని కాలుకీలుపట్టినొక్కి- వీఁడు స్పృశించినమాత్రమునఁ జచ్చునట్లు తోఁచెడును. ఓరీ నీకాపురము మగధరాజ్యమేనా? అని యడుగ వాఁడును సభయముగఁ జిత్తము నేను మాగధుఁడనే యని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. అంతట రక్కసులసామి యొకచిన్నరక్కసుఁబిలిచి "మనయిందుమతి యీతని నెఱుఁగునేమో యడుగుద మామెనిటు కొనిరమ్ము" అని ముదల యొసఁగ నాసేవకుఁడు లోనికరిగి యొకముహూర్తమున నాయిందుమతిని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చెను. ఇందుమతి యనినపేరు వినఁబడినతోడనే యది రాక్షసాంగనయై యుండనోపుననియుఁ దనమీఁద లేనినేరము లెవ్వి సెప్పునోయనియు శాస్త్రిగారు జంకఁదొడఁగెను. కాని యామె వచ్చునప్పటికి నాతఁడనుకొన్న దన్యథాయయ్యె. ఆవచ్చిన యిందుమతి వికృతవేషిణియగు నొకరక్కసికన్నియగాక దివ్యసుందర విగ్రహయగు నొక మానవకన్యయైయుండెను. మణిభూషణములు చీనాంబరములు లేకయున్న ననాగరికులనడుమ కాలముబుచ్చుచున్న యామె మేననలంకరించిన ముదుగుచీరెయు, వేసలిని ముడువఁబడిన యడవిపూవులును, బదునెనిమిదియేండ్ల నిండుజవ్వనముచేఁ బరిపూర్ణదశఁ బ్రాపించిన యందమునకు వన్నెయిడుచుండెను. కాఱడవులఁ జిరకాలము సహవాసముఁజేసి గజరాజునొద్దనుండి నేరిచికొనినగమనవైఖరి నాఁడు ప్రదర్శింపఁజేయుచున్నదో యనునటుల మందగజగమనంబుతో ముద్దులు మూటగట్టుచు సింగారముట్టిపడు వదనచంద్రబింబముతో జేరలం గొలువఁజాలిన కనుదామర తేకులతో విచారమును సూచించు వైఖరితో సార్థకనామధేయమగు నిందుమతి వచ్చి నెగళ్లుల వెల్గునఁ దన యంగసౌష్టవముఁ గని ముక్కిడి రక్కసిబాలికలలోపల మదనతాపమొందవచ్చి జ్వాలాజిహ్వుని కట్టెదుట నిలిచెను. రాక్ష-

నుండా పెనుజూచి "బిడ్డా! యీమనుజునిది గిరివ్రజపురమంట, నీ వెఱుంగుదువే" యన నాపె శ్రావణుని ముఖాంబుజమును దప్పక తెప్ప వేయక చూచి "నే నెఱుఁగ" నని పలికెను. "ఔను నీవేమి యెఱుంగుదువు, అప్పటికి నాతేండ్లదానివేగదా!" యని రక్కసితేఁ డుత్తరము సెప్పి యామెకు లోనికరుగ నానతిచ్చెను. ఇందుమతియు నేదియో యించుక యోచించుచు రెండుమూఁడుసారులు శ్రావణుని నెమ్మొగముఁగాంచి మెల్లమెల్లగ లోనికరిగెను. అనంతరము రాక్షసేశ్వరునకు నిద్రవచ్చుటచే నాతఁడంజలకును సెలవొసంగి యామంచెపైఁ గొండవలెఁ బండుకొనెను. కపాలమాలియు శ్రావణునకు బట్టెడన్నముఁ బెట్టించి యాతని నొకచోటఁ బండుకొన నియమించి తానును దక్కిన రక్కసులును గడుపు పట్టినంత యిప్పకల్లుఁ ద్రావి దూరముగ నరిగి యఱచుచు నేల దొర్లుచు బహువినోదములం దేలుచుండిరి. శ్రావణుఁడు పంచాగ్ని మధ్యమున నున్నట్టులున్న తన యవస్థం దలఁచి యించుక వగచి యిట్లని తనలోఁదాను వితర్కించుకొనఁజొచ్చెను. అహాహా! తుమ్మచెట్లనడుమఁ గమ్మసంపెంగ మొక్క మొలచుటవిచిత్రముగనున్నది. ఈలావణ్యపయోనిధియగు నిందుమతి యీ రాక్షసుని పుత్త్రికయైయుండునా? ఇది యసంభవము. ఈమె తప్పక మనుష్యాంగన. కారణాంతరమున నిందుండఁబోలు. నేనిందున్న దినములలో నెట్లయిన నీమెస్థితి నరసి యీమె కేదయిన నుపకారమొనర్చి చెఱబాప యత్నింతు" నసుకొనుచుఁ గన్నులుమూసి నిద్రించెను.

పదునాఱవ ప్రకరణము.

మఱునాఁడు శ్రావణుఁడు రక్కసులకన్న మున్నమేలుకాంచి యెట్లయిన నిందుమతి చరిత్ర మరయుతలంపున నామె పండుకొన్న చోటికరిగి చేరవైచియున్న తలుపుఁ దెఱచెను. ముప్వురు రాక్షస స్త్రీలనడుమ నిద్రించుచున్న యాయిందుమతిని గనుంగొని యాతఁడు మేలుకొలుపుటకు సంశయించి యెద్దియుఁ దోఁచక నిలిచి యుండ నంతనొక్క రాకాసి యొత్తిగిలినందున నాతఁడడలి వాండ్రు తన్నుఁ గనుఁగొనిరేనిఁ దుత్తునియలు గావించి నంజుకొనఁగలరని గిఱుక్కున వెనుకకు మరలి తనతావునకుఁ జేరెను. రక్కసులందఱు మెల్లమెల్లఁ బ్రొద్దెక్కి లేచిన వెనుక జ్వాలాజిహ్వుఁడు జాము ప్రొద్దెక్కు నప్పటికి మేలుకాంచి సేవకులు పరిచర్యలు సేయఁ గాల్యములఁదీర్చి యంతక మున్నె యాయత్తముసేయఁబడిన కొన్ని మెకముల నంజుళ్ళు మెక్కి రక్కసులతో ముచ్చటలాడుచుండెను. తక్కిన ముక్కిడిరక్కసులెల్ల తమతమ పనులం దరిగిరి. శ్రావణునకు వారిచర్యలెంతయేవఁ గల్గించుచున్న నెంతత్వరితముగ నిందుండి యతఁడు దాఁటఁదలఁచిన నించుకయు వీలుగలుగదయ్యెను. అది యటులనుండఁ దనప్రాణముఁ గోలుపోయియైన నిందుమతిని గాపాడవలయునని యాతఁడు కృతనిశ్చయుఁడయి యుండెను. కాని నోరెత్తి యామెను బలుకరించుటకైన నవకాశమతనికిఁ జిక్కకుండుటచేఁ దనమనంబున "దైవమా! మేలిమి బంగారుబొమ్మబోలు నీమెను రాక్షసుల కప్పగించి నేనెట్లునాయుసుఱుల రక్షించుకొందును? నేను సకల సుఖదుఃఖముల ననుభవించిన వృద్ధుఁడను. నేనెట్లయిన భయములేదు. ఇందుమతిని మాత్రము చెఱనుండి విడిపించి తీరవలయు" నని నిశ్చయించుకొని సమయమునకైదురుచూచుచుండెను.

ఇట్లు పదునాఱు దినములు సనియెను. అంత నొక్కనాఁడు రక్కసిమూకలన్నియు మహాసంరంభముతోఁ బరవశములై తిరుగు చుండెను. "అంతటి మహాసంతోషమునకుఁ గారణమేది" యని తన మిత్రుఁడగు కసాలపూలి నడుగ నాతఁడిట్లనియె- "ఈదినమున మా రాక్షసకులచక్రవర్తియగు హిరణ్యాక్షుఁడు భూమి నంతయుఁ జాప గఁ జుట్టినదినము. అందుచేత మాకందఱకుఁ బండువ. నీవునీవేడుక ననుభవింతువుసుమీ" యన శ్రావణుని మొగ మెందుచేతనో సంతస మున వికసించెను. అంతటఁ గొంతసేపటికిఁ గొందఱురాక్షసులువేడు కలకొలఁది నిప్పుకల్లుఁ దాఁటికల్లు నీతకల్లుఁ దెచ్చి వరుసగడించిరి. వే ఱొకకొందఱు బహుమృగజాలములఁజంపి గుట్టలుగావేసిరి. అంతేయు నాయత్తమయినవెనుక నొక ముసలిరక్కసివచ్చి యందఱఁ గూర్చుం డఁబనిచి గంభీరస్వరముతో నిట్లనియె. "ఓరక్కసులారా! యీది నము సుదినము. మనకులమునఁ బెద్దయు, మనకుఁ బూజనీయుఁడును, భగవత్సేవ్యరూపుఁడునైన హిరణ్యాక్షులవారు భూమినిజాపగాఁజుట్టిన దినము. ఆపాపపువిష్ణువు వానిఁగడతేర్చెను గాని లేకున్నచో మన యధికారమే యధికారముగానుండి యుండును. దినములు బాగుండిపా పాత్ములయిన దేవతాధములు గెల్చుటయు మన మోడుటయు సంభ వించినది. ఆమహాత్ముని పేరు చెప్పుకొని యీసురను మీరు దప్పిదీఱఁ గ్రోలి నంజుళ్ళు మెక్కిమెక్కి సుఖించి కులగురువును గౌరవింపుఁడు" అని ముసలిరక్కసి మొదలయొసఁగుటయుఁ దక్కినవాండ్రిందఱుఁగడ వలయొద్దఁజేరి తమపని నారంభించిరి. ముంతలతో ముంచి త్రావు వారును గడవలనెత్తి కల్లంతయు నొక్కమాటె వంచుకొనువారును, జెటిమొకచేతఁజెటిమొక బానవెత్తి యవలీలఁగ్రోలువారును నైయాయా సురద్వేషులు శ్రావణున కద్భుతముఁగొల్పిరి. త్రావుటకు విసుగుఁ దోఁచిన మాంసమును దినుటయు, పలల భోజనమునకు విసుగుదోఁ

చినఁ గలుద్రావుటయు నను రెంటిపనులయందుఁదగిలి వారువతిరా౦ పఁదొడఁగిరి. ఒకఁడు సురఁగొట్రిలి విడిచినకడవఁ గిరీటముగ ధరించి వికవికనవ్వెను. ఒకఁడు, దాని నెగరవైచి తనవీఁపొగ్గి వేయుద్రయ్యా లుగ సభాలున వీఁపుపైఁబడ నాసందమొందు. ఒకఁడు చెట్టెక్కి_రెండు డలెఱుఁగక యొక కొమ్మపైఁగూర్చుండి నేలఁబడు. ఒకఁడు మృగ చర్మములఁ గప్పుకొని కిచకిచలాడును. వేఱొకఁడు మేనుమఱచి దొ ర్లును. ఇట్లు దనుజులు స్త్రీపురుషులు శిశువులుఁగూడ మద్యమాంసలో లురై మహాకోలాహలముచేయుచుండ సాయంకాల మయ్యెను. ఈ యొడలెఱుఁగని యావేశమునఁ దన్ను దనుజులెక్కడ బలిమొనర్తురో యను సాధ్వసమున శ్రావణుఁడు తరులచాటుననక్కి కానఁబడకుండ జాగ్రత్తపడియెను. ఇందుమతియు వీరివిలక్షణములు గనుఁగొని తన నిరంతరదుఃఖ మించుకమఱచి మందహాసముచేయుచుండెను. అంతటఁ గొంతతడవున కంధకార మెల్లదెసలఁగ్రమ్మె. అందఱును మద్యపాన విహ్వలురగుట నాఁడా యడవి నెగళ్లు వేయువారు లేరైరి. స్త్రీపురు షులు దానవులెల్ల మత్తున నొడలెఱుంగక వజ్రాయుధముచే నఱకఁ బడిన కొండతెక్కలచాడ్పున నేలఁబడియుండిరి. అంతట శ్రావణుఁడు తన డాఁగినచోటునుండి యిందుమతియున్న తావునకు మెల్ల మెల్ల నరుగఁదలఁచి ముందుగాఁ జచ్చినట్లు పడియున్న సోఁకుమూఁకలనెల్లఁ బరీక్షించి వారిదెస భయములేదని యాకన్నియయున్న గదిదొడ్డ కరిగి నిలిచెను. ఆగదిలో నామెయు నొకచిన్న నెగడువేసికొని యెద్ది యోతలపోయుచుఁ జెక్కిటఁజేయిఁజేర్చి మంచముపైఁగూరుచుండెను. శ్రావణుఁడు తలుపుఁదెఱచి లోనికిఁ దొంగిచూచుటయు నామెలేచి "శ్రావణుఁడా రావచ్చును. ఆపాడుదయ్యము లేవియు లేవులే" యని ముద్దుముద్దుగాఁ బలికెను. శ్రావణుఁడును ధైర్యముతో లోనికరిగి యొక వ్యాఘ్రచర్మముమీఁద నాసీనుఁడై యాహ్లాదసోత్సవమును

గూర్చి తనకుఁగలిగిన యబ్బురమంతయు నామెకుఁజెప్పి ప్రసంగవశ మున నిట్లనియె.

"బిడ్డా! నిన్ను గన్నదిమొదలుకన్న నానివిధమున నాహృదయ ము మితిమీఱి మఱుఁగుచున్నది. నీచక్కదనము, నీజవ్వనముఁగా అడవులపాలు కావలసినపాపమెట్లుసంభవించె? నీవెవ్వతవో, నీతలిదం డ్రులెందున్నవారలో, నీయునికిపట్టెయ్యదియో. యిందుంటయే నీకి ష్టమో నాకెఱుంగఁజేయవలయు. ఈపదాఱు దినములనుండియు నే నెన్నిమాఱులు నీతో ముచ్చటింపఁదలఁచిన సదను సంభవింపదయ్యె. నీగుట్టుదాఁపక నాకెఱిఁగింతువేని నాచేఁజేసిన సాయము నీకొనర్చి నాజన్మము కృతార్థత నొందించుకొందును. బిడ్డా! నన్నన్యునిగాఁ దలంపకుమీ" యని హెచ్చరించుటయు నించుక యూరకుండి యా బాల కన్నుదమ్ములనుండి నీరుదెచ్చుకొని వెక్కివెక్కి యేడువసాగెను. శ్రావణుఁడును డగ్గఱి కన్నీరుదుడిచిభయములేదనిచెప్పి మఱలమఱల వృత్తాంతమెఱుంగఁజేయుమన నామెయూఱడిల్లి యిట్లని వినిపింపఁదొ డఁగెను. "అయ్యా! నీవు నాయందతి నిర్హేతుక కృపఁగల్గి యడుగు చుండునపుడు నీతో మర్మమువిడిచిచెప్పకతప్పదు. కాఁబట్టి నాచరిత్ర మును నుడువుచున్నాను వినుము. మాకాపురము జరాసంధపరిపాలిత మగు మగధరాజ్యములోని పాటలీపురము. నాతండ్రి వసుమిత్రుఁడ నుక్షత్రియుఁడు. రాజునొద్ద నుద్యోగములెవ్వియుఁజేయక మాతండ్రి పితార్జితమగు భూమికొంత యుండుటచే దానిపైవచ్చుసొమ్ముఁ దెచ్చు కొని గౌరవముగాఁ గాలక్షేపము సేయుచుండెడువాఁడు. చిన్నతన మందు మాయయ్య క్షాత్రమున కనుకూలములగు సాము విలువిద్దెల నేర్వక విరాగులగు సన్యాసుల వెంటనంటి తిరిగి, దేశాంతరముల సం చరించి, కాశిమొదలగు సకలదివ్యక్షేత్రములుసేవించి నలువదియేండ్ల వయసువచ్చునప్పటికి, మరల నిలుసేరెను. సంసారముపై విరక్తి

తోనున్న యాతని మాచుట్టములందఱును బలవంతముఁ జేసి యతఁడు వలదు వలదనుచుండ వివాహముఁ జేసికొనునట్లొడంబఱిచిరఁట. గుణముల పేటికయు, లావణ్యసీమయు, నగుమాతల్లి నతఁడు వివాహమాడి యామెయందు సంతానముఁ గనక చిరకాలము వగచుచుండెను. మా యమ్మయుఁ బెక్కుంపుణ్యములను సేవించి యెన్నియో నోములు నోఁచి పెండ్లియైన యిరువదియేండ్లకు నన్నుఁ గనియెను. కటకటా! అవ్వలనేమి చెప్పుదు? ముద్దుముచ్చటలోక కొన్నియైనఁ దీఱకమున్న సంతానము గనిన వెనుక పట్టుమని పదినాళ్లు సుఖింపకమున్న, నన్నుగన్న యేడవ నాఁడె మాయమ్మ పరలోకమునకుఁ జనియెను. అది మొదలు మాయప్ప, మాయమ్మ పోయిన వెలితి నాకుఁ బాటిలకుండఁ బెంచుచుండ మాకు దైవవశమున దరిద్రస్థితివాటిల్లెను. కూఁటికిఁ బేదలైనను గులమునఁ గడుఘనుఁడగుటచేత మాయయ్య యొరుల యాచించి, యుద్యోగములఁ జేసియుఁ బొట్టపోసికొనుట కిచ్ఛలేక భూముల నమ్మి కాలముఁ గడపుచుండ మా మేనమామ గిరివ్రజపురనివాసి పారి యశః, నీ వెఱిఁగియే యుందువు. కీర్తివర్మ మమ్మిరువురఁ దోడ్కొని పోయి తనయింట నుంచుకొనియె. ఆబీదతనమునందే యాద్రివ్యహీనతచేఁ గాసిఁ జెందుచు నే లేకలేక కలిగితి ననియుఁ దల్లిలేని పిల్ల ననియు నన్ను మాయయ్య చేసిన గారాబమెంతయో వాకొనలేను. గిరివ్రజమున నున్నకాలమున నాచక్కదనముం బట్టియు నాసుగుణ సంపదం బట్టియుఁ బౌరులలో ననేకులు నందు ముఖ్యము బుష్పకేతుఁడు మొదలగు మంత్రులు, విజయసేనాదులగు దండనాథులుఁ ద్రిలోకమల్లుఁడు లోనగు రాజబంధువులుఁ దమతమకొడుకులకు నన్నిమ్మని పలుమాఱు మాతండ్రినడుగుచురా నతఁడు చూతము తాందరయేమని కడపుచువచ్చెను. ఇట్లుండ నే నాఱువత్సరముల వయసుఁ గలదాననై యుండ మామేనమామ కుమారున కుజ్జయినిలోఁ బరిణ

యమహోత్సవము తటస్థమయ్యెను. మామేనమామరమ్మని మాయయ్య నెంతబలవంతముఁజేసిన నతఁడు బయలుదేఱక నన్నుమాత్రము పెండ్లి వారితోఁ బంపెను. మేనమామకొడుకులు కూఁతులు నాయీడు జోడువారు నుండుటచే నాపయనము నాకపరిమితానందముఁ గలుగఁ జేసెను. మేమందఱమును వడివడి నడచుచు నగములపై నెక్కి వనాంతరముల విడియుచు సరోవరముల జలక్రీడలు సేయుచుఁ గడువినోదముగాఁ బయనముసేయుచు దినమొక్క నిముసములాగునఁ బుచ్చుచుంటిమి. ఇట్లుండ నొక్కనాఁటిరాత్రి మహారణ్య మధ్యమునఁ బయనము సేయుచుండ గాలియు వానయుఁ బ్రచండగతిని మమ్ము వేధింపఁజొచ్చెను. గుభల్లుభల్లుభల్లని మహావృక్షములు మహావాయువుచే నేలఁబడుచుండుట సేవకు లిరువురు చెట్లక్రిందఁబడి చచ్చిరి. అందఱమును వానకుఁదడిసి గజగజ వడఁకుచుంటిమి. మనుష్యులు కూఁడ గొట్టుకొని పోవునంతటి ఝంఝామారుతము వీచెను. అంతలో నాటవికులగు దొంగలువచ్చి మాపయిఁబడిరి. అప్పుడు స్త్రీజనముఁబిల్లలు సల్పిన యాక్రందనధ్వనియు "దోఁచుకొనుండుదోఁచుకొనుండని చోరులువేయు కేకలును బ్రహ్మాండకర్పరమును భేదించి యుండునని నేనెంచితిని. చోరులతోఁగొంతతడవుపోరాడి మామేనమామ హతుఁడయ్యెను. భయంకరాకారుఁడగునొక కిరాతుఁడునను బండిలోనుండిలాగి తనమూఁపురముపై నెక్కించుకొనిపోవఁజూచుచుండ నసహాయనై కెవ్వున నఱచి మూర్ఛవడితిని. అనంతరము మాగుంపెడు బలగముమాట యేమైనదో యిప్పటికిని నేనెఱుఁగను. మఱునాఁడు నేనీరాక్షసులమధ్యనుండుటఁదక్క నెట్లిందువచ్చితినో నీకుఁ జెప్పఁజాలను. నన్నుచోరుఁడెత్తుకొనిచనుచుండ జ్వాలాజిహ్వుఁడు మార్గమునవానికెదురై వానిందెగటార్చి నన్నిందుఁదెచ్చెనని కొన్నినాళ్ళకు రాక్షసాంగన యొకర్తు నాతోఁ జాటుగఁజెప్పినది. నాఁటఁగోలెజ్వాలాజిహ్వుఁడు

నాకడ రాక్షసకృత్యముల నెవ్వియుఁ జేయక గడు గోముగఁ గోరినదెల్ల నిచ్చి పెంచుచున్నాఁడు. ఈరక్కసుల నడుమ నీపదియేండ్లు నేనెంతజాగరూకత తో మెలంగితినో శ్రీమన్నారాయణుఁడెఱుంగును. ఇంతటిగారాబము నాకీదానవులు సేయుచున్నను నాకీయునికికన్న మరణమే మేలనితోఁచెడును. ఈజ్వాలాజిహ్వునకు శిశుపాల జరాసంధులాప్తమిత్రులు. ఒకతూరి చేదిరాజు మృగయాక్రీడకిందువచ్చి నన్నుఁగాంచి తనకుఁబెండ్లిసేయుమని రాక్షసునడుగ నాతఁడు నల్లెయనియె. నాకు శిశుపాలుఁడు భర్తయగునేని నాచేతి వజ్రపుటుంగరము నాకు సుఖమీయఁజాలును. ఈచెఱనుండి తప్పింప నీవేదయిన నాకు సాయమొనర్తువేని నిన్ను వేయిజన్మాంతరములుదాఁక మఱవను. నీకెంతయుఁ బున్నెముండుఁజుమీ" యని తనదీనచరిత్రమును విన్నవింప శ్రీవణుఁడు విని యక్కజమొంది "నీకు నేను సహాయమొనర్తును. ఇప్పుడు రక్కసు లొడలెఱుఁగక పడియున్నారు. ఇదె తగునదను. నీవుసిద్ధమై యుండుము. ఈరాత్రి పోవుదమ"ని పలుక నామెయునల్లెయని తత్ప్రయత్నముఁ జేయసాగెను.

శ్రీవణుఁడీనడుమఁ దనవిడిసినచోటికిఁబోయి, మున్నుగళాసందుఁడొసఁగిన యుత్తరమును బదీపఱచి యాతనికత్తిఁ దనపాణిసంరక్షణార్థము కేల గ్రహించి, తనగుడ్డలమూటభుజముపై నిడుకొని రక్కసిమూఁకలలో నేరికైన మెలఁకువ వచ్చినదో యని యొకసారి చూడవచ్చెను. ఒక్కొకరక్కసియొద్దకుఁబోయి యొక్కొక్క నిముసముండి నిదానించిచూచి గాఢనిద్రాసక్తుఁడై యున్నాఁడని నమ్మకము తోఁచినపిదప నొండొకయొద్దకుఁజనుచుఁ గొంతకాలముఁ బుచ్చెను. అంతలో దానవుఁడొకఁడు మేలుకాంచి తల విరియఁబోసికొని యాపెనుచీఁకటి నఱచుచుండ నాతఁడు కార్యవిఘ్నంబుఁ జేయనోపునకా యనివగచి వృద్ధుఁడుపాయమునెఱికి యొకముంతెడు కల్లుదెచ్చి యా

తనిచేతికందిచ్చె. ఎవ్వరిచ్చిరో యారయకయే యాదైత్యుఁడు సుర గుటగుటఁ గ్రోలి నాలుగు నిముసములలోఁ గ్రమ్మమత్తుచే నేలకొఱగెను. ఒరుగుటయు శాలివాహనుఁ డమితానందమునొంది యిందుమతి యున్న నెలవున కరుగుదెంచి, "యమ్మా నీవు సిద్ధముగ నుంటివా" యనిపలుకరించెను. "ఎన్నఁడీయగ్నిహోత్రి మధ్యమునుండి దాఁటుట యని నేనున్న దానను. సిద్ధముగనుండక నాకేమి యాలస్యమున్న" దని యబ్బాల తనకు రాక్షసుఁడొసఁగిన సకలాభరణంబులనటవదలి కట్టు బట్టలతో నీవలకుఁజనుదెంచెను. వృద్ధుఁడాయరణ్యముననున్న కాలమున బట్టపగటనటనుండి దాఁటిపోవుటకు ననువగుమార్గములఁ గనుపెట్టుచు వచ్చుటచేత నాదినమున నాయాసములేకయే యొకదారిత్రొక్కి యిందుమతిని వెంటఁబెట్టుకొని నడువసాగెను. కొంతదవ్వంధకారమున నడచి రాక్షస సామీప్యమును బాయుటతోడన తనచేతనున్న పాఱకట్టకాగడా వెలిఁగించి శాలివాహనుండు బాలికకుఁ జీఁకటివలన వెఱపుజనింపకుండఁ జేయుచు నెడనెడ మార్గమధ్యంబున నడ్డముగనుండు ములుగంపలఁ దొలఁగించుచు బెబ్బులియెలుంగుల కాలతాంగి యలుకకుండ మీఁదఁ జేయివైచి తట్టుచుఁ గడుజాగరూకతతోఁ గొనిపోవుచుండెను. క్రూరరాక్షసమధ్యమున వసించుటకన్న నెట్టి యాపద పాలైనను సరియే యని గాఁబోలు నాబాల, తన్ను వెంటఁబెట్టుకొనిపోవు నాతఁడు విదేశీయుఁడని శంకింపక వృద్ధుఁడని వెఱవక తన యసహాయత్వమునకుఁ గుందక యెట్లయిన నావలఁబడిన జాలునని పోవుచుండెను. అంతటిసుకుమారి యంతటి చక్కఁదనఁపుటిక్క తనవెంట నొంటరిగఁ దన్ను నమ్మి యాచీఁకటినరుదెంచుటఁ జూచి శాలివాహనుఁడు తనలో "అయ్యో నేఁజూడఁ గడు పెద్దవాఁడను. రాక్షసులు మాజాడఁ నెఱిఁగి తఱిమివచ్చి పట్టుకొన్న నేను వారినెదిర్చి యీయిందువదనను రక్షింపఁజాలను. అసాధ్యమగు కార్యమునకుఁ దలపెట్టితి. వారిబా

రినుండి బయటఁబడిన యీమెను నాయొద్దనుండి యేకఱకుటెఱుకయై నఁగీసిక్కొనిపోవఁజుగదా. నాకతమున నీమె కెట్టియాపదలు మూఁడను న్నవి. ఏమయినను నా ప్రాణములు కంఠమునందుండ నీమెకాపద రానీయను. పరోపకార వ్యాపారమునఁ బ్రాణముపోయినను మంచిదే" అని చింతించుచు నామెకు నెడనెడఁ జరిత్రములగు కథలు చెప్పి మనోవ్యథ వోలఁగించుచుఁ బయనము సేయుచుండెను.

పదునేడవ ప్రకరణము.

శ్రీకృష్ణునకు మేనత్తకొడుకు, బద్ధవైరుఁడునై యజాతశత్రుఁడగు యుధిష్ఠిరునకుఁ బిన్నతల్లిపట్టియైన చేదిరాజ్యమున కభిషిక్తుఁడై పారాశర్యుఁడు మొదలగు జడదారులచే రాక్షసాంశసంభూతుఁడని యెన్నఁబడుచు శిశుపాలుఁడు చేదిపురమున నత్యంతవిభూతితోఁ బ్రజాపాలనము జేయుచుండెను. దనుజుని యంశమునఁబుట్టుటచే శిశుపాలునకుఁగోపాలునిపైఁబాలపాపడగుట మొదలు ననిష్టముండుట యొకవింత కాదు. కాని యాచిఱుతయలుక రవులుటకు భేదకారణము దైవవశమున సంభవించెను. త్రిలోకలావణ్యరాశియైనరుక్మిణిని, రుక్మి తనకీయ సమకట్ట వావివరుసలయినఁ దలపోయక యిరుగురకుఁగల చుట్టఱికమైన బాటింపక యాదేవిని వాసుదేవుఁడపహరించి రాక్షసవివాహ మొనర్చుకొన్న నాఁటఁగోలె చేదినాథునకు యాదవునిపై నలుక ముమ్మడియై నానాఁటికిఁ బెరుగుటయేకాని తఱుగదయ్యెను. నందనందనునకు జరాసంధునకు జరుగుపోరాటములలోఁ జేదిరాజు మగధరాజుపక్షమై యాతనికి బాసటవచ్చి వాసుదేవునిపైఁ గత్తిగట్టి జయాపజయంబులవలనఁగలుగుసుఖదుఃఖములఁ దానుఁగూడమాగధునితోఁ బా

టనుభవింపఁజొచ్చెను. వెనుకటిదటుండ మనకథ జరిగెడు కాలమందు నందనందన జరాసంధులకు మహాయుద్ధమగునని శిశుపాలుఁ డెఱిఁగి యాజరాసంధునకుఁ దోడుపడ నిశ్చయించి యంతనికిఁ దన మనో నిశ్చయవార్తఁ బంపి ద్వారకానగరమునుండి వచ్చు బాటసారులఁబట్టి పరీక్షించి చెఱనిడుచుఁ గృష్ణునకేరాజుతోడను వేగునడువనీకుండఁజే యవలయునని నిశ్చయించెను. సింగంబునకు బులియుఁ జిచ్చునకు గాలియు సాయమై వచ్చినట్లు మగధరాజునకుఁ జేదిరాజు తోడుప డుటచే బలరామకృష్ణులుదక్క తక్కినయాదవులు జయమునందునం దియము నొందుచు సాధ్యమగు నంతత్వరితముగ జరాసంధ శిశుపా లుర కంతము నాపాదింపఁదలపెట్టిరి.

ఒక్కనాఁడుదయమున జైద్యుడు వ్యవహారవేదులగు కొంద ఱుమంత్రులు తన్నుఁ గొలువ విహారార్థము తన యంతిపురమునంటి యున్న యొక పూవుదోఁట కేగుదెంచి బండిగురివెందతీవ లల్లిబిల్లిగ నల్లుకొని చల్లదనము వెదజల్లు నొకమంటపముక్రింద స్ఫటికపు శిలలతో నిర్మింపఁబడిన యొకవేదికపైఁగూరుచుండి నానావిధ కుసు మసౌరభములఁ గ్రోలి యాపుష్పములనొడలంటఁ బూసికొని మెల్ల మెల్ల మద్యపానమొనర్చి సగంధములందుకొనిచను కాముకునిన డువున దమపైఁబ్రసరించు మందమారుతమునలస జనించు నానం దపారవశ్యమున నించుక కనుదామరల మోడ్చి బహు దేశములనుం డి తెప్పించి నాటించినపూలతీవల సౌరంభములు గుణవిశేషణంబులఁ జేతులు జోడించి నిలుచు మంత్రులకుఁ దెలుపుచు జరాసంధకృష్ణుల ప్రసంగము నడుమరా నద్దండయాత్రం గూర్చి కొంత ముచ్చటింప సాగెను.

అట్లు వినోదించుచున్న సమయంబున శిరమునఁ బెంజడలు వేలాడ మొగమున భస్మోర్ధ్వపుండ్రంబు మెఱయఁ బాదుకలఁ దొ

డిగి నల్లని మేనిచాయగల యొకరాచబారి వచ్చి వారికట్టెదుర నిల్చెను. వెంటనే శిశుపాలుఁడు లేచి చేతులుమోడ్చి నమస్కరించి "దేవా! దేవర యెవ్వరో యెందుండి రాకయో యెఱుఁగఁజేయ దాసుఁడు వేఁడుచున్నాఁడు. ఆనతీయవలయు" నన నాతఁడు పక్కన నగి "వీరినంపఱ నావల కనుపు మనంతరమున నాయుదంతమంతయు నెఱిఁగించెద" ననిన మంత్రులు తేని యిచ్చ నెఱిఁగి తమకుఁ దామ యచ్చోటువాసి యరిగిరి. అనంతరమున నాజడదారి తేనిపాదములకు మ్రొక్కి "దేవా నన్ను మఱచితిరే, మందప్రజ్ఞుఁడను. నాకు మీరంజలిఁజేయ నాయమే" యని పలికెను. రాజును వెనుకటి వృత్తాంతమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొని "యూరా నీవఁటరా. అహహా! నీవు నన్నే యింత భ్రమపెట్టితివి. ప్రపంచమునందలి ప్రకృతిజనులకన్నల నెట్లు దుమ్ముకొట్టెదవో వేఱుగఁజెప్పనేల? నీ వంటి జగద్వంచకుండుండ నాకు లోపమెద్ది వాటిలనేర్చు? నీవేమి క్రొత్తవింతల మూటఁగట్టుకొని వచ్చితివో సత్వర మెఱుఁగఁజేయు"మని యుత్తరమిచ్చి పాదములపై నున్నవాని నెత్తి నిలువఁబెట్టెను. ఆ జడదారియుఁ గరములు మోడ్చి "యేలినవారికి నాయొనర్చినపని మాటలతో విన్నవించుటకన్నఁ బ్రత్యక్షనిదర్శనముఁజూపుట యుచితము. "ఓరీ కుఱ్ఱలారా! అందఱు నిటురండురా" యని తన శిష్యులనుద్దేశించి పలుకుటయు నంతదనుక నెందేని చాటునఁబొంచియున్న యిరువురు సేవకు లొక దివ్యసుందర విగ్రహుఁడగు పడుచువానితోఁగూడఁ బ్రవేశించి వల్లభునకు జోహారొనర్చిరి. శిశుపాలుఁడును వారి నిరువుర నొకసారి కనువిచ్చి చూచి వెంటనే తనచూపు మారుని తూపుచాడ్పుననున్న యా లేఁబ్రాయపు మానిసిపైఁ బఱపి యెంతచూచినఁ దనివోని యాతని మేని సౌరున కచ్చెరువడుచుఁ గొండొకసేపటికి జడదారి కిట్లనియె. "మహాప్రాజ్ఞ! వీని నెందుండి తెచ్చితి వితనిఁబట్టితేర నీ మనసెట్లొప్పె

నది? వీని వృత్తాంతమించుక నాకుఁ దెలుపవలయు" నన జడదారి నగుచు "స్వామీ! మేము భవదాజ్ఞచే సకలారణ్యములు సంచరించుచుండ నొకచెట్టుక్రింద నీ భూలోకమన్మథుండు వడఁగొట్టి మూర్ఛ పడియుండి మాకంటఁ బడెను. అతని కించుక నీరుఁ ద్రావనిచ్చి యొడలుతిన్నఁగ నెఱుఁగకయున్న యొకబండిపై వీని నెక్కించుకొని మేము దేవరవారియొద్దకుఁ గొని తెచ్చుచుండ నంతలో నాతనికిఁ దెలివివచ్చుటయుఁ మీ రెవ్వరని మమ్మడిగి పరులమగు మాపై నలిగి తనయిచ్చవచ్చిన తెఱఁగునఁ బోనఁ దలంప నిరాయుధుఁ డగుట నీతనిఁబట్టుకొని పాఱనీక యిటులఁ దెచ్చితిమి. ఎన్నివిధముల నాతనిచరిత్రమడిగినను మిన్నకుండెనే కాని యుత్తర మీయఁడయ్యె. మీఁద దేవరచిత్తము" అని యూరకుండెను. శిశుపాలుఁడును దచ్చరిత్రము నాకర్ణించి యాతని నుద్దేశించి కొన్ని ప్రశ్నముల నడుగ వా రిరువురు నిట్లుమాటలాడిరి.

శిశు—అయ్యా! చక్కనివాఁడ్రలో మిగులఁజక్కనివాఁడవగు నీ వెందుండి వచ్చుచు మా సేనకులచేతఁ జిక్కితివో యెఱుఁగఁజేయ వలయును. కుల గోత్రములు జన్మప్రదేశము నెఱుఁగఁ జేయకున్న మేము నిన్నెచ్చటికిని బోనిచ్చువారము గాము. కావున నిజమును వాక్రుచ్చుము.

పురు—అయ్యా! నేను గిరివ్రజవాసుఁడను.

శిశు—ప్రియమిత్రుఁ డగు జరాసంధుని పాలనమున నుండుటచే మా కాప్తుఁడవే యోయని తోఁచెడును. కాని నీ వెందుండివచ్చెదవు?

పురు—ద్వారకానగరమునుండి యొకచోటికిఁ బోవుచు దైవ వశమున మీ భటులకుఁ జిక్కితిని.

శిశు—వాసుదేవహతకునిప్రోలినుండి వచ్చుటచే శత్రుఁడవో యని తోఁచుచున్నది. అయినను నీకొదువచరిత్రమునుగూడఁ జెప్పుము.

పురు—రాజా! నేనేమిపనిమీఁద నెందుకరుగుచున్నవాఁడనో యది గోప్యమగుట మీకుఁ జెప్పనొల్లను. నాపేరు కళానందుఁడం దురు, ఉత్తమక్షత్రియుఁడను.

శిశు—అవురా! నీవు కులముఁజూడ సాటిరాచబిడ్డవు. ఆకార మునఁజూడ ద్వాపరయుగమునఁబుట్టిన మదనుఁడవు. జరాసంధుని పాలనమున నుండుటచే మాకు నన్నివిధములఁ బోరానిచుట్టమవు. కాని దురాత్ముఁడైన శ్రీకృష్ణునియొద్దనుండి యేగుచున్నట్లు నుడువు చున్నావుగాన మాకు విడువరాని పగతుండవేమోయని తోఁచెడును. అట్లని విడువరాదు. ఇట్లని విడువకుండ రాదు. సోయగముఁగన్న హృద యము గరఁగుచున్నది. పూర్వోత్తరముల నారసిన జంకు జనించు చున్నది. కావున నీ నిజచరిత్రము తెలియునంతకు విడిచియు విడువ నట్లోకవిధమున నిన్ను జెయిలోనుంచువాఁడను. నిన్ను నిజవృత్తాంత మెఱుఁగఁ జేయుమనియెంత నొక్కియడిగిన నెఱిఁగింపవైతివి. కావున సందలిలోపంబు నా యందుఁ గానరాదు. మండపశ్రేష్ఠుఁడా! నీవును నీ యనుచరులును జని వీనిఁ గారాగృహమున నుంపుఁడు. తక్కిన నీచుల విధమునఁగాక వీనిని సగౌరవముగఁ నాదరింప వలయునని కారా గృహాధికారులతో నావచనముగఁ జెప్పుము.

అని శిశుపాలుఁ డనుమానముగఁ గళానందుని బందెలోనుంప నానతిచ్చి మందిరంబునకుం జనియె.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము.

ప్రశాంతములగు జడదారుల యాశ్రమములు నిరంతరము నానందనిలయములయి యుండునుగదా. జ్వాలాజిహ్వాని యరణ్యమునకుఁ గొన్ని యామడల దూరమున నానందాశ్రమ మనుపేర నొక ఋషివాటిక తనరుచుండు. అందు సాటిలేని తపము పెంపున బ్రహ్మర్షులనెల్లఁ గేలిసేయఁజాలినవాఁడు కరభుఁడను తపసిరాయఁ డొకరుఁడు వసియించుచుండు. పాలువిడువని పసితనమునాఁడె నారాయణ నామస్మరణము జనకుని వలన నాతఁడు నేర్చె. మైదేఁడుల ప్రాయమువచ్చుతోడనె ప్రాఁజదువుల మొదలుపెట్టి మునికులమెల్ల నచ్చెరువడునట్లు పండ్రెండువత్సరముల యీడు రాకమున్న నాలుగు వేదముల భువనైకప్రజ్ఞాధురంధరుఁడై యవ్వల వేదాంతశాస్త్రము నభ్యసించి యసమానుఁడై యాత్మతత్త్వంబును బ్రకృతితత్త్వంబు నెఱిఁగి చిత్తము పరమ పురుషాయత్త మొనర్చియుండఁ దల్లిదండ్రులు జ్ఞానమార్గమున యోగ బలంబునం జేసి మేనువాసిరి. నాటఁగోలె దారాస్వీకారము మనోవికార కారణమనియు సంతానప్రాప్తి పున్నామ నరకమునుండి తొలఁగించునదియైనను బహునరకంబు లనుభవింపఁ జేయుననియుఁ బరమేశ్వరుని సాక్షాత్కరింపఁ జేసికొనుటకన్న పురుషార్థము వేఱొండు లేదనియుఁ దెలిసికొని యామరణమును బ్రహ్మచర్యము నెరప నిశ్చయించి తమకుఁ దారు వలచివచ్చు ఋషికన్యకల ననేకుల నిరాకరించి, ఋష్యశృంగుఁడయిన నెట్టకేలకు మది నిబ్బరము విడనాడిమగువ కేలు వట్టెఁగాని యాతఁడుమాత్రము మనోవికారమొందఁడని యానాఁటి మును లందఱునుచుండ నింద్రియ నిరోధముఁ గావించెను. కోపము వచ్చుటయు శాపమిచ్చుటయు ననునవి తచ్ఛిష్యు లేకాలమునఁగాని యెఱుఁగరని లోకు లెన్నుచుండ గురుఁడును నతనియట్టివి లేవని

యుగ్గడింపనేల? వేయేల? అతఁడు వరితభంగముగాని విశ్వామిత్రుఁడు? నీచమగు రాజాశ్రమమున బ్రదుకని వసిష్ఠుఁడు. కలహప్రియుఁడు గాని నారదుఁడు. పూవిల్తుని పదును చిగురాకుబాకు లెవ్వనిమీఁద పనిచేయవన్న గరభునిఁ జేర్కొనవలయును. శుకయోగికి ద్వాపర మున నెవ్వఁడు దీటువచ్చునన్న గరభునిఁ జేర్కొనవలయును. పిపీలికాది బ్రహ్మపర్యంతమును సమాన దయాళుఁడెవ్వఁడన్న గర భునిఁ జేర్కొనవలయును. అతని బ్రహ్మతేజముగనుంగొనియు నతని మహిమలు వినియు వేఁటతమకముఁగల రాచవారు రక్కసులు వాని యాశ్రమముపొంత కరుగ వెఱతురు.

ఈకరభమునికి మనకథ జరిగినకాలమునాఁటికి వయసుమరలి వృద్ధుఁడగుట లౌకికవ్యాపారములబొత్తుగవదలిపారలౌకికనియమముల యందు డెందంబునిల్పి యాశ్రమమువెడలి యెటకుంబోనకయుండెను.

ఈతనియాశ్రమమున నొకనాఁడు వేవెలుఁగు వేయి వెలుఁ గులతోడ బ్రహ్మండకటాహము నంతయుఁ గాల్చుచున్న సమయ మున ముసలివాఁడొకఁడు జవ్వనినోర్తు వెంటఁబెట్టుకొని కరముడస్సి "పుడిసెడునీరును, బట్టెడన్నము దొరకకపోవునే" యని యెంతయు దూరమునుండివచ్చెను. వచ్చి వారిరువురు మునీంద్రునికృపారసములీల నెంతయుఁ జల్లఁదనమును వెదజల్లు నీడలుగలచెట్లను గని తమపున్నె ము పండినవడువుననే యచటఁ బరిపక్వములై చెట్లవ్రేలాడు పండ్ల గెలలఁ గనుంగొని "వందు దయసేయుఁ" డని తమకు స్వాగతముఁ బలుకు శుకబ్రహ్మచారులఁగని చివురుగుత్తులమెక్కి కొనివ్వీన భాగ్య వంతులచందమున నొరులలక్ష్యములేకవ్రేలు శుకదంపతులఁగని సత్పు రుషులకుజంకు పాపములతీరునఁ దమ్ముఁగాంచి వెనుకవెనుకకుం బోవు ఘాతుకమృగములఁ జూచి, పరస్పరవిరోధములవిడిచి యందు విహరించు జంతుసంతానములఁజూచి యాసయు, ధైర్యము నక్కజ

ము సంతసము నొక్కసారితమ్మలమ, వటువులు సేయు సామగానంబు వీనులవిందు సేయఁ, గట్టెదురఁగనఁబడు పర్ణశాలయొద్ద కరుగుచుండిరి. అల్లంతదవ్వుల వీరలం గనుంగొని మునిశిష్యులుకొందఱు పరుగుపరు గునవచ్చి బహువిధోపచారముల నెరపిరి. ఒకఁడు రెండుదర్భాసన ములు పఱచి యందు వారినిఁ గూరుచుండఁబనిచె. ఇరుగురు రెండు వింజామరలఁగైకొని వారికిఁజెమటలార్చిరి. ఒక్కఁడు తటాకమున కరిగి చల్లనినీరుదెచ్చి వారికిఁ ద్రావనిచ్చె. ఇఁకనొకఁడు చెట్లంబఱిన తీయనిపండులందెచ్చి వారికి సమర్పింప వానినారగించి సేదదేఱి శ్రా వణుఁడును మన యిందుమతియు "అమ్మా యింకఁబ్రదికితిమి. సాహ సించినందులకు, దురాత్ములకంటఁబడకుండఁ జేరవలసినచోటఁ జేరి తిమి. దైవమే యింకతోడగుఁగాక" యని తమ్ముఁ దామూఱడిం చుకొనిరి. అనంతరము చపలత్వమున వడుగులడుగు ప్రశ్నములకు నుత్తరము లిచ్చి శ్రావణుఁడు తనవృత్తాంతమునంతయుఁ జెప్పక యిందుమతిచరిత్రమును వారలకుఁ దెలిపెను.

సాయంకాలమునందుఁ దనతపోనియమముచాలించి పర్ణశాలవిడిచి రెండవబ్రహ్మఁబోలు కరభమహాముని బైటికివచ్చి నిరుపమానశైత్య ముతోడ మాంద్యముతోడ సౌరభముతోడ వీచు మలయమారుత మునుగ్రోలవచ్చి యొకచోట వ్యాఘ్రచర్మము వేయఁబడియుండ నం దుఁగూరుచుండ నరుగుచుండెను. తెల్లనిజడలు నంతకన్నఁ దెల్లనిగడ్డ ము నెరసిన కనుబొమలమీఁదివెండ్రుకలు కరభమహామునివయస్సుచె ప్పక చెప్పుచున్నవి. మాంసహీనములైన ముడతలువడి వ్రేలాడుచర్మ ముతోఁ జేతదండముఁబట్టి పాదుకలుదొడిగి కాషాయాంబరముఁగట్టి యెంతమూర్ఖునయిన మొక్కమనసుగలవానిగాఁ జేయున ట్లుట్టిప డుచున్న యాతనిబ్రహ్మతేజమున కచ్చెరుపడి మెడనున్న యొంటి జన్నిదఁపుబోఁగు బ్రహ్మచర్యముం దెలుపుచుండ నా మహాముని

దార్ఢ్యమునకు మిగుల నాశ్చర్యపడుచు శ్రావణుఁడు, నిందుమతియు నమస్కరించిరి. మూర్తిగైకొన్న మునలితనమో యనునట్లున్న యాముని మూర్తిగైకొన్న జన్వనము వలెనున్న యామెనుగని "దీర్ఘ సుమంగలీ భవ" యని దీవించి "యీప్సితార్థసిద్ధిర" స్తని శ్రావణుని దీవించి "మీచరిత్రములు విన మాకుఁ జెప్పుటకు మీకి చ్ఛయేని వినఁగోరెద" నని పలికెను. ఇందుమతి తనకథ మునిపతికి విన్నవింపుమని సన్నచేయ శ్రావణుఁ డాతనితోఁ బూసగ్రుచ్చినట్లంతయు నెఱుఁగఁజెప్పెను. కరభుంజు కథనాలకించి యాయబలపై జాలివొడముటయుఁ గరుణారసము చిప్పిలు పలుకులనిట్లనియె. "బిడ్డా! నీయిచ్చవచ్చినన్ని దినములు నాయాశ్రమమున నుండుము. నీ కేభయంబును వాటిలకుండఁగాఁ జేసెదను. నీవు మీ గిరివ్రజపురమునకుం బోవలయునేని మాశిష్యులఁదోడిచ్చి యనిపెదను. ఇది నీపుట్టినయిల్లుగా మెలఁగు"మనియానతిచ్చి హస్తమలంకరించుచుండిన రుద్రాక్షమాలికనుద్రిప్పుచు వ్యాఘ్రచర్మము మీఁద గూరుచుండి ధ్యానము జేసికొనఁ దొడఁగెను. శ్రావణుఁ డది మొదలుకొని యిందుమతివిషయమై వగవఁబని లేదనియుఁ బెద్దకాలఁపువాఁడగు తానెట్లయిన బాధలేదనియుఁ దనయొద్దనున్న కళానందుని కత్తియును, నందనందనుండిచ్చినజాబు నామెకిచ్చి దాఁచుమనిచెప్పి యా యాశ్రమప్రాంతముల సంచరింపుచు మునికుమారులవలన వనమునందలి చిత్రముల నరయుచు నెంతయు వేడుకతోడ శ్రావణుఁడు ప్రొద్దులుపుచ్చుచుండెను. అఁడువాండ్రులేని యాయాశ్రమమున నిందుమతి మతిచెడినట్లుండి కొన్నినాళ్ళపిదప నటువులు తోఁబుట్టువులుగన ర్తింప స్వాధ్యాయముఁజెప్పు శుకపిక శారికాది శకుంతసందోహముతోఁ గాలము గడపుచు మునికన్యకవలె నుండెను.

ఇట్లు మద్యపానమత్తులైన రక్కసులందఱు నొడళ్ళెఱుఁగక

యారేయిపొరలిపొరలి మఱునాఁడు పగలునట్లు వర్తించి సంజతఱి కించుకమత్తువిడిచి లేవనేరక పీనుంగులచాడ్పునఁ జెట్లను మేనులు చేర్చి కూరుచుండ నింతలో రాకాసియొకర్తు వచ్చి “యిందుమతిలే దిందుమతిలే” దని యఱచెను. వెంటనే మఱియొకర్తు వచ్చి “శ్రావణుఁడు లేఁ” డని యఱచెను. రక్కసులందఱును బడలిన మేనులతోడ నిటునటుఁ బరుగులెత్తి కలవరపాటు నొందసాగిరి. అంతట జ్వాలాజిహ్వుఁ డావార్తవిని యదరిపడి “హా! యిన్నినాళ్లు పెంచి తుదకాబాలను గోలుపోయితిని. ఆమెనుబెంచి శిశుపాలునకుఁ బెండ్లి చేసి నాకు నతనికిఁగల నెయ్యమును బెద్దజేసికొనఁదలంచితిని. దాని కట్టిదుర్బుద్ధి యావృద్ధహతకుఁడు కఱపి వెడలఁదీసియుండును. మీరందఱును సకలారణ్యములునెమకి వారిని గన్గొని బాలికనేమరక యిరుగురతోడి తెం”డని యానతిచ్చెను. మఱునాఁడు వారినందఱ నానాదిక్కులకంపెను. ఆపొలసుదిండ్లు వెదుకనియడవులు చూడనిగుహలు నెక్కనికొండలుఁ బరీక్షింపనిపల్లెలు నాచుట్టుపక్కలనెందును లేవు. అందుండదనియో కరభుని మహిమకు వెఱచియో వారాతని యాశ్రమమునఁజేరరైరి. ఇట్లు వెదకివెదకి వారిఁగానక విసిగి రక్కసు లూరకుండిరి.

అంత గొన్నినాళ్ళకు దైవయోగమున నొక్కనాఁడు శ్రావణుఁడు కరభాశ్రమప్రాంతములఁ గ్రుమ్మరుచు నొంటరిగ నాశ్రమమునకు మఱల నరుగుచుండ నెవ్వఁడో వెనుకనేవచ్చి “హా! వృద్ధహతకా యెందుఁబోయెదవురా” యని వెన్నుపై నొక్కచఱపు చఱచెను. శ్రావణుఁడు వెంటనే యబ్బా యని నెత్తురులుగ్రక్కి నేలఁ గూలఁబడెను. అతని మూపుపై నెక్కించుకొని యారాక్షసుఁడు జ్వాలాజిహ్వుని సమ్ముఖమునకరిగి యప్పటికి మూర్ఛనుండి తెలివి నొందిన శ్రావణుని వానియెదుట నిలిపెను. జ్వాలాజిహ్వుఁడును

"ఇందుమతి నెందుంచితి" యని పలుమాఱులు వానిని నయమున భయమున నెన్నివిధముల నడిగెను గాని యాతఁ డించుకయేనియుం జెప్పక మొద్దువలె నిలిచెను. రాక్షసరాజు బిట్టలుక నొంది వీనిం జంపి తినుఁడని తన సేవకుల కాతని నొప్పగించెను. శాలివర్ణుఁడును తన జన్మము పరోపకారమున సార్థకతం జెందెనని సంతసించి, యిందుమతి నిరపాయమగు నెలవున నుండుటకు మది మునమంది యేవిచారము లేక మనమున వాసుదేవపాదరాజీవములను నిలిపి యింటియొద్దనున్న దారపుత్రాదులఁ దల్చి యించుక వగచినను గార్యము లేదని యెంచి, గిరివ్రజమునుండి పేఠోకకక్షిమీఁద వెడలి రాక్షసులచే మరణమొందవలసినట్లు నియమించిన విధినియమముల నచ్చెరువందుచు మరణమునకు సిద్ధమైయుండెను. అంతట రాక్షసులువచ్చి వానిఁబట్టి కత్తిచేఁగోసి కొన్నిత్తురుఁద్రావి మాంసమంతగా లేనివాని వృద్ధకళేబరము సంతసమునకముతోఁ గాక కసిదీరున నేకవిధముగ భక్షించిరి.

పంచాగ్నిసన పరీక్షణము.

ఇందుమతీ పాణిగ్రహణము సేయ శిశుపాలుఁడు చాలకాలము నుండి తీవ్రముగనుత్కంఠతతో సిద్ధియుండోఁచక వలనుపడినంత శీఘ్రముగ నది చేకుఱఁజేయుమని జ్వాలాజిహ్వుని వేఁడుకొనుచు వచ్చెను. అనంతర మీ చిత్రకథ జరిగినదనివిని చేదిరాజు చేతఁజిక్కినపండు బాలయైచుకొన్నవాని తెఱంగున నెంతయు వదరుచుండెను.

అట శాలివర్ణుఁ డానందాశ్రమమున కెప్పటియట్లు రాకునికి సంజతటిమొద నిందుమతి యెంతయుఁ గలవరపడి మునికుమారకులఁ

జేఱి వృద్ధునినిమిత్తము వెదకుమని వేఁడుకొనుటయు వారునలుదెసల కుంబోయి తామెఱిఁగినచోటునెమకి యంతనినిగానక యొక్కరొక్క రుగ నంనత్తాశ్రమమునఁ జేరియిందుమతి కావార్తను దెలియఁజేసిరి. వనుగులలో నొక్కఁడు మాత్రము మఱికొంతసేపు రోసివచ్చి బడలి కను విసుగుదోఁచు నెమ్మొగముతో నస్సురనుచుఁ దనతోసివారు, నిందుమతియును వినున ట్లిట్లనియె. "అమ్మా! మున్నా శాివణుఁడు గుర్ముమ్మరునెలవులెల్ల వెదకియెందునుంగానవైతి. ఎవ్వఁడో యొకరక్క సుఁడు వృద్ధునొకని తనయఱకటంబెట్టుకొని పరువెత్తుచుండఁదానుగాం చితినని యొకయెఱుకు నాకుఁ జెప్పెను. ఇఁక శాివణుఁడు మనకు దక్కుటరిది. అతఁడు పొలసుదిండ్లచేఁ దీఱినాఁడని నా నమ్మకము" అనిపలుక నిందుమతి మూర్ఛిల్లి నటువులుపలుకుల, శైత్యోపచార ములనించుక సెదదేఱి "హా మాయదైవమా! చుట్టముల, నెచ్చెలులఁ గన్నవారి నెడబాపుటచాలక యించుక సాయము సేయవచ్చిన యీ నిఱుపేద ముసలివానినిగూడ మ్రింగింతివే" హాహనూనిసినను నా కెవ్వరుపకారమొనర్చిన వారికిఁగీడుమూడకున్నె? నానిమిత్తమాతఁడే ల చావవలయును. ఆదేవుఁడునన్నుఁ గొనిపోరాదా"యని విలపింపఁదొ డఁగెను. కరభమహాముని తపోనియమమును జాలించిసమాధినుండి లేచి యా దురవస్థఁదెలిసికొని తత్త్వోపదేశమున నామెవగపును గొంతతగ్గిం చెను. అట్లామె మనమున శాివణునిమిత్తము వగచుచు నానందాశ్ర మమున వసించుచుండ నొక్కనాఁడనేకులు ఋషులు ఋషికుమారు లు నచ్చోటికరుదెంచి కరభునిచేఁ బూజితులై యొకదినమందుండి మ ఱునాఁడురాత్రి యిట్లనిరి. "కరభమునీంద్రా! జాబాలియిచ్చటికనతి దూరమున నొకయాశ్రమముఁ గల్పించుకొనియుంట మీరెఱుంగుదు రుగద! ఆతఁడిప్పు డొక్కజన్నమును మున్నెవరును జేయనిదానిని జే యఁదల పెట్టినాఁడు. వేదవేదాంగవిదులగు తామచ్చోటికి విజయము

చేసి మునులసదస్సు నలంకరించి జన్మము సఫలముఁ గావించితన్ను ధన్యుఁ జేతురని జాబాలిమిమ్ము వేఁడుకొమ్మని మమ్ముఁ బనిచె. తాము శిష్యసమేతముగ నెల్లి పయనమై రావలయును" అని కరభుఁడు ముది మిచే నాశ్రమమువాసి యొండొక్కచోటికి నరుగ ననువుగాని సమయమయినను దనయందలి గౌరవమును జాబాలియంతటి జడదారి యన్నివిధములఁ బ్రార్థింపనరుగకుంట యనుచితమని పోవనిశ్చయించి యిందుమతికి సాయముగఁ గొందఱ శిష్యులను నిచ్చి కడుభద్రమని చెప్పి నాలుగుదినములలో వత్తునని యిందుమతి నొడంబఱచి చనియెను.

ఆమహాత్ముఁడరిగిన రెండవనాఁడు సాయంకాలమానంబాశ్రమ సమీపమునందు మహాకోలాహల మొకటి విననయ్యెను. పఱచెడు పులులు, పఱవంజాలక నేలఁగూలు నెలుఁగులు, పాఱునెడఁ దమ కొమ్ములు గుల్మములకుం దగులుకొని ప్రాణభీతిపఱచు లేళ్ళు, హతము లగుచు జాలివాఁడమున ట్లాక్రందించు నితరమృగములును నాశ్రమ వాసులకుఁ గాననయ్యెను. అదియేమని మునికుమారులు బోయల నడుగ క్షత్రియకుల భూషణుండగు నొకనృపుని వేఁటయని చెప్పిరి. అంతఁ గొంతతడవునకు రాజసేవకులందఱు నాశ్రమమునఁ బ్రవేశింప దొడఁగిరి. మృగయావినోదమున నరుదెంచి భూపాలురు కరభాశ్రమమున విడియుటయు మునివరుల నాతిథ్యమును బడయుటయుఁ బ్రాయికముగఁ గలదుగాన వచ్చినపరిజనమును మంత్రులను సేనాధిపుల ను వటువులు గౌరవించి వారికిబసలొసఁగిరి. అనంతరమామహారాజు మందగమనముతో నరుదెంచు మదపుటేనుఁగునెక్కి యాశ్రమముఁ జొచ్చి యొకచో దిగి మునివటువులు పఱచిన వ్యాఘ్రచర్మముపైఁ బరి వారము గొలువఁ గూరుచుండి మునులపల్లెల వైచిత్ర్యములను జూడఁ గోరి యించుకసేపటునటు విలాసార్థము తిరుగఁ జొచ్చెను. అట్లు తిరుగు చుండ నాత్రేణికిఁ జిలుకపిల్లలకుఁ బండ్లు దినిపించుచు వానికిమాటలు

నేర్పుచున్న యొకజవ్వని త్రిలోకరాజ్యలక్ష్మియట్లు కనంబడి నేత్ర
మునకు విందొనర్చెను. ఆచిన్నారికన్నులఁబడ నామెయెవ్వతెయని
ఱేఁడు వనుగులనడుగ వారామెకతనంతయు నెఱుఁగ మనియు జ్వా
లాజిహ్వుని యాశ్రమమునుండి యొకవృద్ధుఁడు దెచ్చెననియు నామె
పేరిందుమతి యనియుఁజెప్పిరి. ఆపలుకులు చెవులంజొరఁబడి నంతనె
నృపుని నెమ్మొగము వికసించె. పట్టరాని యానందము హృదయము
నాక్రమించెను. వెంటనే పరిజనమునుబొమ్మని సెలవొసంగి తానద్దేవి
సన్నిధికరిగి మాటలాడనిశ్చయించి, మునిలేనిసమయమని శంకింపక
తనసాహసమునఁగలుగు నష్టమునరయక యామెనంకఁజనియెను. చని
యామెవెనుకపక్కను నిలిచి చిలుకపలుకులకు రసపుష్టిసేయు నామె
పలుకుల నాలకించి పూర్ణచంద్రమండలమట్లు ధాళధళ్యముఁ జూపు
మొగము తనకు వెనుకనున్నకతనఁ గానఁబడకున్నను దానికాంతి
కచ్చెరువడి మెడమీఁద ముద్దయిన చీకఁటిచాఱ్పనున్న ధమ్మిల్లము
నుజూచి, యంగసౌష్ఠవమునుజూచి యామహీవల్లభుఁడు పువ్విలుతుని
ఘాకలకాఁగలేక కట్టెదుటనిలచెను. నిలుచుటయు నాయెలనాఁగభయ
సంభ్రమములతో నడుగులు తడఁబడఁ బ్రక్కనున్న పర్ణశాలలో
నికిఁజని తలుపుచాటుచేసికొనెను. రాజునకప్పుడు తానున్న దాశ్రమ
మనియుఁ బుణ్యదాయకమగుచోట నట్టి కాముకవ్యాపారముఁ దలఁప
నైనఁ దగదనియుఁ దెలియక కామగ్రహపీడచేఁ బరవశుఁడై యా
మెతో లోనికిఁజని యిట్లనియె. "బాలా! దైవము మనఘటనమునం
దనుకూలభావము వహించినాఁడనుటకుఁ దప్పిపోయిన నిన్ను మరల
సమకూర్చుటయేనిదర్శనము. రాక్షసరక్షణమునుబాసి యరిగిననాఁటి
నీయెడ నాసవిడుచుకొన్నవాఁడను. అట్టియెడ నిన్ను నాకొసఁగూర్చుట
పరమోపకారముగాదె. ఇంతదనుక నిన్నుఁగూర్చివినివిని యూటలూ
రితిఁగాని యెన్నఁడు నింతకనులపండువుగఁ గాంచనైతిని. ఎన్నిదిన

ములు నీనిమిత్తము కామాయత్తుఁడనై వేఁడినిట్టూర్పులు విడిచితిని! ఎన్ని వసంతరాత్రులు కూర్కులేక నీధ్యానమును సేయుచు జాగరము గావించితిని. ఎందఱు జ్యోతిశ్శాస్త్రవిదుల నాకునునీకునుసమాగమము కాఁగలదోయని యడిగితిని. అంతయు నేఁటికిసఫలమయ్యెను. ఏరాజు నీపైఁగల మోహాసమువ్రిముసఁబడి యాసయను నఁడుపముచే నిన్ని నాళ్లు మేన నుసురులునిల్పెనో, యేరాజు జ్వాలాజిహ్వుని యొద్దనుండి తనకు నిన్నొసంగునట్లు వాగ్దానమును గ్రహించెనో యేరాజు నీ దాసుఁడై రాజ్యలక్ష్మిని నీకర్పింపఁదలఁచియున్నవాఁడో యాశిశుపా లుఁడనుజమీనేను. పుట్టుకచే రాచకన్నెవై కారణాంతరమునఁ దా పసకన్యకవైన శకుంతలను దుష్యంతుఁడువోలె నిన్ను నేఁగేలువట్టుట ధర్మేతరముగాదు. నాఁడు కణ్వుఁడింటలేఁడు. నేఁడుగరభుఁడింటలేఁడు. ఇది సర్వవిధముల శోభాకరము. నాతోఁడఁ జేదిపురమునకు రావమ్మని సరసోక్తులచేఁ దనయటమటందెలుపుటయు నాపడతుక సిగ్గునఁ గొంతతడవెద్దియుఁ బలుకనేరక మందమందమృదూక్తుల నిట్లనియె. రాజేంద్రా, నామనమున నిక్కముదాఁపక తెలిపెదను. నీపై నను రాగ మించుకంతయును నాకులేదు. నీవు రాజువు, ధర్మాధర్మముల నన్నియునెఱింగియు మునినిలయముననున్న నన్నిట్లాడుట యుచితేతర ము. పాడిదొఱఁగి వర్తించినవాఁడు భూలోకదేవేంద్రుఁడయినను నీచుఁడుగానెన్నఁబడునుగదా" అన రోసమును నీసును డెందమున సందడింప శిశుపాలుఁడు స్త్రీలోలుఁడై "అన్నన్నా! నీజవ్వనము కార డవులపాలు గావలసినదే! చెట్టునంబుట్టి యెవ్వరికిని ననుభవయోగ్య ముగాక తనంతనపండి యడవినిరాలి నశించుపండువోలె నీసోయగ ము నీతోనశించునదిమే! నీనారచీరలకు మా చీనిచీనాంబరములుదగ వో! నీదర్భశయ్యలకు మాహంసతూలికాతల్పములు దీటురావో! నీ యాకలములకు మాకలమాన్నములుఁ బిండివంటలునరిగావో! యేల

నీకింత మోటుతనము? ఎంతజేలవో, నీమేలునీవెఱుంగవు. సౌందర్యము నందలి పాశస్త్యము నెన్నఁడెఱుఁగని యాకటికిజడదారి వేదాధ్య యన మొనర్చి పశుపాయుఁడగునొక మోటబ్రహ్మచారి కిచ్చి నిను బెండ్లిసేయును. అపుడు నీవెంతయేని వగతువు. కాఁబట్టి నావెంట రా రమ్మ" అనిన నామె యలుకచే మొగము జేవురింప "దురాత్మా! నాశాంతము నీకుమఱింత బొగరుఁ బుట్టించెడినో! ఛీ! నాయెదుట నిలువకుమ"ని యింకనెద్దియో యనుచుండ రాజారాజబింబాస్య హ స్తముంబట్టుకొనియెను. ఇందుమతియుఁ "గరభమునిందారి"యనియఱ చి గుభాలున మూర్ఛిల్లెను. రాజించుకయు జంకకయదియ యదనని యిరుగురు సేవకులంబిలిచి పసిండి చిఱుగంటలు మొఱయుజయధ్వజ ముగలఁ తనయరదమునాయత్తముచేసియందానెలంతుక నునుపుమని వారికానతిచ్చెను. మునికుమారు లాయిందుమతి యాక్రందనధ్వని విని పరుగుపరుగునవచ్చి రాజున కెదురాడనెఱచియుఁబరమవైదికులు ఛాందసులునగుట సమయోచితముగఁ బల్కనెఱుఁగక రాజును గొం తదడవు వేడి బతిమాలి యతఁడియ్యకొనమిని నోరు నెత్తిమోఁదు కొని జన్నిదములఁదెంచుకొని యంగలార్పసాగిరి. ఆయరదమునఁ దాను గూరుచుండి శిశుపాలుఁడు స్కంధావారమెల్ల బయలుదేఱవల యుననియానతిచ్చి తేరుసాగఁదోలుకొని పోయెను. సేనలన్నియు నారాత్రి యానందాశ్రమముఁ బాసియరిగెను.

అంతట నాఁలుగవనాటి సాయంకాలమునకు జాబాలికృతమగు జన్నమునుండి కరభుఁడు వచ్చునప్పటికి, గురువు తన్నేమనునో యను భయమున నొకఁడు దేశాంతరము బాఱిపోయెను. రెండవవాఁడు ప్రాణములఱచేతనిడుకొని కరభునిఁ గాంచినతోడనె బోరుమనియేడ్చి యచ్చట జరిగిన వృత్తాంతమంతయు సవిస్తరముగ నివేదించెను. మునిపుంగవుఁడు శిష్యులబేలతనమునకు వగచి రాజుమోఁటువనము

నకలిగి, బాలికయబలభావమున కించుక దుఃఖించి తనలో నిట్లని వితర్కించె. "కటకటా! పరిశాంతములుఁ బవిత్రములునగు తాపసాశ్రమములె యబలలగు స్త్రీలకు క్షేమము నొసఁగకున్న నిఁక నరక్షితలకు నేమమెందుండును? రాజధర్మముం దలపెట్టునప్పుడు మునులవారింపసమర్థులు. హా! నాశరణముజొచ్చి నాపాలఁబడిన బాలను రక్షింపనేరని నాజన్మమేల. ఇది కలిద్వాపర సంధియగుట రాఁగలకలిపురుషునిఛాయం బర్వుటచే న్యాయపరిపాలకులగు రాజులకుఁగూడ దుర్బుద్ధులు పుట్టుచున్నయవి. ఇప్పుడు నేనలిగితినా చేదిపురము భస్మమగునట్లు, శిశుపాలుఁడు నిర్మూలమగునట్లు, జగతిని రాచపురుగు లేకుండునట్లు శపియింప నోపుదును. అయినను తపోవ్యయము సేయనేల. అదిగాక శిశుపాలుఁడు వాసుదేవునిచేత నిహతుఁడగునట్లు మున్నశరీరవాణిపలికె. అచిరకాలమున నదియుంజేకూఱు. హా! శిశుపాల! నీయాయువు క్షయమగుటచేత నేమునులకుఁగూడ నెగ్గులు దలపెట్టుచున్నావుసుమీ" అని యొక శిష్యునిఁబిలిచి వత్సా! నీవు చేదిపురికిని బోయి శిశుపాలుంగాంచి నాపలుకులుగా నిట్లుచెప్పుము. "రాజా నీ సాహసము నీకుమేలు నాపాదింపదు. ఇందుమతిని నీవుబలిమిచేనింటికిఁ గొనిపోవుట మృత్యుదేవతను నీగృహమునకుఁ బిలుచుటజుమీ. ఆమెనన్నునమ్మి మాయాశ్రమముంజేరినది. శ్రేయఃకాముఁడవేని జలిపిన దుష్కృతమునకుఁ బశ్చాత్తప్తుఁడవైతివేనిఁ గొంతకాలము బ్రతుకఁదలఁచితివేని నాసమ్మతియు నామెసమ్మతియును లేక నీవాబాలఁ బెండ్లియాడఁ దలపెట్టకుము. మునులతోడి పగలు తాఁచులతోడి సరసములుసుమీ! కరభునిమాట లన్యములుగాఁ దలఁపకుము" అని మఱునాఁ డుదయమున నావడుగుఁ బుత్తెంచి ప్రత్యుత్తరమున కెదురు చూచుచుండెను.

ఇరువదవ ప్రకరణము.

అట గిరివ్రజమున నాగవల్లి యిల్లువెడలి యేరికిఁగానరాక యెందేని జనుటయు సిద్ధదత్తమగు దివ్యకుసుమంబుజాడ లెన్నినాళ్ళకుం దెలియకుండుటయు జరాసంధుఁడు దన్ను రణార్ణవునకిమ్మని జనకుని బలుమాఱుఁ బీడించుటయుఁదలంచి యామహోత్తమయహోరాత్రములు హారము నిద్రయునుజ్జగించి చిక్కిశల్యమై చూచునారసన కార్యమునకు భయమొందుచుండెను. రాగలతిక యెన్నివిధముల నూరార్చినసామె యించుకయు ధైర్యమూనదయ్యె. గుణోత్తమ కళానందునిపై వలపునిలిపినదని చెలులవలన విని చంద్రపాలుఁడు కళానందునినిమిత్తమరయుచు రాజునవలనఁ దనకుఁగీడుమూఁడునని యాతఁడు దేశాంతరమునకేగి కత నాలకించిరాఁడనియుఁ గూఁతురుదక్కదనియు నిశ్చయించి భారము దైవముపై మోపి దినములు గడుపుచుండెను.

ఒక్కనాఁడు రాత్రి యింటనందఱుగాఢముగ నిద్రించుచుండ సౌందర్యతిలక నిద్దురలోనుండి యులికిపడి లేచి "యకటా! రాగలతిక ఏమిసేయుదునే. ఇంకను మేలుకొననైతివే" యని యెలుఁగెత్తి పిలిచి వెక్కివెక్కి యేడువ నారంభించెను. రాగలతికయు నదరిపడి లేచి రోదనమునకుఁ గారణముదెలియమి వీఁపుపైఁ జేయివైచి చఱచి భయపడవలదని సందిటఁ జేర్చియనేకభంగుల దుఃఖకారణముం దెలుపుమని వేఁడుకొనియెను. ఆశాంతవచనములఁ గొంత యూరడిల్లి యబ్బాలిక మెల్లమెల్ల నిట్లనియె. "ఓసీ! రాగలతికా! యేమనిచెప్పుదును. నేఁడు పాడుకలఁగంటిని. హృదయేశ్వరుఁడు కళానందుఁడు భువనమనోహరమగు తనతొంటియాకృతిఁ గోలుపోయి కడుమాసిన ప్రాఁతచీరలుగట్టి నాయెదుటనిల్చి యుచితాసనమునఁ గూరుచుండు

మని నేనెంత వేడుకొనినను నామనవి నిరాకరించి దూరమునందుండి నన్నుద్దేశించి యిట్లనియె. "ఓసౌందర్యతిలకా! నీవునాహృదయేశ్వరివి కావు. నీకు నాకు ఋణముదీరినది. నేను పరరాజులచేతం జిక్కినాడను. ఎల్లియో నేడో వారునన్ను యమపురమున కతిథింగావింపఁజూచుచున్నారు. కడసారి నిన్నుఁ జూడగోరి యిటవచ్చితిని. నాకేమియు జీవకము" అనిచెప్పి నడినడి నడచి మరల వెనుకకువచ్చి నాపై నీకుఁగల యభిమానము ప్రతిభిహీనయగు మాముదునలితల్లిపై నిల్పి యామెంగనిపెట్టుచుండుమని నాప్రార్థనయనుచుఁ జెచ్చెర నచ్చోటు వాసెను. అయ్యో! నన్నుబిగ్గఁగౌఁగిలించుకొనవే. పిడుగులఁబోలు నానుడువులిప్పటికిని నాచెవింబడుచున్నట్లెయున్నవి. ఆభయంకరాకార మిప్పుడు నాకన్నులఁగట్టినట్లెయున్నది. ఓసీ! నామాటనమ్మవుగాని మునుపటి కళానందుఁడేగాఁడే. ఆమధ్యమలోకమన్మథునికంత మాయమూపెట్టువచ్చినదే! హా! నాపుణ్యమెంతలో మఱియొకలాగైనదే! అని వెండియు నంగలార్చుటయు రాగలతిక కన్నీరు తనకొంగునఁ దుడిచి వీడినకొప్పునవరించికట్టి బాలా! నీవొకబేలవు. కలనిజమగునా? స్వప్నవృత్తాంతము లోకమప్పుడు మున్నుమనమెన్నఁడుఁ గనివిని యెఱుంగనివిగానుండును. ఒకప్పుడు పూర్వదృష్టములుగ నుండును. ఎట్లయిననవి నిజములనివగచుట యెండమావులలోని నీట నెట్లుతానమాడుదునని వగచుటగాదె! యన నాగుణోత్తమ యిట్లనియె. ఓసీ! కలలు సాధారణముగ నబద్ధములని నేనెఱుంగుదును. కాని యిందేదియో నిక్కమున్నదని నాకుభయముకలుగుచున్నది. కొన్ని పాడుకలలువచ్చినట్లెవచ్చి యన్నంతపనిఁజేసితీరును. ఇఁకనా కానారాయణుఁడే దిక్కు. నాకా యదుటింకనుబోలేదు. నేనిదురించువఱకు నాపైఁజేయివైచికొని యుండుమని యామె యించుక కన్నుమూసి తిరుగ భయంపడి లేచి మరలఁబండుకొని యెట్టకేలకు నిద్రించెను. రాగలతికయు నామెకుఁ గునుకుపట్టిన వెనుక మేనువాల్చెను.

మఱునాఁడు రేయి గలఁతనిద్దురచేతఁ గల్గిన బడలికచే సౌందర్యతిలక మేలుకాంచునప్పటికి కించుక ప్రొద్దువోయె. ఆమె లేచి నిలువుటద్దములోఁ దననెమ్మోమును జూచుకొని వేణీసవరించుకొనుచుండ రాగలతిక పరుగుపరుగ నవచ్చి "అమ్మా! ధారుణీదేవిగారు మిమ్ములఁ జూడఁగోరుచున్నారు. అప్పగారితోఁగూడ నామెయిట్లువచ్చుచున్నది." అనిపలికెను. గుణోత్తమ తిరిగి చూచునప్పటికిఁ దండ్రియు ధారుణిని వెంటఁబెట్టుకొని మెల్లఁగ మేడమెట్లెక్కుచుండెను. వారు నెమ్మదిగ లోనికరుదెంచుటయు, సౌందర్యతిలక యెదురుగాఁజని యా దేవిపాదారవిందములకు వందన మొనర్చెను. ఆమెయు గద్గదకంఠయై యనురూపరమణునిఁ జేబట్టుమనిదీవించె. అనంతరము రాగలతిక వేసిన పీఠములపైఁ జండ్రిపాలుఁడును ధారుణియుఁ గూరుచుండిరి. తరువాత వారిట్లు మాటలాడిరి.

ధారు.—బిడ్డా! సౌందర్యతిలకా! నిన్ను నేను జూచి చాల దినములయినది. ఈనడుమ నెన్నఁడు నాకన్నులు నిన్నుఁగాంచి యానందించుటకు సమయమబ్బదయ్యె. ఎల్లప్పుడును నిన్నుఁజూచుకొను భాగ్యమింక నబ్బలేదు.

చండ్రి.—అమ్మా! మీరువచ్చిన పనియేమి? ఆయుష్మంతుఁడగు మనకళానందునిజాడ యేమైనఁ దెలిసినదా?

ధారు.—నాయనా! అంతటిభాగ్య మీమందభాగ్యురాలి కెట్లుకలుగును. మీకేమయినఁ దెలియవచ్చినదాయని యడుగుటకే యిటవచ్చితి. తెలిసెనేని నాకించుక యెఱుఁగఁ జెప్పుము తండ్రీ!

చండ్రి.—అమ్మా! నీకుమారునిసంగతిగూడ నేనునెఱుఁగను.

ధారు.—హా కుమారా! ఎన్నఁడిల్లువిడిచి యెఱుఁగవు. ఎండకన్నెఱుఁగని సుకుమారుఁడవు. ఆఁకలి దప్పికల కెట్లోర్చుచుంటివో. వేళకుఁ బట్టెఁడోగిరము నించుక ద్రావనీరునిచ్చి నిన్నాదరించువారె

న్వారు? ఏయడవులలో? నేచెట్టుపుట్టలక్రిందఁబడి మూర్ఛిల్లితివో, ఏడయ్యమునీకుఁ గీడుసలుపునోగదా! ఎన్నఁడుఁ జలునవ్వొతోఁచు నీ మొగమింకఁ గాంచు పున్నె మీఘటమునకుఁ గల్గునే. ఏదుఃఖమెఱుఁగకపోయిన మీయయ్యయే పుణ్యాత్ముఁడు.

చంద్రి.—అమ్మా! అట్లువాపోవకుము. అతఁడు కుశలిమైరాఁగలఁడు. అయినం బోవునపు డెందుకొఱకు బయనమై యతఁడు సనియెనో నాకెఱింగింపుము. అక్కడకు నేనకునిబంపి వెదకించెదను.

ధారు.—అయ్యా! ఈ దేశయాత్రకుమున్న గొన్ని దినములు మాతన్న పరాయత్తచిత్తముతో నేనన్నమాటలు వినిపించుకొనక తానన్నమాటఁ గ్రిమ్మఱననుచు నొకవిధముగా నుండెను. దానింబట్టియది నవయౌవనారంభ మగుటచే నెవ్వతెయో మోహనపు విత్తనముల హృదయక్షేత్రమునఁ జల్లినదని యెంచుకొని యదియట యుచితము గాదని యూరకయుంటి. అంతఁ గొన్ని దినములు గడవ నొక్కనాఁడు మాయయ్య నిదురించుచుంటయు నేను మేల్కనియుంటయు సంభవించినది. అప్పుడు మాతన్ననిద్దురలో “సౌందర్యతిలకా గోరువంకయిదుగో” యని పలవరించెను. అది యాధారముగ నాతని చిత్త మీముద్దుగుమ్మయందుఁ దగిలెనని సంతసించుచు ధన్యురాలననుకొని నీతోడవియ్యమొందుకాల మెన్నఁడువచ్చునని యు, నుభయకులపవిత్రయు రూపునగోనమున నసమానయునగు నీమె నాకుఁ గోడలై యిలుమెట్టు టెప్పుడనియుఁ జిలుకయుఁ గోరువంకయులాగునఁ గొడుకుం గోడలును ముద్దుముచ్చటలతోఁ గాపురము సేయఁగన్నులార జూచుకొని వారిల్లుదిద్ది నాకుపచారముజేయ సుఖించుకాల మెన్నఁడు గల్గుననియు నెదురు చూచుచుండ నంతలో నొకవైపరీత్యము సంభవించెను.

చంద్రి.—అంతట వచ్చిన వైపరీత్యమేమి?

భారు.—అయ్యా! యంతలో సౌందర్యతిలకను జరాసంధుఁడు రణార్ణవునకిప్పింపఁ దలఁచినాఁడని యొకవార్త నగరిలోఁబొక్కెను. అదివిని మావాఁడు నిర్విణ్ణహృదయుఁడై దానికిఁ బ్రతిక్రియసేయఁ గాఁబోలు, సజ్జునికిం బోయివత్తు నమ్మా! యొకనెలకు వత్తునని నన్నొడఁబఱిచి చని యిప్పటి కాఱునెలలయ్యె. ఏపాపఁపుగడియలో నిల్లువెడలెనో గాని మరల నిలుసేరలేదు. నాకుఁ గాలము సమీపించి నది. ఆయొక్క కుమారునిచేతిమీఁదుగాఁ గడతేఱుయోగము నాకు లేదు. అయ్యా! మీరెన్నఁడైన వానివార్తవిన్న నాకు సత్వరముగ నెఱిఁగింతురుగాక.

చంద్రి—అవ్వా! అందులకు సందియమేమి? అతనిరాక నాకుఁగూడ సమేకమీయమేగద! కళానందుఁడు చంద్రిపాలున కన్యుఁ డుగాఁడు.

భారు—ఆవాత్సల్యము వానిపై నుంచుము. వాఁడు తండ్రిలేని పిల్లవాఁడు. ఇఁక నేనింటి కరిగెద. నాకు సెలవిమ్ము.

అనిలేచుటయు సౌందర్యతిలక యామెకు వెండియు నమస్క రించి యాశీర్వచనములఁబడసి యామెను వీడ్కొనియెను. చంద్రిపా లుఁడామెను సాగనంపి యామెకుం దనకుఁజరగిన సంభాషణముంగూ ర్చితనలోఁదాను వితర్కించుకొనుచుండెను. అవ్వల గుణోత్తమ రా గలతికంజూచి యోసీ! పాపము! ఆకథవిన మనకే యింతజాలిగను న్నది. తల్లిపాలిఁనమెట్లున్నదోగదా! ఆహాహా! నెచ్చెలీ! నానిమిత్త మానుకుమారుఁడెంత కష్టమునొందుచున్నాఁడే! ఈమహాదేవికిం గో డలనై యాతనిచెట్టఁబట్టునట్టి యదృష్టము నావంటిదానికిఁ గల్గుట రిది. కొఱనోములునోచి యెక్కుడు ఫలములు గోరఁదగునా! య నివేడి కన్నీరుధారఁగ వగవసాగెను. అనంతరము రాగలతిక సమ యోచితములగు వచనరచనల నూరార్చి భోజనంబునకుఁ దోడ్కొని పోయెను.

ఇరువదియొకటవ ప్రకరణము.

రణార్ణవుఁడు మొగలియాకుజాబుఁ దనకుం జూపిన నాఁటఁగోలె జరాసంధుఁడాగ్రహించి కర్తవ్యమెఱుఁగఁగోరి యెన్నియేని జతనములు సేయఁదొడగెను. మొట్టమొదట ననుమానము జయసేనుఁడా కుట్రలోనివాఁడని యాతనినెమ్మది నుదయించెను. గాని యారాక్షసుని మతిభ్రమణము నొందుటవిన్న పిదప మగధరాజు నిరపరాధిని జెఱసాలనుంచితిఁగాబోలు దైవమాయని యపుడపుడు చింతిలుచుండెనువాఁడు. అదియునుంగాక జయసేనునియిల్లాలు భర్తదురవస్థకు బెంగఁగొని ప్రాణావశిష్టయైయున్నదని సేవకులవలనవిని యాపరమపతివ్రత నంత మనక్షోభంబుపాలు చేసినందు కాయుసుఖ తనకుం దనవారికిఁ గలుగకున్నేయని యొకప్పుడు వగచుచుండును. ఇది యిట్లుండ రణార్ణవునకు సౌందర్యతిలక నిప్పించి పెండ్లిసేయింపఁ దలంచుటచే నదియెట్లు నెఱవేఱునని రాజునిరంతరము నుపాయమున న్వేషింపుచుఁ జందిరపాలుని మనసు నొవ్వకుండ రణార్ణవుని కోర్కె భంగముగాకుండ మెలఁకువతో వర్తింపవలయునని నిశ్చయించెను. కాని సౌందర్యతిలక చిత్తము కళానందాయత్తమైనట్లు కర్ణాకర్ణిగా లకించి యాకన్నియ నన్యునకిప్పించుటచే నాతనిమనసు దివ్వకుమనునని కొంత తలఁచుచుండెను. ఈతలపులన్నియు ముప్పిరిగొని నెమ్మనము నమ్మలికమ్మిన ముంప నొక్కనాఁడు మగధరాజు తామరాకులోని నీరు చందమున డెందము కుదురుపా టెఱుఁగక సంచరింపఁ దనయంతిపురమునఁ గూరుచుండి మగధరాజ్యలక్ష్మి భావిదశం గూర్చి యోచింపుచుండ సర్వస్వతంత్రుఁడగుటచే రణార్ణవుఁడు తలుపులం దెఱచి లోనఁబ్రవేశించి తేనియెదుటఁ జేదోయి మోడ్చి నిలువంబడియెను. జరాసంధుఁ డెప్పటివాత్సల్యముతో వానిఁగనుఁగొని

"కుమారా! యిటురమ్ము. కేతకీదళమున లిఖించిన మహాపాతకునిజాడయేమైన దొరకినదా" యని పలుకరించెను. రణార్ణవుఁడును వాని ప్రక్కనున్న యొకపీఠముపైఁ గూరుచుండి దేవా! యెన్నిభంగుల నాతపమంతయు ధారవోసి నేఁగనుంగొనుచున్నను నాకావంతయు జాడ కానఁబడదయ్యె. ఐనను నేఁడు దాని కొక్క నిరపాయమైన యుపాయము నూహించినాఁడ. వినుండు, ఈగిరివ్రజపురమునఁగొన్ని దినములనుండి యొకవింత జరుగుచున్నది. పార్వతీదేవి యవతారమని పౌరులచేత మితిమీఱునట్లు కొనియాడఁబడుచున్న యొకయోగిని మనపురముఁ జొచ్చినది. అది మొదలు మననగర మట్టుడికిన ట్లుడుకుచున్నది. ఎట్టిపరిశ్నలు నెవ్వరడిగిన వారికెల్లఁ దగినయుత్తరముల నొసఁగునఁట. ఒక్కపరిశ్నమునకేని తప్పుఁ జెప్పియెఱుఁగఁదట! గిరివ్రజపురవాసిగాక మగధదేశమున వసించువా రనేకులు కడుమార్గాయాసమునకోర్చివచ్చి తమమనోరథముల నామె నడిగి సంతుష్టహృదయులై చనుచుందురు. రాత్రులయందేకాని పగటివేళనాపె యేపరిశ్నమున కుత్తరము నొసంగదు. కేలయిన నేరికంటఁ బడక యొకగదిలోఁ దలుపు మూసుకొనియుండి యావలనుండి యడుగువారికుత్తరము లొసంగునఁట. అది యేమిమహిమమో నేనెఱుఁగనుగాని యామె గుమ్మముముందిసుక వేసిన రాలకుండునట్లు జనులు గుంపుగూడి యుందురు. ఇమ్మొగలిరేకు నామెకుం జూపి దీనికర్త యెవ్వఁడని యడిగిచూచెద. దాన సంతయుం దేలునని రణార్ణవుఁడు పలుకుటయు రాజు చిఱునగవు నగి నీయిచ్చవచ్చిన తెఱంగునఁ బ్రవర్తింపుము. ఎట్టులైన దానిఁగనుగొనుటయె మాకావశ్యకము. అందు సఫలీకృత మనోరథుఁడ వయ్యెదవేని నీకోరినమేలు నీ కొనర్చెద" యని వాగ్దానముఁ జేసెను. నిరాశయను గ్రీష్మమున నెండిన రణార్ణవుని హృదయవాటిక యావాక్యామృత వర్షమున వెండియుఁ జివురొత్త

నాతోఁ దత్యానందముతో నిట్లనియె. తండ్రీ నాకు నీవొనర్పఁ దగిన దియు నేను నీవలన నపేక్షింపఁ దగినదియు నగు మేలు సౌందర్యతి లక కేలుపట్టించుట గాక వేఱొకటిలేదు. అక్కన్య కళానందునిపా లగునని తోఁచెడును. చంద్రపాలుఁ బిలువనంపి నీతో నెట్లయిన వి య్యమందునట్లొడంబఱుపుము. ఈకార్యమున నాకాశాభంగము వా టిల్లెనేని నీపాదారవిందములపైఁబడి ప్రాణములు విడుచువాఁడను. ఇంక వేఱుగతిలేదు. కావున నీవు యథాశక్తిని వినియోగించి నా మనోరథసిద్ధిఁ జేయవలయు. ఇంక నేనరిగి నాప్రయత్నమున నుండు వాఁడ" నని ముదలఁగొని నాతోఁ దరుగుటయు జరాసంధుఁడు రెం డు నిముసములు వానిపోయినవలనుజూచి తన నెమ్మనమున నిట్లువిత ర్కింపఁజొచ్చెను. "పసితనమునుండియు వీనిం జెనిచినకతమున నీత నిముద్దులన్నియుఁ జెల్లింపకతీరదు. ఈతనినిమిత్తము చంద్రపాలునితో మొగముఁ జెండుకొని ముచ్చటింపవలయును. అతనికూఁతురు సౌంద ర్యతిలక కళానందుని వలచినదనుట ప్రసిద్ధము. ఆమె రణార్ణవుని మె చ్చదు. చంద్రపాలుఁ డాయలరుఁబోఁడిని రణార్ణవునకు మనఃపూర్వ కముగ నొసంగఁడు. తల పెట్టుక వెనుక బలిమినైనఁ గపటోపాయము ననైన నామించుఁబోఁడిని హరించి పెండ్లిసేయక నేనుమానను. సా పరాధియో నిరపరాధియో యెఱుఁగక జయసేనునిఁ జెఱసాలనుంచి నందులకు విజయసేనునికుటుంబమును, సంపూర్ణముగ నొండొరుల డెందములు నాటుకొనిన మోహలతఁ ద్రెంపి సిద్ధమైన పెండ్లి విఘ్నము గావించినందునఁ గళానందునికుటుంబమును, గఠినోక్తులచే నొప్పించి తనకూఁతు నపహరించి రణార్ణవునికి వివాహముఁ జేయుటకుఁ జంద్ర పాలుని కుటుంబమును, నాకుఁ బగతురకాలములోఁ జేరుటనిశ్చయము. మఱియు వారింబట్టి వారిచుట్టములుఁ బక్కములు నెయ్యురాండ్రులు బరిచయులును మాపైఁగత్తికట్టుట తప్పనిపని. రాజధానిలో స్వసై

న్యకలహము గలుగుటకవకాశమొసంగుట పగతురకుఁ దనలోతుఁ దెలియఁజేయుట యని రాజనీతివిశారదులు వాక్రుచ్చుటయెఱిఁగియు విధివశమునో పుత్రికావాత్సల్యమునో యిందుఁ బ్రవేశించితిని. కాని నందనందనున కీసుద్దు తెలియకుండ జాగ్రత్తపెట్టవలయును. జరా సంధుఁడు రాజసామాన్యమువలెనె యింత లాతులకు జంకునే యని మీసముపైఁ జేయునైచి తలయూఁచిలేచి యిట్టట్టుఁజూచి సేవకు నొక్కనింబిలిచి చందరిపాలుందోడుకొని రమ్మని యానతిచ్చె. రాజు మనస్సుకన్న నెక్కుడు వేగముగఁ జందరిపాలునిగ్రృహమున కానే వకుఁడు పఱచి తనస్వామియానతిం దెలుపుటయు నతఁడు మనమున నొక్కించుక శంకించి కొండొకసేపటికి ధైర్యముదెచ్చుకొని దైవిక ములు మనమునందు హానికరముగాఁదోఁచి నిజప కుశలపరిణామము లగునని నిశ్చయించి యాసేవకునితో బయలుదేఱివచ్చెను. నిష్కళం కమగు వంశమునఁబుట్టియు సుప్రసిద్ధమగు సచ్చరితఁబట్టియుఁ జందరి పాలుఁడు రాజుచే నెల్లపుడు గౌరవింపఁబడుచుండెడువాఁడు. కావునఁ దనకు మున్ను నడచినమర్యాద నడచునోలేదో యని యాతఁడు భ యపడెను. కాని మగధరాజాతనిం దొంటికన్న మిన్నగగౌరవించి కూరుచుండఁబెట్టి యథోచితములగు కుశలప్రశ్నములఁజేసి మగధ రాజ్యవిషయము నెంతయుముచ్చటించి ప్రసంగవశమున నిట్లనియె. నెచ్చెలీ! చిన్ననాఁటఁగోలె నీవు రాజ్యతంత్రములయందు నైదోడు లాగునఁ దోడుపడుచుండ నీతోడఁగల నెయ్యమునకుం దనివోక చు ట్టరికము సేయవలయునని కోరుచున్నాఁడ. కలదుగదా భువనైక సుందరియగు సౌందర్యతిలక నీకూఁతురు. ఆముద్దుగుమ్మసోయగము బుద్ధినేర్పు వినుటచే నాకుఁ గోడలుగ సబ్బాలిక నొనర్చుకొనుట కెం తయు నభిలాషవొడమెడు. ఆయింతిచిత్తము కళానందునిపైఁ దవు లుకొనినదని వినినాఁడ. చక్కఁదనమున, బాహుబలమున నాతని

కీడునచ్చువాని వేఱొకనిఁగానవా? తన గరువంపుఁజేష్టలచే రెండు మూఁడు సారులు నాకలుక వొడమించుట నీవెఱుంగుదువు. మీకుఁ గడుంగూర్చువాఁడు సర్వవిధములఁ బూజనీయుఁడునా కాత్మజుఁడునగు రణార్ణవుఁడు నీకల్లుఁడుగానోపు. వారిదాంపత్య మనుకూలమై సొం గు. నీతోడివియ్యము నాకుం బరమానందము. మిత్రమా! నావచ నంబు లన్యంబులుగాఁ దలంపక నీకూఁతును రణార్ణవునకొసంగుము". అనినొక్కి చెప్పుటయుఁ జంద్రపాలుఁడు భయమున మోమోటము ను దన్ను మాఱువలుకనీకుంటచేఁ గార్యనిశ్చయము సేయనోపక నా లుగుదినములలో మీకుత్తరముఁ జెప్పెద. నాకుఁ బ్రస్తుతము సెల వొసంగుడని బ్రతిమాలి యాతని యనుజ్ఞవడసి యంతిపురిఁ బాసి బయలుదేఱి యిలుసేరెను.

ఇరువది రెండవ ప్రకరణము.

అట్లు రణార్ణవుఁడు మాగధునియొద్ద సెలవుగైకొని మున్ను జయసేనునియింటనుండి తాను సంగ్రహించుకొనివచ్చిన మొగలి యాకుజాబుఁ జేకొని గిరివ్రజపౌరులచే నత్యంతమును గొనియాడఁబ డుచుఁద్రికాలవేదియని పేరుఁగన్న యోగిని యున్నమఠమునకుం జనియెను. చనునప్పటికి సాయంకాల మగుటయు యోగినిమఠము ముందు జనులు వేనవేలు గుంపులుగూడిచొచ్చుట కెడమునొసంగమి రణార్ణవుఁడది యసమయమనియు నట్టిరాజ్యకార్యములురహస్యముగఁ బ్రవర్తిలుట యుచితమనియుఁ దనమనమునఁ దలపోసి వెనుకకు మఱలిపోయెను. యోగినియు నిజతపోమహిమచేఁ దన్నుఁ బ్రశ్నము లడుగవచ్చినవారికందఱి కుచితములగు నుత్తరములు నొసంగి సం

తృప్తమనస్కులఁజేసి యనిపి మరల స్నానమాడి భవానీచరణరాజీవములఁ గుంకుమతోఁబూజసేయుచుండెను. అప్పటికి రెండుజాముల రాత్రియగుటచే రాజవీథులు నిర్మానుష్యములయ్యెను. చండశాసనుండగు జరాసంధునియాన మూర్తులుగైకొన్నదో యన్నట్లు రాజభటులును వేగులవాండ్రును నగరమంతయుఁ దిరుగుచు నారాత్రి జరగుసంగతులను స్వామికి నివేదింపఁజూచుచుండిరి. అంతలో రణార్ణవుఁడు జరాసంధుఁడుం దనకు గారాము పెంపున నొసంగిన మణిభూషణములనన్నింటింబాల్చి విలువయెన్నరాని వలువలుగట్టి కుడిచేతఁ బదునుబాకు నెడమచేత మొగలిఱేకుంబూని తెల్లనిగుఱ్ఱముపై నెక్కి యోగినీమఠమున కరుగుచుండెను. రాజభటులచే నివారింపఁబడక వేగులవాండ్రచేఁ బరీక్షింపఁబడక మఠమున కతఁడరుగునప్పటికి యోగినియొద్దనుండు పరిచారిక యరుగుపై నిలువంబడి యాపురుషుని జూచి వినయముతో నొకపీఠమువైచి వానిపేరరసి యోగినితో మనవి యొనర్ప లోనికిఁజనియెను. పరిచారికతోనామెయించుకముచ్చటించి మరలనామె నీవలకంప నదివచ్చి "దేవా! మీరువచ్చినపనియేమో యడుగు"మని యోగిని నాకానతిచ్చినది. చాలప్రొద్దాయె సత్వరమె సెలవొసంగుదురేని మా దేవి నిద్రింకుంజనియెడు" నన రణార్ణవుఁడిట్టులనియె. మగధమహారాజు జరాసంధుఁ డీమెయొద్దకు నన్నతిరహస్యమగు రాజకార్యమువీఁడనంప నేనిందువచ్చితిని. మీదేవి నాతోడఁ బ్రత్యక్షముగ సంభాషింప ననువగునేని యటుసేయుట యుత్తమోత్తమము". అని యింకనేదియో యనఁబోవుచుండఁ బరిచారిక వాని మాటకడ్డమువచ్చి "చాలుచాలు! ఆదేవి కొమ్ములదిరిగినవారితోడనే మాటాడదు. రాగాదుల జయించిన మునీంద్రులకైన వసుంధరయంతయుఁ బాలించు చక్రవర్తులకైన దర్శనంబొసంగదు. నీబోఁటి సామాన్యునకా" యని మందలించెను. చోటుగానిచోటఁ గానిపట్టు

బట్టుట కార్యభంగమునకు హేతువని జంక యెప్పటివలె నీముఖము ననే యుత్తరప్రత్యుత్తరముల జరగనిమ్మని యాత్రఁడుతెనపని నిట్లని విన్నవించుకొనెను.

"మగధరాజున కపాయముఁజేయఁదలఁచి కొందఱు కుటిలాత్ములు దుస్తంత్రములు పన్నుచున్నారు. వారికుట్రలప్పటియుం బోలె మాకు వారిజాబొకటిలభించినది. కాని యెవ్వరాలేఖను లిఖియించియుందురో యెఱుఁగఁజాలకున్నారము. ఈయదియే యామొగలి యాకుజాబు. దీనినామూలాగ్రముగ మీరుచిత్తగించి వ్రాసినదురాత్మునిపేరు మాకుందెల్పి మగధరాజ్యమును మహారాజును రక్షింపవలయును."అని పరిచారికచే నామొగలియాకునలోనికంపెను. యోగిని దీపమును బాగుచేసి దాసియెదుట నాజాబుంజదువుకొని యందలి ప్రత్యక్షరమునకును మితిమీఱిన యానందమునొందుచుఁ జదువుట ముగియఁగనె మరల రెండుమూఁడు సారులు చదివి కొండొకవడికిట్లని మెల్లమెల్లలోననుండి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. "ఈజాబున కింత కలవరమొందవలసినపనియేమి? మీకుంగిట్టనివాఁడు, విదేశముననున్నవాఁడు యువతీమోహమునఁ జవుల్గొన్నవాఁడు దీనిని వ్రాసియుండనోపునని విస్పష్టముగాఁ దెలియుచుండ మీరింతమూర్ఖులై యోచింపనేరకుంట నాకక్కజముగనున్నది. అయినను మీయూహ నిజమగునో కల్లయగునో యనుసందియము మీకున్నదిగావున మూఁడునాళ్ళలో వానిపేరును వానియున్నతావును మీకెఱిఁగించెదను. ఒకవేళ దీనినెఱుఁగ నాకు సాధ్యముకాదేని నాకుఁగల యద్భుతదివ్యశక్తిచేఁ గైలాసమున కరిగి శాంకరీముఖమున నదియెఱిఁగివచ్చి మీకుఁదెలిపెద. జరాసంధుఁడు భైరవపూజాధురంధరుఁడగుటచే మహాకాళికిని మహేశ్వరునకును వానియందుఁ బుత్రప్రేమ. నేను గైలాసమునకరిగినప్పుడెల్ల భవాని యాతనిమాటయె చెప్పుచుండును. భవానింబట్టినాకు

మగధరాజ్యమన్న నింతింతయనరానిపక్షము. అయినను మాకిందొక్క సంశయమున్నది. జరాసంధుని రహస్యముల నీవెఱుఁగఁదగిన చుట్టమవో, టక్కరితనమున నాతనిరహస్యముల నెఱుఁగ నీవంకఁబెట్టుకొనివచ్చిన పగతుఁడవో నాకు నిజము దెలియకున్నది. కావున నీకారహస్యములఁ దెలుపవచ్చునని నామనంబునకుదృఢ విశ్వాసము గలుగునట్లు జరాసంధుని వ్రేలియుంగరము నానవాలుగఁ దెమ్ము. అనల సంతయు శుభమగును."

ఆపలుకులు చెవినిబడ రణార్ణవుఁ డామెమహిమ కచ్చెరుపడి యీవలనుండియె వందనమాచరించి యెట్టులైన నాయుంగరమును మఱునాఁడుదయమునఁదెచ్చియిచ్చుటకొప్పుకొని సంతుష్టహృదయుఁడై యింటికిఁజనియెను. అనంతర మాయోగిని యాలేఖను మరలమరలఁ జదివి తలయూఁచి "హాదురాత్మా! నేఁటికిఁ జిక్కితివిరా! పాపాత్ముఁడెన్నఁటికైనఁ జిక్కకపోవఁడుగదా!"యని దానిం బువ్వులసెజ్జలోనుంచి పరిచారికయుఁ దానును నాఁటిసంగతులు ముచ్చటించుకొనుచు నిద్రించిరి.

పొద్దుపోయి నిద్రించుటచేఁ జాలినంతనిద్దురయుండమి రణార్ణవుఁడు కన్నులు నలిమికొనుచు బద్ధకముచే నొడలువిఱుచుకొనుచు నావులించుచులేచి చీఁకటి పీడకమున్న రాజగృహమునకరిగెను. రణార్ణవుని సందేశమేగతిఁఫలించినదోయెఱుఁగఁగోరి పెందలకడమేలుకాంచి జరాసంధుఁడు వీనికొఱకెదురుచూచుచుండ నింతలో రణార్ణవుఁడువచ్చి నమస్కరించి యెదుటనిల్చె. జరాసంధుఁడు యథోచితముగవాని నాదరించి యోగినీవృత్తాంతమంతయు వినఁగోరనాతఁడుపూసగుచ్చినట్లు జరిగినకథయెల్ల తూచాతప్పకుండ విన్నవించి యామెమహిమలు వేయినోళ్ళఁబొగడి,యుమామహేశ్వరులకుమగధరాజ్యముపైఁగల యభిమానమునువక్కాణించి తమకార్యము నిరభ్యంతరముగనెఱవేఱునని

ధైర్యముతో నుండెను. జరాసంధుఁ డాసంభాషణమంతయు నాల
కించి యించుక సేపువానితోఁబలుకక యోజించి యెట్టకేలకు "కుమా
రా మనకుఁ గిట్టనివాఁడు దేశాంతరమునను న్నవాఁడు, యువతీమోహ
మునం జిక్కినవాఁడు, నెవ్వఁడై యుండవచ్చును? ఈయర్థముమనకుం
దోఁచకున్నది. కళానందుఁ డూరనున్నాఁడా? ఈనడుమజాడలేదేమి?"
యని యడిగెను. రణార్ణవుఁడును వెంటనే "కొంతకాలమునుండి యూ
రలేఁడుసుఁడీ" యనియుత్తరముసెప్పి తనలోనిట్లని వితర్కింపసాగెను.
"కళానందునిపై రాజునకే యనుమానముతగిలినది. సౌందర్యతిలకకా
కళానందహాతకుఁడు మనోహరుఁడగుటచే నెట్టులైననాతనిఁ గడతేర్చిన
పక్షమున నాయిందువదన డెందము నాపై నిలుపును. కొందఱు మం
త్రికుమారులు నేనునుంగలసి యాదురాత్ముని నిదివఱకేరహస్యముగఁ
దుదముట్టింపఁ గుటిలు పన్నినారముగాని యాతఁడపుడూరలేమి నది
సాగదయ్యె. ఈలేఖనీతఁడే వ్రాసియుండు. వ్రాయకున్ననేమి? రా
జునకాతనిమీఁదనలుకవొడమించితి. వాఁడు మరలనగరముఁబ్రవే
శించినతోడనే వధియింపఁబడును. కాని తేనిలోఁ గాలానుగుణముగ
ముచ్చటించి మనోభీష్టముం దీర్చుకొందును. ఏఉపాయముచేతనైన
శత్రునాశనముచితముగదా!" అనియెద్దియోమాటలాడఁబోవునప్పటి
కి రాజంతలో రణార్ణవా! పలుకవేమియని హెచ్చరించెను. అది
సందుగా రణార్ణవుఁడుతన క్రోధమహానలయుచేఁ గళానందవంశోద్వా
సమును మసిఁజేయనిశ్చయించి యిట్టులనియె "దేవా! ఈసరికిఁగొ
న్ని మాసములనుండి కళానందుఁ డూరలేఁడు. ఆతనిజాడలెవ్వరు నె
ఱుఁగరు. ఇది యాతనిపనియై యుండునని యోగినీవచనముంబట్టి తో
చుచున్నది. ఎట్టులైననాతనిఁబట్టి తెచ్చినగాని మనకు సేమముండ
దు, ఇదె నామనవి" యనుటయు మగధరా జామాటలువిని యెద్ది
యో స్ఫురణకువచ్చినవాఁడువోలె హా! తెలిసినది! ఆపాపాత్ముఁడు

వాసుదేవునితోఁ గుటిలబుద్ధులు కరిగియుండు రానిమ్ము. హాదురాత్మ! కళానంద! వాసుదేవబలరామసమేతముగ నిన్ను భూతబలి యిచ్చెదనుగాక! కుమారా! అయినను మనతలఁపు నిక్కమనమోకల్ల మో మూఁడునాళ్ళలో యోగిని మనకువిన్నవింపకపోదు. ఒకవేళ నతఁడాలేఖను వ్రాసియుండకపోయినను మనము నమ్మఁదగినవాఁడు గాఁడు. కావున వాఁడు పురము విడిచియుంట శ్రేయస్కరముకాదు. సత్వరమ పట్టితెప్పించుట యెల్లవిధముల నుత్తమము. కటకటా! మగధరాజ్యలక్ష్మికిం జేటు మూఁడియుండనోపు. హా! హంసపడిచికు లార! దురాత్ముఁడగు వాసుదేవుని కౌటిల్యమున మీరొంటరులగతి దెలియకుండ నిధనముఁగొంది నన్నేకాకినిఁ జేసితిరికదా! ఇట్టిసమయంబున రెండుతెక్కలులాగున మీరలుండిన సేనాయాదవులకు జంకు వాఁడనే? ఇప్పటికైన నాకేమిభయము. అయ్యో! ఆలస్యమేల! పుష్పకేతునియొద్దకుంబోయి మనవేగులవాండ్రకు మాఱువేసములువేసి ద్వారకకంపి యచట వాసుదేవుని యాలోచనలును గళానందునిజాడలును దెలిసికొనిరమ్మని పనుపుమనుము. అదియునుఁగాక సేనాధిపతులలో నిట్లని నావచనముగఁ దెలియఁజేయుము. వాసుదేవుఁడు తన వేగులవాండ్రనుగూడ బహువేషములతో మనప్రోలికంపును. వారిం గనుఁగొనుటలో మెలఁకువ యెంతయుఁ జూపవలయును. బిచ్చగాండ్రని జాలినొందక ముసలని బెదరక స్త్రీలని గౌరవింపక రోగులని సందియమొందక మనపురమునఁ గ్రొత్తమొగము కనఁబడఁగనె మామెదుటికిఁ దోడ్కొనిరండు. అటుచేయనివారు ప్రాణమునకుం బాసినవారని యెఱుఁగవలయునని చెప్పి యోగినికిమ్మని యామెకోరిన పరికారము తనవ్రేలియుంగరముదీసి రణార్ణవునకిచ్చియనుప నతఁడేగి యోగినికాయంగులీయకము నర్పించెను.

ఇరువదిమూఁడవ ప్రకరణము.

కూఁతురు రణార్ణవునకిమ్మని తనయేలిక మోమోటవిడిచి తన్నడుగుటచేఁ జంద్రపాలుఁడు మిగులఁజింతాక్రాంతుఁడై యామాట యేతీకిందెలుపక దీనాననుండై "రాజుతో నేమని మనవి యొనర్పవాఁడ. దైవమా! గడువు సమీపించుచున్నది. రణార్ణవునిపేరు మాగుణోత్తమ యేవగించు. ఈదుహితావివాహముకతమున నాకు మరణము సంభవించునని తోఁచెడును. అయినం గాదలంచినది కాకపోదు. మాయమ్మాయితో నొక్కసారి యీనాదురవస్థజెప్పి యామెకిష్టమగునేని రణార్ణవుని కేలుపట్టుమని ప్రార్థించెద. ఇష్టములేకున్న నాకులాంతమైనను సరియకాని బిడ్డసుఖమున కడ్డువెట్ట"నని కొండొకసేపు తలపోసి కూఁతునొద్దకుం బోవసమకట్టి రెండడుగులు నడచి "సీ! నాజన్మమేల? ఎంతకఠినహృదయుఁడనోకద, కళానందునియందు డెందము వత్సకు నాటియున్నదని యెఱింగియు సర్వవిధముల నయోగ్యుఁడగు పురుషాధముని వరియింపుమనియడుగ నాకున్నోరెట్టులాడు? మున్ను గళానందుని వేనోళ్లనుబొగడి నేఁడేమొగముబెట్టుక నిరణార్ణవుని విషయమై ప్రసంగింతు. అక్కటా! బిడ్డయొద్దకుం బోవనూనుదునా? కాదు కాదు. పోయిచెప్పఁజను. అనినిశ్చయించి మెలమెల్లన మేడమెట్లెక్కుచుండెను.

కడచిన రెండుదినములనుండియుఁ దండ్రిమొగము దైన్యమును సూచించుటచే సౌందర్యతిలకయు నది తనవిషయమైన విచారముగ నుండనోపునని నిశ్చయించి తనమూలమున జననీజనకులకుఁ గలిగెడు మనోవ్యాధికిం బొక్కుచు నందులకుఁ బ్రతిక్రియ నరయుచు నెంతయువ్యాకులముఁ దానుఁగూడఁ నొందసాగెను. నాఁటియుదయ

యమున రాగలతికయు సౌందర్యతిలకయు మేడపై నొకచోటఁగూ రుచుండి కర్తవ్యము నాలోచించుకొనుచుండఁగా నింతలో సోపానములమీఁద నడుగులచప్పుడు వినంబడియెను. వచ్చువార లెవ్వరో చూతమని రాగలతిక యించుక తొంగిచూచునప్పటికి మెట్లుదాటి చంద్రపాలుఁడు కొంతదూరమునచ్చెను. తోడనే యిరువురును లేచి నమస్కారముఁజేసి దీవనలఁబడసి నిలువఁబడియుండ నాతఁడు తా నొకపీఠముపైఁ గూరుచుండి బిడ్డలారా! కూరుచుండుఁడీ యని యాస తియిచ్చి చేయిపట్టుకొని కూఁతు నొకపీఠముపై సమీపమునఁ గూరు చుండఁబెట్టెను. సౌందర్యతిలక సిగ్గునఁ దలవంచి పెడమొగమై యుండెను. రాగలతికయుఁ గొంతతడవూరకుండి చనవు పెంపున నిట్లనియె. "రెండుదినములనుండి మీరు లోంటియట్టులుంటలేదు! మీ స్థితిఁజూచి మాచెలియుఁ దదనుగుణముగనున్నది. మీమనోవేదన బిడ్డల కెఱుఁగఁజేయఁ దగినదైన మేము వినఁగోరుచున్నారము." అన వుడుఁ జంద్రపాలుఁడు చిఱునగవుఁ దెచ్చుకొని యమ్మా! నేనుండ నాయలమట తీరునదికాదు. మీరడిగిరికావున నామనోవేదనము నం తయుం జెప్పెద నాలకింపుఁడు. మగధరాజ్యమున వసించుట పాముల పుట్టలోఁ గాఁపురముసేయుట. మొన్న జరాసంధుఁడు నన్ను బిలువ నంపి బిడ్డను రణార్ణవునకుఁ బెండ్లిసేయింపుమని నాతోడనొక్కి చె ప్పెను ఇంతకన్న నాకు దుఃఖకారణమేది? అతనికీయవలసిన యుత్తర మీవఱకే యొసఁగుదునుగాని వత్సతో ముచ్చటించి యవ్వలఁగార్య నిశ్చయముఁ జేయదలఁచితిని. అమ్మా! నీమత మెఱింగింపుము. రాజుమతమునకు వ్యతిరిక్తముగ నరిగినంతనె నాకుఁగల్గు పాట్లు నీవె ఱుఁగుదువు. కళానందుని విడిచిన నీవేమగుదువో నేనెఱుంగుదును. కావున నీవన్నియు నరసి నీయభిప్రాయము నాకెఱిఁగింపుము. కూఁతు రైనను గొడుకైనను నాకు నీవకాన ప్రాణాంతమయినను సరియ. కు

లాంతమైనను సరియె. నేను నీమనోభీష్టము నెఱవేర్పఁదలఁచియున్న వాఁడ. నాయెదుటజంకక మోమోటవిడిచి హృదయముననున్నదున్నట్లు పలుకుము. నాకు నీకన్నఁ గూర్చుపదార్థ మన్య మొకటిలేదు గదా యని తనయుమ్మలికమును నచ్చినసనియు వెల్లడించిన భయ సంభ్రమములంజేసి సౌందర్యతిలక మేను చెమ్మటవరదలతో నిండసాగెను. రాగలతిక చండ్రిపాలునిమాట లన్నిటినిఁ జక్కఁగఁ బూర్వోత్తర సందర్భములతో నాలకించినదగుటఁ దనచెలిభయభ్రాంతమైన కతనఁ దండ్రికిఁ దగినయుత్తర మీయఁజాలదని తానె యాతని కభిముఖయై యిట్లనియె. "అప్పా! మీరువచ్చునప్పటికి నేనను మాచెలియు నీయంశమును గూర్చియే ముచ్చటించుకొనుచుంటిమి. ఆమెమనసంతయు నాకెఱుఁగఁజెప్పుటచే నాబాలికయభిప్రాయము మీకు విన్నవింపఁగలను. ఇవి నాపలుకులుగ గ్రహింపక వత్సపలుకులుగ గ్రహింపఁబ్రార్థించెదను. కళానందుని విడిచి రణార్ణవునిఁజేపట్టుట, యింద్రనీలముఁబాఱవైచి మసిబొగ్గుఁగైకొనుట. కళానందునిపైనను రాగలత నాటికొని వేళ్లుపాఱి చాలకాలమైనది కావున దానిఁద్రెంపుటకు మరల నాప్రేమము రణార్ణవునిపై నిడుటకు వేయేండ్లు తలక్రిందుగాఁ దపముఁజేసినను నాతరముగాదు. ఉత్తమకులజుఁడు మధ్యమలోకమన్మథుఁడునునగు కళానందునిఁదలచి నీచకులజుఁడుఁ గురూపియునగు రణార్ణవునిఁ దలఁపనైనరాదు. డెంద మాతనిపై పుకలలోనైన ముచ్చటకైన నొకమాఱుకూడ నరుగదు. గాఢానురాగ సక్తములగు కాముకజన హృదయములు రాజాజ్ఞలకు లోఁబడిచెప్పినట్లు విననవికావని జరాసంధునితో నామాటలుగా విన్నవింపుము. వివాహములు దేహసంబంధములుకావు. హృదయసంబంధములు. కళానందునకు డెందమింతకుమున్నె యర్పింపఁబడుటచే నేనాతని కిల్లాలను. ఆడెంద మన్యులకొసంగుట పతివ్రత లక్షణముగాదు. తండ్రీ! ఈక

తమున నీకుఁగూడ నాదురాత్మునివలన నపాయము వాటిల్లునుగాన, మనసుగలియనివరుని కేలు పట్టుటకన్నఁ గన్యాత్వమునఁ గాలముబుచ్చుదాన నని మావత్స వివాహమునే యుజ్జగించి బ్రహ్మచర్యవ్రతమాచరణము నిర్వర్తింపఁ దలఁచెనని రాజుతో మనవిచేసికొమ్మని గొంకులేక యుపన్యసించుటయు నాగలతిక మొగముఁజూచి చంద్రపాలుఁడు మిగుల నక్కజముఁబొంది బిడ్డపైఁగల జాలిపడి యమ్మాటకు సంతసించి కూఁతునుద్దేశించి యెట్టకేల కిట్టులనియె. "అమ్మా! నాప్రతిన వినుము. పదునెనిమిదేండ్లు నిన్ను గారాబముగఁ బెంచి తుదకు రాజునకలుకవొడమునను భయముచే నేను బ్రతికియుండి నాకన్నులయెదుట నీచేత బ్రహ్మచర్యవ్రతముఁ జేయించుచుఁ జూచి యూరకుండుటకు నాహృదయమొప్పునే? రాజునకుఁ బగతుఁడనైన నౌదునుగాక. ఏమివాటిలిన వాటిలుఁగాక! నేను నీయిచ్చవచ్చిన తెఱంగున వివాహమునేఱపెదను: బిడ్డా నాదెస భయపడకుము. నీకుఁగానియెడ నాతనువు కాల్పనే" యని యూఱడించి యచ్చోటువాసి క్రిందికిం జనియెను.

తండ్రియరిగినవెనుక సౌందర్యతిలక తనమొగమెత్తి నాగలతిక యిచ్చినయుత్తరముచేఁ దనకత్యానందముం గల్పించిన నామెను గౌఁగిలించుకొని యోసీ! నాహృదయ మున్నదున్నయట్లు, నామనసు వచ్చునట్లు, మాయయ్యమనసు నీరగునట్లు, నాగౌరవమునకుఁ దగునట్లుత్తరముఁ జెప్పితివే! నీప్రజ్ఞ నేమనికొనియాడుదు! మనమెంత దృఢనిశ్చయులమైనను నేమి లావణ్యరాశిజాడ తెలియదుకదా! ఓసీ! అన్నట్లు, నాకుజ్ఞాపకమువచ్చినది. ఊనగరికివచ్చిన యోగిని యడిగినప్రశ్నముల న్నిఁటినిఁ జక్కఁగాఁ జెప్పునఁట. కళానందుని యున్నతావుఁగూర్చియు నాకాతనిపొందు లభించుటంగూర్చియు నామెనడిగివత్తునా? దానంజేసి హృదయము కొంతయూరటఁజెందునేమో!

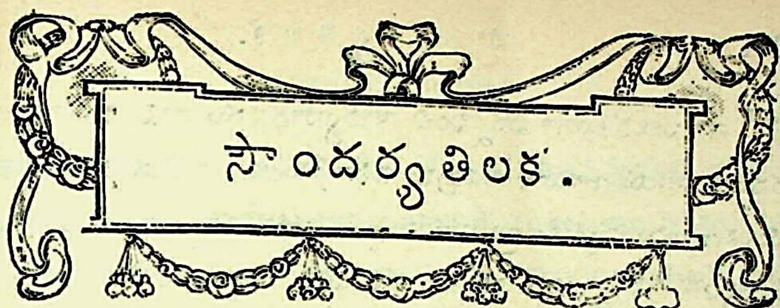
అనిపలికెను. ఆమాట కేదియో మాఱుపలుకఁదలంచి చెలికత్తెయు ద్యమించుచుండ నంతలోఁ దలవాకిటనుండి రాగలతికా రాగలతికా యని పిలుపు వినంబడెను. రాగలతిక మేడదిగివచ్చి గుమ్మముదగ్గఱ నొక ముసలిదానింజూచి నీవెవ్వ రేమికతమున వచ్చితివనియడిగెను. ఆమెయు నాయూరుపేరు నీకేల? నీతోడ వియ్యమందఁదలఁచినపుడు చెప్పెదనుగాని ముందిది యాలకింపుము. నాఁడొకసన్యాసి సౌందర్య తిలక కెట్టులైన నందఁజేయుమని పూలవర్తకునిచేతి కిచ్చిన దివ్యకుసు మం బిదిగో. యోగిని మీకందఁజేయుమని నన్నంపినది. ఇంకనన్ను నీప్రశ్నలతో బాధింపకుము. నేనరిగెదను. అని యొక గడ్డుమాట నిచ్చి రాగలతిక యేదో యడుగఁదలంచి యెన్ని పిలిచినం బలుకక వడివడి నడచిపోయెను. ఆయద్భుతప్రసంగముచే రాగలతిక మ్రా న్పడి కొంతసేపు వెఱ్ఱిచూపుఁజూచి తుదకు మేడమీఁదికిం జని యా వృత్తాంతము దనచెలికిం దెలుప నామెయు నమ్మలేకనమ్మి రాగల తిక చేతినుండి మూటలాగికొని పట్టరానిసంభ్రమముతో దానినివిప్పి యంగలత గడగడవడఁకఁ జెమ్మటలుగురియ నలిగియున్న మొగలి యాకు టుత్తరమును దనలోఁదాను చదువుకొనసాగెను. రాగలతిక యు నింతకన్న నెక్కుడగు నాత్రముతో దానిం జూడఁగోరెను. కాని చెలి యేమనునో యని సందియమొంది యూరకుండెను. గుణో త్తమ తత్తరమున నుత్తరమెల్లఁజదువుకొని కనుదమ్ములనుండి యా నందబాష్పములు ముత్యాలచేరునట్టు చెక్కుటద్దములనుండి దిగజాఱ "రాగలతికా! ధన్యురాలను. ధన్యురాలను. నన్నుఁబట్టుకొనవే! అమ్మో! రావే యనిపిలిచి యది రాకమున్న సెజ్జపై వ్రాలి "హా! ఇది యామహాపురుషుని యొద్దనుండియే వచ్చినది. ఇదిమనమనుకొనినటుల సిద్ధకుసుమముకాదు. మొగలియాకు. ఇదిగో చూడుమని రాగలతిక పైఁబాఱవైచెను. రాగలతిక దానిఁజదువుకొనుచుండ గుణోత్తమ

నడుమ దాసింబిలచి "యోసీ! ఆయక్షరములపొంకమేమే! ఆసందర్భ శుద్ధియేమే! వచనరచనఁ జూడుము. హా! ప్రాణేశ్వరా!" ఈమంద భాగ్యురాలికతమున నిలువిడిచి దేశాంతరములపాలై పోతివిగదా! య నుచు నిట్టూర్పు నిగుడ్పసాగెను. రాగలతికయు గమొము మందహా సచంద్రికలచే వికసింప "చెలీ! నీవుకావుగాని మేముధన్యులమైతిమి. పాపము! సంతసించుటకు నాగవల్లి లేదయ్యె. పాపమిది దొరకదను నిరాశచే నదియెందేనియరిగినది. ప్రాణసఖీ! దీనింబట్టి కళానందుఁడు సుఖియై యున్నవాఁడని తోఁచెడును. నీవింక వగఁగూలవలసిన పని లేదుసుమీ!" అని హెచ్చరించి యాలేఖ క్రిమ్మఱ నామెకిచ్చెను. కమ్మమరలఁగైకొని యింకొకసారి చదివిచూచి రాగలతిక తనచేష్ట లఁజూచి నవ్వుచున్నను సరకుఁగొనక మొగలియాకును ముద్దుపెట్టు కొని కన్నులనద్దుకొని చేతులుమోడ్చి మ్రొక్కి చెలింగనుంగొని యి ట్లనియె. ప్రియసఖీ! ఇందలి సువర్ణములు సువర్ణములు కుప్పవోసి నట్లున్నవి చూచితే. ఈలేఖ పలువురచేతులం దిరిగినచ్చుటచేఁ గమ లినదయ్యుఁ జిఱుతమబ్బులచాటుననుండు లేఁతచందురులాగున శోభ లీనుచున్నదిసుమీ! అంతదూరమున నున్నను హృదయమునామీఁద నే నిలిపియున్న యారాజకుమారున కేమి ప్రత్యుపకారముఁగావిం పనోపుదునే! ఈలేఖలో వాసుదేవుమాటఁ దలపెట్టుటచే నీతఁడు ద్వారకానగరమం దున్నవాఁడని తోఁచెడును. అతనిందోడి తెచ్చుట కేరినయుప సంఘుమని మాయప్పతోఁజెప్పవే" అని కేతకీదళము నుద్దే శించి "మోదకళమా! ఎన్నినాళ్ళు నీనిమిత్తము నిద్రాహారములు లేక పలవరించితిని! ఎన్నిప్రయత్నములు చేయించితిని! నీ వచేతనపదా ర్థమనయ్యు నెంతకాలము నాకగపడకుండఁ దడవుచేసి నన్నలమట నొందించితివే! ఎంతజాగొనర్చినఁ బ్రాణేశ్వరుని కుశలవార్తఁ దెలిపి తివి. కావున నీవు నంస్మరణీయురాలవే యగుదువు. ఇదె నాయంజలింగై

కొనుము. ఆసుకుమారుని హస్తపద్మమునందుండుటకు నీవెంతపున్నె ముఁజేసితివోకదా! యని పరిపరివిధములఁ గాముకజనసామాన్యమగు చిత్రసంభాషణము సలుపుచుండెను. ఇంతలో భోజనమునకు రమ్మని పరిచారిక లరుదెంచుటయుఁ దత్ప్రసంగమునూని యాలేఖను భద్రముగా దాఁచుమని రాగలతికకు నొక్కిచెప్పి యిచ్చి లోనికి వికసించిన ముఖారవిందము తోఁజులుకనైన హృదయముతో నానందముం దెలుపుచూపులతోఁ గొంతకాలమునుండి యెన్నఁడులేని యొయ్యారముతోఁ బానసంబున కరుగుచుండ సేవకులెల్ల నామె తొంటివగపువిడుచుటకు నెద్దియేని కారణముండవలయునని యూహించిరి. భోజనము చేయుచు యోగిని తనకుఁజేసిన మహోపకారమును దనపైనామెకుఁ గలనిర్హేతుక దయాపూరకృపయుం దలంచి మనమున నామెకనేక వందనములఁ జేయసాగెను. భోజనానంతరమున రాగలతికయొద్దకు వచ్చి మఱునాఁడుదయమున యోగినికిఁ దనవందనము సమర్పింపుమని యానతిచ్చి యాదినమున వీణాగానముతోడను జిత్తరువు వ్రాయుటతోడను నాట్యముతోడను గడువిలాసముగాఁ బుచ్చెను.

మఱునాఁడుదయమున రాగలతిక యోగినిం దర్శించుటకుఁ బోవసమకట్టి తలవాకిటికి వచ్చునప్పటికిఁ బురజనులుకొందఱు బాటం బోవుచు "యోగినినిన్నరేయి శ్రీపార్వతీదేవి నారాధింపఁ గైలాసమున కరిగినదఁట. ఆహాహా! ఆమెమహిమము నెన్న నెవరితరమగు" నని తమలోఁ జెప్పుకొనుచుండవిని చెలి కావార్తఁదెలిపి పయనము మానుకొనెను. రణార్ణవుఁడుఁగూడ నావృత్తాంతము విని తనతోనామె మున్న వాకుచ్చినట్టు చేసియుండునని యోగినిరాక నిరీక్షించుచు దినములు గడుపసాగెను.

మొదటిభాగము-సమాప్తము.

ద్వితీయ భాగము.

మొదటి ప్రకరణము.

పాండవులపాలికిఁ దనసందేశముఁ గైకొనిచనిన కళానందుం డెన్ని నాళ్ళకును ద్వారకా నగరమునకు మరలిరామి వాసుదేవుఁడు తద్దయుఁజింతించి యాతని నమ్మకమును గూర్చి యించుక సంశయ మంది మరల నతఁడట్టివాఁడుగాఁడని నిశ్చయించి యుధిష్ఠిరుఁడు వాని నంపక జాగొనరించెనో మార్గమధ్యమున నాతఁడు దైవవశమునశిశు పాలాదులగు జరాసంధ పక్షపాతులచేతం జిక్కెనో యని తనవేగుల వాండ్ర నలుగెలంకులకంపి యరయుచుండెను. ఎంతయారసిన నాతని జాడ రవంతయేనిఁ జిక్కకునికి విసిగి యసురాంతకుఁ డొక్కనాఁడు తన కనుకూలవర్తనుఁడగు నక్రూరునిఁ జేరఁబిల్చి కూరుచుండ నియమించి యిట్లనియె. “ అక్రూరా! ఎఱుఁగుదువుగదా నాఁడిక్కడకు వచ్చిన కళానందుని! కార్యాంతరమువిూఁద నాతనిఁ బాండు నందనులపాలి కనిపినాఁడను. ఎన్నినాళ్ళకు నా రాజకుమారుఁడు రాఁడయ్యె. నీవొక్కసారి యింద్రప్రస్థమునకుంజని జాగునకుఁ గారణము దెలిసికొని పాకముదప్పినఁ గార్యము సెడునని యుధిష్ఠిరునితో ధృఢముగాఁ బలికి కళానందుని వెంటఁబెట్టుకొనిరమ్ము. జరాసంధ సంహారముగాక రాజసూయము నెఱవేఱుట యసాధ్యమని యారాజు

తో నా పలుకులుగా విన్నవించి కార్యసాధనము గావించుకొని సత్వరము రావలయుఁజుమీ. అనవుడు నకూరుఁడు వల్లెయని యెద్దియో పలుకఁజూచునప్పటికిఁ బ్రతీహారివచ్చి జోహారొనర్చి దేవా! నలుగురు శిష్యులతో నెన్నఁడును మనము కని విని యెఱుఁగని యొకముదుసలి జడదారి కరభుండనువాఁడు దేవరతోఁ గొన్నియంశములు ముచ్చటింపఁ గోరుచున్నాఁడు. ముదలయయ్యేనేని తోడుకొనివత్తునని మనవి సలుపుటయు నందనందనుఁడు త్వరితముగ వారిందోడి తెమ్మని యానతిచ్చి యుచితాసనములు వేయఁబనిచి మునిరాక కెదురుచూచుచు నిలువంబడియెను. మూర్తిఁగైకొన్న నాలుగువేదములననువునఁ గంఠములెత్తి స్వస్తిపనసలు చదువుచు నలువురు శిష్యులు వెంటరా వేదపురుషునట్లు కరభుఁడు బహుద్వారములుదాఁటి సౌధముకడ కరుదెంచుచుండ నల్లంతదూరమునఁ గాంచి యాదవుఁడు మౌనిబ్రహ్మతేజమునకును శాంతమునకు నచ్చెరువడి భక్తియినుమడింపఁ గేలుమొగిచి యెదురువచ్చి చరణారవిందముల కెఱగి పీఠమునఁగూర్చుండబెట్టి యర్ఘ్యపాద్యముల సమర్పించి సుఖోపవిష్టుండైన యాతనితో నిట్లనియె. దేవా! మీరు ద్వారకానగరమును మా గృహమును బావనము సేయఁదలఁచి యరుదెంచిన మహేశ్వరులని తోఁచుచున్నది. సాటిలేని మహిమగలవారనియుఁ గోపమెఱుఁగని సుశీలురనియు బాల్యమునుండి వీనులవిందుఁగావిందుగాని కన్నాఱఁగన్న భాగ్యము లేదు. నేఁటికిఁగదా మాకన్నులకఱవుదీరినది. ఇప్పుడుగదా మానోఁచిన నోములు పండినవి, మా చేత నేకార్యముచేయించి తక్కిన రాజలోకములో నన్నెక్కుడుగా గౌరవింపఁదలఁచివచ్చిరో యాపని యానతిచ్చి నన్ను ధన్యునిఁ జేయ వేఁడెద.

అనవుడు కరభుండు వాసుదేవుని నెమ్మొగముఁజూచి మెల్ల మెల్ల నిట్లనియె. దేవా! జగమునఁగల వంగసములలోనెల్ల రాచకొ

లము పాపభూయిష్ఠమైనది. ప్రజాపరిపాలన మొనర్తుమను వంకఁబెట్టుకొని పక్షులఁ జెఱఁబట్టుటయు జనులం బీడించుటయు మునుల ధిక్కరించుటయుఁగాని వేఱొకటి కానరాదు. క్షత్రియాన్వయములపై నాకింత కినుక వొడముటకుఁగల కారణమేమనినఁ జెప్పెద నాలకింపుము. జ్వాలాజిహ్వుఁడను ముక్కిడికక్కసునిచేఁ జిక్కి స్రుక్కుచు నిందు మఱియును నొకరాచపట్టి యదృష్టవశమున నందుండి తప్పించుకొని వచ్చి నాయాశ్రమముం బ్రవేశించి నాశరణముఁజేరి సుఖంబున నుండె. అంతఁ గొన్నినాళ్ళకు వేఁటతమకంబున శిశుపాలుఁడు మదీయాశ్రమము నేనింటలేనితఱిఁ బ్రవేశించి యిచ్చవచ్చినట్లు పరివారసమేతుఁడై మెలఁగి కట్టకడతనమున నెట్టకేలకు నిందుమతిం బట్టి బలిమిచేఁ దనపురమునకుం గొనిపోయెను. కటకటా! తన కభయప్రదానముగ నందుమని నానెలవుచేరినయాయిందుమతిని నేనసంరక్షింపలేనైతిని. ఆయింతి యెంతపొగులుచున్నదో! నారాయణా! నాటఁగోలె నామె నిమిత్తమునాచిత్తమొందు ఉత్తలపాటు చెప్పఁదరముకాదు. నాకలుక సంపూర్ణముగఁబొడమిన బ్రహ్మాండములను గడగడవడంకఁజేసి శిశుపాలుని నిర్మూలింపలేనె? ఆదురాత్ముని సాహసముఁ జిత్తగింపుము: నాయాశ్రమమున నున్నదనియైన నాపడఁతిని విడువక యెత్తుకొనిపోయెను. తెలియనివానిపై నలుకఁజూపరాదని నేను ధర్మమార్గోచితముగ నాతనికి నాశిష్యులవలన సందేశమంపి కన్యను నాయొద్దకుఁ బుత్తెంచుమని వేఁడుకొంటిని. దానికిఁ బ్రత్యుత్తరముగ నాపాపాత్ముఁడంపినసందేశము నాలకింపుము. "యువయువతీజనముల పరస్పరానురాగములును, జిగురుబోండ్ల వాలుచూపులవాడిమియు, మోదుచెట్లవలె నామరణబ్రహ్మచారులగు నిరాహారు లెట్లెఱుఁగుదురు, మీకుఁదెలియని యంశములలో సంబంధము గలుగఁజేసికొని యున్నగౌరవ మేలచెడఁగొట్టుకొందురు? అదియటుండ నాపడఁతుక య

వివాహితకావుననొకరిసొత్తుకాదు. దీనినపహరించిన దోషంబులేదు. ప్రజల యర్థము, ప్రాణము, శరీరము, సర్వమును రాజుదేయని ధర్మశాస్త్ర ముద్ఘోషించుచున్నది. ఈముదిత నాదేశమున నుండుటచే నాయిచ్ఛవచ్చినట్లు చేయుట ధర్మేతరముకాదు. పరిపక్వమైన ఫలంబుచెట్టుపైనఁగానఁబడిన రాచిలుక దానిపైనుఁజికి పంటనొక్కి రసమూని యనుభవింపక విడుచునె! కన్యాశ్వము బాయనిదియగుబాల కనఁబడుట రాజట్లుచేసిన నేమియనుచితము? ఈధర్మములు వీరికిఁ దెలియవుగాన కొన్నినాళ్ళు శుశ్రూషజేసి నేరిచికొనఁడు” అని మాధవా! సందేశమిది అని కోపావేశమున నించుక యూరకుండెను.

వాసుదేవుఁడును జరిగినచిత్రకథకును శిశుపాలుని సాహసమునకు నచ్చెరువడి యదియు నించుకమంచిదేయని మనమున హర్షించి చైద్యునకంత్యకాల మాసన్నమగుట నిశ్చయించెను. ఇంతలో సంధ్యాకాలము సమీపించుటఁజేసి మౌనియు శిష్యులును నారాయణుఁడును నియమితార్ఘ్యప్రదానము నొసఁగఁజనిరి. అనుష్ఠానములు ముగిసినవెనుక యతి నతిప్రీతిమై లోనికింగొంపోయి వాసుదేవుఁడు కందమూలములు ఫలములు నావుపాలుపిండినంటలతో విందారగింపఁజేసి సంతుష్టహృదయునింజేసి కృతార్థుఁడనైతినని పలుమఱుగ్గడించెను. తరువాత వెనుకటి కథాసందర్భమందుకొనుటకుమౌనియత్నించుచుండ నింతలోఁ బ్రతీహారియరుదెంచి చేతులుజోడించి, దేవా! దివ్యపురుషునియటుల నున్నాఁడు. ఊరుపేరుజెప్పుమన్నఁ జెప్పఁడఁట. ఒక నిమేషమయిన జాగుసేయక మీతో మాటలాడవలయునఁట. సెలవేమియని యెదుట నిలువంబడియెను. అంతటత్వరితమున వచ్చినవాఁడు రాజకార్యముమీఁదఁగానిరాడన లోనికివేగముగరమ్మన యానతిచ్చెను. ప్రతీహారియు నావలకుఁజన యాపురుషుని మాధవుపాలికంపెను.

మునియును, శిష్యులు ముకుందుఁడును దివ్యసుందర విగ్రహమువాని, నతిచాకచక్యముగలవాని, మీసకట్టుబొత్తుగారానివానినరువదియేండ్ల నయసుఁగలవాని నారాచకొడుకుంగాంచి యీతఁడెందుండివచ్చెనో యని చింతించుచుండిరి. అతఁడు సమీపించుటయు వాసుదేవుఁడు చేసన్నచే నొకపీఠమునఁ గూరుచుండుమని చెప్పెను. ఆవచ్చినపురుషుఁడు వాసుదేవునిసన్నిధింగని యాతనికిం జోహారొనర్చి యెదుటనిలచి యిట్లనియెను. నాకుఁగల కార్యపువేగిరము నన్నుఁగూర్చుండనీయదు. నందనందనా నీమాట కడ్డుపలికితినని కోపింపక యొక్కసారి యొకగదిలోనికి వచ్చితివేని నాకులగోత్రములు నాపేరు నాయున్నయునికియు నావచ్చినపని నీకు విన్నవించెదను. అనవుడు నందకుమారుఁడు మునిపురందరుననుజ్ఞవడసి యాపురుషుని లోనికిఁదీసికొనిపోయి రెండుగడియలసేపు ముచ్చటించిరి. వారిసంభాషణ మెట్టిదో యెవ్వరు నెఱిఁగినవారులేరు. మునికిఁగాని శిష్యులకుఁగాని వచ్చినపురుషుని పేరైనఁ దెలియరాకుండ పురుషోత్తముఁ డాతనితో వలయునంశములన్నియుఁ బ్రశంసించి యెట్టకేలకు వానితో గదినుండి బైటకువచ్చి వాని నా మునిసన్నిధానమునఁ గొండొకసేపుండుమని కూరుచుండఁబెట్టి యే కారణముననో ముని యచ్చటికి వచ్చినపని యంతయు నాతనికిం దెలియఁజేసెను. తనపని క్రొత్తవానికి నందనందనుండు తెలియఁజలుకుటచే నాతఁడెవ్వఁడో యెఱుఁగఁగోరి కరభుఁడు శాంతవచనములతో నిట్లనియెను. మాధవా! ఈపురుషుండెవ్వఁడు? ఈతఁడు మనకార్యమునకుఁ దోడగునే యనిన వాసుదేవుఁడు పురుషునివంకజూచెను. చూచుటయు నాపురుషుండు చిరునగవు మొగమున నంకురింప మునీంద్రా! నేను గిరివ్రజపురమునుండివచ్చితి. నాపేరు జాతవేదుఁడు. నేనొకరికి మిత్రుఁడగా నొకరికి శత్రుఁడనుగాను. మీసంకల్పము జనార్దనుండు నాకెఱుఁగఁజేసినాఁడు. నాయొద్దఁగలసాయమున్న నే నొనర్చెద.

కాని నాకొక్కమాటఁ దెలుపవలయు. నాపోవుకార్యమున నాకుజయ ముసిద్ధించునట్లు మీరాశీర్వచన మొసరించితిమనుటయే యనిపలికెను. కరభుఁడు వానిమాటలకలరి "యీప్సితార్థసిద్ధిరస్తు"ని దీవించి యట నుండి పోవనపుకట్టి వాసుదేవునితో నిట్లనియె. "నేనింక నాయాశ్రమమునుంగూర్చి పోవలయును. నీవు నిప్పుడు పాతమతివి. చుట్టముకడనే యున్న నూరకుండవు. సామోపాయయుక్తినో దండోపాయ శక్తినో మాయచేతనో శిశుపాలుని శిక్షించి యిందుమతిని నాకర్పింపవలయు ను. అనంతరము నీయిచ్చవచ్చినవానికా మచ్చెకంటినిచ్చి పెండ్లిసేయుము. సంసారసంబంధములు తెంపుకొన్నమాకును దైవవశమున ననురాగగుణములు సంభవించినవి. చేదినగరవృత్తాంతములు నీవేమైన నెఱుఁగఁగోరితివేని యిదె నాశిష్యుఁడు చారాయణుఁ డక్కడ నుండి వచ్చినవాఁడు. వానినడుగవచ్చునని పలుకుటయు వాసుదేవుఁడు చారాయణుంజూచి యిప్పుడుశిశుపాలుండెందులకైనఁ బయనమై యున్నవాఁడా? ఆతనినగరమున నూతనపురుషుఁడెవ్వఁడైన బంధీకృతుఁడై యున్నవాఁడా? ఇప్పటికిందుమతి నింకను బెండ్లి చేసికొన లేదా! యని యడిగెను. ఆచారాయణుఁడును నారాయణునవంకవడం కుచుఁజూచి "దేవా నేను చేదిపురినుండి బయలుదేఱునప్పటికి శిశుపాలుఁడు మగధరాజసందర్శనార్థమై యరుగఁదలఁచి పయనమునకు జతనము సేయించుచున్నాఁడు. ఇఁక నాలుగైదుదినములలోఁ బోవచ్చును. మఱియుఁ గొత్తపురుషుఁడొక్కఁడు వానిపేరెవ్వరో నే నెఱుఁగనుగాని యతిసుందరుఁడు మార్గవశమున నొంటరిగఁబడియుండఁ జారులచేఁబట్టుపడి చెఱలోనున్నవాఁడు. ఏకారణముచేతనో యింతవఱకు నిందుమతిని రాజు పాణిగ్రహణము చేసికొనలేదు. నేనింతకన్న నేమియు నెఱుఁగనుజుండీ"యని విన్నవించెను.

అనంతరము కరభముని తన్నడిగినమాటలకుఁ దానొసర్పవల

సిన సాయమునకుఁ దగునట్లు గోవిందుఁడు వానికి వీనులవిందుగా నిట్లనియె. మునివర్యా! శిశుపాలుండు జన్మప్రభృతిఁ గడుదుర్వర్తనండై యున్నవాఁడు. కాలాగ్ని తుల్యుఁడగు జరాసంధుని కీలుఁడు దండనాథుఁడై యాతని యండనుండి నన్ను సరకుగొనక నాతోడిచుట్టరికము మానుకొనియున్నవాఁడు. ఆదురాత్ములిరువురు జగత్కంటకులై యున్నవారు. అందు శిశుపాలుని మున్ముగా శిక్షింపవలనుపడదు. జరాసంధుని గడతేర్చిన యనంతరమునఁ గోలలూడినపామును మోదినట్లు చులకనఁగా శిశుపాలు నేలపాలుజేతు. వాఁడు నాచేతఁగాని చావఁడని మున్ను వాఁడుపుట్టినయప్పు డశరీరవాణిపలికినది. నాబుద్ధిబలమునకుఁ బాండవేయుల బాహుబలమునకు మీయాశీర్వచనబలంబుతోడుపడునేని యాజగత్కంటకులపీడ తొలంగి యనతికాలమున వసుమతి సుఖింపఁగలదు. తమరాశ్రమమునకుఁ బోవఁ ద్వరపడుచున్నారు. కావున నేను తమసెలవున కాటంకముఁ జెప్పువాఁడనుగాను. అన్నిఁటికన్నమున్న మీయిందుమతి మీయాశ్రమమున కనతికాలమున వచ్చును. దీనికి సందియములేదు. మీరలింక సరుగవచ్చును. అని దండప్రణామము చేసి దీవెనలవడసి పయనమైనమునిని గొంతదవ్వు సాగనంపి మరలవచ్చి జాతవేదునితోఁ గొన్నిరహస్యములను ముచ్చటింపఁదొడఁగెను.

జాతవేదుఁడును శ్రీకృష్ణుఁడుఁ గొండొకసేపు మాగధునిచర్యఁ జెప్పుకొని సంతసించి శిశుపాలుని జరాసంధునితోఁగలియకుండఁజేయవలయునని తలపోసి యుపాయము వెదకుచుండిరి. అంతలో వాసుదేవుని మనమున కేద్దియో తోఁచుటంజేసి యాతఁడు జాతవేదుని చెవిలో నొకరహస్యముపదేశించి తనవేసులవాఁడయిన సుశీలవుని వానికి సాయముగ నుండుమనిచెప్పి పొద్దుగుటచే నిద్రింప సరుగఁదలఁచుచుండ నంతలోఁ బ్రతీహారి మరల కై వారము సలిపి "దేవా! పాండ

వులపాలినుండి సూతకుమారుఁడు ప్రాతిగామివచ్చి దేవరచరణారవిందముల దర్శింపనున్నాఁ"డని విన్నవించె. వాసుదేవుఁ డామాటలు విని చిఱునగవునగి "యేమి! యీదినమున రాజకార్యములనేకములు వితర్కింపవలసివచ్చె. ఇది కడుసుదినముగద!"యని వాని సత్వరము రానిమ్మని ప్రతీహారికానతిచ్చె. అంతటఁ గొన్నినిమిషములలో సూతులకుచితమగు వేషముతోఁ దనపొడుగు విగ్రహమునీడయే దనరాకఁదెలియఁజేయఁ బ్రాతిగామిమందిరముఁజొచ్చి దేవకీతనయుని చరణసరసీరుహములకుం బ్రణమిల్లి చేతులు మొగిడ్చి నిలిచెను. చిరునగవుతో నాతనిదీవించి వాసుదేవుఁడు పాండవుల యందఱికుశలము వేఱువేఱుగనడిగి యాతనిఁ గూరుచుండఁబనిచి సందేశమెఱిఁగింపుమన వాఁడిట్లని విన్నవింపఁదొడఁగెను. "స్వామీ! నాఁడర్జునుఁడు దేవరసాన్నిధ్యమునుండి యింద్రప్రస్థమున కరుదెంచి తమరు పంపుదుమని సెలవిచ్చిన వర్తమానమున కెదురుచూచుచుండెను. ఏనాఁటికిని మీయొద్దనుండి యేమాటయుం దెలియకునికి యుధిష్ఠిరార్జునులు మనమున నెంతయుఁ జింతిలుచున్నవారు. నారాయణా! యర్జునునకును నీకును మేనులు రెండుగాని యాత్మయొక్కటి యగుటచే నీయొద్దనుండి రాఁదగిన వర్తమానము రానందుల కాతఁడొందు పరితాపమింతయని చెప్పరాదు. రాజసూయమహాధ్వరముం గూర్చి యుధిష్ఠిరుఁడు మీనిశ్చితాభిప్రాయ మెఱిఁగిరమ్మని నన్నుబుత్తెంచె" అనవుడు యాదవకుంజరుఁడు ముక్కున వ్రేలుపెట్టుకొని యక్కజపడి "కళానందుఁడక్కడికిఁ జేరనేలేదా! హా! ఏమివిధికృతము! అట్లయినఁ జారాయణుఁడు చేదిపురమునఁ జూచినవాఁడాతఁడై యుండునా!" యని వగచి ప్రాతిగామిఁగనుంగొని యధ్వరముంగూర్చియుఁ దక్కిన రాజకార్యములఁగూర్చియు నేనే కొన్నాళ్ళలోవచ్చి ముచ్చటింతునని యుధిష్ఠిరార్జునులతోఁ నుడువవలయు. నీవుదయమున నింద్రప్రస్థపురము

నకు మరల నరుగవచ్చునని సెలవిచ్చి జాతవేదునకుఁ గొన్నిసంగతు లుపదేశించి యారాత్రి యిరువురును నిద్రించిరి. మఱునాఁడు జాతవేదుఁడు లేచి తనదారినిఁ బయనమై మోఁదులకో యరిగెను.

రెండవ పరికరణము.

కరభాశ్రమమునుండి యిందుమతి శిశుపాలునివలన బలిమిచే నిజపురమునకుం గొనిపోవంబడినదిమొదలు బెంగఁగొని యాయంగన యున్మాదినియుంబోలె వ్యవహరింపఁ జొచ్చెను. నాలుగైదు దినము లాగతి మతిచెడియుండి యనంతర మలవాటుపడి తనపై నాపడఁతి వలపు తప్పక నిలుపునను నమ్మకముతోఁ జేదినాథుఁడు దానియాక్రందన ధ్వనులను రోదనమును సరకుఁగొనఁడయ్యెను. కాని యెన్నినాళ్ళకు నాయింతి యొక్కమచ్చునసే చచ్చినదియుంబోలె నెవరుపలుకరించినం బలుకక, యేమియిచ్చిన మెచ్చక విరియఁబోసికొనిన కచభారముతో, డస్సినమేనితో శిశుపాలుని కులనిర్మూలముఁ గావించు మహారాక్షసియోయన భయంకరాకారమైయుండె. పురజనులందఱుఁ జేదిరాజువంశమునకుఁ గీడుమూడుకాలము సమీపించుటచేతనే శిశుపాలున కట్టివిపరీతబుద్ధులుత్పన్నములైనవని చెప్పుకొని భయపడసాగిరి. పౌరులమాటలొక లెక్కలోనికింగొనక తనకు హితము నాలోచించి చెప్పునాప్తమంత్రుల యుపదేశము చెవినిడక శిశుపాలుఁడా యిందుమతిపై డెందమునిలిపి యామెకిష్టమున్నను లేకున్నను నెట్టులయినఁ బెండ్లియాడ నిశ్చయించుకొని తనభోగకామినులఁ గొందఱ నామెకడ నియోగించి తనపైననురాగ ముదయించునట్లు చేయుమనెను. తనశక్తికొలందిని వారునుమాటిమాటికి నిందుమతికి ధైర్యము

దెలిపి శిశుపాలుగుణములు స్తవముజేయుచుఁ బ్రియత్నము సేయఁ దొడఁగిరి.

కళానందుఁడు చేదినగరమున శిశుపాలునిచేత నానావిధముగాఁ జెఱనుంచఁబడియుఁ దనపూట్ల చమత్కృతిచేతను, శాంతిస్వభావనిష్ఠ చేతను రాజుమనమున కానందము గలిగించుచు, బాధింపఁబడిన వానియట్లుకాక స్వేచ్ఛగా నున్నవానిచందమున మెలఁగుచుఁ దనకులగోత్రములునామధేయమున్మాత్రముజెప్పక యప్పటికప్పు డెద్దియోనంక జెప్పుచు సౌందర్యతిలకపై హృదయము నిలిపి వాసుదేవపాదరాజీవములపై మనస్సునుంచి యాతనికృపచే నీవిచారసముద్రము దాఁటవచ్చునననాసతో మేను నిలిపి కాలముఁబుచ్చుచుండెను. కళానందుని చక్కఁదనమునకును, దెలివికిని శిల్పములయందుఁగల విన్నాణమునకును శిశుపాలుండు మెచ్చి యచ్చెఱువడి యతనిం దనదేశమునను చుకొని నెద్దియో యున్నతమగు నుద్యోగము నొసఁగవలయునని పలుమాఱు తలఁచుచుండెను. ఇందుమతిని మహారాజు చేదిపురమునకుఁ దోడుకొనివచ్చుటయు, నామెనిరంతరసంతాపమున గ్రుక్కుటయు, నామె ననునయింప భోగకామినుల దాసీజనుల నాతఁడు నియోగించుటయుఁ, గరభశిష్యుఁడగు చారాయణుఁడు సందేశముఁ దెచ్చుటయు, మునివాక్యముల రాజు నిరాకరించుటయు విని కళానందుఁడు దిక్కులేని యానెలంతుకపూర్వవృత్తాంత మెఱుంగఁగోరి సమయమున కెదురుచూచుచుండెను. అట్లుండ నొకనాఁడు శిశుపాలుండు వేటతమకమున నెందేనియరుగుటయుఁ గళానందుఁడిందుమతీసమీపమున నెల్లప్పుడుండు నొక్కదాసిం బిలిచి చమత్కారవచనముల దాని నవ్వించి దానిచిత్తవృత్తి నెఱిఁగి మెలఁకువతో బుజ్జగించి తనమాట లెవ్వరితోఁ జెప్పకుండునట్లు దానిచే నొట్టుబెట్టించుకొని యిట్లని యెను. “ఓసీ! ఇందుమతిజన్మాదికవృత్తాంత మడిగి తెలిసి నాకెఱిఁ

గింపవలయును. నాకీపని జేసితివేని నీఋణముదీర్చుకొందును. ఇక్క-
డివారందఱిలో నీవు గడుయోగ్యురాలవుగ గనబడుచున్నావు. ఎవ్వ
రు లేనిసమయమున నామెనడిగి యట్టిసమయమునసే నాకు దెలుప
వలయుజుమీ!" యని పలికెను. అదియు నాపలుకుల కులరి యిట్లని
యె. "దేవా! యీమాత్రపుబని నేనొనర్పలేనే! యింతియగాదీ
యిందుమతిచెఱ విడిపించు ప్రయత్నమేదయిన మీ రొనరింతురేని
నా చేతనైన సాయమును నేను జరపుదును. ఇది మా యంత్రిపురికి
వచ్చిననాటగోలె నామనస్సు విచారాగ్నిచే సంతప్తమగుచున్నది.
నాకీశిశుపాలుని కొలువునందుండ నిచ్చలేదు. నిరంతరము మద్యపానా
సక్తుడై సుందరియగు పరాంగన తన కంటబడువేగమే దానిం
దనకు గూర్పుమని మమ్ము శ్రమపెట్టుచుండును. వీనిపెట్టు నిక్కట్టు
లు పడజాలక యేదేశాంతరమైన బోవజూచుచున్నాను. తమ రీ
చెఱనుండి విముక్తులగుటతోడనే నన్ను మీయొద్దనుంచుకొనవలయునని
వేడుకొనుచున్నాను. అదిగో నావల నెవ్వరో వచ్చుచున్నారు. మీ
చెప్పినపనియం దప్రమత్తముతో వర్తిల్లెద." అని సాగిపోయెను.
తాను శత్రుమండలమధ్యమున నుండుటచే దనహృదయ మొకింత
వెలికిబొక్కినను దనకుం దానురక్షింప దలచినవారికింగూడ చేటు
వాటిల్లునని మెలకువతో వర్తింప బ్రయత్నించి కళానందుడు
కృషి చేయసాగెను. తరువాత మూడునాళ్లు గడచుటయు నాటి
సాయంకాలమున దాసిమెల్లమెల్లనవచ్చి కనుచీకటి నొకమల్లెపందిరి
యొద్ద నెద్దియో చింతించుచు గూరుచున్న కళానందునింగాంచి చెవి
లో నిట్లనియె. "అయ్యా! యీదినమున నంతఃపురకాంతలు మద్య
పానము జేసి విలాసముతో నాట్యమాడుదురు. నా కాయుత్సవమున
కరుగనిచ్చలేదు. నీవు రెండుజాముల రాత్రి యగునప్పటికి యిందుమతి
యున్న గదిలోనికివత్తువేని యామెచారిత్రము నీవువినునట్లు పలికిం

చెడ. నీగుణములు నీచక్కఁదనము నీకామెపైఁ గలిగిన నిర్హేతుకకృప యు నేనామెకు విన్నవింప నెంతయు నామె సంతసించి నిన్నుఁజూడఁ గోరెను. సత్త్వరే" యనవుడు నాతఁడు నల్లెయని చెప్పినకాలమునకు సిద్ధముగనుండెను. దాసివచ్చి యాసమయమున కాతని నాగదిలోనికిఁ దీసికొనిపోయి యామెయెదుట నొకపీఠముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టెను. వెంటనే యిందుమతి సిగ్గునలేచి తలుపుచాటునకుంజని మున్ను తన్నలమియున్న నెవ్వగయంతయు నెందోయరుగ దాసింబిలిచి యేమియో గుసగుసలాడెను. కళానందుఁడు దాసికిం గనుసన్న యొసఁగుటయు నది యిందుమతికి సంజ్ఞచేయ నామె తన చారిత్రమునంతయు మున్ను శ్రావణునకుఁ జెప్పినచందమున విన్నవించి శ్రావణుఁడు దన్ను రాక్షసమధ్యమునుండి బ్రతికించి తననిమిత్తము మేనుదొఱఁగెనని చెప్పెను. తోడనే కళానందుఁడు వేఁడికన్నీరు కాలువలు వెడలి చెక్కులదిగజాఱ "హా! శ్రావణా! కడతేఱితే" యని మూర్ఛిల్లెను. ఇందుమతియుదాసియు నిదియేమని యక్కజపడి శైత్యోపచారముల నాతనికిందెలివిఁగలుగఁజేసిరి. "హా శ్రావణా! సేవకుఁడనను పేరే కాని తండ్రిలాగున ననుబెంచితివి. పెద్దకాలములో సుఖముగా నింట గాలముబుచ్చవలసిన నిన్ను నిర్దయాత్ముఁడనై కాఱడవులనడుమను మహాశైలములమీఁదను ద్రిప్పి నీకు మరణముఁ గలిగించితిని. హా కళానందుఁడా! మోహసముద్రమునఁదగిలి నమ్మిన సేవకుని ప్రాణములు పుచ్చుకొంటివే! అయ్యో! శ్రావణా! మరణసమయమున నేమనుకొంటివో! ఎంతనీప్రాణమునొచ్చెనో! కఠినాత్ముఁడైన కళానందుఁడు నను విడిచినాఁడని తలంచితలంచి పొక్కితివికాఁబోలును. నామీఁదఁ బ్రేమచేత నను వెంబడించితివి. మార్గమున నొక్కనాఁడైన విడకుండ గాపాడిన నిన్నెట్లు మఱతునని వాపోవఁజొచ్చెను. విలాపముబట్టి శ్రావణుఁడు కళానందుని సేవకుఁడని యిందుమతియు దాసియునెఱిఁగి

వాని నూరార్చిరి. తనకథయంతయు ముగిసిన వెనుక నిందుమతి కం
ట నీరుబెట్టుకొనుచు రాజనందనునితో నిట్లనియె. "రాజకుమారా!
మాతృగర్భమునుండి ధాత్రిపైఁబడిన దాదిగా నింతింత యనరాని
యాపదలపాలైతిని. పుణ్యశీలుఁడగు శ్రీవణుఁడు రాక్షసులబారినుండి
రక్షించినాఁడని సంతసించుచు నేనుండ నింతలో నంతకన్న నెక్కుడు
చెఱ నాకు సంప్రాప్తమైనది. ఏనాఁటికిని నా దుఃఖములకంతములేదు.
పాపపుదైవము నాకాయువుపోసి చిరకాలజీవినిగాఁజేసెను. నాకంత్య
కాలము రారాదా! అయ్యో! నాయందు దయయుంచి నాదురవస్థ
మాన్పుట కెద్దియేని సాయము జేయ వేఁడెదననిరోదనముఁ జేయసాగెను.
కళానందుఁడు దీనసంరక్షణమునం దాసక్తిగలవాఁడగుట నామె కథ
యహస్తమిచ్చి గిరివ్రజవాసిని గావున నభిమానము హెచ్చి యెటు
లైన నామెకు సాయమొనర్పఁ నిశ్చయించుకొని యాగదివిడిచి తన
తావునకరిగి నిద్రించెను. ఇందుమతియు ధైర్యముఁదెచ్చుకొని చాసి
మాటయుఁ దనమాటయునొక్కటిగ నడవందలంచి యారాత్రినిద్రిం
చెను. ఇట్టులొక కొన్నినాళ్ళుచనెను. మఱునాఁడు శిశుపాలుఁడు వేట
నుండి వచ్చెను.

అట్లుండఁ గొండొకనాఁడు గిరివ్రజమునుండి జరాసంధుని వేగు
లవాండ్రలో నొకఁడగు తురంగకుఁడు తనసామియానతి నెద్దియో
పనిగలిగి బహుదేశములు సంచరింపుచుఁ జేదినగరమును బ్రవేశించి
మహారాజు శిశుపాలుని దర్శనముజేసి యతని యిచ్చచొప్పునఁగొన్ని
నాళ్ళందుండి యొక్కనాఁడు కళానందునిఁజూచి యక్కజమొంది
"హృదయమా! ఇంక గుదురుపడుము. స్వామి మనోరథమును నాపు
ణ్యమును బండినవి" యని తనలో సంతసించి జాగుసేయరాదని వేని
యొద్దకుంజనియె. చని యాతని నొక్కచాటుచోటునకుంబిలిచిచెవిలో
రహస్యముగ "మహాప్రభూ! యీకళానందుఁడు పరమదుర్మార్గుఁడు,

మగధరాజ్యలక్ష్మీకృపాయము నాసాదింపఁ బ్రయత్నించి దేశమునుంచి పాఱివచ్చినాఁడు. జరాసంధుఁ డీతనిఁ బట్టితెచ్చినవారికిఁ బారితోషికము నిత్తునని వేగులవాండ్రనెల్ల నానాదేశములకుఁ బంపియున్నాఁడు. వీనిని స్వేచ్ఛగా విడుతుమేని మనలను భంగపఱచి పాఱిపోవును. చిక్కక చిక్కక చేఁజిక్కిన యిక్కపటిని విడచిన మనపై జరాసంధునకుఁ దీఱని యలుక పొడమును కావున విచ్చుకత్తులు గలభటులఁ జుట్టునిల్పి వీనిని కారాగృహమున బంధింపవలయును. ఈతఁడు దొరికినాఁడనువార్త మగధరాజునకుఁ దక్షణము నేఁగి విన్నవించి బహుమానముల నందికొందును. నాకు సెలవొసంగుఁ" డని కొండెములు సెప్పి ధనము దొరకుననియు రాజునకు దయగలుగుననియు మహాసంతోషమున మగధకుం జనియెను. శిశుపాలుఁ డాపలుకులు విని కళానందునిపైఁగల యభిమానమెల్ల నశింప నతికఠినముగఁ గారాగృహమునను౦చి రేయింబవళ్ళు వానిపై నొక్కకన్నుఁ బఱపి జాగరూకతతో వర్తింపఁజొచ్చెను.

మూఁడవ ప్రకరణము.

వాసుదేవునివలనఁ దనకు సాయమంపఁబడిన కుశీలవుండను వేగులవాఁడును దనవెంటరా జాతవేదుఁడు కొన్నిదినములు పయనమొనర్చి యెట్టకేలకుఁ జేదినగరమును బ్రాపించెను. ప్రయాణముచేసి సన్నినాళ్ళుఁ గుశీలవుఁడు కడుమాటనేర్పుతో రుక్మిణీసాధుభావమును సత్యభామ ప్రౌఢతనమును లక్షణ శృంగారలక్షణములును మిత్రవింద యందమును వారినవతులకయ్యములను, వాసుదేవుని తగవులుదీర్చు నేర్పరితనమును మొదలగు ద్వారకానగరవిశేషములు చెప్పి జాతవేదునకు మార్గాయాసము నివారణచేయుచుండెను. చేదిపురమును బ్ర

వేశించుటకు ముస్నూరుబైట జాతవేదుఁడుమార్గమధ్యమునఁదాల్చి కొనిన పాత్రివలువలువిడచి మంచిదువ్వలువలుదాడికొని చూపరులు తనవేషమునుజూచి భళీయను నట్లొప్పి కుశీలవుంజూచి యిట్లనియెను. "ఓయీ! నేను నీకొక్క పరమరహస్యము నెఱిఁగించెద నాల కింపుము. నీకాపురము ద్వారకాపురమని యెవ్వరికిని దెలియనీయకు ము. శిశుపాలుఁడు దన్నగరవాసులు నిన్నడుగుదురేని గిరివ్రజము నుండి వచ్చువాఁడనని నీవు వాకుత్రివ్వవలయును. నేనెడనెడఁ బ్రయో గించు టక్కరితనములకెల్ల నీవు తలయూఁచి యూరకుండవలయునే కాని యిదియేమని నన్నడుగరాదు. సరిగదా నానుశిచిన తెఱఁగున నీవునర్తింతువేని జరిగెడు చిత్రములను జూడుమనుటయుఁ గుశీలవుఁ డు పక్కునసవ్వి "దేవా! యెంతమాట! కార్యసాధక నిమిత్తము మీరుచేయు నింద్రజాలములకు నేను భంగము వాటిలఁజేయుదునే? నేనుమాత్రము వేగులవాఁడనుగానా? తాతకు దగ్గులు నేర్పవలెనే" యని యతనితో బయలుదేరి చేదిపురముం బ్రవేశించెను. నగరము నందలి గుట్టుమట్టంతయుఁ దెలియకమున్న రాజమందిరముఁజొచ్చుట యపాయకరమని చింతించి యొక పేదబాపనముసలిదానియింట బస యుండి జాతవేదుఁడు మెల్లమెల్ల నాయమ్మకుఁ గొంతవిత్తమొసఁగి కోటలో జరగు వృత్తాంతములఁ దెలిసికొనియెను. జాతవేదుఁ డావృద్ధ యువతిని బలుమారు గళానందుఁడను రాచకొడుకు కారాగృహవా సియై యున్నవాఁడాయని యడుగుచురా నామె యెఱుఁగనని చెప్పి యనంతరము గ్రామమునఁ గనుఁగొని కళానందుఁ డాతనిపేరగునో కాదో కాని యొక దివ్యమంగళ విగ్రహముఁగల సుందరపురుషుఁడు బందీకృతుఁడై యున్నవాఁడని తెలియఁజెప్పెను. ఆపలుకులాలకించి యాపురుషుండు తప్పక కళానందుఁడగా దలంచి యాతండు తలపం కించి యానాఁటిరేయి శిశుపాలుని యంతిపురమునకరిగి ద్వారపాలకు

నొక్కనిం జేరి జరాసంధమహారాజునొద్దనుండి సందేశము గైకొని యొక మిత్రుఁడు వచ్చినాఁడని శిశుపాలునకు వర్తమాన మంపెను. శిశుపాలుఁడు తత్సమయమున నొకపూలసెజ్జపై మేను జేర్చి యిందుమతిపై డెందముఁ గూర్చి మరునికాఁకలపాలై బేలయై యంగలార్చుచు రెండుమూఁడుసారులు సేవకుఁడు క్రొత్తవారిరాక విన్నవించినఁ జెవి నిడక యెట్టకేలకువానిమాటలువిని చివాలునఁ బాన్పునుండిలేచి "యెవరావచ్చినవారు? లోనికిం దోడుకొనిరమ్ము పొమ్మని యానతిచ్చి తానొకపీఠముపైఁ గూరుచుండెను. ప్రతీహారియు ననంతరమున నామనుజద్వయంబును రాజసమ్ముఖమ్మునకుఁ దోడుకొనివచ్చి తానావలకుం బోవుటయు వారివారి నర్హాసనములపైఁ గూరుచుండఁబనిచి మీవృత్తాంత మంతయు నాకుఁ దెలియఁబఱుపవలయునని యడిగెను. మార్గాయాసముచేఁ జెన్ను చెదరినవాఁడువోలె జాతవేదుఁ డుస్సురుస్సురనుచు నాలుగునిమిషములలసట నభినయించి చేనికిట్టులనియెను. మహారాజా! మున్నెన్నఁడేలినవారి దర్శనము నొసర్చినవాఁడను గాకున్నను మీకాప్తుఁడగు మగధేశ్వరుని పాదములు గని పెట్టికొనియున్నవాఁడనగుట నేనించుక చనవు గైకొని మాటలాడి జరాసంధుని సందేశ మెఱింగించెద. సావధానులై యాలకింప వలయు ననిఁ జేదిరాజు బద్ధకమునెల్ల దూరమునకుఁ బాఱఁదోలి, యిందుమతిపై నున్న మతిని జేరఁబిలచి ధైర్యముం జిక్కఁబట్టి సావధానుఁడై యుండెను.

అంతట జాతవేదుఁడు "దేవా! కొన్ని కారణములనుబట్టి మగధమహీపాలకుఁడు ప్రస్తుతము వాసుదేవునిపై దండువిడియఁడు. మీరు గిరివ్రజపురమునకు దయచేయఁదలపోయుచున్నవారని యెట్లో మగధేశ్వరుఁ డాకర్ణించి మిమ్మాప్రాంతములకింతలో రావలదనినొక్కిచెప్పుమనియెను. మీరిచ్చటనేయుండి వాసుదేవుని వ్యూహములు కుట్రలు వేగులనంపి యరసి తనకెప్పటికప్పుడు వర్తమాన మంపవల

యునని మఱిమఱి నాచెవి నిల్లుకట్టుకొని పోరినాఁడు. ఇట్టిసమయమున మీరిల్లువిడిచి వత్తురేని మాగధునికి మనపైఁ గడుసలుక వొడమగలదు. అదియునుఁగాక మగధరాజ్యమున కెంతయు ద్రోహముగావింపఁ దలంచుచున్న కళానందుఁడను పరమపాతకుఁడొక్కఁడు మీచేతఁజిక్కినట్లు తెలిసి మనమహారాజు పొందెడునానంద మింతింతయని నేను వర్ణింపఁజాలను. ఆదురాత్ముని సత్వరము తనతావునకుం దోడుకొని రమ్మని నన్ను బుత్తెంచె. ఆయుధపాణులైన కొందఱు రక్షకభటులనిచ్చి యామనుష్యాధముని మనస్వామికడ కంపకున్న మనకు మాటదక్కదు. కావున తద్విషయప్రయత్నము నొనర్పవలయుఁ జూమీ" యని యుపన్యసించుటయు జాతవేదుని నెమ్మొగమునంకఁగొన్ని నిముసములు తెప్పవాల్పకచూచి రాజట్లనియెను. నేను గిరివ్రజమునకు రాఁదలంచుటయుఁ గళానందుఁడు నాచేతఁ జిక్కుటయు నిక్కవము. అందు మొదటికార్యము నేను మానఁగలవాఁడ. కాని నినునమ్మి కళానందుని విడిచిపుచ్చుటకునాకుమనసు తాళకున్నయది. నీనెవ్వరివాఁడవో సమగ్రముగ నేనెఱుఁగకమున్న జరాసంధునియానతిచొప్పున వర్తింపనొప్పదుగదా! అన జాతవేదుఁడుమందహాసముతోఁ మోముదమ్మి వికసింప రాజేంద్రా! అగువారెవ్వరో కానివారెవ్వరో తెలియవైతివి. జరాసంధునకు నాయందుఁగల దృఢవిశ్వాసమింక నేరియందును లేదు. నీకింతయనుమానము దోఁచినపక్షమున నాకు జరాసంధమహీవల్లభుం డిట్టియవసరముల నుపయుక్తం బగునంచు నొసఁగిన జాళువాపసిఁడియుంగర మిదిగో. ఈయానవాలైనఁగాంచిన మీకుఁ దగునంతనమ్మకము నాయందుఁ బొడమకపోదు." అని యుత్తరీయపుకొంగునఁ గట్టిన యంగుళీయకము విప్పి యప్పుడమిఱేని చేతం బెట్టెను.

రా జాయుంగరమెంతో గారవమునఁ జేకొని మగధరాజముద్ర

యందున్నదో లేదోయని దీపికఁ దేరఁబరిచి పరీక్షించి తనలో "ఇది
నిజముగా మనమహారాజు పంపినసందేశమే కానియెడల నీయుంగర
మెట్లితనికివచ్చు? ఇతనివాక్యములు విశ్వాసార్హములు. నేనీతనిచె
ప్పినచొప్పున వర్తింపఁదగు"నని యాయుంగరముం దనయొద్దనుంచు
కొని "ఓయీ! నీమాటలు మాకు విశ్వాసనీయములుగ నిప్పుడుతోఁ
చెడిని మగధరాజ్యమునకుం బోవసమకట్టి యున్నారముగాని యిఁక
మానుకొందుము. కళానందుఁ డింతకుత్సితుఁడని యెన్నఁడెఱుఁగక
వానికెంతయుఁ జనవొసంగి మన్ననఁగావించినాఁడ. ఐనను వానినింక
జరాసంధునియొద్ద కనిపివైతును. నీవికనేమైన నాతో ముచ్చటింపవల
సిన యంశములున్నవే?" యని యాశిశుపాలుఁడు పలుకుటయు జాత
వేదుఁడు మోదముతో నిట్లులనియెను. మహాత్మా! మీరిందుమలియ
ను మదవతిపైఁ జిత్తముహత్తంబుజేసినారనియుఁ దద్విషయమైయెం
తయుఁ బరితాపమొందుచున్నవారనియు నాయింతియెంతయు గవ్యా
ళితనమున మీపార్థనల కీయకొనలేదనియుఁ గూడ నేనువినియుంటిని.
ఆకార్యమునందు వలయుపనినొనర్చి యామెలనాఁగపొత్తు మీకొన
ర్పఁగలనను ధైర్యమునాకుఁగలదు. క్రిమక్రమముగా నున్నకొలఁదిని
గాని నాసంగతి మీరలెఱుఁగఁజాలరు. అని మరియు నెద్దియోయనఁ
బోవుచుండ శిశుపాలుఁడు మహానందముతోఁ దుల్లిపడి లేచిశరీరము
పరవశముగా మిత్రుడా! నీవెవ్వరో యెఱుఁగనుగాని నీమాటలు
వినినంతనె నాకుఁబంచప్రాణములు లేచివచ్చినవి. ఎత్తెఱఁగున నాకార్య
ము సమాయత్తముచేసి నాచిత్తమునఁగల యుత్తలపాటు హరియిం
చెదవో చెప్పఁగదేయని మీఁదఁజేయివైచి తట్టుచునడిగెను. జాతవే
దుఁడును జెలువగవుతో దేవా! నీవంటిపుణ్యజనునకు మేలుసేయుట
మాజన్మముపవిత్రము జేసికొనుట. ఇక్కడికి మూఁడుకోసులు దూర
మున మీయేలుబడికిలోనైనగ్రామము మహిళావళియనునది కలదు.

అందు మాచెలియలున్నది ఆమెపేరు హేమావతి నాపేరు నీవడిగి నావు ముందుగాఁ జెప్పమఱచితిని, నను జాతవేదుఁడందురు. చిన్న నాఁటనుండియు మా హేమావతి వచోచమత్కృతికిని, శత్రువులనైన ననమాటలఁబొందికచే వశముజేసికొను నేర్పునకును గను పేరుమోసినది. దానిందోడుకొనివచ్చి యీయిందుమతితో నొక్కమాఱు మాటలాడించితిమేని యీమె దారికివచ్చి మీయిచ్చవచ్చిన తెఱఁగున మసలనంగీకరించు. నాకనుజ్ఞ నొసంగుదురేని నేను సత్వరము రేపు రేపకడ దానింబంపెద దాని మగఁడును నాకు మఱఁదియు నగు మావిశారదుఁ డొకవేళ నన్ను బంధుభావముచే నచ్చట నిలిపినను నిలుపుంగాక. ఒకపల్లకిలో మా హేమావతిం గూరుచుండబెట్టి కుశీలవుని సాయమిచ్చి యిచ్చోటునకనిపెద. ఇందుమతిని దానిస్వాధీనముఁ జేయును. అంతయుఁ జక్కఁబడఁగలదు. నాకు ననుజ్ఞ దయచేయుదురేని యిప్పుడు మహిళావతికిం బోవువాఁడనని ప్రేమ యుట్టిపడునట్లు బలికెను. అమృతవర్షము గురిసినట్లు తద్వాక్యములు చెవులంబడుటయు శిశుపాలుఁడు తననోఁచిననోములపంటమూర్తీభవించినదని వానింగొనియాడి జాతవేదా! నేను నీవాఁడ. నా ప్రాణములునీయవి. నీమేలుమఱువఁజాల, ననురక్షింపవలయును. సత్వరము రావలయుఁజుమీయని కౌఁగలించుకొని వానినంపి నిద్రింపనరిగెను. జాతవేదుఁడుఁ గుశీలవసమేతుండై యంతఃపురముబాసి యెందేని జనియె. ఆరాత్రియంతయుఁ జేదినాథుఁడు హేమావతివచ్చినట్లు తన సెజ్జమీఁది కిందుమతిం జేర్చినట్లు కలలు పెక్కులుగాంచుచు మేలఁకువవచ్చినప్పుడెల్ల నిందుమతి యేదని తొరపాటుచే వెదకికొని యంతలో నది స్వప్నమని సిగ్గుపడి నిరాశచే నిట్టూర్పునిగుడ్చి మఱల నిద్రించుచుండెను.

నాలుగవ ప్రకరణము.

"కలుగునే నాకు మహానందదాయకమగు నిందుమతి బిగిసూరుకౌఁగిలింత! దొరకునే యెన్నఁడైన మృదుహంసతూలికాశయ్య నా మెనెమ్మనితో నామేనుదాఁకఁ బవళించి సౌఖ్యవారాశినోలలాడుట! లభియించునో ననుఁబోఁటియదృష్టహీనునకు మధ్యమలోకరంభయగు నాయిందువదనను బట్టపురాణిగా నొనర్చి రాజపదవిమున నెక్కుడు గౌరవముగాంచుట! అట్టిసుఖము నాకేల కలుగును." అని వగచుచు శిశుపాలుఁడు మహిళావతీపురమునుండి యాహేమావతి వచ్చుచున్న దేమో కనుఁగొనిరమ్మని సేవకులనంపి వేకువనె మేలుకాంచి చలచిత్తుఁడై యుండెను. అతఁడెంతచింతాక్రాంతుఁడయ్యెనో జాతవేదునిచెల్లిలిరాక యాతనికంతదూర మయ్యెను. ఉదయమగుటతోడనే చైద్యుఁడు మహాగ్రివేశముతో జాతవేదుఁడు మోసగాఁడనియు మాటలయడనమేకాని చేతలు ఘాతలని వాని నిందించుచుఁ బ్రభాకరుని యెండతైక్ష్ణ్యము హెచ్చుకొలఁదిని దనతాపాగ్నియుఁ గోపాగ్నియుఁ బ్రజ్వరిల నొడలుదెలియక పిచ్చివాఁడువోలె భయంకరాకారుఁడై యుండెను. రెండుగడియల ప్రొద్దువేళ నెట్టెటా యాతఁడొకమా ఉద్యానవనమునకుంబోయి చంద్రకాంతవేదికపైఁ బూలసెజ్జ మేనుజేర్చి యుస్సురుస్సురనుచు నిందుమతీవిరహాగ్నిఁబొరలుచుండ నంత నతిత్వరితముగఁ గుశీలవుఁడరుదెంచి జోహారొనర్చి "పరాకు మహారాజా! పరాకు! హేమావతి యింకనొకగడియలో దేవరమందిరమునకువచ్చును. ఆమెభర్త జాతవేదుని రానీయక నిలిపినాఁడు. కావునఁ దన్ను క్షమియింపుమని జాతివేదుఁడు మఱిమఱియేలినవారిం బ్రార్థించినని మనవిజేయుమనియె నని విన్నవించెను. వెంటనే ముక్కుచు మూల్గుచు లేవ సత్తువలేకయుండు నారాజు చప్పునబానుపునుండి లేచి

చకచకనడచి మందిరముజేరియుండునప్పటికిఁ జండభానుండుచేదిరాజు శాసనముననే తైక్ష్ణ్యముడించి యెల్లరకు దర్శనీయుఁడై యపరవారిధిం జొచ్చె. శిశుపాలుని మనసునంగ్రమ్ముకొన్న కామాంధకారము భాతి నలుదెసలం గాఱుచీఁకటులు గ్రిమ్మియుండెను. అంత నోంకారనాదములతో బోయలచే మోయంబడుపల్లకి యొక్కటి కోటగుమ్మముకడఁ గానఁబడుటయు శిశుపాలుఁడు మేడదిగి వచ్చి యాపల్లకిని మెల్లమెల్ల నిందుమతియున్న గదికిం దీసికొని పొమ్మని యానతిచ్చె. కుశీలవునిం జేరంబిలిచి నేనా హేమావతి నొక్కమాఱు చూడవచ్చునే యని యడిగెను. కుశీలవుండు నవ్వుచు "దేవా! యీమె పరపురుషుల కెన్నఁడును గానంబడదు. పరమసాధ్వి. మహారాజులు సోదరసమానులగుటచే మీకంటఁబడుటకు మీప్రశ్నములకు జాబొసంగుటకు నీయకొనియె. అదియైన నొక్కమారే కాని దినదినమును మీవంటివారి కగుపడుటకు సిగ్గుపడును. కావలసిన నిప్పుడే యొక్కసారి మీరు ముచ్చటింపవచ్చును." అని యుత్తరమిచ్చెను. హేమావతి పల్లకిడిగ్గి యిందుమతియొద్దనున్న దాసియొక్కర్తు తనకా గదిలోనికిం దారిజూప నందుఁ బ్రవేశించి యొకపీఠముపైనఁ గూరుచుండెను. అతిథియైవచ్చిన యాసుందరాంగిని గడుమన్నన సేయుమని రాజానతిచ్చుటచే దాసియు దానితో నిందుమతియు నామెను గారవించి రేకాని యామె యెవ్వరో యేలవచ్చినదో వారెఱుఁగరు. హేమావతికూరుచున్న కొన్ని నిమిషములకుఁ గుశీలవుఁడరుదెంచి "యమ్మా మహారాజుగారు తమసందర్శనముఁ జేయఁగోరుచున్నవారు. వారు మీకు సోదరప్రాయులగుటచేఁ దమరు సంశయింపఁ బనిలేదమ్మా" యని పలికెను. హేమావతి సిగ్గునఁ దలవంచుకొని యూరకుండుటచేఁ గుశీలవుం డది యంగీకారసూచకమే యని నిశ్చయించి మహారాజును దోడుకొనివచ్చెను.

మహీకాంతునిఁగాంచి కాంతలెల్ల దిగ్గున లేచి నిలిచిరి. కుశీలవుఁడు రాజున కొకపీఠమునియ్య నాతండందుఁ గూర్చుండెను. అంతఁ గొంతసేపు వారెవ్వరు నోరెత్తక నిశ్శబ్దముగ నిలిచియుండ, రాజు హేమావతింజూచి యిట్టులనియె. అమ్మా! నీవు పుట్టినింటికి వచ్చినట్లు భావింపవలయునుగాని యన్యథా యెంచవలదు. జాతవేదుఁడు నేనును నీకు సోదరులమే. నీయిచ్చవచ్చినన్ని దినంబులు నీయిచ్చవచ్చినట్లు లిచ్చటనుండి యనంతరము నీగృహమున కరుగవచ్చు, మీయన్నగారు నీశోకంతయు నామూలాగ్రముగఁ జెప్పియుండవచ్చునని నేఁదలంచెదను. అనవుడు హేమావతి సిగ్గునఁ గొంచెముసేపూరకుండి మొగమింకొకవైపునకుఁ ద్రిప్పి రాజునుద్దేశించి యిట్లనియెను. దేవా! మాయన్నగారు నన్ను బలవంతమున నిటకనిపె. సోదరుని మాటఁ ద్రోసివేయఁజాలకయు సోదరతుల్యులగు రాజుగారిమాట యుపేక్షణీయముగాదనియు నాప్రాణేశ్వరునెట్లో యొడంబఱిచి యిట వచ్చితిని. పుట్టి బుద్ధియెఱిఁగిన తరువాతఁ బరపురుషులతో నేను సంభాషించి యెఱుఁగను సరియే కదా వారిమొగములు పొరబాటుననైన జూచియుండలేదు. అందుచే నాకిప్పుడక్క యేలినవారు మరలదర్శన మీయవలదని నేను మనవి చేసికొందును. అంతియకాదు. నాగదిలోనికి నేనుండునంతకాలము నన్యపురుషులు స్త్రీలు రావలనుపడదు. ఇందులకు మీరంగీకరించి యందఱకుఁ గఠినమైనయుత్తరువొసంగుదురేని యిందుండుదానఁ. గానిచో...నని యింక నేమో చెప్పఁబోవుచుండఁగా శిశుపాలుఁడు మాట కడ్డమువచ్చి "నీయిచ్చవచ్చినట్టులుండుము. స్త్రీలయిన నీవు వసియించు నాగారమునకు రాకుండఁ జేసెద. శిశుపాలుడు చండశాసనుండనుట నీవెఱుంగవే! ఇఁక నే భోజనమునకరిదగె. ఈదాసి నీవడిగినపదార్థములెల్ల నీకిచ్చు. ఇదికాక మీకుశీలవుఁడు మీయన్నవాఁడుగదా! యని చెప్పి లోనికిఁజని

మెను. శిశుపాలుఁ డున్నంతసేపు నిందుమతిగుండెలు దడదడఁగొట్టుకొనసాగెను. అతఁడు గదివిడచిచనినపిదపఁ గుదుటఁబడుటయునామె యీకొత్తజవ్వనియేలవచ్చెనని తలపోఁతలకుంజొచ్చెను. దాసియంతటబంగరుపళ్ళెరములతో నారగింపఁ బంచభక్ష్యపరమాన్నములు దెచ్చి నివేదింప నిందుమతి యేదోదైన్యముతో నారగించెను. హేమావతి చింతయేమియులేక భుజించెను.

భోజనానంతరమునఁ గొంతవఱకుఁ శిశుపాలునిచర్యలు. లోకవ్యవహారములు మొదలగునవి చెప్పుకొని కాలముంబుచ్చిరి. మాటల సందడిలో నొకమా టిందుమతి హేమావతింజూచి "యమ్మా! మీరెవ్వరో యేలయిచ్చటకరుదెంచిరో నాకెఱిఁగింపఁగలరా" యనెను. అనవుడు నామె ముహూర్తమాత్రము సేపు యోచించి యెట్టకేల కీచందమునఁబలుకఁదొడఁగెను. అమ్మా! నాజన్మవృత్తాంతమంతయు నీకేల? నాపేరు హేమావతి. జాతవేదుఁడను నాయన్నగారు జరాసంధునయొద్దనుండి శిశుపాలున యొద్దకువచ్చినాఁడు. కళానందుడు మగధరాజ్యమునకు ద్రోహముఁ జేయఁదలఁచుచు దైవవశముననిటఁజిక్కె. ఈతనిని మగధరాజునొద్దకుం దోడుకొని మాయన్న యరుగు ననిననిందుమతి మొగము వెలవెలఁబాఱ శరీరముగాలితాఁకునంగదలు తీవచాడ్పున వడఁకఁ గన్నుల నీరుగ్రమ్మ నోటమాట లేకయుండెను. హేమావతియు దాసియు నామెనుబట్టియూరార్చిరి. ఆదుఃఖకారణ మెద్దియని హేమావతి పలుమాఱు నొక్కియడుగ గద్గదకంఠమై యిందుమతి యిట్లనియె! హా! దైవమా? ఏనాఁటికానాఁడె నాకోర్కులు భంగముజేసి నన్నడఁచివేయుచుంటివి? నన్ను జెఱనుండి విముక్తురాలను జేయుదునన్నందులకుఁ గాఁబోలు కళానందునకుఁ గూడ నిందు మహాపద మూఁడదలఁచియున్నది! ఈమందభాగ్యురాలిన్ని రక్షింపదలఁపకున్న నాకళానందుఁడైన బ్రదుకుఁగదా!

కటకటా! జరాసంధునిచేతఁ గళానందుఁడు చిక్కుట పులినోట మేఁకపిల్లపడుటఁగాదె! ఇంక నాతనికి బ్రదు కెక్కడిది! అమ్మా! నీసోదరుఁడెంతఘాత యొనర్చెనమ్మా! అయ్యయో! ఇదిరాజకార్యము కదా! ఆయనలోపమేమున్నది. హా! కళానందా! నన్నీపరమదుర్మార్గుల మధ్యమునఁబాఱవైచి నీవరిగెదవే! అయ్యో! అమ్మకడుపునఁ బుట్టినదిమొదలు పట్టుమని యొక్కనాఁడైన హాయిగానిదురింపనైతి. దినదినగండము వేయియేండ్లాయు వన్నట్లు మొండినై జీవించుచున్నాను. హేమావతి తల్లీ! నాకేమయిన గతిచెప్పుమమ్మా!" యని యామెపాదములపైఁబడి వెక్కి వెక్కి యేడువనారంభించెను. హేమావతియు నామె నూరడించి ధైర్యముఁజెప్పి దాసి నావలకుంజనుమని "యిందుమతీ! నిన్ను దనకుఁజూపుమని శిశుపాలుఁడు నను రావించినాఁడు. నీకొక్కయాలోచనము నెఱిఁగించెదవినుము. అని యెద్దియో యొకజాము నేపామె కుపదేశించెను. అతిశ్రద్ధతో నాయుపన్యాసమంతయు నాలకించి యిందుమతి మీరహాస్యపుమాటలు తన కమితధైర్యముంబురికొల్ప "హేమావతీ! నీవు నాతల్లివి. మాయమ్మ మునుజచ్చి నీరూపముఁ నవతరించెనని తోఁచెను." అని దాసింబిలిచి "యోసీ! మహారాజుగారికుత్తరమువ్రాయవలయు నొకకలమును దీసికొనిర"మ్మని చెప్పెను. అదివఱకు శిశుపాలునిపేరువిన్న నేవగించుకొను నిందుమతి యాతనికుత్తరము వ్రాయఁదలఁచుట యెంతయేని యాశ్చర్యముగా నెంచుకొని కలముదెచ్చియిచ్చెను. ఇందుమతి యొకజాబువ్రాసి దివ్వెవెలుఁగున హేమావతికింజూపి యామెయు నది చక్కగా నున్నదనిన వెనుక మడఁచి యొకచో దాఁచి యెంతయుసంతసించెను. హేమావతియుఁ గొంతసేపటికి గుఱ్ఱుపట్టినిద్రించెను. దాసి మాత్రము కలవరపడి యీమాయకు నచ్చెరువడి నిద్రపట్టక పరిక్కమీఁదఁ బొరల నారంభించెను.

ఐదవ ప్రకరణము.

"హృదయేశ్వరా! తమరసికతయు నాయందలి గాఢానురాగమును దెలియఁజాలక యింతకాలము చేలనై మీప్రార్థనలకుఁ బెడచెవియొగ్గితి. చేదిపురమునకువచ్చిన నాఁటఁగోలె దేవరవారి గుణములు చెవులారవినుటఁబట్టియుఁ, దమచర్యలు కన్నులారఁ గాంచుటం బట్టియు, మీపైనాచిత్తము హత్తియుండి యెద్దియుందోఁచకున్నది. చూడఁ జూడ నీవ పుణ్యజనాగ్రగణ్యుఁడవనియు, నీవ యోగ్యుఁడవనియు, నీవ రసికుఁడవనియు నామదికి దృఢముగానచ్చినయది. మీకు శాశ్వతసౌఖ్యము గలుగఁజేయఁ మనమున సంకల్పించియున్నదాన. మీకేలువట్టుటకన్న నాకు నెక్కుడు భాగ్యమున్నదే. ఐన మాచుట్టపక్కముల నందఱం బిలువనంపి వారువచ్చిన వెనుక వివాహము జరిగించుకొనుఁడని వేఁడుకొనుచున్నాను. నాకింక నిముస మొక్క-మహాయుగముగఁ దోఁచుచున్నది. తాళఁజాల. కావునఁ దత్క్షణము నాకీచెఱనుండి విముక్తిగలుగఁజేయఁ గోరుచున్నదాన. శిశుపాలమహారాజు నాధనము. ఇందుమతి శిశుపాలునిధనము. ఇంతకాలము నాయొనర్చిన యవివేకవర్తనమును మన్నింపవలయు"నని యున్న యొకజాబుఁ జదువుకొనుచు శిశుపాలుం డుదయమునఁ దన యంతిపురమున నొకచోఁ గూరుచుండెను అకస్మాఁ దెచ్చియిచ్చిన దాసిఁ వోఁడనే యక్కడనుండి తన నెలవునకుం బోయె. మహారాజు జాబు మొదటనుండి తుదవఱకు నత్యంతానందముతోఁ జదువుకొని యామాటల తియ్యఁదనముచే నాజాబు విడువఁజాలక పదిసారులు చదివి యందలి ప్రత్యక్షరసౌష్టవమునకును, బ్రతిపదమార్దవమునకును దనలోఁ దాన మురియుచు నానంద పారావారమున నోలలాడఁదొడఁగెను. ఇఁక జాబు కన్నులనద్దుకొని హాయి

హాయియని యొక్కమాఱును, హృదయమా! నీవింక శాంతినొందు మని యొక్కమాఱును, కామదేవా! నీవునాపై విక్రమించి యధికారముచేయు కాలముగడచినదిసుమీయని యొక్కమాఱును, హా! యిందుమతీ! నా మనసు పట్టఁజాలక నన్నింతకాలముఁ జిక్కులపాలు చేసితివికదా నిజము నిలుకడమీఁదఁ దెలియకపోదుసుమీ యని యొక్కమాఱును, కరభమహాముని నాపైఁ గినుక వాడమిన నేమి, వ్రతముసెడిన ఫలముదక్కినట్లు నాహృదయేశ్వరి, యిందుమతి నా పాలఁబడినదని యొక్కమాఱును దలపోయుచు క్షణక్షణముఁ జిత్తభ్రమకులోనై "అబ్బా! చుట్టములు వచ్చుదాఁక సన్నాహమున్నది. ఈ విరహమున్నైఁప శిశుపాలుని నశమా? యిప్పుడేయేలపోయి యామెల నాఁగ బిగియారుకౌఁగిలిఁ జేరరాదు! కాదుకాదు. కాముకులు వేగిరమునఁ బ్రణయిజనమునకునలుకవాడమించినచోఁ గార్యము చెడునని పరిపరివిధములఁ జింతించుచుండెను" ఇట్లిందుమతియందుఁ దగిలినడెందముతో నాతఁడు భోజనంబు మఱచి ప్రొద్దగుదాఁక మహాశనమునకుం జనకునికి సేవకులువచ్చి మధ్యాహ్నమైనదని విన్నవించి యెట్టెటో లోనికిం దీసుకొనిపోయి యారగింపఁజేసిరి.

భోజనానంతరమునందు మహారాజు కొంతశాంతమునొంది తనకిట్టి మహోపకారముఁ గావించిన హేమావతిం జూడఁ దలఁచుకొను చుండ నింతలో దాసి డాసి "దేవా! హేమావతి యింటికింజనుటకు సెలవువేఁడుచున్నయది. అత్తవారింటఁ గాఁపురము సేయుచున్నదగుట నిటఁదడవుచేసిన నెగ్గగునని మనవిచేయుచున్నది. దేవరవారి సెలవెప్పుడైన నప్పుడ క్రిమ్మఱవత్తునని చెప్పుచున్నది. ఆనెలఁతను నిలుపుట మనకును శ్రేయముకాదని విన్నవింప నించుక యోజించి యది యట్టిదికాఁదలఁచి ప్రయాణమునకు సమ్మతించి పల్లకిబోయల నాయత్తముచేయుమని సేవకుల కానతిచ్చెను. దాసియు హేమావతి

తోఁ రాజుగారియుత్తరువుఁజెప్పి పయనమైయుండుమనియె. అంతలోఁ
బల్లకి బోయలు మోసికొనివచ్చి యాగడిముందర దింపిరి. కతిపయ
దినముల మైత్రియైనను హేమావతికిం దనకు మనసుకలియుటచేనిందు
మతి యామెనెడఁబాయఁజాలక చెంగగొని కంటఁ దడిబెట్టుకొనుచు
నిలిచెను. హేమావతి పల్లకిలోఁ గూరుచుండఁ జనుచు నిందుమతిని
బుజ్జగించి తన చెప్పినదారి దొరిక్కిన సకలసౌఖ్యములు సేకుఱునని
నొక్కిచెప్పెను. అంతలో మహారాజచ్ఛోటికరుదెంచి హేమావతి
నుద్దేశించి "అమ్మా! నీవు నా నిమిత్తముపడిన శ్రమకు నీకు నేను
బ్రత్యుపకార మెట్లుసేయుదు. అయిన నా మనంబు సంతసించునట్లు
నీ వీ పసనములం గ్రహింపవలయు"నని కొన్ని నగలు, సన్నని వలు
వలు కుశీలవునిచేతికిచ్చి యామె కిమ్మనెను. హేమావతి యాభూష
ణంబులందుకొని పల్లకిలోఁ గూరుచుండ రాజు కుశీలవుని జూచి "నీవీ
మెతోఁ జరిగి యామె నింటికడ నప్పగించి జాతవేదునిఁ జూడ దనకి
నాకెద్దియుం దోఁచుటలేదనియు సత్వరము రమ్మనియుం జెప్పి వారి
నంపెను. బోయలు పల్లకి మోసికొనిపోవుచు క్షణకాలమున నచ్చటి
వారి దృష్టిపథమునుండి దాఁటి చనిరి. ఆమె చనిన కొంతసేపుదనుక
నిందుమతి వగచి దాసితోఁ హేమావతి కలిసికట్టుతనమును, వచో
చమత్కృతియుఁ గార్యసాధకతయందలి నేర్పరితనమును వేయినోళ్లఁ
బొగడుచు నామెసహవాసము లేకుందునకుఁ గుందసాగెను. శిశు
పాలుని మతి యిందుమతీవివాహమునందు లీనమైయుండి లోకవ్యవ
హారమునుఱచి జాతవేదునకై నిరీక్షించుచున్నది.

తను పన్నినపన్నుగడ కొంతవఱకు సాగినందులకు మునమందు
చు జాతవేదుఁడు కుశీలవునితోఁ గూడ మఱునాఁడు సంజవేళఁ జేది
నగరమునకుఁజని మహారాజును సందర్శించెను. జాతవేదునిఁ దర్శన
ము మహారాజునకుఁ గుతూహలజనకముగనుండుటచే నాతని గాం

చుటయు దిగ్గున లేచి "మిత్రరత్నమా! యరుదెంచితే! ఈరెండుదిన ములు దుర్దినములట్లు నాకుఁదోఁచినవి. మిత్రదర్శనము లేకున్న మాముఖాంభోజములు వికాసముదప్పియుండుటయెుక్కయచ్చెరువే. రమ్మిటఁ గూర్చుండుమ"ని పీఠముఁ జూపెను. జాతవేదుఁడు నందుఁగూరుచుండి మెల్లమెల్ల రాజుతో "దేవా! మాచెల్లెలు తమయానతి చొప్పున వర్తించినదికదా"యని యడిగెను. ఆపలుకులకు ఱేఁడు చిఱునగ వునగి "సరిసరి వర్తించినదికదా యని మెల్లఁగ నడుగుచున్నావా? మీచెలియలి నేర్పరితనమును దానివాగ్రచనయు నెట్టివియో నేనెఱుఁగను గాని నాపేరువిన్నప్పుడు గజగజ వడఁకునట్టి యిందుమతి నాపై వలపు నిలిపి నాకుత్తరము వ్రాసినది. ఆహా! ఏమి హేమావలి! నీసోదరియైన యామె నేర్పరితనమునఁ గొదువగనుండ నేర్చునే? ఆమె మాటలకే కాక రూపమునకుఁగూడ నచ్చముగ నిన్నుఁ బోలి నీకుఁ జెలియలనఁదగియున్నది. ఇందుమతి వివాహమగుదాఁక నా దగ్గఱ నుండవలయు జుమీ నెచ్చెలీ!" యని శ్లాఘించి వేఁడుకొనెను. ఆమాటలలోఁ గడపటిది తన కిష్టముగాకున్నను రాజునకలుక వొడము ననుసందియముతో వల్లెయని మాటలచే నాసంగతి మఱపించి జాతవేదుఁ డిట్లనియె. "దేవా! నేనువచ్చినకార్యము దేవరవారు మఱచినారు. గిరివ్రజమునకు మీరింతలో రానక్కఱలే దనియుఁ కళానందుని నాతోడ నంపుమని మగధరాజు మీకు సందేశ మంపి నందున నేనిందులకు వచ్చితిని. నాయిచ్చవచ్చినట్లు నేనిందుఁ దడవు మసలినఁ జండశాసనుఁడను మగధనాయకుఁడు మన యిరుగురపై నలుగు. ఆతని కలుక వొడమించుట గాఱుచిచ్చున నుఱుకుట. మీకు సందియము నాయెడఁదోఁచనేరాదు. తోఁచిన నీయుంగరముంగనుఁగొని నాసందేశము మాగధునిదిగా నిశ్చయించినం జనుఁగదా! కళానందుని గిరివ్రజమున విడిచిపుచ్చి యిందుమతి చుట్టము

లంబకర్ణముల నెచ్చెలులం దోడందీసికొని యొకమాసమునకు నేనిట క రుదెంచి యిందుమతీవివాహము కనులారఁ గాంచి యానందింతు. కావున నాకు త్రేపు మునల దయసేయవలయు. రాజు నానతి నతిక్ర మించి వర్తింపవెఱచి యిట్లు దేవరవారి కెదురాడవలసినందులకుం కెం తయు సిగ్గుపడుచున్నవాఁడ. నన్ను క్షమియించి సెలవొసంగుఁడు.' అని జాతవేదుఁడు వేఁడుకొనుటయు శిశుపాలుండాలోకించుక యోజించి దాను బలిమిచే జాతవేదు నాపుట మగధేశ్వరుని కకారణమ యలు క పుట్టించుట యగుననియు నాతఁడు నిశ్చయముగ మగధరాజుచే నంపఁబడిన యాప్తుఁడనియు నమ్మి యాతనితో నిట్లనియె. "మిత్రుఁడా నన్ను జరాసంధుఁడే నాయొద్దకుఁబుత్తెంచెనను మాట నిశ్చయము. కళానందుని సత్వరము గిరివ్రజమునకనుపనున్న నామహారాజు మ నసుపై నలుగుట సత్యమే కాని నిన్నుజూచినది మొదలు నిను విడువ మనసు రాకున్నది. అఘటనఘటనాసమర్థుఁడ వగు నీవపరపరమేష్ఠివని తోఁచుచున్నది. ఇందుమతి బంధువులనెల్లఁ వెంటఁబెట్టుకొనివత్తునని నీవు నామీఁదఁ నొట్టుపెట్టుకొందువేని నినుబంపెద.' అని జాతవేదుఁ డు నగి "దేవా! ఎంతమాట! మీతో వాగ్దానముఁజేసి మరల రా కుండుటకు నామనసు నిలుచునె! మీతోడు. నేను తప్పక వచ్చు వాఁడ" నని యొట్టుపెట్టుకొనెను. తరువాత శిశుపాలుఁడు వారిపయ నము మఱునాఁడు నయమునని యని నిశ్చయించి భోజనమునకుం జని జాతవేదునితోఁగూడ సంతోషముతో విందారగించెను. భోజ నానంతరమున నాతఁడు కళానందుని బిలువనంపి యాతనితో నిట్లనియె "ఓయీ! కళానందా సాటిరాచవాఁడననియుఁ గళావిదుఁడననియు ని న్నెంతయు గౌరవించితిని. నాకుఁబ్రత్యక్షమున నపకారము సేయకున్న మాకుం బూజనీయుఁడగు జరాసంధున కెగ్గుదలపెట్టిన కారణమున నీవు మాకుఁ బగవుఁడవు. మగధరాజ్యమునకు వినాశముఁ దలపెట్టుట

స్వవినాశముఁగోరి తెచ్చుకొనుట. గిరివ్రజమునఁబుట్టి పెరిగి యామహీపాలునిచే ననేకములగు నుపకారములఁబడసి తుదకాతనికి హానిచేయ యత్నించుట నీకుఁదగినదికాని మఱియొకనికిం దగదు. అయినం దీతు హాకసమునిలుపఁ గాలు పైకెఁజాపినట్లు నీవంటియల్పభోజనుఁడుమగధరాజ్యమున కేమికీడుగావింపఁగలఁడు? నీచక్కఁదనము నీపడుచుప్రాయము నీవిద్యావైభవముఁజూడ నేమనుటకు నేమిసేయుటకు నాకుమనసురాదు. నీవు నాతావుననుండ జరాసంధుఁడెఱిఁగి నిన్నుండోడుతెమ్మని యీజాతవేదునంపె. వీనితో నీకు శ్రేపుదయమునసే పయనము. నీయాయుష్కాలము ముగియుటచేతనే నీకింత చెడుబుద్ధిపుట్టినది." అని శిశుపాలుఁడు మందలించుటయుఁ గళానందుఁడుతద్వచనశ్రవణమున మొగము రక్తవిహీనమై చిన్నబోవఁ దనయంత్యకాలము సమీపించినదని నిశ్చయించుకొని సౌందర్యతిలక తనపై నిలిపిన యనురాగము తుదకీచందమునఁ బరిణమించినదనియుఁ దన ముసలితల్లి యీమాటవినినపక్షమునఁ దక్షణమగుండియలుపగిలి చచ్చుననియు వగచి దైవికమునకుఁ బ్రతిక్రియ మనుష్యయత్నమున లేదనియెఱిఁగి శిశుపాలుని మాటలకుఁ బ్రత్యుత్తరముసెప్పక నిలిచియుండెను. అనంతర మిరుగురుసేవకులఁ బిలిచి రాజు కళానందుని యథాస్థానమునకుం గొంపొండని యానతిచ్చెను.

అతఁడవ్వలకరిగినవెనుకఁ జేదిరాజు జాతవేదుని నెమ్మొగముఁ గనుంగొని యిట్లనియె. "మిత్రుఁడా! నామనసు సహజకఠినమైనన దయ్యు నీతనియవస్థకు మిగులంజాలినొందుచున్నది. ఈతనిఁగాంచిన నాటఁగోలె వీనియందు నాకతిస్నేహమైనది. ఇందులకుఁ గారణమరయఁజాల. చక్కఁదనముకా భూలోకజయంతుఁడు, చదువులకా పుంభావసరస్వతి, చేసినబా రాజద్రోహము. అట్లని హానిసేయ మనసురాదు. ఇట్లనియూరకుండరాదు. వీనినెట్లయినరక్షించి నాకడనిలుప

వలయునని కోరుచున్నాఁడ. దీనికినీవేమందువు? అసవుకు వెడనవ్వొమొగమున వెలయ జాతవేదుఁడు రాజుతో "మహారాజ! రాజద్రోహము సకలపాతకములలో నెక్కుడు. అనృతము మొదలగు పాతకముల నొనరించినమనుజుఁడు తానె చెడు. కాని రాజద్రోహముసేయువాఁడు దేశమునకంతకును హానిదెచ్చును. మీరు వీనివిషయమైపాపముదలఁపరాదు. ఈకళానందుఁడు శిక్షార్హుఁడు. ఈతఁడు చక్కఁదనమున మననునట్లులొప్పియుండి కార్యముల నతిద్రోహబుద్ధి పూనియున్న వాఁడు. కాఁబట్టి యీతనిఁ దక్షణము జరాసంధునొద్ద కనుపుట యుక్తకరము. ఇదిగాక యింకొకరహస్యమున్నది. ఇందుమతి యీతని సోయగ మొక్కమాఱు పౌరభాటునఁగాంచిన నీయందుహత్తినడెంద మాతనిపై నిలుపుటనిశ్చయము. మీరెఱుఁగని దేమున్నది. ఆఁడువాండ్రచిత్తములు చంచలములగుట జగత్ప్రసిద్ధముకదా. ఆమె హృదయమటుతిరిగెనా యిటుతిప్పుట కేరితరమునుగాదుసుమీ!" యని యాతనికి నమ్మకముదోఁచునట్లు బలికెను. పూర్వోదాహృతములగు కారణములలోఁ గడపటిది శిశుపాలుని మనసునకు గాటముగనాటుటఁజేసి మఱునాఁడువయమునఁ గళానందుని ప్రయాణమునిశ్చయించి జాతవేదుఁడొక్కఁడు వానింగొనిపోవ నొపండని రత్నఖేటుఁడను నొక దండనాథుని మఱికొలఁదిపరువీరభటుల సాయమిచ్చి తేపకడఁ జనుమని యానతిచ్చెను.

కళానందుని పయనమునుగూర్చి యాయిందుమతి దాసివలన విని మునుపటియట్టు లంతగాఁ బైకివాపోవదయ్యె. హేమావతివచ్చిన దాది యిందుమతియవస్థలో నెంతయు మార్పుగలుగుటకుదాసియక్కజమంది కారణమునిజస్థితియు నెఱుంగక కలవరపడసాగెను. కళానందుఁడు మృత్యుముఖమునకరుగుచున్నాఁడని మున్నుదుఃఖించినదయ్యె నేఁడూరకుండెనేకాని యేకారణముచేతనో రాతిరి యామెకంటికి నిదు

రగాక మనఃక్షోభ మొందసాగెను. మఱునాఁ డుదయమున జాతవే దుఁడు పెందలకడలేచి రత్నఖేటప్రముఖులఁ బిలిచి కళానందునివెంటఁ బెట్టుగొని శిశుపాలునియొద్ద సెలవుగైకొని బయలుదేఱెను.

౹౭వ పరిచ్ఛేదము.

"అట్లా యోగిని ముద్దుటుంగరమునుగైకొని కైలాసంబునకరిగినత్తునని చెప్పి చాలకాలమైనది. లోకమాతయగు గిరికన్య మా విషయమై యేమనినదో యెఱుఁగనైతి. నిశ్చయముగ నామె యోగినియో మమువంచింపఁదలఁచి యొరులచేనంపఁబడిన రాక్షసాంగనయో నాకుఁ దెలియకున్నది. మామహారాజు పెక్కుచిక్కులలోఁ దగుల్కొనియున్నాఁడు. మున్నాప్తులైన రాకొమరులనేకులు నేఁడు కారణాంతరమునఁ బగఱమై కత్తిగట్ట నుంకించుచున్నవారు. నాకతమునఁ జంద్రపాలుఁడుకూడ మహారాజునకు శత్రుపక్షములోనివాఁ డగును గాఁబోలు. నాపాడుహృదయము సౌందర్యతిలకపై నేల హత్తుకొనవలయు? చంద్రపాలుఁడాపూవుఁబోడిని నాకొసఁగునే? అంతటిభాగ్యమా నాకు? ఈదినమునఁ జంద్రపాలుఁడు తన యభిప్రాయమును జరాసంధునకు విన్నవించునఁట. నే నిప్పుడక్కడకరిగెదఁగాక." అని తనలోఁ దాను శంకించుకొనుచు రణార్ణవుఁడు గృహమువెడలి రాజమందిరము నకరిగెను. ఇంతలో మహారాజునొద్దకు జంద్రపాలుఁడు రాఁదలఁచుకొని సింగమువసియించు గుహాకుహరంబునకు మేఁకపోతువలె జెదరసాగెను. తనకూఁతును రణార్ణవున కిచ్చుట వలనుపడదని కౄరకర్మనిరతుఁడగు మహారాజుతో నెట్లువిన్నవింతునని చంద్రపాలుఁడును, తనకతమునఁ దండ్రికింతవందురుట చేకురెనని గుణోత్తమయు నాదినమున

రాజు వృద్ధుఁడగు చంద్రపాలునిపై నలిగి యేమిచేయునో యని యం
దఱును దెండములు రాయివడినట్లు చింతాక్రాంతులైరి. చంద్రపాలు
డాదినమున నుదయమునఁనే మేలుకాంచి యిలువేల్పులకు మ్రొక్కి
యప్పుడప్పుడే యుదయశైలము నలంకరించిన భగవంతుఁడగు ప్రభా
కరునకు నంజలియొనర్చి మొక్కయరదముపై నెక్కి రాజగృహమున
కరిగెను. జరాసంధునొద్దకరుగుచున్న జనకునిగాంచి కూఁతురు కంట
నీరుదెచ్చుకొని రాగలతికతో "నోసీ! మాయయ్య మరల నాకన్ను
లకుఁ గానఁబడునే. అకటా! నానిమిత్తమున మా యప్ప కిపు డెట్టికీడు
మూఁడనున్నదో" యని యంగలార్చుచుండ రాగలతికయుఁ దనకుఁ
గల భయమునదియే యనుట నించుక శంకించి తానువగచిన గుణో
త్తమ బొత్తుగ నాఁగఁజాలదని ధైర్యముచెప్పి దుఃఖోపశమనముఁగా
వించెను. బాలికయు నాపూఁట చలిది యారగింపక తండ్రివచ్చిన
వెనుక నాతనితోఁగూడ భుజింతునని యూరకుండెను.

అటఁ జంద్రపాలుఁడరుగకమున్న రణార్ణవుఁడు పరుగుపరుగున
నప్పుడప్పుడే లేచి కాలకృత్యములుదీర్చుకొని కూరుచుండిన నృపా
లునిపాలికేఁజని వందనము నుగావించి వినయమొసఁగనొకచోఁ గూరు
చుండెను.

అత్తఱి మహారాజుమొగము విచారసూచకమై యత్యంతమ
నఃక్షోభమునుదెలుపుచుండెను. కొండొకతడ వాండోరులతోఁబలుక
క వాహూరకయుండ నెట్టకేలకుజరాసంధుఁడిట్లనియె. ఉంగరముం గేత
కీతదళమునుంగూడఁ గైకొని యోగినియెంతకాలమయ్యెనిచ్చుటనుండి
చనె? ఇంకనామెవచ్చునను నమ్మకమునీకుఁగలదే? అనవుడురణార్ణవుం
డుభయమున వెలవెలఁబోవుమొగముతో నిట్లనియె. "దేవా! ఆమెకైలా
సమునకుఁబోయి శర్వాణితోఁ బ్రసంగించి తప్పకవచ్చునను నమ్మ
కముకలదు. వేగిరపడినంగార్యము చెడునుగదా!" అనిమఱియునేమో

యనఁబోవునప్పటికిఁ బ్రతీహారికట్టెదుటనిలిచి "దేవా! చంద్రపాలుఁడు వచ్చి దేవరదర్శనముం గోరుచున్నవాఁడు. ముసలయయ్యెనేని తోడుకొనివచ్చెద" నని విన్నపముగావింప వానిం దోడుకొనిరమ్మని యానతిచ్చి రాజు రణార్ణవునితో "వత్సా! ఈదినమునసే చంద్రపాలుఁడు తనకూఁతును నీకొసంగుసదియు లేనిదియుఁ దెలియఁ జెప్పవచ్చె నీవిచ్చటనుండ రాదు. అపరిక్కగదిలోనికిం జను" మని యనిపెను. ఇంతలోఁ జంద్రపాలుఁడును మెల్లమెల్ల సౌధాంతరముంజొచ్చి ఱేని సన్నిధికిం జని యభివందన మాచరించి యాతని యెట్టయెదుట నొక యుచితాసనమునఁ గూరుచుండెను. మగధదేశవ్యవహారము లొకకొన్ని యాతనితో ముచ్చటించి భూమిపాలుఁడు చంద్రపాలునితో నిట్లనియె. "ఆయుష్మంతిమైన సౌందర్యతిలకవివాహముమాట యేమి చేసితివి? మారణార్ణవునకిచ్చి నాతోడ వియ్యమొంది నాముద్దు చెల్లించి రాజబంధువుఁడవై గౌరవమొందుదువుగాక యనినాతలంపు. నీ యభిప్రాయము నేమియుండాఁపక నాకడ వెల్లడి చేయునది." యని యానతిచ్చుటయుఁ జంద్రపాలుఁడు తనయవస్థ మిగుల నపాయకరమైనదని యెఱిఁగియు గుమారిక యభిమతముం దెలుపనిర్ణయించి ఱేనికభిముఖుఁడై చేతులు జోడించి యిట్లని విన్నవించె. "రాజేంద్రా! రాజులకు న్యాయపరిపాలనము నిసర్గమగుట నాకున్యాయమే జరగునను ధైర్యము కలదు. మీరడిగినయర్థమున నాపడుమనోవ్యాకుల మిట్టిదనియు నింతయనియుఁ జెప్పఁజాల. వెనుకకువచ్చిన నూఁయియు ముందుకువచ్చినగోయియుఁగానున్నది. నాయాపదనార్చువారుఁ దీర్చువారు మీరుదక్క యన్యులు లేరు. నన్నుఁగూర్చి మీరుజాలివహుదురను దృఢవిశ్వాసముతో మనసులోనున్నదంతయు వెడలఁగ్రక్కి నిట వచ్చితి. నాకుమారిక వివాహముచేయువాఁడను నేనుగాని వివాహమాడునది నాకూఁతురేకదా. ఆమెకు రణార్ణవునిపేరువిన్న నెంతయుభ

యము నేవయుం గలవు. దానిచిత్తము కళానందునిపై హత్తియున్నది. లేక లేక కలిగినయాకూరిమిబిడ్డను దానికిష్టము లేనివాటికింగట్టిపెట్టి గొంతుకోయఁజాల. దేవరవారెట్లుతలఁచిననసరే. ఎట్లునన్ను శిక్షించిననసరే. నేను నాకన్నకూఁతుచిత్తమునకు వ్యతిరేకముగఁ జేయఁజాల. అది యసౌఖ్యము నొందుచుండఁ జూడనాతరమగునె? ఇదియనాయభిప్రాయము. మీఁద దేవరచిత్తము" అనినిలువంబడియుండెను. అతని మాటలు జరాసంధునకెంత యప్రియములుగనుండెనో యిందు వ్రాయ నాకుశక్యముకాదు. చంద్రపాలుసంభాషణ ముగియునప్పటికి మగధరాజునకు వానిపైఁగల యనురాగము ముగిసెను. చంద్రపాలుని పలుకులు వినివిని రాజు తలయూఁచియూఁచి తనయెదుటనంతకుమున్నతఁడెన్నఁడు నెదురాడనోడువాఁడు నేఁడింత ధైర్యసాహసములతోఁ బలుకఁ గలిగెనందుల కచ్చెరువందుచుఁ దుదకిట్లనియె.

"చంద్రపాలా! మగధరాజుతోఁ బ్రతికక్షబూనఁదలఁచిననన్నుఁ జూడ మిగుల జాలిపడుచున్నవాఁడ. ఏమేమి! నీకూఁతు మనసున కెదురుచేయఁజాలవా! ఏమైననసరేకాని నీబిడ్డను గళానందునకిచ్చెదవే? అహాహా ద్వాపరహరిశ్చంద్రుఁడవు! అయిన నీపంతమెట్టిదియోకనుఁగొనువాఁడ. ఓరోరి పాపాత్మ! ఇంతకాలము కళానందు నెందో దాచియాతనిచే రాజద్రోహముల జేయించుచు, నట్లుచేసినందులకు పారితోషికముగా సాలంకృతకన్యాదానముచేయఁదలఁచితివిగాచూతఁము నీకూఁతు రణార్ణవునకెట్లు పెండ్లిచేయవో? ఇదేనాప్రతిజ్ఞ వినుము. నాకంతమునఁ బ్రాణముండ హరిహరబ్రహ్మదులువచ్చినముజ్జగములుతలక్రిందైన సౌందర్యతిలక కళానందునిబెండ్లియాడదు. రణార్ణవునకేలునట్టుట నిక్కువము. అదియుండ రాజద్రోహము సేయఁదలఁచినమహాపాతకునితోఁ జుట్టరికముగలుపఁదలపోయుచున్న వాఁడవు. కావున నీపై మగధరాజునకుఁగల నమ్మకముచెడినది. నీవాతనితోడి

బాంధవ్యమునూనుకొనుసంతకుఁ గారాగృహంబుననుంచుము. బాల్యస్నేహితుఁడవనియువృద్ధుఁడవనియు నేనూరకుంటినిగాని వేఱొకఁడైన నింతకు ననుజులుడీయకుందునే. ఛీ! యింకనామెదుటనిలువఁదగవు. ఓరీ భటులారా! ఈపరమపాతకుని జెరసాలలోనికిం దీసికొనిపొండు. అనితనపీఠమునుండిలేచి యాగ్రహావేశముచేఁ జేవురించిన నెమ్మొగముతోడశుద్ధాంత సైరంధ్రికలు తన్నుఁజూచినంతన వెఱపుగొని పరుగువాఱ నంతిపురమున కతికోపమునఁ జనియెను. జరాసంధుని నోటనుండి కారాగృహవాసమునకుఁ దన్నుఁ గొనిపోవుమని యానతివెడలుటతోడనె చండరిపాలుఁడు నిశ్చేష్టుండై తన యవస్థం దలంచియుఁ దనకింతఘాతచేసినరాజు తనకూఁతునేమి సేయునోయని యామెయవస్థం దలంచియు నొకమారువగచి సేవకులతోనాతఁడు చెఱసాలకుంజనియెను. ఈమాటలింటికడఁ దెలిపినప్పుడు గుణోత్తమమూర్ఛిల్లెను. రాగలతిక నిశ్చేష్టయయ్యెను. ఇంటనందఱు మహాదుఃఖసముద్రమునమునిఁగియుండిరి.

ఏడవ ప్రకరణము.

కళానందుని వెంటఁబెట్టుకొని పదిలముగా రత్నఖేటుఁడు వానివెనుకను జాతవేదుఁడు ముందు నడచుచు నిరుగెలకులనాయుధపాణులైన జోదుల నిలిపి వారు పయనమొనర్చుచుండిరి. గాఢసంతాపమున బయలువెడలు వెచ్చని నిట్టూర్పులచే సుందరవదనారవిందము కలుషమై యుండ సహింపనోపిక లేక కళానందుఁడట్టిటో సాగివచ్చుచుసూర్యోదయమునఁ దనపై మాగధునకత్యాగ్రహోదయమగుననియుఁ దదస్తమయమునఁ దనకస్తమయము సమీపించుచున్నదనియుఁ దలఁచుచు నదితనకెంతవేగమువచ్చిన నంతసంతసముగనుండుననియు వార

లతోఁ జెప్పుచుఁబయనమగుచుండెను. కళానందునివిషయమున రత్న
ఖేటాదు లొకవిధముగఁ గరుణార్ద్రచిత్తులై యుండిరికాని జాతవేదుఁ
డుమాత్ర మేకారణముననో కటుకఠినముగవర్తింపఁదొడఁగె. దారి
నుండి యొక్కఁడుగైనఁ దొలఁగనీక, యిటునటుఁజూడనీక, యొంటరిగ
నెందుఁజననీక, యితరులతో మాటలాడనీయక యారాచకొమరునిజా
తవేదుఁడు పెక్కువితములఁవెతలబెట్టుచు హరిశ్చంద్రునక్షత్రకులన్యా
యమున్జ్ఞప్తికిం దెచ్చుచుజాతవేదుఁడు "రాజద్రోహికిఁగూడనంతచనవుఁ
నొసంగుచున్నావా" యని రత్నఖేటప్రముఖులనిందింపనారంభించెను. ర
త్నఖేటుఁడును, జాతవేదుఁడున్నంతవఱకు రాచకొమరుఁడు తప్పించుకొ
నిపాఱిపోవంజాలఁడనియుఁ దానెంతయజాగ్రత్తగానున్నను భయములే
దనియు రేలహాయిగనిదురింపసాగెను. జాతవేదుఁడుదనశరీరముంగప్పు
నిలువుటంగియుశిరోవేష్టనమునెన్నఁడుభోజనసమయమునకైన విడువ
కుండుటయుమాసినమడుఁగులవిడుచునెడఁగడురహస్యముగ నెందేనిజని
క్రొత్తవలువలుదొడుగుటయుఁ గోలమునుగోత్రమునునెన్నిసారు లడిగి
నందెలుపకుండుటయుఁ గాంచిరత్నఖేటుఁడీతఁడెవ్వఁడై యుండునా య
ని నిరంతరముయోచించుచుమీసకట్టులేశమునురాని పేడివానిమొ
కమెట్లు జరాసంధుఁడు జూడనోపెననిసందియమొందుచునంతయుఁగ
తిపయదినములలో వినవచ్చునని మనశ్శాంతి కలిగి యూరకుండెను.

ఇట్లు కొన్నిదినములు చేదిపురమునుండిపయనముచేసియొకనాఁ
డుసంధ్యాకాలమున నొకయరణ్యముచేరిదాపుననూరుపల్లెలుగానఁబ
డమి దారితప్పితిమోయని వారలందఱు నిముసముయోచించి మఱి
కొంతదవ్వరిగి పోదమని యింకను నడచి నడచి పసుల యడుగుల
జాడలు, మనుజులయలుకుఁడు, గోడికూఁత యెందును లేకునికితుదకది
మహారణ్యముగా నిశ్చయించి యందే యారాత్రి నిద్రింపఁదలఁచియొ
క్కఱాతినేలపై నుత్తరీయములంబఱచిరి. నడుమఁగళానందునిబండుకొ

నఁజేసినాలుగుపరిక్కలనలువురు సేవకులఁబండుకొనఁజేసి, రెండుజాము లురత్నఖేటుఁడు రెండుజాములు జాతవేదుఁడునురక్షకుఁడుగా నుండనిర్ణయించుకొనిరి. జాతవేదునినిదురింపుమనిరత్నఖేటుఁడుమొకటి రెండుజాములుఁదానుగాఁపుండి తనవంతుదీరుటయువానిలేపి తాను నిదురఁబోయెను. నిద్దురబద్ధకముచేఁ గన్నులునులిమికొనును జాతవేదుఁడు వాలుఁగేలఁబూని నాలుగుగడియ లిటునటుఁ దిరుగునప్పటికి బద్ధకమెల్లఁబోయెను. పిమ్మట నాతఁడు కళానందునిదురవస్థయుఁ జందరిపాలనందన యాసయుఁ దలఁచి దైవవైపరీత్యమున కచ్చెరువుపడుచుండ నేదియోధ్వని వానిచెవులకు వినఁబడినట్లయ్యెను. వినినతోడన నాతఁడు కళానందునిమీఁదఁ జేయివైచి లేపి మరల నాధ్వనియగుడు నతనిని వినుమని వానికివినిపించి యిరువురును బెబ్బులిధ్వనియని నిశ్చయించిరి. అంతట జాతవేదుఁడు కంఠమెత్తి "అయ్యా వ్యాఘ్రము! వ్యాఘ్రము!! లెండు లెం" డని యఱచెను. ఆమహానాదము నిదురించుచున్న యాయేవురు నౌకరులను మేలుకొలిపె. అప్పుడువారందఱును లేచి భయాతురులై కళానందుఁడు జాతవేదుఁడు నున్నవైపునకరుగక దారి తెలియక, యొకరిమాట యొకరువినక యాక్రిందనధ్వనులతోఁ జెల్లాచెదరై నలుదెసలకుం బరువెత్తిరి. జాతవేదుఁడు భయకంపితుఁడై గడగడ వడఁకుచుఁ గళానందునిచేయి గట్టిగఁబట్టుకొని "భయములేదు నిలునిలు" మని యాతఁ డెంతధైర్యముఁ జెప్పుచున్న నదిచెవిఁబెట్టక రాజకుమారుఁ డీడ్చుకొని పాఱిపోవసాగెను. జాతవేదకళానందులొకవైపునకుం దక్కినవారంద ఱొకొకవైపునకుంజనిరి.కొంతదూరము పరుగెత్తిరత్నఖేటుని సేవకుల నెలుఁగెత్తి పిలిచి పిలిచి వారు మారుపలుకకునికి నెంతయు కళానందునితోఁ గూడ నడువసాగెను. అట్లిరువురుఁ గొంతదవ్వరుగు నప్పటికి బల్లునఁ దెల్లవారెను. అప్పుడు మహోన్నతములగు వృక్షములచాటునుండి యుద

యె మొందుచున్న యంశుమంతునిబింబ మించుకించుక వారికిఁగానఁ బడఁజొచ్చెను. కొన్నినిమిషములలో నాతెరువరు లిరువురును నాగ హానముబాఁటి బయలుసేరిరి. అంతట భానుమంతుని యరుణకిరణసహ స్రిములెకాక వారికనుఁదమ్ములకు నమితానందజనకముగ ననేకగో పురములు బహువిజయపతాకములుఁ బెక్కుమేడలుఁ, గానవయ్యెను. అంతకంతకు సమీపమునంకుంజనుచు సిరులకుఁగాపురమగు నాపురమె య్యదియై యుండునని కళానందుఁడు యోచించుచుండ నింతలో నం తరిక్షమును దాఁకునట్లు గరుడధ్వజము గానఁబడెను. దానంజేసి య య్యది ద్వారకానగరముగ భావించి కళానందుఁడు మహానందభరి తుఁడై నెమ్మనమున "హాహా! దైవము నాయందు మిగులఁగరుణక లవాఁడు, జాతవేదుఁడు నన్ను గిరివ్రజమునకుం గొంపోఁదలఁచియుం డ భగవంతుఁడు ద్వారకకుందెచ్చె. మూఁడునాళ్ళకిందట వీరుదారిత ప్పిరి, దైవసహాయమున్నచో నిఁక నెవరెట్లుగావించిన భయములేదు గదా! యని సంతసించుచుండెను. జాతవేదుఁడునుదానదిద్వారకయని తెలిసికొని చింతాక్రాంతుఁడుగాక సంతసించినవాఁడుపోలెఁ గానఁబ డెను. ఇద్దఱును నగరముం బ్రవేశించి యాపూఁట మాధవు నంతఃపు రమునకుం జనక యొక శూద్రిగృహమునందు బసచేసియుండిరి.

భోజనాంతరమునందు రాత్రి వీర లిద్దఱును వాసుదేవునిమం దిరమునకుంజని తమరాక యతనికిందెలియఁజేసిరి. యదుపుంగవుఁడు ప్రతీహారి నంపి వారిందోడ్కొనిరమ్మన నాతఁడట్లుచేయుటయు వా రు నందకుమారుమ్రోలనిలిచి సాష్టాంగదండప్రణామంబుఁ జేసిరి. వారలదీవించి కృష్ణుఁ డుచితపీఠముల నాశీనులుగాఁజేసి కళానందుని రాకకు సంతసించి "కళానందా! ఎంతకాలమయ్యెనిన్నుంగనుంగొని. నీవింద్రప్రస్థపురమునకుంజనలేదా! నాసందేశము ధర్మనందనున కె ఱింగించితివనుకొంటిని. పాపము నీకు నాగంతుకముగఁ బెద్దయిడుమ

లు రానోపు" నని పలుకరించెను. వాసుదేవుని చల్లని క్రీగంటిచూపులును, జెవులపండువుసేయు పలుకులును గళానందుని నెమ్మనమున నాటిన యుమ్మలికముఁ గొంతశాంతింపఁజేయ నాతఁడిట్లనియె. "నారాయణా! నీకడ సెలవుగైకొన్న పాదిగ నాపడినయిడుమల నేమని చెప్పుకొందు. మార్గమధ్యమునఁ విధివశమునఁ జేదిరాజు భటులచేఁ జిక్కి యక్కడ నిన్నాళ్ళుఁ జెఱలోనుంటి. అంతకన్న నిప్పుడు నెక్కుడు కీడు మూడనున్నది. కీడననేల? మరణమె నాదుఃఖముల నంతమొందింపనున్నది. ఈజాతవేదుఁడు నన్ను జరాసంధునియొద్దకుం గొనిపోవనున్నాఁడు. కతిపయదినములలోఁ బరలోకమునకుం జననున్న నాకు నీచరణారవిందముల సందర్శనమయ్యె నింక ముక్తిలభియించు" నని బిట్టనగవుచే నంతకన్న మాటలాడఁజాలక దీనాననుఁడై యున్నయా రాచపట్టిదెసఁజూచి నందకుమారుఁడు జాలినొంది మీఁదఁజేయివైచి తట్టి "వత్సా! వెఱవకు. వాసుదేవుఁడు నిన్నారకజరాసంధునిచేతులఁ బెట్టునే! నీకు సకలకళ్యాణములు సేకూరు" నని ధైర్యముం జెప్పివాని వంత కొంత బాపెను. అనంతరము వాసుదేవుఁడు జాతవేదుని మొగమువంకఁజూచి కొన్నిరహస్యములు ముచ్చటింపఁదలఁపుఁగలుగుటవానిముఖవైఖరింబట్టి తెలిసికొని లోనికిరమ్మని వానింబిలిచి యొకచోఁ గూరుచుండి వానితో ననేక విషయములు ప్రశంసించెను. శ్రీకృష్ణుని పేరువిన్న మండిపడునట్టి, శిశుపాలుని కాప్తుఁడై, వాసుదేవునకు బద్ధశత్రుఁడగు జరాసంధునకంతకన్నఁగూరిమిచుట్టమైన యీజాతవేదుఁడు కృష్ణునికిఁగూడ నాప్తుఁడై రహస్యములుమాటలాడుచుండుటఁ జూచి కళానందుఁ డత్యాశ్చర్యమునొంది "యీతఁడెవ్వఁడో యెరికిందెలియదు. వీనిచరిత్రము విచిత్రము. వీనినెచ్చెలులెవ్వరో పగతు రెవ్వరో కూడఁ దెలియదు. వీడు నాకుపకారముసేయునో యపకారముసేయునో క్రియనుబట్టి చెప్పవలయునుగాని వీనిమనమిట్టిదియని నిర్ణయింప

నెవ్వరితరముగాదు. అయినను వాసుదేవునికడ నున్నవాఁడనుగదా యనుకొనుచుండెను. ఇంతలోఁ దమవిసర్జింభసంభాషణముఁ ముగియుటయు జాతవేదుని వెంటఁబెట్టుకొని వాసుదేవుఁ డీవలకువచ్చి కూరుచుండెను.

కళానందుఁ డంతట వాసుదేవునితో "దేవా ! నామనవియొక్కటియున్నయది. శిశుపాలుని మందిరమున నిందుమతియనునొకసుందరియున్నది. ఆరాజవదన నారాజుబలిమిచేఁ గేలువట్టఁదలఁచుచున్నాఁడు. నేఁజేదిపురమునసుండ నాయిందుమతి లేనకించుకసాయము జేయుమని వేఁడుకొనుటచే నేనటులఁజేయుదునని వాగ్దానము జేసితిని. నాయవస్థ యటులుండ నేనామెకుఁగావించుసాయమేమున్నది? మాధవా ! నేనింక పరలోకప్రయాణోన్ముఖుఁడ నగుటచే నొకమనవియొనర్చుకొనియెద. ఆయిందుమతి నెట్లయిన వానిబారినుండి రక్షింపవలయు" నని వేఁడికోలు సలుపుటయు యాదవుఁడుచిఱునగవునగి "యామెకు నీకుఁగూడ భయములేదు. ఇందుమతినిగూర్చి జాతవేదుఁడు తగుయత్నముఁజేసి యున్నవాఁడని జాతవేదునినావలకుఁ జనుఁ" మని కనుసన్న జేసి కళానందునితో నిట్టులనియె. "రాజకుమారా ! నీకు మహోపకారము జేయఁదలఁచితిని. జాతవేదునకిష్టములేకున్నను నిన్ను నే విడిచిపుచ్చెద. నీవు గిరివ్రజపురమున కరిగి నీహృదయేశ్వరియగు సౌందర్యతిలకయొద్దనుండి రహస్యముగ నాచెప్పినచొప్పున వర్తింపుచుండుము. ధర్మనందనుఁడు నన్ను రమ్మని పలుమాఱు వేఁడుచున్నాఁడు. నేనింద్రప్రస్థపురమునకుంబోయి యుధిష్ఠిరునకు రాజసూయయాగము సేయుమని నొక్కి చెప్పి యల్పకాలమున జరాసంధసంహారముఁ గావించెద. ఏద్వారమున గిరివ్రజపురముఁ బ్రవేశింపఁదగు, నెట్టికాలమున వానింజంపఁదగు నేవిధమున మందిరముఁ బ్రవేశింపనుచితమగు నవియెల్ల నరసి పూలవరకులపేరులుఁ గొండఱు సేవకులపేరులు మా

కుఁదెలియఁజేయుము. మాకుఁదోఁపనియంశము లావశ్యకములగునని నీకుఁదోఁచినవియెల్లఁ గాలానుసారముగ నెఱింగింపుచుండుము. నీవు మాకు వ్రాయునుత్తరములలో నీపేరువ్రాయక "దేవభూతి" యని వ్రాలుచేయుము. నేను నీకు వ్రాయవలసినంత యావశ్యకత యుండదుగాని యున్నపక్షమున గుణభూతి యనివ్రాయుచుందు. అదినాపేరుగా నీవుగ్రహింపు. నాయొద్దనున్న వేగులవాండ్రలో మిగులనేర్పరులున్నవారు. మూఁగవానివేషమువేసికొనియద్భుతములు సేయఁగలవాఁడు కోరకుఁడు; గ్రుడ్డివానివేషము వేసికొని యెంతెంతో పనులు చేయువాఁడు కాణభూతి. టక్కరితనముల మాయల వీరల జయించినవారెవ్వరును లేరు. కావున వీరలఁ దోడుకొని నీవు గిరివ్రజమున కేగుము. నేను రేపిందప్రస్థమున కరిగెద." అని తన హృదయస్థిత మగు రహస్యములనెల్ల వాసుదేవుఁడు గళానందునితోఁ జెప్ప నాతఁడు తన బంధవిముక్తికి, జరాసంధుని మరణము సమీపించినందులకు సత్యానందము నొంది యీయుపకారము జేసినందులకు వాసుదేవునకుఁ బునఃపునః ప్రణామంబుజేసి మఱునాఁడుపయనమని నిశ్చయించుకొని పండుకొనియెను. పిదప జాతవేదునితోఁ గొంతదనుక ముచ్చటించి వాసుదేవుఁడు నిదురించెను. కళానందుఁడు పండుకొని నిదుర రామిఁ జిరకాలముక్రిందటఁ గనులపండువుగఁ గాంచిన సౌందర్యతిలక ముఖచంద్రమండలము మరలఁ గాంచు భాగ్యము కలిగినదిగదా యని యొడలెఱుఁగని యానందమున నోలలాడుచుఁ బ్రియురాలి ముఖాంభోజము దలఁచుకొని భావిసౌఖ్యమునుగూర్చి యువ్విళ్ళూరుచుండెను. జాతవేదుఁడు కొంతసేపు మేలుకొని నిదురించెను.

మఱునాఁడు కోరకకాణభూతులతోఁ గళానందుఁడు ద్వారకానగరము విడిచి చుట్టములం బక్కములఁ జూడనేరుకఁ బయన

ముచేసెను. వాసుదేవుఁడు తనయుద్యమ మెవ్వరికిం దెలుపక కార్యాంతరమున నింద్రప్రస్థమునకుం బోవుదునని బలరామప్రముఖులగు యదువీరులతో విన్నవించి రుక్మిణీ సత్యభామాదులగు నష్టమహిషీమండలమునొద్ద సెలవుగైకొని సాత్యకిని దనవెంటఁ గొంపోవ నిశ్చయించి ప్రయాణోచిత మగు వేషముం దాల్చి సిద్ధముగ నుండెను. అంతలో సారథి గరుడధ్వజలాంఛితమై నానావిధరత్నశోభితమై విజయప్రదమై యలరు నరదమునకు గోవిందుని కీర్తి మూర్తులం గైకొనిన వో యనినట్లు కా్రిలుధవళతురంగములను బూన్చి యాయత్తము సేయఁ బురుషోత్తముఁ డందు సాత్యకిసమేతుఁడై ప్రవేశించెను. ఆజానేయ తురంగములు సంసనంసను నధిష్ఠించినతోడనే యరదము లాగి చంగుచంగునఁ బరుగెత్తుచుఁ బయనము సేయుచుండెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

పార్థుఁడు మున్ను దనయెడఁ గృపాంతరంగితమనస్కుఁడై యొనర్చిన మహోపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారము సేయుతలంపున దానవవిశ్వకర్మ యగు మయుఁడు పాండవేయులకు ముజ్జగములం దానికీడు లేని సభామండపము నొక్కదాని నిర్మించి యొసంగె. అందుఁ జెక్కఁబడిన రతనములఁ గాంచిన వారలందఱు నింక రత్నాకరము యందుఁగాని భూగర్భమునఁగాని రత్నములుండునే యని శంకింపఁజొచ్చిరి. మహేంద్రుని కొలువుకూటము దీనికి నన్నివిధములఁ దీసిపోవునని నారదాదిమునులు నిష్పక్షపాతబుద్ధితో ననుచుండ మహీమండలమునఁగల రాచవారి కొలువుకూటములు దీనితోఁ బోల్చుట దానినగౌరవించుటయని తోఁచెడును. పాండవకౌరవమహావైరమున కంకు

రమై పాండునందనఖ్యాతికి మూలకారణమై, యానాఁటి మేటిరాజో
మనులకు భయాపాదకమై సొగసుదీవియై, వింతలతావునై, ముద్దుల
మూటయై, రతనాలపేటియై, చూపరకుఁ గన్నులపండువై రాజులు న
మ్మహాసభ పాండునందనుల యదృష్టవశమున వారికి లభియించెఁ
గాని యన్యులకిట్లది లభియించు. నిర్మలసరోవరములట్లు కన్నులకు
భ్రమగలిగించు నింద్రనీలమాణిక్యస్థగిత ప్రదేశములను మనుజుఁ
డొకఁడు నడుచునప్పు డిరుగురునడుచు చున్నట్టుతోఁపజేసి నడుచు
వారికి నడలుగలిగించు పెనుసద్దంపు పలకలను నెట్టిచిన్న గొంతుతోఁ
బలికిన దద్దయుం బెద్దగాఁ బ్రతిధ్వనియొసఁగు మేడలును గూరుచు
న్న జనములకున్నష్ణతాపములేకుండ మందమారుతము లోనికరుదెం
చుటకనువగు ననేక వాతాయనములును సభామంటపమున కపూర్వా
లంకారమును దెచ్చుటచే నదిద్వాపరయుగ చిత్రములలో నొకటి
యని మెంచఁబడియె. ఈ విధమున సొగసులకుప్పయై యొప్పు న
మ్మహాసభామంటపమునం దొక్కనాఁడు భరతకుల ప్రదీపకుఁడు
కుంతీగర్భశుక్తి ముక్తాఫలమును ధర్మావతారుఁడును నగు యుధిష్టిరు
డు తమ్ములు నలువురు పార్శ్వములు, రాజమండలముచుట్టును గూర్చుఁ
చుండి కొలువ మంత్రులు సామంతులు దండనాయకులు వీరభటులు
రాయబారులుఁ జుట్టములు నెచ్చెలులుఁ బురోహితులుఁదమతమ యు
చితప్రదేశముల నాసీనులై యుండఁ గొలువుదీఱి యుండెను. అత్తఱి
ధౌమ్యుఁడు మున్ను రాజసూయాశ్వమేధములుగావించి యశముఁగ
న్న రాజన్యులచరిత్రములను విన్నవించుచు సందర్భవశమున నిట్లని
యె. "యశోదాకిశోరమనియు దేవకీతనూజుఁడనియు నందనందనుఁ
డనియు, వాసుదేవుఁడనియుఁ పేరులుగాంచి మనుజలోకముఁ బావన
ముగావించుచున్న యీమాధవుఁడే మున్ను త్రేతాయుగమున దశ
రథరాజనందనుఁడై శ్రీరామాఖ్య నవతారము దాల్చి యశ్వమేధ

మొనరించి జగద్విఖ్యాతుఁడయ్యె. అట్టిమహారాజులింక ననేకులున్న వారు" అని మఱియు నెద్ది యోయనఁ బోవుచుండనింతలోఁ బ్రతీహారి వచ్చి "దేవా సాత్యకిసమేతుఁడై వాసుదేవుఁడువచ్చియున్నవాఁ" డని విన్నవించెను. విన్నవించుటయుసభయెల్ల విస్మయానందభరితమయ్యెను. అర్ఘ్యపాద్యములఁ దెమ్మని సేవకులకానతిచ్చి యుధిష్ఠిరుఁడులేచె. అతనితో నలువురుతమ్ములును లేచిరి. తమ్ములతో రాజమండలమెల్ల లేచె. రాజమండలముతోఁ బరివారమెల్ల లేచె. అందఱితో ధర్మరాజు సభాద్వారమునకుం జని యప్పుడే యరదము డిగిన యాయదుకుంజరద్వయమును విలోకించి పులకిత శరీరుఁడై వికసితముఖారవిందుడై యనుగమ్యమానసోదరుఁడై యెదురేగెను. వాసుదేవుఁడనుజనసమేతుఁడై యుధిష్ఠిరునకుమ్రొక్కనతఁడుతనపాదములపైనున్నవారిని లేవనెత్తి దీవించెను. పిమ్మట యాదవసింహము తనకుఁ బాదాభివందన మొనర్చిన భీమార్జునమాద్రేయుల దీవించి వారి సేమ మడిగి బంధుసామంత పరివారము సేయు జోహారు లందుకొని యందఱితో సభామంటపమునకుంజనియె. తనగద్దియకు దాపున నవరత్నఖచితమగుపీఠమొండు వేయఁబనిచి యందతని నాసీనుఁజేసి యనంతరము దానును దక్కఁగల పరివారమును గూరుచుండిరి. యదువృద్ధుల సేమము భరతవీరులును గురువృద్ధుల సేమము యదువీరులును గనుఁగొనిరి. మాధవుఁడు సభనున్నవారినందఱను బేరులెత్తి వేఱువేఱఁ బలుకరించి సేమమరసి యుల్లాసమునలంపుచేసెను. సాత్యకియు భీమార్జునులకు నడుమఁగూరుచుండి బావమఱఁదుల కుచితములగు సరససల్లాపముల మునిఁగి తేలుచుండెను. అంతట యుధిష్ఠిరుఁడు భక్తి వినయములుగదుర దేవకీనందనుని మోమువంకఁజూచి యిట్లనియె "దేవా! పిపీలికాది బ్రహ్మపర్యంతరము భూతకోటియందు సమదృష్టినిలుపు నీకు మాయందింత యాదరము గౌరవము నేఁడిమయు

జనియించుట మాభాగ్యయిగాని వేఱుకాదు. ద్వాపరంబున దేవకీ వసుదేవుల కుద్భవించి దుష్టదానవసూనవక్షోటులఁ బరిమార్చి వసుమతీభారము నడఁపవచ్చితివని తెలిసినవారలంద ఱు నందురుగాని నాకు మేనమఱఁదవై కొంగుబంగారమవై నాయశము మహీమండలమునందు వెలయింప మాపురను గాపాడవచ్చితివని నేనూహించెద. గాంధారేయులు విషభోజనంబిడినను లక్కయింట మమ్మునిచిచ్చు వెట్టినను మాకపాయము వాటిలకుంట నీ కటాక్షమునఁగాదె? మాధవా! నారాయణా! జనార్దనా! నిన్నుఁ గానియెడ నాకుఁ దరిమే? అని విన్నవింప గోపకుమారుఁడు మందహాసముతో నిందుకుల శేఖరుం గనుంగొని "యోరాజా! సజ్జనులకు దుర్మార్గులు కీడు సేయఁగడఁగుదు రేని భగవంతుఁడు వారకుందోడుపడి మూఁడఁ దలంచిన కీడుఁ దొలగింపఁడే! సత్పథసంచారివైన నిన్నుఁబోలు రా. జెందుగలఁడు? చల్లని నీపరిపాలనమునందుండి యాదవులగు మేమందఱము నేబాధయు నెఱుంగక హాయిగా సుఖించుచున్నారము. భీమపార్థమాద్రేయులచేత సురక్షితమగు నీరాజ్యలక్ష్మి నీకీర్తికాంతతోఁ డంగలిసి యనేక నూతన దేశముల విహరింపనున్నది. అన్నట్లడుగమఱచినాను. కళానందుఁడు మీకడకు రానేలేదా?" యని ప్రశ్న వేసెను. అంతట యుధిష్ఠిరుఁడు "కళానందుఁడను పేరు వినుటయేకాని వానిం జూచియెఱుంగము. అతనిచేత నీవు నాకనిపిన సందేశార్థము లెవ్వియో వినవలతు" ననుటయు జనార్దనుం డిట్లనియె. "రాజా! ఎఱుంగనివాఁడువోలె నీవిట్లనెదవేమి? అర్జునా! అదియెట్టిదియో నీవుమీయన్నకు విన్నవింపవైతివా? మీయన్నదమ్ముల గడుసుదనము లిట్టివియేకదా! ఎఱిఁగియున్న యంశముల నెఱుఁగనట్టు లభినయించి యెదుటివానినోటఁ బలికింతురు. కడుపులోనన్న వెల్లఁబలుకుటకు మీతమ్ముఁడు వెఱివాసు దేవుఁడుగాఁడుగదా." అని పరిహాసోక్తు

లంబలికి వెండియు నిట్లనియె. "రాజా! నీయనుజులకొండఱకునందు ముఖ్యముగాఁ గిరీటికి నీచేత రాజసూయమహాధ్వరము చేయింపవలయునని మనమున గట్టిసంకల్పమున్నయది. అది నాతోడ నాలోచించుటకు నీతఁడానడుమ ద్వారకకరుదెంచె. అప్పుడే జరాసంధునకు జంకి నాశరణము వేఁడివచ్చిన కళ్టానందుఁ డందుండినవాఁడు. అప్పుడు రాజసూయమునుగూర్చి నాయభిప్రాయముం దెలుపుమని పార్థుఁడు నన్ను నొక్కియడిగెను. కాని నేను గొన్నినాళ్లు చనినవెనుక నామతమును దెలుపుదునని వాక్రుచ్చి మిాకమ్ముసంపితి. నాఁటఁగోలె నేఁటివఱకు నీయంశమునందుఁ బూర్వోత్తర సందర్భములఁ జక్కఁగాఁ బరిశీలించి లాభనష్టములు వితర్కించి స్వపక్షపరపక్షంబుల బలాబలంబులఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతముగఁ దఱచిమంచిచెడ్డలనరసితుదకుసయ్యధ్వరము నీవొనర్చుటయె కర్తవ్యమని నిశ్చయించి నామతము నితరులనోట నుండి నీకుఁదెలుపుటకన్న నాముఖముననే తెలుపుటయుచితమనియెఱిఁగింపవచ్చితి" అనునప్పటికిసభాసదులందఱుఁబల్లవితముఖులైరి. "వహవా బావా! క్షాత్రమునిలిపితివిసుమీా" యనిభీమసేనుఁడనియె. భగవంతునిచే భరతకులమనుగ్రహింపఁబడినదని యర్జునుఁడును "వాసుదేవుఁడన్యథా సేయఁడని నేనెఱుంగుదు"నని నకులుఁడును, "పాండురాజునకు గొఱంతతీఱిన"దని సహదేవుఁడు ననిరి. సభనున్న తక్కుంగల జనము యథోచితముగ నామాటలను మెచ్చుకొనిరి. శ్రీకృష్ణుఁడు తన వాగమృతధారావర్షముచేత యుధిష్ఠిరు మనము మెత్తనఁజేయవలయునని తలఁచి పరలఁ దనయుపన్యాసమందుకొని యిట్లనియెను. "రాజా! యీయాగమువలన నిహముంబరముఁగూడ నున్నది. ఇహమున రాజరాజవై భూమండలాఖండలుండవై నేలయంతయు నేలుట, పరమున యమలోకమున వసియించి ఖేదపడుచున్న మీాయయ్య యిందరిలోకవాసియగుట. అవియుండ మనకుఁ బెద్దకాలమునుండి

పగతురై జగత్కంటకులైన క్షత్రియాధములు నిధనమొందుట. ఇది రాజనీతి కనుకూలమగుయోచన. ఇన్నివిధముల నుపయుక్తమగు నీకార్యమును నీవుదక్క నితరులు నిర్వహింపనోపరు. కాలుచిచ్చుల తెఱంగున దేజోరాసులగు భీమార్జునులు గదాగాండీవశోభితపాణులై కవలు కృపాణాలంకృతులై దిగ్విజయార్థము దిగంతరములనడుగు నరుగునపుడు వారినెదిరింప జాలి కట్టెదుట నిలుచువాఁడెవఁడు? మొనలుదీర్చి నీయనుజన్ము లాలమున నిలువ విక్రమించియున్న తఱి వారిఁ గన్నెత్తి చూడఁగలాఁడును విల్లెత్తి వారినేయఁగలాఁడును ధ్వజ మెత్తి వారిపై నడువఁగలవాఁడును రాజకోటింగలఁడే? అన్నియు నెఱిఁగి యిట్లనెదరేల? మీభీమసేనుఁడు కుపితుఁడగునేని బ్రళయకాల రుద్రుఁడు. ధనుర్ధరులలో నగ్రగణ్యులు శంకరరఘురామభృగురా ములు. వారిం జేర్కొనినవెనుక నీయనుజు శ్వేతవాహనుం జేరుకొన వలయునుగాని వ్రేలుమడచి యింకొకనిఁ జెప్పఁదగదుగదా! కత్తిప ట్టిన నకులసహదేవుల కీడెవ్వరుందురు? నివురుగప్పిన నిప్పులచొప్పున నీయెదుర వినయనయభయములతో సంచరించు నీతమ్ముల బాహుబ విక్రమములు నీవెఱుంగవుగాని లోకు లనుకొనుమాటలు వింటివేని యీరాజసూయమునకు నీకు సందియమొదువదు. అంకటి సైదోడుల మగంటిమియేమి? యింతటి బంధుగుల బలఁగమేమి? ఈవలఁ దోడునీ డలాగు నీకనువర్తనుండనగు నేనేమి? సామాన్యరాజులోకంబుచాడ్పు న. రాజసూయమొనర్ప నీవు బెదరుటేమి? చతుస్సముద్రముద్రిత మహీమండలంబునంగల నృపనందనులందఱు నీసేనలదాడికోడి కప్ప ములు కానుకలు నీకర్పించి చేతులుజోడించి నీయెదుటనిలువ వారిపై జల్లనికటాక్షనిరీక్షణములఁ బ్రసరింపఁజేసి కన్నుసన్నల వారినాసన ములం గూరుచుండ నానతిచ్చుచు బ్రాహ్మణాశీర్వచనఘోషము ర త్నాకరధ్వానముమీఱ దుర్రపదరాజనందనతో రాజసూయమహా

ధ్వర మొనర్చి పేరోలగమున సకలభూనాయక పరివృతుఁడవై యుండ నినుజూచి కన్నులకఱవుదీర నానందింపవలయునని నీతమ్ములు నేను నువ్విళులూరుచున్నారము. నీవీయాగము నారంభింపవేని రాజకులమునకెల్ల నగౌరవముపాటిల్లు. మాకెల్లఁ దలవంపులగును. నీకీర్తి నాచంద్రతారార్కము వెలయఁజేయుటకు భరతకులమునకు వన్నె దెచ్చుటకు లోకముద్ధరించుటకు నిదే సమయము. పితృవాక్యపరిపాలకుఁడవేని భరతకులాభివృద్ధినిఁ గోరెదవేని రాచపాడి తప్పనివాఁడవేని పౌరుషంబుగలదేని, యభిమానధనుఁడవేని, నీయనుజులదోర్దర్ప మెఱుఁగుదేని నామాటయందు రవంతగౌరవము నమ్మకమును నిలుపుదేని యధోగతిపాలైన తండ్రినుద్ధరింపఁ దలఁపుగలదేని రాజసూయముఁ దప్పక నీవు చేయసమకట్టవలయును. నీవనుమతింతువేని తక్కినయది నేనును భీమార్జునులును జక్కఁజేసెదము." అని యుగ్గడించి యుక్కెక్కించి పలుకుటయు యుధిష్ఠిరుఁడు మహాయశస్సంపాదనమునకుఁ గారణమైన యీరాజసూయము నొనర్చుట యుచితమని యెఱిఁగియు రాజచక్రమున కనిష్టముగ నుండునని సందియమొంది వారినడఁప దగినలావు తనదమ్ములయొద్దనుంటఁ దెలియక వాసుదేవుని మాటలకెదురాడనోపక యుయ్యెలలూగు మనముతో నందకుమారున కిట్లనియె. "జనార్దనా! నీచెప్పినట్లు రాజసూయయాగము భరతవంశమునకుఁ గడువన్నెయఁదెచ్చుననుట నిశ్చయము. యుధిష్ఠిరుఁడు సార్వభౌముఁడై మూర్ధాభిషిక్తుల నరిగాపులఁజేయుననుట నిస్సంశయము. కాని కురుదేశమునకుఁ జుట్టునున్న కడిఁదిమగలగు పగతురఁదలంప నాగుండియ జల్లుమనుచున్నది. ఆవల చండశాసనుఁడగు జరాసంధుఁడుండ, నీవల మనకు బద్ధశత్రులగు శిశుపాలదంతవక్త్రులుండఁ నింకఁ బోతరించి కన్నుగానని పౌండ్రక వాసుదేవ ప్రముఖులును బుళిందబర్బర యవనవల్లభులుండ నేనా రాజసూయయాగము దలపెట్టి నెరవేర్చుట! కుట్ర

లగు నాత్మఘ్ను లెంతబలవంతులైన వారిమీఁది కసుపఁబాల. ఒకవేళ నేనది నేయసమకట్టినను నిన్నుజూఁచుకొని నేనట్లు చేయవలయును. గానసహోదరులంగాంచికాదు. నాదొరతనమునుబటికాదు. ఈకార్య మెత్తెఱఁగుననైన దీర్చి పితౄణముండీర్పఁ దలఁచుచుంటి" అనవుడు చిఱునగవునగుచు వాసుదేవుండిట్లనియె "రాజా! పగతుఁబలిమినిదలంచి వగవఁబనిలేదు. నీయనుజుల విపులదోర్బలమునకు నాబుద్ధిబలముతో డుపడునేనియీయధ్వరమునిర్విఘ్నముగ నెఱవేఱును. శిశుపాలపౌండ్రక వాసుదేవాదులొక్కలెక్కలోనివారుకారు. శత్రుపక్షమునకెల్లశిరోభూ షణమై జరాసంధుఁడున్నవాఁడు. భీమార్జునులను నాకుఁదోడుపంపెద వేని జరాసంధుని నిముసమున యమలోకమునకనిపెదను. వాఁడు పిల్కుమాలినఁ దక్కినవా రుక్కుదక్కి కోఱలుక్కిన పాముభంద మునఁ గూలఁబడుదురు. జరాసంధుఁడైన సిప్పుడుహంసడిచికులులేమి ఱెక్కలు తెగిన పక్షివలెఁ బడియున్నాఁడు. ఈవిషయమునసందియ మొందక మాకనుజ్ఞయిమ్ము. అమగభేశ్వరుని గుట్టుమట్టు నామె ఱింగినంతవట్టు నీకుఁ దెలిపెదను విను" మని యాతేని జన్మవృత్తాం తము గిరివ్రజపురముఁ జొచ్చునుపాయము గళాసందుఁడొనర్చు సా యమునుజెప్పె. ధర్మరాజు నవియెల్లవిని మెట్టులో యజనమునకు సమ్మతించెను. సుముహూర్తము నిశ్చయించి భీమార్జున సమేతుఁడై శ్రీకృష్ణుఁడు గిరివ్రజపురమునకు జరాసంధసంహారముకొఱకుఁ బోవ నిశ్చయించెను. అంతట సాయంకాల మగుడు కొలువు చాలించి యు ధిష్ఠిరుఁడు మందిరముం జేరెను.

తొమ్మిదవ పరికరణము.

"నెచ్చెలీ! అనుదినమును రేయును బవలు ననుభేదము లేక యిట్లు నీవు కన్నీరు విడుచుచు వాపోయెదవేని యీదుఃఖవృక్షము పూచుపూవులవలెనె కంటఁ బువ్వులుపొడమి దృష్టికి భంగము గలిగించును. మహారాజు మీతండ్రిని జెఱఁ బెట్టినాఁ డన్నంతమాత్రమున నీవు నిరాశనొందవలసినపనిలేదు. భక్తవత్సలుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు తన్ను బెద్దయు నమ్మికొనిన మనకు నించుకయుపకార మొనర్పంగానియుపేక్షింపఁడు. నీవన్నపానీయములను నిదురను రోసి కసుఁదూలి చెన్నుచెదరి చిక్కి సగమైతివి. నిన్నుంగని మీయమ్మ యొడల నూపిరిలేకయున్నది. నీకుఁ దండ్రిపైఁ గల కూర్మి యలోకసామాన్యమని నేనెఱుంగుదును. అయినను నీవిట్లు దుఃఖించినమాత్రమున జరాసంధుఁ డాయనను విడుచునా! కావున భగవంతునిపై భారమువైచి యుండుము. నామాట విని శాంతింపవమ్మా!" అని రాగలతిక యెంతయు వదరుచున్న సౌందర్యతిలక నూఱడించి, కన్నీరుదుడిచి యామె యన్నమక్కఱలేదనియనుచున్నను బతిమాలి యెట్టెటో భోజనమునకుంగొంపోయెను. ఆగుణోత్తమయు రెండుమెతుకులుకతికి తనకాదినముసఁబట్టరానిబిట్టలమట కలుగుటచే దాని నాఁపఁజాలక రాగలతికను సంతోషపెట్టుటకై భోజన మయినదనిపించి మగుడ మేడమీఁదికింజని సెజ్జపైఁ గూరుచుండి పెద్దపెట్టున నేడ్చి రాగలతికం గౌఁగిలించుకొని "యోసీ! ఇంక నాబొందిని బ్రాణములుండఁజాలవు. మాయయ్య మొగముఁ జూపుము. హా! తండ్రీ! నేను నిన్నువిడిచి యెట్లుజీవింపఁగలుగుదును? ఇంచుకయేని యలమట నేపొందఁ జూడఁజాలవు. నేఁడింత పెనువగపాలు సేయుట ధర్మమే? హా దురాత్మా! జరాసంధుఁడా? ఎందఱికై నను మరణము సంప్రా

ష్టమైనదిగాని సకలరాజకులమునకు, మహీమండలమునకు నెగ్గుసేయు
చున్న నీకుమాత్రము చావురాకున్నది తండ్రీ! నిన్న నాకూరకుండు
భైరవదేవునకు బలిగా నొసంగక విడిచిపుచ్చునే? మరల మాయప్ప
యెప్పటియట్ల నాకంటఁబడునె? ఇంతటి మందభాగ్యరాలికా యంతటి
యదృష్టము! మగధరాజుచేతఁ జిక్కినచుట్టములు దక్కుట యెంతటి
యదృష్టవంతులకు? ఛీ! నాపాడుపెండ్లి మాయప్పమృతికిఁ గారణమై
సంభవించినది" అని నానావిధముల విలపింపఁజొచ్చెను. ఆబాలిక
యాననముఁ గాంచి రాగలతికయడలి యాత్మగతమున "దైవమా!
దీనికిని నాకును ఋణముదీఱినట్లున్నది. ఇంతదుఃఖముతో నీపె జీవిం
చుననునమ్మకము నాకులేదు. ఈయతివమనసుఁ దండ్రిమీఁదనుండి
తప్పించుట కుపాయమొండుదోఁచిన బాగుండును. అప్పుడుకాని యీ
మె మాకు దక్కదుగదా!" యని వితర్కించుచుండెను. ఇట్లుకొన్ని
దినములు గతించె. కాలముగతించుకొలఁది నెవ్వరికైన దుఃఖము
వెనుకపట్టునుగాని యాబాలికకు దుఃఖము చెట్టువలె వేళ్లుపాఱి నాటు
కొనియెను.

ఎడతెగని పితృవియోగముచేత నాయిందువదన యిట్టు లగ్గ
లమగు నమ్మలికమునొందుచు నానాటికి నెక్కుడుకార్శ్యతనొంది
తల్లికి, నెచ్చెలులకుఁ, జుట్టములకు నత్యంతభయావహమగు ననస్థనుండ
నొక్కనాఁ డుదయమున వారందఱుఁ గూడుకొని యామె ననున
యించుచుండిరి. అప్పుడు నడివయస్సునను న్న యొకమనుష్యుఁడు వీథి
వెంబడిఁబోవుచు నాలుగైదు గుమ్మములెక్కి యియ్యది చంద్రపా
లునియి ల్లగునే యని యడుగఁజొచ్చెను. మేడమీఁదినుండి రాగ
లతిక యప్పురుషుని గనుంగొని క్రిందికి దిగివచ్చి తమయిల్లుఁగానక
యిటటుదిరుగుచున్న యాపురుషుంజేరి "యిదియే చంద్రపాలుని గృ
హ" మనిచెప్పి లోనికి రమ్మనిపిలిచి మేడమీఁదికిం గొనిపోయెను.

అతనిం గాంచి యచ్చటివారెల్లఁ గూరుచుండుమని యాసీనం జేసి వానివృత్తాంత మడిగిరి. అడుగుటయు నాతఁ డిట్లనియె. "నావృత్తాంతమున కేమికాని మీకొక్క మేలువార్త నెఱింగింప వచ్చితిని. చంద్రిపాలుఁడుగా రెందున్నవారో నాకుఁ జూపవలయు" నన వారందఱుఁ గన్నుల నీరొలుక నూరకుండిరి. ఈమనుష్యుఁ డాయాలాపములఁబట్టి "పూజ్యుఁడయిన చంద్రిపాలుఁడు మఱియొకలాగయ్యెనా! పాపము వాని గాదిలిపుత్త్రియైన సౌందర్యతిలకయేది" యని యడిగెను. రాగలతిక వానికుత్తరముగా నిట్లనియె. "అయ్యో! ఆయనమఱియొక లాగు గాలేదు. జరాసంధమహారాజు వారిం గారాగారాంతరమునఁ జెఱ నుంచె. ఈమెయె యాతని ముద్దుకూఁతురగు సౌందర్యతిలక" యను పలుకుల కాతఁడించుక చింతించి "యిక్కడనున్న వారందఱు మన కాప్తులేకదా! పరులెవ్వరును లేరుగదా!" యని యడిగి యందఱు మనకాప్తులే యని రాగతిలక ప్రత్యుత్తర మొసంగిన యనంతర మిట్లనియె. "ఈసౌందర్యతిలక ప్రాణములకుఁ బ్రాణమయిన కళానందుఁడు నారాయణుని కృపవలన నెట్టెటో చేదిరాజుచెఱనుండి దాఁటి బైటఁబడి యిచ్చటికి వచ్చియున్నవాఁడు. మీరు సమ్మతియయ్యెనేని నాతనినిందుఁదోడ్కొనివచ్చెదను. అతనిరాకయు నునికియు మీరు గడురహస్యముగా నుంచవలయును" అని యూరకుండెను. ఆపలుకులువిని రాగలతిక "యమ్మయ్య! యిఁక బ్రదికినాముగదా" యని కేకవైచెను. అచ్చటివారెల్లరును సంతసించిరి. శ్రీవణానందము గావించిన యావచనామృతధారలకు సౌందర్యతిలక యబ్బ యంతదనుకఁ బానుపుపై మేనుజేర్చి పలుకఁజాలకుండియు నప్పుడుచివాలున లేచి " మేమి! హృదయేశ్వరుఁడు నిశ్చయముగ నీగ్రామమునందున్నవాఁడా? రాగలతికా ! యాతని కేదయినఁ బారితోషికముగా నీయవే" యని కన్నులనుండి యానందబాష్పములు రాలఁ బరవశయై యుండెను.

చిరకాలమునుండి ప్రియవియోగముచేతను భర్తృవియోగము చేతను విన్ణమై దైన్యతం దెలుపు నామెముఖారవిందము కళాసఁదు ని బాకచే విచ్చి తెలివొంది యొక వికాసమొందెను. తల్లియు నింటఁ గలకొండఱుపెద్దలు నాతనిం దోడుకొని వచ్చిన జరాసంధునివలన నెద్దియేని కీడుమూడునోయని యెంచి తలఁచియు నాతనిరాకచే బాలికయైనం బ్రిదుకఁగాంచునని యాతని దీసికొనిరమ్మనిరి. రాగలతికయు నదియుక్తమని శ్లాఘించెను. ఆమహాసూరశిఖామణి పూనాయనగారిని గారాగృహమునుండి విముక్తుని జేయఁగల బిరుదుమగఁడుగదా!" యని యబ్బాలిక పలికెను. వచ్చిన యాకొత్తవాఁడు వారితో "పగటివేళ నాతఁడువచ్చినఁ గడుఁజేటువాటిల్లు. ఈ రేయి రెండుజాములగునప్పటికి మేము వచ్చువారము. మీరు జాగరూకతతో మేలుకొని యుండవలయును." అని యిచ్చవచ్చిన తెఱఁగునఁ బోయెను. బాలికయు రాగలతికయు మాత్రము సౌధముమీఁద నుండిరి. తక్కినవారు క్రిందికి దిగి యథోచితకృత్యముల నిర్వర్తించుచుండిరి. ఆమెలనాఁగ రాగలతికమోమువంక చూపు నిలిపి రాగభరితమైన తనయంతఃకరణమును జెలిమికత్తెకు నెఱిఁగింపఁదలఁచి యిట్లనియె. "ఓసీ! నిశ్చయముగ నామానసలోకమన్మథుఁ డీదినమున నిచ్చటికి వచ్చెనేని నాయుమ్మలికముఁ దీఱినదని యెన్న వచ్చును. అతని వదనసుధాకరమండలమును దర్శించుభాగ్య మబ్బెనేని యాతని వచనామృతధారావర్షమునం దడియునంతటి పున్నెముఁ జేసికొంటినేని కొఱంతలెల్ల నడుగంట భూలోకస్వర్గ మనుభవింపనా! ఆయనపేరు వినినంతనే మంత్రాక్షరములచేత నశించునట్లు నాయలమటయంతయు నెందోయడఁగినది. ఆమోమునందము, నామేనిసొబగు, నావాలుచూపులు, నామెలనవ్వు, నానడలహొయలు, నామాటలతీయఁదనము నొక్కసారి మనకుఁ దేటపడ నామహాత్ముఁడు

వచ్చి మనమధ్యమున నిలిచినపక్షమున నింద్రజాలుని చేతి కీలుబొ మ్మవలె నేను విశ్వమునంతయు మఱచి యాసంధ్యావార్ధి నోలలాడ నే? అబ్బా భగవంతుఁడగు సూర్యుఁ డెంతకును గ్రుంకఁడేమి? అ య్యో చెలీ! యీదినమున సూర్యుఁడస్తమించుట యుండునే?" యని కాముకజనములు కుచితమగు నాలాపములఁ జేయుచుండ రా గలతిక నవ్వుచు "నెచ్చెలీ! నిజముగ నాతని రాకచే నీ పట్టులుండి ను మ్మండఱ మఱతువు. పొద్దెప్పటియట్ల తిరుగు చున్నది. నీవేగిర పాటున నీవిట్లు పరితపించెదవు సుమీ!" యని యుత్తరమిచ్చెను. ఎట్టెటో యాదినముముగియఁ గళానందుఁడిట్లె యీరేయి చంద్రిపాలుని సౌధంబుఁ బ్రవేశించునని యెఱింగించు టకో యనఁ బ్రభాకరుఁ డపరవారినిధియందుఁ గ్రుంకెను. కళానంద సౌందర్యతిలకల హృదయములఁ గ్రందుకొనియున్న మోహాంధకా రము తెఱఁగున మహాంధకారము దిక్కులఁ గ్రమ్ముకొనియె. ప్రి యులనిమిత్తము తలుపుచాటుననుండి మొగము లించుక యగపడఁ దొంగితొంగిచూచు నంగనామణుల చాడ్పున నక్షత్రములు మి నుకుమినుకుమని కానఁబడఁ జొచ్చెను. క్రమక్రమమున నగరమున నున్న జనులు వ్యాపారములు మాని నిదురింపనేగిరి.

ఆకాలమున జరాసంధ శ్రీకృష్ణులకు మిక్కుటమగు పగయుం డుటచే ద్వారకానగరమునుండి వేగులవాండ్రు రేలు మాఱువేసము లతో వచ్చి గిరివ్రజమునఁగల్లు గుట్టు నెఱిఁగి పోదురను ననుమానము తో మగధరాజు బాటసారులఁ జక్కఁగఁ బరీక్షింపవలయుననియు వా రిచర్యలు మాటలు ననుమానాస్పదములుగ నుండునేని వారిం బోనీ యక యారాత్రి నిలుపవలయుననియు నారక్షకభటులకుఁ గఠినమైన యుత్తరువుల నిచ్చియుండెె. అందుచే ముఖ్యముగా రాత్రులందుఁ బయనము సేయుబాటసారులను రాజభటులుపట్టి బాధింపక విడుచుట

లేదు. టక్కరితనములయందు మహాసముద్రులగు కోరకకాణభూతులనునిరువుర వెంటఁబెట్టుకొని కళానందుఁడు ద్వారకానగరమును బాసి నిరంతరప్రయాణముల గిరివ్రజమునుజేరి యేరికిం గానఁబడకుంట కిష్టములేక యూరనుండఁ దన్నిల్లెఱిఁగినవారగుట రాత్రి పురముఁ బ్రవేశించి క్రొత్తగా నక్కడకు వచ్చియుండి తన్నెఱుఁగనియొక బ్రాహ్మణునియింట దిగి మరునాఁడు పగలు కోరకునిచే సౌందర్యతిలకకు దనరాకఁ జెప్పఁబుత్తెంచెను. ఆసందేశము యిదివఱకు మీరాలు వినియున్నారు. నాఁటిరాత్రి కళానందుఁడు తత్సేవకద్వయముతోడఁ జంద్రిపాలునిగృహము జేరఁ బయనమై యొక్కయెద్దుబండినెక్కి రాజభటులచేతఁ బరీక్షింపఁబడకుండఁ బోవలయునని యోచించుచు నందుఁ బండుకొనియెను. బండివెనుక కోరకకాణభూతులు వచ్చుచుండిరి. బండివానికి గమ్యస్థానముఁ దెలియఁజెప్పకయే వారు శకటముం దోలించుకొని బోవసాగిరి. అట్లరుగుచుండఁ గొండొకయెడ రాజభటులాబండిని దూరమునఁ గాంచి తమవైపు వచ్చుచుండుటఁ జూచి కాణభూతి కళానందులతో "అయ్యా! మీరు మాటలాడవలదు. రాజభటు లిటవచ్చుచున్నారు. దీనికుపాయము నేనును గోరకుఁడును బన్నువార"మని మెల్లగా ననులోపల రాజభటులు సత్వరము నవచ్చిరి. అంతకుమున్న కాణభూతి "హాతండ్రీ! మాగతి యేమి చెప్పితి" వని కన్నీరు దుడిచికొనుచు నేడ్వసాగెను. కోరకుఁడు హా దైవమా! యెంతపనిచేసితి" వని బొమ్ము మోదుకొనసాగెను. రాజభటులువచ్చి పొదివి బండినిలిపి "యెవరు మీరెం దేగుచున్నా" రని యడుగ బండివాఁడు నివ్వెరపడి చూచుచుండెను. సేవకులిరువురు బెద్దపెట్టున నేడ్వనఁజొచ్చిరి. భటులత్యాశ్చర్యముతో దానికిఁ గారణము నడుగ వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచుఁ గాణభూతి యిట్లనియె. "అయ్యా! మీతఁడు మాతండ్రి, కడువృద్ధుడు, వీని నొకగడియ

క్రిందపడఁ బుసుగుముట్టుకొన్నది. నోటమాటలేదు. చికిత్సనిమిత్తము
విషవైద్యుని యింటికిం గొనిపోయెదను." అని నేలమీఁదఁబడి యిరుగు
పను దొర్లి రోదనము సేసిరి. రాజభటు లది నిశ్చయముగా వగచి
పొమ్మని సెలవిచ్చిరి.

పదియవ ప్రకరణము.

ప్రొద్దు గ్రుంకినది మొదలు రాగలతిక తనచెలి వసియించు
మందిరము నెంతయు నలంకరింపఁదలఁచి పెక్కుదీపములు పెట్టించి
పటములు బొమ్మలు మొదలగువాని నుంచి యింక ననేకములగుచి
త్రములఁ దేఁబంచి తనచెలి హృదయమునుండి నెవ్వగను బాపిన
చందమున మందిరమునునుండి మాలిన్యమునుదుడిచి పాఱవైచి యా
మె మొగముచందమున మందిరముగూడఁ గడువిలాసవంతముగ న
గపడఁజేసెను. అంతతో నిలువక సౌందర్యతిలకకుఁ గమ్మసంపంగి
నూనెతోఁ దలదువ్వి జాళువాపసిఁడినగలు విలువకెక్కు రతనాలసొ
మ్ములు వెట్టి సైకసేసి యెంతటినియమముఁ గైకొన్న విరాగిమనసునై
నఁగలంపఁజాలి కామునిచేతి బాకుచాయనున్న తన చెలిసోయగముఁ
జూచి తానయక్కజమంది దృష్టిదోషము దగులునను భయమునఁ
బలుమాఱు లాచాయంజూడ మానెను. భోజనాంతరమునఁ గొంత
సేపు గూరుచుండి తల్లియు నితరబంధువులును మేలుకొనఁ జాలక
లోనికరిగి నిదురించిరి. సౌందర్యతిలకయు రాగలతికయు నిదుర య
నుదాని నెఱుఁగక తెప్పవాల్పకయుండిరి. చీమచిటుక్కుమన్నఁ బ్రి
యుఁడరుఁదెంచినాఁడుగదాయని కలవర మొందుచు నట్టిధ్వనికిఁ గార
ణమరసి రమ్మని రాగలతిక నంపుచు నిముస మొకసంవత్సరముగఁ

గడపుచుఁ దీవ్రమైనయుత్కంఠతో నాయిందుముఖి యెద్దియుందోఁ పక కాముకజనముల కనుభవైకవేద్యమయిన మనశ్చాంచల్యము నకు లోనై యుండెను. జాముర్రాత్రియైనది మొదలుగ రాగలతిక చం ద్రశాలనుండిదిగి కవాటమునొద్దఁగూరుచుండి, మార్గమున నెవ్వరు పోవుచున్నఁ దలుపుఁ దెఱచి కనుఁగొనుచు నెంతయేని మెలఁకువతో గానలియుండెను. ఇంతలో నొకశకటము దడదడఁ బరుగెత్తికొని వచ్చి తమయింటి ముందర నిలుచుటయు, నందుండి యొకపురుషరత్నము వెడలి వచ్చుటయు, వానివెంట నిరువురు సేవకు లుండుటయు, వారు బండివానికిఁ గొంతసొమ్మిచ్చి వానిననిపి, పిమ్మటలోనికి రాఁబోవుటయుం గాంచి రాగలతిక తలుపుదెఱచెను. వారుమువ్వురును మాటలాడకయే లోనంజొచ్చిరి. ఆరాగలతికయుఁ బలుకకుండఁ గవాటము బంధించెను.

రాగలతిక కళానందుని గుర్తుపట్టి "అయ్యా! జ్ఞాపకమున్నదా!" యని యడిగిన నాతడు లేనగవు మొగమునఁ దోఁప "నాకేల జ్ఞాపకముండకపోవు" నని యుత్తరమిచ్చెను. పిమ్మట కోరకకాణభూతుల కిరువురకుఁ బండుకొను నిమిత్తము చెఱియొక పక్క చూపించి యందు విశ్రమింపుఁడని వారితోఁ జెప్పి కళానందునిఁజూచి, దేవరవారు మేడమీఁదికి వేంచేయవలయునని చిఱునగవుతో మెల్లన ననియెను. తాను ముందునడువ నారంభింపఁ గళానందుఁడు వెంటఁ బోవుచుండ శకటము తమ వాకిట నిలుచుటయు లోనగుసందడి మెఱింగి సౌందర్యతిలక యెన్నఁడరముగాని యానందముతో మేడమీఁదనుండి యామహాత్మ్ముఁ డెపుడుతనకనులకఱవు దీర్చునని యువ్విళులూరుచుండె. రాజనందనుఁడు సోపానములు మెల్ల మెల్లగ నెక్కి మీఁదికి వచ్చుచున్న ధ్వని నాలకించుటతోడనే తీవ్రమైన యుత్కంఠచే నీసుందరాంగికి గుండియలు కొట్టుకొనసాగెను. అంత నారాజకు

మారుఁడు మహానంద భరిత హృదయుఁడై తానంతదనుక నొక్క టొక్కటిగ దాఁటివచ్చిన పెక్కుచిక్కుల చాఁపున మెట్లదాటివచ్చి కట్టెదుటఁ దనపై జరాసంధున కసూయ వొడముటకుఁ గారణంబై చిరకాలము నుండి హృదయ స్థితయై నేఁడు తనమనోరథము ఫలించిన చాడ్పునఁ బ్రత్యక్షమై దీపికామధ్యమున నిరుపమానదీధితులు వెడలఁజిమ్ముచు జగన్మోహనావతారమో యని భ్రమఁగలుగఁ జేయు నామందయానం గనుంగొనియె. కనుఁగొని లావణ్యామృతము స్రవించు వదనసుధాకరమండలమును, సిగ్గు నృత్యముచేయుచున్న విశాలపుండరీకలోచనములును, విరహవ్యథాగ్నిజ్వాలచేఁ గృశించి వన్నియదేరిన నెమ్మేనిబంగారుచాయయు, నిచ్చవచ్చిన తెఱఁగున ననుభవింపుమని రెండుకన్నుల నొప్పించి తాను నివ్వెఱపడి నిలువఁబడియె. అబ్బాలికయు రాకొమరుఁడు లోనికి వచ్చుచుండ మొగమునందము కొంతసేపు సోగకన్నులయొప్పెముఁ గొంతసేపు వెడఁదఱొమ్ముపేర్మిఁ గొంతసేపు దీర్ఘబాహులపోలుపుఁ గొంతసేపు తనివితీరియుఁ దీరనట్లు గనుంగొని యాతండు డగ్గఱినతోడనె సిగ్గుపెంపునఁ దలవాంచి మేలుతూపులఁ బోలువాలుచూపుల కందినంతవఱకు నానృపకుమారుని లావణ్య మనుభవించుచుండెను. రాజకుమారుఁడు నివ్వెఱపాటు తన్ను విడిచిపోవుటయు రాగలతికతో నేదియో మాటలాడ నుంకించుచుండ నింతలో నొకపీఠమువైచి నామె వాని నందాసీనుంగమ్మని ప్రార్థించెను. ఆ వేఁడికోలు నంగీకరించి కళానందుఁడు పీఠముపైఁ గూర్చుండి యేరితో నప్పు డేమనుటకుఁ దోఁపకునికి నూరకుండెను. పరస్పరాలోకనములు నెంతయుఁ దనివిదీర్చుకొనుచున్న యాపడుచువాండ్రి నిరువురను జూచి యామెకన్న నాతఁడె చక్కనివాఁడో వానికన్న నాయమ చక్కనిదియో నిశ్చయింపఁజాలక యట్టియసమానరూపసమేతములగు

వారిశరీరములు పార్వతీపరమేశ్వరులలాగున నెన్నండేని దాంపత్యవి ధిచేఁ గలసికొనుభాగ్యమబ్బునే యనుకొనుచు నింతటి చక్కదనము విధాత సంఘటింపఁ జాలెనో యని యక్కజ మొందుచుండెను. అంతఁ గొంతసేపుండి సూరకున్నఁ గళానందుఁడు రాగలతికనుద్దేశించి "మీచెలి సుఖముగానున్నదా? పాపము పూజ్యులైన చంద్రిపాలునకు నేననుకొనినట్లు కష్టము సంభవించినది. అయినను మీరు వగవఁబనిలేదు. స్వల్పకాలమున మీయప్ప మఱల మీకగపడఁ గలఁడు" అని పల్కెను. ప్రియుఁ డూఱడించుచుండ నామెలనాఁగకుఁ దండ్రివృత్తాంతము జ్ఞప్తికివచ్చెను. కనుఁగొలఁకులనుండి వెచ్చనిబాష్పము లురల నామించుఁబోఁడి యించుక దుఃఖింప నప్పటికి హృదయము కరఁగి కళానందుఁడు నిజపీఠమునుండి లేచి యాచివురుఁ బోఁడి దగ్గరకుంజని కన్నీరుత్తరీయాంచలమునం దుడిచి వగవవలదని బుజ్జగించి చల్లఁదనమునకు తావగు నామెపాణిపద్మముం గేలఁబట్టి తన సమీపమునం దొక పీఠముపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొనియెను. ఆకరస్పర్శసుఖముచేత వారిరువురును హాయిహాయి యని యానందమును వెల్లువనుమునింగిరి. అంతకు మున్నెవ్వరెట్టిభంగుల నూఱడించినను బితృవిరహాగ్ర దుఃఖమునుండి తేఱని యాయబల చాతకపంక్తులఁబోలుఁ బ్రియవచోరచనలచే నాశ్వాసింపఁబడి నెవ్వగమాని తత్కరస్పర్శనమున నలమట యెటకేనియుం బోవ సంతోషాయత్త చిత్తమున నుండెను. రాజనందనుఁడు సలిపిన యీ యాదరణముచేఁ గొండొకపరిచయము జనవుఁ గాంచి యాకలికిమిన్నమును వన్నలమిన సిగ్గుపెంపును విడిచి తలయెత్తి యాతఁ డడిగినమాటల కొకవిధముగా నుత్తరమొసఁగుచు మఱల నొక్కయెడ లజ్జించుచు ననేకావస్థలకు లోనై యుండి నడుమ నొకసారి యిట్లనియె. "రాగలతికా! ఈ మహాత్ముఁడు వనప్తరముఁ బాసినది మొదలు నింతదనుక నెందెం

దునసియుంచె నేమేమియొనర్చె నదియెల్ల నీవు వినుట కుత్సహించుచున్న ని వలుంచెద." అనవుడు రాగలతిక తచ్చరిత్రము నెఱుఁగఁ జెప్పు మని వేఁడుకొనియెను.

ప్రియురాలి నోటనుండి యంతమాత్రపుమాట వెలువడునా యని కనిపెట్టుకొనియున్న పిరియుఁ డామెయానతిని శిరసావహించి యిట్లనియెను. "కరుణాద్భుతరసమున కునికిపట్టగునాచరిత్రము నంతయు మీకుఁదెలిపెదఁగాన ముదుసలియైనను నామీఁదనే తన యాసలెల్లనిలిపి నాకయి కంటికి నేలకు నేకధారగా నేడ్చుమాయమ్మ జీవముతో నున్నదా! పుత్రశోకపీడితయైమందభాగ్యురాలగు నామె నిరాశచే జెంగవెట్టుకొని మాతంగిరిం గలసికొన్నదా! ఆవార్త ముందుగా నెఱిఁగించి నాసందియము బాపవలయును." అని దీనానసండై యనుగుటయు రాగలతికాగుణోత్తమ లైకకంఠ్యముగ ధారుణీదేవిగారు కుశలముగానున్నారు. రేపటియుదయమున మీకామె దర్శనము రహస్యముగ నగునట్లుజేసెద" మని యుత్తరమిచ్చిరి. ఆపలుకులు విని సంతోషితాంతరంగుఁడై యాకుమారపుంగవుఁడు తనయుదంత మెఱిఁగింపఁదలఁచి యిట్లనియె.

"కళ్యాణీ! నాపాలి పెన్నిధియు నానోఁచిన నోములపంటయు నాయదృష్టదేవతయు నగు నిన్ను జరాసంధుఁడు రణార్ణవున కిప్పింపఁదలఁచినవార్త నాచెవింబడియె. అయ్యదివిని నేను శ్రీకృష్ణ సహాయమున నామనోరథసిద్ధి నొందఁగలనని ద్వారకానగరమునకుఁ బోవసమకట్టి యాదవ్యుపయనము మాయమ్మవినిన నప్పుడ మృతి నొందునని పాటలీపురమునకుంబోయి వచ్చువాఁడని యామె సెలవుగైకొని ద్వారక కరిగి నందనందన చరణారవిందముల సందర్శించితిని. అతఁడు నాకభయహస్తమొసంగెను. అందుచేతనే కాదె యచ్చటనుండి నీకు మొగలియాకుటుత్తరమువ్రాసి యొక సన్యాసికిచ్చి

పూలవర్తకునకి" మ్మనియనిపితిని. అది మీాకందెనేమో నేనెఱుఁగ నాఁడు గోరువంకను నేనుదెచ్చి నీకిచ్చినపుడ నాచిత్తము నీయందుఁ దవుల్కొని యెంతమరల్చినమరలదయ్యె ఆప్రథమదర్శనమునకానిరెం డవమాఱు మనముకలసి ముచ్చటింప నవకాశమొదవదయ్యె. కాని నాగవల్లి రెండుమూఁడుసారులు నాకడ కరుదెంచి నీడెందము కళా నందునిపై హత్తియున్నదని శ్రవణానందముగఁ జెప్పి నన్ను గృత కృత్యునిఁ జేసినది. అట్లు నాగవల్లిముఖమున నీమనసు జాడకట్టియే కాదే నేనుత్తరమువ్రాయ సాహసించితి నని నుడివి యనంతరము తాను ద్వారకనుండి బయలువెడలుటయుఁ గృష్ణసందేశము నింద్ర ప్రస్థపురమునఁ బాండవాగ్రజునకు విన్నవించుటకుఁ దానరుగుచుం డ మార్గమధ్యమున శాత్రవుఁడు మృతినొందుటయుఁ దన్ను జేది రాజుసేవకులు చెఱఁబట్టుటయుఁ దానక్కడఁ బెక్కుసిలుగులఁ బడు టయుఁ గొన్నినాళ్ళకు జరాసంధునిపాలినుండి జాతవేదుఁడువచ్చి త న్ను వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చుటయు మార్గమధ్యమునఁ దాముదారి తప్పి ద్వారకకుఁ బోవుటయు నచ్చట నందకుమారుఁడు దన్నువిడిచి పుచ్చుటయుఁ దాను గోరకకారణభూతులతోఁ వచ్చుటయు లోనగు చరిత్రమెల్ల యిందుమతీచరిత్రాద్యుపాఖ్యానములతో రసపుష్టిచేసి చెప్పి గుణోత్తమకు రాగలతికకు నాశ్చర్యమును శోకమును గలిగించి కట్టకడపట నంతకుమున్న మాయాసముద్రములగు కోరకకారణభూ తులు తన్ను బండిలోఁ బరుండఁబెట్టి రాజభటులకుఁ దెలియకుండఁ జేయ వారు పన్నినయుక్తినుగ్గడించి కడుపులు పగులునట్లు వారిని నవ్వించెను. ఆనవ్వులయిన వెనుక మరలఁ గళానందుఁడు సౌందర్య తిలక మొగమువంకఁ దననెమ్మొగముఁ ద్రిప్పి యిట్లనియె. "ఓ మంజువాణీ! మండువేసవియందు దాముశేనుఁగుచల్లనినీరుఁదెచ్చి జఠర మునందు నిలువయుంచుకొని తాప మెక్కుడయినతఱి నానీరు నాసా

నాళములను బీల్చి పయిన జల్లుకొనిసుఖంచునట్లు మన తొలికలయి కనాఁడు నీవు నాపైఁ బ్రసరింపఁజేసిన వాలుఁజూపులు, లేతనగ వులు, సిగ్గుపెంపులు, గారాబుమక్కువలును జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకొనియే సుమీ సంతాపము నొందినపుడెల్ల నేనూఱటనొంది యిన్నినాళ్ళు ప్రాణములు మేనిలోనుంచుట శిశుపాలునివీట నాపడినయలమటయు మార్గమధ్యమున నన్నలయించిన మహాక్షోభము జరాసంధునిక తనంగల్గిన యలజడియు నేఁడుగదా నీముఖారవిందసందర్శనమున ను నయనారవిందకటాక్షవీక్షణమునను గరారవిందసంస్పర్శనమున నడీరి తాపత్రియశూన్యుఁడగు ముక్తునిచందమున హాయిగానున్న వాఁడను." అనిచెప్పి యూరకున్న కళానందునితో మెల్లమెల్ల రాగ లతిక తానంపిన మొగలియాకుజాబు సన్యాసి పూలవర్తకునకు నొ సఁగుటయు నాతఁడు నాగవల్లి కిచ్చుటయు నది వేదమునలివాని ని మిత్తమొరులకు దానినెఱుఁగ వికరియించుటయు దానికై తాను నెవ్వగఁ బొందుటయు నాగవల్లి యిల్లువిడిచి భయంబున నెందేనిఁ జ నుటయు నెట్టకేలకు మోగిని దానిం దమకుఁ బంపుటయు నాదిగాఁగ ల వృత్తాంతములంజెప్పి యిట్లనియె. "నేఁడు మాచెలి మిమ్ముఁగాం చినకతన బ్రిదికినది. ఇది మీయది. మీనిమిత్తముకాదె యట్టి తండ్రి చెఱలోనుండుటకయిన నంగీకరించినది. ఇంక మీరెందు న రుగవలదు. పూజ్యుఁడయిన చంద్రిపాలుఁడు క్రిమ్మఱ వచ్చి మీవి వాహము సేయునంతదనుక రహస్యముగ మీరిందుండవచ్చు. మి మ్మువిడిచి మాచెలి క్షణమేనియు మేన నసువులు నిలుపనోపదు" అని చెప్పిన సౌందర్యతిలక తలవంచి నాచెలి నాహృదయమునం దు న్నదానికన్న వ్యతిరేకమేదియుం జెప్పలేదు. చెఱనుండి మాతండ్రి ని, మనోవ్యథనుండి నన్నును విముక్తులను జేయుటయె యార్యపుత్త్రి ని పనులని నాకుందోఁచుచున్నది" అని పలికెను.

ప్రాణేశ్వరిహృదయము తనకుఁ దెల్లమైనందులకు మహానం దభరితుఁడై కళానందుఁడును, ప్రాణనాయకుమనము తెలిసినదను సంతసముచేతఁ గుతూహలాయత్తచిత్తమై సౌందర్యతిలకయు సంతప్తమనస్కులై చాలప్రొద్దాయెనని యారాత్రి నిదురింపఁదలఁచిరి. అంతట హంసతూలికాతల్పముమీఁదఁ గళానందుఁడు పవ్వళించి గుండియపైఁ జేయివైచికొని నిద్రించెను. సౌందర్యతిలకయురాగలతికయు వేఱొకపాన్పుపై నిద్రిబోయిరి. మఱునాఁడు తెలవాఱక రాగలతిక పడకవిడిచి ధారుణీదేవియొద్దకుఁ బోయి కడురహస్యముగఁ గొడుకురాకఁజెప్పి యామెందోడుకొనివచ్చి చిరకాలవియోగవ్యథచేఁ బీడితులగు తల్లిని కొడుకును గలిపెను. వారొండొరులఁ గౌఁగిలించుకొని కన్నీరువెట్టుకొని యింకను దుఃఖించి కొంతవడికూర్చుండి యొండొరుల కష్టసుఖములను జెప్పుకొనుచుఁ గూర్చుండిరి. చంద్రిపాలునిభార్యలోనగువారు కళానందునిఁగాంచి సంతసించి వానితల్లినిగూడ నందే యుండుమని ప్రార్థించిరి. ధారుణీదేవియు నందుల కియ్యకొనియె.

ఇట్లు చాలకాలమునకైన వారి కలయిక సార్థకమగునట్లు పలుపిండివంటలుగల విందులచేతను, పానసానములచేతను, లీలోద్యానవిహారములచేతను, శ్రావ్యవీణాగానముచేతను, వివిధ కథాప్రసంగములచేతను, చమత్కార వచోరచనలచేతను, పరస్పరవిలోకన కుతూహలముచేతను, సొగటాలు మొదలగు నాటలచేతను, జిత్తరువులు మొదలగు విన్నాణములచేతను దినమొక్క నిముసముగఁ బ్రొద్దులుపుచ్చుచు సకలమనోవ్యథలుమఱచి తమ్ముఁదామె మఱచి ప్రపంచమే మఱచి యాజవరాలును రాకొమరుఁడును వేడుకల వెల్లిని మునిఁగి తేలుచుండిరి.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

గిరివ్రజపురమున జనులందఱు నొకనాఁడు మిగుల నద్భుత రసమున మునిఁగియుండిరి. ఇది కరమాశ్చర్యమనువారు నిట్టు లెన్నఁడేయుగమునఁ గనివినమనువారును, నిది మాయయనువారును, మాయమైన నిన్నినాళ్ళు దాఁగునేయనువారు, నీసారితో నిజమంతయుఁదెలియుననువారుఁ దేలుటకేమున్న దిట్టివానియందుఁ దమకు విశ్వాసము లేదనువారునై ప్రజలు గుంపులుగుంపులుగాఁ గూడి ముచ్చటలాడఁజొచ్చిరి. శర్వాణీ ప్రాసాదమున నాగతానాగతముల నెల్లనెఱిఁగి తన్నడుగవచ్చిన జనులకుఁ దెల్పి దివ్యమైన తనప్రజ్ఞ లోకమునఁజాటి కొండొకకాలముక్రిందట నంతర్ధానమునొందిన యోగిని క్రమ్మఱఁ దత్పురమునఁ బ్రవేశించుటయే యీకలవరమునకుఁ గారణమని చదువరులూహింపవలయును. చాలకాలముక్రిందటఁ దనయొద్దనుండి మహారాజుగారి ముద్దుటుంగరమును, దన కపరియత్నముగ లభించిన మొగలియాకుజాబును గైకొని కైలాసమునకుఁ బోయివచ్చెదనని చెప్పి యరిగినయోగిని వెండియుఁ దమనిమిత్తము వచ్చినదని విని రణార్ణవుఁడు తనవిశ్వాసము ముమ్మడిగా నాశుభవర్తమానమును జరాసంధునకు విన్నవించి యాతనియనుమతిం బొంది మఱునాఁటిరాత్రి తద్దర్శనార్థమేగెను. యోగినియు మున్ను దాను వసియించిన చోటనె బసచేసియుండి తనశుశ్రూషనిమిత్తము వెనుకఁ దన్ను సేవించినదానినే రావించి తన్నుఁ బ్రశ్నములడుగు వారలకుఁ గానఁబడకుండ నెప్పటియట్ల యవనికచాటున నుండియె యుత్తరములు చెప్పుచుండెను. ఆమహానుభావురాలు తన్నగరమునకు వేంచేసిన నాఁటిరాత్రియుఁ మఱునాఁటిరాత్రియుఁ దమభావిశుభాశుభములఁ దెలియఁగోరి బహుజనులువచ్చి యామెనడిగి తృప్తినొందిన యంతరంగముల

తో నరిగిరి. అందఱుఁ జనిన వెనుక రణార్ణవుఁడు కడుసొగసు మిగులు వేషముతో నరుదెంచి పరిచారికచేత సన్మానింపఁబడి యొకపీఠముపైఁ గూరుచుండి యొకగడియసేపూరకుండి యనంతరము వినయనయభయచేతస్కుండై చేతులు జోడించి యిట్టు లనియె. “ఓ మహాదేవి! నీవుసాక్షాత్పార్వతీమహాదేవివి. నీచరణారవిందములను గన్నులపండువుగఁ గనుఁగొన్నవారికి మరల జన్మదుఃఖములుండవు. కొందఱు మొఱకులగుజనులు నీవు రాక్షసాంగన వనియు మమ్మువంచించి పోతివనియును వచింపరాని దుష్ప్రలాపములాడి దోసముమూటగట్టుకొనిరి. ఇంతటిప్రజ్ఞానిధి మహిమాఢ్యమైన నిన్నట్టు లనుటకు వారినో రెట్టులాడెనో తెలియదు. నీవు కైలాసమునుండఁగా నచ్చట నేమిజరిగినదో మావిషయమై యేమివచ్చినదో తెల్లముగ నెఱిఁగింప వలయునని దీనముగఁ బ్రార్థించెను.

భయమును భక్తియు విశ్వాసమునుగల యాప్రార్థన చెవిఁబడుటయు యోగిని తెరచాటుననుండి రణార్ణవున కగపడకయే కెవ్వున నఱచి పండ్లు పటపటఁ గొఱికి మహాగ్రహాయత్తచిత్తయై యిట్టులనియె. “హా దురాత్ములారా! పౌరజానపదహాతకులారా! మందభాగ్యులరగు మీరందఱు నామహాగ్రహమునం జేసి హతాసులైతిరా! ఏమేమి! మిమువంచనార్థమై వేంచేసితిమనియు రాక్షసాంశమున జనియించితిమనియుఁ గొందఱు దురాత్ములు కాఱులఱచిరా! అపాపాత్ములెవ్వరో యెఱిఁగింపుము. ఆదుష్టకష్టజనుంబుల నీక్షణమే మదీయ దారుణశాపోపహతులఁ జేసెద. చెప్పవేని నిదెచూడు పురాంతక మురాంతక బలాంతకులడ్డువచ్చినను సరే యీమగధరాజ్యమును మహారణ్యము గావించెదను. ఈగిరివ్రజపురము భస్మీభూతము గావించెదను. ఈజనమెల్ల మనోనరకకూపములఁ బడునట్లు మదీయయోగసంపాదితమగు మహామహిమావిశేషమున శపియించెద. అట్లాప్రి

జలు గ్రేలుచుండ నీవు నీరాజు నేమైరిరా? మీ రాజు పశువా? నీవు పశువువా! వారినివారించి శిక్షాభాజనులను జేయలేదా! ఇదె చూడు సకలజననిర్మూలనమునకై సంకల్పించెదను " అని మహానాదము గల యొకగంట గణగణవాయించి "ఓం భైరవాయనమః, చండీశ్వరాయనమః, రుద్రాయనమః, మహాకాళేశ్వరాయనమః, త్రిపురాంతకాయనమః " యను రుద్రనామస్మరణ జేయునప్పటికి రణార్ణవుఁడు మహాభయావేశమునఁ జెవులెండిపోయి మాటరాక యుండ మేనెల్లఁ జెమ్మట గ్రమ్మ గడగడవడఁకుచుఁ జేష్టలుదక్కియుండెను. పరిచారిక యింతలో లోని కరిగి " అమ్మా! పాపమితఁడు మీకు గడుభక్తుఁడు. వీనినెట్లయిన సైరింపవలయును. కసుదీనుఁడై చేష్టలు దక్కియున్నవాఁడు సుఁడీ!" యని మనవిచేసి యీవలకు వచ్చి రణార్ణవునితో "నోయీ యామెపాదములపైఁ బడి శాపోపహతుల రుగాకుండ నిన్నును నీరాజును రక్షించుకొనుము" మనియెను. అతఁడు నులేచి యుత్తరీయము మెడకుఁజుట్టుకొని యామెయడుగులు తెర కీవల నుంపుమని ప్రార్థించి యామె యటుసేయ నాచరణంబులంబట్టుకొని భయమున వడఁకి యేడ్చి క్షమించితినని యోగిని యననంతకును వీడువకుండెను. యోగినియు వానిని క్షమించి ప్రసన్నయై యనంతరము వానితో నిట్లనియె. "ఓయీ! నా కలుకవొడమించిన వారక్కరకురారు. నాదయకుఁ బాత్రులగువారు మహదైశ్వర్యముల ననుభవింతురు. నేను మీరాజ్యమున కత్యంతహితము నాపాదింపఁ దలఁచుచుంటిని. నేనుకైలాసమునకుఁ బోయినపు డచ్చట జరిగిన చిత్రములు వినుము. భక్తవత్సలుఁడగు శంకరుఁడు భవానీసమేతుఁడై యొకనాఁడు కైలాసముమీఁదఁ బ్రమథగణములు, వేలుపులు, నింద్రాదిదిక్పాలకులు, నారద వసిష్ఠ జామదగ్ని మార్కండేయ ప్రముఖులగు జడదారులు పరివేష్టింపఁ గొలువుదీర్చియుండె. అప్పుడు విన

యనయభయసంభ్రమములతో నేను నాసభామధ్యమునకుఁజని ముందుమామహేశ్వరులకు నవలఁ దక్కినవారలకు జోహారొనర్చి నిలిచియుండ శంకరుఁడు నన్నుగూరుచుండుమనియె. పార్వతియునామహిమ మెఱుఁగుటచేతఁగాఁబోలు నన్ను బ్రత్యేకముగాఁ దనయొద్దకు రమ్మని యొకపీఠమువేయించి కూరుచుండఁజేసి నన్నువేయివిధముల నగ్గడించె. ఆపలుకులువిని దిక్పాలురు దమకెన్నఁడును జరగనిగౌరవము లభియించుటఁజేసి యందఱు నక్కజమునొందిరి. ఆగొడవలేటికి మనవిషయమై చెప్పెద నాలకింపుము. మేమందఱ ముచ్చటనుండ భవాని మహేశ్వరు నుద్దేశించి "దేవా! కృష్ణజరాసంధులబలతారతమ్యములు నీవఱకుఁ గొంతసెలవిచ్చితిరి. వారిలో గెలుపోటము లెట్లు సేకుఱునో యానతీయరే" యని యడుగఁ గరుణాంతరంగిత హృదయుఁడై దేవదేవుఁడు పెదవివిఱిచియిట్లులనియె! "దేవీ! జరాసంధుఁడు మహాబలసంపన్నుఁడు. కృష్ణునకు బాహుబల మంతగా లేదు. కాని బుద్ధిబలమెక్కుడు. అందుచేత నిదివఱకు మగధరాజుచే నిరువదియొక్కసారులోడెను. ఈపర్యాయము మాగధవాసుదేవులకు ఘోరయుద్ధము వాటిల్లు. పాప మందుఁ గృష్ణుఁడోడు. యాదవకులము నాశనమొందును. ఇది భూలోకమునందుఁ దెలియరాదు. మునులారా ! మీరెవ్వరెందు నిది నోటజాఱ యనవలదుసుఁడీ!" అనిపలికెను. అందఱు నాశ్చర్యరసమగ్నులైరి. కొందఱు దుఃఖితాత్ములైరి. తరువాతఁ గొన్నిప్రసంగములు నెఱపి మహేశ్వరుఁడు నాఁటికిఁ గొలువుచాలించెను. నేనక్కడనేయుండి మగధరాజు నన్ననిపినాఁడని యుంగరమానవాలుచూపి యామొగలియాకుటుత్తరము వ్రాసినవానిపేరడిగి యింకను గొన్నిరహస్యములనడిగి తెలిసివచ్చితి. అవియెల్ల వెంటనే చెప్పరాదు. ఇక్కడనే యుండి కొన్నిదినములుజరగుటయు నంతయు మీరాజుతోడనే స్వయముగఁ జెప్పెదను. ఇంక మగధేశ్వరుఁడు

హాయిగా నుండవచ్చును. తనయల్లుఁడైన కంసునిసంహరించిన మహాపాతకుని వధించి యత్యంతానందము నొందఁగలఁడు. కృష్ణుఁ డింక హతాసుఁడైనాఁడని నమ్ముము.

అని కర్ణరంజనముగ నామెపలుక రణార్ణవుఁ డుబ్బి తెలివొందిన మొగముతో "నమ్మా! కళానందుండెన్నిదినములలోఁబట్టుబడును ? సౌందర్యతిలకపొందు నాకు లభింపఁగలదా ? ఆమె యింటికి హటమునఁబోయి యాబాలికను బలిమిమై రాజాంతఃపురమునకుఁ దెప్పించుకొనవలయునని మహారాజు యత్నించుచున్నవాఁడు. అది నిర్విఘ్నముగ నెఱవేఱునా? శ్రీకృష్ణుని వేగులవాండ్రిలో గుడ్డివానివేసము వేసికొని జగమును వంచించువాఁ డొకఁడున్నాఁడఁట. వాఁడు మన నగరమునకేవచ్చియున్నవాఁడేమో తెలుపవలయును. ఉంగరమును మొగలియాకు జాబును నాకుమరల నిచ్చుటకిష్టమున్న ననుగ్రహింపవలయునని వేఁడుచున్నాఁడను" అని మనవి యొనర్చుకొని యామెయలిగి యేమిచేయునోయని వడఁకుచుండెను. ఆనుడువు లాలించి యించుక చింతించి యోగిని యిట్లనియె. "కళానందుఁడు బహుశః మీకుఁ జిక్కఁడు. నీకాకన్నియ తప్పక భార్యయగును. మీరామెను బట్టుకొని రాజాంతఃపురమునకునిర్విఘ్నముగఁ గొనిపోఁగలరు. కృష్ణుని చారులలో గుడ్డివేసము వేసికొనవాఁడు ముసలివానివలెఁ గానఁబడుచు నీపురవీథుల బిచ్చ మెత్తుకొనుచు మిము వంచించుచున్నవాఁడు. వానిని సత్వరము బంధింపుఁడు. ఉంగరమును మొగలియాకును నీకుఁగొన్నినాళ్ళలో నిచ్చెదను. నీవింక పొమ్ము." అని యోగిని ముదలయిచ్చుటయు రణార్ణవుఁడు మహానందముతో నారేయి దనకుఁ జంద్రిపాలసంపద చేకూరినట్లు మురియుచుఁ బరవశుఁడై యిల్లుచేరెను. ఆరాత్రి నిమరించి మఱునాఁడు మహారాజును దర్శించి యోగినికడ నడచిన సకల ప్రసంగముఁ బూ

నగురిచ్చినట్టు చెప్పి యామెమహాత్మ్య ముగ్గడించి కృష్ణునిపరాజయము నిక్కమని చెప్పెను. మహారాజాపలుకులకెంతయు సంతసిల్లి యోగిని భవానీదేవియంశమునం బుట్టిన దని నిశ్చయించి కృష్ణుని వేసులవానిం బట్టింపందలంచి యోగినీదర్శనము దానుం జేయందలంచి కృష్ణసంహారము దాను సేయంగలుగుట కనేక విధములం బరమేశ్వరుం బ్రశంసించి యాదినము మొదలు భైరవపూజం దొలుతటికన్న నెక్కుడుగం జేయందలంచెను.

ఇది కడచిన రెండవదినమునకుం గళానందుండు, రాగలతికయు, సౌందర్యతిలకయును మేడమీంద గూరుచుండి సరసల్లాపవినోదములం దేలుచుండ నాబాలిక చెలితోడ యోగిని నురల నిక్కడకు వచ్చినదట. ఈమె కరుణచేతనేకాదె యీమహాత్ముండు వ్రాసిన లేఖ మనకందినది. ఈమె సర్వవేదియగుట నీమెను రెండవప్రశ్నము లడుగవలయును. మాయప్ప చెఱనుండి యెప్పుడు విముక్తుండగుననియును అని రెండవది చెప్పక సిగ్గునందలవంచి యూరకుండెను. కళానందుం డాభావము నెఱింగి చిఱునగవునగియె. రాగలతికయు నెలనవ్వుతో "చెలీ! రెండవప్రశ్నమునాకుం దెలిసినదిలే. నీ వివాహమెప్పుడగునని వేగిరపడుచున్నదానవు. ఆమాట కనుంగొనుమని కదా! అట్లై యీరాత్రి నేనందుంబోయి నీమనోరథమును నెఱవేర్చెదను." అని ప్రియసఖికి సంతోషముగాం బలికెను.

ఆరాత్రి రాగలతిక జామయినవెనుక మెల్లమెల్లన యోగినీదర్శనమునకుంబోయి యామె స్త్రీలకుంగూడ దర్శన మీయక తెరచాటుననుండ నీనలంగూరుచుండి యోగినికిం దనరాకం జెప్పిపుచ్చెను. పరివ్రాజికతోం బరిచారిక రాగలతికరాకం జెప్పుటయు నామె మాటలాడక ప్రశ్నములు పరిచారికాముఖమునసే విని దానితోడనే యుత్తరములు చెప్ప నిశ్చయించెను. రాగలతిక తనప్రశ్నములు

రెండును బరిచారికకుఁజెప్పె. ఆమె యోగినికి విన్నవించి యుత్తరముఁ దెచ్చి యిట్లుసెప్పె. "సౌందర్యతిలక కళానందునిఁబెండ్లియాడుటనుగూర్చి నేఁజెప్పను. తండ్రి చెఱనుండి స్వల్పకాలమున విముక్తుఁడగు. కాని కళానందునకు గొప్పయాపద రానున్నది. ఆతఁడు మీయింటనున్నటులనాదివ్యదృష్టివలననేనెఱిఁగితి. ఈరాత్రియాతనిని మీయింటనుండి యెందేనిఁ జనుమని యాతనితోఁ జెప్పవలయు. కాకున్న హానివాటిల్లు. తుదకంతయు శుభముగాఁ బరిణమించును. ఈ పలుకు లాచెలికిఁ దెలియనీయవలదు. నీవింక జాగుసేయక పొమ్ము" అను నీమాటలు విని రాగలతిక విషణ్ణహృదయయై విచారముతో నొక్కయుపాయమైన నడువఁజాలక యేదియుందోఁపక యోగిని తమకు హితమునాచరించుననియు నామెపలుకులంబట్టి నడచుట కర్తవ్యమనియు నిశ్చయించి యింటికివచ్చి చెలియప్పటికి నిదురపోవుటచేనామెతో మాటలాడక కళానందునిబిలిచి,యావృత్తాంతమంతయువిన్నవించి తక్షణమె వెడలుమని కన్నీరువెట్టుకొనుచుఁజెప్పెను. కళానందుఁడు పిడుగడచినట్టులు నిశ్చేష్టుఁడై కొంతసేపటికిఁ దెలివితెచ్చుకొని కోరకకాణభూతులనులేపి వారికాసంగతి నెఱుఁగఁజెప్పి బయలుదేరుమని నిద్రించుచున్న ప్రియురాలిచేయి తనగుండియపై నొకమాఱు చేర్చుకొని చెప్పఁజాలక యిల్లువెడలి సేవకులతోఁ బోవఁదలఁచి పయనమయ్యెను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

పూర్వమొకనాఁడు గిరివ్రజపురమునందు బిచ్చమెత్తుకొనుచుఁ గనులు కానక చెవులు వినరాక యాఁకలికి నకనకంబడుచు

మంత్రికుమారునిబండిక్రిందఁ బడి కాలు విఱుగుటచేఁ గడుబాధప డుచుండ నాగవల్లి కనికరము పెంపునఁ దనచేతి పూలదండను, జెండు నమ్మి వానికి సాయముఁజేసి పుండుమాన్పుటకు మంగలియింట విడుచుట మీరెల్లఁ జదివియున్నారు. ఆమెచేత సంరక్షితుఁడయిన యానిరుపేదముదుకఁడు సుఖముగా నుండెను కాని వానిరక్షించిన యాసాధుశీల, పూలచెండు విక్రయించిన కతమునఁ దన చెలియింటికిఁ గడుదూరమై యేదేశాంతరములకో చనిమరలఁగనబడదయ్యె. ఆదీనుఁడు మంగలివాని సాయమునఁ గాలిమీఁదిపుండు మాన్పుకొనియెప్పటియట్ల కఱ్ఱయు మూఁకుడును జేతఁబట్టుకొని వాడలంబడి యన్నమడుగుకొని తినుచుఁ దన కేభారమైన యాజీవితము నెట్లో గడుపుచుండెను. అట్లుండి యొకనాఁడు వాఁడుదయమున రాజవీథిలో నొక యింటిముందఱ నిలుచుండి వార్ధకముచేవంగిన తననడుము నిలుపఁ దనకఱ్ఱ నూఁతగొని యింటివారు లేదుపొమ్మనినను వినరామినో దైన్యముపెంపుననో యచ్చోటు వాసి పోవక యింటివారిచేఁ దిట్లుదినుచు "నయ్యో నిలువఁజాల. కాళ్ళు లాగుచున్నవి. ఇంచుక వాప్పు నాకిచ్చి ప్రాణములునిలుపుఁడీ" యనివేఁడుకొనసాగెను. వారెన్నిసారులు లేదనినను వాఁడు తొలఁగకునికి నాగృహయజమానుఁడొకపెద్దకఱ్ఱదీసికొనివచ్చి "యోరిముండకొడుకా! నీనిత్తమై తెల్లవారకముందే యెవరు వార్చి సిద్ధముచేసినారురా!!" యని దానితో వానిని మోదెను. తోడనె వాఁడు హా! చచ్చితి! చచ్చితి!! యని నేలఁబడి యేడ్వసాగెను. చుట్టుప్రక్కలనున్న వారందఱును జేరి యాదురాత్ముని నిందించుచు నీదీనుని లేవనెత్తుచుండ నింతలో రాజభటులు పలువురు వడివడి నడచివచ్చి "తొలఁగుఁడు. దారియొసఁగుఁడు." అని త్వరలో నాజనమధ్యమున బ్రవేశించిరి. ఆనిఱుపేద వానిని రక్షించి వానింగొట్టినందుల కాగృహయజమానుని శిక్షిం

చుటకు రాజభటులు నచ్చియుందురని తలఁచుచుండ వారిలో నొక భటుఁడు ముందఱకునచ్చి యిట్లనియెను. "అయ్యా! ఈముసలివాఁడు మీారంద అనుకొనునట్లు ముదుకఁడుఁగాఁడు. వీఁడు శ్రీకృష్ణునిఁ వేగులవాండ్రిలో నొకఁడు. గిరివ్రజమునందలి రహస్యములు ద్వారకకుఁ గొనిపోవ చాను పడుచు వాఁడయ్యెను కృష్ణమహిమచే వృద్ధునిలాగునఁగానఁబడి యందఱకును జాలిగలుగునటులఁ బ్రివర్తించి లోకమును వంచించుచున్నాఁడు వీనివంటిపాపాత్ముఁడు లేఁడు. వీనింబట్టి చెఱలోనుంపుఁడని మహారాజుగారు మాకానతియిచ్చినారు. తొలఁగి యావలకుఁజనుఁడు" అని కఠినస్వరముతోఁ బలుకు రాజభటుని జూచి పౌరులు వెఱచి యొక్కరొక్కరుగఁ దొలఁగిరి. రాజసేవకులు వెంటనే యామునలివానింబట్టుకొని రా రమ్మని లాగిన నాఁడు వారెవ్వరో కనుఁగొనఁజాలక యెక్కడికెక్కడి కని యడిగెను. ఆమాటకుఁ బ్రత్యుత్తరమీాయకయె వానిని గెంటుకొని పోవుచునుండ వాఁడు రోదనముఁజేయుచు "నయ్యో! యయ్యో! యెవ్వరో నన్నెత్తుకొని పోవుచున్నారు. రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు. దైవమా! వీండ్రెవ్వరో తెక్కలు నొప్పియెత్తునట్లు నిర్దయాత్ములైనను గెంటి లాగుచున్నారు. తండ్రి రారా!" యని యార్చుచున్నరాజునాతనికి వెఱచి నోరెత్తఁ జాలక యెవ్వరును దొంగిచూడక పోయితిరి. ఆదీనునట్లుచేయుటకుఁ గారణమేమని యెవ్వరేని యడిగిన మున్ను చెప్పిన యుత్తరమె చెప్పుచు వారు వానిం దోడుకొని కారాగృహమునకుం బోయి చంటిపిల్లవానిచందమున నొక్కపెట్టున నేడ్చు వానిని జెఱలోఁ బెట్టిరి. పౌరులందఱు గుంపులుగూడి "కటకటా! వీఁడు కృష్ణుని వేగులవాఁడుకాఁడు. మొదటనుండియు నీపురమునం దుండి తిరిపమెత్తుకొని బ్రతుకుచున్నవాఁడు. ఇంతకన్న నన్యాయమే మున్నది. చీ చీ! జరాసంధమహారాజు పరిపాలన కరము ఘోరము

గనున్నది. ఆముదుకనిజాఁడఁ గడుపు చెఱువగుచున్నదే! ఈదిక్కు-
మాలినవానివలన రాజ్యమునకు హాని కలుగునా" యని పలువిధ
ములవగచువారలై రికాని రాజభటులకును రాజునకును దమమెఱిఁగి
నదంతయు విన్నవించుసాహసికులు లేరైరి.

అట్లు కళానందుఁడు రాత్రి కోరకకాణభూతులతో నిలువెడ
లిపోవుటయు మఱునాఁడు సౌందర్యతిలక తేపకడ మేలుకాంచి మనో
నాయకు నందుఁ గానక రాగలతికను లేపి యాతనివార్తలడుగ నది
యు నించుక సంశయించి "అమ్మా! రాజకార్యములఁ గొన్నిఁటి
ని నీసేమము నిమిత్తము ముచ్చటింపఁదలఁచి ప్రియస్నేహితునియిం
టికిఁ బోయి యున్నవాఁడు. ఈదినమునఁ దప్పకవచ్చునులే" యని
యుత్తరమిచ్చెను. ఆపలుకులు వినిన గుండె జల్లుమనుటయు నామెల
నాఁగ "యది యెద్దియో విషయనియు నిజముగా రాజకార్యమున్న
యెడలఁ దనకుఁ జెప్పక హటమున నింటినుండి రాత్రి లేచిపోవుట
సంభవింపదనియు నెద్దియో యాతనికిం దనకుఁ గీడు రానున్నదని వి
చారించి యాకారణ మెఱిఁగింపు" మని రాగలతికను బహువిధము
ల వేఁడుకొనియెను. ఎంతబ్రతిమాలినను రాగలతిక తనకుఁ దెలియ
దనియు నాతఁడు క్రిమ్మఱవచ్చుననియు నాశ్వాసించుటయె కాని
యోగినీవచనములఁ జెప్పదయ్యె. యోగిని యేమన్నదని యామె నొ
క్కియడుగ శీఘ్రకాలమున మీయిరువురకు వివాహమగునని యా
మె యానతిచ్చెనని పలికెను. ఈపలుకులెల్ల సౌందర్యతిలకచిత్తము
న కాశ్చర్యము గొలుపఁజొచ్చెను. ఉత్సాహమంతయుఁ గళానందు
నితోడనె పోయెనో యనునట్లు బాలిక యెప్పటియట్ల దీనాననయైము
నుపటికన్న నెక్కుడగు బెంగగొని యాపూట సరిగ నన్నముదినక
జాలిఁగొలుపుచూపులతో రాగలతిక హృదయమున కత్యంతదుఃఖము
ను గలిగింపఁజొచ్చెను. ఆనాఁడు బాలిక తలదువ్వించుకొనక పువ్వు

దోఁటయందుఁ దిరుగక వీణవాయింపక చిలుకలకుఁ బండ్లుపెట్టక స న్యసించిన శృంగార దేవతలవలెనుండి సాయంకాలమునఁ బ్రియుఁడరు దెంచు నను నూహత్రో నెప్పుడు ప్రొద్దుకుంకునో యని కనిపెట్టు కొని యుండెను. అట్లుండ నాలుగుగడియల ప్రొద్దువేళఁ బుష్పకేతుఁ డను మంత్రి పదుగురు రాజభటులతోడను నలుగురు దాసీజనులతో డను జందిరిపాలుని గృహమునకు వచ్చి నిలిచెను. రాగలతిక క్రింద నే యుండుటచే నాతని నుచితాసనము వేసి కూరుచుండ వేఁడుకొని చందిరిపాలునిభార్య కతనిరాక నెఱిగించెను. ఆమెయుఁ జనభర్త కుఁ బ్రాణమిత్రుఁడైన యాతనిని సందర్శించిగుర్రిష్ట నీకుగుర్రుక్కకొ నఁజొచ్చెను. పుష్పకేతుఁడామెనుజూచి కంటనీరువెట్టుకొని యమ్మా యి యెక్కడనున్నదని యడిగెను. అప్పుడందఱును మేడమీఁదికిం జనిరి. వృద్ధుఁడైన పుష్పకేతుని గని లేచి సౌందర్యతిలక యొకచోని లునఁ బుష్పకేతుఁడు బిడ్డా! కూరుచుండుమని యామె నొకపీఠముపై నాసీనురాలినిగాఁజేసి కన్నీరుతో నిట్లనియె. "అమ్మా మీతండ్రి గారిదురవస్థకు మీ రెట్లు వగచుచున్నారో నేనునట్లె వగచుచుండె దను గాని దురాత్ముఁడనైన నేను మీకంతకన్న నెక్కుడుకీడు సేయ నిందువచ్చితిని. రణార్ణవునకు సౌందర్యతిలకనిచ్చి పెండ్లిచేయుటకు నిశ్చయించి రాజుగారు నిన్నంతిపురమునకుఁ దోడుకొనిరమ్మని న న్నం—"అని చెప్పు వాక్యము ముగియకమున్నె సౌందర్యతిలక క న్నీరు కాల్వలై పాఱ హాతండ్రియని నేలఁబడి మూర్ఛిల్లెను. బిడ్డయ వస్థనుజూచి తల్లియు మూర్ఛిల్లెను. రాగలతిక నేలఁజదికిలంబడి వె క్కివెక్కి యేడువసాగెను. పుష్పకేతుఁడును నానంతటి ఘోరకృత్య మును జేయవలసివచ్చినందులకుఁ జింతాక్రాంతమనస్కుఁడై వారియ వస్థలఁజూచి మొగమున నుత్తరీయము వైచికొనియేడ్చెను. ఇంతలో నొకమాఱు సౌందర్యతిలక తెప్పిఱిలి "హాతండ్రి! హాతల్లీ! నా

గతి యిటుచేసితిరా" యని యేడ్చి మరల మూర్ఛిల్లెను. పుష్పకేతుఁడు సేవకులంబిలిచి పల్లకిఁ దెమ్మని యానతిచ్చిన వారు సదివఱకే తెచ్చి దూరమునందుంచివచ్చిన యాపల్యంకికను గొనితెచ్చి వాకిట నునిచిరి. కూడవచ్చిన యాఁడువాండ్రునలువురు మేడమీఁదికి రాఁగా దాసీజనముతోఁ బుష్పకేతుఁడు మెల్లగా "నీబాలికను బురుషులంటరాదు. మీరెత్తుకొనియాపల్లకిలోఁ బెను నొవ్వకుండఁ బెట్టుఁడీ" యని గద్గదస్వరముతో నానతిచ్చెను. అప్పుడే రెండవ మూర్ఛనుండి తెలివియించుక కాంచినయాబాలిక యాపలుకులువిని పునర్మూర్ఛావస్థనొంది నిశ్చేష్టయైయుండె. నలుగురు దాసీజనులామె యొద్దకుఁజని నిలుచునప్పుడు తల్లిచూచినోరునెత్తి మోఁదుకొని గుండెలుఁబాదుకొని పుత్రికయొద్దకుఁ బోయి యామెపైఁబడి "హాకుమారీ! నాతల్లీ! యిన్నిదినములుఁ బెంచి నిన్ను మృత్యుదేవత కప్పగించినాను. అయ్యో! నీవులేని యీయింటిలో నేనెట్లుండఁగలనే! అమ్మా మీతండ్రిగారట్లుయినను నిన్నుఁజూచుకొని కాలము గడుపుచున్నదాన. నాకెవ్వరుదిక్కు తల్లీ. మాభాగ్యరాశీ! మాయింటి మహాలక్ష్మి! రణార్ణవుని పెండ్లిమాట విన్నతక్షణమే నీప్రాణము పోవును. ఇట్టిబంగారుబొమ్మ నాకెట్లుదక్కునే! నీసౌకుమార్యము, నీయందము, నేలపాలుగానలసినయోగ్యత యున్నది కాఁబోలును. హా జరాసంధమహారాజా! నీపాపమునకు మేరలేకయున్నది కదా! హాపాపుదైవమా! నాకెంతహాని గలిగించితివి" అని యండఱి హృదయములు కరఁగునట్లుఁ గరుణరసము పొంగివచ్చునట్లు పెక్కువిధముల విలపించెను. ఆమెను వారించి దాసీజనము బాలికను స్పృశించి పుష్పకేతునితో "నయ్యా! ఈమె నిశ్చేష్టయైనది. ఎత్తిపల్యంకికలోనుంచవచ్చునా?" యని యడిగి యాతఁడు ప్రత్యుత్తరమీయఁజాలక తలయూఁప నది సన్నగా వారును బాష్పాకులలోచన

లయి యామెనెత్తిరి. తల్లి యాఘోరకృత్యముఁజూచి మూర్ఛిల్లెను. రాగలతికయుఁ గొయ్యబాఱిపోయెను. తల్లికిఁ దెలివిరాకుండ దీసి కొనిపోయిన భాగుండునని మెల్లమెల్లగా సర్వచేష్టలుండక్కియున్న దానిం గొంపోయి పాలకియందుంచి పుష్పకేతునితోఁగూడ రాజమందిరమునకుంజనిరి. తల్లియు రాగలతికయు స్పృహగలిగినవెనుక నొండొరులఁ గౌఁగిలించుకొని పెద్దపెట్టున రోదనముచేసి బాలికవాయించువీణ చదువు పుస్తకములు నాడుకొను బొమ్మలుఁ బన్వళించు పాన్పుఁ బెంచు చిలుక మొదలగువానిం జూచిచూచి తలఁచి తలఁచి చుట్టుపక్కలవారెందఱువచ్చి యూఱడించినను నూరడక వాపోవఁజొచ్చిరి.

పదుమూఁడవ ప్రకరణము.

కళానందుఁడు నాఁటిరేయి రాగలతికపలుకులు విని చంద్రపాలుని గృహమువెడలి కోరకకాణభూతులు తన్ను వెంబడింపఁ దన్నొరులుకాంచి గుర్తింపకుండ మొగమునిండ ముసుఁగువైచికొని తనస్వగృహమునకుఁ బోయెను. తనతల్లి చంద్రపాలునియింటనే యుంటయు నింటఁ జిన్ననాఁటనుండియుఁ దన్నుబెంచిన ముదుసలిదాసి యొత్తదక్క నన్యులులేమిని మెల్లన దానిఁబిలిచి తనరాక చాటుగనుంచుమని వేమఱు నొక్కిచెప్పి లోపలఁబ్రవేశించి కొండొకవడి ప్రియావియోగవ్యథచేఁ గుంది యొకగదిలో నిదురవోయెను. ధారుణీదేవియు సౌందర్యతిలక రాజగృహమునకుఁ గొంపోఁబడుటయుఁ దనకుమారుఁ డెందేని మరలనేఁగుటయుఁ దలఁచి శోకించిచంద్రపాలుని యింటియొద్ద సెలవుగైకొని స్వగృహముంబ్రాపించి యం

దుదాగియున్న నిజకుమారునిగాంచి సంతసించి గుట్టుపరులకు దెలియకుండఁ గాపాడ నిశ్చయించుకొనెను. తన ప్రాణనాయిక చంద్రపాలనందన బలిమిచే రణార్ణవునకుఁ బెండ్లి చేయఁబడునని వగచి యాతఁడాకార్యము జరుగకమున్న జనార్దనునియొద్దకుఁ గోరకునంపఁ దలఁచి యతఁడానతిచ్చినట్లు పూలవర్తకులు కొండఱతోఁ బరిచయముచేసికొన నిశ్చయించి వారిలోఁ బాపభీతిగలవాఁడును దైవభక్తియుతుఁడు నగు రోహణకుని మంచివానిగానెంచి వానితో నెయ్యముచేయుఁడని కోరకకాణభూతులనంపెను. కోరకుఁ డంధునియట్లునటించుచుఁ దన్నూతకోలతోఁ దీసికొనిపోవుటకుఁ గాణభూతుని నియోగింప వాఁడును మూఁగవాఁడయి యెవ్వరు పిలిచిన వినఁబడని వానియట్లు పలుకక యెవ్వరుమాటలాడవచ్చిన నవ్యక్తములగు ధ్వనులేకాని మాటలాడక, సంజ్ఞలచే తనభావముఁ దెలియఁ జేయుచుఁ గోరకుని వీథులవెంబడిం ద్రిప్పసాగెను. అట్లు వారిరువురు బిచ్చగాండ్రై యింటనింటఁదిరుగుచు రోహణకునియిల్లు సేరునప్పుడెల్ల నెంతయుఁ దడవందు నిలుచుచుందురు. కోరకుఁడు తన నేర్చినపాటలచే రోహణకుని మెప్పించుచు నాతనిచే సంతృప్తుఁడగుచుఁ గాణభూతిసమేతముగ నగరమునంగల వార్తలన్నియు గ్రహించుచు రాత్రియో పవలో వచ్చి వానినెల్లఁ గళానందునకు విన్నవించుచుండిరి. ఇట్లుండఁ గొండొకనాఁడు రోహణకుఁడు కోరకుని పాటలకు మెచ్చి వానిపయిం గనికరముప్పతిల్ల "నోయీ! నీకన్నులెందుచేతఁ బోయినవని యడిగెను. కోరకుఁ డాపలుకుల నాలకించి యిట్లనియెను. "అయ్యా! నాచరిత్ర మించుక జెప్పెద వినుండు. పూర్వము నాకు స్వప్నములయందు నమ్మకములేదు. అట్టులుండ నొకనాఁడు నాకలలో నొకయోగివచ్చి "యెల్లి మాధవుఁడు బ్రాహ్మణవేషమున నీయింటికివచ్చుఁ. వాని నఖిలసత్కారములఁ దనుపవలె" నని వాక్రు

చ్చి యంతర్ధానమాయెను. నాకును మెలకువ వచ్చినది. కలయందు నాకు విశ్వాసములేదు. గావున నిర్విచారముగ నుంటిని. మఱునాఁడు మధ్యాహ్నమున నొక ముసలిబ్రాహ్మణుఁ డరుగుదెంచి తనకుహోమము నిమిత్తము సేయి యిమ్మని నన్నెంతయుఁ బీడించెను. ధనలోభముచే నేనాబ్రాహ్మణుని కోరికదీర్పకపోవుటయేగాక వాని నొకకఱ్ఱతో మొత్తి వానికి బుద్ధిచెప్పితిని. విప్రుఁడు చిన్నమొగముతో వచ్చినత్రోవనేపోయి మరలఁగానబడడయ్యె. ఆసాయంకాలమున మొదలు నాకన్నులు గానఁబడవు. ఆమహాదోషముగొట్టి నాకింతగతి పట్టినది. అంతకుమున్ను నేనుఁ గొంతపాటి భాగ్యవంతుఁడను. పిల్లలుగలవాఁడను. నాఁడు మొదలునాసంసారము చితికిపోవ నాకు లేమివచ్చె. బిడ్డలు చచ్చిరి. ఆలు పరలోకమునకుం జనియె. తుదకుబిచ్చగాఁడనై మీవంటివారిని బీడింపనుంటి” నని చెప్ప నాచరిత్రము విని రోహణకుఁడు జాలినొందెను. అనంతరము కోరకుఁ డిట్లనియెను. నాఁడు మొదలు నాకువచ్చిన కలలెల్ల నిక్కములయ్యెను. ఇపు డొకచిత్రము నీకుఁ దెలుపవచ్చితి. నిన్నటిరాత్రి నాకొకస్వప్నము మాధవుండిందులకు వచ్చినట్లు మీయింట బసచేసినట్లు వచ్చినది. నాయట్లుపచారలోపము సేయకుమా నాతండ్రీ!” యనిన రోహణకుఁ డక్కజమొంది “యయ్యో! దేవదేవున కపచారమొనర్తునా! అతఁడువచ్చు భాగ్యము నాకుఁ గలుగవలయు” నని వారినంపెను. వారును బోయి రాత్రి కళాపందునతో రోహణకుని దమవానిగాఁ జేసికొన్న వార్తనెఱిఁగించిరి. ఇట్లు కృష్ణచారులగు కోరక కాణభూతులు శత్రుపురమున నిరాఘాటమగు విహారము మాయవేషము వేసికొని చేయుచుండిరి. రణార్ణవుని ప్రాణమిత్రుఁడు తారకుఁడను వాఁడు శూద్రుఁడు గలఁడు. వాఁడు త్రాగుబోతు, జూదరియునగుట వాని యన్నదమ్ములు వానినిల్లువెడలనడిపిరి. నాఁటగోలె రణార్ణవు నాశ్రి

యించియుండ రాజుతోఁజెప్పి యొకయుద్యోగముజెప్పించి జీవనంబు న కాధారముఁగల్పించె. పగతురవేగులవాం డెవ్వరైన వచ్చి గిరి వ్రజమునఁ జరించుచుండిరోయనియరసి కనుంగొని యట్టివారినిఁబట్టి బంధింపుమని జరాసంధుఁ డాతని నియోగించె. అదిపనిగా వాఁడు రే లనక పవలనక యెండయనక వానయనక నగరమంతయుఁ గుమ్మరుచుండు. ఒకనాఁడు తారకుఁడు నిజసేవకసమేతుఁడై వీథులం గుమ్మరువాఁడు తనముందటఁ దిరపమెత్తుకొనుచున్న కోరకకాణభూతులంగాంచి సేవకులతో నిట్లనియె "వీండ్రు దొంగలవలెఁ గానఁ బడుచున్నారు. వీరితెర గరసి బంధింపఁగదే" యనిన నామాటలు నిరంతరము జాగరూకుఁడగు కోరకుని చెవులంబడియెను. పనుటయు వాఁ డవివిననివాఁడుపోలెఁ దారకుఁడున్న యెడకుంజనుదెంచి చేతులు తడవుకొనుచు నొకమూల నిలుచుండి "అయ్యా! తారకులెందు న్నవారో నాకగపడరు. వారితో నేనొకరహస్యము ముచ్చటింప వలయు ననియె. అనుటయు నాతఁడు దిగ్గునలేచి కోరకుని వైపునకు వచ్చి నాతో నేమిరహస్యమున్నయదిరా" యని యడిగెను. కోర కుఁ "డిందెవ్వరు నన్యులు లేరుగదా" యని యిట్లనియె. ఈనగర మునకుఁ గళానందుఁడు వచ్చియున్నవాఁడు. వాఁడున్నచోటు మీకు నేనెఱింగించెద. ఈరాత్రి మీరొంటిగ నూరువెలుపల నుత్తర దిక్కునమన్న పెనుమఱ్ఱిచెట్టుకడకు రావలయును. అనినఁ దార కుఁడు తారాపథము నంటునట్లు మహానందభరితుఁడై యీకార్యము చేత జరాసంధునిదయకుఁ బాత్రుఁడనగు వాఁడనగుదుననియుఁ గోరక కాణభూతులు నిజముగ గ్రుడ్డియు మూఁగయు ననియు వారు మోసగాండ్రు గారనియు నిశ్చయించి సాయంకాల మెప్పుడగునని వేగిరపడుచుండెను. కోరకకాణభూతులు బిచ్చమెత్తుకొని సంజతటి నాపెనుమఱ్ఱికడకుం బోయిరి.

మాగధులయజ్ఞాన తిమిరముఁబోలె గాఢాంధకారము నగర మంతయుం గప్పివేసెను. తారకుఁడు గళాసందుని బట్టఁదలంచి యుత్తర పుదిశనున్న మఱ్ఱిమొద్దకుఁ బోవుచుండెను. అతఁ డాపరిదేశముఁ జేరు నప్పటికి జాముచాత్రికన్న నెక్కుడగుటఁ గోరక కాణభూతులు ప్రా యిమంటఁ బెట్టి యన్నము వండుకొనుచుండిరి. తారకుఁడు వారిం బ్రాపించి గ్రుడ్డివానిం బలుకరించెను. వాఁడును వినయవిధేయుం డై తారకునితో. "స్వామీ! ఆవల పదియడుగులదూరమునఁ దమ నిమిత్తి మొకచాపవేయించితి నందు దేవరవిశ్రమించునప్పటికిమా వంటకము ముగియును." అని చాఁపజూపుమని మూఁగవానికి స న్నజేయ నాతఁడును దారకునిసమీపించి కేకలువేయుచు రమ్మని చేసన్నయొనరించి వెంటఁబెట్టు;'నిపోయి యాచాఁపఁజూపి తానీవలని లచెను. ఆచిమ్మచీఁకటిలోఁ దారకుఁ డాచాఁప యెందున్నదో తెలి యఁ జాలక కాలితోఁ దడవి కనుఁగొని దానిమీఁదికి నడచి రెండ డుగు లిడునప్పటికిఁ బాపమాతఁడును జాపయు గుభాలున నొకపా డునూతంబడియె. దుర్వాయువులతో నిండి పలుదుర్గంధములు గలి గి కండచీమలుపుట్టలు, తేళ్ళగుట్టలు బుసకొట్టు త్రాచుపాములును గలిగి భయంకరమైన యాలోతునూతిలోఁబడి యాపాటుచేతను దల పగిలి నెత్తురు లురుల భీతిచేత శరీరము పరవశమునొంది గజచెడుపా ములుఁ గుట్టెడు తేళ్ళుఁ బీఁకెడుచీమలు ప్రాకెడుపురుగులును గంప మొందింప వాఁడు బ్రహ్మాండముపగుల నార్చుచు రక్షింపరే యని యేడువఁజొచ్చెను. చుట్టుపక్కల గుడిసెలలోఁ గాపురముండువా రందఱును నీమహార్తనాద మేమని పరువులెత్తుచు వచ్చుచుంటఁజూ చి కార్యముతప్పినదనికోరక కాణభూతులు పెద్దపెట్టున రోదనము జేయుచు నలచుచు గుండెలుమోదుకొనుచు వచ్చువారికెదురుగ పరుగెత్తిరి. వాండ్రుకోరకునిజూచి "ఏమిది? మీ రిటుపరువులెత్తి యఱవనేల? ఆ మహార్తనాద మెవ్వరిది?" యని యడుగ వ

గర్చుకొనుచు నోటమాట రాక తుదకు కోరకుఁ డిట్లనియె "అయ్యా! ఈపాడునూతి నొకమహారాక్షసి పరివేశించినది. అది మనుష్యమాంసమును మెక్కవలయునను కోరికతో బావిపరివేశించి తానొకమనుష్యుఁడ ననియుఁ దన్నం దెవ్వరో పడద్రోసిరనియు బైట కుందీయవలయుననియు వేఁడుకొనుచుండును. అజ్ఞానులెవరైన నూఁతకోలనొసఁగియో త్రాళ్ళువేసియో తన్ను వెలువరింపఁ జూతురేని వారిని గ్రిందికి దిగలాగి భక్షించుచుండును. మాబిచ్చగాండ్ర ముప్పురనీవఱకు దిగలాగి విఱచికొని తినియె. కన్నులులేమినినేను బ్రతికి పోతిని. అయ్యలారా? మీరైన నీరాక్షసిచేతఁ బడి చావక బ్రతికి పొండు. దీని మీరందఱు మీఁద త్రాళ్ళువైచి చంపుదురేని సత్వరమె మీకు క్షేమముగలదు. లేకున్న మిమ్ముల మీబిడ్డపాపలఁ గడ దేర్చి మెక్కఁజాలును" అనవుడు వారందఱు నదినిజమనియు నాపని లెస్సయనియు నూతియొద్దకుఁ జని యందున్న వానిని నిందించి మీఁద రాళ్ళువువ్వ నారంభించిరి. వాఁడు 'నేను తారకుఁడను. రాజసేవకుఁడనని యెంతేయఱచిన నీజనుల కోలాహలము నడుమ నది యెరికిని వినబడదయ్యె. పెద్దశిలలు దొర్లించి యానూతను వారు వేయ నదివఱకే తలపగిలియున్న యానిర్భాగ్యుఁడే శిలాపాతముచేతనో యే ఫణివిషముచేతనో లోకాంతరమునకు విజయముచేసెను.

వేసలవాండ్రి పాలిటికి యముఁడగు తారకుని మడియించి కోరక కాణభూతులు సంతోషహృదయులయి యాజనులందఱుఁదమ తమయిండ్లకుఁ బోయిన వెనుక మెల్లఁమెల్లగఁ గళానందుని గృహమునకుఁ బోయి యాతనికావార్త నెఱిఁగించిరి. కళానందు డత్యాశ్చర్యముతో వారిమాయలు మెచ్చుకొని కోరకునుద్దేశించి "యో యీ నీవింక మాధవునిపాలికిఁ బొమ్ము. వానికి నేనొకకమ్మవ్రాసి యిచ్చెద. ఇప్పటికి మనకీనగరమునందుఁ దెలియఁదగు నంశములు

తెలిసినవి. జనార్దనుఁ డేదియరయుండని మీఁకును నాకు నా దేశిం చెనో యదియెల్ల నెఱపితిమిగదా?" యని యొకకమ్మవ్రాసి యందు జనార్దనున కావశ్యకములగు నంశములనువ్రాసి యాత్రఁ డెట్లువ్రాలు చేయుమని మున్ను సెప్పి నట్లు చేవ్రాలుచేసి వానికిచ్చిపొమ్మనియా నతిచ్చెను. కోరకుఁ డాజాబును గ్రహించి మాధవుఁడరుదెంచువఱ కు మిక్కిలి జాగరూకతతో నుండుమని కాణభూతితోఁ బలుమాఱు నొక్కిచెప్పి యానాఁడు తెల్లవారుజామున బయలుదేఱిద్వారకానగర మునకుఁ బోయెను. కాణభూతియు వానిని సాగనంపి తానెప్పటియ ట్ల మూఁగవానివేసము వేసికొని నగరమంతయుఁ దిరుగుచు బిచ్చ మెత్తుకొనుచుండెను. ఆరాత్రి తారకుఁడు బలవన్మరణము నొందుట నానిమిత్తులెవ్వరు నెఱుఁగక మఱునాఁడు వాఁడు కానఁబడమి న గరమంతయు వెదకిరిగాని వానిజాడ యొకింతయుఁ గానరాదయ్యె. అట్లాకస్మికముగఁ దనప్రియమిత్రుఁడు మాయమగుటకు వగచుచు రణార్ణవుఁడు వానితెఱఁగునెఱుఁగక సకలప్రయత్నములను జేసియు నేమియుం గార్యము లేమి విచారమనస్కుఁడై యూరకుండెను.

అంతఁ గతిపయదినములుగతియింపఁ గళానందుఁ డొక్కనాఁ డు, ప్రియురాలికిఁ దనకుఁగలిగిన వియోగముఁ దలఁచితలఁచి మా ధవుని యాలస్యమునకు వగచివగచి చాలప్రొద్దయిన వెనుక నిద్రిం చెను. ఆయూరఁ దారకునియనుచరులలో నొకఁడగు మండూకుండు జీవింపనెద్దియు వృత్తిగానక దొంగతనము జేయమొదలుపెట్టి యా పనులందాఱితేఱి యించుక ధనమార్జించి జీవనము చేయుచుండె ను. ఆనాఁటిరేయి కళానందుని యింటికిఁ గన్నముత్రవ్వి లోనున్న విత్తమపహరింప వలయునని నిశ్చయించెను. కళానందుఁడు నగరము న; లేడుగదాయనియునాఁడుడియు వృద్ధయునగు ధారుణీదేవికి మె లకువఁరాదనియు వచ్చెనేని నోరునొక్కి యున్నంతయర్థముగ్రహిం

పగలుగుదుననియు నాసచేసి వాఁడానాఁటియర్ధరాత్రిమున గళానం దుఁడు పవ్వళించినగదికిఁ గన్నమువేసెను. కన్నములోనుండిలోనికిఁ దలపెట్టి యందఱు నిద్రించుచున్నవారో లేరో యనిచూచి ప్రవే శించి గంటవలెనున్నదీపము నార్పఁబోయి దానియెదుట దివ్యప్రభా భాసితుఁడై నిద్రించు కళానందుని గాంచి "యహహా! యీతఁడు రహస్యముగ నిండేయున్నవాఁడు గాఁబోలు! ఏమీ! యీతని లావ ణ్యము. ఇందుచేతనే చంద్రిపాలనందన వీనిని వరియింపఁగోరె. ఈతే నికి మెలకువవచ్చిన నాకొక చిల్లపెంకయిన దొరకదు. కావున స త్వరమ యింటనుండి పాఱిపోవలయునని దీపిక నార్పివై చియూషిమిద లోనున్న యాముకము తనబోడితలకు శరీరమునకుఁ బులిమికొని పట్టుకొన యత్నించువారిచేయి జాఱునట్లుండి కళానందుని మెడలోను న్న ముత్యాలహారము నూడఁదీసికొన నిశ్చయించి పరుగెత్తుటకు ముందు తలుపు లన్నియుఁ దెఱచి నిర్భయుఁడై కళానందునిమెడలోఁ జేయివెట్టి హారముపట్టియెత్తి యదితలదూఱిరామిఁ బుటుకునఁదెం పి జలజలరాలిన ముత్తియములు నేఱుచుండ నింతలోఁ గళానందునకు మెలకువవచ్చెను. వచ్చుటయు నాతఁడు కన్నులు దెఱచి యెవఁడు రా యని వానిచేయి గట్టిగాఁ బట్టుకొని వాఁ డెంత పెనఁగులాడిన ను విడువఁడయ్యె. మండూకుఁడు పట్టువిడిపించుకొనుటకుఁ గళానం దుని గఱచె. కళానందుఁడు వానినోటిపట్టు వదిలించుకొనుటకుఁజెళ్ళు న వానిచెంప పగులఁగొట్టెను. నోటిపట్టు వదలి మండూకుఁ డేయుపా యమును దోఁపమి నెడమచేతిలో నున్న కన్నపుఁగత్తితోఁ గళానం దుని చేయి నఱికెను. ఆదెబ్బతో రాచకొమరుఁడు కడునొచ్చి యెడమచేతితో సిగ నొడిచిపట్టుకొందమని యీచేయివిడిచి యాచే యి చాపునంతలో దొంగ పలాయితుఁడయ్యెను. తనరహస్యవర్తన మొరులకుఁ దెలియునని వానివెన్నంటి పఱువఁడయ్యె. తరువాత, త

ల్లిని దాసిని లేపి కళానందుఁడు గాయమునకుఁ గట్టుగట్టుకొని, వగ
చుతల్లి నూరార్చి శేషించినరాత్రి నిదురింపఁడయ్యె. మండూకుఁడు
తనకు రెండుమూఁడు ముత్తియములుదక్కఁ దక్కినవి చిక్కకునికి
వగచి మృత్యుముఖమునుండి బైటఁ బడితినని సంతసించి కళానందుఁ
డింటనున్నవార్త రణార్ణవున కెఱిఁగించెను. అతఁడును వానికిఁ
బారితోషికమిచ్చి మహాసంతోషముతో జేనికడకుఁ బోయి యా
వార్త నెఱుఁగఁజెప్పి సైనికులను సేనానాయకులను గొందఱిని దో
డుచేసికొని జాముపొద్దెక్కనప్పటికిఁ గళానందునిగృహమునద్ద నిలి
చి తలుపు దీయుమని కేకలువైచె. ఎఱుఁగక వృద్ధయగు దాసి వెం
టనే తలుపుఁ దీయుటయు బిలబిలలాడుచు నందఱుఁ లోనఁ బ్రవేశిం
చిరి. కళానందుఁ డప్పుడే స్నానముచేసి భోజనమునకు సిద్ధముగనుం
డ వీ రెల్లరు వానికట్టెదుట నిలిచిరి. విస్మితుఁడై యారాజకుమా
రుఁడుఁ చూచుచుండఁ గొందఱు సేవకులు హస్తములు పట్టుకొనిరి.
ఒకఁడు చేతులకు సంకెలలు వేసెను. ఒకఁడు పడపడ మని త్రోసి
బ్టెను. రణార్ణవుఁడు పకపకనవ్వి "యోరీ! నీవాసుదేవుఁ డెక్కు
డాఁడేమి" యని యడిగెను. ధారుణీదేవి యాదురవస్థఁజూచి కడు
దుఃఖించి యన్నము దినినవెనుకనైనఁదీసికొనిపొమ్మని వేఁడుకొనెను.
ఆముదుసలిమాటలు వినువారెవ్వరు నందులేరైరి. నడువుమని వారు
త్రోసిపెట్టుచుండఁ గళానందుఁ డదియె తనకంత్యకాలమని నిశ్చయిం
చి తల్లితో నేమనుటకు నోరాడక యిలు వెడలి రణార్ణవునివెంటఁ
బోయెను. తల్లి మూర్ఛిల్లె. కళానందుని దుస్థితికిఁ బౌరు లందఱు గ
డుజాలి నొందిరి. అట్లు చిరకాలమునుండి రణార్ణవ జరాసంధులకు
హృదయకంటకుఁడగు కళానందుఁడు చిక్కుటయు వారు వానిని రా
జునొద్దకుం గొనిపోయి యెదుట నిలిపిరి. ఆమహారాజును బండ్లుగీటు
చు వానిదర్శనమునఁ గోపాగ్ని పరిజ్వరిల్ల నోడ లెఱుఁగక ఖడ్గము

నెత్తి వేయఁబోవుచుండ రణార్ణవుఁ డడ్డమువచ్చి "దేవా! భైరవదే
వున కర్పింపక యిటు సేయుదురె" యనియె. ఆమాటలు విని జరా
సంధుఁడు వెనుకకుఁ దగ్గి "హా దురాత్మా! మగధరాజ్యలక్ష్మికి వై
ధవ్యము నాపాదించెదవుగా! నీకుఁ గళ్యాణము జరగునా? నీవింకను
జేదిరాజుకడ నుంటివని చారులవలన నేను విని సంతసించితి. అతని
భంగపెట్టి యిటులఁ జేసి మాయలఁ బన్నఁ దలఁచితే? శత్రుపక్షము
లో వారెల్లఁ జిక్కిరి. ఇఁక నిర్భయులమయి యుండవచ్చును. వీని
నిఁక గారాగృహమున నుంపుఁడీ" యన వారినంపి రణార్ణవునకు
వివాహము సేయ యత్నముల జరుప నిశ్చయించెను. కాణభూతి య
దివిని నగవఁ దొడఁగెను.

పదునాల్గవ ప్రకరణము

సహదేవుఁడు జరాసంధమహావల్లభునకు ముద్దులకుమారుఁడై
గిరివ్రజనివాసులకుఁ గనులచందమామయై సకల విద్యావిశారదుఁడై
బంధులోకసంరక్షకుఁడై పరాక్రమనిధియై శాంతస్వభావుండై యల
రుచుండు. గుణములలోఁ దండ్రికిఁ గొడుకునకును గల వ్యత్యాస
మును గనుంగొని బుధజనములు కొడుకు దేవతాంశసంభూతుఁడై మ
హాపురుషుఁడై యుద్భవించెనని భావించుచుందురు. రాజలోకమును
దండ్రి బంధించి భైరవపూజకు దినమొక్కరుని వధియించుటఁగాంచి
కుమారుఁడు మిక్కిలి యక్కటికముచేఁబడి చేయునది యేమియును
లేక తన కట్టిపని కిట్టదనియు నట్టియొప్పనిపని ప్రకృతిజనుల కసూ
యగావించుననియుఁ గ్రూరకర్మనిరతుఁ డగు రాజునైశ్వర్యము చి

రకాలము నిలువదనియు మంత్రులచేఁ బలుమాఱు చెప్పియంపె. తండ్రి యమ్మాటలు సరకుఁగొనక తేజోవిహీనులయిన కొందఱు పౌరులమాటలు విని కొడుకట్లు పలుకఁ జొచ్చె నని నవ్వుకొనుచు నూరకొనుచు వచ్చె. జయసేనునిఁ జెఱఁ బెట్టిన నాఁటఁగోలె నీసహదేవుఁడు నెమ్మనమునకుఁ దీఱని యుమ్మలికము బైలువాఱ డమ నెచ్చెలు లందఱు నివారింప నెంతయత్నము చేసినను వారింపఁబడఁడయ్యె. సహదేవుఁడు యువరాజయ్యు రాజకీవికి లాఘవమగు ననియెన్నక యప్పుడప్పుడు ప్రకృతిజనుల యభిప్రాయము తెలుఁగుటకు వారితోఁ గలసిమెలసి వర్తించుచుండును. కావున వారతనితండ్రి క్రౌర్యము మొదలగు గుణములు చెప్పుకొనిభయమునొంది కొందఱన్యరాష్ట్రములకుఁ బాఱి యందుల నివసింపఁదలఁచుట వినిన యుమ్మలిక మినుమడియై నెయ్యురతోనైన మాటలాడక నిరంతర విచారాధీనమానసుఁడై యుండఁజొచ్చెను. పువుఁదోఁటలో విహరించుటమాని యువరాజొనర్పవలసిన రాజతంత్రములజోలికిఁ జనక ప్రియమిత్రులతో సల్లాపములు సలుపక విదూషకాదుల హాస్యములకు మందహాసమైనఁ జేయక, గజాశ్వరథముల నధిరోహింపక యంతిపురమునకుఁబోయి ప్రియురాలితో ముచ్చటింపక దీనాననుండై యున్నకుమారుని నైఖరినంతయు సేవకులవలన విని జరాసంధుఁడు తత్కారణముల నరయవలయునని యాతఁ డున్న తావునకుం బోయె. మహారాజుగారి రాక విని యువరాజు దిగ్గునలేచి పాదాభివందన మాచరించి వినయమును సూచించు నెమ్మొగముతోఁ బ్రక్కను నిలిచెకాని యామొగమునఁ దండ్రికి నేత్రానందకరమైన తొల్లిటి వికాసము గానంబడదయ్యె. జరాసంధుఁడు ప్రియపుత్రుని బిగియారఁ గవుఁగిలించుకొని శిరము మూర్కొని తానొక యాసనముపైఁ గూర్చుండి చెంత నొక్కపీఠముపైఁ గుమారుఁ గూరుచుండఁ బనిచి

మీఁదఁ జేయివైచి తట్టి యిట్లనియెను. "వత్సా! నీకింత నెవ్వగ కుఁ గారణంబేమి? భారతవర్షమునంగల రాజుల నందఱ నిర్జించి వారిని బాదాక్రాంతులుగఁ జేసి తదీయైశ్వర్యము లపహరించి య గారముల నింపితి. అమాత్యసుహృత్కోశాదిసప్తాంగపరిరక్షిత మ యిన రాజ్యలక్ష్మి సేమమున నున్నయది. ఎంతలెంతలు శత్రువులు నా రాజ్యలక్ష్మిని కన్నెత్తి చూడఁ జాలరు. నీవనాప్రాణము, నా మనోరథము, నాజీవము, సేవకులు నీపనుపుచేయరా! మంత్రులు దండనాయకులు నీనియోగము నడుపరా? పరరాజులు నీకు వశవ ర్తులుగారో, యంతిపురిఁగల యేసుందరిగాని నీమనోరథము ననుస రించి మెలఁగదో, యెవ్వరెట్టియవినయమును నీయెడఁజూపిరో యెఱిఁ గింపుము. భయంకరశాసనుండగు నీతండ్రి వారిని గఠినశిక్షకుఁ బా లుచేసి నీయలుక వోనడచు. కుమారా! నీమహామందిరములు, నీ కొలువుకూటములు, నీపూవుఁదోఁటలు, నీయపారధనసంచయంబు నీ యనర్ఘమణిపుంజము, నీయాజానేయపారసీకతురంగములు, నీభద్రజా తిగజములు, నీమహాయుధములు, నీసేనలు, నీలేఁబ్రాయఁపుసుందరు లు, నీకింపుబెంపఁజాలకున్న నాకివియన్నియు నేల? నీవు వగచుచుండ నాకీరాజ్యలక్ష్మిసుఖముఁ గొల్పునే? ఈధనము నాకానందమును గ ల్గించునే? ఇవి యన్నియు నీనిమిత్తముగాక నాకొఱకా? నిన్న యౌ వరాజ్యమున కభిషిక్తుం జేసితి. కొలఁది కాలమున నీరాజ్య మశేష ము నభిషేకించి యేను దపోవనమునకరుగఁ జూచుచున్నాఁడ. ఇంత మహదైశ్వర్యమధ్యమున నుండ నీకింత వగపునకుఁ గారణ మేమి? నారదాదిమునులు ముల్లోకములఁ గుఱిమ్మరివచ్చి నాయైశ్వర్యముం గాంచి దీనికిఁ దులయగునది యేయుగమున నేజగమున లేదని నుతి యించు చుందురు. నాతండ్రి! నీమనోగత మగువ్యథ యేది యో తెలిపి నన్నుం గృతార్థుఁ జేయవే యని గడ్డము పట్టు

కొనియెను. ఈవేడికోలును విని సహదేవుఁడు తండ్రికిఁ దనపైఁ గల కూరిమికిఁ దగిన తెఱఁగున దానును మృదుమధుర వచనముల నిట్లనియె. "తండ్రీ! అకుంఠితమైన దేవరపరాక్రమ మెఱుఁగుదు. దిక్పాలకుల సంపదలను మించిన యీమహదైశ్వర్యమున ననుభవించుచున్నవాఁడ. చండశాసనుఁడవగు నీయాన నతిక్రమింప నెవరితరము? నాపనుపు లందఱుఁ గడువినయభయములు గదుర సేయుచుందురు. నాకెందునను లోపములేదు. కాని యీభోగములవలన జనించు సౌఖ్యములనెల్లఁ గప్పిపుచ్చు నొకమహాసంతాపము నాహృదయముఁ గాల్చుచున్నది. నాపై నలుగకుండ నదియెల్ల వినుము. నీ వొనర్చు క్రూరకర్మములంబట్టి ప్రకృతిజనులకు మనపై ననూయ వొడముచున్నది. నిరపరాధుఁడైన జయసేనుని గారాగృహమునఁ బెట్టించితివి. వృద్ధుఁడును బాపలకు హితుఁడు నగు నాతని తండ్రి విజయసేనుఁడు పుత్రవియోగముచేఁ గృశించి మరణావశిష్టుఁడయి యున్నవాఁడని వినుచుంటి. విజయసేనునియిల్లాలు మహాపతివ్రత, తారావతి చిక్కి శల్యమైనదఁట. ఒకమనుజుఁ డుసురుపడెనేని, యొక్క పతివ్రత క్షోభపడిన రాజ్యము నాశనము నొందుట యేటివింత! ఆ లుబిడ్డలను మగని నెడఁబాటుసేయుట దోసముగాదే! నేరములున్న శిక్షించుట రాజధర్మము; లేకున్న విడుచుట యుచితము. ఎంత కాలము విచారణలేక యాతఁడు చెఱలో నుండుట? అపనింద తన మీఁద వేసినకతమున నాతనిమతి చెడియె. ఈపాపములు మనలఁ గొట్టుట యటుండనిమ్ము. చంద్రపాలుఁడు రాజభక్తికిఁ బెట్టినది పేరు. అతఁడు మనకుఁజేసిన యపరాధ మే నెఱింగినంతవఱకు నెన్నఁడును లేదు. నీకతఁడు బాల్యస్నేహితుఁడు. అతనికిఁ బుత్రసంతానము లేదు. లేక లేక గలిగిన యా సౌందర్యతిలకను దన కిచ్చవచ్చిన వానికిఁ దనకూఁతురు వలచినవానికి నిచ్చి పెండ్లిచేయఁ దలంచుట

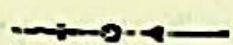
వాని తప్పగునే? జనులు చేసికొను సంబంధ బాంధవ్యములలో రాజులు జోక్యముఁ గలుగఁ జేసి కొందు లేని యది యనర్థము గలిగింపక మానదు. రణార్ణవుని గుణములు సౌందర్యతిలక మెచ్చదు. అబల యనక సుకుమారి యనక నాపుత్త్రుఁ బోఁడిని గూడ బంధించితివి. ఇందులకు జనులు ని న్నెట్లు నిందించు చుండి రో నీవెఱుంగవు, నీకు జడిసి నీయనుచరులు నీముందట నీసలుపుపను లు నుతియించి యానల నిన్ను బురివ్వఁదిట్టుచుందురు. ఇంకఁ దల్లిదం డ్రులకుఁ గూఁతుల వివాహముల విషయమై స్వాతంత్ర్యము నశించి నదని జనులు చెప్పుకొనుటవిని నాకుఁ గడుకష్టముగనున్నది. ఆసౌం దర్యతిలక యన్నము ముట్టలేదు. నీరు త్రాగుటలేదు. నీవు రణార్ణవున కీబాలిక నీయ నిశ్చయించితివేని వజ్రిపుంబాఁడి మ్రింగి మృతినొంద నామె నిశ్చయించుచున్నయది. పురజనుల కాబాలికపైఁ బ్రేమ మెండు అదిగాక కళానందుని బట్టి తెప్పించి చెఱఁబెట్టించితివి. అతఁడు సౌందర్యతిలకపైఁ బ్రాణము నిలిపియున్నవాఁడు. ఆమెను రణార్ణ వునకీయ నీవు యత్నించుట మొదలు రాజద్రోహమునకు యత్నము సలిపెనేగాని యంతకుమున్ను మనతోఁగలసి వాసుదేవునిపైఁ గత్తి గట్టఁడే? అతఁడు బలవంతుఁడు. మతిమంతుఁడు. గుణవంతుఁడు. వానిని మనమెట్లొ స్వజనములోఁ గలిపికొనుట రాజ్యలక్ష్మికి శ్రే యము. కళానందునకు సౌందర్యతిలక నిచ్చి పెండ్లిసేయుటయుఁ, చం ద్రిపాలుని విడిచిపుచ్చుటయు, జయసేనుని విముక్తుఁ జేయుటయు న ర్హాకృత్యములు. వెండియు నిరపరాధులగు రాజులఁబెక్కండ్రిబంధిం చి దినమొక్కని మహాభైరవున కర్పించుట యతిక్రూరము గాదే? తోఁడిమానవుల నందును మహారాజులఁ బసులు మేఁకలట్లు దెగనఱికి యీశ్వరతృప్తి జేయుట హేయభాజనము. సమస్తజనములకు నీయం దసూయకలుగుట కిదే కారణము. ఆరాజులను విడుచుట యుచితము.

మఱియు వాసుదేవుఁడు విష్ణ్వంశమున దుష్టులశిక్షింప యదుకులమున బుట్టెనని మును లనుచుందురు. స్వజనమునకు మనపై నిప్పుడు పెద్ద యసూయ గలిగి యున్నది. ఇది యదనుగ వాసుదేవుఁడు మనల నెద్దియేని జేయునని భయమగుచున్నది. నాకును మాయింబకును మా చెలియండ్రగు కంసభార్యలకును దుస్స్వప్నములు దుర్నిమిత్తములుఁ బెక్కులు గలుగుచున్నవి, అమ్మయుఁ దోఁబుట్టువులును గంటికి నేఁకు నేకధారగ నేడ్చుచున్నవారు. మగవాఁడనగుట నేనించుక ధైర్యము చిక్కఁబట్టియుంటిని. నాయుమ్మలికమునకు నామనోవేదనకు నిదియే కారణము. మొగలిమాకులోని మాటలు "మగధరాజ్యలక్ష్మికి వైధవ్య" మనునది హృదయశల్యములవలె నన్నుఁ బీడించుచున్నఁయవి. తండ్రీ! నాచెప్పినదొప్పున వర్తించి నీకపాయము వాటిలకుండఁ జేసికొని వంశము రక్షింపవే" యని పాదములపైఁబడి కన్నీరొలుక దుఃఖించి యచటనుండి లేవఁడయ్యెను.

అతఁడగుటలపైఁబడియున్న కొడుకును లేవనెత్తి మగధరాజొక చోట వానిని గూర్చుండఁబెట్టి యాతనికిఁ దనపైఁగల నిండుప్రేమకు మెచ్చి యాతని బేలతనమునకుఁ జాలినొంది యాతనపలుకులకుఁ గినిసి యిట్లులనియె. "కుమారా! ఆఁడువారగుట మీయమ్మయుఁ దోఁబుట్టువులు ఏ వగచిన వగతురుగాక! మగవాఁడవై యన్నియుఁ గన్నులఁ జూచుచున్న నీవిట్లు కుంద జెప్పెడిదేమి? జయసేనుని యందు దోషముగలదని నేననలేదు. అనుమానముచే నాతనిబంధించితి. మతిచెడిన నాతనికర్మము నేనేమి జేయుదును? తండ్రి బెంగఁ గొనినాఁడనియు నిల్లాలు వగచుచున్నదనియు నపరాధుల విడిచితిమేని యిఁక రాజ్యతంత్రము జరుగు టెట్లు? అట్లుసురు తగులుటకు జంకితిమేని ధరాపరిపాలనము మాని యడవుల మునివృత్తినుంట మేలు. జయసేనుని కొలఁది దినములలో విడిచిపుచ్చెద. కళానందుఁడు పాపా

తమ్ముఁడు. వాఁడుచేసినచేఁత లెఱిగియు వ్రాసినవ్రాఁతలు చూచియు వానిని విడిచిపుచ్చుమని పలుకుటకు నీకునో రెట్లువచ్చె. రాజద్రోహి యదృష్టవశమునఁ జేఁజిక్కె వానిని విడువుమను నుడువులు కొడుకునగు నీనోటనుండి వచ్చెనుగాని వేఱొకఁ డుచ్చరించిన నీవఱ కాతనిని యమలోకమునకుఁ బంపియుందును. సింహపరాక్రమముగల నాకడుపున మేఁకపిల్లచాడ్పునఁ దేజోవిహీనుఁడవైన నీవుదయించితివని తద్దయుఁ గుందుచున్నవాఁడ. అదురాత్ముని రక్తధారలు గురియకున్న నాకోపాగ్ని చల్లాఱుటయెట్లు? చంద్రిపాలుఁడునాపలుకులు నిరాకరించినందుల కట్లుబంధించితిని. వానిపొగరట్లు చేసినది. కళానందునకుఁగాని కూఁతునీయఁడట. చంద్రిపాలుఁడు సౌందర్యతిలకయు జూచుచుండఁ గళానందుని శిరమునఱికి భైరవదేవునకురక్తాభిషేకముగావించి యర్పించి యాదినముననే యాబాలికనురణార్ణవునకిచ్చి పెండ్లిచేసెదను. ఈరెండింటికి ముహూర్తమొక్కనాఁడ యేర్పఱుపవలయును. అవియన్నియు నటుండనిమ్ము ఆవాసుదేవుని కింతయడలెదవేమి? వాఁడు కులహీనుఁడు. మానహీనుఁడు జారుఁడు, చోరుఁడు, నీచుఁడు, బసులఁగాచికొని జీవించువాఁడు. వాఁడా నన్ను నిర్జించుటలు. ఈవఱకు నాచేఁవాఁడొకటి రెండుసారులు కాదుగదా యిరువదియొక్కసారి పరాజితుఁడై నాధాటికాగఁజాలక పితృపితామహుల నాఁటఁగోలెనివాసమైన మథురాపురము విడిచి సముద్రమధ్యమున ద్వారకానగరముఁ గట్టుకొనియెను. ఆదొంగ, యాపాపి, యామధముఁడు శ్రీమన్నారాయణుని యవతారమని యడవులఁ జరియించు మృగప్రాయులగు మునులు, నీచులగు పాండవులు వానికాళ్ళు పట్టుకొందురు. కాని నేనాపలుకులు విశ్వసింపను. ఈయభాగ్యుఁ డేమి విష్ణునవతారమేమి? నాకొడుకువై నీవెట్లు నమ్మితివి? రాజులందెచ్చి నేను భగవంతుఁడైన భైరవదేవుని మెప్పించుచుంటి నది కూరక

ర్థమైనను సరే మఱి యేమైననుసరే యెవ్వరుజెప్పినను మానువాఁడనుగాను. స్వప్నశకునములు కాకతాళీయముగ నగుచుండును. వానిని విశ్వసించి వగచినంగాదు. నాకేమియు భయములేదు. మీరు వగవకుండు డంతియ చాలు. నీవింక లోనికిఁ బొమ్ము." అని పలికి తాను గొలువుకూటమునకుం జని కళానందుని బట్టించిన మండూకునకు బహుమానము లిచ్చి సౌందర్యతిలకారణార్ణవుల వివాహమునకును గళానందుని మరణమునకును నొక్కముహూర్తము నిశ్చయింపుఁడని సిద్ధాంతుల రావించి నియోగించి కొలువుచాలించెను.

పదునేనవ ప్రకరణము.

అట శిశుపాలుఁడు తనమనోనాయిక యగు నిందుమతి బందుగులెన్నఁడు వత్తురో, యెన్నఁడు మనోవ్యథయశేషము హరియింపఁబడ నిందుమతీపాణిగ్రహణము చేయఁగల్గునో యని గిరివ్రజమునుండి యెవ్వరనివచ్చిన వారింబిలువనంపి జాతవేదుని వృత్తాంత మేదియేని తెలియవచ్చెనే యని యడుగుచు దినమొక్క మహాయుగముగాఁ గడపఁజొచ్చెను. ఇందుమతికి నామెకడనున్న దాసికి మైత్రి నానాఁట సతిదృఢముగ నాటుకొనుటచేఁ దనతో మును హేమావతి చెప్పిన రహస్యములనెల్ల దాని కెఱిఁగించి యదియుఁ దాను నొకత్రాటిమీఁద నడచునట్లు కలసి మెలసి యుండిరి. దాసియు శిశుపాలుని యూడిగముమాని వేఱొక రాజాంతఃపురమున వసియింపఁదలఁచి కాలమున కెదురుచూచుచుండెను. కృష్ణునిచారుఁడు కుశీలవుఁడు తనబాణతనమునఁ జేదినగరమున నిలిచి శిశుపాలుని మనసు మె

ప్పించి యాతనికిఁ దనయందు విశ్వాసముఁ గలిగించుచు జాతవేదుఁ డు తన్నిందుమతి సేమమునిమిత్తే మచ్చటవిడుచుటచే నామెకేయపా యము రాకుండ మెలఁకువతో వర్తింపసాగెను. శిశుపాలుఁ డప్పుడ ప్పు డిందుమతియుండు మందిరమునకువచ్చి యామెతో సరససల్లాపము లకుఁ జొచ్చి కడుఁ బ్రీతుఁడయియుండు. ఇట్టులొండొరు లనువుమె లసియుండ నొక్కనాఁ డిందుమతి మహారాజునుద్దేశించి వినయముగదు రముగమునఁ జిఱునగవు వెన్నెలలుగాయ నిట్లనియె. "దేవా! నా కొక్క కోరికయున్నది. హేమావతిని గాంచి చాలదినము లయ్యె. దాని నింకొకమాఱు చూచి కొన్నిపొద్దులుచ్చుటఁ బుచ్చవలయునని మనమున నభిలాషము వొడముచున్నది. నాయీమనోరథము సఫ లముఁ జేయ దేవరవారి చరణారవిందముల వేఁడుకొను చున్నదాన. మరల నతిశీఘ్రమున మీకడ నుండుదాన" నని యమృతరసమొలుకు నట్లు పలుకుచుండు ప్రియురాలి వచనములు విని తన్నతిధన్యునిగా భా వించి చేదిరాజు మెల్లమెల్ల నాపల్లవపాణితో నిట్లనియె. "హృదయే శ్వరీ! నీమనోరథముఁ దీర్చుట నామనోరథముఁ దీర్చుకొంటగాదె! నీకుంగలయీకోరికఁ దీర్పనేని నేనేల? నా రాజ్యమేల? ఎల్లినీవు చందనపుర మునకుంజని నీకును నాకును సంగమకారణదూతికయగు హేమావతిం జూచి మూఁడుదినములలోఁ గ్రమ్మఱరమ్ము. నీవులేనిదినముల నీమం దిరము చంద్రుఁడులేనిరాత్రివలెఁ గళావిహీనమైయుండు. నిన్నెడఁబాసి యీదినములు ప్రాణము లెట్లు నిలుపఁగలనో నాకుఁ గడుసందియము గుచున్నది. నీముఖలావణ్యముఁ గన్నులకఱవుదీఱఁ గ్రోలఁగలుగుట లభింపదేని యాదినము దుర్దినముకాని సుదినముకాదు. నీతోడ మన కుశీలవుని నీకుఁ గడుగూర్చు నాదాసిని దోడుకొని పల్లకియెక్కి రేప టియుదయమునఁ బయనమై పొమ్ము. హేమావతిని నేను చాలనడిగి తిననియుఁ దనమేలు మఱవఁజాలననియు నాకృతజ్ఞతను దెలుపుము.

వివాహమునకుఁ దప్పక రావలయుననుము. నైళమ రాకపోమెదవు సుమీ. నను జంపుకొన్నట్లే" యని యొట్టుపెట్టుకొని తద్వియోగ మును భరింపనోపక పెక్కువిధముల నంగలార్చి మఱునాఁడె చంద నపురమునకుఁబోవ నిందుమతి కొఱకుపల్లకియు దాసి కొఱకుబండియు సిద్ధముచేయించి వెంటఁ గుశీలవునిఁ బొమ్మని యానతిచ్చి రాజునిజాం తఃపురమున కరిగె.

తనసంకల్పము సిద్ధించినదని యిందుమతి యత్యానందభరిత యై మఱునాఁడుదయమునఁ బల్లకినెక్కి కుశీలవుఁడు పాదచారియై వెంటరా శకటారోహణమొనర్చి దాసి వెంబడింప బయలుదేఱి చం దనపురమునకుం బోయెను. ఆమె చనినచోటుననెంతను నెడఁబాయ రాని నెచ్చెలులు లుంపుటంజేసి కాఁబోలు నాయిందువదన రాజుతో వాగ్దానముచేసినట్లు మూఁడుదినములనాఁటికి రాఁజాలదయ్యె. ఆయెల నాఁగ యన్ననాఁటికి రాకునికి శిశుపాలుఁడు వర్ణింపనలవికాని యల మటనొందఁజొచ్చెను. ఆమూఁడుదినములు ప్రాణములు బిగబట్టియుం డి దినత్రియమగుటయు నెంతయుఁ గలవరమొందసాగె. అదియటు లుండ నాలుగవనాఁటి రేయి యిందుమతీవియోగవ్యథచే పాన్పుపైఁ బొర్లుచు నుమ్మలికము నొందుచు రాజుండ మున్న గళానందుని వెం టనంపఁబడిన సేవకులలో నొక్కరుఁడువచ్చి వాకిటనిల్చి తనరాక మ హీవల్లభునకు విన్నవించెను. ఱేఁడు వానిని లోనికి రమ్మని వానిము ఖవైఖరిఁ జూచి సందియమొంది యోరీ, కళానందుఁడు సురక్షితముగ గిరివ్రజముచేరెనా లేదా యని యడిగెను. సేవకుఁడు భయమున వడ కుచు గద్గదకంఠుఁడయి యిట్లనియె. "దేవా! మే మొక నిర్జన ప్రదేశమున నిదురించుచుండఁ బెబ్బులి యొండు మాపైఁ గవియ వ చ్చె. అందరమును భయభ్రాంతులమయి తలయొకదారిగఁ బరువెత్తితి మి. మరల నేఁటికి నొండొరులఁ గాంచఁ జాలమయితిమి. స్వామిభక్తి

చేత నేనాఁటనైనఁ గళానందాదులు దృష్టి గోచరులగు రేదుమో యని కష్టఁ బ్రయాసపడి పలుదేశములు చరియించితిని. ఎందును జాడయేని గానక విసికి దేవర పాదములసన్నిధికిఁ జేరుకొంటిని.” అన శిశుపాలుఁ డదరిపడి దిగ్గున లేచి కోపారుణితలోచనుండయి “హా దురాత్ములారా! ఎంతపని జేసితిరిరా! ఇఁక మగధరాజు మొగము నెట్లు చూతును? అతని రాజ్యలక్ష్మి కపాయము జేయఁజూచిన దురాత్ముఁడు చేతఁజిక్కియు నిట్లు పలాయితుఁడయ్యెనే! జరాసంధునకు దండనాథుఁడనై యుండి యింతపాటిమే లామహాత్మునకుఁ జేయఁజాలనైతి. నా పాద సేవ జేయుచున్న మీ రందఱు నాకింత ద్రోహము జేసి తలవంపులు దెత్తురే! ఓరీ! సేవకులారా! ఈ యధమజాతి మనుష్యుని వధియింపుఁడు. స్వామిభక్తి లేక రాజద్రోహిని విడిచిన పాతకుని మొగముఁ జూడరాదు. వీని నతిత్వరితముగ మ్రింగ జేయుఁడీ” యని యానతిచ్చినఁ గింకరులు వానిం గొనిపోయి వధించిరి. ఉరిసిన పుండుమీఁద నిప్పువెట్టినట్లు ప్రియురాలి వియోగముచేతనే వసటఁ బొందుచున్న యాక్రూరుఁడు కళానందుని పలాయనమువిని గట్టుమీఱిన కోపప్రవాహమున నా నిరపరాధిం జంపించి, రాత్రి యంతయు నీ రెండు కారణములచేతఁ గంటికిఁ గూర్కు రాక బిట్టలమట నొందుచుఁ జైద్యుఁడు భూలోకముననే నరకబాధ ననుభవించుచుండెను. ప్రియురాలు రేపువచ్చును మాపువచ్చునని యాఱుదినములు చూచి తుదకామె కెద్దియో బాధగలుగుటచే రాఁజాలదయ్యెనని నిశ్చయించి కుశీలవుఁడయినఁ దనకామె వార్త నేలవిన్నవింపఁ డయ్యెనని వానిపై సలిగి హేమావతి కింత తెలివిమాలినతన మేలయుండవలయుననిఁ యామె యాఁడుది, ఏమిచేయఁ గలదని తుదకామె సేమ మరయ దలఁచి యిరువురు సేవకులఁబిలచి చందనపురమునకుఁ బోయి హేమావతి యింటనున్న యిందుమతిం దోడి తెండనియె. ప్రభువునాన

తిశిరసావహించి యిరువురు సేవకులును జని యాగ్రామమం దంతట హేమావతియింటి నరసి యెవ్వరు నిది యదియని తెలుపమి మరల వచ్చి యావార్త స్వామికి నివేదించిరి. ఆపలుకులు విని చేదినాథుఁడు మహాకోపమున మండిపడి యూరిలోనికరిగి యందుఁ గాపురమున్న జనులబస దెలిసికొనఁజాలని మందప్రజ్ఞులు నాకడ నున్నవారు గదా! ఈహీనుల నుద్యోగములనుండి తొలఁగింపరాదేయని వారి నట్లుచేసి తానే స్వయముగఁ జందనపురికింబోయి ప్రియురాలిని వెంటఁ బెట్టుకొని రాఁదలఁచెను. మఱునాఁడు సూర్యోదయమునకు మున్న మేల్కాంచి యనుష్ఠానములఁ దీర్చుకొని సకలభూషణభూషితుండయి పవనజవముగల పారసీకహయములఁబన్నిన యరదమునెక్కి పదుగురాశ్వికులు నూర్వురుపదాతులుఁ దన్నుఁబలిసి కొలువవైభవముతో నాతఁడు చందనపురమునకుఁ జనియెను. ఇతనిరాకవిని పౌరులందఱు నతిభక్తియుక్తులై యూరుబైటవచ్చి నిలిచి రాజుంగాంచి సత్కారములందనిపి తగుమందిరమున విడియించిరి. భోజనానంతరమున శిశుపాలుఁడు గ్రామమునందలి పెద్దలఁ గొందఱఁగాంచి హేమావతి యిల్లెక్కడనని యడిగెను. వార లొండొరులమొగంబులఁ జూచుకొనుచు వెలవెలఁబాఱుచు నామె యిల్లెఱుఁగమనిరి. అట్టిభువనైకసుందరి సుప్రసిద్ధురాలుగదా యామెయిల్లెఱుగనివార లుందురే! ఇది చిత్రముగానున్నది యని యూరిలోని జనులందఱఁ బిలిచి యడుగ వారును నట్లె తమయజ్ఞానమును వెల్లడిసేసిరి. రాజాశ్చర్యమహాగ్రహములు తన్నుంబీడింప హేమావతియిల్లెఱిఁగినవారున్న వచ్చి చూపుఁడని చాటించెను! చాటుటయే గాని దానిఫలము తొలుతకన్న నెక్కుడేమియుఁ గానఁబడమి రాజువిచారమునొంది చేదిపురమునుండి మున్ను హేమావతిని జాతవేదుని నిటీవల నిందుమతిని మోచి తెచ్చిన బోయలఁబిలువ నంపెను. బోయలువచ్చి కట్టెదుటనిలిచియు

స్నంజూచి వారలతో నోరీ జాతవేదుని హేమావతిని మొన్ననిందు మతిని మీారేగృహమున దింపిరో చూపుఁడని వారిని వెంటనిడుకొని పరిజనముతోఁ బోన వాహారికట్టకడకుంజని యట పాడుపడి నిర్జనమయిన యొక పాత్రియిల్లుజూపి వారందఱు సందుపడిరి సమ్ముఁ బొమ్మని యానతిచ్చుచు వచ్చిరి. అంతకన్నఁ దారిద్ర్యము నెఱుఁగమని యూరకుండిరి. ఆపలుకులు విని రాజు విస్మితుఁడై యిదియంతయు మాయగాఁ దనమదికిందోఁప హేమావతిని దనప్రియురాలిని మొఱకులెవ్వరయినఁ దమయింట దాఁచియుందురని గ్రామమునఁ బ్రవేశించి యందున్న యంగనల నందఱఁ జూచి శోధించి యందు హేమావతియు నిందుమతియు లేకపోవుట యెఱింగి దుఃఖింపసాగెను. పురజనులు రాజునెదుటకు వచ్చుటకు సిగ్గుపడి కడుమనోవ్యథ నొందిరి. పురమెల్లఁ జందోత్రినయ ఘూర్ణమానసాగరము వోదమున నుండె. ఆబాలగోపాలము నిట్టిరాజునకు మరణమెన్నఁడు సంభవించును దైవమా యని బిర్వ్వఁదిట్టిరి. అనంతర మామహారాజు మహాదుఃఖమునాగ్రహము మల్లడిగొన నొకటెఱుంగక స్యందనారూఢుఁడై నిజపురమునికుంజని తల్పమునఁ బవ్వళించి రాజ్యవ్యాపారము విడిచి మిత్రులతో మాటలాడక పట్టపుదేవి రా మొగమేనియుం గనుంగొనక యనుజుల మాటలకు త్తరములీయక యాహారనిద్రలుమాని దుఃఖార్ణవమగ్నుఁడై యుండి యాత్మగతమున "హా యిందుమతీ! ప్రాణేశ్వరీ! భువనైకసుందరీ! యెందుఁబోయితే నన్నెడఁ బాయుటకు నీమనసెట్లులొప్పె! నేను నీదాసుఁడ. నీకు విధేయుఁడనంటి! ఇట్టినీనుని భంగపెట్టి దూరదేశమున కరుగుట యుచితమే? నీనిమిత్తము కరభమహామునిశాపముల పాలైతి. కటకటా! జాతవేదుఁడు కడునేర్పరితనముతో వంచించె. నే నాఁడుదానిచేత వంచింపఁబడితి. జాతవేదుఁడు కృష్ణునిఘనుపున నన్నువంచింప వచ్చిన టక్కరిగాకుండునే?

హేమావతి యాకృతిచేతఁ గల్పింపఁబడిన మాయాంగన. అదియె యిందుమతి యింతకాలము నాకడ నమ్మించినట్లు నిలిపి దుద కిట్లువంచింపుమని యిందుమతి కుపదేశింపనోపు. ఆమె పన్నుగడ నిర్వహించుటకుఁ గుశీలవుఁడింతచేసె. హా! జాతవేదా! ఎంతగడుసుదనముగాఁ బ్రవర్తించితివిరా? జరాసంధుని వ్రేలియుంగరమెట్లో కపటముగ నపహరించి నాకుంజూపి కళానందుని నాచెఱనుండి విముక్తునిఁ జేసిన పాతకుఁడాజాతవేదుఁడే యై యుండనోపునని నాకు దోఁచుచున్నది. ఆజాతవేదుని మొగమును హేమావతి మొగమును నచ్చుగ్రుద్దినట్లు పోలియుండు. వాఁడే హేమావతివేసము వేసి నన్ను భంగపెట్టలేదుగదా! అదియే నిజమని తోఁచెడు. ఇందుమతికిఁ జుట్టములు గిరివ్రజమున నుండరు. అదియును వానిమాయయే. అయ్యో! ఆలతకూస నాకెట్లుజేకూఱు. నేనింకజీవింపను. అయినను దానింగూర్చి యరసి కనుగొందము. ప్రయత్నలోపమేటికిఁ జేయవలయు" నని విచారించి పలువురు సేవకులంబిలిచి మీరలు గిరివ్రజమున కరిగి కళానందుఁడందు రాజుచేతఁ జిక్కెనో లేదో యిందుమతిచుట్టము లందున్నవారా లేరా కనుఁగొనిరండని పంపెను. మరియు గూఢసంచారులగు చారులంబంచి చేదివిషయమునకుఁ జుట్టుపట్టులనున్న సకలదేశములకంపి యిందుమతి జాడల నరయవలయునని యానతిచ్చి తద్విరహతాపమునఁ దాను కృశించి కడువందురుచుండె.

పదునాఱవ ప్రకరణము.

కళానందుఁడు నిర్హేతుకముగ మగధరాజుచేఁ బట్టువడియున్నాని కాంతిభూతి పెద్దయు నగచుచుఁ గొంతకుంటు లేమి నింతప్పుట్టెనని చే

యునదిలేక మూఁగవానివేసముతోఁ నగరమునం దిరుగుచుండెను. యోగిని జరిగినచర్య లన్నియు విని జరాసంధుని నిశ్చయమెఱింగి యచ్చటనుండి యన్నిపనులు సంపూర్ణముగ జరిగిన పిదపనే య చ్చటనుండి చనవచ్చునని నిరంతరసంతాపహృదయయై యుండె. రణార్ణవుఁడును దనకోర్కె లన్నియుఁ దలఁచినవి తలఁచినట్లు కొనసా గెనని యమితానందభరితుండయి చెలిమికాండ్రింగూడి మనసుదీఱ భక్ష్యములమెక్కి మద్యపానములఁ జొక్కి వెలయాండ్రి యాటపాట లం దనిసి భూలోకపుణ్య సౌఖ్యమనుభవించు చుండెను. జయసేనుఁ డు కారాగృహనివాసమున కలవడి చెడినతనమతి క్రిమక్రిమముగఁ దనయంతఁదాన చక్కఁబడి యథాస్థితికిరా నించుక ప్రాపించికజ్ఞాన ము మరలఁ దెచ్చికొని తననిరపరాధతకును జరాసంధుని యరయమి కిని వగచి తారావళియు, రాగవళియు, రాజసేనుఁడు విజయసేనుఁడు సురక్షితులై యున్నవారేయని కోటలోపలి సేవకుల నరసి తెలిసికొ నుచు నొకవిధముగఁ గాలము గడుపుచుండెను. తనకుమారుని కెన్న టికిఁ జెఱనుండి విముక్తిగలుగదయ్యెసని యాఱనిదుఃఖముపాలై వి జయసేనుఁడు చిక్కి మంచమెక్కి తనకన్న దురపిల్లుతారావళి యే మగునోయని బెంగగొని పండువలెనుండునట్టి సంసార మింతవఱకుఁ దెచ్చితే దైవమా యని మనస్థిమితము గానకుండెను. బురమున వా డలంబడి బిచ్చమెత్తుకొను గుడ్డిముసలివానిని గృష్ణుని చారునిగాఁ ద లఁచి కారాగృహమున రాజు బంధింపఁ జేసిననాఁటఁగోలె వాఁడు రు గ్మతకులోనై తగుచికిత్సలేమిఁ దుదకు దారుణ సన్నిపాతజ్వరపీడి తుఁడై మున్నె చెడినమతి మఱింత చెడ మరణావశిష్టుఁడై తనభార ము పురజనుల భారమున నడఁగునట్లు బరలోక ప్రయాణమునకు సిద్ధ ముగ నుండెను. పురజనులు వానిచేత విని యింతఘోరమెందును గనివిని యెఱుంగమనిరి. చండప్రాలుఁడు తానిట్లగుటకు వగచిన

దానికన్న గూఁతురు మగధరాజు నంతిపురమున నుంటయు నామె మనోహరుఁ డాదురవస్థలో నుంటయు,మగధవిభుఁడామెలనాఁగను రణార్ణవునకుఁ బెండ్లియ సేయఁ గృతనిశ్చయుండగుటయుఁ గూఁతురా ఘోరకార్యము జరుగకమున్నో వెనుకనో తప్పక యసువులఁ బాయుననితలఁచి తలఁచి యపుడు శోకించి యాదుర్వార్త తన చెవిని బడకమున్నె తానె ముందుగా మరణమొందుట లెస్సగా నుండుననియు నది యెట్లు చేకుఱుననియు యోచింపఁదొడఁగెను. సౌందర్యతిలక కొన్నినాళ్ళు ప్రియజనకునిదుర్గతిఁ దలచి చింతించి యనంతరము తనకుఁ వాటిలిన తలపరాని కష్టమునుగూర్చి కొండొకవగచి నేఁడు హృదయేశ్వరుఁడగు కళానందునివంతు వచ్చినందుకు కొంతయుఁ బొగులఁజొచ్చెను. జరాసంధుని కూఁతురు నంతఃపురాంగనలు దాసీజనములు నెంతధైర్యము సెప్పిన రణార్ణవుని ప్రజ్ఞాదికము నెంతపొగడిన నాయింతి పెడచెవులం బెట్టి యాహరింపక నిదురింపక నిరంతరబాష్పపూరితలోచనయై తలవిరియఁబోసుకొని జరాసంధనిర్మూలనముఁ జేయఁ దలఁచి కోటలోఁ బ్రవేశించిన రాక్షసియట్లు చూపఱకు వెఱపుడయింపఁ జేయఁజొచ్చెను.

కళానందుని భైరవదేవు కర్పింపను దన్ను రణార్ణవుని కిచ్చి పెండ్లి సేయను మూహుతము నిశ్చయింపఁబడెనని విని యాసుందరి మూర్ఛిల్లిదాసీజనములునల్పు శైత్యోపచారములఁ దెలివొంది వేఁడి నిట్టూర్పులు విడిచి వారియెదుట జరాసంధునిందూఱి తన చేతివజ్రపుటుంగరము బెఱికి యావజ్రము నూఱుకొని తాగి మనోవ్యథ కంతముగలుగఁ జేసికొనయత్నించె. అదియెఱిఁగి పరిచారికలు బాలిక కరముఁ బట్టుకొని యాయంగుళీయకము నూడలాగుకొనిరి. రోసము దుఃఖము దన్ను మైమఱచునట్లుజేయ యాపిరిబోఁడి కొండొకవగచి దాసీజనమునం దిట్టి సేయునదిలేమి సెజ్జపైఁ బవ్వళించి రోదనముచేసి

కొంతసేపటికి నిదురించెను. అప్పు డందఱుఁ దలుపులుమూసి యా
వలకుంజనిరి. అంతలో నామెయు మెలఁకువ గాంచి యామందిర
మ్మున నెవరును లేమికి సంతసించి సెజ్జవిడిచి లేచి గది నలుదెసలం
బరికించిచూచె. అట్లు వెదకవెదక నొకగూఁటిలో చిన్న మొలకత్తి
యొండామెకనులంబడి పెనుపండువు సేసె. అయ్యది మహానందమున
గ్రహించి దానిమొన వాఁడిగలిగియుండుట మఱియు సంతసించి
యప్పుడే తనప్రాణములు దానిచేనంత మొందింప వలయునని యా
కత్తిఁ గుత్తుకపైఁ బెట్టుకొని యంతలోఁ గళానందునిమాట జ్ఞప్తికి
రా నాత్మగతమున “ నయ్యో! ఆమహాత్ముఁడింక జీవనములతో
నుండ నాకీసాహసమేల? ఏవేల్పుకృపచేనైన నెద్దియేని మేలు మా
కిరువురకుఁ గలుగఁ గూడదే! ఆహా! శరీర మున్నంతవఱకును నీ
యాశాపిశాచము ననుంబట్టి విడువకున్నయది. అయిన నీయాయుధ
మావశ్యక మగునప్పటికి దాఁచుదానననితగుచాటుచోటు గనఁబడ
మిఁ బాన్పుజేరి యాదూదిలో నాయాయుధమును గప్పి పుచ్చి యెప్పటి
యట్లు పాన్పుపైఁ బవ్వళించె. కళానందుఁడు తాను బట్టువడక
మున్న తనప్రియురాలి నెన్నటికైన విముక్తయగుననియుఁ దానారసి
కురాలిపొం దనుభవించు సమయము సమకూఁడుఁగాక యనియు
నువ్విళు లూరుచుండెను. తనకు బంధము సంభవించిన గడియ
మొదలు తనమరణము నిశ్చయించి తనకును దనబహిఃప్రాణమైన
సౌందర్యతిలకకు నింక శాశ్వతమైనయెడబాటు సంభవించెనని వగ
చినఁ గార్యములేదని రాఁబోవు నిజఘోరమరణము జ్ఞప్తికివచ్చినప్పు
డెల్ల మేనువడఁక నులిపడుచు నరక్షకులకు రక్షకుఁడు రాజీవాక్షుఁడ
యని నిరంతర నారాయణస్మరణము సేయఁదొడఁగెను. వేలఁ గను
ఁ మూతయే పడుటలేదు. ఒకవేళఁపడిన నొకమాఱు తన్ను భైర
వదేవున కర్పింపఁగొనిపోయినట్లు మెడమీఁదఁ గత్తినిలిపి నఱుకవచ్చి

నట్లు నోకమాఱు హృదయేశ్వరి తన్నుఁ గవుఁగిలించుకొని "ప్రాణ నాయకా నన్ను విడిచిపోయెదే!" యని వాపోయినట్లును వేఱొక సారి తల్లి తనదురవస్థఁగాంచి మృతినొందినట్లు పొడకలలుఁ గనుచు నతిభారమైన యాజీవనముకన్న మరణమే యుక్తమని దానికెదురు చూచుచుండెను. ఇట్లు దురంత చింతాక్రాంతుఁడయిన యారా జకుమారునొద్ద కొకభటుఁడువచ్చి దీనవదనుఁడై యిట్లనియె. "అ య్యా! ఈజరుగుచున్న మహాసంభ్రమముంబట్టి సౌందర్యతిలకకు రణార్ణవునకు వివాహమగునని నీవే యెఱుంగుదువు. రేపురాత్రిరి యావివాహము జాముపొద్దుపోయిన వెనుక నగు. కళ్యాణానంతర మున మగధరాజు నిన్ను శ్రీభైరవదేవున కర్పించు. ఈవార్త నీకెఱుఁగఁజెప్పుమని రాజు నన్ను నియోగింప నే వచ్చితిని. దుర్వా ర్త చెప్పితినని నాపై నలుగకుమయ్యా" యని నిలిచియుండెను. తా నటుజరుగునని యెఱిఁగియున్నను దుర్వార్త యెన్నఁడో వచ్చునని తన్నిమిత్త మెదురుచూచు చున్నను సేవకునిదారుణవచనములు శ్రీ వణగోచరములగుటయుఁ గళానందుని మనస్సున నాకసముపై మె ఱుపుబాఱినచందనమున నోకమాఱు వికార ముప్పతిల్ల శరీరము గ డగడ వడఁకఁజేసి నోటమాటరానీయదయ్యె. ఎట్టకేలకు ధైర్యముఁ దెచ్చుకొని సేవకునితో నిట్లనియె. "నీవు చేయునదేమి? స్వామి యానతి నెఱవేరకున్న నాయవస్థ నీకును సంఘటిల్లు. చచ్చెడువా నికి జగము తృణప్రాయముగదా! మీరాజు నన్నింతకన్న నెక్కు డుశిక్షపాలు జేయఁజాలునే? కావున నావచనములుగ నిట్లు జరాసంధు నితో వచియింపుము. ఓరీ జరాసంధహతకా! నీవు సలిపిన మ హాపాతకములలో నిదియొకటి. నీయదృష్టము పెంపునను నాకొ దవిన భాగ్యలోపమునను నేను నీచేతఁ జిక్కవలసివచ్చెఁ గావున నీవు. న న్నెంతమొందింపఁగలవు కాని కొలఁది దినములలో వాసుదేవుఁడు

నీప్రాణములను హరింపకపోఁడు. నేఁడా రేపా యను విషయ మొక్కటియేగాని నీకును గాల మాసన్నమైనది. బంధింపఁబడిన యీ రాజుల భాగ్యపుఁబంట పండినది. నీవును నేనును బరలోకమున నతి శీఘ్రకాలములోనే కలియఁగలముసుమీ! మగధరాజ్యలక్ష్మికి వైధవ్యము గలుగు నవసర మిదియే. నిరపరాధులు నబలలు ననదలు ననేకులుక్షోభపడినఁగాని నీపాపము పండదు. ఇప్పు డంతయు సమాప్తమైనది. ఓయీ సేవకా! జంకక గొంకక యీవచనములు నేననినవని నట్లు తెలియఁజెప్పుము పొమ్మా. అని వాఁడును వల్లెయని యచ్చోటు వాసిపోయె. ఆదినముననె సౌందర్యతిలకను బెండ్లికూఁతును జేయుమని రణార్ణవుని బెండ్లికొమరునిఁ గావింపుమనియు జరాసంధుఁ డానతిచ్చె. నాఁడంతఃపురాంగనలు సంపంగినూనెఁ దెచ్చి యా బాలికకుఁదలయంటవచ్చినప్పు డాపడఁతుక యన్నెలఁతుకలఁ జెంత రానీయక మహాగ్రహముతోఁ గొంతతడవు వారలందూర వారందఱునువచ్చి తన్నలమి బలిమిం బట్టుకొని తలయంటఁజూచినప్పుడు చేయున్నది లేక మనసున నెద్దియో నిశ్చయించుకొని కొయ్యబొమ్మవడువున నుండె. అంగన లిచ్చవచ్చినట్లు తలయంటి నలుఁగిడి పన్నీటఁ జలకమాడించి కురులార్చి విలువలేని చీనిచీనాంబరములఁ గట్టించి జలుఁగుపై తానంపు ఱయికఁదొడిగించి మగధరాజు నంతఃపురమున నున్న యింతుల యాభరణము లన్నియుఁ బెట్టి తెలిసోగకనులఁ గాటుక దిద్ది యధరమునకు లాక్షయొత్తి పచ్చికస్తూరితో వదనచంద్రమండలమునకుఁ గనంకపు తీవిం దెచ్చునట్లు తిలకము దిద్ది సాంకవము గండసీమ నలఁది యగరు పన్నీరు మెదపిన మంచిగంధము మేనబూసి మల్లెపూదండలు మెడనున్న రత్నహారములతో వియ్యమందఁగఁజేసి సర్వవిధముల రతీదేవిని మించునట్లుచేసి యామె సోయగమునకు వారె యచ్చెరువందిరి. జరాసంధుని యంగనలు దాని

సౌమనంగనుఁగొన యాఁడువారికే మనసు కరఁగుచున్నదనిరి. మగధ రాజు దూరమునుండి యామెలనాఁగం జూచి "యిది త్రైలో క్యరాజ్యలక్ష్మి. ఇదియెందున్న నది సకల సంపదలతోఁ దుల్యదూ గదే! ఇంతటి యపూర్వలావణ్యమును బ్రహ్మ యెట్లుసృజింపఁగల్గె?" నని యచ్చెరువొందుచుండ ముదసలి పేరటాండ్రుం బురోహితు లు సౌందర్యతిలకం జంద్రిపాలునకు మ్రొక్కింపుమనిరి. సుంద రాంగులాయంగనను మెల్లనఁదోడ్కొని చంద్రపాలున్న నెలవునకుఁ బోయిరి. వచ్చుచున్న బిడ్డంజూచి తండ్రి సంతోషబాష్పములకు మాఱు దుఃఖబాష్పములువిడిచె. కూఁతురు కన్నీరుతోవచ్చితండ్రింగౌఁగి లించుకొనియె. కుమారికయుఁదండ్రియునొండొరులనాలింగనముఁజేసి కొని పెద్దపెట్టున నేడ్చిరి. కొంతెవగచి చంద్రిపాలుఁడు బిడ్డంజూచి "సీతావివాహము కాకపోవుఁగాక! కళానందుఁడె నిన్నువరియించుఁ గాక!" యని దీవించెను. మగువ లాపల్కులు విని యెట్టెటో చెఱుసగప్పుఁదోఁప బలిమిచే జనకుని మోఁపునుండి యీవలకుం దెచ్చి రి. అనంతర మింతిని జరాసంధునకు మ్రొక్కింప వలసినదని బ్రా హ్మణులు సెలవొసంగ నంగన లామెను మహారాజు మందిరమున కుం గొంపోయి కనకపీఠముపైఁ గూర్చున్న జేనికిఁ బాదాభివందన మొనర్చుమనిరి. తనప్రియజనకునిఁ గారాగృహమున నునిచిన వానిఁ దన మనోహరుఁ గళానందుఁ గడతేర్పసిద్ధముగా నున్నవానిఁ దనమ నోరథము భగ్నముచేయఁదలంచినవాని నారాజుం గాంచునప్పటికి బాలికకు వశముగాని యాగ్రహము వొడమె. అంతట నయ్యబల కనుగొలఁకులు ముడిపడి నేత్రంబులు కెంపుమీఱ మొగ మలుకచే జేవురింప నిలువెల్లఁ బొడసూపిన పులకాంకురముల కోపానలధూమ శిఖలు ధగధగ మెఱయు రతనాలదీధితులుఁ గోపాగ్ని పరిజ్వరిల వె డలుమంటలుగాఁగ గంధసింధురముపైఁ గవియు నాఁడుసింగమువో

లె మహిషాసురునిపై నంకించు శర్వాణియుంబోలె నరకుని నఱుక నరుగు సత్యభామయుంబోలె బంగ్లు గీటుచు జరాసంధునంతటివానికే భయజనకమైతోఁప గెలఁకులనున్న చేడియలను వెఱపుదోఁచెననసే ల! అటునిల్పి పేరలుకచే మృదూక్తులు తడఁబడ నిట్లనియె. "క్రూర చిత్తా! జరాసంధహతకా! నేను నీకుఁబాదాభివందన మాచరింపను. పవిత్రమైన నామేను బహుళపాపభూయిష్ఠమైన నీమేను సోకనిచ్చు దాననే? నన్ను నీవు నీయుంపుడుకత్తెగొనుకునకుఁ గులగోత్రములు లేనివానికి నీవంటి నీచునకిచ్చి పెండ్లిచేసెదవే గాని నామనసువాని మనసుతో నామేను వానిమేనుతోఁ గలుప నీతరముగాదు. నేను రాచదానను. నాపలుకు వినుము. అటు సూర్యుఁ డిటు పొడిచి నను నీ మనోరథము సిద్ధింపదు. వివాహము ముగిసిన మఱు నాఁడు సకలాద్భుతములు నీకన్నులతో నీవుచూచెదవు. ఈపాపఫల మచిరకాలమున ననుభవింతువుగాక! నేనుత్తమమగు నిల్లాలిబిడ్డనై తినేని పార్వతీచరణములు నమ్మితినేని నాశాపము నీకుం దగులకపో దు" అని మొగముఁ ద్రిప్పి యచ్చటనుండి మరలి నడువ నంగన లు భయమునవడఁకుచుఁగదలఁజాలరైరి. రాజు దానిపలుకులువిని మీా సముపైఁ జేయివైచి తలయూఁచి యిప్పుడు దీని నేమనుటకును సమ యముకాదు. వివాహమైన వెనుక దీని పొగరడఁగును. మీారును వెంటఁబొండు. రేపు కళ్యాణము జరుగునని యానతిచ్చి వారలనం పి పందిళ్ళు వేయించి తోరణములు గట్టించి కలయంపులు చల్లించి బంధుమిత్రుల రావించి సిద్ధమైయుండెను.

పదునేడవ ప్రకరణము

అంతట లోకబాంధవుఁడగు పద్మబాంధవుఁ డస్తమించి జరాసంధు నంతిపురమున నున్న సేవకులు లోనగు పెండ్లివారికి మహానందమును గళానందుఁడు లోనగువారికి విచారమును గలుగఁ జేసెను. రణార్ణవుఁడు విరహతాపమునఁ జేసి తెల్లవాఱు నెప్పుడు వివాహమగు నెప్పుడని పొగలుచుఁ దామరతూఁడులపాన్పుపైఁ బవ్వళించి చందన మొడలునిండ నలది సుందరాంగులు తాళవృంతముల విసర నిట్టూర్పులు విడుచుచు విశ్రాంతిలేక యుండెను. కళానందుఁడు చీఁకటిపడుట మొదలు తనకష్టమింక నొక్కనాఁటితోఁ గడచిపోవునని నిశ్చయించుకొని ధైర్యమొక్కటియే తనకుసాయముగ నుండదగినదని దానిని విడువఁడయ్యె. ఆరేయి యెంతయైనను గళానందునకు నిద్రరాదయ్యెను. రెండుజాములరాత్రియగుడు నొక్కమాఱు వానికిఁ దనముదుసలి తల్లియు సౌందర్యతిలకయుఁదనదురవస్థయు జ్ఞప్తిరానతివిషణ్ణహృదయుఁడై ధైర్యము విడిచి యిట్లు విచారింపఁజొచ్చెను. "హా సుందరీ! నాకతమునఁగదా నీవింతకష్టములుపడుట! ఎంతకాలమునుండి వర్ధిల్లిన యనురాగలతయెంతలో నెట్టులయ్యె ? నీనిమిత్తమైకాదె యిలువెడలి ద్వారకానగరము జేరి నందనందనపాదరాజీవముల నాశ్రయించి యిటురాఁబురికొల్పితి. చేదిరాజు సేవకులచేఁ బట్టువడి యెన్నెన్నో సిలుగులఁబడి యెట్టకేలకు జాతవేదుని కృపచే మరల ద్వారకఁజేరితిని. ద్వారకనుండి కొండంత యాసతో బయలుదేఱి నినుఁగాంచి మునుపడిన చిక్కులన్నియు మఱచితిని. పట్టుమని యొక నెలయైనను మనసుదీఱ నినుగలిసియుండలేదు. ఇంతలోనే పాపపుదైవమునకు మనమైత్రి కన్నులకుఁబట్టె. హా! నావంటి మందభాగ్యునకు నీవంటి మహారసికురాలిపొందు లభించునే? ఈదురాత్ముఁ

డగు జరాసంధునకు నేఁగావించిన యెగ్గేమియులేదు. అయ్యో! సుందరీ! అనుక్షణము నీకుదాసుఁడనై యుండి నీకనుగూలుఁడనగు నన్నుఁ బాసి నీవెట్లు ప్రాణములు నిలిపితివో! దైవమా! ఎంతలో నంతటికోర్కెలు భగ్నముజేసి నాయవస్థ నింతవఱకుఁ దెచ్చితి! భువనైక సుందరియగు నామందయానను గూడి భూలోకస్వర్గము ననుభవింతుననుకొంటిఁగాని యింత చిన్నతనమందె దారుణముగ భైరవదేవునకు జరాసంధునిచేత నర్పింపఁబడి యకాలమరణ మొందుదునని యెన్నఁడు ననుకొనలేదు. వాసుదేవా! నీచరణారవిందముల నమ్ముకొనియుంటి నాఁడెవత్తునని రానైతివి. నన్నీపాపి తుదముట్టించిన వెనుక నీవువచ్చిన నేమి రాకున్న నేమి? మిత్రులెవ్వరైన నాకుసాయముజేతురేమోయని వెదకి చూచిన నట్టివాఁడొకఁడును గానఁబడఁడు. నాకాప్తుఁడగు నుజ్జయినీరాజుగూడ జరాసంధునిచేఁ జిక్కి నాయవస్థనె యనుభవించుచున్నాఁడు. హాతల్లీ! వీరమాతవని నిన్ను జనులు సన్నుతిఁజేసినపుడెల్ల నీగరువంపుఁ గొడుకుఁను దలఁచి యెంతయు సంతసించెడుదానవు. ఇంక నేమగుదువు? అయ్యో కొడుకును జగన్మోహనయగు కోడలు గాఁపురము చేయఁ జాల యానందింపవలయునని గంపెడుకోరికతో నున్నదానవు. కడకు నీముప్పైవన నాచేతఁ గడవదయ్యె." అనివగచి యంతలో మరల ధైర్యముఁ దెచ్చుకొని ఛీ! నాకేటికివగపు? చాలుఁజాలు నని సర్వప్రపంచవ్యవహారసన్న్యాసముఁ జేసి యిహపరసాధనమని నారాయణ నామస్మరణముఁ జేయుచుఁ దెల్లవారుటకు నిరీక్షించుచుండెను.

సౌందర్యతిలకయుఁదాను వివాహోచితమైనమంగానగళాలంకారములఁ దాల్చియు నానందవార్ధి మునుఁగుటకుమాఱు దుఃఖవారిధిని మునిఁగి నాలుగుజాములు తెప్పవాల్పక రాఁదలఁచిన యాదారుణావస్థ నెట్లు తప్పించుకొన నగునని యోజింపఁ దొడఁగెను. అంత

అను గుబ్బుపట్టి నిద్దురవోయి దేహములు మఱచియుండ నీబాలిక పాన్పుపై లేచి కూరుచుండి యీసును రోషము, వగపు, గోపము నొక్కసారి పొడివి తన్ననేకభంగుల నాడింపఁ బ్రియుని దనయవస్థ ను దలఁచి యిట్లని విచారింపఁదొడఁగెను. "హా హృదయేశ్వరా! అయ్యయ్యో! హృదయేశ్వరుఁడు గానివాని నేనట్లు పిలుచుకొంట వ్యర్థముగాదే నిన్ను గాంచిన గడియమొదలు భర్తగాఁ బడయు తలంపున నెందఱదేవతలఁ బూజించితి. నెన్నినోములు పరమభక్తి తో నోఁచితిని. ఎందఱ బ్రాహ్మణులకు దానము లొనర్చితి. నా నోఁచిన నోము లిట్లుపండె. ఆవిప్రుల దీవనలిట్లు ఫలించె. నాబ్రదు కింతయూఱడివోవునని యెన్నడు ననుకొననైతి. హా కళానందా! నీవునాకుఁ దప్పక దక్కుదునని జరాసంధునంతవానితోఁ బగసాధిం చితి. తండ్రి చెఱలోనున్నను రాజని కలుకవాఁడమినను నిన్నున మ్ముకొనికాదె మనోధైర్యములు జిక్కఁబట్టి యుంటి. నీమనస్సు మెప్పింపవలయుననికాదెయెన్నెన్నో దేశములలోనుండి దినుసుచీరలు దె ప్పించుకొంటిని. నీమనస్సు హాయియని యానందించుట కేగదా వీణ పై నపురూపరాగముల నలవరించుట. అట్టినీవు నాకు దూరమైపో వ నింక జగమేల? నే నేల? కళానందున కర్పించిన యీమేను రణార్ణవుని పరికఁజూర్తునే? వివాహము ముగిసిన వెనుక వధూవ రుల నేకాంతగృహమున కంపుటయు నీయాయుధముతో నాదురాత్మ నియునురుఁ గొని నన్ను నేఁబొడిచికొని శయనాగారము రక్తాలంకృ తమై పీనుఁగులపెంటమై యుండఁజేసి జరాసంధాదివీరు లచ్చెరువడి నాసాహసముమెచ్చ నగర మట్టుడికినట్లుడుకఁ జందరిపాలుఁడు బళీ యని వినుతించియేడ్వ నత్యుత్సాహముతోఁ బ్రవర్తించెద. రాచ పుట్టువునకుఁ జావన్న భయమగునా? ప్రాణసంరక్షణముకన్న మా నసంరక్షణ మెక్కుడుగదా! ఈహేయజీవనముకన్న మరణము శ్లా

ఘనీయము. అయ్యో! అంతదారుణమేల నేఁ జేయవలయు ? ఈసమయమున నందకుమారుఁడు రారాడే. వచ్చి దీనికి విఘ్నముఁ జేసి నాదు మనోరథసిద్ధి చేయరాదే. అట్లు మాత్రి మదృష్టవంతులయిన వారు లేరే? రుక్మిణికి మున్ను గట్టిగడఁగబా మనోరథము నెఱవేఱినది. అంతటిభాగ్య మింతటి యదృష్టహీనులకా? హా పార్వతీ! హా మాధవా! హా మిమ్ము నిశ్చయముగ నమ్మియుంటి. పాలముంచిన నీళ్లముంచిన మీరకారే. మీరుగాకున్న నీశరీరము విడిచిపోవుట నిశ్చయము. లోకములో నాపాటు లెంతబీదకన్నియకును గలుగవు. మీకుఁ జాలి యింకనైనఁ గలుగదే?" అని పరిపరివిధములఁ బలవరించుచుండ నంతలోఁ దెల్లవాఱెను.

ఆదినమందే వివాహమహోత్సవమగుటఁ బెండ్లికుమారునిమహావైభవముతో నూరేగింపుమనియు, రాజద్రోహముసల్పి వధార్హుఁడైన కళానందుని హీనదశ దెలియునట్లు రణార్ణవు నూరేగింపుచో వెనుకం దోడుకొని పోవలయుననియు మహారా జానతిచ్చె. కావున ప్రభాకరుఁ డుదయమొందినపిదప మంత్రులు సామంతులు దండనాయకులు పరిచారకులు మొదలగు యామహోత్సవము వెంటరా సిద్ధము గనుండిరి. మునుముందు పురజనులును బురజనులవెనుక నేనూఱాశ్వికులును నాశ్వికులవెనుకను నూఱు భద్రగజములపై నధిరోహించిన మహావీరశతమును, దద్గజబృందమధ్యమున సకలకాంచన రత్నభూషణములతో గన్నులు మిఱుమిట్లుగొలుపు నొక మహాదంతావళముపై నెక్కి రణార్ణవుఁడును వెడలిరి. ఆగజావళివెనుక నొక ముసలియేనుఁగుపై నలంకారశూన్యుఁడై దీనాననుఁడై విచారవినమ్రవదనుఁడై కళానందుఁడు బలిమిచేఁ గూరుచుండఁ జేయఁబడెను. ఆయేనిక కనులుఁగానక యిట్టట్టు మార్గమునకుఁ దొలఁగుచు నెన్నఁడు దానినెవ్వరు నిరుపయోగమనట స్నానముఁ జేయింపమి సహింపరానిదుర్గం

ధభూయిష్ఠమై వార్ధికము న నడుగులు తడఁబడ మెల్లగ నడచుచుం డె. తనశత్రువైన రణార్ణవునికి జరుగు మహోత్సవమునందే తనని ట్లుచేయుట కేవలము జరాసంధుఁడు తన్నవమానము నొందఁజేయ వలయుననియె యని కళానందుఁడొఱఁగి పరమనీచున కట్టి మహాగౌర వము నెఱయుచుండఁ దనకంతదారుణపరాభవము సేకుఱినందులకు బి ట్టువగచి తన్ను మున్నెఱింగిన మిత్రబాంధవుల మొగము లావేస ముతో జూడఁనోపక వంచినతల యెత్తఁడయ్యె. యోగిని యీమ హోత్సవముఁ జూడఁ నోఁపక బహుదీనవదనయై కన్నుల నశ్రుజలము లు గాఱ వదలఁజాలక నొకచోఁ జతికిలంబడి ప్రశ్నముఁడుగ వచ్చిన వారి నూరక యంపసాగెను. ధారుణీదేవి కుమారుని దుస్థితియు ని శ్చయమయిన దుర్మరణమును విని కంఠమున శోకతాంత్రితో నురిబె ట్టుకొనియె. అంతలో నది చాసిగాంచి యురిదీసివేసి మరణమును ద ప్పించెనుగాని యామెదుసలి మతిచెడి యసంబంధప్రలాపము లాడఁ జొచ్చెను. చంద్రపాలునిభార్య నాఁటిదినమున వీథిమొగముఁ జూడ క లోనఁబండుకొని నిరాహారయై మొగమువాయఁ నేడువసాగెను. కాణభూతియు నామహోత్సవ మధ్యమునందుండి మూఁగ కేకలువే యుచు నింతయు భంగము సేయుట కుపాయము గానఁబడదయ్యెనీ శ్వరా యని విలపించుచుండె. రణార్ణవుఁడు మహానందవికసితము ఖుఁడై యామదగజేంద్రముపై సమర్పఁబడిన హౌదాలోఁ బచ్చప ట్టుపరుపుపయింగూరుచుండి తెల్లపట్టు మెత్తలకత్తమిల్లి, మస్తకమం దు రతనాల కుల్లాయి వివిధదీధితులుచిమ్మ మేన విలువలేని తొడవు ల మేలిరవలు చూచినవారల కత్యద్భుతమొందింప విరహతాపము నభినయించుచు సాయంకాల మగుటకు సుముహూర్తసమయమునకు నెదురుచూచుచుండెను. తనవివాహమునకు మదిఁ బొంగుటకన్నఁ గళానందుని పరాభవమున కెక్కుడు మురియుచుండెను.

సర్వవకుగ్రీఁడు తనయజమానుని విషయమునకు సంతోషించి యాదినముఁ జిరకాలమునుండి తనమేను నాశ్రయించియున్న ముఱికి యొకకొంతపోవునట్లు తానమాడి యజమానుఁడు విడిచిన వలువలు కొన్నికట్టుకొని కాఱుమేనికిఁ జందనము మెత్తి తాంబూలమునమలు చు వారకామినుల యాటపాటలకు మిట్టపండ్లు తెఱచి నగుచు నానం దమతిశయించునపుడు కేకలువేసి పరువులెత్తుచుఁ గిష్కింధాపురవా సులగు రామసైనికుల జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచుండి యందఱ నవ్వించుచుం డెను. నిరుపమానవైభవముతో మధ్యాహ్నమూరేగింపు మహోత్స వము జరుగుటయు నందఱును రాజనగరుఁజొచ్చి మాధ్యాహ్నికము లందీర్చి జరాసంధసమేతులై పంచభక్ష్యపరమాన్నముల నారగించిరి. భోజనానంతరమున సంగీతగోష్ఠి కొంతతడవు నిర్వర్తించిరి. రణార్ణ వుఁడు జాముప్రొద్దువేళ నశ్వారూఢుఁడై యోగిని బసకుం బోయి తె రచాటుననుండి తనపరిణయమున కామెను రమ్మని ప్రార్థించెను. అతని వేఁడికోలునకు సమ్మతించి దీపములు పెట్టినవెనుక వత్తునని యుఁ దనకొక రహస్యమగుగది సిద్ధము చేయుమనియు నానతిచ్చి వానినంపె. అప్పుడప్పుడు యోగినికడకు కాణభూతివచ్చి యాలోచిం చు వాడుకయున్నందున నానాఁడు వాఁడు లోనికింబోయి యోగిని తోఁ గొంతసేపుప్రసంగించి యచ్చోటువాసి యెందేనిఁజని సాయం కాల మగునప్పటికి వివాహమునుజూడ నగరునకుఁ బోయె. యోగి నియు నొకపల్లకిలోఁ గూరుచుండి మహారాజాంతఃపురమున కేగి యొ కగదిలోవిడిసె. అంతటి మహాత్మురాలు కోటకుఁ జనుదెంచినపుడు నగరునఁ గలవారందఱు మహావినయసంభ్రమచిత్తులయి యామె ప నుపు సేయుచుండిరి. జరాసంధుఁడామెదర్శనము మఱునాఁడుదయము నఁ జేసి కృతార్థత నొందఁదలఁచెను. అంతట నంశుమంతుఁ డస్తగిరిఁ గ్రుంకెఁ గళానంద సౌందర్యతిలకల ముఖాంభోజములు వికాసహీన

ములయ్యె. తక్కినపెండ్లివారిమొగములు వికసించె. కోటలో మహా కోలాహలము జరగుచుండెను. అప్పుడు సంజచీకటి బయలువెడలిన సేవకులు దీపములు వెలిగించుచుండిరి. జరాసంధుఁ డాకళ్యాణము నిమిత్తము కడువిశాలమయిన యొక పెద్దపందిరి నిర్మింపఁజేసి యందు విచిత్రములగు చిత్తరువులు వ్రాయించి యలంకరింపఁజేసి శృంగారలక్ష్మి తాండవమాడునట్లు చూపరులాశ్చర్యమొందునట్లు సిద్ధముచేయించె. ఆసందెచీఁకటివేళ నామహాకళ్యాణ మంటపమునం దొకమూలఁ జిచ్చంటుకొనియె. అది ముందెవ్వరుఁ గన్గొనమి నంత కంతకుఁ బెరిగి పెనుమంటలు బ్రహ్మాండము ముట్టి పొగలు ద్వారములఁ గ్రమ్మి జనులరానీయకుండుట నందఱుఁజూచి పరుగులెత్తిరి. జరాసంధుఁడు మేడపై నిల్చి మహాకంఠధ్వనితోఁ బౌరుల సేవకులఁ బిలిచి నీరువోసి యార్పుమనుచుండె. అందఱును బావులు చెఱువులు నిర్జలమగునట్లు కడవలతో నీరుఁదెచ్చి చిచ్చార్పుచుండిరి. ఎందఱెన్నికడవలనీరుఁ ద్రిమ్మరించిన నాయగ్ని చల్లాఱక పచ్చనిపందెళ్ళనెల్ల భస్మీభూతము సేయఁదొడఁగె. మేడలు మిద్దెలు నంతఃపురములు నంటుకొనె నసంభయమున శుద్ధాంతకాంతాజను లాక్రందన ధ్వనిసేయ నింగి ప్రతిధ్వనియొసంగె. లక్షలకొలఁదిజనులు గుంపులుగూడి బ్రహ్మాండకర్పరము పగుల నార్పుచుండిరి. ఆసమయమున నయ్యో సౌందర్యతిలక యీనిప్పునం బడియె నని మహాశబ్ద మొండుపుట్టెను. ఆపలుకులు విని రణార్ణవుఁడు చిచ్చులో నుఱికె నలుదెసల నామెయున్నచోటరయుచుండ నెట్టఁగఁగాలినదూలమొక్కటియా తనిభుజముపై విఱిగిపడినది. అందఱును రణార్ణవుఁడు చచ్చెచచ్చె నని యఱచిరి. సేవకులు కొందఱుఱికి వానినీవలికీడ్చి తెచ్చిచూడ వానివీఁపును మూఁపును గాలె. ఆగాయము లంతేయపాయకరములుగావని యందఱనిరి. సౌందర్యతిలక యింటనే యున్నదని పరిచారకు

లువచ్చిచెప్పి యదియెవ్వరో గొంటితనము కనిరని నిశ్చయించిరి. కళ్యాణమంటపమును భస్మీభూతము జేసిమంటలుచల్లారె. జరాసంధుఁడు వివాహముమఱునాఁడు జరుగునని యెల్లవారికిం జెప్పిపుచ్చె. ఇంత యమంగళముతో నారంభమైన యీవివాహ మెట్లుజరుగునో చూడఁ బౌరులు ముచ్చటపడుచుండిరి.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము.

జగన్నాటకమునందు నాకాశమను రంగస్థలమునఁ బగలను నొకయంకమును రాత్రియను నొకయంకమును బ్రదర్శింపఁబడుచుండుతఱిఁ బ్రథమాంకమున రౌద్రరసమభినయించి పద్మినీరాజు బ్రవేశించి తనకథ నెంతయుఁ జక్కగా వినిపించి నిష్క్రమించె. అంతట సంధ్యయను శుద్ధవిష్కంభమునందు జీఁకటియను రాక్షసి ప్రవేసించి యతిభయంకరవృత్తిఁదన వ్యాప్తిఁజూపి సకలజంతువులకు భీతిగొలిపి కొంతతడవునకు నిష్క్రమింపఁ ద్వితీయాంకమునందు శృంగారరస మభినయింపఁదలఁచిన రాజు ప్రవేశించె. ఆరాజు బహుకళావంతుఁడై చూపఱ కానందముఁ గలిగించి తన కరాదివిన్యాసములనేర్పుచే నెల్లవారల మెప్పునడయఁ జొచ్చెను. ఆసమయంబున గిరివ్రజపురమునందు బహుకోలాహలము జరుగుచుండెను. వివాహమునకు సమస్తప్రయత్నములును సిద్ధమయ్యెను. క్రిందటిదినమునఁ దగులఁబడిన పందిళ్ళు మఱల వేయించి మహారాజు సకలబాంధవులఁ బిలువనంపి మహాభైరవపూజకుఁ దానుసిద్ధముగనుండెను. సౌందర్యతిలకయుఁ గాదలఁచిన యావివాహమునుగూర్చి భగవంతునిపై భార

ముంచి శరీరమునూత్రము జరాసంధుని పనికత్తెల కొప్పగించి యూరకుండె. కళానందుఁడు గుండెరాయిచేసికొని తనదారుణమరణము నకుఁ బ్రియురాలి వివాహమునకు నీశ్వరఘటన మిట్టులుండఁబోలు నని వాసుదేవుని పాదరాజీవములపయిఁ జిత్తము హత్తజేసి వర్ణింపరాని మనోవేదనపాలై యుండె. జరాసంధునిసేవకులు వానికాదిన మునఁ దలయంటి రక్తాంబరము గట్టించి కంఠమున బహుమాల్య ములనైచి భైరవదేవుని కర్పింపఁ దగినస్థితిలో నునిచిరి. రణార్ణవుఁడును బెండ్లికుమారుఁడై యానందమున మిన్నంటి తన పూర్వశత్రువైన కళానందుని జూడవచ్చి దురవస్థకు సంతసించి వానింబరిహసింపఁదలఁచి "యోహో! పెండ్లికుమారుఁడు కాఁబోలును. సౌందర్య తిలకపొం దొక్కజాములోఁ గలుగఁగలదు. వాసుదేవుని నమ్మితివిగా! అతండు నిన్ను రక్షించునులే" యని యుల్లసమాడి మరలి పోయెను.

మహీమండలమంతయు నంధకారము గప్పినతోడనే గిరివ్రజమున కభిముఖులై మువ్వురు బ్రాహ్మణోత్తములు వచ్చుచుండిరి. సంధ్యాసమయమున వారు తమకాలకృత్యముల నొకసరోవరమునం దుఁదీర్చి పయనముసాగించి గిరివ్రజపురము చుట్టునున్న కొండలలో నొకదానికడకువచ్చి నిల్చిరి. అందొకఁడు కార్మొగులఁబోలు నల్లని మేనిచాయయుఁ బుండరీకములవంటి యాకర్ణాంతవిశాలనేత్రములును లక్ష్మీనివాసయోగ్యమగు వక్షమును నాజానుబాహుఁడును జగన్మోహన విగ్రహుఁడై చూచువారలకుఁ బురుషోత్తముఁ డితఁడని తోఁచునట్లుండె. రెండవవాఁడు మహాకాయుఁడు. మహాభుజదండ మండితుఁడు, వీరరసప్రధానుఁడు చూడ మహాబలావతారమ నుటకుం దగినవాఁడు. అతని యాకృతియు బొమముడియు నున్నతని టలము గమనమై ఖరిం గన్నవారి కాతని బలదర్పములంగూర్చి య

క్కజము పొడమకపోదు. మూఁడవవాఁడు లలితసుకుమారశరీరుఁడు నెగుభుజంబులవాఁడు. శాంతరసమును సౌజన్యము నుట్టిపడునట్టి మోమువాఁడు. నిరంతరధనుర్వ్యాపారమువలనఁ గాయలుగాచిన వానిభుజములం గనుఁగొనువారి కీతఁడె శౌర్యరాశియనియు మహారణముల లబ్ధవిజయుఁడనియు స్ఫురింపకపోదు. మూఁడు కాలములలీల మూఁడు చిచ్చుల యచ్చున మూఁడు మూర్తులభాతిని నాబ్రాహ్మణత్రియము నిశాపరివేశమునఁ బొలిమేరఁ బ్రవేశించి యామహాగిరులయున్నతి కచ్చెరువందుచుండ నందానీలవర్ణుఁడైన జన్నిగట్టు తక్కిన యిరుగురును మెల్లమెల్ల నొక్కకొండ నెక్కించెను. అందఱు నాశైలమెక్కి నిక్కిచూచునప్పటికి నపుడపుడే చీఁకటులు విరిసిచంద్ర ప్రకాశమయించుకించుకతోఁచి కానంబడుచుండుటచేఁ మహాసౌధగోపురాది సమేతమై పురముదారి దృష్టిగోచరమయ్యె. ద్వారకకన్న నెక్కుడు ద్వారములు హస్తిపురముకన్న నెక్కుడుగోపురములు నింద్రప్రస్థముకన్న నెక్కుడుమేడలు గల యాపురము సిరికిఁ గాపురమని తలఁచి కొన్నినిముసములు దానివైశాల్యము జూచిచూచి జనసంకులమునఁ బొడమురొద నాలకించి యక్కజపడ నానీలవర్ణ బ్రాహ్మణుఁ డిట్లనియె. "మీరీనగరమెన్నఁడును గాంచియెఱుంగరు. ఈనగరమునకు నైదుకొండలు పెట్టనిప్రాకారమై కాచుచుండును. మనుష్యమాత్రుని కీపురముఁ జొరశక్యముగాదు. చొచ్చెనేని చచ్చెనని నమ్ముఁడు మనమెక్కిన యీకొండ గోరథమనంబరఁగు. చైత్రికాద్రియను నింక నొక్కశైలము గలదు. అక్కడినుండి యాప్రోలికి రెండవద్వారము గలదు. అందు మూఁడుదివ్యభేరులున్నవి. జరాసంధశత్రువులు నగరముఁబ్రవేశింతురేనియవి తమంతమ్రోఁగు. మనము రాజద్వారమునఁ బోవలదు. నావెంట రండు. ఇంకనాలస్యమొనర్పనేల? కళానందుని సౌందర్యతిలకను రక్షించి యాదురాత్ముని శాసిం

చి భూభారము నడంపవలయు"నని వారిందోడ్కొని చైత్రికాద్రికరి గె. ఇంతలో దూరమునుండి వారిసేవకుఁడొక్కఁడు మేను ముచ్చెమటలుగ్రమ్మఁ బరుగుపరుగుననవచ్చి "యయ్యలారా! ఆలస్యము సేయవలదు. ఆకోలాహలము పెండ్లియేసుఁడీ! కళానందుఁడు భైరవుని కర్పింపఁ బడునఁట త్వరపడుఁడీ" యని వగర్చుచు వారితోఁజెప్పెను. నల్లనిబ్రాహ్మణుఁడామాటలువిని భయము లేకని చైత్రికపర్వతమెక్కి యచ్చటనున్న భేరులం బగులఁగొట్టుదమని తన సంగడికాండ్రకుం జెప్ప వారు సమ్మతించిరి. అంతట నామువ్వురు నామూఁడుభేరులను ముక్కలుముక్కలుగ ఛేదించి యందుఁ గాపుండి యెదిరింపవచ్చిన సేవకుల నిరుగుర నడఁచి పురముఁబ్రవేశించిరి. అంత సేవకుఁడు ముందఱకువచ్చి వారికి మార్గప్రదర్శకుఁడై యెటకు బోవుదుమని యడుగ వారు మాలకరుల గృహములకుం గొనిపోవుమనిరి. అతఁడును వారిమువ్వుర రోహణకుని యింటికిం దోడుకొని పోయి రణార్ణవునకుఁ గళ్యాణసమయమున మెడలో వేయుటకొక సంపంగిపూలచండయు భైరదేవునకుఁ బూజాసమయమున సమర్పించుటకు నొక జాజిపూలదండయు నాతఁడప్పుడే సిద్ధముచేసి భోజనమునకు బోవ సమకట్టుచుండ నీవిప్రత్రియము దద్గృహముఁ బ్రవేశించె. సేవకుఁడు రోహణకుని చెవిలో నెద్దియో గుసగుసలాడెను. రోహణకుఁ డాతనిపలుకుల నాలకించి భయము భక్తియుఁ దన్నుఁబురికొల్ప వారలకు నమస్కరించి "యయ్యా! నాయర్థము నాశరీరము నాప్రాణములు మీయవి. మిమ్ముఁ దనియఁ జేయుట ముల్లోకములఁ దనియఁ జేయుటకద! ఈకుసుమమాలికలు ధరియించి నాయింట విందారగించి నన్నుఁ గృతకృత్యుం జేయవేఁడెద. ఇంకనా జన్మము సఫలమగు కాలమువచ్చె" నని కేలుదోయి ముకుళించి ప్రార్థించె. వేఁడికోలు సంగీకరించి రాజునానతిచే నిర్మింపఁబడిన

యా రెండుదండలు మఱికొన్ని మాలికలు ధరియించి యాత్రిమూర్తులు వానియింట విందారగించిరి. నీలవర్ణుఁడు కొండొకతడవు రోహణకునితోఁ జాటున మాటలాడి తనసంగడీఁడుతో వానియిల్లు వెడలి రాజమార్గముం బ్రవేశించెను. ఆసుముహూర్త సమయమునకు నెదురుచూచుచుఁ బురజనము మహానందకల్లోలినియం దోలలాడుచుండి వర్ణింపరాని దశలోనుండిరి. వీథి కిరుగెలఁకుల నున్న మేడలన్నియు బహుదీపకళికలతో విరాజిల్లి పట్టపగలను సందేహమును గలిగింపఁజొచ్చె. యువయువతీ జనములు మద్యపానమును జేయువారుఁ జేసి ప్రియజనముపై సోలువారు, సోలినవారిం బిగ్గఁ గౌఁగిలించువారును, నవ్యక్తాలాపములం దేలువారు. మృదంగధ్వానములఁ జేయువారు, దదనుగుణముగ ధింధిమితకయని తాళము వేయువారు, దాళపులయ దప్పకుండ నాట్యము సేయువారు, విన్నాణమేర్పడ వీణలవాయించువారు, ఉన్నాదములతో సనతువచ్చునట్లు కోకిలకంఠమెత్తి పాడువారు, బహువిధపుష్పమాల్యములు వింతతొడవులు విలువమడుపులు దాల్చువారు నయి నగరమునకు మహాశోభ ఘటించిరి.

గిరివ్రజమునందలి నాఁటివైభవముఁ గాంచి నాగరికులయ్యువారుమువ్వురు నత్యాశ్చర్యమునొంది యిందలివైభవము జరాసంధుని వైభవమునకన్న మిన్నయనుటకుఁ దగుకారణములు లేవనుకొనిరి. అట్లు జనసంకులములగు బహువీథులు దాఁటిదాఁటి కొండొకయెడకుం జని యచ్చట గంధముఁ బూలదండలు విక్రయించు బాలికలఁ గాంచి తమకు వానినొసంగుమని వారడుగ వారలు మహారాజు నంతిపురమునకుం గొనిపోవుచుంటిమి. ఈదినమున నగరునఁ గళ్యాణముగూడ జరుగును. ఇవి యన్యులకొసఁగ రానివి." అనిప్రత్యుత్తరమిచ్చి చనుచుండ మువ్వురు వారలచేతులలోనున్న గంధమాల్యంబులు బలాత్కారముగలాగికొని గంధము దమమేనులకలందుకొని పూ

లదండలు కంఠములఁ ధరియించిరి. పుష్పలావికలు వారిమోటుతన మునకు సాహసమునకుఁ గోపించి వీరరసముఁగన్న కొడుకులట్లు భయంకరాకారులగు వారి నేమియు ననఁజాలక తెలతెలఁబోవు మొగములతో వచ్చియురాని కోపపుమాటలతో సాగియుసాగని నడకలతోఁ దొలంగిచనిరి. అంతలో సేవకులరుదెంచి జరాసంధునితో గడగడనడఁకుచు నిట్లనిరి. "దేవా ముగ్గురు బ్రాహ్మణులు మన భేరులు వ్రయ్యలు చేసినారు. పుష్పలావికల యొద్దనుండి బలాత్కారముగ గంధమాల్యముల గ్రహించిరి. వారు సామాన్యబ్రాహ్మణు లట్లు గాన్పింపరని విన్నవించిరి. జరాసంధుఁ డత్యాశ్చర్యమునొంది చతురంగబలసమంచితులగు మూర్ధాభిషిక్తులకయిన నాపురముఁజొర నశక్యము. బీదపాఱులకింత సాహస ముండునే? వారిం దోడుకొని" రండని యానతిచ్చెను.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము.

అప్పటికి రాత్రి జామయ్యెను. వివాహమునకు సర్వమును సిద్ధమైనందున సుమూర్తము సమీపించుచున్నదని వధూవరులకు మంగళస్నానములు చేయింపనగునని పురోహితుఁడు మహారాజునకు వర్తమానము లంపఁదొడఁగిరి. పెండ్లికొడుకు, వాని చుట్టములు, నెచ్చెలులు, మగధరాజుమంత్రులు మొదలగు నియోగివర్గము కళ్యాణమంటపమునధివసించి జరాసంధునిమిత్త మెదురుచూచుచుండిరి. ఆర్తజనరక్షకుఁడగు నందనందనుఁ డింకనుఁ రాఁడయ్యె. ఈవివాహము జరుగుటకు విధినియోగము కలదుకాఁబోలు నని సౌందర్యతిలక తన కర్మమును దూరుచు వివాహానంతరమున నాత్మనాశనముఁ గృతనిశ్చయయయ్యె. కళానందుఁడును దనమరణకాలము స

మీాపించినదని యాసలన్నియు స్మరణము సేయుచుండె. కృష్ణుఁడు వచ్చి వారలయార్తిఁ దీర్చుననియనుకొన్న యోగినియుఁ గాణబూతి యువాసుదేవునిశాక గగనకుసుమమని నిశ్చయించి దీపములు పెట్టి నది మొదలు గుళ్లిలనీరుఁ గ్రుక్కు-కొనుచు నేడువసాగిరి.

మహారాజు తమ్ముఁ దోడి తెమ్మని యంపిన సేవకులు తమకడకు రాకమున్న బ్రాహ్మణులు ముగ్గురు జరాసంధునగరుజొచ్చితమ రాక తేనికిం దెలియఁబంపిరి. మహారాజు నర్ఘ్యపాద్యములఁ గూడఁ దేరఁబనిచి విప్రుల కెదురువచ్చి వారికి వినయవినమిత దేహుఁడయి విధ్యుక్తముగ నమస్కరించి యున్నతపీఠముల నాసీనులఁ జేసి వారల కిట్టులనియె. “వేదత్రయముఁబోలు మిమ్ముఁజూడ నాజన్మపావనంబయ్యె. నాయొనర్చు సపర్యల నంగీకరించి యీామధుపర్కముల గ్రహింపఁ బ్రార్థించుచున్నవాఁడ” నన వారుమువ్వురు మధుపర్కాదిసపర్యలు గైకొనమని నిరాకరించిరి. అందులకు రాజు ఖిన్నుఁడై తన మనమున నెద్దియో యనుమానము గాటముగఁ దవులొ్కనదురలనిట్లనియె. “మీారలు సద్బ్రాహ్మణుల రేని నేజరపిన మధుపర్కాదిసత్కారముల నేలఁగైకొనరైరి! బలిమిని జందనమాల్యములగ్రహించుట పాడియే? సింహద్వారమునఁ బురము సొరక ముళ్లచ్చుల యచ్చున వెనుకటి దారిని రానగునె? మీారు బ్రాహ్మణోత్తములో వేషధారులో యని నాకు సందియ మగుచున్నది.” యని వారి మొగములు జూచుచున్న మాగధునికి నీలవర్ణుఁ డిట్లనియె. “రాజా మేముత్తమజాతి ద్విజులము. గంధమాల్యములయందు లక్ష్మివసించుటంజేసి బలాత్కారముగా లక్ష్మిం గైకొంటిమి. శత్రుగృహము సింహద్వారమునఁ జొరరాదు. కావున నితరద్వారమునఁజొచ్చితిమి. మేము, ధనయాచకులముకాము గాన నీమధుపర్కముగ్రహింపమైతిమి. మన మొండొరుల కెన్నఁడెగ్గులొనర్చుకొన లేదెటు శత్రులమై

తి మందువో యది వినుము—నీవును నేను జిరకాల శత్రువులము. "ఆత్మవత్సర్వభూతాని" యనుమాటం బట్టి లోకముల కెగ్గు జర పువాఁడు మాకెగ్గు జరపువాఁడు. లోకములకు మేలు కావించువాఁడు మాకు మేలు కావించువాఁడు, నీవు పాపకర్ముఁడవు నిర్దయాత్ముఁడ వు. క్రూరస్వాంతుఁడవు. పరమపుణ్యచరిత్రులగు మూర్ధాభిషిక్తుల నిష్కారణముగ బంధించి పశుపతికి బలిపెట్టుచుందువు. భక్తవత్స లుండును, బరమపురుషుండు నగు శంకరుఁడు నిరపరాధులగు రాజ న్యుల వధవలనంగాని ప్రీతుఁడుకాఁడే? మేము జగదుపకారార్థము స కలరాజమోక్షణమును, దుష్టరాజశిక్షణముఁగావింప నిందువచ్చితిమి. ఇప్పటి కేనియు వివేకముం దెచ్చుకొని తోటినరపాలురనందఱవిడిచి పుచ్చుము. అట్లు వినవయ్యేని నీయుసురులు లపహరించి రాజుల వి డిపింపక మరలువారముకాము. మేము నీవలన యుద్ధము యాచిం పవచ్చిన ద్విజులము. లోకోపకారార్థము నడుకట్టిన మాకు సర్వ దేవతలుఁ దోడుపడుదురు. ఇంక దాపనేల ? మారహస్యముఁజెప్పె ద నాలకింపుము. నేను నీశాత్రవపగతుఁడనగు కృష్ణుఁడ. ఈతఁడు మహాబలనందనుఁడును, గౌరవవంశ సింహమునగు భీమసేనుఁడు. ఈ తఁడు ఖాండవదహనమును గావించిన మహాధన్వి యర్జునుఁడు. రాజ లోకమును విడిచి పుచ్చవేని ప్రాణములనైన విడిచెదవుగాక యని కఠినముగఁబల్కి భీమార్జునుల మొగముల జూచుచుండె. ఆపలు కులకు జరాసంధుడు కినిసి భయంకరాకారుఁడయి వాసుదేవుని మొ గముపైన జూడ్కి నిలిపియిట్లనియె. "ఓయీ ! వాసుదేవా! నీబిభీ షికలకుఁ బెదరి నన్ను వేఁడుకొనుటకు బుద్ధిలేని భీష్ముఁడనుగాను నన్నే దేవుఁడని నమ్ముటకు మతిమాలిననారదుఁడనుగాను. పరాక్ర మములేని యుధిష్ఠిరుఁడనుగాను. ఎఱుక లేనివారి మోసిల నీవుడం బములు కొట్టినదగును గాని నాచేతిచుఱుకు చక్కఁగా రుచి మెఱఁ

గిన నీవు నామెదుట నింత సాహసముతోఁ బలికిన నేను వెఱతునే? ఒక్కసారిగాదు రెండుసారులుగా దిరునదియొక్కసారి నాతోఁ గయ్యమొనర్చి పరాజయమొంది సిగ్గువిడిచి బ్రతుకుటయేచాలు మీఁదు మిక్కిలి మరల నాముగ మెట్లు చూడవచ్చితివి. నీకు మానాభిమానములుశూన్యము. నీతిలేనివాఁడవు. జారుఁడవు. చోరుఁడవు. నీకకాదు నీజాతికిఁగూడ సిగ్గుబిడియములు లేవు. అంతంత పరాభవములు నాటినమీఁదట నీవు శరీరముతోఁ జావక నిలిచియుంటివి. కానిమానుషవంతుఁ డింతకాలము జీవింపఁడు. నీవు తేజోహీనుఁడవు. కష్టజనునికన్నఁ గష్టజనుఁడవు. భగవంతుని యవతారమని పేరుబెట్టుకొని సకలపాపములంజేయుచుందువు. నీవు సలుపని పాతక మేదైనఁగలదే? గోవుంజంపితివి. ఆఁడుదాని మర్దించితివి. మేనమామఁ బొలియించితివి. మేనత్తం బట్టితివి. ఇవియు నీశ్వరలక్షణములే? నే నీమొగముఁ జూడరాదు. ద్వారకానగరమున గోపికాలోలుఁడవై మద్యపానముఁ జేసి భోగములం జేలుటకు నీయంతవాఁడు లేఁడు. రాచవారిలో నొండొరులకుఁ బగ లుదయింపఁజేయు మన్న నీబుద్ధికుశలత యసమానముగాఁ బాదరసమట్లు పాఱును. మాయోపాయమున బల్లిదులగు పగరఁ దెగటార్చుటకుఁ బెట్టినది పేరు. ఎంతతరిచి చూచిన నవలక్షణములె కాని శుభలక్షణ మొక్కటియేని నీయందు నాకుఁబొడకట్టదు. నీవు నాయందలి పగచే నన్నుఁ దెగటార్పవచ్చితివి కాని రాజలోకముపైఁ గల కృపచేగాదు.. భూతదయ నీయందు గోసినను లేదు. రాజలోకమును బశుపతి కర్పింపకుండ నుద్ధరింప వచ్చితివా? మీముప్వురును భైరవదేవున కర్పించెదను జూడుఁడు. ఈశ్వరారాధనము నిమిత్తము పట్టిదెచ్చిన రాజచక్రమును, నీ మాటలకు జంకి విడుతునే! ముజ్జగములెత్తివచ్చిన నాకంఠమునఁ బ్రాణములుండ రాజుల విడిచిపుచ్చ. మీరు పోరితమునకుఁ గృతనిశ్చయులైతిరే

ని నేను సిద్ధముగానే యున్నాఁడను గాని నీకు సిగ్గులేకున్న నాకైన నించుక లజ్జకలదు. నాచేఁ బలుమాఱులు పరాజితుఁడవై యాఁడుదానికన్న నధముఁడవై పలాయనము నొందిన నీతోఁ గయ్యమొనర్పంజాల. ఈయర్జునుండు కొంచెకవాఁడు. వీనితో రణమొనర్చుటకు సాంగ్రామికక్షాత్త్రధర్మము లొప్పవు. కావున నేయుద్ధమునన మహాసత్త్వుఁడును, భువనవినుతపరాక్రముఁడును మల్లయుద్ధవిశారదుఁడును నాకునచ్చిన మగఁటిమి గలవాఁడు నాచేతిపోటును గాఁగగలాఁడు నగు వృకోదరునితోఁడనని యొనర్చెదను. ఛీ! నీబ్రతుకుగాల్పనే! భీమార్జునులచేత నన్ను జంపింపఁ దలఁచితివి కాని నన్ను జెనక నీకు బలములేదుకదా! కపటోపాయమున నాసంగడీఁడుల హంసడిచికులఁ జంపుటయనుకొంటివో. కాని భీమసేనా! యుద్ధమున కాయితము కమ్ము." అని సేవకుం జూచి "ఓరీ! మాకుమారుని సహదేవుని దోడి తెమ్ము. రణార్ణవుని వివాహ మీయుద్ధము ముగియునంతకు నిలుపుసేయుమని మంత్రులతో నావచనములుగఁ బలుకు" మని పంచి తాను మల్లయుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడాయెను.

ఇంతలో సేవకులవలన సందేశ మెఱిఁగి, తండ్రికడకు, సహదేవుఁడు దీర్ఘవిచారము సూచించు మొగముతో వచ్చి విప్రవేషులైన భీమార్జునవాసుదేవులను, వారికట్టెదుట నున్న జరాసంధుని గాంచి తండ్రికి మ్రొక్కి నిలిచెను. అంత మాగధుఁడు కొడుకును జేరఁజీరి శిరముపైఁ జేయివైచి వత్సా! కౌరవునితో మల్లయుద్ధమును గావించెదను. నిన్ను మగధరాజ్యమున కభిషిక్తుం జేసెదను. నాయవస్థకు వగవక వంశక్రమాగతమైన యీరాజ్యభారమును వహించి ప్రకృతిజనరంజకముగ నేలయేలుము. మల్లయుద్ధమునఁ గెలుతునేని తపోవనమున కరుగువాఁడ. భీమసేనునిచేత వాసుదేవుని యోగమున మడియుట కల్గెనేని వీరస్వర్గముఁ జూఱఁగొందును. అనాథలు

నీతోడంబుట్టువులు నగుకంసభార్యల నెంతయు గౌరవమున నాదరిం పుము. ముదుసలియగు నీతల్లిమాట కెదురాడకుము. ఈవాసుదేవుం డు కపటోపాయకుశలుండు. నాకుం గల యంతమగంటిమి సాహస ము నీకడ లేవు గావున నీవు వాసుదేవునితో బద్ధసఖ్యుండవై యుంట లగ్గు. వాని వైరము నీబోంటులకుం దగదు. అని సమీపమున నున్న వారలచే నించుక పుణ్యజలముం దెప్పించి కుమారునకు మగధరా జ్యాభిషేకము గావించె. సహదేవుండు గనుదమ్ములనుండి వేండినీరొ లుక నభిషేకమున కియ్యకొనియె. బ్రాహ్మణు లాశీర్వచనము లొ నర్చిరి. మఱునాంటి యుదయమున మల్లయుద్ధము నిర్ణయింపం బడి యె. యాదవ పాండవుల రాకయు వారి సంకల్పమును గళ్యాణ మం డపమునం దెలియుటతోడనే యచ్చటివా రందఱు విషాదసంచలిత మనస్కులైరి. పౌరులనేకవిధములం దమలోం దాము ముచ్చటించు కొనుచు నిజగృహములం గూర్చి పోయిరి. మంత్రులు వాసుదేవుని రాజనీతి తంత్రముసందలి మర్మములు దెలియుటకు యోచనములు జేయుచు రాజ సమ్ముఖమునకుం బోయిరి. దండనాథులు సేనలంగూ ర్ప నావశ్యకము లేని మల్లయుద్ధమే నిర్ణయింపం బడియె. ఇది యుపద్రవ హేతువే యని వగవం జొచ్చిరి. సహదేవుండు వాసుదే వునితో సంధి యొనర్పుమనియు రాజుల బంధముక్తులం జేయుమని యు జనకుని వేండికొని సఫల మనోరథుండు కాండయ్యెను. అంతఃపు రాంగనలు రాజునకు వినాశకాలము ప్రాప్తించెనని యుల్లములు త ల్లడిల్ల నేడువసాగిరి. హంసడిచికులు లేనిలోపమునం దనబీరము మొ క్కవోవునని జరాసంధుండు జయమునందు నిశ్చయములేక తల్లడిల్లు చు శేషించిన రాత్రి నిదురపోండయ్యె. బంధింపంబడినరాజుల కంద ఱకు, ముఖ్యముగాంగళానంద చంద్రపాలజయసేనాదులకు హృదయ ములు చల్లనయ్యె. ముఖారవిందములు వికసించె. సౌందర్యతిలక

తనభాగ్యము పండెనని పాండవుని జయమును యాదవుని మనోరథ సిద్ధియు నగునట్లు దన యిలువేలుపుల వేడుకొనఁజొచ్చె. కోరకుఁడు కొణభూతిం గలిసికొని మద్యపాన మొనర్చి గంతులు వేయసాగెను. యోగినియుఁ దనపన్నుగడ కడముట్ట నెఱవేఱు నవసరము వచ్చెనని సంతసించి యెప్పటియట్లు జరాసంధ పక్షము మాటలాడుచు నంతిపురమున నున్న స్త్రీలకు జరాసంధ విభుఁడె విజయమొందు నని ధైర్యముం జెప్పుచుండెను. రణార్ణవుఁడు గుండెలు పగిలి కటకటా! పీటలమీఁదిపెండ్లి చెడిపోయె. ఇంక వాసుదేవుఁ డాకన్నెను నాకుఁ దక్కనిచ్చునే? నాపాపము పండినది. హా నాతండ్రి! జరాసంధ యని పెద్దపెట్టున నేడువఁ దొడఁగెను. నగరమంతయు ఘూర్ణమానమహాసముద్రము భంగి మహాక్షోభము నొందె. అంతటఁ బ్రభాతం బగుటయుఁ గాల్యకృత్యములు నిర్వర్తించి భీమసేన జరాసంధులు మల్లయుద్ధమునకు సిద్ధపడి సభారంగమున కెదురుగనున్న చదునగు తలమునకు వచ్చిరి. మాగధుని మంత్రులు సామంతులు దండనాయకులు నాప్తులు నుచితాసనములఁ గూరుచుండిరి కృష్ణార్జునులకుం దగుపీఠములు వేయించిరి. అపుడపుడే ప్రభాకరుఁ డీమల్లయుద్ధము మొదటినుండియుఁ జూడఁ దలంచువాఁడుంబోలె మెల్లమెల్ల నుదయగిరిశృంగ మెక్కి తొంగిచూడ నారంభించె. భీమజరాసంధులు రంగస్థలమున నొండొరుల కభిముఖులై నిలిచిరి. ఇరుగురును గట్టిన పుట్టములు బిఱిచికట్టిరి. ఇరుగురును కేశపాశములఁ గట్టిరి. ఇరువురును భ్రుకుటీస్ఫురణంబున దుర్నిరీక్షకులైరి. ఇరుగురు భుజాస్ఫాలనంబున బ్రహ్మాండము ప్రతినాదము జేయఁ జేసిరి. ఇరువురు సింహనాదము న సభ్యులఁ గంపింపఁజేసిరి. అప్పుడు మహావీరులగు మాగధపాండవులు పరస్పర జయాభిలాషులై యొకరినొక రొడిసిపట్టి పంకించి యట్టహాసము గావించి యూఁకుకఱచి లోడచఱచి చేతఃలొనలు కలికొని

వలయాకారములుగ భ్రమించి యొండొరులు చిక్కకునికి వీలర యుచు నెట్టకేలకు శార్దూలద్వయంబు చందంబున గజేంద్రయుగ ళముభాతి మృగేంద్రద్వయమట్లు ప్రళయసమయఘూర్ణ మానసా గరయుగళమునోజ కెంపు కొండల వడువునఁ దాఁకి భీకరమల్ల యుద్ధము సెఱపిరి. అట్లు కార్తీక శుద్ధమునఁ బాడ్యమినాఁడు కయ్య మారంభమై పదునాలుగు దినములు పరివర్తిల్లె. జరాసంధుఁడు నానాఁటికిఁ బరిభ్రాంతుఁడయ్యె. ఒకనాఁ డెమ్ములు చూర్ణమయ్యె. మఱునాఁడు కాయమునఁ గాయములు తోఁచె. మూఁడవనాఁడు నె త్తురు దొరఁగె. ఇట్లు జరాసంధుఁడు క్రమక్రమముగా క్షీణబలుఁ డగుటయు భీమసేనుఁడు చెక్కుచెదరక నిలుచుటయుఁ జూచి సహ దేవుఁడు దద్బంధువులును దుఃఖించిరి. కృష్ణార్జునులు వికసితముఖు లై భీమసేనున కుత్సాహము గలిగించుచుండిరి. చతుర్దశినాఁటి రాత్రి మహాశ్రాంతుఁడయిన జరాసంధుని భీమసేనుఁడు వాసుదేవుని యోగమునఁ బట్టి వెన్నెముక పెటుక్కున విఱిచి నోట ముక్కు న రక్తము గాలువలుగట్ట జగద్భయంకరముగ వధియించె.

ఇరువదియవ ప్రకరణము.

అత్తెఱంగున భువన ప్రథితప్రతిపక్షగజేంద్ర సింహ స్వప్నా యమానుఁడు సకలక్షత్రియ పరిచయ తేజోరాశి, వాసుదేవునకుఁ బెద్దకాలపుఁ బగతుఁడును నగు జరాసంధుని భీమసేనుఁ డవలీలమ్రిం దించి నిజవిజయంబుఁ బౌరులకుఁ బ్రకటించు తలఁపునఁ గాఁబోలు వాని మహాకళేబరము నెత్తుకొనివచ్చి పురద్వారమునఁ బాఱవైచి సింహనాదముచేసి విజయశంఖంబు పూరించి తన్ను బహూకరించు

కృష్ణార్జునులం గౌఁగిలించుకొని మహాసంరంభమున మేను మఱచి మృగేంద్రుచందమున రాణించి నిలచె. అంతఃపురకాంతాధ్వానములుఁ జుట్టముల హాహాకారములును సేవకుల యాక్రందనరావములును బౌరుల దీర్ఘనిశ్వాసనినదంబులును బందెలనున్న రాజుల యానందసూచక జయజయధ్వనులును మేదురములై యొకరిపలుకు లొకరికి వినరానియట్లు చేసె. పౌరు లాబాలగోపాలము నచ్చటికి వచ్చి పడియున్న రాజుం గాంచి యేడ్చువారుఁ బ్రక్క నిలిచిన భీమసేను మగఁటిమి మెచ్చువారు, హా! యెంతవాని కెంత కలిగ ననువారు గద్గదకంఠులై నిట్టూర్పు విడుచువారుఁ గన్నీరు చేలాంచలములఁ దుడిచికొనువారు, రాజుగుణములఁ దలఁచువారు వానికూరిరత వానింగొట్టిన దనువారుఁ, గృష్ణుఁ డన్యాయము చేసెననువారు వాసుదేవుఁడు జగద్రక్షణార్థమై న్యాయమే చేసె ననువారు రాజుల బంధించిన నీతని కేమి యనువారునై పలువిధములఁ బ్రసంగించుచుఁబోవువారలకుఁ దొలఁగుచు వచ్చువారికి దారియిచ్చుచు నిసుక చల్లిన రాలనట్లు గుంపులు కూడిరి.

అంతట సహదేవుఁడు బాష్పాకులితలోచనుఁడై వజ్రరాతుఁడు, రత్నఖేటుఁడు ననుమంత్రులు తన్నుబట్టి నడిపింప దుఃఖవశమున నడుగు కదలపంజాలక యెట్టెటో యచ్చోటికి వచ్చి చిరకాల రాజ్యభారము వాయుటకోయన నేలంబడి పెద్దనిద్దురవోవుచున్న తండ్రికళేబరముం గని దుఃఖముపట్టఁజాలక యాపీనుంగుపైఁబడి కన్నీటిసోనలచే నాతని రక్తసిక్తమగు మేను దడుపుచు నిట్లని విలపించె. "హాతండ్రీ! మహారాజాధిరాజ! త్రిలోకైక భయంకర! ఎంతలేసి మూర్ధాభిషిక్తులును నీయాన దాట వెఱతురుగదా? సకలప్రపంచంబు నీపేరువిన్న గడగడ వడఁకుచుండును. అంతటిదుర్నిరీక్ష్య ప్రభావంతుఁడ వగు నీవు నేఁ డతిదీనముగ ధూళిధూసరమైన

కటికినేలఁ బవ్వళించితివి. అయ్యో! నావంటి యదృష్టహీనునకు నిన్నుఁబోలు బంగారుకొండవంటి తండ్రిదక్కునే! తండ్రీ! రాజ్యాంగ సంరక్షణ జూడవేమి? వీఁడె వజ్రిరాతుఁడను మంత్రి వచ్చియున్నాఁడు. కనువిచ్చి చూడవేమి? మీచెలియండ్రి కేమి దిక్కు చెప్పితివి? అనాథయైన రాజ్యలక్ష్మి నాకేల? నీవులేని జగమంత యులేనియట్లు తోఁచుచున్నది. కటకటా! నేనింక శత్రుఁడనైతినే? ఆతేజము నామహాసత్త్వము నారాజనీతి యెందుబోయె? కృష్ణు సనేకపర్యాయములు పరాజయము నొందించిన యీదక్షిణహస్త మిటు ధూళిఁబడనిచ్చుట న్యాయమే? హా! కేతకీదళమా! మగధరాజ్యలక్ష్మికి వైధవ్యము కలుగునని నీవు తెచ్చినవార్త నిక్కువమయ్యె. హా! యెంతపాపపువేళ నాలేఖవచ్చెనో! తండ్రి, నీయసమయమున నాకంధకారము కన్నులఁ గప్పినది. నేను నీతోంటివైభవమును నేఁటి దురవస్థయుఁ జూచి భరియింపఁజాల" నని బిట్టున వగచి నేలమూర్ఛిల్లె. వానియాలాపములు విని వజ్రిరాతాదులు దుఃఖించిరి. కృష్ణార్జును లిరువుర నేత్రములనుండి బాష్పబిందువులు గిరిగిరఁ దిరుగఁదొడఁగె. ఇంతలో సేవకు లరుదెంచి మూర్ఛిల్లిన సహదేవునకు శైత్యోపచారములు నడిపి వానిం దేర్చిరి. కరుణాసముద్రుఁడైన వాసుదేవుఁడు కనికరమునఁ జేసి తన మనసు కరఁగి నీరైపోవ వడివడి సహదేవుని కడకుఁబోయి వాని దనవిశాలబాహువుల నెత్తికవుఁగలించుకొని సమాశ్వాస వచనములతో నిట్లనియె. "కుమారా! నాకతమున నీవు తండ్రిలేనిబిడ్డవైతివి. అతనింగూర్చి నీవంటిప్రాజ్ఞుఁడు వగవంబనిలేదు. నీతండ్రి మహావైభవమునఁ జిరకాలము మహీతలమును బాలించి యకుంఠిత విక్రమమున ధాత్రీశ్వరులఁగెల్చి జయలక్ష్మిం జేపట్టి యనేకాధ్వరములు నేసి వేలుపులం దనిపి మగఁటిమిఁ జూపి తుదకు వీరపురుషోచిత మైన పదవి నొందినాఁడు. దుష్ప్రవ

ర్జనమును కూరిరతయు నుండుటంబట్టి నేనాతని శాసింపవలసె. నా మేనమామనే నేను జంపుకొనలేదే? నీజనకుని నిధన మొందించితి నని నన్ను నీశత్రునిగా భావింపకుము. కంసుంజంపి యుగ్రసేనుం జేపట్టితి. నీవు సన్మార్గుఁడ వగుటచే నాకాప్తుండవు. తనజనకుం జంపెనను క్రోధంబుం బోదోసి తొల్లి యంగదుఁడు రాముని చెలిమిఁ జేసినట్లు నీవును నాసఖ్యమును నెఱపుము. నీకు భయములేదు. నేను నీవాఁడను. నీతండ్రికి నగ్నిసంస్కారము చేసి పారలౌకిక క్రియలు నిర్వర్తించి పుత్రశబ్దము సార్థకము జేయుము" అనియాదరింప సహదేవుఁడు శాంతించి తండ్రికగ్ని సంస్కారముఁ గావించె. శవముతోఁ గృష్ణభీమార్జునులుఁ బౌరులును మంత్రులును జని జరాసంధునిఁ గథావశేషుని గావించి వచ్చిరి. ఉత్తరక్రియలు నెఱపి శుచియై పితృఋణము దీర్చిన పిదప వాసుదేవుఁడు సహదేవునితోఁ దండ్రిచే బంధితులైన రాజుల విడువుమని యానతిచ్చె. ఇచ్చిన నాతఁడు తత్క్షణము కళానంద చంద్రపాల జయసేన ప్రముఖులను నజ్జయసీశ్వర ప్రముఖులగు నన్యరాజన్యులను బంధమోక్షితులను జేసి జగదానందము జేసి వాసుదేవుని దయకుఁ బాత్రుఁడయ్యెను.

పాములవాండ్రపెట్టెలలోఁ బడిన మహాసర్పములట్లు కత్తెర బోనులం బడిన బెబ్బులులయట్లు బంజరములఁ జిక్కిన పక్షులట్లు నింతకాలము చెఱలోనుండి కృశించి వివర్ణవదనులై యసహాయులై పసపడలి తేజమెడలి కన్నులలోఁ బ్రాణములు నిల్పుకొనియున్న రాజకుమారులు బంధనముల నుండి మోక్షితులై వచ్చి యొక్కరొక్కరుగ వాసుదేవుని చరణారవిందములకు వినయ మెసంగ నమస్కరించి భక్తి మనముల సందడింపఁ జేతులు జోడించి జయజయధ్వానములు సెలఁగ నార్పుచు దమపాలిదాత యగు నాపురుషోత్తము నిట్లని నుతించిరి. "నారాయణా! అచ్యుతా! ముకుందా! మహీ

భారము డీలుపడఁజేయు తలంపున యాదవాన్వయ పయోధిచంద్రుఁ డవై యుదయించిన వైకుంఠనాయకుండవు. సనకసనందన సనత్కుమారాది నిత్యముక్తులకు నెన్నఁదరముకాని నీమహిమము మేము గొనియాడనేర్తుమే! కరుణారసము వెల్లిగొలుపు కేగింటి చూపులు చల్లదన ముట్టిపడు నీవదన చంద్రమండలము మాతాపత్రి యములఁబాపె. బంధమోక్షణము భవబంధమోక్షణము నీక్షణము మాకయ్యె. తపములు దానములు యజనములు పుణ్యకర్మములుగావించియు వేయిజన్మములకయిన నెవ్వని నెంతధన్యులు గాంచఁజాల రట్టిభగవంతుఁడు నారాయణుఁడు మాకయాచితముగదర్శనంబిచ్చె. తల్లులకై మఱుగుబిడ్డలు బిడ్డలకై వగచు తల్లులు సతులకై కందు పతులు పతులకై సొక్కు సతులు నేఁడుగదా కలసికొని సుఖించు భాగ్యము నీకటాక్షమున నబ్బె. హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిప రావణ కుంభకర్ణ ప్రముఖులఁ దెగటార్చిన నీకోప వహ్ని జరాసంధ మహారణ్యమును భీమాపదేశమునంజేసి కాల్చె. మాకు జరాసంధునిచేత ఘోరమరణము దప్పించి ప్రాణము లొసంగిన దేవా నమస్కార" మని నుతియించి నిల్చిరి. నుతించిన రాజులందఱం గనుంగొని కృష్ణుఁడు వారి వారి పేరు లరసి దేశములనెఱిఁగి తెలిసికొని యాదరించి కూర్చుచుండఁ బనిచి గౌరవించి కళానందుఁ జేరఁబిల్చి దగ్గఱఁ గూరుచుండఁ బెట్టుకొని నెమ్మనమున నిమిరి "వత్సా! మగధరాజ్యలక్ష్మికి వైధవ్యము, నీకుఁ గళ్యాణము నేకకాలముననే గదా జరుగవలయును. అందొక్కటితీఱె. రెండవది చేయించి యిటనుండి యరిగెద" నని చంద్రిపాలుం జూచి, పూజ్యుఁడయిన నీవు నీకూఁతురు పెండ్లి యిచ్చవచ్చినట్లు చేసికొనవచ్చుఁగదా! యని జయసేనుఁ గుశల మడిగి మోక్షితులగు రాజులఁ గళానందునివివాహ మగువఱకు నచ్చటనుండఁ బనిచె. చంద్రి

పాలుఁడు తనకూఁతుఁ జూడఁబోయి కౌఁగిలించుకొని యించుకసేపు వగచి యామెందోడుకొని యింటికరిగెను. కళానందుఁడు తల్లికడకుఁ బోయె. జయసేనుఁ డింటికిఁజని మంచము పట్టిన తండ్రికి జవితాశఁ గల్గించె. తారావతియానంద మేమని వర్ణింతును. అనంతరము వాసుదేవుఁడు కళానందునివివాహ మాపందిళ్ళలోనె జరుపవలయు నని సహదేవునితోఁ జెప్ప నతఁడు నల్లెయని ప్రయత్నములు చేయింపఁ దొడఁగెను.

ఇరువదియొకటవ ప్రకరణము.

వాసుదేవుఁడు గిరివ్రజపురముఁ బ్రవేశించిన గడియ మొదలు రణార్ణవునకు శరీరమునం దొకవిధమైన కంప ముదయించె. అందుచేతఁ గృష్ణుఁడు తన్నుఁ జూచినమాత్రమునఁ దనప్రాణములఁ బుచ్చుకొనునని భయంపడి యాతని కంటఁబడక యొదిగియొదిగి తిరుగుచు నాతఁడు దూరమున నగపడినతోడనే బ్రాహ్మణుని గన్నఛండాలునిభంగి నెంతయు దవ్వరుగుచుఁ దనతండ్రి మరణమునకు, సంతకన్నఁ దనవివాహవిఘ్నమునకుఁ జాటుచాటున గుళ్ళియేడ్చుచుండెను. జరాసంధున కగ్ని సంస్కారములు జరగునాఁడు వెంటఁ జన్నవారందఱు కూర్చుండినచోటఁ గూరుచుండక వాసుదేవునివలని భయమునఁ దనమిత్రబృందముతో వెలివానివలె దూరమున నొకచెట్టునీడం గూరుచుండి కాలగతి యంత యద్భుతముగ మాఱినందులకు నెంతయుఁ బొక్కఁ జొచ్చెను. సౌందర్యతిలక పేరు తలఁపునఁ బాఱినప్పుడు మహామోహమును, జరాసంధునినామము మదికిఁ దవిలినతఱి మహాదుఃఖమును, యాదవునిఁ దలఁపున నిలిపినయెడ మహాభయము

ను బొడమి మూఁడును మూఁడుదయ్యములై వానిని బీడింపఁజొచ్చె
ను. కృష్ణునివలని భయముమాట యటుండ వానికిం గ్రొత్త యా
పద యింకొక్కటి సంభవించె. మున్ను జరాసంధుఁడుజీవించియున్న
నాఁడు, తనమాటయే శాసనముగఁ జెల్లినదినములలో నిరపరాధు
లపై నేరములు కొండెములుచెప్పి పెక్కుకొంపలఁదీసి యనేకుల
ప్రాణములు తీయించినవాఁడగుట నట్టివాండ్రిందఱు మున్ను రాజు
నకోడి నోరెత్తలేక నేఁడు తమప్రాతపగలు రవులఁజేసి, కసి దీర్చు
కొనఁ దలఁచి రణార్ణవుఁ డొంటరిగాఁ జిక్కనేని తుదముట్టింతమని
ప్రతినలు గైకొనిరి. ఆశపథములు విని రణార్ణవుఁడు భయమ్ము
మ్మక్షుంగులుగాఁగ నిలు వెడలక, లోననెవ్వరైన బలాత్కారము
నఁ బ్రవేశించి చంపుదురోయని రాత్రిళ్లు నిదురింపక యన్నము
హితవుగఁ దినక వెనుక నొనర్చిన పాపముల ఫలముగ మనసు చిం
త యను నిప్పులు బొర్లుచుండ నొకవిధమైన భూలోకనరక మనుభ
వించు చుండెను. మునుపటిరాజు జీవించియున్నప్పుడు వానికి జడిసి
రణార్ణవునికి సర్వసమ్మానములు నెఱపి గావించిన మంత్రిసామంత
దండనాయకాదులు, పౌరులు నేఁడు వాఁడువచ్చి యెంతసేపువేచియు
న్న దర్శనంబీయక, యిచ్చిరేని మాటలాడక, యాడిరేనిఁ దత్క్షణమ
వాని నవల కంపి తమకుఁ గలతిరస్కారభావముం బ్రకటింపసాగిరి.

తండ్రి కుత్తరలక్రియలు దీర్చి సహదేవుఁడు శుచియైనవెనుక
రణార్ణవుఁ డాతనిజూడఁబోయి రాజమృతికి వగచి ప్రసంగవశ
మున వానితో నిట్లనియె. "అయ్యా! మనమిరుగురము నన్నదమ్ము
లము. నీతండ్రిగారు నాకర్ధరాజ్య మొసఁగుదుమని వాక్రుచ్చినారు.
నాసాయము నీకుండుట నీరాజ్యమునకు శ్రేయస్కరము. నాకుమం
త్రిపదము దయసేయుము. అది యటుండఁ దండ్రి తలపెట్టినపని
కొడుకు నిర్వర్తించుట పితృభక్తి గలవానికి ధర్మముగదా! నావి

వాహము మీయప్ప తలపెట్టి యదిముగియకమున్న నాభాగ్యలోపమున వాసుదేవునిమాయఁ బడిపోయె. కావున నీవు సౌందర్యతిలకను నాకిప్పించి పెండ్లిసేయింపవలయునని ప్రార్థించెద" నని యింక నేమోమో చెప్పఁబోవుచుండ నాపలుకు సహింపక సహదేవుఁడు కోపోద్దీపితవదనుఁడై "ఓరిమూర్ఖుఁడా! కులహీనుఁడవు నీవు నా తమ్ముఁడవా? నీకర్ధరాజ్యము మాతండ్రియిచ్చునుగా! నీకోరిక లింత దూర మున్నవని యెన్నఁడెఱుఁగ. నీకు మంత్రిపదము కావలయునా! నిన్నుమంత్రిం జేసికొనుట మాగొంతుఁ గోసికొనుట. నీసాయమపేక్షించుట కౌరవితోఁ దలఁగోకుకొనుట. పరములేని నీనాలుక కలిమునఁ గాదె సత్పురుషులు బరదెలఁబడిరి. నీకతమునఁగాదె మాకు మావారికిఁ బలుసిలుగులు సంభవించె. నిన్నుదేశమునుండి వెడలనడుపక నిలుపుటయే మహోపకారము నీప్రాణము తీయకుండుటయే నీకుఁ గళ్యాణము పేరిలక పొమ్ము చాలుచాలు" అనవుడు రణార్ణవుఁడు భయంపడి చిన్నవోయిన మొగముతోఁ గనుదోయినుండి బాష్పములురాల నేడ్చుచు మాఱుమాటాడక యింటికింజనియె. కళానందుఁడు తల్లిఁ గలిసికొని, సౌందర్యతిలక తల్లిదండ్రులంగలిసికొని తమవివాహముహూర్త మెప్పుడెప్పుడని తమముచ్చటలు మనసులోఁదలఁచుకొనుచు నువ్విళులూరుచు గడియ యేడుఁగాదినము యుగముగాఁ గడపుచుండిరి.

జరాసంధుఁడు మృతినొందిన నాఁటిరాత్రియె మోహినియంతిపురముఁబాసి యదృశ్యమయ్యె. కోరకకాణభూతులు తమతమగుడ్డియు మూఁగయుఁ దమ్మువిడిచిపోవ యథేచ్ఛముగా నగరమంతయుఁ దిరుగసాగిరి. పౌరులు కొండలు వారింబలిచి మీయంగవైకల్యమెట్టుపోయెనని యడుగ వారు భగవంతుఁడగు వాసుదేవుఁడు మాదైన్యముఁజూచి మాకువైకల్యము దొలఁగునట్లు వరమిచ్చెనని యుత్తర

ముచెప్పిరి. జయసేనుఁడు బంధనిర్ముక్తుఁడై మనోవైకల్యవిముక్తుఁడై యింటికరిగెనేకాని తారావతింగూర్చిన యనుమానము వాని మనసునుండి పాయదయ్యె. జయసేనుఁడు కళానందుఁడు మిత్రులగుటం జేసి బంధముక్తులైన మఱునాఁడు కలిసికొని తమతమ కష్టసుఖములకుఁ గారణములు చెప్పుకొనుచుండఁ బ్రసంగవశమున జయసేను డిట్లనియె. "మిత్రుఁడా! ఏవిధముననో నే నెఱుఁగను గాని మా యింటికి మొగలియాకుజా బొకటి రాజలేఖ తెచ్చె. దానిని నాకడనుండి దొంగలించి యెవ్వరో రాజున కిచ్చిరి. నే నాకుట్రలో నున్నవాఁడ నని రాజు నన్ను బాధించె. అందు జరాసంధమరణము సూచింపఁబడుటచే నాతని కలుక వొడమి యట్లు చేసె." అని నవ్వుచుఁ గళానందు డిట్లనియె. "మిత్రమా! ఆజాబు సౌందర్యతిలక నిమిత్తము నేనే వ్రాసితిని. పూలవర్తకుఁడైన రోహణకున కిమ్మని యొకసన్యాసి కిచ్చితిని. అతఁడు రోహణకున కిచ్చె. వాఁడు దానిని బూలచెండులో నిమిడ్చి సౌందర్యతిలక దాసియగు నాగవల్లి కిచ్చె. అదిదాని నెవ్వనికో విక్రయించినదఁట. కొనినవాఁడు దానిని మీదాసి కీయఁబోలు. అది రణ్ణార్ణవుఁడు మాయింటనుండి దొంగిలించుకొనిపోయి రాజున కీయనోపు. ఇదియెల్ల నిక్కమని నాకుఁదోఁచెడు" నని చెప్ప జయసేనుఁడు సంతసించి తెలివొందిన మొగముతో మిత్రుని వీడ్కొని గృహమునకుఁ జని తారావతింబిలిచి "సుందరీ చిరకాలమునుండి నామనసునం బీడించుచున్న యనుమానము తీఱె. అకలంక చరిత్రవైన నిన్ననినమాటలకు నన్ను సైరింపుము. మొగలియాకు చరిత్రమంతయుఁ దెలిసినది సుమీ" యని కుమారు రాజసేను నెత్తి ముద్దాడి రాజలేఖ నూఱార్చి కడుసుఖముగ నుండెను. కృష్ణుఁడు సహదేవుఁడుఁ గూరుచుండి యానాఁడు రాత్రి మాటలాడుచుండఁగ నెవ్వఁడో యొక సేవకుఁడు కడువేగమున వచ్చి

వారియెదుట నిల్చె. దీపముల వెలుఁగున వాసుదేవుఁడాతని నానవాలుపట్టి "ఓరీ! కుశీలవా! యెప్పుడు వచ్చితివి? పాప మాయిందుమతి వార్త లేమి? దురాత్ముఁడైన శిశుపాలుఁడామెను బలాత్కారమునఁ బెండ్లియాడెనా?" అని యడిగె. అడుగుటయు వాఁడు వినయమునఁ జేతులుజోడించి యిట్లనియె. "దేవా! దేవరవారి వేగులవాఁడు కుశీలవుఁడు బ్రదికియుండ నంతమాట పుట్టునే? హేమానతిం జూడవలయునని వంకబెట్టి చందనపురమున కామెయు నేనును బోతిమి. అది నిజముకా వగచి శిశుపాలుఁడు మమ్మనిపె. మేము చందనపురమునకుఁ బోక ద్వారకానగరమున కరిగితిమి. అట దేవరవారు లేరని యింద్రప్రస్తమున కరుగ నచ్చుటను మీరు లేకునికి నేనిందువచ్చితిని. ఇందుమతిని యుధిష్ఠిర మహారాజుగారు సగౌరవముగ నందు నిలిపి కడు జాగరూకతతోఁ జూడవలయునని ద్రౌపదీదేవిగారి కప్పగించిరి, ఆమె యటఁ గుశలినియై యున్నది." అని విన్నవించుకొన్న కుశీలవునింజూచి నందకుమారుఁడు చిఱునగవువెలయ "నవురా! నీవెంతకయినం దగుదువురా! మంచిపని చేసితివి. నీవీశుభవర్తమానము కరభమహామునీంద్రునకుఁ దదాశ్రమమునకుం బోయి విన్నవించి యటనుండి యింద్రప్రస్థపురమునకుఁబొమ్ము." అని యానతిచ్చెను. కుశీలవుఁడు రెండడుగులు సాగిపోయి మరలవచ్చి "దేవా! చెప్పమఱచితిని. ఆయిందుమతి ద్వారకలో నున్నపుడు మీకు దగ్గఱచుట్టముఁ బ్రద్యుమ్నునకుం బాల్యస్నేహితుఁడునగు మన యశోధరునిపైఁ జిత్తము నిల్పినది. అతఁడు నీమెం జూచిన దాదిగ మదనబాణపీడితుఁడై యున్నవాఁడు. మీఁద దేవరచిత్త" మని మనవియొనర్చుకొని తనదారిం బోయె. అంతలోఁ గారాగృహాధికారివచ్చి సహదేవుని కంజలి యొనర్చి నిల్చియిట్లనియె. "మహారాజా! తండ్రిగారు కొన్నినాళ్లక్రిందట నిర్హేతుకముగ బిచ్చమెత్తుకొను ముసలివాని నొక్కని వాసుదేవు చా

రులలో నొక్కఁడనితలంచి బాధించిరి. చెఱసాలలోనికివచ్చినదాదిగ వాఁడు రోగపీడితుఁడై యొక్కముహూర్తము క్రిందట మరణము నొందినాఁడు. సెలవయ్యెనేని యగ్నిసంస్కారముఁ గావించెద" మని చెప్పి సహదేవుఁ డించుక విచారించి దిక్కుమాలినవానిఁగూడ మా తండ్రి బంధించి చంపెఁగా! వాఁడు మతిలేనివాఁడు. నిరపరాధుఁడు. పాపమని జాలినొంది వానిదహనమునకు సెలవిచ్చె. పౌరు లామరణ వార్త విని యాబాలగోపాలము వగచిరి.

మఱునాఁడు చంద్రపాలుఁడు మౌహూర్తికులఁ బిలిపించి కుమార్తె వివాముహూర్తము పెట్టించి ప్రయత్నము సేయందొడఁగె. రణార్ణవునకు సౌందర్యతిలకకు మున్ను జరాసంధుఁ డెచ్చటఁబెండ్లి సేయనిశ్చయించె నాచోటనెకళానందుని వివాహముగూడనెఱపుమని వాసుదేవుఁడు చంద్రపాలున కానతిచ్చె. అతఁ డందుకు సమ్మతించె. సౌందర్యతిలక సర్వవిధముల సంతోషితస్వాంతయైయుండి తనచెలిమి కత్తెయగు నాగవల్లి తలఁపునకు వచ్చుటంజేసి రాగలతికతో నాలత కూన యిట్లనియె. "ఓసీ! ఈసమయమున నాగవల్లియున్న నెంతబాగుండునె! మొదటినుండియు మాయిరువుర సమీపము నదియెంత మనసుపడి కోరెనో యంతదవ్వయి పోయె. మొగలియాకు వారికెంగాని దానికై పోయిన నాగవల్లి రాదయ్యె" నని యించుక గంటఁదడి వెట్టి తమచెలిమి కారణము, నాగవల్లి మాటలసొంపు, దానిచమత్కృతిఁ దలంచి వగవసాగెను. ఆమెంజూచి రాగిలతికయు వగచి యూరకుండుమని యూరార్చి కన్నీరు కొంగునఁదుడిచెను.

ముహూర్తము సమీపించుచుండఁ గళానందుఁ డానందసాగరమునం దేలె. రణార్ణవుఁడు దుఃఖార్ణవమున మునింగె. పౌరులందఱు మహానందభరితులైరి. వివాహమునకుఁ బూర్వమునఁ జంద్రపాలుఁడు కూఁతుఁ బెండ్లికూఁతుంజేసి చుట్టముల నెచ్చెలుల నాప్తులఁ

బిలిచి విందొనర్చె. నాఁటిరాత్రి సౌందర్యతిలకయు రాగలతికయు మేడపైఁగూర్చుండి పెండ్లిముచ్చట లాడుకొనుచుండ వడివడి మేడమెట్లెక్కివచ్చి యొకపడఁతుక వారి కట్టెదుటనిల్చె. ఆనెలంత లావడఁతుకంజూచి నాగవల్లి నాగవల్లియని పిలిచి యిరువురును లేచి యొకమాటె దానిం గౌఁగిలించుకొనిరి. అద్భుతానంద రసమువలన నుదయించిన పారవశ్యత యొకయింత తమ్ము విడిచినపిదప శరీరములు తెలియుటయు బ్రదికి ప్రాణములతో వచ్చితివేయని రాగలతికయు, నింతకాల మెందుంటి వేమి పాటుపడితివి, నాకతమున నీకెన్నిచిక్కులు సంభవించెనోగదాయని సౌందర్యతిలకయుఁ బలుకరించిరి. నాగవల్లి వారినిద్దఱిఁ గూర్చుండఁ బనిచి నేను సుఖముగ నున్నదాన, కష్టములంతగాఁ బడలేదు. పడినవన్నియు సార్థకములయ్యె. ఇంతకును మొగలియాకు ద్వారకకేనో లేదో యని యడిగెను. ఆమాటకు రాగలతిక యిట్లనియె. "పాప మాయోగిని కటాక్షమున మొగలియాకులభించె. ఎవ్వఁడో జాతవేదుఁడను నాతని సహాయమున మనకళానందుఁడు బ్రతికెనఁట! వారలిద్దఱుఁ బెండ్లికి వచ్చిన సంతోషముగ నుండును." అనుటయు నాగవల్లి యిట్లనియె. "ఆయోగిని మీకుఁ బరమోపకారమొనర్చె. జరాసంధునియొద్దనుండి మాయోపాయమున మొగలియాకును ముద్దుటుంగరముఁ దెప్పించి రణార్ణవుని భంగపుచ్చి యాకుమీకుఁ బంపి యుంగరము జాతవేదునకిచ్చి పంపె. వాఁడది గైకొని శిశుపాలునికిం జూపి జరాసంధుఁడు కళానందుం దోడితెమ్మనెనని బొంకి యాయంగుళీయక మానవాలుచెప్పి నీపాణివల్లభు నీవలకుం దెచ్చి కూడ శిశుపాలుఁడు పంపిన సేవకులసందడి నర్ధరాత్రమునఁ బులిపులి యని భయపెట్టి పలాయితులంజేసి కళానందుని ద్వారకకుంగొనిపోయి మరల నిటకుంబంపె. అచ్చట నిందుమతియను కన్యకకుఁగూడ హాని లేకుండ జాతవేదుఁడు హేమావతీవ్యాజమున శిశుపాలునికంట దుమ్ము

గొట్టె. ఆయిందుమతి యిప్పుడింద్రప్రస్థమున నున్నదఁట" అనియా
మె చరిత్రముకూడ వారలకుం జెప్పెను. ఆచరిత్రములకు వారాశ్చ
ర్య మొందుచుండ నాగవల్లి మరలనిట్లనియె. ఈవిషయమున యోగి
నికి జాతవేదునకు నందనందనుఁడు సాయమై వేగులవాండ్రగు కోరక
కాణభూతులను యోగినికిని, గుణీలవుని జాతవేదునకు సాహాయ్యము
గానంపె. యోగిని నీకుఁ గేతకీదళమిచ్చుటయే కాక మఱియొక
మహోపకారము గావించె. యొకటి దినమున నిన్ను రణార్ణవుని
కిచ్చి పెండ్లిసేయ సర్వప్రయత్నములు జరగెఁగదా! అనాఁడు కళ్యా
ణమంటపముఁ దగులఁ బెట్టించి వివాహమాపినది యోగినిగాక యె
వ్వరను కొంటివి? అదియొక టననేల ? ఇంక వేయిపనులు నామె
చేసెను. ఆవియెల్ల నింతకుమున్ను కళాసంధుని కెఱింగించి యాతని
నానంద సముద్రమునఁ దేలించితిని. జాతవేదుని దలంచి యాతఁడు
సమస్కరించి తలప్రాణమయిన నాతని కీయ సిద్ధముగ నున్నవాఁడు
సుఁడీ" యని చెప్ప సౌందర్యతిలక యద్భుతమునొంది మనసున భ
క్తియు విశ్వాసమును బెల్లుబ్బి పైకిరాఁ జేతులు జోడించి యిట్లనియె.
"అమ్మా! భగవతీ! యోగినీ! నీవు మాతల్లివి. నీఋణము నా
శరీరము కోసియొసఁగినఁ దీఱునే? ఎంతలెంతకష్టములు నానిమిత్తమై
పడితివి. అహహా! జాతవేదా! నాకు నిజముగ సోదరుఁడవునీవె.
నీవను తెప్పమూలమునఁ గటా ప్రాణేశ్వరుఁడు శిశుపాలుఁ డను
సముద్రమును దాఁటుట. నాపాలి దైవములు గదా . వారిరు
వురు. ! నాగవల్లి ! ఇంత కాలము నీ వెందుంటివే " యని
పలికి యూరకుండె. రాగలతికయు నదియేమిచెప్పునో యని చెవి
యొగ్గి శ్రద్ధతో వినుచుండ నాగవల్లి యిట్లనియె "ఇంక నిజము
దాఁపనేటికి మీకుఁ దెలియజేయకుండమన్న సంతోషము పొంగి
తనంత హృదయముపట్టక వెలికివచ్చుచున్నది. అంతంత యద్భు

తములు జేసిన యోగినినినేనె. కళానందుని విడిపించిన జాతవేదుఁడ నునేనె. ఇందుమతిని గట్టెక్కించిన హేమావతిని నేనె. ఇప్పుడు మరలవచ్చిన నాగవల్లిని నేనె. నేను నేనే" యని చెప్పి తలవంచుకొని కూర్చుండెను. రాగలతికయు సౌందర్యతిలకయు నామె పలుకులు నమ్మినవలయునో లేదో యెఱుఁగక నిశ్చేష్టులయి యుండిరి. నాగవల్లి వారి వైఖరింజూచి "అమ్మా! నాఁడు నేను నీ యెదుటఁ బ్రతినచేయలేదా? ప్రతినలో నున్నదానికన్న నెక్కుడు కార్యములు నివర్తించి కృష్ణునితో నాలోచనము సల్పి, శిశుపాలుని భంగపెట్టి, రణార్ణవుని మోసపుచ్చి, నీప్రాణములు దక్కించి నీహృదయేశ్వరు నుసుఱులు రక్షించి కేతకీదళము నీకిచ్చి కృతార్థురాలనైతి. ఇదిగో జరాసంధుని ముద్దుటుంగరము చూడుఁడీ" యనిమీఁదవైవ వారదియెత్తిచూచి కథయంతయు నిజమని నమ్మిరి. సౌందర్యతిలక తన నెచ్చెలిపై యింతింత యనరాని మక్కువయు విశ్వాసమును జూప దానిం బిగ్గఁ గౌఁగలించుకొని "చెలీ! నానిమిత్తము నీకెన్ని కష్టములు గలిగినవి. నిజముగ నీకు వేయిసంవత్సరములుదనుక దాసినయ్యుఁ దీర్పఁజాల. మగవారలయిన నిర్వహింపరాని దుర్ఘటకార్యముల నవలీల నిర్వహించితివి. నాప్రాణము నీయది. యర్థము నీయది. నీవ నాదైవము" వని నుతించియాదరించె. అనంతర మందఱు బహుసల్లాపములు జరపి నిద్రించిరి.

ఇరువదిరెండవ ప్రకరణము.

అంతట సకలజనానందకరముగఁ బ్రభాతమయ్యె. సహదేవ మహారాజు తానొకపట్టపుటేనుఁగను సకలాలంకారములు చేయించి

బంగరుపటంబారి వేయించియందుఁ బట్టుపరుపులు పఱపించికళానందు సందెక్కుమనియె. మున్నుదుర్గంధభూయిష్ఠమయిన ముసలియేనికపై నెక్కిదీనాననుఁడయి తిరిగినవీథులలోనె విలాసవంతుఁడయి సుందరాననుఁడయి పెండ్లికొడుకయి శివికఁ బౌరులు వెంటరా నూరేగి కల్యాణమంటపమునకు వచ్చె. అందు సహదేవమహారాజును, యాదవ పాండవ సింహులును సకలమంత్రులు, సామంతులు, దండనాయకులు, పరిచారకులు, దాసదాసీజనములు, బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రాచారకులు, విద్వాంసులు, వైణికులు, గాయకులు, నటులు, చుట్టములు, నెచ్చెలులు, నాప్తులు, సందఱుఁ దత్తదుచితాసనములఁ గూరుచుండి వివాహ మహోత్సవముఁ జూచుచుండిరి. రాగలతిక నాగవల్లి మొదలగు చెలిమికత్తెలు, పేరంటాండ్రు ముత్తయిదువులు వెంటరా సౌందర్యతిలక సిగ్గునఁ దలవంచుకొని సకలభూషణశోభితుఁడై సాక్షాన్మన్మధుని వపువున భాసిల్లు మగనిసోయగము గ్రేగంటిచూపులఁజూచి తనియుచు వివాహమంటపముం బ్రవేశించెను. కళానందుని చూడ్కులు, మనసు, ప్రియురాలివశముగా మేను మన్మధవశముగా హస్తములు పురోహితుని చేతికిచ్చి కీలుబొమ్మలాగున నాతఁడు చేయించుదైవారాధనలు చేసె. అందఱియెదుటఁ జంద్రపాలుఁడు పసిఁడి పళ్లెరమందుఁ గళానందుని పాదారవిందములుంచి తనభార్య కనకకలశముతో నిర్మలోదకము వోయఁ గడిగి సాలంకృతకన్యాదానముజేసి ధన్యుఁడయ్యెను. కళానందుఁడు సౌందర్యతిలక పాణిగ్రహణముచేసి యన్యోన్యకరస్పర్శనమువలన నానందపారవశ్యము నొందిరి. అనంతరము ధారుణీదేవియుఁ జంద్రపాలుఁడు నానందబాష్పములు విడువ వారిరువురు ముత్యాలతలబ్రాలొండొరులమీఁద నొకరినిమించి యొకరు వోసికొని రూపలావణ్యముల వయోవిభవములఁ విద్యాగుణములఁ బరస్పరానురాగముల నొకరికొ

కరు తగియున్న కతనఁ గొడుకుం గోడలింజూచి ధారుణీదేవియుఁ గూఁతునల్లునిజూచి చంద్రపాలుఁడు సట్టివియ్యములంజూచి సకలపౌరజనములు, వారింజూచి కృష్ణభీమార్జునులును అందఱంజూచి సహదేవ మహారాజును సంతసించిరి. ఆయైదుదినములు వచ్చినవారెల్లరు నాటలు, పాటలు, నృత్యములు, వాద్యములు చూచి విని సంతసించి విందు లారగించి వధూవరుల దీవించిరి. అనంతర మాదంపతులకు సంధానమహోత్సవము జరిగె. మదనారాతికైనఁ గోరిక లుదయింపఁజేయునట్లు సింగారించి. యంతఃపురముమేడపై గదిలోనం బ్రవేశించి యాదంపతులు పూవుసెజ్జల మేనులుచేర్చి చిరమన్మథాగ్ని చల్లబడునట్లు పన్నీరు మంచిగంధము మేనులంజల్లి పూసికొని మనస్సు వచ్చినట్లు కన్నులకఱవుదీఱ నొండొరులరూపములం జూచికొని చిరకాలవియోగజనితకంపమువోవ బిగియాఱుకౌఁగిళ్ళ సనఁగిపెనఁగి యెడలేని ముద్దులం దనిసితనిసి మహాభోగసౌఖ్యములం దేలి మదనసామ్రాజ్య మనుభవింపఁ దొడంగిరి. ఆగాటంపుమక్కువ లాతనివోనికోర్కు లాకారణములేని యలుక లానిలుకడలేనిపట్టుదల లాసింగారపుంబందెము లాచిత్రప్రసంగము లాహాయలులు వర్ణింప సమకట్టుటకన్న ననుభవింపుఁడని వారి నొంటరిగ విడిచి యూహించుకొమ్మని చదువరుల విడిచి యనంతరకథాకథనమునకుఁ బోవుటుచితము.

మఱునాఁడు వాసుదేవుఁడు భీమార్జునులతోఁగూడ పయనమై తన్ననుప వచ్చిన సర్వజనములను వీడ్కొని కళానందునిచేయి సహదేవునిచేతికిచ్చి యప్పగించి చంద్రపాలుని సన్మానించి సహదేవుం గవుంగిలించుకొని రాజనీతి నేర్పి పురజనుల కభయమిచ్చి రాజభక్తిబోధించి భీమార్జునసహదేవులకు సఖ్య ముండునట్లు నొక్కి చెప్పి జరాసంధు రత్నకాంచనమయమైన తేరుపై నెక్కి వెడలెబం

బంగరుపటంబారి వేయించియందుఁ బట్టుపరుపులు పఱపించికళానందు సందెక్కుమనియె. మున్నుదుర్గంధభూయిష్టమయిన ముసలియేనికపై నెక్కిదీనాననుఁడయి తిరిగినవీథులలోనె విలాసవంతుఁడయి సుంద రాననుఁడయి పెండ్లికొడుకయి కీవితోఁ బౌరులు వెంటరా నూరేగి కల్యాణమంటపమునకు వచ్చె. అందు సహదేవమహారాజును, యా దవ పాండవ సింహులును సకలమంత్రులు, సామంతులు, దండనాయ కులు, పరిచారకులు, దాసదాసీజనములు, బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వై శ్య శూద్రాచారకులు, విద్వాంసులు, వైణికులు, గాయకులు, నటు లు, చుట్టములు, నెచ్చెలులు, నాప్తులు, సందఱుఁ దత్తదుచితాసన ములఁ గూరుచుండి వివాహ మహోత్సవముఁ జూచుచుండిరి. రాగ లతిక నాగవల్లి మొదలగు చెలిమికత్తెలు, పేరంటాండ్రు ముత్తయి దువులు వెంటరా సౌందర్యతిలక సిగ్గునఁ దలవంచుకొని సకలభూష ణశోభితుఁడై సాక్షాన్మన్మథుని వడువున భాసిల్లు మగనిసోయగము గ్రేగంటిచూపులఁజూచి తనియుచు వివాహమంటపముం బ్రవేశించె ను. కళానందుని చూడ్కులు, మనసు, ప్రియురాలివశముగా మేను మన్మథవశముగా హస్తములు పురోహితుని చేతికిచ్చి కీలుబొమ్మలా గున నాతఁడు చేయించుదైవారాధనలు చేసె. అందఱియెదుటఁ జంద్రపాలుఁడు పసిఁడి పళ్లెరమందుఁ గళానందుని పాదారవిందము లుంచి తనభార్య కనకకలశముతో నిర్మలోదకము బోయఁ గడిగి సాలంకృతకన్యాదానము జేసి ధన్యుఁడయ్యెను. కళానందుఁడు సౌంద ర్యతిలక పాణిగ్రహణముచేసి యన్యోన్యకరస్పర్శనమువలన నానం దపారవశ్యము నొందిరి. అనంతరము ధారుణీదేవియుఁ జంద్రపాలుఁ డు నానందబాష్పములు విడువ వారిరువురు ముత్యాలతలబ్రాలొం డొరులమీఁద నొకరినిమించి యొకరు వోసికొని రూపలావణ్యముల వయోవిభవములఁ విద్యాగుణములఁ బరస్పరానురాగముల నొకరికొ

కపు తగియున్నకతనఁ గొడుకుం గోడలింజూచి ధారుణీదేవియుఁ గూఁతునల్లునిజూచి చంద్రపాలుఁడు నట్టివియ్యములంజూచి సకలపౌరజనములు, వారింజూచి కృష్ణభీమార్జునులును ండఁటంజూచి సహదేవ మహారాజును సంతసించిరి. ఆమైదుదినములు వచ్చినవారెల్లరు నాటలు, పాటలు, నృత్యములు, వాద్యములు చూచి విని సంతసించి విందు లారగించి వధూవరుల దీవించిరి. అనంతర మాదంపతులకు సంధానమహోత్సవము జరిగె. మదనారాత్రికైనఁ గోరిక లుదయింపఁ జేయునట్లు సింగారించి. యంతిపురముమేడపై గదిలోనం బ్రవేశించి యాదంపతులు పూవుసెజ్జల మేనులుచేర్చి చిరమన్మథాగ్ని చల్లబడునట్లు పన్నీరు మంచిగంధము మేనులంజల్లి పూసికొని మనస్సు వచ్చినట్లు కన్నులకఱవుదీఱ నొండొరులరూపములం జూచికొని చిరకాలవియోగజనితకంపమువోవ బిగియారుకౌఁగిళ్ళ నసఁగిపెనఁగి మెడలేని ముద్దులం దనిసితనిసి మహాభోగసౌఖ్యములం దేలి మదనసామ్రాజ్య మనుభవింపఁ దొడంగిరి. ఆగాటంపుమక్కువ లాతని వోనికోర్కు లాకారణములేని యలుక లానిలుకడలేనిపట్టుదల లా సింగారపుంబందెము లాచిత్రప్రసంగము లాహాయలులు వర్ణింప సమకట్టుటకన్న ననుభవింపుఁడని వారి నొంటరిగ విడిచి యూహించుకొమ్మని చదువరుల విడిచి యనంతరకథాకథనమునకుఁ బోవుటుచితము.

మఱునాఁడు వాసుదేవుఁడు భీమార్జునులతోఁగూడ జయనమై తన్ననుప వచ్చిన సర్వజనముకు వీడ్కొని కళానందునిచేయి సహదేవునిచేతికిచ్చి యప్పగించి చంద్రపాలుని సన్మానించి సహదేవుం గవుంగిలించుకొని రాజనీతి నేర్పి పౌరజనుల కభయమిచ్చి రాజభక్తిబోధించి భీమార్జునసహదేవులకు సఖ్య ముండునట్లు నొక్కిచెప్పి జరాసంధు రత్నకాంచనమయమైన తేరు నెక్కి వెడలెబం

ధమోక్షితులైన రాజులు వారివెంటఁజనిరి. అట్లు బయలుదేఱి గోపాలుఁడు భూపాలక పరివారముతో నింద్రప్రస్థముఁజేరి తమరాక మున్నె యుధిష్ఠిరునకుఁ దెలుపుమని కొరకకాణభూతుల నంపె. యుధిష్ఠిరుఁడును మహానందమున మఱఁదినిదమ్ముని నెదుర్కొని వారలదీవించికవుఁగలించుకొనిజరాసంధసింధురముందెగటార్చినయాదవసింహబుద్ధిబలమును బాండవసింహబాహుబలమును, నగ్గించిగిరివ్రజపురవిశేషములంజెప్పుకొనుచునాదినముం గడపిరి. మఱునాడుయదుకుంజరముయుధిష్ఠిరుఁజూచియిట్లనియె. "రాజేంద్రా! చేయఁదగినపనిఁజేసితిని. ఈజగత్కంటకుఁడు తీరుటచే నిఁకశిశుపాలాది శత్రువులు నాచేతిలోనివారు. నీవింక రాజసూయము నారంభింపుము. నీ నలువురు తమ్ములనలుదిక్కులకు దిగ్విజయయాత్ర మంపుము. జరాసంధబంధితులైన రాజులు మావలన ముక్తులయిరి. వీరల వీరిదేశముల కనిపి రాజసూయమునకు రమ్మని యానతిమ్ము. యజనమునకుం దగుచోటు లరసి శాలలు నిర్మించి సంభారముల సమకూర్చి బ్రాహ్మణులను జుట్టములఁ బిలువనంపి సిద్ధముగ నుండుము. ఇందుమతిని నాతోడం దీసికొని పోయెదను. మేమందరము మరలనచిరకాలమున వచ్చెదము మాకు సెలవొసంగు"మని వీడుకొని ద్వారకానగరమునకుం జని పురజనులెదుర్కొనిగౌరవింప నగరుజొచ్చి రుక్మిణిం బిలిచి యిందుమతిం జూపి "దేవీ! ఈబాలిక కొన్నినాళ్ళ క్రిందట నిటకువచ్చియున్నపుడామె చరిత్రము నీవు వినియె యుందువు. ఈమెకాఁపురము గిరివ్రజము కాని యిచ్చట నే నరసినంతవఱకు నీమెచుట్టములే లేరు. కావున నీమెను మనబలఁగములోఁ గలిపికొనవలయును. మనయశోధరుచిత్తము దీనియందు హత్తినదట. వీరలకు వివాహమెచ్చటఁ జేయవలయు" అని యిందుమతిం జూచి "బిడ్డా! నీవు వగవకుము. నా చుట్టము నైతివి. నీకు రుక్మిణితల్లి, నేను జనకుఁడను." అని యూడ

ర మొలుకుపలుకుల నామె కభయ మొసఁగి మఱునాఁడు కార్తాం తికుల రావించి సుముహూర్తము నిర్ణయించె. అనంతర మొక్క పుణ్యదినమున నిందుమతీయశోధరుల వివాహము మహా వైభవముతో వాసుదేవుని నగరుననే వర్తిల్లె. యదుభోజవంశజులు రాజబంధుస మేతులై మహాసంతోషముతో నాదినములు గడపిరి. కరభమహా మునియుఁ దద్వివాహమునకువచ్చి యిందుమతికిఁ గలిగిన కష్టముల కు వగచి యామె నాలింగనముజేసికొని దీవించి యాపెండ్లిదినము లందులఁడి మరల నాశ్రమమునకుం జనియె.

అటులయుధిష్ఠిరుఁడు బంధమోక్షితులైన రాజులం దమతమ దేశముల కనిపి భీమార్జుననకులసహదేవుల దిగ్విజయముజేసి రాజు లగెల్చి ధనరాసులం దెమ్మని పంచె. ఆవీరచతుష్టయము చతు స్సాగరములనడుమనున్న సకలదేశములకు సేనాసమేతులై యరిగి మూర్ధాభిషిక్తులనోడించి కప్పములంగ్రహించి ధనసంచయముం గూ ర్చుకొనివచ్చి ధర్మజుపాదారవిందముల కర్పించి కృతకృత్యులైరి. అనంతరము యాగము నిమిత్తమువచ్చు సకలసామంతమహీపాలు రకు నివాసయోగ్యములగు ననేకగృహములును బసులకు గుఱ్ఱము లకు నరదములకుఁ దగు పందిళ్ళును, సేవకులకు దాసదాసీజనములకు ననుకూలములగు నిలయములను, జుట్టములకు నెచ్చెలులకు సౌఖ్య దాయకములైన మందిరములకును, నాటపాటలకు వేడుకలకుఁ దగు తావులను, బ్రాహ్మణోత్తముల స్నానపానజపహోమాదుల కను కూలములగు పవిత్రప్రదేశములును, యాగము నిర్వర్తింపఁబడుట కు శాస్త్రోక్తప్రకారము బహువిధాగారములును, సైన్యములు వసి యించుటకు విశాలపటకుటీరములును, బ్రాహ్మణభోజనములకు వం టలకు విరివియైన పర్ణశాలలును నిర్మింపఁబనిచి యుధిష్ఠిరుఁడు చుట్ట ముల, స్నేహితుల బ్రాహ్మణులఁ దక్కిన రాజలోకంబులఁ బిలువ

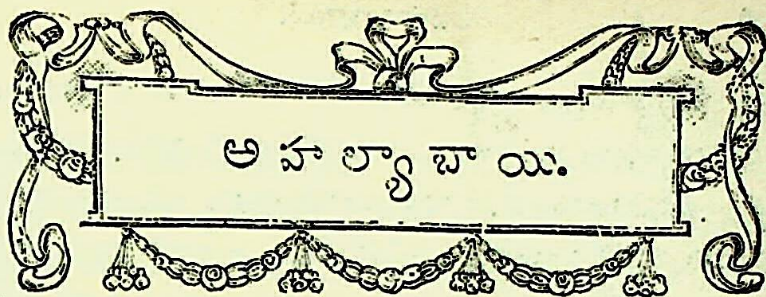
నంపె. వేదములవతరించినట్లు షడంగములు మూర్తులు గైకొన్నట్లు శాస్త్రము లాకారములు దాల్చినటుల వసుమతీచక్రమునం గల బ్రాహ్మణులు యాగము నిర్వర్తించుటకు ఋత్విజులు సధ్వర్యులు నుద్గాతలు నుపద్రష్టలు హోతలు మొదలగువారు నరుదెంచి రాజుచే సన్మానింపం బడిరి. శిఖండిద్రుష్టద్యుమ్న ప్రముఖ కుమారులతో ద్రుపదుండురాం బాంచాలదేశము వారెల్లరు తరలివచ్చిరి. ఉగ్రసేన వసుదేవ బలదేవ సాత్యకి సంకర్షణ కుమారప్రముఖులగు వృద్ధులను సాంబప్రద్యుమ్నాది కుమారులను యశోధరాదిబంధువులను, రుక్మిణి, సత్యభామ, జాంబవతి, మిత్రవింద మున్నగువారును వారిలో నిందుమతియు వెంటరా వాసుదేవుండు బయలుదేఱిన వారితో, ద్వారకానగరమంతయు వచ్చె. భీష్మబాహ్లీక సోమదత్త భూరిశ్రవాదులగు కురువృద్ధజనులతోడను, గృపద్రోణాశ్వత్థామలతోడను, దుర్యోధన దుశ్శాసనాదికుమారసంతతితోడను, గర్ణాదియాప్తవర్గముతోడను సింధుగాంధార రాజప్రముఖులగు చుట్టములతోడను ధృతరాష్ట్రుండు వెడల హస్తిపురమంతయు నెడలివచ్చె. కళానందాదులతో సహదేవ మహారాజును, జరాసంధమరణమునకు నిందుమతి వివాహమునకుం జంతించుచు శిశుపాలుండును సకలమహీమండలమును వచ్చి యింద్రప్రస్థపురముజేరి యుధిష్ఠిరునిచే సన్మానమునొందిరి.

వచ్చినచుట్టములను స్నేహితులను నాయాకార్యములందు నియోగించి ధర్మరాజు రాజసూయము జేయుటకు ద్రుపదరాజకన్యతో దీక్షవహించె. బహువిధాద్యహోమముల న్వేలుపులం దనియించి, షడ్రసోపేతాన్నముల భూసురులం దృప్తినొందించి సన్మానములరాజుల నమ్మదితాంతరంగులం గావించి దానముల నేలవేల్పులదరిద్రదశ బాపి బహుమానముల మిత్రుల్లం జుట్టముల సంతోషింపం

జేసి, యామహారాజు జన్నము సేయుచుండె. పవిత్రమంత్రవాద
ములు, బ్రాహ్మణాశీర్వాద నినాదములు బహుజనులమాటలరొద
లు, వందిమాగధవైతాళికుల యభివాదములు బ్రహ్మాండములునిం
డె. ఆసమయమున, లోఁబడిన సామంతులు, సటకురానిరాజులు, స
రివెట్టని ధారుణీశ్వరులు, మ్రొక్కనిభూపాలురుఁ దనియనిబీదలు, వా
సములొందని భూసురులు, సంతసింపనివారుఁ గానరారైరి. ఆయజా
తశత్రుఁ డాసమయమున దీపకళికలంబోలె ధగధగవెలయు బహు
రత్నయుక్తాలంకారకిరీటము మస్తకమునలంకరింప హారకేయూరాది
భూషితుఁడయి నిజకీర్తియుఁబోలె భాసిల్లుదువ్వలువలఁ దాల్చి యి
రుగడల భీమార్జునులు ధవళచామరములిడ నకులసహదేవులు ఛ
త్రములనిడ సాత్యకిధృష్టద్యుమ్నులు సమస్తమూర్ధాభిషిక్తుల నామ
ధేయకీర్తనములతో మ్రొక్కింప వారికిరీటమాణిక్యకాంతులు తన
యడుగుఁ గెందామరలయరుణకాంతులనినుమడించి నీరాజనమొసంగ
వివిధదేశాగతులు వినయసంభరితులై యర్పించుకానుకలు, కట్నము
లు, రతనములు, ధనసంచయము శిరఃకంపములఁ గ్రేకంటిచూపుల
మన్నించుచు సర్వబంధుజనము మహాసంతోషమొంద స్నేహితులు
ప్పొంగఁ బాంచాలుఁడు కూఁతునల్లుంజూచి సంతసింపఁ గొడుకుల
యౌన్నత్యమునకుఁ గుంతి యానందబాష్పములు విడువఁ గురుకుల
ము మహౌన్నత్యదశంబ్రాపించెనని భీష్మబాహ్లీకులు ముదితులుగా,
శిష్యులపరితాపములకుఁ గృపద్రోణులహృదయములు జల్లఁబడ ని
ర్విశేషిత శత్రుమండలుఁడై నిరుపమానపరితాపుఁడై వ్యాసనారద
పరాశర మార్కండేయ ప్రముఖులగు మునిగణము, కౌరవులు యా
దవులు పాంచాలురు మాగధులు చైద్యులుఁ దక్కినరాజులుఁ గొలువ,
పెక్కుగట్టులనడుమఁ బొల్చు మేరువట్లు తారకామధ్యమున వెలయు
చంద్రునివలెఁ బ్రమథగణ సమేతుఁడయిన శంకరుచందమున దిక్పా
లకులనడుమఁబొల్చు మహేంద్రునట్లు భూలోకదేవేంద్రుఁడయి వీర
నారాయణుఁడై నల హరిశ్చంద్రుల మఱపించుచు .రాజతేజముబ్ర
తేజముగుమికూడునట్లు మహావిభవమునఁ గొలువుదీర్చియుండె. య

జ్ఞాంతమున నర్ఘ్య మెవ్వరికీయఁదగునని యుధిష్ఠిరుఁడు భీష్మునడు గనాతఁడు వాసుదేవుఁడర్ఘ్యమందుకొన నర్హుఁడని పలికె. అ పుడుసకలరాజలోకము వీక్షింప సహదేవుఁడు కృష్ణున కర్ఘ్యమొ సఁగె. సహజవైరమున శిశుపాలుఁ డదియోర్వక మహాకోపమున యుధిష్ఠిరు నాక్షేపించి గంగానందను నిందించి గోపాలదేవుందిట్టి యుద్ధసన్నద్ధుఁడయ్యె. చక్రధరుఁడు మహాక్రోధమున రాజచక్ర ము చూచుచుండ శిశుపాలశిరచ్ఛేదము చేసె. రాజులు గడగడవడఁకి జయజయధ్వనుల నందకుమారుం బొగడిరి. రాజసూయము, ప్రశాం తవిఘ్నమై, కురుకుల క్షేమకరమై, సర్వజనానందకరమై, భూత ప్రీతిదాయకమై, ప్రవర్తిల్ల యుధిష్ఠిరుఁడు ద్రౌపదీమహాదేవియు నవభృథస్నాన మాచరించి వచ్చినచుట్టములు రాజులు వారివారి దేశ ములకనిపిరి. మాగధసహదేవులు కళానందునితో గిరివ్రజమునకుఁ బోయి సుఖముగనుండిరి. యశోధరునితో వాసుదేవుఁడు ద్వారకాన గరముజేరె. కళానందునిరాజభక్తికి విద్యావైభవమునకు బాహు బలమునకుమెచ్చి సహదేవుఁడు వానిం దనమంత్రిగాఁ జేసికొనియె. కళానందసౌందర్యతిలక లత్యంతసౌఖ్యమున నొండొరులపైఁ బూర్మ లు నానాఁటికి హెచ్చి హాయిగ నుండిరి. వాసుదేవుని యనుగ్రహ మువలన నిందుమతియు యశోధరుఁడును నేకొఱంతయు లేకుండ సు ఖించిరి. రణార్ణవుఁ డొకనాఁ డొంటరిగ నెందో పోవుచుండ వాని ప్రాతపగతుఁడెవ్వఁడో వానింజంపిపగదీర్చుకొనియె. యుధిష్ఠిరమహా రాజు వాసుదేవుని బుద్ధిబలము తనకు మంత్రియైయుండ నలువురిత మ్ములబాహువిక్రమములు తనకుఁ బెట్టని నాలుగుకోటలుగాఁగఁ బ్ర కృతిజనానురంజనముగఁ గురువృద్ధజన సమ్మతముగఁ గువలయానం దకరముగఁ బ్రజాపాలనము సేయుచు సుఖముగనుండెను.

సమాప్తము.

అహల్యాబాయి.

మొదటి ప్రకరణము.

మహారాష్ట్రదేశమునకుఁ గస్తూరితిలకమువలె నలరుశ్రీపుణ్యపత్తననగరము భయంకరశాసనుం డగు శ్రీపేష్వామాధవరాయనిపాలనము నందుండుటచేఁ జోరకిరాతభీతి లేక తన్నగరవాసులందఱు హాయిగా గుండియలపైఁ జేతులువైచికొని నిద్రించుచుండిరి.

ఆహాహా! రాత్రి సకలజంతుసంతతికి నపారనిద్రాసుఖము నొసంగుమహోపకారి యయ్యు మదనపీడితులకును, విచారవిమగ్నులకును, పాపకర్ములకును గంటికిఁ గూర్కు రానీయక నాలుగుజాముల కాలమును నపకారియై యుండునుగదా! అయినను సర్వరహస్యములను దనకడుపున నిడుకొని కన్నతల్లివలెఁ గాపాడునట్టిది రాత్రియే గనుక దురాచారులకే గాక మానధనులకుఁ గూడ నది యుపకారి యగు. ఆనాఁటిరాత్రి నగరమంతయుఁ గాలపురుషుఁడు వైచినసమ్మోహనాస్త్రములచేత బద్ధమై పరవశత్వంబు నొందెనేమో యనునట్లు ప్రాణంబులు బరమేశ్వరునకును, నర్థంబులు రాజసేవకులకును, సంరక్షణార్థ మప్పగించి నిద్రించుచుండెను. వేయికన్నులతో సర్వేశ్వరుండు రక్షింపఁ దమపని యేమున్నదనియో, నియమితకార్యంబుల మఱచియో, యవిలంఘనీయ మగునిద్రాదేవి కెదురాడనేరకయో, రాజభటులుఁ గూడ నెక్కడివారక్కడ నిద్రించుచుండిరి. తమఃనియం

నత్యంతశ్రద్ధాళువులు కొందఱుభీరులు గస్తీ తిరుగుచు ననుమానము
నిద్రవచ్చునప్పుడు స్తంభముకకో గోడకో చేరంబడి కునికిపాట్లుపడుచు
నట్టిట్టు బనిచేయుచుండిరి. నగరమునందలి దీపము లన్నియు నొకటి
తరువాత నొకటి క్రమముగ నాఱిపోయెను. ఆరాత్రి యొక బాలిక
దీపములు పెట్టినదిమొదలు పలుమాఱు తనపెరటితలుపుం దెఱచుచు
మూయుచు మాటిమాటికిం దనముద్దుమొగము బాటసారుల కగపడు
నట్లు తొంగితొంగి చూచు చుండెను. జాముఱాత్రి యైనతరువాత
నొకమాఱట్లు చూచి వీథిలోనికి రావలె నని గుమ్మములో నడు
గిడ నిద్దఱుబాటసారు లాదారినేఁగుచుండిరి. అందుచేత నామె చెంగున
లోనికింజని తలుపు మూసెను. మఱిరెండుసారు లట్లు గృహమువెడ
లిపోవఁ బ్రయత్నించుచుండ నొకమాఱు తల్లి మేల్కని యామెస్థితి
నింగూర్చి పరీక్షించి యామెను బండుకొనఁ జేసెను. రెండవమాఱు
తనచిన్నతమ్ముఁడు నిద్రలో దుస్స్వప్నముం గని యేడ్చుటచే నాతని
నూఱడింపవలసివచ్చెను. రెండుజాములరాత్రియైన వెనుక ద్వారము
వెడలి యాసుందరివచ్చునప్పటికిఁ దన కెదురుగ నరుగుపై నిద్రించు
రాజభటుఁడు "పోకుపోకు జాగ్రత్త" యని పలువరించెను. రహస్య
కృత్యములఁ జేయువారు ప్రపంచమునందలియన్నియంశములుఁదమ
విషయమే యనుకొందురుగాన నీమె యామాటలకు వెఱచి యిలు
వెడల సాహసింప దయ్యెను. తుద కీ కన్య రేయియంతయు నిదుర
లేకయే నిష్కారణముగ భ్రమపడి యింకఁ దనకుఁ దగుసమయము
లభింప దనుకొనుచుండ జాముకోడి 'క్కొక్కొరో' యని కూసి యా
మెకు మఱింతవిచారమును గలిగించెను. అయినను నామె తనప్రయ
త్నమును మానక కడపటిసారి తలుపుందెఱచిచూడ వీథి నిర్మానుష్య
మైయుండెను. ఇంటనందఱుం బెల్లవాఱుజామున వీచుమందమారుత
ములు తమ్ము సోఁకుటచే గాఢనిద్రం దేలుచుండిరి. అదితగినయదనని

మదినెఱిఁగి యాసుందరిమార్గమెఱుఁగుటకుఁ దనకెందుకన్నులందక్క-దక్కినశరీరాంగములనెల్లఁగప్పు మేలిముసుంగుధరించుకొని గృహావరణముదాఁటి యీవలఁబడి తనకోరిక క్రేళ్లుదాఁటుచుండినట్లై తనగమనంబును నతివేగమై యుండునట్లు నడచి తాను నిర్ణయించుకొనిన స్థానమునకుం జనుచుండెను. అపుడు చీకఁటి పూర్ణముగ నున్నను నాకాశ మను పాలవెల్లిని విలాసార్థము గట్టిన పాదరసపుబుడ్డీవలెఁ దోఁచిన వేఁగుఁజుక్క మినుకుమినుకు మని వెలుతురు నిచ్చుటచేతను ధాళధళ్యమగు మేలిముసుఁగు తనయొంట నుండుటచేతను నామె కితరులు, నితరుల కామెయు నగపడు చుండిరి. ఇట్లు కొంతదూరమాయింతి నడచినడచి యెవ్వరో మనుష్యు లాత్రోవను వచ్చుచుండుటచేఁ గొంతతడ వొక యరుగుపైఁ గూరుచుండి మరలఁ దనప్రయాణము సాగింపఁ గొంత నడచి నాలుగుసందులమొగదగ్గఱ దనగమ్యస్థానమునకు దారి యెఱుఁగక నిలుచుండెను. అపుడు తనముం దిరువదియైదు సంవత్సరములయీడుగల మనుష్యుఁడు నడచిపోవుటఁజూచి యొంటరిగా దీర్ఘాలోచన మొనర్చుచు శిరమున వెల్లపాగయు, వెల్లదేహమునఁ దెల్లయంగరకాయు ధరించి మెల్లఁగాఁ బోవునొకలేఁబ్రాయపువానిఁ గనుఁగొని చకచక వానివైపునకు నడచి చల్లఁగ వాని వీఁపునఁ జేయివైచెను. అదివఱకు నిర్మానుష్యమగువీథిని బోవు నీపురుషుఁ డీచల్లనిహస్తస్పర్శముచే నులికిపడి తిరిగి చూచి యెదుట మబ్బుమఱుంగున మసలుమెఱుంగు తెఱంగున ముసుంగుమఱుంగున మెలంగునంగనం జూచి యాశ్చర్యపడి యామెతో మెల్లఁగ, “నీ వెవ్వరిదానవు? నాతో నేమిపనియున్నది?” యని యడిగెను. ఆమెయు మృదూక్తులతో, “నాపేరెందుకు? భవానీదేవిదేవాలయమునకుదారి నీవెఱిఁగినచోఁ జెప్పుము. నేనటకుఁ బోవలయు” నని ప్రత్యుత్తర మొసంగ వాఁడును, “నీయెదుట నాచెట్టుచాటున నొకమేడయున్నది.

ఆమేడ కావలిదే భవానీదేవాలయ"మని చెప్పి యట్టిసమయంబునఁ జీఁకటి యనిశంకింపక, దురాచారులకు వెఱవక, కావలివాండ్రకు జంకక యతిసాహసముతో నొంటరిగఁ బయనము సేయుచున్న యామె తెగువకు మెచ్చుకొనుచు నామెపైఁ గన్నులు నిగిడ్చి నిలువఁ బడెను. ఆమాటలు వినఁబడినతోడనే యన్నెలంత యాదేవళమువంక కరుగుచుండెను. ఆసుందరి యాలయమునం దెవ్వరినిమిత్త మేపని కయి చనుచున్నదో తెలియఁగోరి మన తెరువరి యామె వెనువెంటఁ దగిలి యామెచేఁ గనుగొనఁబడకుండ నడచుచుండెను. ఆమె యాలయమునఁజేరి మూసియున్న కవాటములు గుభాలునఁ ద్రోసి లోనికిఁజని దేవియున్న గుడితలుపులయొద్దకుంబోయి నిలిచెను. గర్భాలయపుతలుపులు మూయఁబడినందున నామె ముహూర్తమాత్రము యోచించి గుడియెదుట నేల సాష్టాంగ నమస్కార మొనర్చి తన మొగ మానడిగడపపై మోపి కొంచెము సేపు వెక్కివెక్కి యేడువ సాగెను. ఈనడుమ వెంటవచ్చినయబ్బాలుఁడును బాలికస్థితికిఁదొంటి కంటె నక్కజపడుచు తెప్పవాల్పక యామెనుజూచుచు నొకమూల నామెచే లక్షితుండుగానట్లు కూరుచుండెను. ఊరడించువారులేనందున దుఃఖము వెంటనే యుపశమిల్లెను. బాలిక తేలికయగుహృదయముతో నచ్చటినుండి యిట్లనెను. "అమ్మా! భవానీ! జగన్మాత! తండ్రిలేనిబిడ్డను నన్నిటుచేయుట నీకు ధర్మమా? ఇప్పుడు నామనస్సున కిష్టము లేనియీకార్యముఁ జేయుటకంటె నన్ను జంపినైన రాదా? ఈకార్యమునుండి తొలఁగు మని యాయమ్మకు నేల తోఁచునట్లుచేయవు? తల్లీ! నామనోరథము నెఱవేఱ దేని నాకు విషమేగతి. ఆమాట నీకే దక్కఁగలదు. నాసాహసము నీవెఱుఁగనిది కాదుకదా!" యని పరిపరివిధముల నమ్మహాదేవిని బ్రార్థించి తెల్లవాఱు చుండుటచేఁ దన్నెవ్వరైనఁ గనుఁగొందు రేమోయని

మరల గృహమునకుఁ దనవారు మేల్కొనకమున్న రుగఁదలఁచిలేఁచెను లేఁచు చుండఁగా, "నీమనోరథము నెఱవేఱును భయపడకు" మని యొక యమానుషవచన మామెచెవులకు వినవచ్చినట్లయ్యెను. అందుచే సఫలీకృతమనోరథ నయ్యెదనని యామె సంపూర్ణోత్సాహము గలిగి గుడి వెడలి పదిబారలు వచ్చునప్పటి కావల నాలయమున నక్కనయక్కమాపఁడు సుందరిం గలిసికొని వచ్చుట కారంభించెను. తనరహస్యముల నాతఁ డాలకించె నేమో యని యామెదిగులుగొని యాతని నసూయతోఁ జూచుచుండ నావయసుకాఁడు పరవశుఁడై యామెహస్తముం బట్టుకొని, "సౌందర్యమంతయు సంపూర్ణముగ నీసొమ్మయినది. ఇఁక నేమివరములకై దేవిని బ్రార్థించుచున్నావు? నావంటివానిపై దయ యుంచు" మని యామెచేయి ముద్దుబెట్టు కొన యత్నించు చుండ నామె సహజముగ బలము గలదగుటచే స్త్రీసామాన్యమగు నధైర్యమును విడిచి చేయి విదలించుకొని కను లెఱ్ఱజేసి కోపముతో నాతనిఁగసరఁ బోయెను. కాని యాతఁ డామెను మరలఁ బట్టుకొని, "నాతో రా, నీ వెక్కడికి కరుగఁ గలవు. రా!" యని లాగఁ దొడఁగెను. పడుచుకన్నియ యగుతాను నిశాసమయమున నొంటరిగా వచ్చినందుకు విచారించి, విచారించినఁ గార్యము లేదని యరక్షితరక్షిణి యగు నాభవానీమాతం దలంచి హా! జగన్మాతా! యని గద్గదస్వరముతో నఱచెను. ఆయఱపు గుడియరుగుపై నిదురించుచు నప్పుడె మెలఁకువఁ గాంచిన యొకసన్న్యాసి విని "దురాత్మా! యెవండవురా! నీ" వని దగ్గఱకు వచ్చెను. వెంటనే యద్దురాత్ముఁ డంపు పిక్కబలముఁజూపి యదృశ్యుఁ డయ్యెను. సన్న్యాసి యామె నూఱార్చి యిట్లొంటరిగా రాఁగూడ దని చెప్పి యింటి దనుక సాయము జనియెను. ఆమె యిల్లుచేరి తనవారెఱుఁగ కుండ మెల్లన మంచముపైఁ బవ్వళించెను.

రెండవ ప్రకరణము.

హోల్కారు రాజ్యమునకు రాజధానియగు నిందూరునగరము నకు నేఁబదిక్రోసులదూరమున మాహూలా యనుపట్టణము కలదు. నిత్య కళ్యాణప్రదమగు పచ్చనియడవినడుమ నాపురముండుటచే నుద్యాన వనమందలి మేడలాగు ముద్దులు మూటఁగట్టుచు నుండుటయే కాక వ్యాధిగ్రస్తులకు నిరామయత నొసంగు నారోగ్యస్థానమై యలరు చుండును. దానికి మూఁడుక్రోసులదూరమున వింధ్యపర్వతసంబంధ ములగు కొండలచే నావరింపఁబడి యొకగూడెము కోటనడుమనున్న పల్లెవలె సురక్షితమై యుండెను. ఆపల్లె కులవృత్తివలన జీవించు గొల్లలకు నివాసస్థానమై వారికిఁ గామితసౌఖ్యప్రదాయిని యయి యుండెను. ఆగొల్లలచే భగవదవతార మని పూజింపఁ బడుచు మాహూలానగరవాసులచే స్వాగతానాగతవేది యగు మహర్షి యని యెన్నఁబడు నొకవృద్ధుఁ డుండెను. ముడుతలువడిన మొగమును, నాకు లన్నియుఁ బండి రాలినవెనుక మోడగుచెట్టువలె నున్నవయి వెండ్రు కలు లేకయున్న శిరస్సును, నాతఁడు కాలము దీఱినవాఁడని వేనోళ్ళఁ జాటుచున్నను నాతని యద్భుతదార్ఢ్యమును దంతపటిమయుఁ జెవుడు రామియు, గమనవేగమును, నతఁ డంత యీడుగలవాఁడా యని సందియము గొలుపును. కొంచెము రేఁజీకటి తప్ప నేత్రరోగముఁ గూడఁ బగటివేళ నెద్దియులేదు. కనులయెదుట బంధుగణ మెల్ల నశించుటయుఁ దనకుఁ జిరాయువు గలుగుటయుఁ జూచి యావృద్ధుఁడు తన ముప్పేట్లు గడచునని చింతించు టప్పుడప్పుడు కలదు. గాని మూఢభక్తిగల గొల్లలు మహానుభావుఁ డని వాని కఖిలోపచార ములు చేయుచుందురు. దిక్కులేనివారికి దేవుఁ డేదిక్కైనఁ జూపునుగదా! గొల్లలందఱు మహర్షులు వసియింపఁదగు పర్ణశాల

వలె నోకకుటీరమును నిర్మించి యందు దాతని నుంచిరి. శతవత్సర పూర్ణుఁ డయినను మనోబలము చెడనివాఁ డగుటచే రాజకార్యముల యందుఁ గూడ నతనియాలోచన మమోఘము. పూర్వకాలప్రసంగ ములు నెఱుఁగఁ గోరినవారును, గోత్రపరులం దలపెట్టి యవి నెర వేఱునో లేదో యనుసందేహము గలవారును నీవృద్ధు నడిగి వాని యిచ్ఛాప్రతికారము వర్తించుచుందురు. ఒకనాఁడు సాయంకాలమున గడి యరాత్రి యైన తరువాత నోకపడుచువాఁడు సత్యఋషియని ప్రసిద్ధి కెక్కిన వృద్ధునియొద్దకుఁ బాదచారియై వచ్చుచుండెను. వంపులు తిరిగి తుమ్మెదరెక్కలతో నెకసక్కెము సేయు మీసములసొగసును, నెడఁదనుదురుసోయగమును, జెవులస్పృశించుకొనలు గలకనలతీరును జక్కనివారిలోఁ జక్కనివాఁ డని యతనికి బిరుదునామము గలుగు టకుఁ గారణము లయ్యెను. యౌవన మంగసౌష్ఠవమును బరిపూర్ణము సేయ విద్య గుణసౌష్ఠవమును బూర్ణముఁజేసెను. చిన్ననాఁటనుండియు సాముకసరతులు చేయుటచే దండలు తిరిగిన భుజములును,విశాలవక్ష మును, మూర్తి నిస్తోత్రపాత్రముగఁ జేసినట్లులె విద్యవలనఁ గలిగినశాం తము, సువర్తనముఁ గీర్తిని సుజనస్తోత్రపాత్రముగఁ జేసెను. బలము నకుఁ గార్యములయందలిచలనము వానికి వన్నెఁ దెచ్చెను. చుట్టుజరీ గలమెట్టతలపాగాయుఁ బచ్చపట్టంగరకాయుఁ, దెల్లనిమడుపుదోవ తియు, వల్లెవాటుగ నిడ్డయుత్తరీయమును వానియలంకారమునసమా ప్తము చేసెను. ఆవన్నెకాఁడుసత్యఋషికుటీరమును బ్రాపించితలుపుం దోసి ప్రత్యుత్తరము రాసందున నచట నిలువఁబడి యుండెను. వృద్ధుఁడు లోన నెవరితోడనో గుసగుసలాడు చున్నట్లు శబ్దము విన వచ్చెను. ఆమాటలు వినఁబడకమున్నె శ్యామసుందరదత్తు మఱల తలుపుఁ దోయుటచే ఋషి తననిమిత్త మెవ్వరో వచ్చినారనిలోపల నున్నమనుష్యుని వెడలిపొమ్మని యానతిచ్చి తలుపుదీసెను. అంతట

వృద్ధుఁడు శ్యామసుందరుని రమ్మని పిలువ నాతఁడు కుటీరము వెడలి ముసుఁగువై చికొని చనుచున్న యతిదీర్ఘకాయుని మహాసత్త్వుని దేఁకి చూచుచు వెంటనే లోపలికిం జనఁ డయ్యెను. ఆపురుషుఁ డెవ్వం డయి యుండునా యని యోచించి శ్యామసుందరుఁడు లోనికింజని లెక్కకుమించిన చినుఁగులతో నేలవై వఁబడియున్న పాతకంబళము పై వృద్ధుఁ డొసంగిన యాతిథ్యమునకు సంతసించి కూరుచుండినతరు వాత వా రొకరితో నొక రిట్లు మాట్లాడిరి.

ఋషి.—నాయనా! నీవెవ్వరిచే నంపఁబడి నానిమిత్తమువచ్చి నావు? నీపేరు శ్యామసుందరదత్తు కదా ?

శ్యామ.—ఔను! రాధాకాంతరావుగారు మీదర్శనముచేసి యాయన మొన్న మనవిచేసినయంశమును గూర్చి మీరాలోచించితి రేమోయని తెలిసికొని రమ్మనిరి.

ఋషి.—(తలయూఁచి) ఆ! నేనావిషయమై యోచించినాను. తుదనెగ్గుట కష్టసాధ్యము.

శ్యామ.—కష్టమునకునేమి? వారి ధనము దినుచు మేమువారి పక్షమునఁ గష్టపడుదుము. శ్రమ కేమియు సంశయింపము.

ఋషి.—మీరెంతకృతజ్ఞతతోఁ బనిచేసినను నామె స్త్రీకదా. పురుషులపైఁ గక్షవహియించి తుదనెగ్గుట యసాధ్యము. నేనిట్టి వెన్ని చూచినాను! ఆమె జస్వంతరావు చెప్పినట్లు వినుట మంచిది.

అని యాతఁడు తనయభిప్రాయ మెఱింగింప దత్తునకు ముఖవి కాసము రవ్వంత మందమగుటఁ గనిపెట్టి ఋషి యాతనికి ధైర్యము కలుగునట్లు మరల "నయినను దైవము మనపక్షమున నున్నాఁడు. హోల్కారువంశమును మొదటనుండియు నెఱిఁగిననేను మనరాణిగెలు చునట్లు నాశీర్వచన మొసంగెద" నని హెచ్చరించెను.

శ్యామ.—అయ్యా! మీరు రాణిగారిపూర్వుల నెఱుఁగుదురా? మీవయ సెంత ?

ఋషి.—నావయ సెంతయున్నదో నేనెఱుంగను. సంగతులను బట్టి తెలిసికొనుము.

శ్యామ.—మీరు శివాజీమహారాజు నెఱుఁగుదురా?

ఋ.—సరి. సరి. నాకర్మముకాల. నేను శివాజి నెఱుఁగక పోవలెనా? ఆతఁడు మృతినొందునప్పటికి నేను బండ్రెండేండ్లవాఁడను

శ్యా.—శంభాజీ సాహూమహారాజులను జక్కఁగ నెఱుఁగుదు రని నేఁ దలంచుచున్నాను.

ఋ.—బాగున్నది. శాహు మొన్నటివాఁడు కాఁడటయే. నాకనులముందఱఁబుట్టి నాకనులముందఱ మృతినొందినవాఁడు.

శ్యామ.—ఔరంగజేబును మీరు స్వయముగా నెన్నఁడైనఁ జూచినారా?

ఋ.—అలంఘీరును జూచినారా యని యడుగుచున్నావా? అలంఘీరు సేనలతో యుద్ధముచేసినవా రెవరు? నేనుగానా?

శ్యామ.—పీష్వాబాలాజీ విశ్వనాథులఁ గూర్చి మి మ్మడుగఁ సక్కఱలేదు. వారందఱు మీకు లెక్కలేదు.

ఋ.—నిన్నటివాండ్రి సంగతి నన్నడిగెద వేమి? పూర్వాంశముల నేమయిన నడుగవలసినయెడల నడుగుము.

శ్యామ.—మలహారురావుహోల్కారుగారి బాల్యము మీరు చక్కఁగా నెఱుఁగుదురు కాఁబోలు.

ఋ.—మలహారురావు గాదు. ఆయనతండ్రియు నేనును మిగుల స్నేహితులము.

శ్యా.—అట్లయిన నూఱువత్సరములయీమధ్య మీ రెఱుంగని యంశములు లేవు. మీరు జాంబవంతునికన్న నేమాత్రమో కొంచెము పెద్దగాఁ గనుపించుచున్నారు.

ఋ.—ఎన్ని మెట్టెఁగిన నేమి? ఎంతవయస్సున్న నేమి? ఈ

వృద్ధుఁడు శ్యామసుందరుని రమ్మని పిలువ నాతఁడు కుటీరమునెడలి ముసుఁగునైచికొని చనుచున్న యతిదీర్ఘకాయుని మహాసత్వుని దేఱి చూచుచు వెంటనే లోపలికిం జనఁ డయ్యెను. ఆపురుషుఁ డెవ్వం డయి యుండునా యని యోచించి శ్యామసుందరుఁడు లోనికింజని లెక్కకుమించిన చినుఁగులతో నేలపై నఁబడియున్న పాతకంబళము పై వృద్ధుఁ డొసంగిన యాతిథ్యమునకు సంతసించి కూరుచుండినతరు వాత వా రొకరితో నొక రిట్లు మాట్లాడిరి.

ఋషి.—నాయనా! నీవెవ్వరిచే నంపఁబడి నానిమిత్తమువచ్చి నావు? నీపేరు శ్యామసుందరదత్తు కదా ?

శ్యామ.—ఔను! రాధాకాంతరావుగారు మీదర్శనముచేసి యాయన మొన్న మనవిచేసినయంశమును గూర్చి మీరాలోచించితి రేమోయని తెలిసికొని రమ్మనిరి.

ఋషి.—(తలయూఁచి) ఆ! నేనావిషయమై యోచించినాను. తుదనెగ్గుట కష్టసాధ్యము.

శ్యామ.—కష్టమునకునేమి? వారి ధనము దినుచు మేమువారి పక్షమునఁ గష్టపడుదుము. శ్రమ కేమియు సంశయింపము.

ఋషి.—మీ రెంతకృతజ్ఞతతోఁ బనిచేసినను నామె స్త్రీకదా. పురుషులపైఁ గక్షవహించి తుదనెగ్గుట యసాధ్యము. నేనిట్టి వెన్ని చూచినాను! ఆమె జస్వంతరావు చెప్పినట్లు వినుట మంచిది.

అని యాతఁడు తనయభిప్రాయ మెఱింగింప దత్తునకు ముఖవి కాసము రవ్వంత మందమగుటఁ గనిపెట్టి ఋషి యాతనికి ధైర్యము కలుగునట్లు మరల "నయినను దైవము మనపక్షమున నున్నాఁడు. హోల్కారువంశమును మొదటనుండియు నెఱిఁగిననేను మనరాణిగెలు చునట్లు నాశీర్వచన మొసంగెద" నని హెచ్చరించెను.

శ్యామ.—అయ్యా! మీరు రాణిగారిపూర్వుల నెఱుఁగుదురా? మీవయ సెంత ?

ఋషి.—నావయ సెంతయున్నదో నేనెఱుంగను. సంగతులను బట్టి తెలిసికొనుము.

శ్యామ.—మీరు శివాజీమహారాజు నెఱుఁగుదురా?

ఋ.—సరి. సరి. నాకర్మముకాల. నేను శివాజి నెఱుఁగక పోవలెనా? అతఁడు మృతినొందునప్పటికి నేను బండ్రెండేండ్లవాఁడను

శ్యా.—శంభాజీ సాహూమహారాజులను జక్కఁగ నెఱుఁగుదు రని నేఁ దలంచుచున్నాను.

ఋ.—బాగున్నది. శాహు మున్నటివాఁడు కాఁడటయే? నాకనులముందఱఁబుట్టి నాకనులముందఱ మృతినొందినవాఁడు.

శ్యామ.—ఔరంగజేబును మీరు స్వయముగా నెన్నఁడైనఁ జూచినారా?

ఋ.—అలంఘీరును జూచినారా యని యడుగుచున్నావా? అలంఘీరుసేనలతో యుద్ధముచేసినవా రెవరు? నేనుగానా?

శ్యామ.—పీష్వాబాలాజీ విశ్వనాథులఁ గూర్చి మి మ్మడుగఁ నక్కఱలేదు. వారందఱు మీకు లెక్కలేదు.

ఋ.—నిన్నటివాండ్రి సంగతి నన్నడిగెద వేమి? పూర్వాంశముల నేమయిన నడుగవలసినయెడల నడుగుము.

శ్యామ.—మలహారురావుహోల్కారుగారి బాల్యము మీరు చక్కఁగా నెఱుఁగుదురు కాఁబోలు.

ఋ.—మలహారురావు గాదు. ఆయనతండ్రియు నేనును మి గుల స్నేహితులము.

శ్యా.—అట్లయిన నూఱుసవత్సరములయీమధ్య మీరెఱుంగని యంశములు లేవు. మీరు జాంబవంతునికన్న నేమాత్రమో కొంచెము పెద్దగాఁ గనుపించుచున్నారు.

ఋ.—ఎన్ని యెత్తెఁగిన నేమి? ఎంతవయస్సున్న నేమి? ఈ

మెకు సాహాయ్య మొనర్పఁ గలిగితినేని నాజన్మము ధన్యతఁ గాం చుచు. కృతజ్ఞు లామెచుట్టును లేరు గనుక యామె నిరపాయమయిన స్థితిలో లేదు.

శ్యామ—(తొందరతో) ఎవరు కృతజ్ఞులు కారు?

ఋ—ఎవరును గారు. రాణోజి, బాలతురావు, గోమోజీ దక్కఁదక్కినవా రెవ్వరును గృతజ్ఞులుగారు. రాధాకాంతరావుగూడ మంచివాఁడని చెప్పవచ్చును.

రాధాకాంతరావు విషయములో ఋషి పలికిన సందిగ్ధవచన ములు శ్యామసుందరుని మనసునకుఁ గొంతవ్యాకులపాటు గలిగింప నదివఱకు దానుగన్నులారఁ జూచుచుండినదానికి నేఁడుచెవులార విన్న దానికిఁ గలవ్యత్యాసమునకుఁ గారణ మూహించుచుండెను. మూర్ఛ నొందినవానిముఖవైఖరి నవలోకించి ఋషి యేమో మరలఁ బలుకఁ బ్రయత్నించుచుఁ దనపెదవులఁ గదుపుచుండు నంతలోఁ గుటీరపుఁ వాకిట "అయ్యో! అయ్యో! నిష్కారణ మిద్దఱును జచ్చిపోవుచు న్నారు. రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు. కటకటా! ఆఁడుదికూడ దారుణ మగునాపదపా లగుచున్నది. రండి రండి" యని యెవఁడో యంగ లార్చుచుఁ బలుగెత్తసాగెను. కరుణార్ద్రహృదయుఁ డగుశ్యామసుంద రుఁడు యోగితో సంభాషణము మాని యోగియింట గోడపైనున్న ఒలుకకొయ్యకుఁ దగుల్పఁబడినవిల్లును నమ్ములంగొని మొలలోనున్న చిన్నకైజారు నూడఁబెఱికి యాస్థలమువంకఁ జనెను. ఋషి యార్త నాదముసేయు నాపురుషునిబిలిచి యాపదనొందినవా రెవ్వరని యడి గెను గాని వాఁడు పేరు జెప్పకయే దత్తును వెంబడించి పోయెను. అపుడు ఋషి తనలో "నీదినముననో రేపో యాత్రఁడు వచ్చునని తెలిసి నది. ఈయదృష్టహీనుఁడు వాఁడై యుండఁడు గద" యని వితర్కిం చుకొని యెద్దియుందోఁపమి నిటు నటు దిరుగులాడుచు నెందుచేతనో

యాస్థానమునకుమాత్రి మరుగక తామరాకులోనినీరుతీరునఁజటతట బరితపించుచుండెను.

మూఁడవప్రకరణము

రాఘోజీహోల్కారున కప్పటికి నేబదివత్సరములకంటె నొకటి రెండెక్కువ యుండునేకాని తక్కువలేవు. చిన్నతనమందు మలహారు రావుహోల్కారునకుఁ దమలపాకు చుట్టలు దుస్తు లందించు నీచసేవకకోటిలోనివాఁడై యాప్రభువు ననుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడై సైన్యమున నొకసరదా రయ్యెను. తెలివితేఁటలు గలమహారాష్ట్రుఁ డగుటచే నతిత్వరితముగా రాజ్యమున నున్న ముఖ్యోద్యోగస్థులలో నొక్కఁడై మలహారురావు చనిపోవునప్పటికిఁ బ్రధానవర్గములలో నొక్కఁడయ్యెను. ఈతఁడు సత్కులీనుఁడును సదాచారుఁడును గాకుండినను మిగుల ప్రజ్ఞగలవాఁడు. అందుయుక్తులకుఁ బెట్టినదిపేరు. మోసమున నితనిఁజెప్పి మఱియొకరిని జెప్పవలయును. అతఁడు సౌందర్యము లేనినల్లని మోటుమనుజుఁ డని చెప్పుటకంటె వానియాకారము వర్ణింపనక్కఱ లేదు. ప్రథమకళత్రము వియోగ మొందుటచే మరల వివాహమాడఁ బ్రయత్నించి తన ప్రియమిత్రుఁ డగు హరిహర పాండ్యాజీసహాయమున సౌందర్యరాశి యగు నొకకన్యం జేకొని మఱి కొన్ని రాజకార్యవిషయములగు నుత్తరములు సంగ్రహించుకొనియిం దూరునగరమునకు వచ్చుచుండెను. ఆరాత్రి యెట్లయిన మహాపురముఁ జేరవలయు నని నిశ్చయించి ప్రొద్దు వోయిన వెనుకఁ గూడ బయనమొనర్చుచుఁ దాము వచ్చునప్పటికి వంటకములఁ జేయించి

సిద్ధముగ నుండు మని దుండిరావు నంపెను. పల్లకియందుఁ బదునెని మిదివత్సరముల వయస్సు గలసుందరి యొర్తు సూర్చుండి తలుపు లించుక తెఱచి చుట్టునున్నకొండలను మహావృక్షములను నిష్కలుషమైనయాకాశమును జూచుచుండెను. ఓంకారనాదములతో బోయలు పల్లకి మోయుచుఁ దనవెంట రాఁగా రాణోజీవల్కారు గడియగడియకు సకిలించుచు నలసి మోయలేక తన్ను మోయుచున్న గుఱ్ఱము నెక్కియిరుపక్కల నిరువు రాయుధపాణు లగుభటులు గొల్వఁ బడలికతోఁ బయన మొనర్చుచుండెను. మార్గశ్రమచేఁ జెన్ను చెదరి విసిగియున్న యాసుందరిపల్లకికి సరిగా మధ్యమధ్య నొకమాఱు తన గుఱ్ఱమును నడిపించుచుఁ "గమలా! నీవుమిగుల శ్రమపడినట్లున్నావు. వచ్చినంతదూరము రానక్కఱలేదు. కావలసినయెడల నాదగ్గఱ నున్న రొట్టెలు నాల్గు తిను" మని యోదార్పుమాటలు పలుకుచు వడిగ నడుగులు వైవుఁడని బోయలను హెచ్చరించుచు రాణోజీ రెండు గడియలరాత్రికి ఋషి వసియించుప్రదేశమునకు సమీపముగావచ్చెను. అదికృష్ణపక్షమున కారంభమగుటచే నాపాడ్యమినాఁడు చంద్రోదయము రెండుగడియల కగుచుండెను. తూర్పునఁ దెల్లదువ్వలువఁబఱచినట్లు రేఖలు గానఁబడెను.

అట్లు పయనముచేయు నామనుష్యులయెదుటఁ జెవులు బ్రిద్ద లగునట్లు మోరయెత్తి ఘణిల్లు ఘణిల్లు మని యంకెవైచుచు నొక వృషభము కాలిడెక్కతో నేలఁ ద్రవ్వి దుమ్ము రేపుచు భయంకరాకారముతో దారికడ్డముగానిలిచి యుండెను. మార్గమునుండి యా యెద్దు మొద్దువలెఁ దొలఁగనందునఁ దాము పోవుటకు నెద్దును బెదరింపుమని రాణోజీ తనసేవకులలో నొకని నాజ్ఞాపించెను. మందబుద్ధియు మోటుచొరవయుఁ గలనాసేవకుఁడు ద్విపాదపశువు గనుక నాపశువును బెదరఁగొట్టుట కుపాయ మేదియు లేక తనచేనున్న

యెఱ్ఱగుడ్డ విప్పి హూత్తు హూత్తని యాగుడ్డ దానిపై వైవఁబో యెను. ఆపశు వదివఱ కొకకాఱుదున్నపోతుతోఁ బోరాడి దానిచే గాయములు తగుల నొచ్చి కసుఁగోపముతో నుండెను. అంతలో గుఱ్ఱ మొకసారి సకిలించెను. బోయ లోంకార మెక్కువ చేసిరి. ఎఱ్ఱగుడ్డఁ జూపుటచే బెదరి బోయల యోంకారములచేఁ గలవలపడి గుఱ్ఱపుసకిలింపుల సహింపనోపక నాలపోతు మార్గస్థులగుండెలు వ్రక్కలగునట్లు ఱంకెవైచి రభసంబున వారిపైఁ బడెను. దీనికంతకుఁ గారణుఁడైనసమూర్ఖసేవకుఁడు దానిబారినుండి తప్పించుకొని యావలఁబడెను. ఆమనుష్యుని వెనుకనే వచ్చుచున్న రాణోజీపై నాజంతువు దుమికి మునుముందు నడువలేక సగము చచ్చినయశ్వముపైఁబడి దానిని నేలఁ గూలఁ ద్రోసియ సాహసముతోఁ గూడ నాతఁడును నేలఁగూలెను. కూలినతోడనే యాతఁడు లేవఁ బ్రయత్నించుచుండు నంతలో గుఱ్ఱముమీఁదనుండి యాతనిమీఁదికి దుమికి యప్పాపపుఁబశువు దేహ మెఱుఁగక సూదిమొనవలె వాఁడిగనున్న కొమ్ముతో నాతని గుండెలమీఁదను డొక్కలోను నెడమకణతమీఁదను గ్రుమ్మి తనయిచ్చవచ్చినట్లు గాయములుచేసి వెడలు క్రొన్నెత్తురుతోఁ దనకొమ్ముల నలంకరించుకొనెను. సేవకులిరువురును భయకంపితులై యాయుధములు తమంతటఁ దామె వారిచేతులనుండి నేల జాఱ వెనుకకుఁదిరిగి చూడక పఱుగెత్తిరి. బోయలు మోయుపల్లకి నచ్చట విడిచి చల్లాచెదరై నలుదెసలకుఁ బలాయితులైరి. ఒక నిమేషమున నచ్చటఁ గ్రిందఁబడిన నాయకుఁడును, బల్లకిలోనున్న సుందరియుఁ దక్క నెవ్వరు లేరైరి. పాఱిపోయిన సేవకులలో నొకఁడు తన స్వామిపై జాలిగలిగి ఋషికుటీరము దగ్గఱకువచ్చి యాఘోరవార్త నచటివారికిఁ దెలుపుటయు శ్యామసుందరదత్తు సహాయార్థముబయలు దేఱుటయు మీరంతఱు నెఱుఁగుదురు గదా.

శ్యామసుందరుఁడు కడువేగమున నడచివచ్చెను. ఈలోన నా స్త్రీ పడియున్న రాణోజీని తనయసహాయస్థితినిజూచి కదలిమెదలిపో వుటకు నంగములాడక కొయ్యయయ్యెను. బోయలు పల్లకి దింపు టయు రాణోజీపై నెద్దు పడుటయు నామెయెఱుఁగునుగాని తరువాత నేమిజరిగెనో యెఱుఁగదు. పండుకొన్న దేహము పండుకొన్నట్లెయుం డెను. చూచెడుకన్నులు చూచిన ట్లుండెను. ఇట్లామె మహాభీతితో నుండ నాయెద్దు కోపాగ్ని చల్లారకపోవుటచేఁ గాఁబోలు చెంగున నా పల్లకిమీఁదఁబడి కొమ్ములతో గుభిల్లు గుభిల్లు మని యాపల్లకింబొడు చుచు తనమహాబలముచేఁ దాని నడ్డముగాఁ బడఁద్రోసిదానిపై నెక్కి తన్ని పగులఁ గొట్టుచుండెను. ఆనారీమణి స్మారకమెఱుఁగక మొదట నాత్రిమొక కేకవైచి మూర్ఛిల్లి యందుఁబడి యుండెను. దత్తు త త్తరపడుచు ననతిదూరమున నామె కేక విని యతిత్వరితమునవచ్చి మనోధైర్యమును జిక్కఁబట్టి విల్లుపయోగింపనెంచి యం దసమాన ప్రజ్ఞ గలమహారాష్ట్రుఁ డగుటచే వరుసగా రెండుబాణములు దాని మొగమున నాటనేసెను. వెంటనే యది రోసముచేఁ బైఁబడ నుం కింప నతఁడు మఱి రెండు బాణములను రెండుకన్నులమీఁద గ్రుచ్చ యంబా యని నేలఁబడెను. వెంటనే యాసేవకుఁడు వచ్చి తనకత్తితో దానిని నఱికి తనయసహాయశూరతఁ జూపెను. అపుడు దత్తు పల్లకి యథాప్రకారముగాఁ బెట్టించి తలుపుఁదెఱచి యందు మాటలాడనే రనిపోఁతపసిఁడిబొమ్మయై నిలుకడఁ గన్న మెఱుపుఁదీఁగయై మన్మథ రాజ్యలక్ష్మియై పడుచువాండ్రి బాధించు హృదయశల్యమై నిశ్చేష్టు రాలగునయ్యతివం జూచి యామెను లెమ్మని పిలువ నామె పలుక దయ్యె. ఆమెను లేవఁదీయుటకుఁ దనకు సహాయముచేయుమని సేవకు నడుగ "నిద్రపోయెడుదానిని లేపెద వేమి? ఆమెను బండుకొననిమ్ము. నీవిటురా" యని వాఁడు మందలించెను. కొంచెము చల్లనీరు తెమ్మని

సేవకు నంపి తానె యమ్మగువను సందిటఁబట్టి కూరుచుండఁబెట్టి పడ కుండ నామెను దాను గూడఁ బట్టుకొనియుండెను. ఆమె జీవచ్ఛవమై మాటయుఁ గదలికయు లేక యెటులుంచిన నటులుండెను. మేనెల్ల జలుచెమ్మటలు గ్రమ్మి కణములుగాఁ బరిణమించి మొగమున ము త్యాలు వెట్టినట్లు వింతవిన్నాణము నొసంగెను. విలాసార్థ మామెకొ ప్పున గుచ్చినమల్లెపువ్వులు నలుదెసలు జాఱి యామెవలెనసివాడి యుండెను. నటురివు లయి పెద్దవగుపిఱుఁదుల స్పృశియించి నిడుదవెం డ్రుకలు మొగమ్మునంతయుఁ గ్రమ్మునట్లు చీకాకుపడుటచే నామెవదన ము భుజచ్ఛాయతోఁగూడ గ్రహణకాలచంద్రునివలె నుండెను. చెమటలచేఁగరఁగి మొగమంతయువ్యాపించిన కుంకుమబొట్టు ముఖా రవిందమున కొక్కయారుణ్యమును దెచ్చి సంధ్యారాగములో నున్న చంద్రమండలములాగు వన్నె పెట్టెను. బెదరిన లేడికన్నులవలెఁ జలించు నేత్రములును భయమున వడఁకు గాత్రమును నందకత్తియ లగరున మడంచుతీవియు దొండపండునకు బంధువగు మోవియు నా మెయందమునకు వింతయందము నీయ నోడలెఱుంగని స్థితియం దుండియు నామె మోహినీదేవివలె నుండెను. సుందరాంగు లెట్టియవ స్థలోనున్నను స్తోత్రపాత్రలేకద! శ్యామసుందరదత్తు కమలాబాయి మొగమువంకఁ గోరికలూరఁ గన్నులకఱవుఁ దీఱ నూహ లెంతదూ రమోపాఱఁ బలుమాఱు ఱెప్పవాల్పక చూచి యామెకు సముచితో పచారములఁ జేసెను. ఇంతలో సేవకుఁడు నీరుఁ దెచ్చుటయుఁ జల్లని యాజల మామె మొగమునఁగొట్ట నామె కొంతసేదఁదేఱి కొంచెము నీరు ద్రావి మఱల సొమ్మసిలి తిరిగి కొంతయుదకము గ్రోలి కను విచ్చె. కను విచ్చి యాసుందరి భువనసుందరవిగ్రహుఁడగు శ్యామ సుందరుఁ గనుఁగొని సిగ్గునఁ దల వంచి పరపురుషునియెదుటఁ గూరు చుండుట కిష్టములేక మెల్లగా లేచి యావలకుఁ జరిగి క్రిందఁబఱచిన

యుత్తరీయము మేలిముసుఁగుగా వైచికొని యాతఁ డెవ్వఁ డని యాలోచించుచుఁ బ్రభు వెట్లుండె నని సేవకు నడిగెను. ఈనడును శ్యామసుందరుఁడు రాణోజీయొద్దకుఁబోయి శరీరమునిండగాయములఁ జూచి యాతఁడు జీవించుట యసాధ్యమని యెంచియుఁ దగుచికిత్సఁ జేయఁ దలఁచి మెల్లగఁ దానును సేవకుఁడును వానినెత్తి పల్లకిలోఁ బరుండఁ బెట్టిరి. అప్పుడు రాణోజీ నాభార్యనాభార్యయని మెల్లఁగా నన "నీభార్యసురక్షితముగానన్నది. భయములే"దని దత్తుప్రత్యుత్త ర మొసంగి రెండుగుడ్డలు మసిచేసి యాగాయములకుఁ గట్టుకట్టెను. ఆరెండుమాటలుగాక యెన్నిసారులుపిలిచినను రాణోజీపలుకకతనలో దాను పలుమారు పలువరింపఁదొడంగె. సేవకునివలనఁ దనప్రభువిం కను సురక్షితుఁ డని యెఱిఁగి కమలాబాయి "యింకను జీవించియు న్నాఁడా! దైవమునకు నాపై నింత కోప ముండ నాకు సుగతియెట్ల గును! ఎద్దు నాకుఁ బూర్ణముగ నుపకారము చేయలేదు. నన్నుఁజం పినను మేలుగానుండు" నని తనలో విచారించెను. ఇంతలోఁబోయలు తిరిగివచ్చుటచే రాణోజీని బల్లకిలో మోయించి గూడెమునుండి బండి తెప్పించి కమలనందుఁగూర్చుండఁబెట్టి వారినందఱిని మహూ నగరమునకు శ్యామసుందరదత్తు తీసుకొని పోయెను.

నాల్గవపరికరణము

మహూనగరమున మురళీధరదాసను నొకమనుష్యుఁడు సుంద రియు గుణవతియు నగునానందాబాయి యను భార్యతోఁ గాపురము నేయు చుండెను. అతఁడు పిల్లలుగలాఁడును బీదవాఁడునైనను గొం చెము వ్రాఁతనేర్చినవాఁ డగుటచే హజారుమల్లను మారువాడీవర్త

కునియొద్ద లెక్కలు వ్రాయుచు స్వల్పజీతమును గ్రహించుచు మిగుల గౌరవము కలిగి కాలక్షేపము సేయుచుండెను. ఆనందభాయి యిప్పటికి ముప్పదిసంవత్సరములు వయస్సుగలదై మగనికంటె మూఁడుసంవత్సరములు చిన్నదై యుండెను. మురళీధరదాసు పొడుగుగ నుండును గాని బక్కపలుచనిపసిఁడివన్నె గలశరీరముతో నందగాఁ డని పేరొందినవాఁడే. రమారమి జాముర్రాత్రియగునప్పటికి శరీర మెఱుఁగక పడియున్న రాణోజీని దిక్కులేక భయవిహ్వలురాలైన కమలాభాయిని వెంటఁబెట్టుకొని శ్యామసుందరదత్తు మాహుళానగరముఁ బ్రవేశించి మురళీధరదాసుగృహమునకు రమ్మని బోయల కానతిచ్చి తాను ముందుగా నాగృహమువైపు జనెను. భోజనముచేసి భాగవతము చదువుకొనుచున్న మురళీధరునియెదుట శ్యామసుందరుఁడు నిలువ నతఁడమితానందము నొంది భార్యను బిలచి "మనదత్తువచ్చినాఁడు. మన దత్తునియఱచెను. ఆనందభాయి చాలకాలముకిందటఁ జూచుటచే దత్తును చేర రమ్మని "యేమినాయనా! యింతకాలము జాగుచేసినా" వని తలపైఁ జేయివైచి నిమిరెను. "అక్కయ్యా! నారాక కేమి గాని శ్రీరాణి యహల్యాబాయిగారికొలువులో గొప్పయుద్యోగి యగురాణోజీ చచ్చుటకుసిద్ధముగానున్నాఁడు. అతనితో భార్యకూడవచ్చినది. వారివిషయమై మన మతిజాగ్రత్త పుచ్చుకొనవలె" నని జరిగినవృత్తాంతమునంతయుఁదనబావకునుసోదరికిని దెలియఁబఱచెను. అంతలో మనకమల యెక్కినబండియుఁ బల్లకియు వచ్చినందుననిస్స్పృహుండగు రాణోజీని మెల్లమెల్లగఁ జేతులుమీఁద వైచికొని లోపలికిఁ దెచ్చి యొకగదిలో నొకపఱుపుమీఁదఁ బండుకొనఁబెట్టఁ బాపము రాణోజీ మూలుగుటయె కాని బాధ యిది యని చెప్పనేరక పిలిచినఁబలుకక పక్కపైఁ గొట్టుకొనసాగెను. వా రారాత్రి యొక వరిణవైద్యుని రప్పించి యాతనిఁ జూపఁగా నతఁడు పెదవి విఱిచి. "రోగి బ్రతుకుట

దుర్లభ" మని చెప్పెను. ఆనందబాయి కమలాబాయిని మిగుల గౌరవముగ లోనికిఁ దెచ్చి కొంచె మెంగిలిపఱచి దుఃఖభారమున నాత్మహత్యఁ జేసికొనునేమో యని కడు మెలఁకువతోఁ గాపాడుచు నామె నొకనిమిషమును వదలక నడుమనడుమ నామెయందమున కాశ్చర్యము నందుచు కాకిముక్కునకు దొండపండు గట్టినట్లు ముదివానికీచిన్నదానిని దల్లిదండ్రు లెట్లిచ్చిరో కదా! ఆముసలివానితో నైన నింతపసుపుఁ గుంకుమ బెట్టుకొని పదికాలములపాటు గాపురముఁ జేయనీయక దైవ మామెకు ఘోరవైపరీత్యముఁ దెచ్చిపెట్టును గాఁబోలును. ఈరూప మడవిఁగాచినవెన్నెలయగునా?" యని విచారపడుచు నామెపైఁ జేయి వైచి పండుకొనెను. రాణోజిస్థితిఁ జూచి మురళీధరుడాతనితమ్ముఁ డగుదాత్తలరావునకు నొకమనుష్యునిచే వర్తమానమంపెను. ముందు రాణోజీకి వంటజేయుటకుఁ బంపఁబడినదుండిరావు గంజాయిదుకాణమున దిట్టముగ గంజాయిఁ ద్రాగి మెలఁకువలేక పండుకొని యుండ మార్గమున నెద్దును బెదరించినలక్ష్మణుఁడు దుకాణమునకు గంజాయికిఁ బోయి దుండిని లేపి జరిగినవృత్తాంతమును జెప్పి పంపెను. దుండిరా వచ్చటికి వచ్చి తనయజమానునకు సహాయ మెద్దియు నొనర్పఁజాలక యాతని నాధారముగఁ జేసికొని తానుబన్నిన పన్నుగడ లన్నియు వ్యర్థము లయ్యె నని చింతించుచు నిదుర నాఁపలేక రెండుకునుకులు కునికెను. ఈనడుమ నానందబాయి కొంచెము కన్ను మూసినందున పలువిధము లగుతలంపులు మనసున మల్లడిఁగొనుటచే తెప్పపాటు లేక నిట్టూర్పు విడుచుచుఁ గమల లేచికూర్చుండి కన్నులనిండ ముక్తాఫలములవలెఁ గ్రమ్ముకొనియున్న బాష్పములుమాటిమాటికిఁ దుడిచికొనుచు మిగుల దుఃఖించుచు, "అమ్మా! నీవెంతకఁఠినురాలవు. నీవు నాకుఁ జేసినయీద్రోహమున నేనీజన్మమునకు మఱల మీదగ్గఱకు రాను. అంత మీఁదుమిక్కిలి వచ్చిన నిచ్చటనే శరీర

సమాప్తముఁ జేసెదను. దైవమా! నాకేల మరణముఁగలుగఁ జేయ
వు? ఆయెద్దు నన్నేల క్రుమ్మకపోవలె? ఈయనవని యెట్లయినను
నేను దురదృష్టవంతురాలనే" యని వగచు చుండెను. అంతలో నాసం
దబాయి మేలుకొని ప్రక్కలో నామెలేకుండుటకుఁ గలవలపడి లేచి
దూరమునఁగూర్చుండినయాకన్నియంజూచితనయజాగ్రత్తవలన సహా
య మప్పటికి రానందుకు సంతోషించెనుగాన యప్పుడప్పుడెతొందర
తోఁ దనకన్నీళ్లగపడకుండఁ గమల తుడుచుకొనినను నామెదుఃఖిం
చు చున్నట్లు లానంద తెలిసికొని మితిమీఱిన జాలిచే నామెదగ్గఱగ
జని స్త్రీయగుటచే స్వాభావికలక్షణము పోకుండఁ దానుగూడఁగంట
దడిపెట్టుకొని, "అమ్మా! యేల వాపోవుదు? నీముఖసౌందర్యమును
నీవిలాసమును జూడఁగా మఱియొకయుపద్రవము జరుగఁ గూడ దని
నాకుఁ దోఁచుచున్నది. అయినను విలపించినఁ గార్యమేమి? నీభర్త
ప్రాణములవిషయమై కాక మఱి యేవిషయమైనను నాతమ్ముఁడు
నీకుఁ గావలసిన సాయముఁ జేయును. అతఁడు మంచివాఁ" డనియూఱ
డించెను. కమల యప్పుడు తనవెనుకటియవస్థ యెల్లమనసునఁ దట్టు
టచే నొకమా ఱామె యొడిలోఁ దల పెట్టుకొని గట్టిగ రోదన
మొనర్చి, "అమ్మా! నీవు మాతల్లివంటిదానవు. నీతమ్ముఁడు మిగుల
మంచివాఁడు అన్నివిధముల నంతటివానిఁ జూచి యెఱుఁగను. ప్రాణ
ములు నిలిపినమహాత్ముఁడు కాదా? ఏన్నటికైన నాకతఁడే
దిక్కని నమ్ముకొనియుంటి" నని పలికెను. ఇంతలో శ్యామసుందర
దత్తు తలుపుఁ దెఱచి గదిలోని కరుదెంచుటచే వారిసంభాషణముముగి
సెను. కమల యాతనిఁ జూచి చటుక్కున లేచి గోడకుఁ జేరి నిలిచి
సిగ్గునఁ దలవంచి పదాంగుళీయముతో నేల రాయుచుండెను. ఆమె
వైపు చూడ్కి నిగిడించి దత్తుతనసోదరితో, "అక్కయ్యా! రాజా
జీగారికి రవంత నిలబాటు చేసిన దనితోఁచుచున్నయది. కుదుర

వచ్చునని నాకాశకలదని తనరాకచే వారిసంభాషణ యాగిస దనియుఁ గమల సిగ్గున నిలువవలసివచ్చిన దనియుఁ డానాగది విడిచి వీథిలోనికిం జని యేమియుఁ దోఁచక యిటు నటుఁ పచారు చేయు చుండెను.

అప్పుడు రెండుజాములరాత్రికంటె నధికముగఁబొద్దు పోవు టచే వీథులలో నెవరును లేరైరి. పిండియారఁబోసినటుల వెన్నెల ధవళధవళమై వ్యాపించి యుండ నున్నతసౌధములయొక్కయుఁ దమ యింటికావల నున్న దేవాలయముయొక్కయు నీడలు వీథిలోనికివ్యా పించి యసమాన మైనసౌందర్యము నొలికించు చుండెను. ఆవెన్నెల కెరటములలో మునిగి యానందము నొందుచు శ్యామసుందరుఁ డాసాయంకాలము తనహృదయము నపహరించినదొంగను బలు మారు దలఁచుకొని మనస్తాపము నొందసాగెను. “ఆహాహా! ఏమి యాకమలసోయగము? ఆమెసార్థకనామము నిజముగ లక్ష్మియె. వేయిజన్మములకైన నేనీమెను మరువఁ జాలను. ఈమె నాయది. ఎంతవెఱ్ఱివాఁడను. పరధనమైనయామెను నాసొత్తనుటకంటె వెఱ్ఱి యేమున్నది? ఈరాణోజీ చావక బ్రదుకునా? ఛీఛీ! మోహపాశ మునఁదగిలి పాప మనక పుట్టెడుదుఃఖములో నున్నయామెభర్తమర ణము గోరు చున్ననాహృదయము వజ్రమా యేమి! ఆతండు జీవిం పకపోయినమాత్రమున నాకామె లభించుట యెట్లు? ఆమె పతివ్రత గదా! అయినను సర్వేశ్వరుండఘటనఘటనాసమర్థుఁడుగదా” యని మెల్లన లోనికిం జనెను. అక్కడికిఁ బదునాల్గు మైళ్ళదూరమున నున్నయిందూరునగరమునకు మనుష్యుఁడుపోయి దాలతరావునువెంట బెట్టుకొని తెల్లవారుసప్పటికి వచ్చెను. దాలతరావు శవమువలెఁ బడి యున్నసోదరుని జూచి విలపించి యాతనిఁ బొరుగూర నుండనీయఁ జన దని కమలను సహా [illegible]రునిఁబ్రయాణము జేసి పల్లకిలో వానినుంచి

మండిరావును సేవకులు వెంట రా బయలుదేఱెను. కమలహృదయ మానందబాయియొద్దనుండి బయలుదేఱి నెప్పటియట్ల చింతిల్లు చుండెను. శ్యామసుందరుఁ డామెను సాగనంపుటకుఁ గడుదూర మరిగి, కమలావియోగమున వివర్ణముఖుఁడై దాతలరావును వీడ్కొని యింటికిఁజనెను. కొంతదూర మిట్లు పయనము సాఁగినతరువాత రాణోజీ మిగుల నాయాసమొందఁ బల్లకిఁ జెట్టుక్రింద దింపిరి. దాతలరావు గుండెలు బాదుకొని యేడ్వనారంభించెను. కమల నిశ్చేష్టయయ్యెను. పల్లకిలో నున్న రాణోజీ పల్లకిలోనే మృతినొందెను.

అ యి ద వ ప్రి క ర ణ ము.

రాణోజీహోల్కారునకు దాతలరావు తమ్ముఁడు. వయసుననితఁడు రాణోజికిఁ దమ్ముఁడైనను గుణములయం దతనికి దాతలరా వన్నయనియు రూపమున నచ్చుముగ నన్నగారినోటనుండి యూడి పడినటు లుండెననియుఁ జెప్పఁదగును. అభిమానముచేత నతనిభార్యయుఁ బక్షపాతముచేత నతనిస్నేహితులును, నీలమేఘశ్యాముఁ డని వర్ణింతురు గాని యతఁడు నిజముగ మాలకాకివలె కడునల్లనై యంద మనుమాటయైన లేనివికారాకారుఁడు. దుబ్బులవలెఁ దెగ పెరిగినమీసమునలుపునకు వానిమొగముయొక్కనలుపునకు, రవంతయు భేద ముండదు. అతనిచక్కఁదన మంతటితో సమాప్తము నొందక యెబ్బెఱిగినబొజ్జకడుపుతోడను, శరీరముయొక్కవిపరీతపులావుతోడను, గొంచెము దీర్ఘమగుముక్కుతోడను, జూచువారికి నవ్వు బుట్టించు చుండును. అన్నకుఁగుయుక్తులలో సహాయమైయిరువురును గొప్పయుద్యోగములు సంపాదించి, హోల్కారుసంస్థానమున మంచి

వారని పేరు సంపాదింపకబోయినను దేశమున దుర్మార్గమున కయి నను బేరు వహించిరి. అట్లుండియు నంతవఱకుఁ దమ యేలికవిషయ మేదోహమును దలఁచినట్లు లేదు.

ఇట్లు రాణోజ తనపాలిటిమృత్యుదేవత యైనచ్చిన యెద్దుచే గాయములు దగిలినందునఁ బల్లకియందు మృతినొంద దాలతరావు శవము నందెయుంచి జాముపొద్దెక్కువఱకు కమలాబాయితో నిం దూరునగరముఁ బ్రవేశించెను. శవమును దనగృహమునకుఁ గొనిపోక స్మశానమున కాచారిని దీసికొనిపోయి కమల నింటి కంపి తనభార్య కప్పగింపు మని దుండిరావు నంపి బంధుజనులను పదిభూమికిరమ్మని వర్తమాన మంపి వారు వచ్చినతరువాత తనసోదరునకు యథావిధిగ నగ్నిసంస్కారముఁ జేసెను. అక్కడకువచ్చినకులస్థులందఱును, "మను ష్యులు కాలము తప్పినతరువాత వివాహ మాడఁగూడదనియు దైవ వశమునకు నెవ్వరేమి చేయఁగలరనియు నంతసుందరికి వివాహమైన నెలకే వైధవ్యము వచ్చుట యన్యాయ మనియుఁ నామె కీదురవస్థకే యీశ్వరుఁ డీపెండ్లి సంకల్పించె" ననియు బహువిధముల జాలినొం దిరి. దాలతరావుభార్య యగుదుర్గాబాయి పెద్దపెట్టున నేడ్చుచు వీధి గుమ్మముదగ్గఱ కెదురుగ వచ్చి తోడికోడలిని, గౌఁగలించుకొనిరోద నముచేసి, "అమ్మా! తోడికోడండ్రిమని పట్టుమని మనమిద్దఱము నొకనెల యైనను గాపురము సేయ మైతిమి. నీ వెంతదురదృష్టవంతు రాలవో, యేభోగ మనుభవింపకముందె పసుపుకుంకుమనైన మనసు దీఱఁ బెట్టుకొనకముందె యొకముద్దుముచ్చట దీరకముందె పెండ్లి యైననెలకె యీలాగైతివిగదా! అమ్మా! మొదటిపర్యాయమే నిన్నీ వాలితలోఁ జూడవలసివచ్చెఁగదా తల్లీ! నీవింకను వచ్చినతరువాత నిద్దఱమును గాఁపురము సేయవలె ననుకొన్నాను గాని యింతవఱకు వచ్చునని యెఱుఁగను తల్లీ" యని పరిపరిభంగుల నంగలార్చి కమ

లయుఁ గొంచెము దుఃఖింప నామె నోదార్చి తానూరకుండెను. కమల యెందుచేతనో ధైర్యము జిక్కఁబట్టి యంతవిస్తారముగాఁ బొగ లుట మాని గుండె రాయి చేసికొనెను. అగ్నిసంస్కారాదులఁజేసి బాలతరావు కర్మనారంభించి రెండుదినములు గడచిన వెనుక దుండిరా వును బిల్చి, కమలనుగూర్చికొన్ని సంగతు లడుగఁదలఁచి యిట్లనియె.

బాల.—ఓరీ! దుండీ! మాయింటి కెంతదుర్దశవచ్చినది? నాకుఁ గుడిహస్తము పడిపోయినది గదా, యింక నాబ్రతు కేల?

దుండి.—అవును. దైవనశమున కేమిచేయఁగలము? మీకేమి మూఁడేండ్ల దామె మీవదినగారిమాట దలఁచిన నాగుండెలు తాళుట లేదు.

బాల.—ఆహాహా! ఏమి యీామెయందము! దైవము మిక్కిలి యయోగ్యుఁబని చేసినాఁడు. ఇంతటియందగత్తెను నే నెందునఁ జూచి యెఱుఁగను. ఇటువంటికన్య యెంతయదృష్టవంతునకు భార్యయగును.

దుండి.—(కొంచెమాలోచించి సందేహముతో) ఆమెయెక్కడి కరుగఁగలదు. పాపము! ఇఁక నీవే దిక్కు. నిన్ను గనిపెట్టుకొని యుండును గనుక నీ వామెసుఖముఁ జూడుము.

బాల.—మరే. ఆమె నాదగ్గఱ నుండునా? పుట్టినింటి కరుగు నేమో. అయితే యీామెను మాయన్నగారు వివాహ మాడినారా?

దుండి.—వివాహమైనప్పుడు నే నక్కడ లేనుగాని పెండ్లి యైన దని మీయన్నగారు నాతోఁ జెప్పినారు. తోవలోఁ దన్నడిగినవా రందఱితోడ నీమె తనభార్య యనియే చెప్పెను. పెండ్లి యగుటకు సందేహములేదు.

బాల.—అయినదా? నేను కాలేదనుకొన్నాను. సరే. ఇఁక విచారమే లేదు.

ఢుంఢి—విచారమెందుకు? నాదగ్గఱ దాఁచక నీమనసున నున్నది చెప్పు. నీ కేమైన నాశ కలదా? మనకు లాభించునెడలఁ బెండ్లి కాలేదని చెప్పుదము.

దౌల—మిత్రుఁడా! నీవు నాకేమయిన సహాయముఁ జేసెదేని యీకమలను మాయన్న పెండ్లి యాడలేదని నేను వివాహ మాడవలయునని యున్నది. నీవు నన్ను మఱియొకలా గెంచవద్దు.

ఢుంఢి—నీకుఁ బ్రియము సేయుటకంటె నాకుఁ గర్తవ్య మేమున్నది? ఆమెను నయమునభయమునలోఁగఁదీసి నీకు వివాహముఁ జేయింతు. ఈపదిదినములకర్మ ముగిసినదాఁక నోరెత్తఁబోకు.

అని వారుమాటలాడుకొనుచుండ దుర్గాబాయి లోపలినుండి వచ్చి కమలాబాయిదురవస్థకుఁ గొంచెమువిచారించి, యామెతల్లికిని, దమ్మునకును వర్తమానము నంపు మని భర్తతోఁ జెప్పెను. సాధారణముగ నేమికారణముచేతనో కాని ఢుంఢిరావునకు దుర్గ యనినచో నొకవిధమైన భయము గలదు. అందుచే నామె వచ్చినతోడనే లేచి యతఁడు మెల్లఁగా జాఱెను. తరువాత దౌలతరావు కమలపుట్టినింటికి వర్తమానము నంపుటకు సమ్మతించి తనమనోరథమును భార్యకు నెఱిఁగింపఁగోరి యామెయొద్ద భయముగలవాఁడగుటచే రవంత సంశయించి యూరకుండెను. దుర్గాబాయి సద్వంశమునఁ బుట్టి సద్గుణములు గల యొకసుందరి. సదాచారుఁడు కానిభర్త సద్గుణపుంజమగుభార్యకు జడియుట స్వభావమే యగుటచేత దౌలతరావున కామె పిఱికిమం దయినను నీమూర్ఖుఁడు చీవాట్లకు వెఱవక యప్పుడప్పుడు తనమనోరథముల నామెకుం దెలిపి యామెచే మందలింపఁబడువాడుక గూడ కలదు. దౌలతరావు దుర్గను జూచి సంశయ మెల్ల విడిచి యిట్లనియె.

దౌల—పిల్లలు లేనివారిబ్రతుకు వ్యర్థము కదా! మాయన్నకు

బిడ్డలు లేకపోవుటచేత నేనే కర్మ చేయవలసివచ్చినది. నాకుఁ బిల్లలు లేరు. ఈవల్కారువంశ మింతటితో నాశనమే కాఁబోలును.

దుర్గ—(ఈమాటలు విని సిగ్గునఁ దలవంచుకొని) "మీా కెవరి నైనఁ బెంచుకొనుఁ" డని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

దాల—పెంచుకొనినవారికి ముప్పు గడచుట యరుదు. అంత కన్నఁ దెగించి మఱియొకదానిని బెండ్లియాడుట యుత్తమము. నీ కిష్ట మయినచో నట్లు చేసెద.

దుర్గ—నాకిష్ట మయినది కాని మీా కీవయసునఁ బిల్ల నిచ్చు వారెవరు?

దాల—ఇచ్చెడువారెవరు? పిల్ల సిద్ధముగనే యున్నది. నీదయ యుండిన—నది.—

ఈమాట లతనినోటినుండి రాఁగానే దుర్గ వెలవెలఁబోయిచూడ సాగి, యెవరి పిల్ల యెవరని యడిగెను. అప్పుడు దాలతరావు లేచి భార్యచేతులు రెండును బట్టుకొని, "నే నొకమాట చెప్పెదను. కోప పడక వినుము. కమలను నాకిచ్చి వివాహము చేయు" మని యింక నేమో చెప్పఁబోవుచుండ దెబ్బఁ దిన్నపామువలె బుస్సని లేచి దుర్గ కోపావేశముచేఁ బెదవులు తడఁబడ నిట్లనెను. "ఛీ ఛీ! నీవంటి కఠిన చిత్తుని బాపకర్ముని నేనెందుం గన లేదు. అన్నగారిచితి తిన్నగఁ జల్లార నైన లేదు. అప్పుడే పుట్టెడుదుఃఖములో నున్నయాయనభార్య నో దార్చుటకుమా తామెను బెండ్లియాడెద నని చెప్పుటకు నో రెట్లు వచ్చెను. విధవయని సందేహము లేదు. అన్నపెండ్లాము తల్లివంటిది గదా యని గౌరవము లేదు. నీముఖముఁ జూచినవారికి పంచమహా పాతకములు జుట్టుకొనును." అని యామె నింద చేయుచుండ దాలత రావు మెల్లఁగ నామెతో "ఆమె నిజముగ విధవ యైనచో నాది తప్పే. మాయన్న [illegible] బెండ్లి యాడలే[illegible]" యనెను.

దుర్గ.—"ఈమాయమాట లెవరు నీతోఁ జెప్పినారు? దుండి రావా యేమి? వానియమ్మ కడుపు మాడ. వానికి మరణము రాదు. ఆకాళికాదేవికి వానిమీఁద దయ. ఆదిక్కుమాలినవాఁడే నాకొంపఁ దీయుచున్నది. ఊరిలో సాటివారు విన్న నేమందురు? ఆమెకుఁ బెండ్లి గాకున్న వైధవ్య మనుభవించుట కామెకు ముచ్చటా?"

అని పలుక దొలతరావు భార్యను గోపింపవలదని బ్రతిమాలి, నీకు సవతి వచ్చు ననురోషముచే నిట్లను చున్నావు. కోపపడక నాముద్దు చెల్లించు" మని వేఁడెను. అప్పలుకులు దుర్గ కలుక రెట్టింప "నాతో మీరు మాటలాడనద్దు. నాపనిమీఁద నేనుబోయెద" నని చేయివిదలించుకొని లోపలికింబోయెను. తనకు సవతి వచ్చు ననునీర్ష్యచేతనో విధవను వరించుటచేఁ గలుగునపకీర్తిను భరింప లేకయొ దుర్గ మిగులఁ గోపము విచారము నొంది తనభర్తకుం దనకుఁ జరిగిన ప్రసంగ మంతయుఁ బూసగుచ్చినట్లు. కమలకుం దెలిపి జాగ్రత్తగ నుండు మని చెప్పి యామెకు నేసహాయము గావలసినఁ దాను జేసెద నని వాగ్దానముఁ జేసి యంతతోఁ దృప్తిగలుగమిఁ దమయింటిపొరుగుననున్న రాధాకాంతరావుభార్యయగురోహిణీబాయియొద్దకుఁబోయి యీవార్త యామెకుఁ జెప్పి, రాధాకాంతునితోఁ జెప్పి సాయముఁ జేయుమని కట్టుదిట్టము చేసి వచ్చెను. దుర్గాబాయి దొలతరావు యొక్కదురుద్దేశముల నెఱిఁగించినవెనుక కమల మిగులభయపడుచుఁ దోఁడేలునోటనుండి విడిపింపఁబడి పులినోటఁబడితినిగదాయనిదుఃఖింప నారంభించెను. మఱునాఁడు రాధాకాంతరాయలు భార్యచే విని దీనురాలగుస్త్రీకి మానహాని రాకుండఁ గాపాడవలె నని నిశ్చయించి "కమలతో మాటలాడి రమ్మ"ని రోహిణి నంపెను. రోహిణియు దుర్గయు నెన్నివిధములనో తరచితరచి యామెవివాహమును గూర్చి యు స్థితినిగూర్చియుఁ దెలియఁగోరి యనేకప్రశ్నలడిగిరిగాని యామె

తిన్నగాఁ బ్రత్యుత్తర మీయక, "నాకర్మము నేననుభవింపక తప్పదు. జలమరణమొ, యగ్నిమరణమొ నామొగమున వ్రాసి యున్నది. నాకు మానహాని కలుగకుండ మీరుమాత్రము చూచు చుండుఁ"డని యుత్తరముచెప్పెను. ఆమాటలఁబట్టి యామెకుమృతుఁ డైనభర్తపై గాఢానురాగము గల దనియు, నందుచే నామె ప్రాణ త్యాగముఁ జేసికొను ననియు నిశ్చయించి రోహిణి మిగుల జాగరూక తతో నుండు మని దుర్గకు బోధ చేసి మానహాని సంభవించునెడలఁ దనయింటి కామె నంపు మని నొక్కిపలుమాఱు చెప్పి యింటి కరి గెను. ఆవేళమధ్యాహ్నము రాధాకాంతరావు డాలతరావునకు నట్టి దుష్కార్యముఁ జేయ వలదని హితోపదేశము చేసెను. ఆహిత మత నికి విషప్రయోగ మగుటచేత డాలతరావు మండిపడి వృద్ధుఁ డగు రాధాకాంతుని ననరానిమాట లనెను. రాధాకాంతుఁడు వానిమాట లకుఁ దల పంకించి యావిషయమున నెంతపని యైనఁ జేయనిశ్చయిం చెను. డాలతరావామెను దప్పక వివాహమాడుటకు నిశ్చయించెను. కమల మానహాని సంభవించునని మృతినొంద నిశ్చయించుకొనెను.

ఆ ఱ వ ప రి క ర ణ ము.

మహారాష్ట్రప్రభువులలో హోల్కారుకుటుంబము మిగుల గౌరవమునకుం బాత్రమైనది. ఈహోల్కారువంశమును స్థాపనము జేసినశూరుఁడు మలహారురావుహోల్కారు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1683వ సంవత్సరమున జనియించి, మొదట పీష్వాలయొద్ద సిపాయిగ బాహు బలాతిశయముచేత వాసికెక్కిన యోధవరుఁడై తనప్రభువులకు నను గ్రహపాత్రుఁడయ్యెను. అందుచే బీష్వాయగు బాలాజీరా వితనికి

మాళవదేశమున జాగీరు లిచ్చి తనకు లోఁబడి యుండున ట్లొకచిన్న రాజుగ నొనర్చెను. తరువాత మల్హారురావు మఱికొంత రాజ్యము సంపాదించి మాళవదేశమునందున్న యిండూరునగరమును రాజధానిగఁ జేసికొని పేరునకుమాత్రము పీష్వాకు లోఁబడినట్లుండి మాటలచేతను, నప్పుడప్పు డంపుస్వల్పబహుమానములచేతను, దమలొంగుబాటును దెలియఁజేయుచు, నిజముగ సర్వతంత్రస్వతంత్రుఁడై యథేచ్ఛగ రాజ్యముఁ జేయుచుండెను. కులమున నీచుఁ డగుగొల్లవాఁడయ్యు బాహుబుద్ధిబలముల గొప్పవాఁడై మల్హారురావు కొలఁదికాలమున నొకసామంతరాజగుటయె కాక యెల్లవిధముల నైశ్వర్యశాలి యయ్యెను. కాని యాతని యుత్సాహవృక్షమునకు మూలము నదలించినట్లు భగవంతుఁ డాయనకుమారరత్న మగుఖండేరావును స్వర్గలోకమున కెత్తుకొని పోయెను. ఖండేరావు మృతినొందునప్పుటికి, శతవృద్ధుఁడై కాటికిఁగాళ్లుచాపుకొని యున్నతండ్రియు మాలిరావను నొకమగశిశువును, గుణవతియు విద్యావతియు నగునహల్యాబాయి యనుభార్యయు, గుణముక్తాభరణ యగుముక్తాబాయి యను కూఁతురు నుండిరి. మల్హారురావు మనుమని మనుమరాలిని జూచికొని పుత్రుని మరచి నిండుజవ్వనమున భర్తృహీన యయ్యుఁ బాతివ్రత్యమె ప్రధానము చేసికొని యొంటిపూఁటభుజించుచు, నేలఁబండుకొనుచుఁ బుణ్యకార్యములఁ జేయుటచేఁ గాలము బుచ్చుచు వివేకురాలగుకోడలిం జూచుకొని దుఃఖము దిగమ్రింగి యెట్టెటో రాజ్యభారము గొంతకాలము మోసెను. తదనంతరముఁ గొన్నిదినములకు మల్హారరావు కాలధర్మము నొంద మనుమఁడగు మాలిరావునకు మంత్రు లందఱుఁ బట్టము గట్టిరి. కాని యచిరకాలంబుననే వానికిఁ గాల మాసన్న మగుటచే నతఁడును దండ్రితాతల దర్శింపఁ బోయి హోల్కారువంశమునసంతతిశ్రో నస్తమించునట్లు మగపురుషుఁడు లేకుండ

జేసెను. భర్తయు, మామయుఁ గుమారుఁడు నించుమించుగ నొక మారు కాలధర్మము నొందుటయు హోల్కారువంశమునశించుటయు నిందూరు రాజ్యలక్ష్మి లేనవలె ననాథయగుటయు జనులురాజహీనులై యుంటయుఁజూచి యహల్య యబలయయ్యు దుఃఖసముద్రమునము నింగియు విధిలేక ప్రజారక్షణార్థమై రాజ్యముఁ బూనెను. ఇది యా మెమంత్రులలో ననేకుల కిష్టము లేదు. ఇష్టము లేకున్నను, దేశ మ రాజమై పరరాజులపాలగుటఁ గన్నులారఁ జూడలేక యహల్యా భాయి యంతటిసాహసముఁ బూనవలసి వచ్చెను.

రాణోజీహల్కారు మృతినొందిననాల్గవనాఁడు మహూపురము నుండి శ్యామసుందరదత్తు రాధాకాంతరావుగృహమునకు వచ్చిబుషీ కిం దనకు జరిగినముచ్చటలను రాణోజీమరణవిధమును దనసహాయము ను దెల్పెను. శ్యామసుందరదత్తుయొక్క తండ్రియగు పరమేశ్వరదత్తు రాధాకాంతరాయునకుఁ దనకుఁ బ్రాణమిత్రుఁడైనందునఁ దనమిత్రుని కుమారుని బాగుచేయవలెనని రాధాకాంతుఁడు శ్యామసుందరున కప్పటికి స్వల్పకాలముక్రిందట నెలకు ముప్పదిరూకలజీతము గలయు ద్యోగమును జెప్పించి, యతనికి నెవ్వరు బంధువు లచ్చటలేమిఁ దన యింటనె భోజన మిడుచు వాని నభివృద్ధికి దెచ్చుచుండెను. రాధా కాంతరావు చనిపోయినమలహారురావునకు గుండెకాయ యనియు బహిఃప్రాణ మనియుఁ బ్రజలు చెప్పుకొనుటకాకయె వారతనియం దమితగౌరవ మునుంచి యతని యాజ్ఞానువర్తులై యుండిరి. రాధా కాంతుఁడు డెబ్బదిసంవత్సరములకన్న నెక్కువవయసు కలవాఁడు. అ యినను దేహపటుత్వము చెడక దార్ఢ్యము కలిగి యుండెను. జీవించి యున్నప్పుడు మలహారురావునకును, నతఁడును మాలిరావును మృతి నొందినవెనుక నహల్యాబాయికిని రాధాకాంతుఁడు తనప్రాణములు గూడ ధారబోయునంతటిభక్తి గలిగి నిష్కపటియై వర్తించెను.

శ్యామసుందరదత్తు రాధాకాంతునియెడలనునంతకృతజ్ఞతను జూపుచు రాణియందు నట్టిభావముంచి పనిచేయసాగెను.

వచ్చిననాఁటిరాత్రి రాధాకాంతరావు శ్యామసుందరుని వెంట బెట్టుకొని శ్రీయహల్యాబాయిరాణీగారిని దర్శించుటకుఁ బోయి వాకిట నిల్చి తమరాక నెఱుంగఁజేయుమని లోనికిఁ బ్రతిహారి నంపెను. లోపలికి రమ్మని రాణీగారి సెలవైనదని సేవకుఁడు వచ్చి తెలుప నంతఃపురమున నొకగదిలోనికి వారిం గొనిపోయెను. ఆగదిలో ముత్యాలజాలరువలె నడుమ వేయంబడి తెల్లతెఱచాటున నల్లని బక్కపలుచని యంగనయు నామెకుఁ గొంతవెనుకగఁ బదునాఱువత్సరములయీడుగల జవ్వని యొక్కతెయుఁ గుర్చీలపైఁ గూరుచుండిరి. రాధాకాంతరావును శ్యామసుందరుఁడును తెరసమీపమునకుఁ జని యా నల్లనిస్త్రీకి నమస్కారము గావించి తమకై వైవంబడిన పీఠములపై సుఖోపవిష్టులైరి. దత్తదివఱకెన్నఁడు నహల్యాబాయిని జూచి యెఱుఁగఁడు. కాఁబట్టి సౌందర్యవతిగాక నల్లనిశరీరకాంతి గలిగి సామాన్యస్త్రీవలె సాధారణవస్త్రములు గట్టుకొని యాభరణములనైన దాల్పక కృశించియున్న యాయంగనను దనయేలికయగు రాణిగఁ గొంత సేపటివఱకుఁ దలంపక రాణి యెంతోవైభవముతో నుండుననియు నిఁకముందు వచ్చుననియు నెదురు చూడసాగెను. అట్లు వీరిరువురు లోని కరిగి కూర్చుండిన వెనుకఁ గొత్తవాఁడగుదత్తునిఁ జూచి పడుచుకన్నెయగు ముక్తాబాయి దగ్గఱనున్నగదిలోనికిఁ జనెను. అప్పుడహల్యాబాయి తెరఁదీయించి దత్తును రాధాకాంతుని దేఱిపాఱఁజూచి, "నీవు మాతోమాటలాడిన దీబాలుని విషయమేనా" యని యడిగెను.

రాధా.—చిత్తము ఈకుఱ్ఱవాఁడే. ఏలినవారు నాయందెట్టిభావ ముంచినారో యీబాలునియందుఁ గూడ నట్టిభావ ముంచఁదగును.

అని రాధాకాంతరాయలు మెల్లగ నుకువుచుండ రాణికను లక్రొలఁకులనుండి వేఁడికన్నీళ్ళబిందువులు జారనారంభించెను. అంతయా కస్మికదుఃఖమునకుఁ గారణ మేమని వీరాలోచించుచుఁ గొంత సేప టికి గద్గదస్వరముతో రాధాకాంతరా విట్లనియె. "అమ్మా! యేమిది? ఇట్లు మీరుండుటకుఁ గారణ మున్నను ధైర్య మూనక విధిలేదు"

అహల్యాబాయియు నామాటలు విని యూరట లేక యీ బాలునిమొగ మచ్చముగ నాతనివలె నున్నది. హా! మాలిరావు నాయనా! నీమరణముచేత నేకదా నే నీవిశ్వాసహీనులగు మంత్రిప శువుల నాశ్రయించుట? హా! తండ్రీ! నన్నేకాకిగాఁ జేసిపోతి వా?" యని యామె విచారించుచుండ లోపలిగదిలోనుండి ముక్తా మణులవలె భాష్పములు చెక్కులమీఁదినుండి జార ముక్తాబాయి బేలయై రోదనము జేయసాగెను. రాధాకాంతుఁడు వారివిలాపముచే హృదయము గరఁగ రవ్వంతవంతఁ దానుఁగూడనొంది యనుచితమగు నాకార్యము మానుట పురుషలక్షణ మని కన్నీరు దుడుచుకొని, "అమ్మా యేలినవారు విలపింపధైర్యము జెప్పువా రెవరు? మాలి రావు మీగర్భమునఁ జిచ్చుపెట్టిపోయెను. ఇది యాజన్మాంతమును బోవునదియు మఱల వచ్చునదియుఁగాదు. ధైర్యముఁ దెచ్చుకొన్నను మీరే దుఃఖించినను మీరే ప్రజలు మీబిడ్డలు. ఆకుమారుఁడు పో యిన మే మున్నవార" మని యూరార్చ రాణి కొంత సేదదేరెను. తరువాత వా రిట్లు మాటాడిరి.

అహల్య.—నేను నీవుచెప్పినట్లు ప్రజలనే బిడ్డలుగనమ్మికొంటి నిగాని వారు నాయందు విశ్వాసములేక రాజ్యమునకు శత్రువులుగఁ గొండ ఱున్నారు.

రాధా.—అమ్మా! అంత పాపకర్ములు, నదృష్టహీను లె వ్వరు?

అహ.—నేను నీయందును గంగాధరజస్వంతరావునందు నా యాసలన్నియు నిల్పియుంటిని కాని నాయాస—

రాధా.—(తొందరతో) అమ్మా! నావిషయమై మీకు సందేహమేల? ఇదిగో మీపాదములు సాక్షి నేను నాప్రాణమునకైనను లెక్క సేయను. నావిశ్వాసము మీకు విశదము.

అహ.—నేను నీవిషయము చెప్ప లేదు. గంగాధరజస్వంతరావునుగూర్చి నిన్న నతఁడు నాదగ్గఱకువచ్చి కుమారుని పెంచుకొమ్మని నాకనేకవిధముల నుపదేశ మొసర్చి నేను రాజ్యము పరిపాలించుట ప్రజల కిష్టములేదని కఠినముగాఁ బలికెను. పురోహితుఁడును మంత్రియు నాకుపకారము సేయునని తలంచితిఁ గాని యిట్లగునని యెన్నఁడెంచలేదు. ఈమాటలు చెవిఁబడ ముక్తాబాయికి మనస్సు మనస్సులో లేక, "జస్వంతరావునకు మాయమ్మగారికిని వివాదము లేక యుండవలె నని నాకోరిక. దైవమా! నీవువీనికి సఖ్యము గలుగఁజేయు" మని తన మనస్సునఁ బ్రార్థన జేసెను. రాధాకాంతరావు గంగాధరునివిషయమై మొదటినుండియు సందేహము నొందుచుండుటచే నతని యనుమానము రాణి తెలిపినసంగతులచే ధృవపఱుపఁబడెను. దత్తురాణీమాటలకు నర్థము స్పష్టముగా నెఱుఁగక, సత్ప్రవర్తనమునకు నిధివలెఁ గనఁబడుచుండు జస్వంతరావు దుర్మార్గమునకు నొడఁబడునా యని వితర్కింపసాగెను. తరువాత నీక్రిందిసంభాషణ జరగెను.

అహల్య—ఇంకను విశేషములేమి? రాఘోజీ, పాపము పోయి నాఁడఁట. దౌలతరావునకుఁ జాలకష్టము సంభవించినది.

రాధా.—అతనికేకాదు. చచ్చెడివాఁడు చచ్చుచు నతఁడొక పిల్లగొంతుక గోసినాఁడు. వివాహమాడి యిప్పటికి నెలకాలేదు. పాపమాభార్యగూడ నిక్కడికివచ్చినది. ఆమె యతి సౌందర్యవంతురాలు.

దత్తు—అతిదుర్మార్గుఁడగుదౌలతరావు పాప మామెను బాధించు చున్నాఁడఁట!

అహ—ఏమీ! నాపాలనారంభమందుఁ బతివ్రతలకు బాధ కలుగునా? అట్లయిన నామీఁద నతని కాగ్రహమువచ్చినను వచ్చుఁ గాక. దౌలతరావును నేను మందలించి యామెకష్టమునుమాన్పెదను. ఆకష్ట మెట్టిదో నాకుఁ దెలియఁజేయుఁడు.

రాధా—వదినెగారిని దాను బెండ్లియాడునఁట. ఇది మంచిది గాదని మానంటివారు తెలుప నామెకు వివాహము కాలేదని చెప్పె ను. ఆమె వివాహ మైనది. వైధవ్య మనుభవింప సిద్ధముగనున్నది. అయినను దమరిందు జోక్యము గలుగఁజేసికొనవద్దు. అతఁడు దుష్టుఁ డు. అతఁడు శత్రుగణములోఁ జేరిన మనకు నష్టముకలదు.

అహ—అతఁడు శత్రుపక్షమునఁ జేరినను సరే, నారాజ్యము పోయినను సరే. ఇంతపాపకర్మని నేను జూచుచు సైరింపఁ జాలను. సాధుబాధ నివారింపకున్న నా రాజ్య మెందుకు?

దత్తు—(తనలో) ఆహాహా యేమి యీమెధర్మగుణము!ధర్మ దేవత యీమెగా నవతరించియుండును. దేవుఁడీమెను రక్షించుఁగాక.

రాధా—అమ్మా! అట్లయిన జస్వంతరావుమొదలగువారిలో నెవ్వరు చేరినారు? ఏమిప్రతిక్రియ మనము చేయవలయును?

అహ—జస్వంతరావుతో దౌలతరావు చేరును. ఇంక నెవరు చేరుదురో తెలియదు. మీరు నాయందు గాఢానురాగు లగుదురేని నేను గెలువఁగలను. నేను శౌర్యముప్రధానముగా గలమహారాష్ట్ర స్త్రీనని నమ్ముఁడు.

రాధా—అమ్మా! మీపాదములుసాక్షులుగా శ్రీవిశ్వేశ్వరుఁ డు సాక్షిగ, నేను నాజన్మాంతముదాక, మీయెడ విశ్వాసముఁ గల్గి యుండెద. అప్పాజీరా! దత్తూజీ నీవుఁగూడఁ బ్రతిజ్ఞఁజేయుము.

డత్తు — అఖిలదేవతలు సాక్షులుగ నేను మీయాజ్ఞ నెఱవేర్తు
నని, యట్లు ప్రమాణము చేయుచున్నాను.

ఇట్లు వారు పలుక నహల్య సంతోషించి వారి నారాత్రికి
వీడ్కొల్పిన దయ్యెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

గంగాధరజస్వంతరావు నలుబదియేండ్లలోపు వయస్సుగలవాఁడు
బుద్ధిచేతను; బాహుబలము చేతను నతఁడు తలంచిన కార్యము
లెల్ల నిర్వహింపఁ గలసమర్థుఁడు. మలహారరావు హోల్కారుకాల
మునుండియు నతఁడు పురోహితుఁడును మంత్రియునై వైదికలౌకిక
కార్యముల నమోఘముగ నిర్వర్తించుచు రాజమందిరమునకు
మూలస్తంభమైయుండి, యాతఁడు మృతినొందినతరువాత నధికా
రమునంతను దనచేత నుంచుకొనవలె నని దురాశ జనియించినందున
రాజ్యము నహల్యాబాయి వహించినఁ దనయాటలు సాగవని యా
మెను గుమారస్వీకారము జేసికొమ్మని బలవంతపెట్టసాగెను. కుమా
రుని బెంచుకొన్నయెడల నతఁడుయుక్తవయస్కుఁడగువఱకు రాజ్యము
మంత్రులచేతులలో నుండుననియు, నందుచే దురాశాపీడితులగు
వారిమూలమున దేశమునకుఁ గీడు రాఁగల దనియు, విశేషించి
తనకు ముద్దులు మూటగట్టుకుమార్తె యుండఁగా నామెకు రాజ్య
మొసఁగక పరుని నెవనినో తెచ్చి వాని కీరాజ్యమును గట్టిపెట్టుట
యనుచితమనియు నెంచి యామె పెంచుకొనదయ్యెను. అందుచే
గంగాధరుఁ డాగ్రహించి తనలో నింకఁ గొందఱిని జేర్చుకొని రాణి
పైఁ గక్షవహించెను.

వెనుకటిప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడినసంగతులు జరిగిన మఱు నాఁడు రాత్రి గంగాధరజస్వంతరావుభోజనముచేసి తనమిత్రునిలనిమిత్త మెదురు చూచుచుండెను. అంతలో హరిహరపాండ్యాజీ యనుబ్రాహ్మణుఁడు తనయెత్తునిస్థూలదేహము దీపపువెలుతురులోఁ బెద్దనీడను వ్యాపింపఁజేయనచ్చి, "అయ్యా! గోమాజీరావు దౌలతరావుమొద లగువారు సిద్ధముగ నున్నారు. వారి నిక్కడికి రమ్మని నేను జెప్పి నాఁడను. వారు త్వరలో రాఁ గలరు. మీభోజన మైనదా?" యని యడిగెను "ఆహా! నేను సిద్ధముగ నుంటిని. కాని రఘునాథరా వేమనుచున్నాఁడు? నేను జెప్పినట్లు నీవు చెప్పినావా?" అని పాండ్యా జీతోఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చి కొన్నిప్రశ్నలు వైచెను.

హరి—ఈకార్యము రఘునాథరావున కిష్టమే. నీ వెప్పుడు రమ్మనిన నప్పుడె దండెత్తివచ్చి యహల్యాబాయిని సింహాసనము నుండి లాగును.

జస్వం—నిజముగా నాతఁడటు వాగ్దానము జేసినాఁడా?

హరి—అతనికి నేను గుండెకాయను. నాతో నిజము పలుకునుగాని యబద్ధము పలుకఁడు. నీవు కొంతరాజ్యము వాని కిచ్చుటకు సమ్మతింతువేని నిన్నే హోల్కారుగఁ జేయునట్లుకూడ నేను జక్క జేసినాను.

జస్వం—ఆహాహా! నాకు నీకంటెఁ బరమమిత్రుఁడు లేఁడు. నన్ను హోల్కారుగఁ జేసినపక్షమున నే నతనికి సగము రాజ్యము నిచ్చుట యాశ్చర్యమా కష్టమా? కాని నేను హోల్కారును గా వలె ననుపట్టింపులేదు. ఈయాఁడుదానిపాలనలో నుండకపోయినఁ జాలును. అహల్యను జూడ నాయొడలు మండునుగాని ముక్తాబాయిని గనుఁగొన్న నాహృదయము జాలినొందును.

అని జస్వంతరావును హరిహరపాండ్యాజీయును ముచ్చటించు

సమయమున సేవకసమేతుఁడై గోమోజీరావు గుమ్మముదాఁటి వచ్చెను. అంతట జస్వంతరావు మాటలాడవలదని పరమవైదికుఁడగుహరిహరునకుఁ గనుసన్న జేసిముందుగా "ఓహో! కొత్వాలుగారు కాఁబోలును. మముఁ జెఱసాలలో నుంచుటకువచ్చినారా యేమి! ఆయనయెవ్వ" రని పరిహాసముగఁబలికెను. గోమోజీరావునవ్వుచు "మీరు రాణిపైఁ గుట్రలు గావింపుచుండ వారిసొమ్ము దినువారము మే మూరకుందుమా? అయితే దాలతరావు రాలేదా? ఈతఁడు నా స్నేహితుఁడు. ఈతనికాఁపురము వాసియాగ్రామము. మనకార్యమున కనుకూలుఁడు. ఇతనిపేరు సకారా"మని చెప్పునంతలో ద్వాపరసమేతుఁ డగుకలివలె దాలతరావు దుండిరావుతోఁ గూడ గృహము నలంకరించెను. జస్వంతరావు వారిని గూడ సన్మానించి యందఱిని మేడమీఁదికిఁ గొనిపోయెను. అందఱు నొకరినొకరెఱిఁగినవారేకాని సకారాము నెవ్వరు నెఱుఁగరు. అతఁడు వచ్చి గోమోజీకిఁగుడిప్రక్కను గూర్చుండెను. అతనియెదుటఁదమరహస్యములను మాటలాడుకొన నందఱు సందేహించిరి. కాని గోమోజీరాయని ప్రోత్సాహముచే నివారితసంశయులై మూటగట్టుకొని వచ్చినరహస్యములను విప్పిరి. అప్పుడు వారందఱు నీక్రిందివిధమునమాటలాడిరి.

జస్వ—స్నేహితులారా! మనమిచ్చటఁజేరిన దెందునిమిత్తమో మీ రెఱుఁగుదురు. మనస్వామియైన మల్హారురావుగారుచనిపోవుటయు వారికిఁ గుమారులు మనుమలును లేకపోవుటయు మనకింతటిపచారమును శ్రమను గలిగించినవి. అది యటుండ వంశనాశనమయ్యెనని విచారముగలిగి మనరాణిగారికిఁ బుత్రస్వీకారముఁ జేయవలె నని నేను బ్రయత్నము సేయు చుండ మనరాణి—రాణి యనుటకు నోరాడుట లేదు—అహల్యాబాయి మనపై నధికారముఁ జేయవలెనని పెంచుకొనన నని స్పష్టముగఁ జెప్పినది. అదిగాక

నన్ను నడ్డమైనమాట లాడినది.

గోమా.—ఆహాహా! ఎంతదుష్కార్యము. ఆఁడుది రాజ్యము చేయుటకూడ వచ్చినది.

డాల.—ఆమెకు మామగారిచావు కుఱ్ఱగుంటచావు పండుగ యైనది. ఎంతకఠినురాలు గాకున్నఁ గుమారుఁడు కడతేఱి మూఁడు మాసములు కాలేదు. ఇంతలోనే రాజ్య మేలఁ దలంచునా?

జస్వం.—కొడుకు చచ్చెనని విచారము గాని, ప్రజలు తన్నే మందురో యనులజ్జగాని యామెను బాధించుటలేదు. రాజ్యకాంక్ష దుఃఖమును లజ్జను గూడ మఱపించునుగదా!

దుండి.—కర్తవ్యాంశమును వేగమె వితర్కించుట మంచిది.

జస్వం.—ఇపుడు నేఁ జెప్పఁదలఁచిన దేమన్న మనమందఱము పరువు గలమహారాష్ట్రులము. శివాజికాలమునుండియు మనవారు ప్రాణములకంటె మాన మెక్కువగ నెంచినమాట నేను వర్ణింప నక్కఱలేదు. ఇంతంతబలవంతుల మై యింతంతబుద్ధిమంతుల మై కటకటా! తుదకు పనికిమాలినయాఁడుదానిచేతఁ బరిపాలింపఁబడవల సినంతటిదురదృష్టవంతులమైతిమి. ఈయాఁడుదానిప్రభుత్వమున మన కున్నగౌరవము నిలుచునా? మీ రీమెచే నేలఁబడుట కిచ్ఛగలవారా? మీకు మీసము లేదా? శూరులు కారా? మహారాష్ట్రులకుఁ బుట్టలేదా? మీరు మహారాష్ట్రు లగుదు రేని యామెను రాజ్య విహీనురాలుగఁజేసి ప్రతివిషయమున నామెయత్నమునకు విఘ్నము గావింపుఁడు. ఇది మీకు సమ్మతమేనా?

డాల.—సమ్మతమా యని యడుగుచున్నావా? ఆఁడుదాని పాలనములో రెండుమూఁడునెల లున్నందుకే సిగ్గుపడి తల పొట్టలోఁ బెట్టుకొనుచున్నాను. నీవెట్లుచెప్పిన నట్లు చేసెదను. ఈమెప్రయ త్నము భంగము చేయుటకు దేశమున నున్నభిల్లులను సహాయము

జేసికొని మనము దేశము కొల్లగొందము. అప్పుడామె లొంగును.

జస్వం.—ఆమెమీఁదఁ గోపముచే నిష్కారణముగ నిరపరాధు లగు జరిజలను క్షోభపెట్టుట మంచిదికాదు. మన మెంతకొట్టుకొన్నను దేశమున కరిష్టము రాఁగూడదు. ప్రజలసుఖము చెడరాదు.

గోమో.—నేనిదివఱకే దీనినిగూర్చి కొంచెమాలోచించినాను. ఉదయపురమహారాణిగారికి వర్తమాన మంపి మన దేశముపై దండెత్తుమని ప్రోత్సాహపెట్టి యతనికిఁ దగుసహాయము జేయుట యుక్తము. ఛతాళసింగుతో నే నిదివఱ కామాట తలపెట్టినాను.

జస్వం.—రాజపుత్రులసాఘ్యలు. తీసికొని వచ్చుటయె కాని మరల వదల్చుకొనుట మనతాతతరము గాదు. అందుచే వారిని బిలువ వలదు. ఒకరిని బిలుచుటయే యుక్తమైన శ్రీరఘునాథరావును రమ్మందము.

దాల.—కొంచెమది బాగున్నది. (అనిదుండిరావు చెవిలో) ఈజస్వంతరావు మెల్లగ రఘునాథరావునురప్పించి తనమనోరథసిద్ధికై ప్రయత్నించుచున్నాఁడు. మనము భిల్లులను వదలఁ గూడదు.

దుండి.—అయ్యో! యింకొకసంగతి. మనోరహస్యములనెఱుఁగుటకు రాధాకాంతుఁడును, వానితోనున్న శ్యామసుందరదత్తును, దమతపస్సు ధారపోయుచున్నారఁట. వారు మనలనుబట్టికొందురఁట జాగ్రత్త.

దాల.—చెప్పుట మఱచితిని. ఆకుఱ్ఱవాఁడుశ్యామసుందరుఁడు తెగనీలుగుచున్నవాఁడఁట. ఓయీ! గోమోజీ! యేదోవంకబెట్టి వానిని గడతేర్చు నుపాయముఁ జూడుము. నీవు క్రొత్వాలువు గదా యేపనినైనఁ జేయఁగలవు.

గోమో.—వాఁడక్కడ నన్నుఁగూర్చి పేలుచున్నాఁడట. వానివిషయమై యేపనిఁ జేయుమన్నను జేయుదును. ఇఁక మన మరుగుదము లెండు.

జస్వం.—మీరు నాపలుకుల కియ్యకొననిరి. గనుక నే నామెతోఁ బరిత్యజకత్వ వహించెద. ఆమెదగ్గఱ నాకుద్యోగము వద్దనియుఁ గొడుకును బెంచుకొనకయున్న నామెకు మాకు సంబంధము లేదనియు నామెకు నేనుత్తరము వ్రాసెద.

గోమో.—నామాట నీవందువ్రాయకుము. నేనీకొత్వాలు పనిలోనుండినచో నీకు సమస్తసహాయములుఁ జేసెదను. ముందుగా నుద్యోగము మాను టెందుకు?

జస్వం.—ఇంతటిధైర్యమేనా నీది? ఓయీ డాలతరావు! నీవు మీయన్న భార్యను వివాహమాడెదనని విన్నాను. ఆపనిమాత్రము వద్దు. అట్లయిన మనపైఁ బరిజలకు నమ్మకముండదు.

డాల.—దాని కేమిలే యెట్లో సాసాయించవచ్చును. అప్పుడే దైనదా. మనమందఱ మిండ్లకుఁ బోదము రండు.

అని యందఱును లేచి యుచితపరికారము సెలవు గైకొని పోయిరి. సకారాము దేవళములోవిగ్రహమువలెఁ గూర్చుండెనే కాని యొకమాటయు మాటాడలేదని జస్వంతరావు సందియ మందియుఁ గారణ మడుగఁడయ్యెను. అందఱును గృహము వెడలిరి. గోమాజీ రావు సకారామును వెంటఁబెట్టుకొని కొంతదవ్వరిగి యచ్చట నతని చెవిలో మెల్లగా "ఓయీ! స్వలాభపరాయణులుదురాత్ములునగు వీరిని నమ్ముకొని నాయుద్యోగము మానుకొందునా? ఎటుబోయి యెటు వచ్చునో డాలతరావు జస్వంతరావులు తమతమ మనోరథముల నెఱ వేర్పఁదలఁచి యీయెత్తు లెత్తిరి. అవి నే నెఱుఁగనా? ఏమైనను రాణావారిని వచ్చి నింబపురమును గైకొమ్మని చెప్పు. ఇంక నీ వరుగుము." అని నొక్కి పలికి వాని నంపి తాను స్వగృహమున కరిగెను.

ఏనిమిదవపరికరణము.

“నేను మీముఖ్యమంత్రులలో నివాఁడనని మీరెంచుకొనుట లేదు. అట్లు మీరెంచుకొనినపక్షమున నాయాలోచనములకు మీరు చెవియొగ్గి యుందురు. పుత్రస్వీకారముఁ జేసికొని నిర్మల మయిన హోల్కారువంశమును నిలుపుమని హితోపదేశము నొనర్చితిని. కాని నేనెగ్గుచేయలేదు. అయినను నామాటలు విషభోజనమువలె మీకు రుచింపవయ్యెను. మతిలేనివృద్ధజంబుకముయొక్క మాటలను, జెలుకుల మంటవలె వేగిరపాటు గలపకుచువానికారుకూఁతలను, నమ్మకొని వారు మిమ్ముద్ధరింపఁగలరని చిరకాలమునుండి రాజ్యమునకు మీకు నమితోపకార మొనర్చినమావంటివారిని నిరాకరించితిరి. వారుమిమ్ము ద్రోహము చేసినపుడే మీరు పశ్చాత్తాపమునొంది మరల మమ్మాద రింపఁగలరు. ఇంక నేను మీవాఁడనని నాయం దాశయుంచుకొన వద్దు. నేను మీకును మీరాష్ట్రమునకు నిష్టుఁడనని మీ రెంచినారు కారు. గనుక నేనట్లె యుందును. కుమారుని బెంచుకొని రేని మీ యొద్ద నేనుద్యోగము చేయను. ఇవి త్రికరణశుద్ధిగ నేను వ్రాసిన మాటలు. ఇందుకు తిరుగులేదు.” అని యున్న లేఖను జదువుకొనుచు మహారాణియహల్యాబాయి తనగదిలో నొకపీఠముపైఁ గూర్చుండి నడుమనడుమ ముక్తాబాయి జాబును గూర్చి యడుగుపరిశ్నలకుఁబరా కుగఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చుచుఁ గర్తవ్యము నూహించుచు రాధాకాం తునినిమిత్త మెదురు చూచుచుండెను. అంతలో రాధాకాంతుఁ డరు దెంచి యథోచితముగఁ దనరాణికిన మస్కరించి యుచితాసనమునఁ గూర్చుండెను. ముక్తాబాయి చిన్నతనముననుండి రాధాకాంతుని యందుఁ బితృభావముంచి గారవించుటచే నతనియొద్ద ఘోషాపద్ధతి

యక్కఱలేక యథేచ్ఛముగ మాటలాడును. మహారాణి యంతరాధా కాంతుని మొగము వైపుజూచి "యీచమత్కారమును నీవెఱుఁగవు కాఁబోలును. ఈచీటి చదువుకొ"మ్మని యాయుత్తరము సతనిపై వైచెను. అతఁడాయుత్తరమును నామూలాగ్రముగఁ జదువుకొనివిస్మయముతో నొకమాఱు గుండెకొట్టుకొని "అమ్మా జస్వంతరా వెంతవాఁ డయ్యెను. ఇంతవాఁ డగునని నేనెన్నఁడు నెఱుఁగను. అమ్మా వ్యవహారము శ్రుతిమించి రాగమునఁ బడినది. మనము జాగ్రత్తగ నుండవలె" నని చెప్పెను. అనవుడు నాదేవి "ఇటువంటితుచ్ఛులు వేయిపన్నగడలు బన్నినను నేను బెదరను. వారికి వినాశకాల మాసన్నమగుటచే నిట్టిబుద్ధులు పుట్టినవి. వారు నాకు లోఁబడకున్నను వారిప్రాణములు నాఖడ్గమునకు లోఁబడక మానవు. కాని మనకునెవ్వారు కృతజ్ఞతగ నుండరో వారిసంఖ్యఁ జేర్కొను" మని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. రాధాకాంతరావుపలుకులనాలకించిరాణిమనోధైర్యమున కుబ్బి "శివనానా మన కాప్తుఁడు. అతని నింబపురమం దుంచుటలో మీరు మంచిపని చేసినారు. గోమోజీరావు కొత్వాలు కూడ మంచివాఁడనియె తోఁచుచున్నది. తుకాజీహోల్కారు కుక్కవంటి విశ్వాసము గలవాఁడు. కాని నీచుఁ డగుటచే నతనికి గొప్పయుద్యోగమీయఁదగదని యుగ్గడించుచుండ నతనిమాట కడ్డమువచ్చి రాణి "వంశముచేత నీచుఁడైనను గుణములచేతను రాజభక్తిచేతను మఱి తుకాజీ యుత్తముఁడు. అందుచేత నతనికి సైన్యాధిపత్యమొసఁగితిని. గోమోజీరావుసంగతి నిశ్చయముగఁ జెప్పఁజాలను. నీ వాతనిఁగూర్చి వాకబు చేయుచుండుము. కాని వీనికంటె నాకు నెక్కువవిచారము పట్టినది. ముక్తాబాయి కలఁతపడియున్నది. ఆమె తమ్మునినిమిత్తము బెంగపెట్టుకొనినది. మనోవ్యాధికి మందు లేదుగద ! దీని కేమి యుపాయము చేయవలెనో యెఱుఁగ" నని పలికెను. అప్పలుకులువిని

రాధాకాంతరావు రాణితో నిట్లనియెను. "ఆమె నిజముగ బెంగ పెట్టుకొన్నది. మనసు తమ్మునిమీఁద కరుగకుండ నిరంతరము నామె కుత్సాహజనకము లగుపలుకులు చెప్పువారుండవలయు. అట్లుచేయు టకు మీకుఁ దీరికలేదు. నాదగ్గఱ నొకదాసియున్నది. ఆమె బహు చమత్కారకథలు నేర్చును. ఎప్పువారికైన నామెమొగము జూడ సకలదుఃఖములుపోవును. ఆమెను నేనిక్కడ కంపెదను. ముక్తాబాయి నామెకు జత చేయుఁడు. అంతట నామెదేహమునఁ గలరుగ్మతనశిం చును. ఇఁక నేసెలవుగైకొని పోయివచ్చెదను. కాని యడుగ మఱచి నాఁడ. దౌలతరావువిషయమై యేమిచేసినారు? స్త్రీ రాజ్య మేలు చుండ స్త్రీకి మానగౌరవము దక్కకున్నచో నింకఁ జెప్పునదియేమి? అన్నియు ముగిసినవెనుక మీరు కనుఁగొన్న నేమి లాభము? ఆమె ప్రాణత్యాగముఁ జేసికొనకమును పేయామెపాతివ్రత్యముచెడక మునుపే మీరు సాయము చేయవలెను." అను రాధాకాంతుని కఠినోక్తులచే రాణికి రోషము జాలియుఁ గల్గినందున నామె "ఓయీ నేను జీవించియుండఁ గమలాబాయికి మానభంగ మగునా! దౌలత రావును బిలిపించి యిపుడే మందలించెద. ఇదివఱకే రమ్మని వానికి వర్తమానము బంపితిని. ఎంతకష్టమునకైన నోర్చి యామెను రక్షింతు. నీవింకఁ బొమ్ము. దౌలతరావు వచ్చువేళ యైనది" అని పలికెను. రాధాకాంతుఁ డందుకుసంతసించి సెలవుగైకొని స్వగృహ మున కరిగి కమలాబాయిస్థితి గనుఁగొనుమనియు నామెతోఁ గొన్ని రహస్యములు జెప్పుమనియుఁ దనభార్య నంపి యామెవిషయమై జాగ్రత్తగ నుండెను.

రాధాకాంతరా వరిగిన యొకగడియలోపున దౌలతరావుతన యేలికదర్శనమునకువచ్చి గుమ్మమునందుండి తనరాకఁ దెలియఁబఱి చెను. లోపలికి రమ్మని సెల వయినతోడనే మొగమున లేనిగాంభీ

ర్యమును దెచ్చిపెట్టుకొని మొలలో నొకవేళ నపాయమేదైన జరుగు నేమో యని ప్రాణసంరక్షణార్థమై తెచ్చిపెట్టుకొన్న కయిజారుగనఁ బడకుండఁ జేసి లోని కరిగి రాణీదర్శనముచేసి సాష్టాంగనమస్కార మొనర్చి నిలువఁబడెను. రాణినాలుగునిమిషములు వానివంకఁ జూచి కూర్చుండుమనెను. తరువాత వారియుభయులకు నీక్రిందిసంభాషణ జరిగెను.

అహ.—పాపము మీయన్నగారు పోయినందుకు మాకుఁజాల విచారముగ నున్నది? ఈవేళకు నాకునొకటి కాదా ? నీకుఁ జెడ్డ కష్టము వచ్చినది.

దాల.—(తలవంచి) ఏమిచేయఁగలము. కాలవశము.

అహ.—అతనిభార్య యెక్కడనున్నది ? క్రొత్తగాఁ బెండ్లి యైనదఁట కాదా ?

దాల.—ఇక్కడనేయున్నది. పెండ్లికాలేదని చెప్పుచున్నారు.

అహ.—ఛీ! ఏమిమాటలు, నాదగ్గఱఁగూడ నబ్బెయనెదవేల. నీ వామెను బలవంతముగా వివాహమాడ యత్నించు చున్నావఁట! నారాజ్యములో నీవుదుర్మార్గము చేయకుము. ఇటువంటివానిని క్షమి యింపను. అన్నభార్యను బెండ్లియాడుటకు నీకు సిగ్గులేదా?

దాల.—అమ్మా! నే నామెవిషయమై యెట్టి దుష్కార్యముఁ దలపెట్టలేదు. కిట్టనివారు చెప్పినయబద్ధములు నమ్మి మీరు నన్ను శిక్షింపఁ దలంచుచున్నారు. నే నట్టిపని చేయుదునా ? అన్నభార్య తల్లికాదా? పెండ్లి కాలేదని నేను స్వీకరింపఁదలఁచితిని. పెండ్లి యైనమాట నిజమైన నాకామెవద్దు.

అహ.—సరే! జస్వంతరావు మాపైన నలుక వహించి నాఁడట. నీవును నందుఁ జేరినవాఁడవేనా? ఇంక నీవంటి శూరు లెందఱు—

దౌల—రామరామ! నే నేపాప మెఱుఁగను. మీపాదము లతోడు, శ్రీవిశ్వేశ్వరస్వామివారితోడు. సెల వైన జస్వంతరావును బట్టి యిచ్చెదను.

అహ—ధనప్రాణముల కాసపడ వద్దని జస్వంతరావుతోఁ జెప్పుము. మీరందఱుఁ జచ్చినట్లు భావించుకొనుఁడు. ఇఁక నీవుపో.

అని యహల్యాబాయి దౌలతరావు నంపెను. దౌలతరావు నోటికివచ్చినన్నియసత్యములాడి రాణీయాగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడు కాకుండఁ బులినోటఁబడి తప్పించుకొనిన మేఁకవలె సంతసించుచుఁ బోయెను. అట్లు దౌలతరావింటికి వచ్చునప్పటికి భార్య దుర్గాబాయి గృహమందు లేనందున నిదె సందని కామబాధావివశుఁడై కమలాబాయియొక్క కమలములవంటిపాదములపైఁబడి తన్ను వివాహము చేసికొమ్మని యామెను బహువిధములఁ బ్రార్థించెను. కమల భయసంభ్రమములతో వడఁకుచు నాతనిఁ దనపాదములతోఁ దన్ని యాడరానిమాటలాడి యనేకవిధముల నిందించి రోదనము చేసెను. మన్మథబాణములచే దేహము చిల్లిపడ ములుకులవంటియామెపలుకు లంతపనిఁ జేయవయ్యెను. సిగ్గతని నీవఱకే విడుచుటచే సిగ్గు వాని కగపడదయ్యెను. అందుచే నాతఁడు వడకుచున్న యావన్నెలాడిని గట్టిగఁ బట్టుకొనిసందిటఁ జేర్చియాలింగనసౌఖ్యముకొఱకుయత్నించు చుండ నామె బెదరిన మార్జాలమువలె నొడలెల్ల రక్కి యఱువ సాగెను. ఆమె బరుకులు వానియంగములనుండి రక్తముస్రవింపఁజేసి కుంకుమ నలందుకొన్న పెండ్లికుమారునివిలాసము నతని కొసగెను. అంతలో దుర్గవచ్చి తలుపు గొట్టినందునఁ గమల యామెకుఁ దలుపు దీసెను. దౌలతరావు చేసినచర్యలను దుర్గ కమలాముఖమున విని యిట్టిమగనికిఁ దాను భార్యగా నుండుటకు సిగ్గుపడి కమల నూరార్చి మగనిని శూలమువంటిమాటలతో నొప్పించెను. కాని నల్లకాయి

వలె సతఁడు నిరుత్తరుఁడై కమలను వశముజేసికొను నుపాయమును వెదకుచుండెను. ఇట్లతఁ డాలోచనలు సలుపుచుండఁగానే సూర్యుఁ డపరశైలశిఖరము నలంకరించెను. రాత్రి యందఱు భోజనముచేసి పండుకొన్నతరువాత నిద్రాసక్తులైరి. రెండుజాములరాత్రి యైన తరువాత దాలతరావు తాను నిద్రించుచున్న గదివిడిచి తళతళ మెఱయుచున్న ఖడ్గమును గేలఁ బూని కమలశయనించుగదిఁ బ్రవేశించి "దురాత్మురాల! కమలా! నీవునాకునక్కఱకురానిదానవు. నీవుండిన నేమి చచ్చిననేమి? నిన్నిప్పుడు చంపివైచెద"నని ఖడ్గ మామెమెడ మీఁదనుండి యొకయేటున వేయఁ గత్తి నెత్తెను. అంతలో నామె ముఖవికాసచంద్రికలు కోపావేశాంధకారమును బాసినందున "ఈమె నిప్పుడు చంపను. ముందుముం దీమె తప్పక నావశము కాఁగలదు. కాకపోయినచో నప్పుడే తుదముట్టించెద" నని తనదుష్ప్రయత్నము మాని మఱలలోనికింజని నిద్రించెను. నాలుగుగడియలరాత్రియుండఁ గమల మొగమున మేలిముసుఁగు దిగజారవైచికొని యెవరితోడను జెప్పక గృహమునుండి వెడలిపోయెను. ఎక్కడికరిగినదో యెవ్వరు నెఱుఁగరు. ఉదయమున దుర్గయు దాలతరావును గమలం గానక కలవలపడి దుండిరావును లక్ష్మణుని వెదకుమని పంపిరి. అందు దుండిరా వెచ్చటనో గంజాయిద్రాగి మత్తుగొని పండుకొని సాయం కాలమున వచ్చి కమల కనఁబడలేదని చెప్పెను. దీపము పెట్టిన తరువాత లక్ష్మణుఁడు వగర్చుకొనుచు వచ్చి దాలతరావుతో రహస్య ముగ "అయ్యా! నల్లమందుచెట్లతోఁటలోనున్ననూతిలోఁబడికమల చచ్చినది. శవ మొకగడియకిందటఁ దేలిన"దని భయపడుచు జెప్ప దాలతరావు తలయూచి, "సరే భయమేమి నేను జేయవలసినపని తానే చేసికొనినది కాని యెవ్వరికిఁ దెలియకుండదహనముచేయుఁడు" అని పలికి నాలుగురూపాయలిచ్చి వానిని దుండిరావును బంపెను.

వీరిరువురు తోఁటలోనికిఁ జనునప్పటికి నూతియొద్దను నొకవృద్ధుఁడును నొకపడుచువాఁడును నపుడే తేలినశవమును జూచి విలపించుచుండిరి. అందువృద్ధుఁడు. "అమ్మా! నిన్ని బలవంతమరణముపాలుచేయుటకే వానికిచ్చి పెండ్లిచేసితిని. కాకున్నచో నీమఱఁది కింతచేటుకాలము రాదు." అని విలపింప నందుఁ బడుచువాఁడు వానినూరార్చి యిది యేడువఁదగినసమయముగాదు. ఎవ్వరో వచ్చుచున్నారు. పదపద యని వానిని గెంటికొని పోయెను. తరువాత దుండిరావును లక్ష్మణుఁడును మెల్లగా శవమును బయటికిఁదీసి మోసుకొనిపోయి దహనము చేసిరి.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

ధరణీమణికిఁ గాలపురుషుండు పట్టిన ధవళచ్ఛత్రమువలెఁ జందురుఁడు గగనభాగము నలంకరించి చెట్లకుఁ బర్వతములకు సమస్త పదార్థములకు సపేదుపూఁతపూసిన తెలుఁగునదన వెన్నెల వ్యాపింపఁ జేసి వాని కపూర్వధావళ్యము నొసంగెను. ఆవెన్నెలలోఁ దనయజమానునియాజ్ఞ శిరసావహించి దుండిరావు మహూపురసమీపమున నున్న గూడెముజేరి యందున్న ఋషికుటీరముఁ బ్రవేశించెను. ఋషి వానిం జూచి యాలింగనము జేసికొని "నాయనా! తండ్రీ! నీవువచ్చితివా! మనరాణోజీ మృతినొందినాఁడు గదా. దౌలతరావు చేయునది యేమియని యడుగుటయు దుండిరావు వానికినుత్తరముచెప్పుటకు యత్నించుచుండ నింతలో దీర్ఘకాయుఁడును మహాసత్వుఁడు నగు నొకనల్లనిమనుష్యుఁడు కుటీరముఁజొచ్చి వారిసంభాషణ కాటంకము గావించెను. ఆపురుషునిగడ్డము కాయముకంటెఁ గొంచెము నల్లనై జుట్టువలె నతిదీర్ఘమై యుండెను. ఆతనిశిరమున నల్లుకొన్న

జడలును జడలనడుమ నతఁడు చూడామణిగ నుంచుకొన్న నెమలి పింఛమును మెడను ధరించిన పలువంగులుగల పూసలును చేతనున్న గండ్రగొడ్డలియు నతఁడు పర్వతప్రాంతముల వసించునాటవికుఁడని తెలియఁజేయును. చింతనిప్పులలాగె నుండువానికన్నుగవనుండి వెడలు దృష్టి తాతీసుండెగల దుండిరావునకుఁ గూడ భయంకరమై యుండె నని నింకఁ జెప్పనదియేమి? అతఁడు లోపలఁ బ్రవేశించి తనమోట మహారాష్ట్రపుమాటలతో నిట్లనియెను. “దాంతియా రా లేదా? ఈదుండిరావు వచ్చి మీతో నేమి చెప్పినాఁడు? మన మితఁడు చెప్పి నట్లు చేయవచ్చునా” అని యన ఋషి “ఓయీ గండా! వచ్చి కూర్చుండు” మని “నిమ్మళముగ విచారింప వలసినయంశములు నీదుండిరావు చెప్పినమాటలు విను”మని సందేశ మెఱిఁగింపుమని దుండిరావును హెచ్చరించెను. అనంతరము దుండిరావు మెల్లమెల్లగా నిట్లు పలికెను. “ఓయీ గండాభిల్లుఁడా! మనపుణ్యము పుచ్చినది. జస్వంతరావు, దౌలతరావు, గోమోజీరావు మొదలగు పరిబలులు రాణితోఁ బగసాధింపఁ గత్తిగట్టినారు. అందుచే నీవు నీభిల్లసైన్య ములతో వారికి సహాయముగవచ్చి రాణి నెదిర్చితివేని యుభయు లకును లాభ ముండును. నీవుదోచుకొన్నసొమ్ము నీవే తెకొమ్ము. అదిగాక మలహారురావు హోల్కారు మరణము నొందునపుడు తన మనుమఁడు చచ్చునేని కోడలు మరలనొకని దత్తము జేసికొన వలయునని మరణశాసనము వ్రాసినాఁడు. వారిబందుగులకుఱ్ఱ వాఁడె యున్నాఁడు. మనవా రాబాలుని హోల్కారుగఁ జేసి కొద్ది దినములలోఁ బట్టాభిషేకము జేతురు. క్రొత్తహోల్కారునకు మీరు సహాయము సేయుఁడు.

ఋషి.—ఆహోల్కారును నే నెఱుఁగుదును. ఆహా! మిక్కిలి బాగున్నది, గండా! నీకుసందేహమెందుకు? అహల్యాబాయి సింహా

సనముమీఁద నుండదు. రాధాకాంతరావుతోఁ జెప్పినాను. శ్యామసుందరదత్తు నాతో మాటాడినప్పుడు నేను వారిపక్షము పల్కితిని గాని నేను వారిసంహారము జూచువాఁడను. మల్హారురావు నాకపకారము జేసినాఁడు. ఆకసి నేనిప్పుడుతీర్చుకొందును. దేశమును మంగలములోఁ బెట్టి వేఁచి వైవవలెను. నీ రెండువేల భిల్లసైన్యముతో దోఁపిడి వెంటనే ప్రారంభింపుము. నీకు నాదీవన నిచ్చెదను, ప్రజలకు నావయస్సునుబట్టి నాపై మిగుల భక్తిగలదు. వారు నామాయాసముద్రమునఁబడి మునిఁగినవారలు. నీవుజంకకు.

గండాభిల్లుడాపలుకుల నాలకించి యడవిజంతువులెల్ల ఖణిల్లని యొకవింత కేకవైచి "యిదిసరి. యిదిసరి. నాతపము సఫలము. ఈపని నెఱవేరునేని నూఱుదున్నపోతులను శ్రీకాళికి బలియిచ్చెదను. దొరికినయెడల మనుష్యుని బలియిచ్చెదను. దుండీ నేనిందులకు సమ్మతించితినని మీదౌలతరావుతోఁ జెప్పుము."

దుండి—మల్హారురావు మనయీఋషికి నపకారముచేసెను. అహల్య కమలాబాయిని వివాహ మాడవద్దని దౌలతరావును నిందించి యనరానిమాటలని పరిభవించినది. అదిగాక కమల నూఁతిలో బడి మృతినొందినది. కాఁబట్టి దౌలతరావు రాణిపైఁగల కసి దీర్చుకొనుటకు మిమ్ముఁ గలియఁగోరినాఁడ. ఇది ఋషికిని మీకును నిష్టమని ప్రభువుతోఁజెప్పి క్రొత్తహొల్కారుపట్టాభిషేకప్రయత్నములు చేయుచుండెదము. నీవును దోఁపిడి నారంభింపుము.

అనిచెప్పి ఋషికి సమస్కరించి గండాభిల్లునొద్ద సెలవుగైకొనఁబోవుచుండ నొకమనుష్యుఁడు పదునేనువత్సరముల బాలుని నొకని వెంటఁ బెట్టుకొని వచ్చెను. ఈవచ్చినమనుష్యుఁడు సర్వలక్షణముల గండాభిల్లుకంటె నెక్కువవిలక్షణముగను, నెక్కువభయంకరముగను నుండెను, కాని యతనికంటెనొకయరడుగుపొట్టి. గండాభిల్లునికంటెఁ

భొట్టియ గాక యతఁడు వానికంటెఁగూరుఁడు. వెంటనున్న బాలుఁడు గడగడ నడఁకుచు వెఱ్ఱివెఱ్ఱిచూపులుచూడసాగెను. అతఁడుసౌందర్య శాలి. తాంతియాబిల్లు బాలునితో ఋషికుటీరముఁ జేరి గండాబిల్లుని జూచి, "ఓరీ నీనిమిత్త మీసుందరుఁడగు పిల్లవానిఁ దెచ్చినాను. పుస హానుండి యీకుఱ్ఱవాఁ డిందూరునగరమునకుఁ బయనమై పోవుచు న్నాఁడు. ఈతని నీయిష్టమువచ్చినట్లు చేసికొమ్ము" అని యబ్బాలుని చేయిపట్టి లాగిచూపెను. ఋషి వానిమొగమును దీపము వెలుగునఁ బరీక్షించిచూచి "యీతఁడు కాళికి బలినిమిత్త ముపయోగించును. తీసికొనివెళ్లి బలియిమ్ము" అని యుత్సాహము గల్గునట్లుఁ బల్కెను. పలుకుటయు నబ్బాలునిగుండె జల్లుమన యొడ లెల్లఁజెమటలు పట్టె ను. పట్టినతోడనే, 'అయ్యో' యని కేకవైచి గుభాలునమూర్ఛిల్లి నేలవ్రాలిన మోఁడువలెఁబడి స్మృతిదప్పి యుండెను. తాంతియా వా నినిజూచి మహాకోపముతో "దొంగవేషమువైచెదవా? బద్మాష్" అని కొరడాతోఁ జెళ్లుచెళ్లున వీఁపుపై రెండుచఱుపులఁజఱచెను. కాని భయావేశమే కవచముగాఁగల యాబాలుఁడు దెబ్బలవలన మేలుకొనఁ డయ్యెను. "ఇప్పుడే యీతని బలిపెట్టుదమురా" యని తాంతియా భిల్లు గండాభిల్లుని వెంటఁబెట్టుకొని యాబాలుని శవమువలె మోసికొని పోయిరి. ఈబాలునిప్రాణము లెట్లయిన రక్షింపవలయునని దుండి రావునకు సదుద్దేశము గలిగినది. కాని యామాట వారితోఁ జెప్పి నచో వారు తన్నే చంపుదురని భయపడి యూరకుండి మెల్లగాఁ దనస్వామియొద్దకుఁ జనెను.

ఇదిమొదలైన కొన్నిదినములకే దేశమునం దక్కడక్కడ బందిపో టులు,కన్నపుదొంగతనములు, దారులు గొట్టుటయు నారంభమై దేశ మంతయు నట్టుడికినట్లుడుకసాగెను. స్త్రీలను జెఱపెట్టుట, దొంగత నము మాన్పి, మానప్రాణములకును మర్యాదలకును భంగము లేకుం

డఁ జేయ జనులందఱు రాణితో మొఱ్ఱలుపెట్టుకొని యారాజ్యము నుండి పాఱిపోవుదుమని చెప్పిరి. నిరంతరమును గాఁపులు పరశు రామభక్తిలి యగుటచేతను, జనులు పులులవలె వేఁటాడఁబడుటచేతను నహల్యాబాయి ప్రజలయధైర్యమును స్వసైన్యద్రోహమును దన యసహాయస్థితియు నరాజకమునుజూచి విసిగి చేయునదిలేక దుఃఖిత యయి రాజ్యభారమును విడిచి మంత్రులకు లోఁబడుట యుచితమని యోచించుటకుఁ గూడ సిద్ధమయ్యెను. అట్లుండి, రాధాకాంతుని శ్యామసుందరుని బిలిచి యామె వారితో నిట్లనియెను. "అన్నా! ఇఁక నారాజ్య మెందుకు? నేను దీనివదలి కాశీనగరముఁ జేరి విశ్వే శ్వరస్వామివారి చరణముల నాశ్రయించుట మంచిదని తోఁచుచు న్నది. పరమపతివ్రతయగు కమలాబాయి నిష్కారణముగా నూతిలో దిగి చచ్చినది. ఆనేరమునుబట్టుకొని యాపాపాత్ములను శిక్షించువారు లేరైరి. మీఁదుమిక్కిలి జస్వంతరావుప్రేరణచే రఘునాధరావు మన పై దండువెడలునఁట! అది నిజమని పీష్వాసభలోనున్న చాదాజీగో ఖ్లా తనతోఁ జెప్పెనని మనకృష్ణాపంతులునిన్ననే పునహానుండివచ్చి చెప్పినాఁడు. భీల్లు లోకమూలఁ బ్రజలను మాడ్చుచున్నారు. ప్రజలు నాజీవమున కుసూరుమన్నతరువాత నారాజ్య మెందుకు? సన్న్యాసులు గైకొని సుఖయించుటకా! నే నేమిచేయుదును" అని నిర్విణ్ణురాలై పలుకు మహారాణినిజూచి రాధాకాంతుఁడు "అమ్మా! యీదురా త్ములు లోఁబడకపోరు. పాప మెన్నఁడును నెగ్గదు. నేను, శ్యామ సుందరదత్తు, తుకాజీ, శివనానా జీవములతో నుండ నిందూరురాజ్య లక్ష్మి యాదురాత్ములచేఁ జిక్కదు. మీరు మాకు ధైర్యము జెప్ప వలసినది. మీ రధైర్యపడ కుందురేని మే మెంతెంతకార్యముల నైన సాధింపనేర్తుము. విచారము వద్దు. అమ్మా! యీముక్తాబా యికి శరీరమున సుఖముగ నున్నదా? దాసి యెట్లున్నది" అనిపలుక

అహల్యాబాయి, "నేను మిమ్ము నమ్మియున్నాను. నీవును శ్యామ సుందరదత్తునుబోయి దొంగలఁ బట్టుకొనుఁడు. మఱియొకవిచారము నాకులేదు. నీవు పంపినదాసిమూలమున నాకూఁతురు బ్రతికినది. అది కడుచమత్కారి. ఎప్పువారిని నవ్వించును. సీతాబాయి మొగముజూడ నన్నివిచారములు నశించును." అనిచెప్పెను. శ్యామసుందరుఁ డంత "అమ్మా! యిదె నేనును రాధాకాంతరావుగారును నరిగి దొంగలలో ముఖ్యులఁ బ్రాణములతోఁ దెచ్చి మీకప్పగించెదము. సెలవొసం గుఁడు. పోయెదము. తుకాజీని సైన్యముతో సిద్ధముగ నుండు మని యానతిండు" అని రాధాకాంతరావును దత్తును రాణిని వీడ్కొని పోయిరి.

పదియవ ప్రకరణము.

సూర్యరశ్మియెట్టిదో యెన్నఁడు నెఱుఁగనట్టి చీమదూఱనిచిట్ట డవి యని చెప్పఁదగిన వింధ్యపర్వత ప్రాంతభూమియం దొకచోట, కొండగుట్టలచే నావరింపఁబడు నొకకోనలో నొకనాఁ డుదయమున నాకాశమును బీటలువాఱఁ జేయుమహాకోలాహల ముదయించెను. అడవి మృగములవలె ఘీంకారాదిభయంకరధ్వనులతోడ భిల్లులందఱు మతావేశమునొంది భక్తిపారవశ్యముచేత నెదుట వృక్షమునఁగట్టఁ బడినబాలకునిపై దృష్టులు నిగిడ్చిరి. ఆబాలకునిశరీరమం దంతట జేగురుగంధము పూయఁబడెను. మొగమున నెఱ్ఱనికుంకుమబొట్టు పెట్టి యప్పుడప్పుడె యంటఁబడినతలనుండి నీటికణములుజాఱి వికచారవింద ములఁబోలుచు రెండుకన్నులనుండి బాష్పజలములొలుక నాబాలకుండు భిల్లులవలన శ్రీకాళికిబలి యీయఁబడుటకుసిద్ధముగ నుండెను. అతని

హృదయస్థితదుఃఖమును వేఁడికన్నీరు తెలుపుచుండెనే కాని నోటి మాటలు తెలుపుటలేదు. వెనుక తాంతియాభిల్లు తోడివలోఁ బట్టుకొన్నసుందరాకారుఁడగు బాలుఁడాదినమున గండాభిల్లుచేఁ దమ దేవతకు బలి యీయఁబడు చుండుటయే యీకోలాహలమునకుఁ గారణము. అమితానందరసమున నోలలాడుచు భిల్లులు భిల్లాంగనలు నుండ బల్లివలెఁ జెట్టున కంటిపెట్టుకొని యమితదుఃఖరసమున నీవత్స యమలోకప్రయాణమునకు మూటగట్టుకొనెను. అపుడు వారిలోఁ నెల్లపెద్ద తళతళమెఱయుఖడ్గముఁ బూని యెటునుండినఱకుటకు సులువుగ నుండునోయని కత్తి మెడపై నిడి భిల్లులు సింహనాదము సేయ భిల్లాంగనలు చప్పటలు చఱవ నొక్క వ్రేటును వైచెను. ఆవ్రేటుతో బాలునిశిరము తెగి నేలఁ బడవలసినదె కాని యాకుఱ్ఱవాఁడు మెడ రెండవవైపునకుఁ ద్రిప్పినందున నాయేటు వానికిం దగుల దయ్యె. అంత నాకుమారుఁడు స్మృతిదెచ్చుకొని చేతులుజోడించి గండాభిల్లుని జూచి నమస్కరించి, "అయ్యా! నన్నేల మీదేవతకు బలియిచ్చెదరు. మాతల్లికి నేనొక్కఁడనె కుమారుఁడను. ఈనడుమమాచిన్నతమ్ముఁడు మహూచికమువచ్చి చచ్చినాడు. నేను మాయక్కనుజూచి పోవలయునని పునహానుండి వచ్చుచున్నాను. నేను తండ్రి లేనిబిడ్డను. మిగుల బీదతనము ననుభవించుచు దిక్కులేని నాకుటుంబమును బోషించుకొనుటకు నెక్కడనైనఁ బదిరూపాయలుద్యోగము సంపాదింపవలెనని పట్టెడాశతో మాబంధువుల నాశ్రయింప నిటు నిందూరునగరమునకుఁ బోవుచున్నాను. నేనేమో యుద్యోగము సంపాదించి తమ్ముఁ బోషించునంతటి ప్రయోజకుఁడనగుదునని గంపంతకోర్కెతో నాతల్లి నాకయి యెదురు చూచుచుండును. నన్ను విడిచి యీపుణ్యము గట్టుకొమ్ము" అని ప్రార్థించెను. ఆప్రార్థనలు విని గొందఱు భిల్లులకును భిల్లాంగనలకును హృదయములఁ గరుణారసముదయించెను.

కాని తాంతియాభిల్లున కాగ్రహ ముదయించి గురువును జూచి "ఈపాపాత్ముని వదలవద్దు. వదలినచో దేవి కాగ్రహము వచ్చును. ఇదినఱకు మన మెన్నిపల్లెలు దోచిన మనము పట్టుపడ కుండుట కీమెకారుణ్యమెకదా కారణము. కావున వేగమె తలతెగవైవుఁడు" అని పలికెను. పలికినతోడనే మనుష్యాకారము నెత్తిన వ్యాఘ్రము వంటి యా గురువు మనుష్యప్రాణములఁదీయుటలోఁ జిరతరానుభవము గలత్రనకుడిచేతి నెత్తి శిరము దేహమునుండి తెగవైచుటకుఁ గత్తి మెడపైఁ జేర్చి వాటముఁ జూచి మఱల ఖడ్గము నెత్తెను. అందఱు 'జయభగవతి' యని యరచిరి. ఆబాలుఁడు కనులు మూసికొని రామ రామయంచు మెడపైఁగత్తిపడిన దనుకొనెను. అంతలో మూఁగిన మనుష్యసంఘమునందు, వచ్చెనచ్చె మరాటిదండు మరాటిదండు, అని మహాధ్వనులు నెగిలెను. వెంటనే ప్రాణములకై పరతెంచు వారును బాణములకై పరుగులెత్తువారును, విండ్లుచేతఁబూనువారును జెండ్లవలె రాళ్ళుపట్టువారును నై భిల్ల భిల్లాంగనాబృందము చిందర వందర యయ్యెను. ఈనడుమ మరాటిదండువారిపైఁబడఁ దత్సైన్య ముఖమున నుత్తమతురంగముపై నెక్కి భిల్లులకన్నులకు రుద్రునివలె నున్న రాధాకాంతరావును, కుమారస్వామివలె వెనుకనున్న శ్యామ సుందరదత్తును గానఁబడిరి. గురువు ఖడ్గమును జంకక్రిందఁ బెట్టుకొని పాఱిపోవుటయుఁ గొందఱు భిల్లులు గురువుగారిమార్గమునవలంబించు టయు, మిగిలిన యాటవికులు మరాటులపైఁ బడి యెదిర్చి కొంత సేపు దూరముననుండి శిలావర్షము గురిసియుఁ గొంతవడి యమ్ముల వానలు వర్షించియుఁ గొంతసేపు ఖడ్గాఖడ్గిని బోరియు, హోరా హోరిగా యుద్ధముఁ జేసిరి. తుపాకులు, విచ్చుకత్తులు, మొద లగునాగరకపుపనిము ట్లుండుటచే మరాటులు శత్రుసంహారమున నెక్కువ సులువుగలవారై మోటకయ్యముసేయు భిల్లులఁ దోలిరి.

వీరశిఖామణి యగు రాధాకాంతునకు వీఁపు పై నొక కత్తిపెట్టు గాయము తగులుటయు, నీదుఃఖ ముపశమింప శ్యామసుందరదత్తుచే భిల్లనాయకుఁ డగుగండాభిల్లు పట్టుబడుటయు నను రెండుకార్యము లీయుద్ధఫలితములు. వృద్ధుఁ డగు రాధాకాంతునకుఁ దగిలినగాయ మపాయకరమైన దగుటచేఁ నటఁ దగినవైద్యము జరుగ దని దత్తాతని నొకబండి చేయించి తగుపరివారము నిచ్చి ముందుగా నిందూరునగర మున కంపి తాను వెనుకనుండి దొంగను దీసికొనివత్తు నని చెప్పి యాతని నంపెను. యుద్ధము జరుగుచుండఁ గొందఱుభిల్లులు బలి యీయఁబడుటకు వృక్షమునకుఁ గట్టఁబడ్డ బాలునికట్లు తొట్రుపాటుతో విప్పి బఱబఱ లాగికొని పోయిరి. శ్యామసుందరదత్తు గండాభిల్లుని వెంటఁబెట్టుకొని నలుగురు సేవకులతో మెల్ల మెల్లగఁ బయనము సేయుచుఁ గడుమన్నెములను, బర్వతప్రాంతములను దాఁటి రెండు దినములకు మనఋషియున్న కుటీరసమీపమునకువచ్చి సాయంకాల మైనందున నచ్చట విశ్రమింపఁ దలఁచెను. దత్తుతోనున్న నలువురిసేవకులలో నొకఁడు గండాభిల్లునకుఁ బరిచితుఁ డుండుటచే వాఁడతనితో నపుడపుడు సగము వినఁబడి వినఁబడకుండునట్లు మాటలాడుచు జాలి గల్గునట్లు కన్నీరు విడుచుచుఁ దన్నుఁ జెఱనుండి విడిపింపుమని బహువిధములఁ బ్రార్థించెను. కాని కత్తెరబోనువలె దత్తుఁ దక్కినభటులు నుండుటచేఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చుటకుఁ గాని చెఱనుండి వానిని విడిపించుటకుఁ గాని యాబంట్రోతునకు వీలు లేదయ్యె. గండాభిల్లు తన మరణ మింక నిశ్చయ మనియు నేచెట్టునకో కట్టి తన్నహల్యాబాయి యురి దీయుననియుఁ గడు విచారగ్రస్తుఁడై చచ్చినపులివలె నుండి యేపని చేయుటకు వీలు లేకుండఁ జేతులు విఱిచి కట్టఁబడినందున నప్రయోజకుఁడై యుండెను. ఇందూరునగర మొకక్రోసు దగ్గఱకు వచ్చినకొలఁది తనమరణ మొకదినము సమీప మగుచున్నదని గం

డాభిల్లు రోదనము సేయుచుఁ దాను జేసినపాపములను, నరహత్య లను, రాజద్రోహములను దలంచి బెంగబెట్టుకొని నిద్రాహారములఁ గైకొనఁడయ్యె. గండాభిల్లు చేఁజిక్కినవార్త విన్నవారందఱు సంత సించి పండుగ జేసికొనుచుండిరి. ఈదొంగను శ్యామసుందరదత్తు ఋషికుటీరమునం దుంచి కాలుసేతులుగట్టి నలువురు సేవకులను జుట్టు కాపుపెట్టి జామున కొక్కఁడని మేల్కొనుమని యానతిచ్చి తాను వెలుపల నొకమంచముపైఁ బండుకొనెను. అంతట ఋషి యాత నితో, "నాయనా! యీపాపాత్ముఁడు దొరికినందుకు దేశమంతయు సంతసించు చున్నారు. వీనిని వేగముగఁ గడతేర్పుము. ఈకార్యము చేసినందుకు నీకీర్తి శాశ్వతమై యుండును. ఈదురాత్ముఁడు ప్రజ లను బెట్టిన క్షోభ యింతంతకాదు. వారియుసురు నేఁడు తగిలినది కాఁబోలు." అని ముచ్చటించెను. "ఇది మీ యాశీర్వచనము. మీరు హోల్కారువంశమునకు మేలు సేయఁ దలఁప మే లెందుకు సేకూరదు? ఇది మీచలవ కాదా?" యని దత్తుత్తరము చెప్పెను. ఆసమయమున నొకతురక వెదకికొనుచు వచ్చి "అయ్యా, యిచ్చట శ్యామసుందరదత్తుగా రున్నారా"యని యడిగెను. దత్తు తత్తరపా టుతోలేచి, "అబ్దుల్‌నబీ యేమి యిప్పుడువచ్చినావు? తొందర లే వైన నున్నవా?" అనియడుగ, "మహారాజా! తొందరలులేవు రాణీ గారు మీకు హుకుము జారీ చేయించినారు. అదీ తెచ్చినాను" అని చెప్పి యుత్తరమును జేతికీయ నాజాబును దత్తుచదువుకొని, పాప మింతత్వరగా నదియగునని నేను దలఁపలేదు. అని యుత్తర మును మడుచుచుండెను. ఋషి యది యేమనియడుగు చుండఁగనె దత్తు లోపలికిఁబోయి ఋషిని రమ్మని పిలిచి గండాభిల్లును మేలు కొలిపి యిట్లనియెను. "ఓయీ! మహారాణిగారిట్లుత్తరమువ్రాసినారు. చదువుచున్నాను విను. "గండాభిల్లు నిట్టుఁ దీసికొని రా నక్కఱ

లేదు. భిల్లులు, బిడారులు, గాండ్లు మొదలగు వనవాసు లింకముం దిట్టి రాజద్రోహము సలుపకుండ బుద్ధిగలుగునట్లు వారి నందఱం జేర్చి వారికి భయము గలుగునట్లు చెట్టునకుఁ గట్టి గండాభిల్లును తే పుదయమున నురిదీయవలెను." అని వ్రాసినారు. కాఁబట్టి నీమర ణము తేపుదయమున" నని కఠినముగాఁ జెప్పి తనకుఁ గొంచెము కన్నీరు వచ్చుటచే నటనుండలేక వెలుపలికిఁ జని పండువెన్నెలలోఁ బవ్వళించెను. గండాభిల్లు దత్తువచనములు విని పిడుగుఁబడినవాని చం దంబున కట్టుబొమ్మయై యప్పుడే చచ్చినట్లుండెను. తరువాత ఋషి వానిని గొంత మోదార్చెను. ఆపండువెన్నెలలో నాఁటిరాత్రి దత్తు నకు గండాభిల్లుయొక్క మరణవృత్తాంతమునుదెలుపవలసివచ్చినందుకు విచారమేకాక మఱియొకవిచారముగూడ జ్ఞప్తికివచ్చెను. ఆనాఁటి పూర్ణచంద్రదర్శనముచే దత్తుయొక్క మోహపయోధి యుబ్బి మలయమారుతప్రేరితములగు మహామోహతరంగము లున్నతము లగుటచే హద్దుమీరెను. కమలయొక్క ప్రదర్శనమును వృషభ సంహారమును మొదలగు నాఁటిపనులెల్లఁ గన్నులకుఁ గట్టిన ట్లెదుటఁ గనఁబడి దత్తున కించుకసేపు గండాభిల్లుపై మఱపు గొల్పి రాజభక్తినిగూడ మఱపించెను. అందుచే చిత్తనైర్మ ల్యంబు చెడినందున నాతఁడు లేచి జాగ్రతగనుండుమని సేవకులతోఁ జెప్పి వానిని ఋషికప్పగించి తనకుఁ గమలాదర్శనమైనస్థానమునకుఁ జనెను. అరిగి "హా! సుందరీ! హాకమలా! నీవెంత యల్పాయుష్మంతు రాలవైతివే? వృషభముబారినుండి తప్పించుకొంటివి గనుక చిరకాల జీవి వగుదు వనుకొంటినిగాని యింతలో నిట్టిబలవన్మరణము గలుగు నని తలంపనైతిని. నీవుస్వర్గమునకుఁ బోవుచు నాహృదయము నప హరించుకొనిపోయినావు. నన్నుఁగూడ నీసాన్నిధ్యమున కేలకొనిపో రాదు? నిన్ను జూచినకన్నులతో నింకొకకన్యను జూడఁ జాలను.

నిన్నుఁ దలఁచిన మనసుతో నింకొకకన్యను దలఁపఁజాలను" అని విల పించి యూరటలేక "ఇచ్చటనొకదాని నిమిత్తము నేనెద్దును వాఁడి కోలలచేఁ గూలనేసితిని. ఇచ్చోటనె కదా నిన్ను సందిటం గదియఁ బట్టి నామనసార నీమొగము తెప్పవాల్పకచూచుచు నిన్నుఁగూర్చుం డఁబెట్టినది. ఇందేకదా నీవు నన్ను వాలుచూపులఁ జూచి నా కాస గొల్పినది" యని యానాఁటిచర్య లెల్లఁ దలంచి యాయాస్థానముల కరిగి కూర్చుండుచు, లేచుచు, బవ్వళించుచు మన్మథబాణప్రహార ముల కోర్వక విహరించుచుండెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

ఇట్లు శ్యామసుందరదత్తు విచారించి విచారించి పొద్దుచూచు నప్పటికి రమారమి జామురాత్రియుండెను. అందుచేఁ జాలనాలస్య మైన దని యెంతసేపు విచారించినను గతజలసేతుబంధనమే కాని మృతినొందిన కమల మఱలరాదని యెఱింగి ఋషికుటీరాభిముఖుఁడై చనెను. చనుచు మార్గమధ్యమున "తెల్లవాఱుచున్నది. గండాభి ల్లును నే నరిదీయింపవలెను కాఁబోలు! ఈవఱ కెన్నఁడు నిట్టిదారుణ కార్యము నేనొనర్చి యుండలేదు. ఈపని నాపాలఁ బడినందుకు నాకు మిగులఁ గష్టముగనున్నది. నే నెట్లుచేయుదును. అయినను రాజ భక్తియుఁ బ్రజాక్షేమముఁ జూచి యిద్దురాత్ముని జంపవలె. రాణి సెలవు తప్పదుగదా" యని తనలోఁ దాను వితర్కించుకొనుచు నేవృ క్షమునకు దాఁడువేయించి యురిదీయింపఁదగునని యోచింపుచు నిరు ప్రక్కలనున్న మహావృక్షములఁ బరీక్షించుచు నడవ సాగెను. ఇట్లు నడిచి నడిచి యొకకొంతసేపటికి ఋషికుటీరసమీపమునకు నరుగు

దెంచి యాగుమ్మముముందరఁ గన్ను చెదరునట్లు కుంకుమనీటివలె నున్న రక్తమునుజూచి యాశ్చర్యమునొంది నిశ్చాంతపడినిలుచుండెను. నిలిచేనలుదెసలు బరికింపఁ దనసేవకులలో నొకని శిరమొకవైపునను మొండెమొకవైపునను బడియుండుట దనకన్నులకగుపడఁగా దత్తు చిత్తము తత్తరమంద లోనికింజనియెను. చనినతోడనే వానియాశ్చర్య మే మని చెప్పుదును. కుటీరములోఁ దనముువ్వురు సేవకులుగాని గండా భిల్లుగాని కనఁబడరైరి. కాలుసేతులు వెనుకకు విఱుగఁగట్టఁబడుటచేఁ గదల మెదల నేరక నోటఁగుడ్డలు గ్రుక్కఁబడుటచే మాటలాడనేరక యొకమూలఁ బడియున్నఋషిని మాత్రి మతఁడు చూచి మెల్లఁగా వానిని లేవనెత్తి యొకచోటఁ గూర్చుండఁబెట్టి కట్లువిప్పి నోటనున్న గుడ్డలనూడఁదీసి యానైచిత్ర్యమునకుఁగారణమడిగెను. ఋషి కొంత సేద దేరి నీరసముతో నిట్లు చెప్పెను "నాయనా! నీవేలయడిగితివి? నీకొంప నాకొంపఁ గూడఁ దీసితివి. నీవెట్టిపాపపుగడియల బయలుదేఱి తివో, నీవు కుటీరమువెడలినతోడనే నలువురుభిల్లులు మాపైఁ బడిరి. తరువాత నేమిచెప్పుదును తండ్రీ! విశ్వాసముగల శూరశిఖామణి యగు నీసేవకుఁడు కావలి కాచుచు వారి నెదుర్కొన వారొక్క ముహూర్తమున వానిని దమకత్తికి నెరజేసిరి. తరువాత, నేనెదిరింపఁ బోవ నన్నిట్లుచేసి చెఱలోనున్న గండాభిల్లును వదలించుకొని పాఱి పోయిరి. వారరిగిన కొంతసేపటికి నీముువ్వురు సేవకులు మెలఁకువదెచ్చు కొని నాస్థితిని జూడకయె దొంగ లేఁ డని భయపడి యెక్కడికోపరు గెత్తిరి. ఇంత మించ నేనేమియు నెఱుఁగను. నాకుటీరమున నిట్టిపని జరిగినందున నన్నుఁగూర్చి పరిజ లేమని చెప్పుకొందురో యని నాకు దలకొట్టినట్లున్నది. పాపము పుణ్యము పరమాత్మునకెఱుఁగును." అని ఋషి తనవాక్యముసమాప్తము జేయునప్పటికి, దత్తును విచారా శ్చర్యసముద్రమగ్నుఁడై తనజీవము సమాప్తమయ్యెనని యెంచుకొ

నెను. ఈ సేవకులె వానిని విడచిరో భిల్లులే వదలించుకొని పోయిరో యని సంశయ మొందుచుఁ దనభవిష్యదభివృద్ధి యనువృక్షమునకుఁ బురుగుపాటువలెఁ దటస్థించిన యీకార్యమునకు వగచుచుని శ్యామసుందరదత్తు గోడకుఁ జేరఁబడికూర్చుండి యిట్లువితర్కించెను. "హాదైవమా! ఎంత పని జరిగించితివి! నాకావిరహతాపము నాపాపముచేఁ గలిగినది కాఁ బోలును! ఏల ఖయిదీని విడిచి యేమరితిని? ఏమొగము బెట్టుకొని యింక నిందూరుపోవుదును. ఏమొగముబెట్టుకొని యహల్యాబాయి రాణీమొగముఁ జూతును. నేనేమో సంస్థానమంతె నుద్ధరింపఁగలసమర్థుఁడ ననియు గృతజ్ఞుఁడ ననియు న న్నీకార్యమునందు రాణీయు రాఘాకాంతరావును నియోగింప నేను గామాతురుఁడనై చేతులార దొంగను వదలుకొంటిని. వాఁడు పాఱిపోయెనని నే నెంతచెప్పినను నామాట లీకుటిదినములలో నమ్మువా రెవ్వరు? జస్వంతరావుతోఁ గలసి దొంగను నేను విడిచితినని జనులు నన్నాజన్మాంతము కలంకు నిగనెన్నుదురు. నేనిచ్చట మృతినొందక యిందూరుపురి కేలపోవల యును? అయినను రాణితో నాతప్పు విన్నవించి ప్రథమలోపమును క్షమింపుమని యామెపాదములపైఁ బడెదను. నాకంటె నా సేవకుఁడె కృతజ్ఞుఁడుగదా! రాణీసొమ్ము దినుచుండుటచేఁ దనప్రాణము రాణి కిచ్చి రాజఋణమును దీర్చుకొనెను, ఇంతచదువు చదువుకొనియెక్కువ యధికారినై యెదుహాకలజీతము గలబంటురౌతుపాటి రాజభక్తిని జూపఁజాలనైతిని. ఛీ! నాబ్రదుకు కేల!" అని పరిపరివిధములఁ జింతించునంతలో సేవకులు ముగ్గురు దీనముఖులైవచ్చి శ్యామసుందరదత్తు ముందట నిలిచిరి. దత్తు వారిని గనుఁగొని దిగ్గునలేచి, "దొంగ యే మైనాఁడురా" యనియడిగెను. అడుగుటయునాడు కన్నీరు తమనిద్దో షత్వమును దెలియఁజేయ దత్తుపాదములపైఁ బడి, "స్వామీ! మేము ముగ్గురము నిద్రించుచుంటిమి. మానిద్రలో నీగొడవయెల్ల జరిగినది.

మేము లేచునప్పటి కీఋషి బద్ధుఁడైయుండెను. మాప్రియమిత్రుఁడగుమీసేవకుఁడు నిష్కారణముగ మృతినొందెను. మేము మెలఁకువ వచ్చినతరువాత దొంగలు దొరకుదు రేమో యని తెలుసుకొనఁ బోతిమి. కాని మాశ్రమ వ్యర్థమైనది." అని రోదనముఁ జేయుచుఁ దనపాదములు విడువక యున్నవారికి హెచ్చరికపుట్టఁ బలికి యభయ హస్తము నిచ్చి ఋషియొద్ద సెలవుగైకొని పయనము సాగించెను. ప్రాణములకు మానములకుఁ గూడ హానికరమగుపని తానే చేఁజేతఁ జేసికొంటిననియు రాధాకాంత రావునకుఁగూడఁ దనమూలముననపకీర్తి సంఘటిల్లుననియు, రాణీ యిట్టివిషయములను దన్ను క్షమింప దనియు, సెలుంగి యారంభమునవిచారభారము మెండగుటచే నాహార నిద్రల మాని హెచ్చరిక లేమిచే నడక చకచక సాగక మెల్లగ నిందూరుపురి కరుగుచుండెను. త్రోవలో సేవకులలో నొకఁడు దత్తును గనుఁగొని, "అయ్యా! మనప్రాణముల రక్షించుకొనుట కుపాయ మొకటి కలదు. దొంగపాలిపోయెనని చెప్పుటకు మాఱు దొంగనురి దీసితి మని మనము చెప్పినచో మనప్రాణములు దక్కును."

అన శ్యామసుందరుఁడుతనసుందరముఖమున మందహాసమలంకరింప "ఓయీ పిచ్చివాఁడ! అబద్ధమాడినచో దాఁగునా? భగవంతునియెదుట మనము దాఁచఁగలమా? అసృతము పై కెన్నఁడైనఁ బొక్కకపోదు. ఆయాలోచనఁ గట్టిపెట్టి మనమందఱము నిజమొప్పుకొందము. పైన దేవుఁ డున్నాఁడు." అని మందలించి యెడతెగని పయనముతో దత్తు మహూనగరమునఁ దనసోదరి నైనఁ జూడక యానాఁటిమధ్యాహ్నము రెండున్నరయామములకునిందూరునగరము జేరి రాధాకాంతునియింటికిఁ జనక తనపరిమాదము నెవ్వరితోను జెప్పుకొనక మృత్యుదేవత కెదురుసన్నాహము సేయువాని తెఱంగున నతిధైర్యముతోఁ గోటకుంజని రాణికిఁ దనరాక నెఱుఁగఁ జేసెను.

రాణియుత్తరువుప్రకారము లోనికింజని శ్యామసుందరుఁడు నిలిచిన తోడనే యామె యాత్రముతో, "గండాభిల్లు నరి దీసినావు కాదా? చచ్చె నప్పుడు వాఁ డేమన్నాఁడు? భిల్లులకు బుద్ధిచెప్పితివా" యని యడిగెను. ఆమాటలకుఁ బ్రత్యుత్తర మంతటియాత్రముతో నీయక కొయ్యవలె నిలువంబడియున్న దత్తుంజూచి యామె, "ఏమిది పలుకవు? వాఁ డేమయినాఁడు? చెప్పవేమి?" యని తొలుతకంటె నెక్కువ యాత్రముతోడను, నెక్కువ వేగముతోడను దత్తును బలుకరించెను. అంతట వారిట్లు మాటలాడిరి.

దత్తు—(చేతులు జోడించి) అమ్మా! యే మని చెప్పుదును? గండాభిల్లా పాఱిపోయినాఁడు.

అహల్య—(చెవుల నీపలుకు పడునప్పు డామె చమురు చుక్కతగిలిన తప్తలోహమువలె దుర్నిరీక్షయై) నీవింకఁ బ్రాణములతో నుండఁగనే?

దత్తు—నే నీవార్త నేలినవారికి విన్నవించుటకు జీవచ్ఛవము నై యున్నాను.

అహ—ఓరీమూర్ఖుఁడా! రాజద్రోహీ! జస్వంతరావుప్రముఖులతోఁ గూడి రాధాకాంతరావు కష్టపడిపట్టుకొన్నదొంగలను లంచములుగ్రహించి వదలిపెట్టి దొంగ పాఱిపోయె ననిచెప్పుట కింకను బ్రతికియున్నావా? ఇంతదూరము రా నేల? అచ్చట నెందుకు నీవు పొడిచికొని చావవైతివి? నీప్రాణములు నీకు దక్కనిత్తు ననుకొంటివా యేమి పశువా!

దత్తు—అమ్మా! అది నారాజద్రోహమువలన నైనదిగాదు. పొరపాటు.

అహ—ఛీ! సిగ్గు లేక వంకలు చెప్పుకొనెదవేల? పొరబాటా? చేఁజిక్కిన [illegible] చేతులార విడిచిపెట్టి పొరబా టెట్లగును?

ఛీ! నాయెదుట లే. నీమొగము జూచి నేను భరింపఁజాలను. నీయాయువు నేటితో మట్ట మయినది. నామంచితనము నాయాదరణము నీకు విషమైనది. ఓరీ, ఎవరురా. వీనిచేతులు విఱిచికట్టి వీనిని బట్టుకొమ్ము. రాధాకాంతునిఁ బిలుచుకొని రమ్ము.

ఇట్లు మెత్తనిలేడిపిల్లపై నుంకించు నాఁడుసింగమువలె సూక్ష వచనముల శ్యామసుందరదత్తును నొప్పించి వాని నొకభటుని యధీనముజేసి రాధాకాంతాదులయాగమనమును నిరీక్షించు చుండెను. దత్తుతోఁగూడ వచ్చినముగ్వురిసేవకులలో నొకఁడు రాధాకాంతుని గృహమునకుఁ జని జరిగినవృత్తాంత మంతయు వాని కెఱిఁగించెను. దత్తును దనకుమారునికంటె నెక్కువప్రేమతోఁ బెంచుకొనుచున్న రాధాకాంతుఁ డాయాకస్మికదుర్వార్తచే నపుమువిఱిగినట్లు దుర్బలుఁడై తాను నాటినమొక్క నిర్మూలమగునసమయము వచ్చినదనివిచారింపఁదొడఁగెను. ఇంతలో రాజసేవకులు వానిని బిలువవచ్చుటచే నాతండు పయనమైతనగాయపుబాధపూర్ణముగఁగుదురనందున మెల్ల మెల్లగాఁ జేతికఱ్ఱసాయమున నడచుచు నంతిపురముఁ బ్రివేశించి నరకాసురసంహారణోన్ముఖ యగుసత్యభామవలె వెఱపుగొలుపుచూపులు గలయహల్యను గని యుచితనమస్కారముల నొనర్చి యెదుట నిలిచెను. అంతట నచట నీక్రిందివ్యవహారము జరిగెను.

అహ.—ఏమయ్యా! నీవు మాకు మేఁకలమందలోఁ బెద్దపులిని దెచ్చిపెట్టినావు. సుగుణముల కెల్ల నితఁడు మణియెకాదూ. రాజభక్తికిఁ బెట్టినది పేరుగదా యితఁడు! ఆగుణము లేమైనవి? దొంగను జల్లఁగాఁ బంపినాఁడు.

రాధా.—అమ్మా! జరిగినసంగతియేమో మీరు విచారింపవలెను. అంతవరకు నతనియుద్దేశ మిది యని చెప్పఁదరముకాదు.—

అహ.—ఛీ [illegible] చేతనే యింత

మునిగినది. తేనెపూసినకత్తి యగు నీమూర్ఖునిచే నిష్కారణముగ మేము వంచింపఁబడితిమి. జస్వంతరావు మొదలగువారు నన్నుఁ జూచి యిపుడు నగరా? మిమ్ము నమ్ముకొని నే నుభయతః వ్యర్థురాలనైతిని. ఇటువంటి పాపాత్ముని విడువరాదు. ఓయీ శ్యామసుందర! రాజద్రోహమునకు నీకు మరణదండన విధించినాను. అంతేఁగాని నాకోపాగ్ని చల్లారదు.

రాధా.—(విచారముతో) అమ్మా! బాలునియందు దయ జూపుటకు నాప్రార్థన.

అహ.—ఏమిదయ? దేశమునుదోఁచుకొనుదురాత్ముని విడిచిన దురాత్ముని, రాజద్రోహముసల్పినయపకారిని, శత్రువులలోఁ దూఁతిన దుర్నీతిపరుని నే నెట్లు శిక్ష సేయకుందును? నీ ముసలిమాటల నిఁక గట్టిపెట్టుము. ఇతని నొక్కని జంపుట నాయభిప్రాయము కాదు. ఈకుట్రలో నింక నెందఱు చేరిరో విచారణచేసి వారి కందఱకు సంఘమరణము గల్పించుట కర్తవ్యము. కాఁబట్టి విచారణ సలుపుమని గోమోజీరావువద్దకు వీని నంపెదను. శ్యామసుందరా! నీసాక్ష్యమును నీవు దెచ్చుకొనుము. ఓరీ! భటులారా! వీనిని జెఱసాలలో నుంచుఁడు.

రాధా.—అమ్మా! నేను జామీనుండెద. నాకు వీని నప్పగింపుఁడు.

అహ.—జామీను గీమీనుఁబనికిరాదు. విచారణకావలయును. మీరందఱు నింక నరుగుఁడు.

అని యామె లేచునప్పటి కందఱునుజనిరి. శ్యామసుందరుఁడు మరణదండన వినినపుడును మనోధైర్యము విడువక నిశ్చలుఁడైయుండి రాధాకాంతుని వీడ్కొని భటులు గొనిపోవ జెఱసాలకుఁ జనెను. రాధాకాంతుఁడు కన్నీళ్ళతో నాతని విడిచి యింటికిఁ జనెను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

గండాభిల్లు శత్రువులచేతఁ జిక్కినాఁ డని విన్నది మొదలు విచారణసమయమునఁ దమకుట్రను భిల్లులు బయలుపెట్టుదు రేమో యనియుఁ దమకాప్తుఁ డగుగండాభిల్లు నిష్కారణముగ నురిదీయబడు ననియు బెంగగొని కాలుగాలినపిల్లులవలె దౌలతరావును, దుండిరావును, జస్వంతరావుగృహముచుట్టును గోమోజీరావుగృహముచుట్టును దిరుగ సాగిరి. అందుఁ బిఱికివారిలో నగ్రేసరుం డగుదుండిరావు తన ప్రాణములు బిక్కుబిక్కు మనుచుండుటచే నగరమున నుండక దగ్గఱ నున్న యొకగ్రామమునకుఁ బాఱిపోయి బంధువులింట డాఁగెను. శ్యామసుందరునిస్వాధీనమున నుండక భిల్లు తప్పించుకొని పోయిన వార్త చెవులకుఁ జల్లగ వినఁబడుట మొదలు తన ప్రాణమిత్రుఁడు తప్పించుకొనినందులకుఁ దమరహస్యములు బయలుపడునవస్థలు తప్పినందులకును రాణితలంపులు భగ్నములైనందులకును దౌలతరావు మితములేని యానందమునొంది శ్యామసుందరదత్తునకు రాణి మరణదండన విధించెననియు గోమోజీరావుచేత నతఁడు విచారణ సేయఁబడు ననియుఁ దెలిసినపుడు కోర్కు లెల్ల సిద్ధించిన వనుకొని దుండిరావును బిలిపించెను. ఆపగ లంతయు నగలఁ బొగులుచు దత్తు చెఱసాలలో నుండి తన యకాలమరణమునకును శాశ్వతాపకీర్తికిని దన సోదరికిఁ దనపైఁగల యనురాగమునకును సర్వేశ్వరు మాయలకును నక్కజపడఁజొచ్చెను. దీపములు పెట్టినవెనుక రవంత కలఁతనిద్దుర పట్టి యందుఁ దన్నురి స్తంభములపై నెక్కించినట్లును దాను మృతి నొందినట్లును దనసోదరి వచ్చి తనశవముపైఁ బడి యేడ్చినట్లును దుస్స్వప్నముంగని మేల్కొని నలుదెసలుచూచి మరునాఁడుదయమున జరుగఁబోవునది ముందుగా దృగ్గోచర మయినదని తెలిసికొని మన

సులో హాదైవమా! నిన్న నీసాటికి గండాభిల్లునకు వాని మరణవా ర్తను నేను జెప్పుచుంటిని. నేఁడు నామరణవార్తను దలఁచుకొను చుంటి. ఏమి యీ వైచిత్ర్యము! ఈవృథావిచారములతోఁ గాలయాపన యేల? త్వరగా నాకు స్వర్గలోకసుఖము గమలాదర్శనమును జేయిం పుము. అనివేఁడుకొనుచు నొకమాఱు కన్నీరు పెట్టుకొనుచుఁ బరితాప మొందసాగెను. శ్యామసుందరునివంటి బుద్ధిశాలియు బలశాలియుఁ దమపక్షమునకు వచ్చునేని దమకక్ష నెగ్గునని యాతని నెట్లయినఁ దమవైపుఁ ద్రిప్పుకొనుటకు జస్వంతరావు ప్రముఖులు ప్రయత్నములు చేయఁ దలఁచి కారాగృహాధికారి తమకుట్రలో నివాఁడై యుండుట జామురాత్రి యైనతరువాత జస్వంతరావు రహస్యముగఁ జెఱసాల యొద్ద కరిగి జీవచ్ఛవమువలెఁ బండుకొని యున్నదత్తుఁ జూచి జాలి నొంది మెల్లగ వానిని లేపెను. దత్తులేచి తనయెదుట జస్వంతరావును జూచి యది కల యేమో యని కలవలపడి నిజమని తరువాత నెఱిఁగి యతఁ డక్కడకు వచ్చుట కాశ్చర్యపడెను. అంతట జస్వంతరావు వారిని బలుకరింప వారిట్లుమాట్లాడిరి.

జస్వంత.—శ్యామసుందరా! రాజులను రాణులను నమ్మిన వారి బ్రతుకులు తుద కెంతవఱకు వచ్చునో నీవు స్వానుభవముచే నిప్పుడెఱిఁగితివా? చలచిత్తు లగుపరిభుపిశాచముల సేవించుటకంటె ముష్టి యెత్తుకొని బ్రతుకుట మేలు. నిన్నుఁగూర్చి నాకు విచారమగు చున్నది.

దత్తు.—నాకర్మమునకు రాణి యేమిచేయఁగలదు? ఆ నేను జేసినయపరాధమునకు నేను దగినశిక్ష ననుభవించుచున్నాను. ఆమె లోపము లేదు.

జస్వంత.—నీపిచ్చి నీకింకను వదలలేదు. నేను నిన్ను బ్రతికిం చునుపాయ మొకటి చెప్పెదను. నామాట విని పరిణామును దక్కిం

చు కొనుము. నిన్ను జేపు కొత్వాలగుగోమోజీరావు విచారణచేయు నుగదా. గోమోజీ నాకు మిత్రుఁడు. నీవు రాణీపక్షము విడిచిమాప క్షము వత్తు నని ప్రమాణము చేసి తరువాత మాకక్షలోనుండి రాణితోఁ బోరెద వేని గోమోజీరావుతోఁ జెప్పి నిన్ను రక్షింపఁ జేసెదను. అట్లుచేసెదవా?

ఈప్రశ్నమునకు దత్తుత్తరము సత్వరముగఁ జెప్పలేకపోయెను. మహాపాతకహేతువును దుర్దశాప్రాప్తికారణమునైన రాజద్రోహ మున కొడిగట్టి యాత్మసంరక్షణ మొనర్చు టుచితమో తుచ్ఛప్రాణ ములపై నాసగోరి న్యాయమగుదండన నొంది దేహముఁ జాలించుట యుచితమో వేగమె నిర్ణయింపనేరక తటపటాయించుచుఁ గొండొక సేపటి కిట్లుచెప్పెను. "అయ్యా! నాప్రాణము రాజభక్తివిషయమున ధారపోయుదునని ప్రతిజ్ఞగైకొన్నవాఁడను. రాజద్రోహముఁ జేయు టకు నాప్రాణ మొప్పకున్నది. మరణ మెన్నఁడైనను దప్పదుగదా. కుటిలవారిలోఁ జేరి రాణిని క్షోభపెట్టి ప్రజలనురేపి కొలఁదికాలము సుఖపడుటకంటె గౌరవముతో నీతుచ్ఛప్రాణమును విడచుటమంచిది. నన్ను బ్రతికించుటయుఁ జంపుటయు కీర్త్యపకీర్తులు రాణి కిడక్క వలె." అన జస్వంతరావు వానినిమ్రింగివైచునంతటి యలుక తోఁగన్ను లెఱ్ఱఁజేసి "దారుణపుచావున చావవలసినయోగమునీకుం డఁగనామాటలు విని బాగుపడుటకు నీకు మంచిబుద్ధి యెట్లు పుట్టును? నీకర్మమంతే చావుము" అని చివాలునలేచి చెఱసాల విడిచిపోయెను నాఁడట శ్యామసుందరుఁడు కాలిముందరికివచ్చిన యదృష్టధేవతను ద్రోచివైచితినని కొంచెముపశ్చాత్తాపము నొంది మఱలఁ దాను సలిపినదియె యుత్తమకార్యమని యూరటనొంది యెపుడు తెల్లవా రును? ఎప్పు డీయైహికదుఃఖము పాయునని సిద్ధముగ నుండెను. ఆరాత్రి దాతలరావు గోమోజీరావును జూడఁబోయి కొన్ని రాజకీయ

వ్యవహారముల ముచ్చటించి నడుమ దత్తువిషయమై ప్రసంగము రాఁగా వారిట్లు మాటలాడిరి.

డాల—జస్వంతరావుమాట మనము నమ్మఁజాలము. భిల్లులు దేశముపైఁబడి దోచుకో వలనుగాదఁట. రాజపుత్రులు దండెత్తి రావలనుగాదఁట! నీతి యుండవలెనఁట? కక్ష సాధించవలె నఁట. అది యుండిన నిదిరాదు. అంత నీతిమంతుఁడయ్యె నేని కక్షలో దిగనేకూడదు. దిగిన వెనుక సన్నిసనలు జేయవలెను.

గోమో—అతనిని మొదటినుండియు నేనునమ్మలేదు. అయి తే దత్తుగతి యీలాగున వచ్చినదేమి? అతనిని విచారణ నేయుమని రాణి నాతోఁ జెప్పినది.

డాల—నేను బన్నినపన్నుగడ సఫలమైనది కాని నీదగ్గఱకు విచారణకువచ్చినప్పుడు మనమిదిపఱ కనుక్కొనినట్లు నీవుదత్తును గడ తేర్పవలయునుజుమీ! అతఁడును రాధాకాంతుఁడును జచ్చినఁగాని మన ము నెఱవేఱము. వారె కమలను నేనుబాధపెట్టుచున్నా ననియు నా మెను .నేను వివాహ మాడుదు ననియు నాపై నేరములు రాణితోఁ జెప్పి లోకములో నాచెండుసంగతులను జాటి నాకప్రతిష్ఠ ఘటించిన వారు. రాణిమీఁదకంటె వారిమీఁద నాకెక్కువకసి గలదు. అందు శ్యామసుందరునిపై నాకుఁ గలకోపమునకు మితము లేదు. వాని నురిదీయించునట్లు సెలవీయవలెను.

గోమో—నే నిందు లేశమైన నన్యాయముఁ జేయ. నేనుపిల్ల లు గలవాఁడను. ముక్కునకు సూటిగఁబోయి న్యాయమే చేసెదను.

డాల—మనలో మనకె యిన్ని భేదములుండఁగ మనమెట్లు నెగ్గఁగలము?

గోమో—అన్యాయముగఁ జంపినచో నామీఁద బ్రజలకు గోపముండదా?

చాం.—సరే! నీయిష్టము వచ్చినట్లు చేయుము. నే నరుగుచున్నాను.

అని చాలతరావు విసుగుతోఁ దనగృహము విడిచి పోయినతరువాత గోమోజీరావు మొగట లోపల దాఁగియున్న యొకపురుషుని "భేతాళా! యిఁకరావచ్చును రా" యని పిలిచి తనప్రక్కను గూర్చుండఁబెట్టుకొనెను. భేతాళసింగు హిందూస్థాననివాసియగు రాజపుత్రుఁడు. ఇనపకడ్డీలవంటిభుజములు గుండ్రనితలయుఁ బచ్చనిమొగమునకు నీలికాంతుల నొసంగుకోరమీసములును వానియాకారము భయంకరముగఁ జేయును. అతఁడు కూర్చుండ సభవారిట్లు మాటలాడిరి.

గోమో—సైన్యములీపాటికి నింబపురము వచ్చియుండునా?

భేతా—ఇంకను వచ్చియుండవు. ఈనడుమ మహారాణావారికి దేహమున నించుక భారముగనున్నది. అందుచే నాలస్యమైనది.

గోమో—శివనానా తప్పక పాఱిపోవును. అతనిదగ్గఱ విశ్వాసమేకాని బలములేదు. మీరు తుకాజీహోల్కారునకు మాత్రమే జడియవలెను.

భేతా—అతఁడు నింబపురముమీఁదికి రాకుండ మీరు జాగ్రత్తపెట్టవలయును. నిన్ననో నేఁడో రాణావారు నింబపురము వచ్చియుందురని తలంచుచున్నాను.

గోమో—నాకు వేఱే పనియున్నది. నీవింకఁ బొమ్ము. మఱచిపోక నాసొమ్ము నాకిప్పించుసుమా?

అని భేతాళసింగు వీథియరుఁగుపై నిద్రించు భైరవసింగును వెంటఁబెట్టుకొని తనదారినిబోయెను. అనంతరము గోమోజీరావు తనలో "నాకోరిక యెన్నఁడైన నెఱవేఱి యీరాజపుత్రులునింబపురముఁ బట్టుకొని యహల్యాబాయిని బాఱఁదోలి తామే దేశ మంతయు

నాక్రమించుకొని నాకు మంత్రిపదము నొసఁగుదురా? నేనంతటియ దృష్టవంతుఁడ నగుదునా" అని యోచించుచుండఁ దలుపు దోసుకొని వామనభట్టువచ్చి యెదుటనిలిచెను. ఆలోచనలమాని కొత్వాలు వానివైపుఁజూడ వాఁడిట్లనియె. "అయ్యా! ఆతఁడేమియు లంచమిచ్చునట్టి స్థితిలోలేఁడు. వానికి బంధువులు లేరఁట"

గోమో—ఇచ్చువారు లేకేమి? మహాపురములో నతని భావ యున్నాఁడఁట. అతఁడు వీనిని వదలించుటకు నెంతధనమైన నాకు లంచ మిచ్చును. దత్తుపారితోషణమునకు రాధారాంతరావే లంచ మిచ్చును. కాని నేనాతనిదగ్గఱనుండి లంచము గ్రహింపను. అతఁడు నమ్మఁదగినవాఁడు కాఁడు.

వామన—నేను సాధ్యమైనంత ప్రయత్నముజేసి మీకు రెండు వందలైన లంచము తెప్పించెదను. మీరు లంచము లేనిపని చేయనని ప్రతిజ్ఞగైకొన్నారుగదా!

గోమో—ఏమాత్రమైనను సరే కార్యము చెడకుండఁ దీసికొనిరా. నీవింక పో. నేను నిద్రపోవలయును.

అని వామనభట్టు నంపి తెల్లవారుదాఁక నిద్దురలేక యిటు నటు పొరలుచు నెట్లో యారాత్రినాలుగుజాములు గడపి యుదయమునఁబెండలకడ మేల్కని రాణీదర్శనార్థమరిగెను. గోమోజీని బరమవిశ్వాసముగల యుద్యోగస్థులలో నొకనిగ రాణి పరిగణించుటచే నాతనికిఁ దగునాసన మొసంగి కూర్చుండఁబనిచి గౌరవించి పనియేమని యడిగెను. అంతట గోమోజీ లేచి "అమ్మా! రాజ్య మల్లకల్లోలముగ నుండుటచే నాకు నిద్రపట్టుటలేదు. జస్వంతరావుప్రేరణముచే రఘునాథరావుసైన్యమునువెంటఁబెట్టుకొని మనపైవచ్చుచున్నాఁడఁట!

అహ—ఏమీ! వచ్చుచున్నాఁడా! నీ కెవ్వరు చెప్పిరి? నిజమని తోఁచదు.

గోమో.—అయ్యయ్యో! మీరు మాయమర్మ మెఱుఁగరు. శ్రీపీష్వామాధవరావుగారు పినతండ్రికిఁ దగుబలమిచ్చి పంపినారు. మీరు తత్క్షణమె తుకాజీహోల్కారును వారిపై కంపఁదగును.

అహ.—తుకాజీనిగాదు. రాధాకాంతరావుసంపుదును. ఈవేళ నీవు దత్తుపై వచ్చిన యభియోగమును విచారించి న్యాయమైన తీర్పు జేయుము.

గోమో.—రాధాకాంతుఁడు ముసలివాఁడు. అతఁ డేమియుఁ జేయఁజాలఁడు. తుకాజీని బంపుట యుచితము. మీఁద మీచిత్తము.

అహ.—ఎవరైన నేమి? విశ్వాసముతోఁ బనిచేయవలెను. గాని నీవింకఁబొమ్ము.

అన గోమోజీ తనయేలికయొద్ద నుచితప్రకారముగ సెలవు గైకొని నిష్క్రమించెను. రాణి రాధాకాంతుని బిలిపించి తగుసైన్యముతోఁ దత్క్షణమె పూనానగరమునుండివచ్చుచున్న రఘునాధరావున కెదురుగఁజని వాని నోడించి రమ్మని యానతిచ్చెను. దత్తునకు మరణదండన తప్పించుటకుఁ బయత్నింపఁదలఁచుచున్న రాధాకాంతరావు పొరుగూరు పోవలసివచ్చినందులకును దత్తునకు సహాయము చేయలేక పోయినందులకును జింతించి వెళ్ళుట కిష్టము లేక తప్పక పురి వెడలెను.

———

పదమూఁడవ ప్రకరణము

———

రాణిదర్శనముచేసి సంగతులు ముచ్చటించి గోమోజీరావు తిన్నగాఁదనకచ్చేరికివచ్చెను. కళాహీనమగు మొగముతోడను దయాహీనమగు హృదయముతోడను దన మొగమువలె వెలవెలఁబోవు తెల్ల

నివస్త్రములతోడను టక్కుటక్కుమను ముచ్చెలచప్పుడులు వందిమాగధులై తనరాక తెలియఁజేయఁ జేత నొకకణుపులుగల పొలకఱ్ఱ విలాసార్థముగఁబట్టుకొని కచ్చేరికిదయచేసిన కొత్వాలును జూచి బంట్రౌతులు దండములు పెట్టిరి. అతఁడు కచ్చేరిలో నడుమవేయఁబడిన తనపీఠము నలంకరించినతోడనే నేరములుచేసినవారు క్రమక్రమమున వానియెదుటికిఁ దీసికొని పోఁబడిరి. తనకు సహాయము నొసర్పఁదగిన రాధాకాంతుఁడు తత్క్షణమె యూరికిఁజనుటయు శత్రుగణముతోఁ జేరి తనపైఁగక్షవహించినగోమోజీ తన్ను విచారణ సేయుటయు స్వయముగ రాణికిఁ దనపైఁ గోప ముదయించుటయు నరసి దత్తు తనకు మరణముతప్పదని ప్రాణరక్షణార్థము ప్రయత్నములఁగూడమానెను. శ్యామసుందరుని వానిగుణములను నెఱిఁగినవారగుటచే నతనివిచారణ జూడవలయునని నగరవాసులలోఁ బెక్కండ్రు కచ్చేరికివచ్చి యెడ తెరపినీయక గణగణధ్వని జేయుచు నెక్కడఁజూచినఁదామేయై యుండిరి. రాధాకాంతునిభార్యయగు రోహిణీబాయి రాణిదర్శనము చేసి మెల్లగా బరిసంగవశమున దత్తుమాట నెత్తి యతనిప్రాణరక్షణ జేయుట యుచితమని రాణితో మనవిమొనర్చిన దయ్యు నామె కసరికొట్టి యిట్టియనావశ్యకవిషయములలో జోక్యముగలుగఁజేసికొన వలదని గట్టిగ మందలించినందున రోహిణీయేకాక యితరులుఁగూడ నట్టిపరాభవమె తమకు జరుగునని భయపడి రాణితోదత్తువిషయమై పరిసంగించుట మానికొనిరి. తనమాట వినలేదని జస్వంతరావు దత్తుపై నలుకఁబూని వానిపై సాక్ష్యము గుదుర్చుచుండ దౌలతరావు సహజముగా నాతని నాశనముకోరుచుండ లంచము దనకు నీయలేదని గోమోజీరావలుక వహించి తనలోంటికోపము నిపుడు దీర్చుకొనఁజూచుచుండెను. దత్తు తనకు లంచము నొసంగినచో గోమోజీరావు ప్రతిపక్షులలోనివాఁడని కోపము వదలి వానిని విడిచియె యుం

డును. గోమోజీకి ధనము నధికారము ప్రధానముగాని తనకక్ష నీతి ధర్మము మొదలగు పట్టింపులు లేవు. అప్పటికింకను శ్యామసుందరుని బావమఱది యగు మురళీధరదాసును పినిసోదరి యగు నానందయు రారైరి. ఇట్టిస్థితిలో స్వపక్షపరపక్ష సహాయశూన్యుఁడును, విచారవివర్ణుఁడును, నిరంతరనిర్మలచిత్తుఁడు నగు శ్యామసుందరదత్తు కొత్వాలుగారియెదుట నిలువఁబెట్టఁబడఁ జూడవచ్చిన జనులెల్ల వాని సౌకుమార్యమును దలఁచియు గుణములఁ దలఁచియు దుఃఖితులై తేఱి యాతనిఁ జూడఁజాలరైరి. దత్తుతో నుండిన మువ్వురు సేవకులు సాక్ష్యమునిమిత్తము కొత్వాలువలన రప్పింపఁబడి యెదుట నిలిచిరి. ఋషికుటీరములోనుండి దొంగ పలాయనమొందుటచే నాతని సాక్ష్య మావశ్యకమని వానికై క్రిందటి రాత్రియె కొత్వాలు పల్లకి నంపినందున నాతఁడును బయలుదేరెను. కానియప్పటికిఁ గచ్చేరికిరా లేదు. అట్టహాసము విస్తారముగ జరిగెను. కాని విచారణ ముహూర్తకాలములో మూఁడుముక్కలతో ముగిసెను. అప్పుడు విచారణ మారంభము కాఁగాఁ గొత్వాలు దత్తును గనుఁగొని "నేరమును జేసితివా" యని యడిగెను. నేను బుద్ధిపూర్వకముగ నేరమును జేయ లేదని ప్రత్యుత్తరమును జెప్పి యెదురుబెదురు లేక యొఱఁదీసిన కత్తి వలె నిలువఁబడెను. తరువాత సాక్ష్యవిచారణ మారంభించి కొత్వాలు మువ్వురు సేవకులలో నొకని నీవిషయముఁగూర్చియడుగ వాఁడిట్లనియె. "నేనెఱిఁగినవఱకు నిజము మనవి చేసెదను. ఋషికుటీరములో మే మందఱ ముండఁగ దత్తుగారు గండాభిల్లుని దన వెంటఁ దీసికొని యెక్కడికో బోయిరి. అర్ధరాత్రి ఖయిదీని దా నొంటరిగ వెంటఁబెట్టుకొని పోవలదనియు నది ప్రమాదకారణ మనియు మేము వలదని వాదించినను మామాటలు వినక యతఁ డట్లు దొంగతో నెటకోయరిగెను. మేమును వెనువెంట రహస్యముగ నరిగి వారిసంభా

షణ గొంతవింటిమి. మాకువారిమాటలు స్పష్టముగ వినఁబడలేదు. కాని నాలుగువందలరూపాయలు కావలెను. లేని యెడల నేనునిన్ను విడువను" అను మాటలు మాచెవులఁబడినవి. తరువాతఁ గొంత సేప టికి దొంగ పాఱిపోయినాఁడని యాతఁడే మాతోఁజెప్పెను. ఇంతకు మించ మేమేమియు నెఱుఁగము. శ్యామసుందరుఁడానుడువులు నాల కించి వింతకథలు సృష్టించిన బంటౌరితుయొక్క ద్రోహసాహసముల కచ్చెరునడి"ఇది కేవల మబద్ధము. చాలత రావు మొదలగువారికుట్ర" అను దత్తుపలుకుల కాగ్రహించి "ఛీ నోరుమూయుము. నిన్నెవ రడిగినారు? ఇతరులజోక్యము నీకెందుల"కని గోమోజీరావు వానిని మందలించి రెండవ సాక్షిని విచారణ సేయ వాఁడును మొదటి వాఁడప్పగించిన పాఠమునే యప్పగించి దత్తునకు మఱియు నక్కఱ మునుగల్గించెను. మూఁడవవాఁడు కొంచెము మేధకుఁడుగావునసాక్ష్య మిచ్చునప్పుడు తడబడి యొకమాట జెప్పి తనసాక్ష్య మిరువురు కుఁగూడ నిరర్థకము సేయుటయేకాక నడుమ నొకసారి "యిట్లు నిన్నెవరు చెప్పుమన్నా"రని దత్తు బెదరించి యడుగ "చాలతరావు చెప్పుమన్నాఁడండి" అని "లేదండి నేనే చెప్పినానండి" యని వడఁక నారంభించెను. కచ్చేరీలో వేడుక చూడవచ్చి కూర్చున చా లత రావుమొగము చిన్నఁబోయెను. చూడవచ్చినవా రందఱుమిక్కిలి యన్యాయ మన్యాయ మని యఱచి చప్పట్లుగొట్టిరి. గోమోజీగావు మిగులఁగోపముతో ఛీ మూర్ఖుఁడా! నీదొంగసాక్ష్యము నేనమ్మను. నీతోడివారిద్దఱు నిజము బలుక నీవు దత్తునద్ద లంచము బుచ్చుకొని యబద్ధ మాడెదవా? చూడునిన్నేమిచేసెదనో చూడు మని యానెం గలిబంటౌరితునకుఁ జాలినంత పిఱికిమందుఁబెట్టెను. దానితో వాఁడు తిరుగఁ దెలివిదెచ్చుకొని చెప్పవలసినట్లు చెప్పెను. ఇంతలోఁబల్లకిలోఁ గూరుచుండి ఋషి యరుగుదెంచుటయు సభ్యులును గొత్వాలును

గూడ నాతని సన్మానము సేయుటకు లేచి నిలిచి నమస్కారముఁ జేసిరి. ఋషి నారాయణ నారాయణ యనుచు నందఱుఁగూర్చుండ నియమించి యున్నతాసనమునఁ గొత్వాలునకు సరాసరిగఁ దానును సుఖాసీనుఁడయ్యెను. అనంతరము వినయవిధేయతాపూర్వకముగ ఋషి నిగ్గ్రాని కొత్వాలు మీ విషయమునఁ దెలిసినంతఁ జెప్పవలయునని నాప్రార్థనయన ఋషి యిట్లనియె. నన్ను మీరు ప్రశ్నవైనవలదు. భగవంతుని మోముఁజూచి నిష్పక్షపాతముగ నేను జెప్పెదను. శ్యామసుందరదత్తు నాకుటీరమునకప్పుడప్పుడు వచ్చుట కలదు. నాతో రహస్యమునఁ గొన్నికొన్ని యోచనలు సేయఁ బ్రయత్నించెను. దొంగ పాఱిపోవుటలో దత్తుపొరపాటుపడెనో బుద్ధిపూర్వకముగఁ జేసెనో చెప్పఁజాలను. రాజభక్తి యతనికి విస్తారముగ నున్న దని నమ్మఁ జాలను. పొరబాటుచేతనో బుద్ధిపూర్వకముగనో రాజద్రోహముజరిగినది గనుక శిక్షకుఁ దగినవాఁడె యని నాకుఁ దోఁచు చున్నది. ఇతఁ డసత్పురుషుఁడని నాయభిప్రాయము. అని ఋషి పలుక “ ఛీ ! ఈ ఋషికూడనబద్ధమాడు చున్నాఁడు. ఏమిది యని దత్తు బిగ్గఱగ నఱచెను. అయ్యయ్యో! దైవస్వరూపుఁడగు ఋషి యబద్ధమాడుచున్నాఁడని యనుటకు నీనాల్కయెట్లాడెను? మూర్ఖుఁడా నోరు మూసికొనుమని గోమోజీరావు దత్తును గదిమి యాయభియోగము నిట్లు సమాప్తము చేసెను. ఓయీ శ్యామసుందరదత్తూ! నీయందమును నీవయసును జూడ నాకు మనసు గరుఁగు చున్నది. కాని నీచేష్టలు, నీస్థితికిని వయస్సునకును దగినవి కావు. చిన్నతనమునందే యింతటి కుటిలు చేసినవాఁడవు. నీవు పెద్దవాఁడ వగుదువేని లోకములు ముంచివైచెదవు. అంతటి ధర్మస్వరూపురాలిని మోసముచేయుటకు నీమన సెట్లొప్పినది? ఋషిమాటలఁబట్టిచూచిన సేవకులసాక్ష్యము బట్టి చూచిన నీవపరాధివని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. నీకిప్పుడు శిక్ష

విధింప వలయును. అనునప్పటికి దత్తు వానిమాటల కడ్డమువచ్చి "అయ్యా! మీరు నాకు విధించెడు శిక్ష మరణముకంటె నెక్కువగ నుండదు. నే నందుకు సిద్ధముగ నుంటిని గనుక నేనెఱింగిననిజ మంతయుముందుఁ జెప్పుచున్నాను. దొంగయు మనుష్యుని వంటివాఁడె. నీవును, జస్వంతరావుతోడను డౌలతరావుతోడను జేరి పెక్కు కుటిలు సేయుచు నేమియునెఱుఁగనివానివలె వేదాంతములు పలుకు చున్నావు. నీకుటిలు నేనెఱుఁగుదును. నన్ను గోసినను రాజద్రోహము నాదగ్గఱ లేదు. నేను ఘనమైనచావు జచ్చుచున్నాను. నీవు నీచమైనబ్రతుకు బ్రతుకు చున్నావు. ఎప్పటి కయినను నీసంగతి వెలుతురులోనికి రాక మానదు. డంబము చిరకాలము సాఁగ" దని దత్తు జనులు విస్మయమును జాలియు నొందునట్లును గోమాజీరావు నిశ్చేష్టుఁడగునట్లు నిష్టురముగఁ బలుకుటయు సభయెల్ల నిశ్శబ్ద మయ్యెను. ఋషివచనంబుల నమ్మి కొందఱు శ్యామసుందరుఁడు దోషి యని వాదింప వానిమాటలు విని కొందఱు దత్తు నిర్దోషి యనియు మరణమున కనర్హుఁ డనియు నెంచి కొత్వాలు తీర్పు నియ్యకముందే దత్తాత్రని గూర్చిరవచనములచే నొప్పించుటచే నతఁ డేమి విపరీతపు తీర్పు నిచ్చునో యని యోచింపఁ దొడఁగిరి. అంతలో నొకసేవకుఁడు త్వరితముగ వచ్చి కచ్చేరిలో నున్నజనుల నొత్తిగించుకొని కొత్వాలు సమీపమునకుఁ బోయినిలిచి వానిచేతి కొకలేఖ నిచ్చెను. ఆజాబును మెల్లగాఁ జదువుకొని గోమాజీరావు చిఱునగవుతో సభ్యులనుజూచి "చూచితిరా వింత! శ్యామసుందరదత్తుపైఁ గలప్రేమచే రాధాకాంతరావు నాకు వ్రాసినలేఖ యెట్లున్నదో చూడుఁ" డని "నీవును నేనును స్నేహితుల మగుట నేఁడు సార్థకము కావలయును. కావలసినవాఁడవు. గొప్పయుద్యోగమున నున్నందులకు నాకీమేలు జేయుము. శ్యామసుందరుని నేను వృద్ధిలోనికిఁ దెచ్చు చున్నాను

వాఁడు నాకుఁ బుత్రప్రాయుఁడు. వానిమీఁద వచ్చినయీనేరమును నీవు తప్పించి శిక్ష లేకుండ వాఁడు తప్పించుకొనునట్లు జేసి ప్రాణములు కాపాడుము. నీమేలు మఱువను. నన్ను రాణిగారు దూరదేశమున కంపినారు గనుక ప్రయాణములో నుండుటచే నేను నీతో స్వయముగ మాటలాడఁ జాలనైతిని. నీకుఁ గావలసినచోఁ గొంత లంచము కూడ నేను జాగ్రత్త పెట్టఁగలను. ఎట్లైనఁ గృష్ణవానిని విడువుము. రాధాకాంతరావు" అనునొకచీటి చదివి వినిపింప సభ్యులు రాధాకాంతుని తెలివితక్కువను న్యాయవిరుద్ధబుద్ధిని వేనోళ్ళ నిందించిరి. అట్టినీతిబాహ్య మగుననాలోచనపూర్వకకార్యము రాధాకాంతుఁనివంటిలోకజ్ఞుఁడు చేయుట యనుచిత మనియు సంపున శత్రువుని పేర నట్టిరహస్యము లగుజాబులు వ్రాయుట బుద్ధిహీనత యనియు రాధాకాంతునికీర్తి కిభంగముగలిగినదనియు, దత్తు విచారింపఁదొడఁగెను. లేఖను జదివి గోమోజీరావు బిట్టలుకతోఁ బండ్లు గీటుచు గుఱిడ్లెఱ్ఱఁజేసి నాకు లంచము నిచ్చుటకు రాధాకాంతరావు ప్రయత్నము చేయుట చూచినారా! బుఱ్ఱపోయినను నేను లంచము దీసికొందునా? నన్నింతయవమానము నతఁడు చేసినందుకు నేను రాణితోఁ జెప్పి దీనికిఁ దగినంతచర్య జరపక మానను. అనుచిత మయినయీలేఖను వ్రాసి రాధాకాంతుఁడు తననీచబుద్ధిని గనఁబఱచుకొన్నాఁడు కాని నేను రాణివిషయమై యన్యాయము చేయుదునా? ముక్కుకు సూటిగఁ బోయెదను. నాసంగతి యెవ్వ రెఱుఁగరు. అని పలికి తత్క్షణమే తీర్పు జెప్ప నుద్యుక్తుం డయ్యెను. చూడవచ్చినవా రందఱు చెవులు దోరబెట్టుకొని తీర్పువిన సిద్ధముగ నుండ శ్యామసుందరుఁడు నిశ్చలహృదయముతోఁ దనగతిని జెవులార విన్నటకు వేగిరపడుచుండెను. అప్పుడు కొత్వాలిట్లు తీర్పు వినిపించెను. "ఓయీ! శ్యామసుందరా! నీవు చేసిన రాజద్రోహమునకు నీకు నేను మరణదండన

విధించినాఁడను. రేపుసాయంకాలము నీ కురిశిక్ష యగు" నని బంట్రౌతులను జూచి వీనిని జెరసాలకుఁ గొనిపొండని యానతిచ్చి వెంటనే సభాస్థానమును విడిచి యాతఁడు రాణిచేఁ దనతీర్పునామోదింపఁబడ జేసికొనుటకంతిపురికిఁ జనెను. తీర్పు విని జనులు రామరామ! హరి హరీ! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! అయ్యో! యనుచు విలపించి యొక్కొరొక్కరుగ గోమోజీని నిందించుచు నిండ్లకుఁ జనిరి. అనవసర మగు మనోవ్యధను దొలఁగించి కమలను సందర్శించుసుఖమునుద్వరితముగఁ జేసుపఁ జేసినందులకుఁ గోత్వాలునకు మొక్కుచు శ్యామసుందరుఁడు మొక్కవోనిమనోధైర్యముతోఁడను గొంవలపాటు లేనిచూపులతోడను రాజభటులచేఁ జెఱసాలకుఁ గొనిపోఁబడు చుండెను. అంతలో మహాపురమునుండిదత్తుయొక్క సోదరియగునానందబాయియునామె మగఁడు మురళీదాసును వచ్చి వానిదురవస్థ విని విలపించు చుండ నందు నానంద కడసారి తనముద్దులతమ్ముని జూడఁ గోరుటచే మురళీధరుఁడు త్రోవలో దత్తున కెదురుపడి యాతనిఁజూచి మనస్సు చెడి వగచి సోదరి కొకసారి వానిఁ జూపుమని బంట్రౌతును వేఁడుకొనెను. తనసోదరి నట్టిసమయమునఁ జూచుట కిష్టములేక దత్తువలదని రాజభటులతో వాదించినను దయాళురగు వారు వానిమాట ద్రోసి తిన్నగా వాని నానంద కడకుఁ గొనిపోయిరి. లావణ్యావర్ణము గురియు తమ్ముని మొగము విన్న బోవుటయు దీర్ఘబాహువులు వెనుకకు విఱుగఁ గట్టఁబడుటయుఁ జక్కనితలవెండ్రుకలు చీకాకుపడుటయు విచ్చుకత్తులతో రాజభటులు వాని వెంబడించుటయుఁ గనుంగొని యానంద డెందంబు పగుల దుఃఖము పట్టలేక యోతమ్ముఁడా యని కేక వైచి మూర్ఛిల్లెను. తనలో సమానదుఃఖితుఁడైన మురళీధరునిచేఁ జేయఁబడిన శైత్యోపచారములచే నామె తెలివినొంది హా! తమ్ముఁడా! బడిన శైత్యోపచారములచే నామె తెలివినొంది హా! తమ్ముఁడా! నీకుఁ మెంతకష్టమురా నాయనా! నే నెట్లుబ్రతుకుదునురా తండ్రీ! నీకుఁ

పెండ్లివారు. వచ్చినారు వారితో నేమనిచెప్పనురా నాయనా! నావ రాలచెట్టా! నిన్నుఁజూచికొని నాముద్దులు ముచ్చటలు చెల్లునని మురియుచున్నానురా తండ్రీ! ఈపాపిష్ఠియుద్యోగము నీచావునకు వచ్చినదఁట రా! ఇంతమంది యుండ దేవునికంటికి నీవే కనఁబడితి వఁటరా! అని పరిపరివిధముల గుండెలు బాదుకొని తల గోడకువైచి కొట్టుకొని యెక్కడనైన ముష్టియెత్తుకొని బ్రతుకకుండ నీ కీకర్మ మెందుకు వచ్చెనోయి! మీబావను వేళాకోళము జేసెదువా రెవ్వరు బాబు! నాతో మాటలాడవేమిరా! నామీఁద గోపమూ" యని గడ్డముపట్టుకొని బ్రతిమాలుచు ముద్దుపెట్టుకొనుచు నేడ్వసాగెను. "అక్కయ్యా! నాఋణము తీరిపోయినది. దుఃఖించినఁగార్యములేదు. నేను నీవాఁడనుగాను. బావా! ఆమె నూరడింపు. నాకు సెలవిమ్ము. పోయెద" నని పలికి దుఃఖ మాఁగక తానుగూడ సోదరివడిలోఁ బం డుకొని దత్తు పెద్దపెట్టున నొకమాఱు రోదనముసల్పెను. ఆదుఃఖము జూడలేక బంధుప్రీతులు గూడ నేడ్చిరి. తుదకు రాజభటులు దత్తును దీసికొని పోవుటకుఁ బ్రయత్నముసేయ, నానంద దుఃఖావేశముచే నోడ లెఱుఁగక "ఓరీదుర్మార్గులారా! నాతమ్మునిఁ దీసికొనిపోవుటకు మీరెవ్వరురా? మిమ్మును జంపివైచెదను. నాయెదుటనుండి పొండీ" యని పిలిచి కట్టఁబడినదత్తుయొక్క చేతులనువిప్పసాగెను. మురళీధర దాసును రాజభటులును వారించి యామెనొకమూలగదిలోనికిసాయ ముబట్టి యీడ్చుకొనితోసికొనిపోయి యందుఁ బడవైచిరి. తరువాత నానంద మూర్ఛిల్లినందున నదియె దాఁటిపోవుటకుఁ దగుసమయమని దత్తు "బావా! నామీఁద దయయుంచి నేనిదివఱకుఁ జేసినతప్పులు క్షమియింపుము. నాయాస్తి నామేనల్లునికి వ్రాసి నన్ను జ్ఞాపక ముం చుకొనుము. మాయక్కను దయతోఁ జూచుచుండుము." అని బంధుప్రీ తులతో గుమ్మము దాఁటి వెడలెను. మురళీధరుఁడు వెనువెంటఁ జని

"నాయనా నిన్ను క్షమియించుటకు నీస్వల్పజీవితకాలమున నీదగ్గఱఁగలిగినతప్పు లేవి? నాకుడిభుజము పడిపోవుచున్నది. మేరుపర్వతమువలె నీవున్నావుగదా యని నిన్ను నేను నమ్ముకొన్నాను. నీవు నన్నేకాకిని జేసి నీత్రోవను బోవుచున్నావుగదా? నాయనా! నీయందము నేలపాలు గావలసినదినము వచ్చినది." అనివిలపించెను. అంతలోఁ భటులు వేగిరపడి గోమోజీరావునకు దత్తిక్కడకువచ్చుటఁ దెలిసినఁ దమకు మూటవచ్చునని యాదత్తును చెఱసాలకుఁ గొనిపోయిరి.ఆదినముననే భోజనములులేక యానందాముర ళీధరులు మహాపురికరిగిరి. రాణి దత్తునకు గోమోజీ విధించిన శిక్ష సంగీకరించెను.

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

ఓసీ! సీతా! నీవుచెప్పెడుకథలు మిగులఁజమత్కృతితో నిండియుండును. ఇంతచిన్నతనములో నింతింతచిత్రములనెన్నఁడు నేర్చుకొంటివి? ఒకపర్యాయము కడుపు చెక్కలగునట్లు నవ్వింపఁగలవు. మఱియొకపర్యాయము భోరున నేడిపింపఁగలవు. హాస్యశృంగారకరుణారసములు నీసొమ్మేయని తోఁచుచున్నది. నీవువివాహము జేసికొని నీయత్తవారియింటి కరుగుదువేని నేనెట్లుండఁగలను? అనిముక్తాబాయి తనకెదురుగఁగూర్చుండియున్న సీతాబాయినింగూర్చి పలికెను. రాధాకాంతరా వప్పగించినది మొదలుదాసియగుసీతాబాయి రాణిమెడలఁదత్తునూరికమెడలనత్యంతవిధేయతతో నడచుకొనుచుసమయోచితముగ వారిచిత్తరంజనకరము లగువినోదకథలఁ జెప్పి వారిచే శ్లాఘింపఁబడుచు వచ్చెను. మొదట నామెముక్తాబాయినిమిత్తమేర్పఱచఁబడినను దనవాక్చమత్కారముచేతను వాక్చమత్కారమును మిం

చుముఖసౌందర్యముచేతను, ముఖసౌందర్యము నతిశయించువినయా దిసద్గుణసంపదచేతను రాణిహృదయమును గూడ నాకర్షించినందున రాణిగూడ నామెచెప్పుకథలను వినుచుఁ దనవిచారముఁ బాపుకొను చుండెను. సీత దాసియనియు ముక్త యజమానురాలనియుఁ బేరే కాని వారిరువురు నన్యోన్యానురాగము గలవారై నెచ్చెలులై యొకరినివిడిచి యొకరునిమేషమయినఁ దాళఁజాలక పొద్దులుపుచ్చుచుండిరి. సీతబెట్టకుండ ముక్త యేపదార్థమును భక్షింపదు. రాత్రిలు తనతల్లి చూడకుండ ముక్త సీతను దనమంచము పైఁ బండుకొనఁబెట్టుకొనుటయు యౌవనాతిశయమువల్ల నుదయించుకోర్కుల నామెకుఁ దెల్పుటయుఁగూడఁ గలదు. దాసి నంతదయతోడను సమానగౌరవముతోడను నాదరించిన స్వపరగౌరవతారతమ్య మెఱుఁగిన తల్లి యేమనునో యనుభయమున ముక్త తల్లిమెదుట నితరుల యెదుట సీతను దాసిగాఁ జూచి యాంతర్యమునఁ జెలివలెఁ జూడసాగెను. అహల్యాబాయియు సీతను సామాన్యముగ దాసియెడఁజూపుగౌరవముకంటె నెక్కుడ గౌరవమును జూపుచుఁ బ్రేమము నూలుకొల్పుచు నామెకుఁ గొఱఁత రానీయక బహువిధముల నరయుచుఁ జిన్నిచిన్నియంశములలో నామెయోచనముఁ గూడఁ గైకొనుచు నామెబుద్ధి మెచ్చుకొనుచుండెను. ముక్తాబాయి పైనుదాహరింపఁబడినపలుకులఁ బలుకుటయుసీత నవ్వుచు దీనికంతకు మీయదయే కారణము. నేను మిమ్ము విడుతునని భయపడకుఁడు. బ్రహ్మచర్యముతోడనే కాలము గడతేర్పవలెనని యూహించుచుంటినిగాని వివాహప్రయత్న మింతట తలఁపు లేదు. మీరు వివాహానంతరము నన్ను విడుతురేమో యని భయపడుచున్నాను సుఁడీ"యని పలికెను. ఆపలుకులువిన ముక్తకు శరీరమంతటగగుర్పాటుదయించెను తలవంచుకొని సీతనుజూచి "నీకుబొత్తుగా

భయములేదు. అప్పు డప్పు డిట్టిమాటలు నాకుజ్ఞాపకముచేసి నాకుఁ గలవరపాటు గలుగఁజేయు చుందువు. నీవావిషయమై యెత్తబోకు" అని మందలించి జస్వంతరావును నేను గలిసి,కొను భాగ్యమే నాకుఁ గల్గు నేని మాయమ్మకును వానికి నిట్టికలఁతలు గలుగవు. దైవమా! మాకుసంయోగము గలుగఁజేయవుగదా? అని చింతింపుచు సీతతో నీక్రిందిసంభాషణము జరపెను.

సీత—అమ్మా! గంగాధరజస్వంతరావుగారు మీకుఁ దప్పక లభింపఁగలరు. చింతవలదు.

ముక్త—కోరికలతో నాకుఁ బనిలేదు. అది వ్యర్థమనోరథ మని నేనెఱుఁగుదును. విరోధముచే మాయమ్మ నన్ను మఱియొకరిని వరియింపుమని నా కాజ్ఞాపించును. ఇష్టము గలవానిని విడిచి వేఱొకనిం జేసికొనుటకంటె మరణము మేలు.

సీత—నిజమే. అందుచేతనే కమలాబాయి పాపము దౌలతరావును వరించుటకంటె మరణ ముచితమని యట్లు చేసినది. మీయమ్మగారిపాలనములో నిది యొక్కటియే ఘోర మైనకార్యము జరిగినది.

ముక్త—అవును. ఆమె కడు నందకత్తెయఁట! నిష్కారణముగఁ జచ్చినది. సరే చచ్చినవారిజోలి మన కెందుకు? నాకాసంగతులు చెప్పకుము. రాత్రి పీడకలలు వచ్చును. నీ వేదైన నొకవినోదకథ జెప్పుము. నీవుకథలను జెప్పి నారోగ్యముఁ గలుగఁ జేసినందుకు ముందుముందు నీకు నేనొకయుపకారము జేసెదను. ఇదినావాగ్దానముగ నీవు గ్రహింపుము. నీయందు నాకట్టిదయ గలదు.

సీత—(సంతోషముతో) అమ్మా! యిది నాకొక్కవరము. సమయ మైనప్పుడు తప్పక యియ్యవలయునుసుఁడీ. ఈవేళ మీకు వింత

మైనకథ జెప్పెదను. అమ్మగారు కూడ వచ్చి యాలకింపవలసినట్టి కథ. వారువత్తురేమో మీరు కనుఁగొందురా?

ముక్త—అమ్మగారు కథల నాలకించుటకు మనస్థిమితము గలవారు గాలేరు. రఘునాధరావు దేశము పైవచ్చు చున్నాఁడని తెలిసి వానిమీఁదికి రాధాకాంతుని బంపినది. ఇంకను రాధాకాంతునియొద్దనుండి యుత్తరము రాలేదు. అతఁడుగూడ శత్రులఁగలసినాఁడని యీవేళ గుసూరు బయలుదేఱినది. రాజపుత్రులు నింబపురము మీఁదికి వచ్చుచున్నారనియు సైన్యముల నంపుమనియు శివనానా జాబులు వ్రాసినాఁడు. లేఖను జూడఁగనే మాయమ్మగారికి గుండెలో ఱాయి పడినది. అది గాక క్రొత్తహోల్కా రొకఁడు మాఘాతి బయలుదేఱినాఁడఁట. వానికి నేఁడో రేపో పట్టాభిషేక మగు నఁట. ఇవి యన్నియు నీవేళయుదయమునఁ దెలిసినవి. ఆమె కేమియుఁ దోఁచుట లేదు. ఇంతియే గాక గండాభిల్లను దొంగను విడిచినందుకు నొకని కీదినమున నురిశిక్ష విధించినది. ఆమె యాపని జేయించు చున్నది. అందుచేఁ గథ వినదు.

సీత—అమ్మా! యా యదృష్టహీనుఁడెవఁడు? వాఁడు శిక్షింపఁబడవలసినదే.

ముక్త—నీ వెఱుఁగవా? రాధాకాంతునింట నుండెడుపనుచువాఁడు. శ్యామసుందరదత్తు.

ఆమెనచనములు చెవులఁ బడినతోడనే సీత భీతకురంగమువలె బెదరుచూపులు గలిగి నాలుక కొంకుగుపోయినదానివలెఁ దడబాటు మాటలతో "హరిహరీ! ఆపిల్లవాఁడే" అని కూర్చుండలేక స్తంభమునకుఁ జేరఁబడెను. ఆమెయవస్థఁ గని ముక్త భయపడి, "ఏమిది? నీవు దత్తు నేమెఱుఁగుదువు? నీకింతవిచారమేల" అనెను.

సీత—అమ్మా! పాప మాదత్తు, నేనును, జిన్నతనమునందు

మిగుల స్నేహితులము. దైవవశమున నిట విడిపోయినతరువాత నేను మీయింట దాసినైతిని. అతఁ డుద్యోగియయ్యెను. చిన్నప్పటిస్నేహముచేమిగుల జాలిగలదు.

ముక్త.—మన మేమి చేయఁగలము? రాజద్రోహము చేసిన దురాత్ముఁడు శిక్షాపాత్రుఁడని నీ విప్పుడేకదా పలికినావు. నీమాట నీవు నిలుపుకొనుము.

సీత.—దాసి నగునేను నామాట నిలుపుకొనఁ జాలను. రాజపుత్రిక లగుమీరు మీమాట నిలుపుకొనుఁడు. నాకుఁగావలసినసహాయముఁ జేసెదనని మీరిప్పుడే వాగ్దానముఁ జేసినారు కదా? ఇప్పుడామాట నిలుపుకొని మీయమ్మగారితోఁజెప్పి నానిమిత్త మీదత్తు ప్రాణములు రక్షింపుదురా? ఆమేలు నాకుఁ జేయుఁడు.

ముక్త.—ఇది యసాధ్యము. రాజకార్యములలో మాయమ్మ నామాట వినదు. నే నీపని జేయఁజాలను.

అని ముక్త సందేహవిముక్తయై పలుక సీత కనుదమ్ముల మంచుబిందువులచందమున బాష్పకణములుదిగజార దుఃఖావేశముచే ధైర్యము జార భోరున రోదనము సేయఁ దొడంగెను. అందుచే ముక్త జాలిగొని యెట్లయినఁ దనయావచ్ఛక్తి వినియోగపఱచి తల్లి మనస్సు ద్రిప్పెదనని బయలుదేఱి విచారగ్రస్తయై యున్నకాంతామతల్లియగుతల్లిం గనుంగొని యొకచోట మెల్లగఁ గూర్చుండి కొంతసేపటి కామెతో, "అమ్మా! రాజపుత్రులు నింబపురము నాక్రమించినారా?" యని పలికెను.

అహ.—ఆక్రమింపలేదు. ఱేపో యెల్లుండియో యాపని జరగును.

ముక్త.—అమ్మా! యీదినము నా దొకమనవి యున్నది. నీవు శ్యామసుందరదత్తుని—

అహ.—తెలిసినది. చాలుఁజాలు! నీమనవిని గట్టిపెట్టుము. ఆవిషయమై చెప్పకుము.

ముక్త.—అమ్మా! అట్లనవద్దు. వానిని బ్రతికింపు మని సీత నన్ను వేఁడుకొన్నది. నాముద్దు చెల్లింపుము.

అహ.—నీకు భయభక్తులులేవు. రాజకార్యవిషయములలో నీకు జోక్య మెందుకు? ముక్కుపచ్చలారనిపసిదానవు. నీవు నాకు రాజకార్యములలో నాలోచన చెప్ప వచ్చితివా? ద్రోహులను నే నురిదీయింపక నీసిఫారసువిని రక్షించినచో రాజ్యమునకునై పరీత్యము తప్పక వచ్చును. నీవెన్నఁడు నీక మీఁద నిటువంటిస్వాతంత్ర్యములు గైకొని నాకు నేవిషయమున నుపదేశముఁ జేయకుము.

ముక్త.—అమ్మా! నేనుపదేశము చేయలేదు. నేను ప్రార్థించుచున్నాను.

అహ.—ఆదాసి వేఁడుకొనుటయు నీవు వేఁడుకొనుటయునా? ఏమీ! కొంచెముదయతో నాదరించుచున్నామని దానికి నోడలు దెలియుటలేదా? దాసి యగుతనయంతరమును రాణినగు నాయంతరము నెఱుంగక సీత సిఫారసులుచేయ సాహసించినదా? జాగ్రత్త యని చెప్పు. ఆలస్యముయినకొలఁది నెందఱో సిఫారసులు చేయుచుందురు. కనుక నీపూఁటనే వాని నురి దీయించెదను. నీతోవను నీవు పోయి చదువుకొనుము. నేనిట్లన్నానని విచార మొందకుము.

అన ముక్తాబాయి యుడుకుబోతుతనమును దుఃఖమును డెంద మున సంవడింపఁ జన్నపోయి తల్లివద్దనుండి పోయి గంపంతయాసతోఁ దనకై యెదురు చూచు సీతతో నిరాశగొలుపు నీపలుకులఁ దెలుప నామె విన్నఁబోయి విచారభారముచే సన్నము నీళ్ళు ముట్టక రోజుచుండెను.

పదునేనవ ప్రకరణము.

ఉదయగిరిశిఖరంబున రతనంపుబంతిచాయలఁ బ్రభాకరబింబంబు నేత్రానందకరమై పొడసూపి యజ్ఞానముఁ బాపుసద్గురూపదేశవాక్యములవలె నంధకారమును బాపుతనకిరణసహస్రములచేజగమున కమితోపకారము నొనర్చెను. వ్యాఘ్రసింహాదిక్రూరమృగములు చీఁకటిగుహలలో డాగి తమవేఁట కనుకూలముగఁ బగ లేటికరుదెంచె నని విచారింపఁ జొచ్చెను. ఆసమయమున మహానాపురసమీపారణ్యమున నొకయున్నతపర్వతశిఖరముపై వేనవేలుజనులు చేరి మహాకోలాహలధ్వనులఁ జేయుచుండిరి. ఏనుఁగుదంతములు నడవిపంచికొమ్ములు నెమలిపింఛములు పలువిధములగు పూసలపేరులు మొదలగునాగరకతసూచించునలంకారములఁ గైకొని భిల్లులు నాగరకత సూచించు వేషములతోఁగొండఱుపురవాసులును. మధ్యస్థితిలోనుండినకొండఱు కాఁపులును వచ్చి తత్పర్వతమున నాతురతతో నొకమహాకార్యమున కెదురుచూచు చుండిరి. పర్వతముపైఁ జల్లదనమును వెదఁజల్లు విశాలమగు పందిళ్ళు వేయఁబడియుండెను. పందిళ్ళకునలుదెసలనుమంగళకరముగఁ గట్టఁబడిన పచ్చనిమామిడాకుల తోరణములునునడుమ తోరణములతో దండలుగఁగట్టఁబడినవనపుష్పములును స్తంభములకు జతగ నాటఁబడినకదళికాతరువులును దత్ప్రదేశమునకు శృంగారలక్ష్మిని రాజ్యలక్ష్మిని నాహ్వానము సేయుచుండెను. ఈకోలాహలముతో జనులు మహోత్సాహభరితమనస్కులై యుండఁ గొండఱు పెత్తనమువహించి సందడి సేయవల దని జనుల నాజ్ఞాపించుచు హస్తములయందుఁ దమకు నెవ్వరు నీయనియధికారమును దెల్పు కఱ్ఱలఁ దాల్చి యటునిటుఁ దిరుగసాగిరి. అంతలో "నిశ్శబ్దముగ నుండుఁడువచ్చుచున్నారు.వచ్చుచున్నారు. జాగ్రత్త" యనుపలుకులు

వినఁబడఁ బ్రజలందఱు వచ్చుచున్న యాపురుషునిపై గన్నులు నిగిడ్చి చూడసాగిరి. అప్పుడు ముందును వెనుకను నిరుగెలంకులను హస్తముల దండములు బూని వేత్రహస్తులు స్తుతిపాఠములు సేయ ధనము చెఱఁబెట్టుటచేఁ బల్లెలనుండి వచ్చినలోభిబ్రాహ్మణులు స్వస్తి చెప్ప దుర్గంధభూయిష్ఠమగు నొకయడవియేనుఁగుపయి సమర్పఁబడిన పాతయంబారిలో బాలీసునకుఁ జేరఁబడి యొకసుందరపురుషుఁడిరువదియాఱుసంవత్సరములవయస్సు గలవాఁడు కూర్చుండి యెడనెడఁ దనరాకకై ప్రజలు గావించినయలంకారమునకు మెచ్చుకొనుచు వచ్చెను. అంబారిలో నాతని కెదురుగ నొకనల్లనిస్థూలకాయుఁడు కొన్నిరాజకీయవ్యవహారముల నాతనితో ముచ్చటింప నీబాలుఁడుతల యూఁచుచుఁ గేలనప్పుడే త్రుప్పు పోఁ దోమినఖడ్గము తళతళ మెఱయఁ దనభవిష్యద్వృత్తాంతమును బందిళ్ళమధ్యమున నిలిపెను. వెంటనే దౌలతరావు మెల్లఁగా నంబారిదిగి యాబాలునింగూడ వినయముతోడను భయముతోడను నొకరత్నకంబళముపై దింపెను. దింపునప్పటికి భిల్లులు ఘింకారనాదములు చేసిరి. పల్లెనుండి వచ్చినకాఁపులు భయముచేనొత్తిగిలిరి. కొందఱు మనకొత్తహోల్కారుగారు వీరే యని యాబాలుని జూపఁదొడఁగిరి. గండాభిల్లు తాంతియా భిల్లు వెనువెంట నడువ చోపుదారులు మనుష్యుల నొత్తిగించి మార్గము జూప, దౌలతరా వొకహస్తమును హరిహరపాండ్యాజీయొక హస్తమును బట్టి తన్ను నడిపింప బాలుఁడు వచ్చి సభాంతరమున వైవఁబడిన యొక వేదికపై నున్న చిన్నకుర్చీపైఁ గూరుచుండెను. దానిప్రక్కనే సింహాసన మని యొక పెద్దపీఠము వైవఁబడి యుండెను అందతఁడు సుఖాసీనుఁడయినతరువాత సభ్యు లందఱుఁ దమతమయాసనములపైఁ గూరుచుండ నంతట దౌలతరావు లేచి సభలో నున్నధ్వని నివారించియిట్లుచెప్పెను. "ఓహో! ప్రజలారా! మిమ్ముల

నిక్కడకు నేను రావించినకార్యము మీరెఱుఁగుదురు. ఈదినము సుదినములలో సుదినము. ఈయన మనయేలిక యశ్వంతరావుహోల్కారు గారు. తనమనుమఁడు గతించినపక్షమున నీయననే పెంచుకొమ్మని మలహారురావుహోల్కారుగారు మరణశాసనము వ్రాసిరి. ఈయన యున్నతమైనహోల్కారుకుటుంబమున నుదయించినవారు. అందుచేని యథమపరిపాలనములో నుంచుట కిష్టము పరువుగల మగవారి కుండఁ గూడదు. మీ రీమహారాజుగారిపాదములు నమ్ముకొని యుండుఁడు. ఈయన ధర్మప్రభువులు. వెనుకటిహోల్కారుగారికిసన్నిహితజ్ఞాతులు ఈయనను బెంచుకొమ్మని జస్వంతరా వెన్నిచెప్పినను రాణి విన దయ్యెను. మీ కందఱకు నిష్ట మయినచో నీయనకుఁ బట్టము గట్టె దను. ఇది మీకు సమ్మతమేనా ?" అని చాలతరా వుపన్యసింప, భిల్లు లు కాఁపులు మొదలగువారందఱు నైకకంఠ్యముగ మాకు సమ్మ తమే మాకు సమ్మతమే యని యఱచి చప్పటలఁ గొట్ట నారంభిం చిరి. నింగి ముట్టినట్టిచప్పటలతోఁ బర్వతవారితమున నున్న మృగ సమూహములు బెదరి పాఱుచుండ చాలతరావు శ్రీమద్రాజాధిరాజ శ్రీమంతపంతుశ్రీయిందూరుపదపాదుషాశ్రీమహాదేవరఘునాథగోవింద శాయాజీహోల్కారుగారూ! దయచేసి సింహాసనమెక్కుఁడని యా తని సింహాసన మెక్కించి యొకజరీకుళాయినిదెచ్చి ప్రస్తుత మిదియే నవరత్నకిరీట మని వానిశిరమునఁ బెట్టెను. తరువాత హరిహరపాం డ్యాజీ లేచి "ఓజనులారా! ఇఁక మీఁద మనయేలిక శాయాజీహో ల్కారుగారు. అహల్యాబాయికి మీరుదమ్మిడియైనఁ గప్పము గట్ట వద్దు. కట్టినచో మరల మనరాజుగారి కీయవలసి యుండును గనుక మీరు రెండునష్టములు గల్గి చెడిపోదురు. ఇందూరురాజ్యమున నున్న గ్రామముల కన్నింటికిని నీవిధముగానే మేము త్తరములు తాఖీలు వ్రాయు చున్నాము. అహల్యాబాయి రాణి యని మెంచినవారికి

మానప్రాణములు దక్కవు. ఇదివఱకున్నయుద్యోగస్థులఁ దీసివైచి క్రొత్తవారినేర్పఱుతుము. మీరందఱు మహారాజుగారికిలోఁబడినట్లు మీభక్తిఁ దెలుపుఁడు" అని సింహనాదముతో నఱచెను. అంతట గండాభిల్లు తాంతియాభిల్లు మఱికొందఱు కాఁపులు కరణాలుఁ జేరి రాజసింహాసనమునకు సాష్టాంగనమస్కార మొనర్చి తమకత్తులసిములు రాజున కందిచ్చి యందుమూలముగఁ దమ రాజునికి లోఁబడుటఁ దెలిపి "స్వామీ! మేము మాపన్నులను మీకిచ్చెదము. అహల్యను రాణిగా నెంచము. మేము మీకొఱకు హోల్కారు రాజ్యముకొఱకుఁ బ్రాణ ములు ధారబోయుదుము. దేశముల దోచుకొని యామెతోఁ గత్తి గట్టి యుద్ధము జేసెదము. అని ప్రమాణములఁ జేసిరి. అంతట శాయాజీహోల్కారుమహారాజుగారు సింహాసనము విడిచి లేచి యి ట్లనిరి. "కాఁపులారా! మీకందఱకు సమస్తసుఖములు గలుగునట్లు మేముపరిపాలించెదము. అహల్యాబాయికాలమున మీకుఁగలకష్టము లన్నియు నశించెను. ఖర్చులకు సొమ్ము గావలయును గనుక మీరు పన్నులు త్వరగా దౌలతరావునకు హరిహరునకు జెల్లింపుఁ" డని దౌలతరావును జూచి నిన్ను మాసైన్యమునకు సేనాధిపతిగా నేర్ప ఱచినాము. హరిహరుని జస్వంతరావును మంత్రులుగా నియోగించి తిమి. గండాభిల్లు మన్నెసుల్తాను బిరుదముతో నీ యడవుల నేలవలసినది. మఱియు నహల్యకు జాబు వ్రాయుము. ఇందూరునగ రము, కోట, సైన్యము, రాజ్యము, ఖజానా, మాదత్తజనకు లగు మలహారురావువారియాభరణములు మాకామె వారముదినములలో పున నప్పగింపవలసిన దనియు నట్లు సమర్పింపదేని యుద్ధము సిద్ధ మనియుఁ గలహ మొనర్చినదేని ప్రాణములతో విడుచుటలే దనియు జీవితాశ గలిగినపక్షమున మఁసొత్తుమాకిచ్చి మారాజ్యమునుండిమరి యెచ్చటికైనఁ బాఱిపోవలసిన దనియు, నామెకు వ్రాయవలసినది.

రీవాసర్కారువారికిని గ్వాలియరుప్రభువులగు సింధియామహారాజు గారికిని మాకు సహాయము రమ్మని యుత్తరములు వ్రాయుదు. ఇది మీపని" యని ముచ్చటించెను. అంతలో గండాభిల్లు పదునేడేండ్ల వయస్సు గల యొక సుందరుఁడగుబాలుని దెచ్చి మహారాజునకు మ్రొక్కించి "దేవా! మాతాంతియాభిల్లు వీనినిమార్గమధ్యమునుండి తీసికొనివచ్చినాఁడు. మాదేవతకు వీనిని బలిపెట్టఁ దలంచితిమి. కాని రెండుమూఁడాటంకములు వచ్చుటచే వానియదృష్టమున బలి మానితిమి. వీఁడు చదువు వ్రాఁత నేర్చిన వాఁడఁట. వీనిని దమయొద్ద నుంచుకొని మావిషయములగు పనులఁ జేయింపుచుండుఁడు" అని యాతనిని సమర్పింప మహారాజు బాలునిసౌందర్యమునకు మెచ్చుకొని వానినిఁ దాముంచుకొనుట కంగీకరింప నిదివఱకు రెండుసార్లు మృత్యుదేవతనోటనుండి బయటఁబడినందులకు సంతసించుచు నాబాలుఁడు హోల్కారువద్ద కరిగెను. తరువాత మహారాజు తననిమిత్తము వేయఁబడినగుడారములోనికి నీబాలకునితోడం గూడి వందిమాగధ స్తోత్రములతోఁ జనియెను. కొంద్రులు తమతమగ్రామముల కరుగ భిల్లు లాయుధముల ధరించి యాపందిళ్ళలోఁ బండుకొని యక్కడికే తమభోజనములు దెప్పించుకొని భుజియించిరి. క్రొత్తహోల్కారు గారు పట్టాభిషిక్తులయినవార్త గ్రామములోఁ దెలియుటతోడనే సైన్య మభివృద్ధి నొందసాగెను పెండ్లిళ్ళులేని ఘోటకబ్రహ్మచారులు, బిడ్డలులేని గొడ్డుబోతులు, కొంపలుగాల్చుటలో నాఱితేరినప్రౌఢులు దారులఁ గొట్టుపచ్చిదొంగలు, బందెపోటుఁజేయు దోపిడిగాండ్రు నవలీలగ నరహత్యలు గావించుహంతకులు, రాజులక్ష్యములేనిగడే కారులు, మొండిబండలు, రాజుపై నాగ్రహము గలదురాత్ములు వెయ్యేల దుర్నీతిపరు లందఱు శాయాజీమహారాజుసైన్యమునఁ జేరి యెప్పుడు దేశముగొల్లగొందుమో యెప్పుడు స్త్రీలఁ జెఱఁబట్టుదుమో

యని కోరుచుండిరి. అహల్యాపాలనము నిష్టము లేనివారికిఁ గూడ నీసైన్యమును జూడ నొకవిధమైన భయముదయింప సకలదోషములు మూర్తీభవించి కొలువ నధికారము సేయుకలిపురుషునివలె శాయాజీని వారెంచఁ దొడఁగిరి. ఇదియైనమఱునాఁడుదయమున హరిహరుఁడును దాలతరావు నొకటిగఁ గూర్చుండి యిట్లుముచ్చటించిరి.

దాల.—ఓయీ హరిహర! జస్వంతరా వీపట్టాభిషేకమున కేమన్నాఁడు? నీవతని వదలి యిక్కడికి వచ్చినా వేమి?

హరి.—జస్వంతరావునకు మనయీకార్య మిష్టము. అందుచే నతఁ డీవిషయమై మనతో మాటలాడునఁట. కాఁబట్టి యీవేళ రాత్రి మన మిందూరునగరమునకుఁ బోవలయును. ఇష్టమున్నను జస్వంతరావు నాశ్రయించి నే నుండినచో నాకు నొకగవ్వయైనదొరకదు. అతఁడు దేశము దోచుకొనుటకు నొప్పుకొనఁడు. నీదయవల్ల నేను నాల్గుడబ్బులుసొమ్ము నార్జింపవలెనని యున్నది.

దాల.—నిజమే. అతఁ డెందులోను జేరఁడు. చివరకు రాణిని దఱిమి మనమే బాగుపడుదుము చూడు. నాకు ధన మార్జింప వలెనని లేదు. కమలాబాయివిషయములో నాకు, రాణికిఁ గతువచ్చినందున నన్నామె యాడినమాటలకుఁ గసి దీర్చుకొనుటయే నాముఖ్యోదేశము. పిల్లలు గలవాఁడవు కావలసినధనము నీవు దోఁచుకొని స్వీకరింపుము. మీవంటిబ్రాహ్మణులకిచ్చిన పుణ్యము.

హరి.—నీవు నాకు చేసినయుపకారమునకుఁ జాలసంతసించితిని. శూద్రులలో నిన్ను మించినవాఁ డెవ్వడు లేఁడు సరే కాని యీచచ్చుముండకొడుకను హోల్కారుగఁ జేసినా వేమి? అనక వీఁడు మననెత్తిని జేడరాయునేమో.

దాల.—ప్రస్తుతము వీనిని హోల్కారుగఁ జేసితిని గాని రాజ్యము స్వాధీన మయినతరువాత నీయపాత్రపుచచ్చుపీనుఁగును

సొగనంపి నేనీరాజ్యము గైకొందును. అంతవఱకు నామకా, వాని నేర్పఱచితిని. ఇది రహస్యము జాగ్రత.

అని వారు సంభాషించునంతలో నొకకొత్తపురుషుఁడటకు వచ్చుటచే వారు తమమాటలు సమాప్తము కావించి మహారాజుగా రున్నగుడారమునకై పరిగిరి.

ప దు నా ఱ వ ప్ర క ర ణ ము.

"అమ్మయ్యా! నాప్రాణము లిప్పటికిఁ జల్లబడినవే సీత. నే నదృష్టవంతురాలను సుమీ" యని ముక్తాబాయి పలుకుటయు, సీత యాతురముతో, "అమ్మా! యేమి జరిగినది యెందుచేత మీా రదృష్టవంతులు,? చెప్పవచ్చునేని నాకాసంగతి జెప్పుఁడు" అని ముక్తను వేగిరపెట్టుటచే నామెయిట్లనిచెప్పఁదొడఁగెను. "ఓసీ! సీత! నీవింకను నెఱుఁగవే! యెఱుఁగవా నిన్నరాత్రి మాయమ్మ సర్వజనశ్లాఘ్య మయినయొక కార్య మొనర్చెను. శ్రీగంగాధరజస్వంతరావుగారు, దౌలతరావు, హరిహరపాండ్యాజీ మొదలగువారు దాదాపుగ నూఱ్ఱువురుగూడి యొకమందిరమున మాయమ్మపైఁ గుట్రలు పన్ను చుండిరి.ఆసాయంకాలమున నేనూయమ్మగారికివార్తలులేనియొకయుత్త రమువచ్చెను. ఆజాబులో వీరందఱుఁ గుట్రలు పన్నుదు రనియు జస్వంతరావుగారి వసంతగృహములోఁ గలిసికొందు రనియు వారిం బట్టుకొనుట కదియె యదను యనియు నున్నది. ఆజాబు చదువుకొని వీరావేశము నొంది యమ్ములు విండ్లు ఖడ్గములు మొదలగునాయు ధములతో మదగజేంద్రము నెక్కి నయనకల్హారములయారుణ్యమును జూచి పౌరులు భయకంపితులై పార వీరపురుషోచితవాక్యములు

దురాత్ములగుండియలు జల్లుమనఁజేయ బయలుదేఱెను. బయలుదేఱి యాకస్మికముగఁ దనపైఁ గుట్రలు పన్నుచున్న నరాధములతోఁటఁ జేరి కవాటములు బలిమిని భేదించి యావసంతగృహమున వసంత జయంతకాంతుఁడగుజస్వంతుని, వానిచెలిమికాండ్రను గొండఱను జూచి వారిలోఁ బెక్కుండ్రఁ బట్టుకొని బంధించెను. కాని చాలత రావు మొదలగువారు గోడలు దాఁటి పలాయితులైరి. అంతట వారండఱుఁ దమకుఁ బ్రాణదాన మొసంగుమని రాణిని బ్రార్థింపఁ గాంతామతల్లి యగునాతల్లి కరుణారసైకపరిధానురాలయి యంద ఱను క్షమించి యభయహస్తంబిచ్చెను. చాలతరావు మొదలగువారు మందమతులై పారిపోయిరి. కాని లేకున్న మాయమ్మవారినిగూడ క్షమించి యుందురు. వారుమృత్యుదేవతకు బంధువు లగుటచే పారి పోయిరి. నాకోరిక దీర మాయమ్మయు జస్వంతరావుగారును సఖ్యతే వహించినారు. అదియే నాకు శుభసూచకము" అద్భుతరస ముద యింపఁ జాలునాపలుకుల నాలకించి సీత తనచెలిమనోరథము సగము నెరవేరిన దననానందమును, దనమనోరథము పూర్ణముగ భిన్నమైన దనువిచారమును డెందమున మల్లడిగొన నిట్లనియె. "అమ్మా! మన మిరువుర మొకశరీరముగ నుండునంతటినెయ్యము గలవారము. కాఁబట్టి శరీరము సగభాగము సంతోష మనుచిరువులతో నుండ రెండవయర్థము విచార మనుపక్షవాతముచే స్పర్శజ్ఞానము లేక యున్నది. ఇది నీకు సమ్మతమేనా? నిరపరాధి యగుశ్యామసుంద రుని నానిమిత్తము బ్రతికింపుము'' అని నల్లగలువఱేకులనుండి వెడలు మకరందబిందువులవలెఁ గాటుకకన్నులనుండి జాఱిననల్లనిబాష్పములు ముక్తహృదయము గరఁగింప, సీతవిలపించిన ముక్త తనచేత నైనంత ప్రయత్నము జేయఁ దలంచి "ఓసీ యీదినమున మాయమ్మగారు నింబపురమున కరిగెదరు. రాజపుత్రులు వచ్చి నింబపురమును బట్టి

కొని దుర్గాధ్యక్షుఁ డగుశివనానాను భార్యదోలిరి. అతఁ డీదినమున మాయమ్మనద్దకు వచ్చినాఁడు. అందుచే ఱేపు మనమండలము సైన్య సమేతముగ నింబపురములోని కిరుగవలయును. అచ్చటి కరుగుటకు ముందె వత్తును గూర్చి చెప్పెద. నీవు విచారింపక ప్రయాణమునకు సిద్ధమై యుండుము" అని పలికి తనతల్లియొద్దకుఁ జనియెను. అదివఱ కహల్యా శివనానా, తుకాజహోల్కారు క్రొత్తగాలోఁబడినజస్వంత రావు, మొదలగువారు పరివేష్టింప రాజకార్యాలోచనము సేయు చుండుటచే ముక్త తత్సమయమున కరుగుట యనుచిత మని ప్రక్క గదిలోఁ గూర్చుండి వారి విస్రంభసంభాషణముల నాలకింపుచుండెను అంతట నహల్యాబాయి యించుక విచారగ్రస్తమై శివనానాను జూచి యిట్లనియె. "ఓయీ! రాజపుత్రులు నింబపురముపై నెంతటి సైన్యముతో వచ్చినారు? మనసైన్యమునందెంత మనము దీసికొని పోవలయును?" అన శివనానా పదివేలుండునని నేఁ దలంచినాను. రాజపుత్రులు శౌర్యవంతులు. వారినిం గెలుచుట యసాధ్యము. కాఁబట్టి మనసైన్యముఁగూడనంతయుండవలెను. తుకాజీహోల్కారును నన్నును ముందుగ నంపుఁడు. మీరు సైన్యముతో రావచ్చును." అని రాణి కుత్తర మొసఁగెను. రాణి యాపలుకుల మెచ్చుకొని "యున్నవారిలోనీవును దుకాజయుఁగాక విశ్వాసనీయులెవ్వరున్నారు? రాధాకాంతరావును నేనిదివఱదాఁక నమ్మియుంటిని. శ్యామసుందర దత్తు నరి దీయించుచున్నా ననుకోపముతో నతఁడు రఘునాథ రావుతోఁ జేరినాఁడఁట. అతఁడు నాశత్రువులలోఁ జేరునని నే నెన్నఁడు దలఁప నైతి" నని విచారింపఁ దొడఁగ నప్పుడు తుకాజీ నెమ్మదిగా నమ్మా రాధాకాంతుఁ డట్టివాఁడని నేను నమ్మను. అతని నియమములకు శత్రువులలోఁ జేరుట విరుద్ధకార్యము. ఇది యబద్ధ మేమో యని తలంచెదను. అని మనవి యొసఁగెను. ఆమనవి నను

గ్రహముతోఁ జెవి యొగ్గి విని రాణి తన చందువాపెట్టెలో నుండి యొకజాబు దీసి "నామాటలు మిమ్ము నమ్మింపలే కుండినను నీచిన్ని చీటియైనను మిమ్మునమ్మింపక పోదు. చదువుకొనుఁడీ" యని యాచీటి తుకాజీపైఁ బడవేయ నాతఁడు దాని నిట్లు చదువసాగెను. "శ్రీరఘు నాధరావు రాఘాకాంతరాయున కాశీర్వచనపురస్సరముగ వ్రాయున దేమనిన- నీవు నాకు మిత్రుఁడ వని నేను మిగుల నమ్మి యున్నాను. నన్ను మొదట మీదేశముపై రమ్మని జస్వంతరావు పిలిచినాఁడు. అతఁడు చలచిత్తుఁ డని వినుటచే నాతనిమాటలు నమ్మి నేను రానైతిని. నీవు నాతోఁ జేరి యహల్యాబాయితో యుద్ధము జేయు టకు సమ్మతించితివి గనుక నేను తేప్పు వచ్చి నిన్ను గలియుచున్నాను. నీవు పుత్రభావముతోఁ బెంచుకొనుచున్న శ్యామసుందరుని మీరాణి యన్యాయముగఁ జంపింపఁ దలంచుటచే నీకాగ్రహము కలుగుట దోషము కాదు. నీవు చేసినది రాజద్రోహము కాదు. కాని యిందూరురాజ్యముయొక్క గుట్టుమట్టు లన్నియుఁ దెల్పుదునని నీవు వాగ్దానము జేసితివి కనుక యీవాగ్దానము నిలుపుకొంటివేని మాపేష్వాయొద్దనీకుఁదగినయుద్యోగమిప్పించెదను. రఘునాధరావు." ఆయు త్తరము జదువుకొన్నతుకాజీయు, విన్నశివనానాజస్వంతరావులును నాశ్చర్యముచేఁ గొయ్యలయి మాటలాడ నేరకుండిరి. రాణి వారి యాశ్చర్యమును జూచి "యాశ్చర్య మెందుకు? ఇట్టివారు మనరాష్ట్ర ములో ననేకులున్నారు. గంగాధరజస్వంతరావూ! నీవు పాతినకల హాంకురము మహావృక్షమై పెరిగి యున్నది గదా! నీవు లొంగినను నీచేఁ బ్రేరితు లగువారు లోఁబడలేరు. దీని కంతకు నీవేకారకుఁడవు గదా" యనఁ దల వంచుకొని జస్వంతరావు తనమేలికతో "అమ్మా! యీద్రోహమునకు మార్గప్రదర్శకుఁడను నేనే. నాపొరబాటుక్షమించి నన్నెప్పటియట్ల మన్నింతురని ప్రార్థించుచున్నాను. నేను జేసినపాప

మనసు నాపశ్చాత్తాపమే సన్ను దహించుచున్నది. మీరు వేఱ శిక్షింప నక్కఱలేదు. ఇంక మీయాజ్ఞ నతిక్రమింప నని ప్రమాణము చేయుచున్నాను." అని పరిపరివిధముల నామెను వేఁడుకొనెను. రాణియు వానిమాటలకు సంతసించి కారుణ్య మొలికించుకటాక్షములు బఱపి వానితో నిట్లనియె. "ఓయీ మనరాష్ట్రమున భిల్లుల బాధ యెక్కువగానున్నది. అదిగాక రెండుదినములక్రిందట శాయాజీసహోల్కారను పేరుతో నొకక్రొత్తరాజు బయలుదేఱి పట్టాభిషేకముఁ జేసికొన్నాఁడఁట. వాఁడెవ్వఁడో యీయనామధేయుఁడు మాకు సన్నిహితజ్ఞాతినని చెప్పుకొని ప్రజలను మోసము చేయుచున్నాఁడు. శాయాజీయను నొకజ్ఞాతి మాకుండెను. కాని యతఁడు మృతినొందె నని యెవ్వరో చెప్పినారు. ఆమాట యబద్ధమో యీమాటయబద్ధమో తెలియదు. భిల్లులు వానితోఁ జేరినారు. దేశమునకు నిదివఱకే సేమములేదు. ఇంక ముందు బొత్తుగ సేమముండదు. అందుచేత నెవఁడు శూరుఁడైన భిల్లుల నందఱ శిక్షించి వారినాయకులగుగండాభిల్లుమొదలగువారలఁ బట్టుకొని నాకప్పగించి దేశమున దోఁపిడి మాన్పఁ గలిగెనేని వానికి నాకుమారితెయగు ముక్తాబాయి నిచ్చెదను. ఆకార్యమును జేయఁ గలవాఁడు పళ్ళెరములోని యీతాంబూలమును గ్రహింపవచ్చు" నని బంగారుపళ్లెరమునఁ గప్పూరతాంబూలమిడెను. అందఱునొకరిమొగము నొకరుచూచుచు సందేహింపుచుండ జస్వంతరావు సంతోషభరితాంతరంగుఁడై లేచి యేలికతో నిట్లనియె. "అమ్మా! నేనీకార్యమును బూనెదను. భిల్లులను లోఁబఱచుకొనక జస్వంతరా వేలినవారిమొగముఁ జూడఁడు. నాకా చంద్రవదన యగుముక్తాబాయిని విజయలక్ష్మితోపాటు పాణిగ్రహణము సేయుటయో, యోడిపోయి మృతినొంది వీరస్వర్గమున రంభాపాణిగ్రహణము సేయుటయో నాకు నీశ్వరుఁడు విధించినాఁడు.

ఈతాంబూలము నే నందుకొనుచున్నాఁడను." అనిపలికి తుకాజీశివ నానాలు విస్మయము నొందఁ దాంబూలము నందుకొని గంగాధరుఁడు నిలువ నహల్య యాతనిం గని "గంగాధరా! నీవట్టికార్యమునకుం దగుదువు. చిరకాలముక్రిందట నంకురించిన యనురాగఫల మచిర కాలమున నిచ్చుఁగాక. నేను నింబపురమునకుఁ జనియెద. నేను మరల వచ్చువఱకు గండాభిల్లుగం డడంచి నీవు భిల్లులగండఁడవై యుండ వలెను. నీ వీకఁ బొమ్ము. తుకాజీ! నీవు మన సైన్యములలో నొకవంతు నుంచి తక్కినవాహినులఁ గొని శివనానాసమేతుఁడవై రాజపుత్రులమీఁదికిం జని వారికి బుద్ధి చెప్పుము. తక్కిన సైన్య ముతో రెండుదినములలో నేను వత్తు" నని యానతిచ్చెను. వెంటనే రాణికి జోహారొనర్చి సెలవుగైకొని వా రరిగిరి. అప్పుడు ముక్తా బాయి మాలిన్యమెడలిన ముక్తాఫలమువలె ముక్తవిచారయై ముక్తి నొందినదానివలె ముక్తభయయై యౌవనప్రాదుర్భావముచేఁ బరి పూర్ణమునొందినతనయంగములసౌష్ఠవము వసంతకాలమునఁ గెంజిగు రాకుల నొప్పు మల్లికాలతచందములు విడంబింప, నెన్నడుము జవజవ లాడ మందగమనముతోఁ జిరునగవుతో నలంకరింపఁబడిన నెమ్మొగ ముతో వికచారవిందయుగముఁబోలుకన్నుగవతోఁ దల్లికడకువచ్చెను తల్లిచేసినశపథమును బురుషశ్రేష్ఠుఁడగు గంగాధరుఁడు చేసినశపథ మును ముక్తను సంతోషసముద్రమున నోలలాడించు రెండుతెప్ప లయ్యెను. వచ్చినకూఁతుం జూచి తల్లి "తల్లీ! నీనగుమొగము క్రొ త్తవిలాసము నొందియున్నది. జరిగినసంగతులు వింటివా యేమి?" యని తనకూఁతుహృదయ మానఱకే జన్వంతునివంక మరలినదని యెఱుఁగుటచే నవ్వుచుఁ బలికెను. ముక్త లజ్జచే శిర మించుక వంచి నేలఁ జూచుచు "తల్లీ! నామనవి నాలకించి మనసీతహృదయముచల్ల బడునట్లు దురదృష్టవంతుఁ డగుశ్యామసుందరుని విషయము. ఇది

చేయవేసి సీత దుఃఖించును. సీత దుఃఖించిన నేను దుఃఖింపక మాన ను. నేను దుఃఖించిన నీకు దుఃఖము రాక మానదు. కాఁబట్టి నన్ను దయఁజూడుము తల్లీ" యని బ్రతిమాలెను. ఆ దీనాలాపములు విని తన కూఁతునకు సీతపైఁ గల ప్రేమాతిశయమును జేయఁదలఁచిన కార్య ముఁగల పూనికయు నెఱిఁగినవాఁడగుటచే రాణా కూఁతుం గనుంగొని "నీ వింతమూర్ఖత్వమును బట్టినావు. నీనిమిత్తము నే నతనిప్రాణ ముల నిచ్చితిని. కాని యాతని నా రాజ్యమున నుండనీయను. అతఁడు నా దేశము విడిచిపోవున ట్లుత్తరవు జేసెదను. నీవును సీతయు నింక నింబపురప్రయాణమునకు సిద్ధముగ నుండుఁడు" అని పలికి కూఁతు నోడఁబఱచి పంపెను. ఆమధ్యాహ్నమే శ్యామసుందరుఁడు చెఱలో నుండి విడిపింపఁబడి రాష్ట్రమునుండి తఱుమఁబడెను. తుకాజీయు శివ నానాయు నరిగిన రెండుదినములకు రాణా విజయభేరీకాహళధ్వానములు శత్రువులహృదయములు వ్రక్కలుచేయ మహిషాసురనిర్మూలనకేళి కరుగుదుర్గామహాశక్తివలెఁ జతురంగబలముతో నింబపురముపైఁ జనియెను.

పదునేడవ ప్రకరణము.

తుకాజీహోల్కారును శివనానాయును సైన్యమును దీసికొని నింబపురమునకుం జని రాజపుత్రులచే నాక్రమింపఁబడిన నింబపురపు కోటను ముట్టడింపసాగిరి. రాజపుత్రసేనకు నుదయపుర రాణా నాయ కుఁడై కోటలోనుండి మహారాష్ట్రసేనల నెడతెఱిపి లేకుండునట్లు తుపాకులబారులచే నొప్పించుచుండెను. రాణాకు రెండుకన్నులవలెఁ గపటోపాయవేది లగుభేతాళసింగును, భైరవసింగు నిరువురు రాజపు

తులు సమస్తసహాయములు జేయుచు నిందూరుపురవార్తలు సహా ల్యాపరిమాణవార్తలును విన్నవించుచుండిరి. రాజపుత్రులు నింబపురము నాక్రమించుటకు ముఖ్యకారకుఁడు గోమోజీరావే కనుక నతఁ డెప్పటివర్తమాన మప్పుడు గూఢసంచారు లగుచారులముఖమున భేతాళసింగునకు నెఱుఁగఁ జేయుచుండ, నతఁడు రాణికి నెఱుఁగఁ జేయుచుండెను, గోమోజీరావు హోల్కారు రాజ్యముయొక్క గుట్టుమట్టెఱింగించినపక్షమున వేయివరహా లతని కిచ్చెదునట్లు భేతాళసింగు వాగ్దానము చేసినందున నింబపురముపై రసపుత్రులను రమ్మనియు నచట దుర్గాధిపతియగు శివనానా పరాక్రమహీనుఁడనియుఁ జెప్పి గోమోజీ రాజపుత్రులను రావించెను. రసపుత్రులమనోరథము తీరి నను గోమోజీయొక్క మనోరథముతీరదయ్యెను. భేతాళసింగు వాగ్దత్తముచేసినద్రవ్య మతనికిఁ బంపుటగాని యతఁడు వ్రాసినజాబులకుఁ బ్రత్యుత్తర మొసఁగుటగాని సలుపఁడయ్యెను. అందుచే గోమోజీ తనకిష్టుఁడైన వామనభట్టుచేతికిఁ గొన్నియుత్తరములు వ్రాసియిచ్చి యవి భేతాళసింగున కిమ్మని చెప్పి వానిని నింబపురమున కంపెను. అతఁ డటుండ జస్వంతరావు . రాణీపక్షమునకుఁ దిరిగిపోవుటయు గోమోజీరావుస్వలాభపరాయణుఁడై ప్రత్యక్షకక్షకుదిగకుండుటయుఁ జూచి దౌలతరావు భిల్లులను శాయాజీహోల్కారునునమ్మియుండుట కేవలము మంచిది కాదని రసపుత్రులతోఁగలసి కొంతపని జేయుట యుచితమని నింబపురమునకుఁ దానుగూడ మహారాష్ట్రసైన్యము కంటె ముందుగఁ జని గోణాను దర్శించి యాతనిచే గౌరవింపఁబడి యచ్చట నుండెను. తుకాజీ బయలువెడలిన రెండుదినములకు శ్రీరాణి యహల్యాబాయి కొంతసేనతో నింబపురముపైఁ జనుచు మార్గమున నచ్చటచ్చట నిలుచుచు నాయాగ్రామములపరిజలం బిలిపించి భయపడవలదనియు భిల్లులను జస్వంతరావు సంహరించి దేశమునకుప

కారము సేయుననియు దురాత్ములు చెప్పు తేనె తేటలవంటిమాటలకు నోడి చెడిపోవలదనియు నుపదేశించుచుఁ బయనము సేయుచుండెను. చెరియొకపల్లకిలోఁ గూరుచుండి ముక్తాబాయియు సీతయు రాణివెంట వచ్చునెడ గ్రామములు ననాగరికులఁ గనుంగొనునపుడు వారొందు నాశ్చర్యమును వనములఁ బ్రయాణముచేయునపుడు నెమలి, లేడి మొదలగు ముద్దులుమూటగట్టు జంతువులంజూచి పొందినయానందమును గుట్టలను మహోన్నతపర్వతములను గండకనుమలను సెలయేళ్ళను వీక్షించి యనుభవించిన సౌఖ్యమును వర్ణింప నలవి గాదయ్యెను. అదివఱ కెన్నఁడు నంతఃపురము వీడినవారు గాకుండుటం బట్టియు నిట్టివినోదములకుఁగ్రొత్తవారగుటఁబట్టియు యౌవనప్రాదుర్భావముచే ముందువెనుక లెఱుఁగనివా రగుటఁ బట్టియుఁ బయనమే సుఖతరమని యెంచి నిశ్చయముగఁ దలుపులం దెఱచి చూచుట కారంభించిరి. సైన్యమున విస్తారభాగము తుకాజీతో నంపఁబడుటచే నహల్య కొలఁదిమూకలతో బయలుదేఱి మదగజాధిరోహణముచేసి తాను సేనాగ్రభాగమున నుండి శత్రువులొకవేళ పయిఁబడిన స్త్రీలకపాయము గలుగకుండునట్లు ముక్తను సీతను వెనుక రాఁ బనిచెను. ఇందూరువదలినమూఁడవనాఁడు సాయంకాలమిాచిన్న సేనయొకయడవిలో ముప్పూరు మనుష్య లొకమాఱు వరుసగా నడచిపోవుటకుఁ దగినవెడల్పు లేని యొకయిరుకులోనఁబట్టి పోవుచుండెను. రాణి యెక్కి రోహించినయేనుఁగు సుఖముగానడచుట కామార్గము చాలనందున నాజంతువును మిక్కిలి కష్టముతోఁ బయనము సేయఁ దొడఁగెను. వెనుకవారు ముందుకుఁ గాని ముందువారు వెనుకకుఁగాని వచ్చుటకు వీలులేదు. అందుచేత మనుష్యు లందఱుఁ జీమలబారువలె నొకరివెనుకనొకరు నడిచి యక్కడికి సమీపగ్రామమునకు సాధ్యమయినంతవేగముతోఁ బోవఁజూచిరి. గాటముగఁ జీకటి నభమంతయు

వ్యాపించి యప్పుడప్పుడే పట్టిన నల్లమబ్బులసాయము పొంది యామా
ర్గస్థులకు దారితెన్నుఁ గాననీయకుండెను. ఉఱుములు మెఱుములు
నట్టహాసము చేసినందున జన్వాసులిద్దఱుఁ బ్రమాణము గొంచెము కష్ట
మని యోచించిరి. అంతలో నొండొరులధ్వనులు వినరాకుండ జంఝూ
మారుతము వీవఁ దొడంగెను. ఆసమయమున నేమూలనుండియో
కొండయేటిప్రవాహమువలె మహారావములతో నలుదెసల నున్న
కొండలు చరచర దిగి యుగ్రధనుఃపాణులును విలక్షణాకృతులునగు భిల్లుల
మూఁకలు వచ్చి యొకపెట్టున సేనయొక్క వెనుకచక్కిం దాఁకొనెను
తాఁకుటయు బాలికలిరువురు నాక్రందనధ్వని జేసి అమ్మా! దొంగలు
దొంగ లనియఱచిరి కాని వారిరోదన మరణ్యరోదనమై యామహా
వాయువుచే దిగమ్రింగఁబడి యహల్యచెవుల కెక్కదయ్యెను. భిల్లు
లయఱపులు మోటనకిలింపులు గొంచెము రాణిచెవికిఁ బొడకట్టెను.
గాని యామె తన సేనల వారు దాఁకి రని తెలియలేకపోయెను. అం
తట సామగ్రి మోయుకూలివాండ్రు నిర్విణ్ణహృదయులై భుజము
లపై బరువుల డింపి శత్రులకుఁ జేతులు జోడించి దండములు పెట్టి
తమప్రాణములు గాపాడుకొనిరి. ఎదిరించువా రెవ్వరు లేనందున
గండాభిల్లు తక్కిన భిల్లులు సైన్యమున బియ్యము మొదలగు పదార్థములఁ
దమ సేవకులచేతి కిచ్చి బాలిక లున్న రెండుపల్లకులదగ్గఱకు వచ్చి తలు
పులు దెఱచెను. అతని భయంకరాకారముఁ జూచి ముక్త బాష్పయుక్త
యయ్యెను. సీత భీత యయ్యెను. అనంతరము భిల్లులతోఁ గొల్ల
నలుపవచ్చిన హరిహరపాండ్యాజి యామిటారులపైఁ జేతులు వైచి
యందు ముఖ్యముగ ముక్తయొంట నున్న యమూల్యరత్నముల న
బాళువాబంగారునగలను దనివి దీఱ దోఁచుకొనుచుండ నాలతకూన
లిరువురు మూర్ఛిల్లి యెన్నఁడో చచ్చిన ట్లుండిరి. ఇట్లు దోఁపిడిచేఁ
గోరిక సఫలమైనందున హరిహరుఁడు సంతోషపారవశ్యము చేఁబలుకఁ

జాలక మాటిమాటి కానగలమూట జూచి మురియుచుండ "నీమె కా దామె. ఆమెకా దీమె" యని భిల్లులలో నొకవిధముగ వాగ్వాద ముదయించెను. ఒకపట్ల నోరెత్తి మాటలాడఁజాలక హరిహరుఁడు వ్రేలితో నొకపల్లకిని జూపినందున వారు వాదము మాని యిదియె ముక్తాబాయి యని యాపల్లకి నాభిల్లులు భుజముపై నిడుకొని యనాయాసముగఁ గొండలు సెలయేళ్ళు దాఁటి పరువెత్తి యదృశ్యులయిరి. ఇంతనీవార్త కర్ణాకర్ణిని రాణి యాలకించి పుత్రికావియోగదుఃఖముచే వెడలుబాష్పములం దుడుచుకొనుచుఁ గతిపయ సైనికులతో రంగస్థలమునకు నొక్కనిమిషమున వచ్చి వాలెను. కాని దొంగలు స్థలము విడిచిపోవుటయేకాక దృష్టిపథముం దప్పిరి. అంతట నామె హా! ముక్తా! నన్ను విడచి యడవుల పాలైతివేయని విచారించుచు రెండవపల్లకినద్ద కరిగి మూర్ఛిల్లియున్న కన్నెం జూచి సీతా సీత యిటు రా నీచెలి భిల్లులపాలయినది యని లేపెను. ఆపలుకు లామెను మూర్ఛనుండి మేలుకొలిపినందున బాలిక కన్నుదమ్ములు విచ్చిచూచి "అమ్మా! దొంగలుపోయినారా, నాస్నేహితురాలిని గొనిపోయినారా" అని యహల్యకంఠమునకుఁ జేతులుపెనవేసి కౌఁగలించుకొనెను. అహల్య యాశ్చర్యనిమగ్నయై "యేమిది? అమ్మా! నీవు ముక్తాబాయివా! పాపము సీతనే దొంగ లెత్తుకొని పోయినారా" యని కూఁతుఁగన్న మోదము,సీతచన్న ఖేదముచిత్తమున మల్లడిగొన ముక్తాబాయిని లేవనెత్తి ముద్దుపెట్టుకొని సీతకై మిగుల విచారించి తనకంటెఁ జెలినిమిత్తము మిక్కిలి వ్యధనొందు కూఁతు నూరార్చుచు నామెను సేదదేర్చి వెంటఁ బెట్టుకొని తనగజముపై నెక్కించుకొని సైన్యమునఁ గలకల ముడిపి తిరిగి పయనము సాగించెను. త్రోవలో ముక్త సీతను దలంచుకొని "అమ్మా! యిఁక నేను సీతను జూడను గాఁబోలు. దానిమాట లేమమ్మా. అది పలుకుట

యమృతవర్షము గురియుటకాదఁటమ్మా. ఆహాహా! మఱువఁదలఁచి
నను దానిచర్యలు మఱపురావు తల్లీ. అది దాసి యటమ్మా నర
హాలకుప్పగాని. హా! సీత! భిల్లులచేతఁ జిక్కినతరువాత నీవు నాకు
దక్కుట యెక్కడిది? వా రేదేవతకో బలివెట్టుదురుగదా" యనివిల
పింప కన్నీరు దుడిచి తల్లియామెనూరడించి సీతను వెదకించి తెప్పింతు
నని పలికి భిల్లులమీఁది కరుగునపుడు సీతజాడలు దీయుమని జస్వంత
రావునకు రాణి జాబుల నంపెను. అట్లు చని యారాత్రి సమీప
గ్రామము జేరి యందుండి మఱునాఁడు మరల బయలుదేఱి పయ
నముసాగించి కొన్నిదినములలో నింబపురసమీపమునకుఁ జనిరి.
రాణిరాక మున్నెవిని తుకాజీ శివనానా మొదలగు సేనాధిపతులు
భయసంభ్రమములతో నామె నెదురుకొని యామెయేనుఁగుల కిఱు
కెలంకులందారు నడచి ప్రత్యేక మామెకై వేయఁబడినగుడారములో
నామెను బ్రవేశపెట్టి తద్దేహసంరక్షణార్థమై యేనూఱుగురుజోదులను
గుడారముచుట్టుఁ గావలియుంచి రాణితో శివనానా యిట్లనియెను.
"అమ్మా! మేమువచ్చి నాలుగుదినము లయినది. తుకాజీయు నేనును
గడుజాగ్రతగఁ గోట ముట్టడించుచున్నాము. మీరుచూడ శ్రమపడ
నక్కఱలేకయే కోట లోఁబడును. మీదేహసంరక్షణార్థము మేముం
చినయీసేవకులలో నేఁబదుగురు తురకలున్నారు. తురకలని వీరిని
దిరస్కారభావముతోఁ జూడవలదు. మనవిషయమున హిందువుల
కంటెను గృతజ్ఞులుగ నున్నారు. అం దీజమాన్‌ఖాను సాహసవిక్రి
మాఢ్యుఁడు. రాజపుత్రులు వచ్చునప్పటి కీశూరశిఖామణి యూర
లేఁడు. కాని యుండినచో నింబపురము మీరు రావలసినయవసర
ముండకపోవును. ఈతనిచేత మీ రన్నికార్యములు చేయించుకొన
వచ్చును" అని చెప్పి యొక్కసుందరుఁడగు తురుష్కవీరునిం జూపి
యప్పగించెను. రాణి యాపలుకుల కలరి జమానుఖాను మొదలగు

మహమ్మదీయులయందు నమ్మక ముంచి వారిచే సంరక్షింపఁబడుచు గాఢముగా ముట్టడి జరపుమని యానతిచ్చి యుద్ధము నారితేఱని స్త్రీయయ్యు భయమనక పగలనక రాత్రి యనక గుఱ్ఱముపై నెక్కియు నేనుఁగుపై నెక్కియు స్వయముగా సేనలఁ బురికొల్పుచుఁ జాలిలుమాలినస్వభటుల రక్షింపుచుఁ బరభటులను జంపఁ జేయుచు నిరుపురచేశ్లాఘింపఁబడఁజొచ్చెను. నింబపురాంతఃపురకాంతలగర్భంబు లవియఁజేయు ఫిరంగిగుళ్ళు గభిల్లుగభిల్లుమని కోటగోడలు దూట్లుపడఁ జేయుచుండెను. రాజపుత్రమహారాష్ట్రసైన్యములు దూరమునుండి యొకరిపై నొకరగ్నివర్షములు గురియుచుండిరి. ఇట్లు ముట్టడి జరుగుచుండ రాణివచ్చినమఱునాఁటిరాత్రి గుడారములో రాణీయు, ముక్తయుఁ గూరుచుండి సీతనుగూర్చి ముచ్చటించుచుండఁ గావలి గాచు జమానుఖానుయొక్క కఠినమయిన కంఠధ్వని వారికి వినఁబడ రాణియొక సేవకుని బిలిచి యది యేమని యడిగెను. ఆసేవకుఁడు నమస్కారముఁజేసి "అమ్మా! నలువదియేండ్లవయస్సుగల స్త్రీ తమ దర్శనమునకురాఁగోరుచున్నది. యుద్ధసమయములయందుఁ బరుల రానీయనని జమానుఖా నామెను నిరోధించినాఁడు. అదియే యాగడ బిడయని విన్నవించెను. రాణి యామాటలు విని నవ్వి ,స్త్రీలను రానిచ్చిన నేమినష్ట ముండును! ఆమెను రానిమ్ము. ఆమె యేమి చెప్పునో" యని జమానుఖానునకు వర్తమాన మంప నతఁ డామెను లోపలికి వదలెను. పచ్చనిదబ్బపండువంటిదేహచ్ఛాయకలిగి పొట్టిగ లావుగ నున్న యాయంగన యెఱ్ఱనిచీర గట్టుకొని మొగమున నెఱ్ఱని కుంకుమబొట్టుతోడను గుబురులగు వెండ్రుకలతోడను బలుచని మొగముతోడను వచ్చి రాణియెదుట నిల్చి "అమ్మా! నామొఱ నాలకింపుఁడు. నేను నింబపురవాసురాలను. నాకుమారుని శివనానా నిర్హేతుకముగఁ జెఱలో నుంచినాఁడు. అదిగాక యీముట్టడిలో

నాపని పట్టెదనని యిదివఱకుఁ బ్రతిజ్ఞ చేసినాఁడు. అందుచే నే నస
హాయురాలనగుట మీయొద్దనుండఁగోరి వచ్చితిని. నాకుమారుని జెఱ
నుండి విడిపింపుఁడు." అని రోదనము చేయ సాగెను. శివనానా
యామెకుమారుని నిర్హేతుకముగఁ జెఱలోఁబెట్టఁడని నిశ్చయముగ
నెఱిఁగి యతని నీసమయమున నావిషయమై యడిగినచో నేమికార్య
భంగము వాటిల్లునో యని శివనానా నడుసటకు నుద్యుక్తురాలు
గాక భయపడినయాయంగనసుమాత్రము తనతోనుండుమని "అమ్మా!
నీకుమారునకుఁగాని నీకుఁగాని భయములేదు. ముట్టడి యగువఱకు
నీవు నాగుడారమున నుండుము. నేనుండ భయమేల" యని యామె
భయ ముడిపి రాణి యారాత్రి నిద్రించెను.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము.

మనుష్యరక్షితములుగాక యెండకు నెండి వానకుఁ దడిసిన
యడవిచెట్లనున్న పరిమళములు గ్రహించి మందమలయానిలుండుతన
గంధవహనామము సార్థకముగానరుదెంచి యున్నతపర్వతముపైగుడా
రమునఁ గొలువుదీర్చినశాయాజీహోల్కారుయొక్క శ్రమలన్నియుఁ
దొలంగఁ జేసెను. అతఁ డొకకుర్చీమీఁద సుఖాసీనుఁడై యదివఱకుఁ
బీల్చినగంజాయిమత్తుతగ్గినందున మఱలఁ గొంచెము గంజాయి తన
దగ్గఱనిలువఁబడిన బాలకునడిగినాలుగుగుక్కలుపీల్చివహవ్వావహవ్వా
నీవు మంచివాఁడవురా కుఱ్ఱా నీపే రెవ్వరు రామఱచినాను. ఫాజీగాదా"
యని యాబాలు నడిగెను. హోల్కారురాజవంశమున నుదయించిన
వాని కిట్టి తుచ్ఛమైనయభ్యాసము లెట్లలవడె నని మనస్సున
నొచ్చుకొనుచు నాబాలుఁడు నాపేరు బాజీరావు కాని ఫాజీ కాదండి

యనియుత్తర మిచ్చెను. శాయాజీ ప్రత్యుత్తర మిచ్చుటకుఁ బ్రియ త్నించుచుండ నింతలో గండాభిల్లు పాండ్యాజీలు గుడారపువాకిటనిల్చి హోల్కారువానిదర్శనముఁ జేయఁ గోర నతఁడు వారినిరమ్మనియెను. వారు లోనికి వచ్చినప్పటికి శాయాజీ బాజీరావు నావలికంపి వా రచ్చటికి వచ్చినకార్య మేమని యడుగ హరిహరుఁ డిట్లనియె. "మహారాజా! అహల్యాబాయికిముక్తాబాయిపై ప్రేమ మిక్కుటమని విని గూఢముగ మనస్వాధీనములో నుంచుకొన్న పక్షమునఁ దల్లి మనము చెప్పినట్టులొప్పుకొని కుమార్తె ప్రాణరక్షణార్థము మనకు రాజ్యమునదలివేయు నని ముక్తాబాయిని దెచ్చినాము. ఈపర్యా యము తమకు తప్పక రాజ్యము గైకొనవచ్చును. కావలసినచో నీమెను వివాహ మాడవచ్చును" ఈపలుకులు శాయజీచెవులఁ బడి నతోడనే యేదీ నాప్రియురా లేది యని సిగ్గునఁ బీఠమునుండి లేచి గుడారమువెలుపలికి వచ్చెను. గండాభి ల్లింతలోఁ బల్లకిఁ దెమ్మని బోయల కానతిచ్చుటయు వా రందున్నయందకత్తెను మోసికొని వచ్చి హోల్కారునెదుట నుంచి తలుపులు దెఱచిరి. తమకు మన్నెసు ల్తానుబిరుదు నొసంగినతనయేలికయెడ విశ్వాస మధిక మగుటచే గండాభిల్లు పల్లవాధరిం గని ప్రభువువారు నీనిమిత్త మెదురుచూడ ముద్దులాగునఁ గదలిరా వేమి యీపాటికి రాయని మృదుతరమ్మృణా లములనిరసించునామె బాహువల్లిఁ బట్టుకొనిలాగ మడకత్తెవంటిభిల్లుని మోటుచేయి సోఁకుటచే నరము బెణికి కడుబాధగలుగ, "అమ్మా" యని జాలిపుట్టనఱచి ప్రతిమలాగు సీత వాఁడు లాగినవైపునకుఁ జని నిశ్చేష్టురాలయి పల్లకికిఁ జేరఁబడెను. శాయాజీశరీరము పులకలెత్తఁ గన్నెత్తి యాపుత్తడిబొమ్మం జూచి మేలిముసుంగు దీయుమని యా నతీయ గండాభిల్లు కన్నియయొడ్డాసి వలదు వల దని యామెచేతులతో నడ్డగించుకొనుచున్నను జేతులు వదలించి మేలిముసుంగు దీసెను.

శ్రీయుటయు మేఘమునుండి వెడలు మెఱుపునలెఁ దెరచాటునుండి వచ్చుభామవేషమునలె భూమిని సంచరింపవచ్చినయచ్చరవలె నప్పుడుదయించినపూర్ణచంద్రబింబమువలె ముఖకళలు పర్వఁజేయుచు నా లతాంగి నిలువ మునలివాఁడగుహరిహరుఁడు, శృంగారరస మెఱుఁగనిమోటువాఁడగుభిల్లుండును మోహాతురులై యుర్విభులూర నాగరికుఁడును బడుచువాఁడు నగుశాయాజీస్థితి వర్ణింప నేరితరము. ఇట్లు మోహసముద్రమునఁ గొంతసేపు మునకలు వేసివేసి వారుముగ్వు రొకరినొకరు జూచుచు భయలజ్జలచే వారిం జూడఁజాలక మొగ మావలివైపున కాబాలిక త్రిప్పుకొన్నను వంగి యా ముఖము గనులారఁ గనుచుండ శాయాజీ వారలతో "హరహరా! ఈమె ముక్త కాదు. ముక్తను నే నెఱుఁగుదును. ఆమె యింతసౌందర్యవతి కాదు. ఈమెపే రెఱుఁగను. కాని యాకారము నాకుఁ గ్రొత్తదికాదు సుమీ, యని సుందరీ! నీవెవరవే" యని యడిగెను. మహారాజుగారిప్రశ్న కామె యుత్తరము నొసంగుట కిష్టము లేనిదయ్యుఁ దన్ను వారు ముక్తాబాయిగాభావించుచుండిరి. గనుక తన పేరుముక్తాబాయి కాదని మనవి యొనర్చినచోఁ దన్ను వారు విడుతురను నాసచే నామె "నేను ముక్తనుగాను నాపేరు సీత. ముక్తాబాయికి నేను దాసిగ నున్నాను. నన్ను దయచేసి విడువుఁడు స్వామి! మహారాజులు, నున్నతగుణవంతులు నగుతమకు దాసీసంగమముకూడదుగదా" యని ప్రార్థింప నాముద్దులమాట లాలించి శాయాజీ సుందరీ నేను నీకుజ్ఞాపక మున్నానా? నాఁడు పునహానగరములో గుడిలోనికి నీవు పోయి మరలి వచ్చుచుండ నేను నిన్ను బాణిగ్రహణము చేయలేదా! యని తన్నామెను విన్నవించుకొనెను. అర్ధరాత్రివేళ నడివీథిలో స్త్రీని జెఱబట్టఁ దలఁచినదోషకర్ముఁ డొంటరిగఁజిక్కెను దానిని విడువఁ డనియుఁ దనపుణ్యా మిట్లున్నదనియు భగవంతునిపై భారమువైచి సీత

మిన్నకుండ, వివాహప్రయత్నము చేయింపు మని హోల్కారు చెప్పెను. ఆపచ్చనిపందిళ్ళయందు నాపర్వతశిఖరమునఁ బట్టాభిషేకమహోత్సవమువలెనే వివాహమహోత్సవమును జరుగుట మంచి దని గండాభిల్లు తగినముహూర్తము ముంచు మని హరిహరపాండ్యాజీతోఁ జెప్పి కావలసినమృగములను జంపి తెమ్మని నలుదెసలకుఁ దనభిల్లుల నంపెను. శాయాజీహోల్కారున కీకన్యను వివాహము సేయుట యెందుచేతనో హరిహరున కిష్టము లేదయ్యెను. ఈవృద్ధబ్రాహ్మణునకుఁగూడ నామెయం దాశగల్గుటయె ప్రాయశః దీనికిఁ గారణమై యుండఁ బోలు! అందుచే నాతఁడు శుభముహూర్తము నాలుగైదు దినములలోపున లేదని తెలియఁ జెప్ప వారందఱు సీత నొకగుడారమున నుంచి చుట్టునలువురు భిల్లులను గావలి యుంచిరి. మొదట సీత యక్కడికి వచ్చుటతోడనే శాయాజీ బాజీరావును గుడారమునుండి యావలకుఁదోలినందున నాతఁడు గుడారముచాటున కరిగి యచ్చటఁ గూరుచుండి వచ్చినయీయంగన యెవ్వరో యనిమాత్రము ప్రేరేపింప గుడారపుగుడ్డకున్న చిన్నరంధ్రమునఁ దనకన్ను లుంచి సీతను జూచెను. చూచినతోడనే యాతనిమనస్సున కేమిపుట్టెనోకాని బొటబొటఁగన్నీరు కాలువలై చెక్కులమీఁదుగ నేత్రద్వయము నుండి ప్రవహింప బాజీరావు హా దైవమా! మాకిరువురకుఁగూడఁ దగని యాపద దెచ్చిపెట్టినావుగదా, యని విలపించి తాను దుఃఖించినజాడ యేరికినైనఁ దెలిసిన వారు తన్ను గారణ మడిగి తెలిసికొని బాధింతురని కన్నీరుసత్వరమే తుడుచుకొని యెటులైన సీత నొకపర్యాయము గలసికొని మాటలాడవలయు నని ప్రయత్నించెను. కాని యాదినమున సమయము దొరకదయ్యె. ఆతఁ డొకటిరెండుసారులు సీతయున్నగుడారముముందటి కరిగి నిలువ భిల్లు లతని గదిమి కొట్టిరి. అందుచే నేమియుం [illegible] దిరుగుచుఁ

జెప్పినమాటలు చక్కగ వినఁబడమి శాయాజీచేఁ జీవాట్లు దినుచు మిక్కిలి తాపమొందసాగెను. ఆగుడారమునఁ బ్రవేశించుటాది సీత నెమ్మనమున నమ్మలికము హెచ్చ "హా భవానీమాత! నాఁడు సన్యాసిరూపమున నీవే నాపరాధవము దప్పించితివి. నేఁడుపంచాగ్నిమధ్యమందు నన్నుంచినట్లు క్రూరజనమధ్యమున నుంచితివి. నన్ను భంగపుచ్చుటకు యత్నించువారు కాని నివారించువారు లేరు. ఏమిపని జేసిననునీదాసనే" యనివేయివిధముల మ్రొక్కుచు హరిహరుఁడు తన కంపించినభక్ష్యములు గాని మహారాజుగారు ప్రత్యేకముగఁ దననిమిత్తమై వండించి పంపించిన మాంసాదికములుగాని భక్షింపక యన్నముముట్టక నీరుగూడఁ ద్రావక శుష్కోపవాసము చేసి భిల్లులచెరనుండి తప్పించుకొనిపోవునంతకు నుపవాసములు చేయునట్లు ప్రతిన గావించెను.

శాయాజీ హోల్కారు సూర్యాస్తమయ మయిన తరువాత మదనబాణహతుఁడై పలుమారు సీతయున్నగుడారమునొద్ద కరిగి యటనుండుభిల్లునకు జంకి మరలుచు మరలనటునై పరుగుచు బ్రతిమాలియో బలాత్కరించియో యామెను దనస్వాధీనము జేసికొనఁ గోరుచుండెను. హరిహరపాండ్యాజీ వృద్ధుఁ డయినను వానికోరిక పసచుతనమందుండుటచే నెట్లయిన నయముననో భయముననో బాలికను దానె స్వీకరింపఁగోరి నిద్దురలేక సమయమున కెదురుచూడసాగెను. బలవంతముగ గుడారము జేరినపక్షమున హరిహరుఁ డేమనుకొనునో యని శాయజీయు శాయాజీ యేమిసేయునో యనిహరిహరుఁడు నొకరికొకరు జంకి చతురంగమున నొకగుఱ్ఱ మొకగుఱ్ఱముచేఁ గట్టఁబడిన వడువున నామెదగ్గఱ కరుగకైరి. దైవయోగమున నావృద్ధుఁడు బాలుఁడు పరస్పరమత్సరబద్ధులై భిల్లులు నిద్రించుచున్నను గుడారమును గాచుచుండిరి. హరిహరుఁడు నిద్రలేక శయనమునలే నేలమేలుకొనుచు

న్నాఁడో యని మహారాజునిందింప నీకుట్రపీనుఁగేల దయ్యమువలెఁ దిరుగుచున్నాఁడో యని హరిహరుఁడు వానిని నిందింపఁ దొడఁగెను. ఒకమారు కామాగ్నికిఁ దోడు క్రోధాగ్ని గూడ జనింప శాయాజీ ఖడ్గము ధరించి హరిహరుని జంప నుంకించి చప్పున తెలివి దెచ్చుకొని యది తనభవిష్యదభివృద్ధికి నాశనకారణ మని యాపని మాని తుదకుఁ బ్రాణములు విసికి కామపారవశ్యమునుండి తొలఁగింపఁబడి నిద్రాపారవశ్యమునొందెను. అప్పుడు హరిహరుఁ డాజాడ దెలసి గుడారము జేరఁబోయి యమదూతలవలె భిల్లులు మేలుకొనుటచే వెనుకకుం జని రవంతసేపు కునికెను. ఆవగింజంతసమయ మెట్లయినఁ జేకుఱు నేని దానింబట్టి సీతాదర్శన మొనర్చి మాటలాడఁ దలఁచి రేయి కునుకు లేక శ్రమ పడుచున్న బాజీరావు వీ రిరువురు నిద్రాసక్తులు కాఁ జూచి భిల్లు లంతకుముందే దేహములను మరచి గాఢసుషుప్తులగుట నెఱిఁగి యది చీకఁటిరాత్రి యగుట నెంచి మెల్లమెల్లగ సీతయున్న గుడారపుప్రక్కకు వచ్చి నిశ్శబ్దముగఁ గూరుచుండెను. కూరుచుండి భూమినిదాఁకు గుడారపుముతకగుడ్డను దనచేతులతో మీఁదికి నెత్తి యల్లన దానిక్రిందదూఱి లోపలఁ బ్రవేశించి చప్పుడు గాకుండ దేకి సీతకడ కరిగెను. నిద్రపట్టకున్నను బరధ్యానముగ నేమో యాలోచనసల్పుచుండిన సీతయొక్క మృదుదేహముపై బాజీరావుచేతులువైచి తట్ట నామెయులికిపడి శాయాజీయేమో యని వడఁకి ఛీఛీ దురాత్మా పోపో యని గద్గదస్వరముతో నఱచెను. ఆపలుకుల కలుగక బాజీరావు "నే నక్కయ్యా నేను బాజీరావును నీవు భయపడకు" మని మెల్లనఁ జెవిలోఁ జెప్పెను. అమృతసేచనము జేసినచందమున నామాటలు తనచెవికిఁ దృప్తియొసంగఁ జేతులతో వానిదేహము దడవి పూర్వము దా నెఱింగిన యానవాళ్ళను బట్టి యతఁడు బాజీరావనినిశ్చయించి "నాయనా నాయనా నీవును నామాయ

భిల్లులచేతనే చిక్కితివా? యని రవంతసేపు వగచి యాతని దగ్గఱ దీసికొని నాతఁడు నామెయొడిలోఁ బండుకొని ముహూర్తము దాఁక అక్కయ్యా! నన్నుభిల్లులు రెండుసారులు వారిదేవతకు బలి వెట్ట నెంచిరి. ఈపర్యాయము మన మిద్దఱముగూడ నటులే యగుదు మే మో, యని యేడువసాగెను. సీత వానివిలాపమును వారించి యిది దుఃఖమునకుఁ దగినయదను కాదు. ఉపాయములచే మన మిచ్చట నుండి దాఁటవలయును. నీవు నేను జెప్పినట్లు జేయుము. అని వానికిఁ గొన్నిరహస్యములు చెప్పి యిక్కడ నీవున్నచో మనకు నిరువురకు నాపద వాటిల్లును. సత్వరమే సాగిపొమ్ము. లే యని వాని నంపెను. అతఁడును బూర్వప్రకారమున గుడారము నొత్తిగించుకొని యావలఁ బడి తనయేలికహజారమున కరిగి తనస్థానమునఁ దా నెప్పటియట్ల శయనించెను. ఉదయమున హరిహరుఁడు హాల్కారుకన్న మున్నే లేచి కాల్యకృత్యములందీర్చుకొని బాజీరాయనిఁ జేరఁ బిలిచి కుత్రా సీతవద్దను నీవు సేవకుఁడ వగుటచేఁ బలుమాఱు పోవుటకు నీకుత్తరువు గల్గునట్లు నేఁ జేసెదను. నీ వామెతో నాపైఁ బ్రేమ గల్గునట్లు నన్ను వివాహమాడునట్లు లొత్తిచెప్పి నాకీయుపకారము జేతువేనిచెఱనుండి నిన్నువదలించెదను. కావలయునేని నీకు ధనముగూడ నర్పించెదను. అట్లు చేయఁగలవా యని వినయమునఁ బలికెను. ముసలివాని కింత కోర్కె యున్నందుకు నగవును దన్నట్టి దుష్కార్యమున కాతఁడు నియోగించినందు కలుకయు నతనిమనస్సున నుదయింప బాజీరావు వానిని వారించుకొని కాలానుసారముగ వర్తింపఁదలఁచి, యయ్యా నాకిది యిష్టమే. శాయాజీకూడ నామెను గోరుచున్నాఁడు. వానిని గడతేర్చినపక్షమున మీకామెదక్కునని యుత్తరమీయ హరిహరుఁ డది యెంతపని యీ రాత్రి చేతు నని సంతోషముతో వాని నంపెను.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము.

అట్లు భిల్లుల శిక్షించుటకుఁ బ్రతినబూని జస్వంతరావు రాణి నడిగి కొంతసైన్యమును వెంటఁబెట్టుకొని భిల్లులగూడెముపైఁ బడి వారిలోఁ బలువురఁ బట్టుకొని కొండఱఁ జెరలో నుంచుచు ముఖ్యులగు నాయకులను వృక్షములకుఁ గట్టి యురిదీయించుచు నొకమాఱు వారు తిరుగఁబడునప్పుడు వారితో వెనుదియ్యక కయ్యములు సల్పుచు నొకమాఱపజయము నొందుచు జయాపజయములవలన నుదయించిన సంతోషవిచారములకుఁ దనమనసు పుట్టినిల్లగునటుల ముక్తాబాయిపై హృదయము నిల్పి విజయకాంతపై దృష్టి నిల్పి విహరింపఁజొచ్చెను. ఒకమూలఁ గొండఱఁ బట్టి పరిమార్చుచుండ రెండవమూల మఱికొందఱుభిల్లులు పల్లెలపైఁ బడి దోఁచుకొని బీద కాఁపుల గృహములు బరశురామప్రీతి జేయసాగిరి. అహోరాత్రములు నిద్రాహారములు లేక జస్వంతరావు ప్రాణములకు లక్ష్యపెట్టక యెందఱిని శిక్షింపుచున్నను భిల్లు లిసుకపాతరలవలెతగ్గరైరి. కాని యాతనియెడ తెగనిపూనికవల్లను వహించిన క్రౌర్యమువల్లను భిల్లులకుఁ దమవినాశకాలము దాపయిన దనుమాట తెలియుటయే గాక జస్వంతరావునామము విన్నపుడువారి కొకవిధమయినయడలు కూడ గలిగెను. కాని యాటవికనాయకుఁడును మున్నొక్కసారి చిక్కి శ్యామసుందరునిలోపమునఁ బారినవాఁడును శాయాజీకిఁ గుడిచేయి యయినవాఁడును, నగు గండాభిల్లున్న స్థానము జస్వంతరా వెఱుఁగక వానిని బట్టుకొనిన తనజన్మము సార్థకమనియు నతఁడు చిక్కినతోడనే భిల్లులు కోరలు దీసినపాముల వలె లొంగుదురనియు నందు శాయాజీ యసహాయుఁడయి రాణికి లోఁబడుననియుఁ దలఁచి గండాభిల్లునిమిత్తము సమస్తప్రయత్నములను సల్పుచుండెను. భిల్లువంశమునకు జస్వంతరా వుత్పాతహేతు

వయి పులులచందమునఁ దమవారి నతఁడు వేఁటాడుట విని గండా భిల్లు సహింపనోపక శాయాజీదగ్గఱఁ దాను గొలువుండి తాంతియా భిల్లు నిచ్చి తన సేనలఁ గూడ దేశనాశము జేయు మని పంపెను. భిల్లులతోడనే కాక సకలపాపములు మూర్తీభవించినట్లు బహుదురా త్మ్ములతో నీసేన గూడియుండినది. గ్రామములపైఁ బడినదాది తల్లు లకుఁ బాసిన పిల్లలతోడను మగలకుఁ బాసిన భార్యలతోడను దినుట కన్నము లేని బీదలతోడను దేశ మెంతక్షోభపడవలయునో యంత క్షోభ పడసాగెను. కాని లయకాలరుద్రుఁ డయిన జస్వంతరావును మృత్యువుమూర్తిగైకొన్న తెఱఁగునఁ గృష్ణపంతనునొక యోధవరుఁ డును గలిసి విధివిరామము లేక శతసహస్రములుగా వారిని యమా లయమున కంపుచుండిరి. హరిహరపాండ్యాజీ సీతకును శాయాజీకిని వివాహము జరుగు ముహూర్తము నాలుగు దినములున్నదని చెప్పిన తోడనే గండాభిల్లు తాంతియాను వెంటఁ బెట్టుకొని జస్వంతరావు యొక్క ధాటిని చవి చూత మని తనకొండవిడిచి తక్కినభిల్లులకును రాణిభటులకును గయ్యములు జరగుస్థలమునకుం జనెను. ఆస్థలమున కరిగి మొగమునఁ గన్నులకుమీఁదఁ జేయి పెట్టుకొని యతఁడు పార జూచునప్పటికి నిరువదిమంది గుఱ్ఱపురౌతులతోఁ బోవుచున్నయొక యోధుఁడు దూరమునఁ గనఁబడ తాంత్యా "అతఁడు జస్వంతరావని తోఁచుచున్నది. మన మీసమయమున వాని నెదుర్కొనఁ జాలము. నీవు పోయి యీచుట్టుపట్లనున్న మనవారినందఱిని సిద్ధముగ నుండుఁ డని చెప్పుము" అని వాని నంపి తా నొకగుహలో డాఁగెను. తాం త్యాభిల్లు తనయజమానునిసెలవుప్రకారముగ సమీపమున నున్నప ల్లెల కరిగి భిల్లులకు గండా వచ్చినవార్త తెలియఁజేసి మరల నాగు హవైపు పోవుచుండెను. ఇంతలో నిరువదిమంది గలయాసమూహము గుహవద్దనిలిచి పలుదెసలు పరికించునప్పటికి వృక్షములచాటునసక్క

యున్న యొకభిల్లుఁడు గనఁబడ "అదె భిల్లుఁడు! అదె భిల్లుఁడు వచ్చె" నని యఱచిరి. తోడనే జస్వంతరావు మార్గాయాసమున నదివఱకు మిగుల వసివాడిన కృష్ణపంతును గుహాముఖమున నొక చెట్టుక్రింద నిల్పి తాను దక్కినభటులను గలసి యాభిల్లునివెంట కరుగ నతఁడును లేడివలె దాటులువైచుచు ముండ్లపొదలను రాతిగుట్టలను నవలీలఁగ దుముకుచు వీరికిఁ జిక్కక పరుగెత్త సాగెను. ఇచ్చటఁ గృష్ణపంతొక్కఁడును వృక్షచ్ఛాయవిశ్రమించుటఁ జూచి గండాభిల్లు మెల్లగ నీవలకు వచ్చి "తమ రెవరినిమిత్త మిం దున్నవారు స్వామీ" యని వానిని బలుకరింప నాతఁడు "భిల్లులనిమిత్తమై మేము వచ్చినాము. గండాభిల్లును నీ వెఱుఁగుదువా? అతని నప్పగించినపక్షమున నీకపాయము లేకుండఁ జేసెదను" అని కృష్ణపంతు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. అంతట గండాభిల్లు "స్వామీ! గండా యింతకు ముందె యీప్రాంతములకు వచ్చినాఁడు. ఒకనిమిషము క్రిందట మీరు వచ్చితిరేని నేను జూపియుందును. అయినను వాఁ డీ గుహలోనుండి వచ్చును. నావెంట రండి" యని యాతని నాగుహాపరివేశము జేయించి యందతని నొకరాతిపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టి యెవరయిన వచ్చుచుండిరేమో యని మఱల నొకమాఱు గుహాద్వారమునకు వచ్చి యెవరును వచ్చుట లేదని సంతసించి లోనికిం జనెను. ఇచట పరధ్యానముగ నున్నకృష్ణపంతును బలిమిని వెనుకకుఁ బడఁద్రోసి తనమొలలో నున్నసూరకత్తితో నాతనిముక్కు గోసి యొకచెవిలో నొకభాగము ఖండించి "ఓరీ దురాత్మ! నేనేరా గండాభిల్లును. నన్నుఁ బట్టుకొనువారు మీరా" యని తత్క్షణ మాగుహనువిడిచి కొండమీఁది కెగఁబ్రాకె తనయొంట వేరొకడునిడుదగోరా కొమ్మునన విపరీతమయినవిధమునఁ జెవులు గింగురుమనునటు లూదెను. ఆకొమ్ముమ్రోఁతవిని ... భిల్లులు ... లగు

భిల్లులు మఱల నొకకొమ్ము నొత్తి ప్రతిధ్వని చేసి పుట్టలో నుండి వెడలుచీమలవలె నొకవనుసగ రెండుమూఁడు వందలమంది గండాభిల్లున్నచోట వచ్చిరి. తాంతియాభిల్లు తన కాశ నొల్పి దిక్కునందున జస్వంతరావు వచ్చిన్నసేనతోఁగూడ నెదురుగా నిలిచి గుహాముఖమున బోసిముక్కును దెగినచెవియునుగల్గి స్రవించు రక్తముతో బాధపడుచున్న కృష్ణపంతును జూచి తెల్లబోయి స్పష్టముగఁ దెలియనివాని ముక్కుమాటవల్ల గండాభిల్లు చేసినపరాభవము నెఱిఁగి క్రోధోద్దీపితుఁడై యుండ నింతలో గుమిగూడినభిల్లులు కొండమీఁదనుండి వీరిమీఁద సమ్ములవర్షములు గురియింప నారంభించిరి. మూఁడువందలమందితో నిరువదిమంది కయ్యముసేయుట మృత్యుస్నేహము చేయుటయే యని జస్వంతరావు స్పష్టముగ నెఱిఁగియుఁ దాము వెన్నిచ్చి పాఱినచో వారు తఱిమికొట్టి యొకరలేబ్రతుకనీయరని తుపాకులతోఁ గొంత యుద్ధముచేసెను. ఇట్లు జరిగినకయ్యమున మహారాష్ట్రుల తుపాకిదెబ్బలు తిని ముప్పదైదుగురుకంటె నెక్కువసంఖ్యగలభిల్లులు నేలపాలయిరి. జస్వంతరాయనిబలములో సగముకంటె నెక్కువ హతులైరి. అంతట జస్వంతరావు రంగము విడిచి పోవఁ జూచుచుండ దూరమున నాతనిసేనలో నొకభాగము వానిని వెదకికొనుచు వచ్చుచుండెను. ఆబలము దృగ్గోచరము కాఁగా భిల్లులు పిట్టలవలె తుఱ్ఱున గొండమీఁదనుండి నానాముఖములఁబారి యదృశ్యులైరి. ఇట్లు పూర్వము లక్ష్మణునిచే శూర్పణఖకు జరిగినపరాభవమే గండాభిల్లుచేఁ గృష్ణపంతునకు జరుగ నాతఁడు యుద్ధమును మాని సిగ్గుచేఁ దనవికలాంగత తనకే యసహ్యకరముగఁ దోఁచ మెల్లగ నింటికిఁ జనెను. గండాభిల్లు తాంతియాను గూడుకొని మఱునాఁడు సాయంకాలమునకు శ్రీమల్హారోల్కారు వారి సమ్ముఖమునకు వచ్చి తన పూర్వోద్యోగముఁ గైకొనెను.

అట నింబపురమున దౌలతరావు రజపుత్రులతోఁ గలసి యహల్యాబాయి సైన్యమును నోడింపవలెనని యెంత ప్రయత్నము సల్పుచున్నను మహారాష్ట్రులే యీముట్టడిలోఁ బయిచేయి గలవారుగ నుండిరి. గోమాజీరావు రాజపుత్రులకుఁ గావలసిన ప్రతిసహాయముఁ జేయుదు నని వారిని బిలిపించి తనలంచము వారు సత్వరముగ నంపఁ జేయింపరైరని వారిపై నలుక బూనెనేకాని తాను వాగ్దాన మొనర్చిన సాయము వారికిఁ దా నొనర్పఁజాలనందునుఁ జింతిల్లఁడయ్యెను. కొత్వాలువద్దనుండి యేసహాయము లేకున్నదని రజపుత్రప్రభువను నుదయపురరాణా వారు భిల్లులను శామాజీనైనఁ దమకుఁ దోడుగ రప్పింపుమని దౌలతరావును బహుమారులడుగుచువచ్చినను శామాజీ యప్రయోజకుఁడనియు వానిని బిలిచినయెడల మున్ను గోడు చెడుననియు భిల్లులాటవికులగుటచే దేశమును గొల్లగొనుటకే యర్హులు కాని నిల్చి కోటలు ముట్టడించి క్రమముగ యుద్ధములు చేయుటకుఁ దగరనియు నెఱిఁగి వారిని రప్పింపఁ దలఁపక యట్లున్నచోఁ దనకు సేమము లేదని యిదిగో వచ్చెదరదిగో వచ్చెదరని జెప్పు మాపని కాలయాపన మొనర్చుచుండెను. రజపుత్రులకాగ్రహము వచ్చి తన్నెప్పుడు తున్మటింతురో యని భయము గలిగి వారి నాతఁడు నవలఁ బ్రయత్నించెను. కాని వారాతనిని దాఁటి పోనీయక వేయి కన్నులతోఁ గాచుచుండిరి. ఒకవేళ నేదూరోపాయము చేసియైన నీబందెనుండి వదలించుకొని పోవుదమన్న నీవల జస్వంతరావు భిల్లు నిహ్మాలమునకు నోడలు దాఁచుకొనక పని చేయుచుండుటచేఁ దనకు వారికడ సేమముండ దనుమాట నిశ్చయమని తెలిసికొని యెక్కడికిఁ బోవుట యవివేకముగ నెంచి యెట్లయినను రజపుత్రులతో నుండుట యుక్తమనుకొనెను. రజపుత్రప్రభు వాడినమాట తప్పని పురుషుఁ డగుటచే గోమాజీరావునకుఁ దాను వాగ్దానము చేసిన

వేయినరాలును భేతాళసింగుచేతి కిచ్చి యంపినను జత్తులమూరిత్రన మున నక్కను జంపి పుట్టినభేతాళుఁ డావిత్తము తానే యపహరించి గోమోజీరాయని కిచ్చినట్లు రాణాకువిన్నవించెను గోమోజీరావుకడ నుండి భేతాళసింగు దగ్గరకు రాయబార మంపబడినవామనభట్టు మెల్లగాఁ గోటలోఁ బ్రవేశించి కొత్వాలు కీయవలసినసొమ్ము నిమ్మ నియు సొమ్మిచ్చినవెనుక నెంతయుసహాయము జేయుదననియు వాని నడిగెను. భేతాళుఁ డాతనిపలుకులు విని "యోయీ, వామనభట్టూ గోమోజీరావునకు నేను సొమ్మునిచ్చుటకు వాఁడు మాకుఁ జేసినసాయ మేమి? నేనొక్కదమ్మిడీయైన వాని కీయను. నీకు నూరుహూనల నిచ్చెదను. నీవీసొమ్ము దీసికొని యీసంగతి రాణాకుఁ దెలియనీయ కుండు"మని వాని నొడఁబఱచి వానికి ముందె పదిహూనల నిచ్చి తక్కినది తరువాత నొసంగఁగల నని చెప్పి వానిని సమ్మతింపఁ జేసెను. తరువాత దౌలతరావు రాణానుదర్శించి శాయాజీమహారాజు పక్షమున నహల్యాబాయికి సందేశ మంపుట కర్తవ్య మనియు తన పుత్రులు శాయాజీతోఁ గలిసి రని విన్నచో రాణి తప్పక కోరినపద్ధ తులప్రకారము నొడంబడిక గావించుకొనుననియు నట్లువామనభట్టు రాయబారిగ నేగఁ దగినవాఁడనియు నచ్చఁ బలికి రాణాతోఁ జెప్ప వలసినయంశముల నెల్ల మనస్సునకు నాటఁ జెప్పి వామనభట్టును రాణాయనుమతిమీఁదఁ దగుపరివారముతోడను జెండాలతోడను రాయబారమంపెను. వచ్చి యహల్యాబాయియనుమతిని నామె హ జారముఁ బ్రవేశించి వామనభట్టు ప్రాణముల నగ్గఁ బట్టుకొని భయ పడుచుఁ గూరుచుండ జవానుఖాను మొదలగు తురకలు పదుగురు తుకాజీశివనానా మొదలగుసేనాధిపతులు రాణిని బరివేష్టించి యాసం దేశమును వినఁగోరిరి. అంతట రాణి మొగము జూచి వామనభ ట్టిట్లనియె. "అమ్మా! శాయాజీహోల్కారు మహారాజుగారు నన్ను

దమవద్ద కంపినారు. ఇందూరు రాజ్యమును మీకు లేశ మైన భాగ మీయమనియు సర్వస్వముతమపాలకజనకులగుమల్హారు రావుగారి దే యగుటం దమకే రావలయు ననియు మనోవృత్తిగ మీకుం గొన్ని జాగీర్ల నిచ్చెదమనియు రాజ్యము వదలవలసిన దనియు వదలకున్న పక్షమున దాము రసపుత్రులతోం జేరెదు మనియుం దమతో మహా రాజుగారు మనవిచేయుచున్నారు. రాజపుత్రులకుంగూడ నాలవవంతు రాజ్యమొసంగవలయు నంట. దీనికుత్తరము జెప్పి నన్ను సత్వర మంపవలయు ననిప్రార్థించుచున్నాను." అని చెప్ప నహల్య పక్కున నవ్వి "మీమహారాజుగా రెందున్నారు? వారు మాకగపడుదురా?" యన నాతండు "చిత్తము వింధ్యపర్వతములలోనున్నారు తల్లీ" యని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఇచ్చునప్పటికి జమానుఖాను వెనుకపాటున వచ్చి వామనభట్టుయొక్క భుజదండము గట్టిగం బట్టుకొని రాణితో "అమ్మా! వీండు కుటలిలో జేరినవాండు వీనిని బట్టి చెరం బెట్టినచో నద్భుతములు గొన్ని మనకుం దెలియం గలవు సుండీ యని విన్నవించి వానికెంపుచేతులకు నరదండలు బలిమివేసి, "నీవు ఖయిదీ వయినావురా" అని నిలువం బెట్టెను. ఇంతలో నీకార్యము సహింప నోపక వానితో వచ్చినరాజపుత్రులు వరలలో నుండితళతళమెఱయు కత్తుల నూడంబెఱికి మహారాష్ట్రులపైం బడి నఱుకంబోవం బ్రతీవిధానము నొనర్పంబోవుతుకాజీమొదలగువారి వారించి, జమాను ఖాను వారిపై సింగపుంగొదమచాడ్పున దుమికి యాపదువురిలో సగమును దక్షణమే మృతి నొందించెను. తక్కినతురకలు రసపుత్రులం బొరింగొనుటచేం దక్కినయేవురురసపుత్రులు నంతమడసిరి. వామనభట్టును జెఱబెట్టినవార్త దౌలతరావు విని యుక్కు దక్కి శవము వలెం గళకాంతులు లేక దీర్ఘోచ్ఛ్వాసముబజేం దన యటమటము బ్రకటితము కాంగ నింక దనమరణము నిశ్చయ మని బెంగం గొనెను.

ఇరువదియవ ప్రకరణము.

హరిహరపాండ్యాదితనహృదయమును దెలిచి మనోరథమును దెలియఁబఱచి బాజీరావు నాకార్యమునఁ బనిసేయు మని నియోగించినతరువాత శాయాజీమహారాజు మేల్కొని బాజీరావును జేరఁబిలిచియదివఱఁ కెన్నఁడును జూపనిదయ నాతనిపైఁజూపి మెల్లగానాతనితో నిట్లనియెను. "ఓరీ కుఱ్ఱవాఁడా! నీవు నాకొకకార్యము జేయవలయును. సీతను నాకు వివాహము సేయుటకుగండాభిల్లుమొదలగువారు నిశ్చయించినారు. కాని యామె కిష్టములేనట్లు కనబడుచున్నది. నామీఁద గాఢానురాగ ముదయించునట్లు నీవామెతోఁ బలుకవలయును నీవామెయొద్దకుఁ బలుమాఱు పోఁగలుగుదువట్టుల నేనుత్తరవు జేసెదను. నావంటిమహారాజు చెట్టవట్టి సుఖింపగలుగుట యామెకెన్నిజన్మములకైనను దొరకునా? ఇప్పుడీపర్వతముమీఁదనొంటరిగ నేనుండుట యామెకలక్ష్యముగ నున్నది కాఁబోలును. దేశము రాజ్యము స్వాధీన మైనతరువాతఁ దాను రాణి కావచ్చును. వెండి గొలుసులతూఁగుటుయ్యాలలోఁ దుల లేనిరత్నభూషణములు ధరించుయోగ్యత కామె నోచుకొన్నది కనుకనే తనవంటిదానిపై నావంటి మహారాజునకు ననురాగ ముదయించినది. నాకు శ్రీకొల్హాపురమహారాజుగారు సింధియామహారాజుగారు పిల్లల నిచ్చెద మని వర్తమాన మంపినారు. కాని నామన స్సీమెపైఁ దగిలి యున్నది. ఈమె నన్నునిరాకరించినను బలిమిచే నైన నేనీమెపొందునొందక మానను కాఁబట్టి యీవివాహమునకు సమ్మతింపు మనియు ముందుగా నేను దానితోఁ గొన్నిరహస్యములు మాటలాడవలయును కనుక సమయ మెఱుంగఁ జేయు మనియు నామెతో నాపలుకులు గా మనవి చేసి యొడఁబఱచి రమ్మా. ఇదియేరికిం దెలియనీయవలదు. సుమీ" యన్ని

మహారాజు నడుమ బాజీరావు కొంచెము యోచించి. "మీసేవ కుఁడనగు నేను మీకుఁ బ్రియమును జేయనా? ఆమెను హరిహర పాండ్యాజీకూడ మోహించియున్నాఁడు. వానిని మీరు రహస్యముగఁ గడతేర్చి నేని యీమె మిమ్ముఁ దప్పక వరింపఁగలదు సుండీ" యని విన్నవించుకొన మహారాజుబ్బి యీవేళ సాయంకాలమునసే హరి హరునకు స్వర్గసుఖ మిప్పించెద చూడు నాశక్తి యని ప్రతిన జేసి కుబ్జవానిని లోనికిఁ జననిమ్మని భిల్లులతోఁ జెప్పి మదనాయత్తచిత్తుం డై తహతహ బొందుచు శాయాజీ హరిహరుని జంపుటకుఁ గడలు చూచెను. జస్వంతరావుచేఁ దనబలము ముక్కముక్కలుగ ఖండిం పబడుటను వగచి గంఢాభిల్లు ప్రభువును దమముందుపోకలఁ గూర్చి కఠినముగ నడుగఁ దలఁచి వచ్చి గుజారము సొచ్చి యిట్లనియె. "మహాప్రభూ! ఏలినవారికి బట్టాభిషేక మయినదిమొదలు జస్వంత రావు మాచుట్టములును మేకపోతుల నఱికినట్లు నఱుకుచున్నాఁడు. దాలతరావు త్వరలో వత్తునని చెప్పి యీవలకు రాఁడయ్యె. మేము దోఁచుకొనివచ్చిన ద్రవ్యమంతయు వ్యయముచేసి హాయిగాఁ బిండి వంటలతో మీరు ముమ్మారు భోజనము సేయుచు మానిమిత్తము శ్రద్ధ చేసినారు కారు. మీరు పరాక్రమవంతులనుకొని యింతమహా పదవి మీకిచ్చితిమిగాని మొదటనే యింతవారగుటఁ దెలిసినచోఁ బట్టము గట్టింపకుందుము మాతో మీరు కలసి యుద్ధమునకు వచ్చె దరా లేదా?" యని నిష్ఠురోక్తుల నాడి భిల్లుఁడు నిలువ శాయాజీ వానిం గన్నెత్తి చూడ లేక తల వంచి మెల్లగ నిట్లనియెను. "నేను మిము నడపించి మీకు సేనానాయకుఁడనై రాజ్యముఁ గొన యత్నించుచుండఁగా నన్నిట్లాడఁ దగునా? వివాహమైనతరువాత గత్తిగట్టి యుద్ధముసేయవలెనని యున్నది అది యటుండ హరి హరపాండ్యాజీ మనపై రాణితో వైరములు చెప్పుచున్నాఁడట ఇతఁ

డున్నపక్షమున మనము నెగ్గఁజాలము. నీ వీరాత్రి వీనిని గడతేర్చి వేని బెండ్లియైనవెనుక మన మనుగుడమము" అని చెప్ప భిల్లుఁడు గోపముతోఁ గన్ను లెఱ్ఱజేసి యుద్ధమైనతరువాత నీవువివాహమాడ వచ్చును. ముందుగా వద్దు. అదిగాక యీదినము నాకెండవకొడు కును నాకు జయము కలుగుటకై కాళికి బలియిచ్చుచున్నాను. బలి యైనవెంటనే మనము వెళ్ళినచో జయమే గల్గును. తప్పు తప్పదు. హరిహరుఁడు మనపైఁ గుట్ర లెన్నఁడు బన్నకుండఁజేసెదను లే"యని గుడారమువెడలి యావలకుం జనెను. అతఁ డరిగినవెంటనే బాజీ రావు మహారాజువద్దకువచ్చి నిలిచి సంతోషముతో "స్వామీ! మీరు చెప్పినట్లు సీతతోఁ జెప్పినాను. మీవంటి నవమన్మథుని మహారాజును జెట్ట పట్టుటామె కిష్టముగ నుండక పోవునా? అన్నిటికి నామె యొప్పుకొన్నది కాని మీ రాగుడారమునకు రావలదనియుఁ దానే మగవేషము వేసికొని యీ గుడారమునకు రాత్రి వత్తుననియుఁ జెప్పుమన్నది. మీరు నన్ని దినములఁ జెఱ విడిపింపవలయును జుడీ. లేకున్న నేనిది చక్క జేయను" అని కర్ణానందకరముగఁ బలుక మహారాజుయొక్కశరీరము పులకరెత్తి మనోరథసిద్ధి నేఁటికి గదా చేకురుట యని యానందమొందుచు నాతఁడు నిన్నివేళ సాయం కాలముననే చెఱవిడిపించి పంపెదను భయపడకు నీమేలు నేను మఱువఁజాలను మిత్రుఁడా! యని గాఢాలింగన మొనర్చి యభ్యం జనముచేసి నూతనవస్త్రాలంకృతుఁడై సూర్యుఁడెప్పు డస్తమించునా యని పరితాప మొందసాగెను. ఒకమారు బాజీరావును బిలిచి నీమాటలు నాకు నమ్మకముగఁ లేవు. ఆమెచే నట్లుసమ్మతమని పలి కింపుము అని వేడుకొనుటచే గుడారముప్రక్కకు మహారాజును గొనిపోయి బాజీరావు "సీతా నీనిందాఁక చెప్పినట్లు చేయుదువుగా" యని లోపలనుండి కేక వేయ నామెయు నిశ్చయముగఁ జేసెద

సందేహమేల ? యనిమృదుమధురస్వరముతోఁ బ్రత్యుత్తర మొసం గెను. అంతట సుందరదుకకు తీరినందున శాయాజీబాజీరావునుబంపు ప్రయత్నము చేయుచు దౌలతరావునొద్దకు నాతని సంపెదనని గండా భిల్లుతోఁజెప్పి యొడఁబఱచి పల్లకిని బోయలను సిద్ధముగఁ జేసెను. ఇంతలో సాయంకాలమైనందున సీత బాజీరావు చెప్పినచొప్పునమాట దప్పకుండ వర్తింపఁదలంచి చక్కని తెల్లయిజారును నట్టిదే యంగరఖాయు నట్టిదే తలపాగాయునుధరించుకొనిచేతనొకఖడ్గముంబూని తనగుడారమునుండి సమయము బరీక్షింపఁ దొడఁగెను. ఆరాత్రి సీతనిమిత్తము శాయాజీని సంహరింపఁ దలఁచి హరిహరపాండ్యాజీ రెండుజాములరాత్రి యైనతరువాత గాఢనిద్రాసమయమున వానిఁ దునింపఁదగు నని ముందుగాఁ దాను నిద్రించుచుండెను. ఇంతలో గండాభిల్లు గండ్రిగొడ్డలి భుజముపై వేసికొని యెవరితోడఁ జెప్పక హరిహరునిగుడారము సొచ్చి నిద్రానిమగ్నుఁడై తలనిండనున్న కోర్కెలచే గడియ కొకస్వప్నము గనుచున్న యానిర్భాగ్యునిఁగని గొడ్డలి నెత్తి సత్తువ మీఱ నాతనికంఠభాగమున నొకదెబ్బ దీసెను. వెంటనే శిరమును మొండెమును వేఱుగఁ దొలగింపఁబడ మొండెము కొట్టుకొనుటయు నెత్తురురుధిర ప్రవాహము గుడారము నింపుటయు భిల్లునినయనములకుఁ బర్వముసేయ నాతఁడు జుట్టుపట్టుకొని చచ్చిన వానితల యెత్తితిన్నగా శాయాజీయున్న గుడారమునకుంజని వానిం గని "చూడు నీహరిహరుఁ డెట్లున్నాఁడో !" యని యారక్తసిక్తమగు బుఱ్ఱ వానితొడపైఁబెట్టెను. అదిరిపడి శాయాజీలేచి గడగడ వణఁకి భిల్లుఁడలుక వహించెనేని దనపని యట్ల యగునని తలంపుమదికిఁ దట్ట మెల్లగా "నీవు సాహసుఁడవు. మంచిపనిచేసినావు. నీవంటివాని నెందుఁ జూడలేదు. మన్నెసుల్తాను బిరుదునీకుఁ దగునుమీ" యని వానినిస్తవమొనర్చి చల్లనిమాటలతోఁ సాగనంపి తనపనిమీఁదఁ దానుండెను.

హరిహరుఁడు ధనమునువిడిచి, సీతనువిడిచి ప్రాణములువిడు చుటయు, సీత తనప్రొత్తున కంగీకరించుటయు, శాయాజీ బాజీరావును ముందుగఁ జెఱ విడిపించి పంపఁ దలఁచి పల్లకిఁ దెప్పించి బోయల సిద్ధము జేసి సీతతోమఱల మాటలాడుచున్న బాజీరావునుబిలిచిపల్లకి నెక్కుమనెను. వెంటనే గుడారమునుండి యొక విగ్రహము వచ్చి యందుఁ గూర్చుండ బోయ లొక్కముహూర్తములో వానిని మోసి కొనిపోయిరి. అట్లు బాజీరావును బంపి సీతనిమిత్తమెదురుచూచుచు శాయాజీ మదనతాపము నొందుచు మాటిమాటికి నామె వచ్చు చున్నదేమో యని గుడారము వెడలివచ్చి చూచుచు మనస్తాపము నొందుచుండ నింతలోఁ దనమనోరథసిద్ధి జేయఁ దలఁచినపారిజాత వృక్షమువలె సుందరవదనారవిందము చీఁకటిగుడారమున వెన్నెలలు గాయగావలియున్న భిల్లులు నిద్రించిన వెనుకనాపురుషవిగ్రహముమహా రాజుయొక్కగుడారము బ్రవేశించెను. ప్రవేశించినతోడనే యెదురుగ నేగి శాయాజీ యాభువనమోహవిగ్రహమును జేయి పట్టు కొని ముద్దుపెట్టుకొని తనమంచమునొద్దకుఁ దీసికొనివచ్చెను. ఆకపట పురుషుఁడును మెల్లగవచ్చి ప్రాణేశ్వరా! మిమ్ము వివాహమాడుటకు నాకు సందేహములేదు. కాని మీరు యుద్ధములు చేయుట కరుగు దురు. యుద్ధమున మరణ మొందుదురేమోయని నాకు భయము గలదుసుఁడీ యని పలికెను. హోల్కారామెపలుకులకు సంతసించి నేను యుద్ధమున కెన్నఁడును బోవను. భిల్లులను మోసపుచ్చుటకుఁ గయ్యము సేయుదు నని నే నందునే కాని యామాట యబద్ధము. నిన్ను విడిచి నేనెం దరుగుదును? ఇన్నిదినములనుండి నేఁ జేయుప్రయత్నములు సఫలము లయినవి. ఏదీ యొకముద్దుబెట్టు ప్రాణేశ్వరీ యని ముద్దు పెట్టుకొని చెక్కిలి నొక్కుచుండ నీవేషధారి యాకామాతురుని చెల్లున నొకచెంపవాయఁగొట్టెను. చుఱ్ఱున నసాలమంటిన

యాదెబ్బతో శాయాజీకిఁ గన్నులనుండి బాష్పములు రా నది తుడిచి కొని మెల్లన నిట్లనియె. "సుందరీ! అబ్బా! ఇదేటిసరసమే సూబపగిలి నది. మాటలతో సరసము కాని చేతులతో నేమిటే" యని మంద లించి యాసుందరిని కౌఁగిలింపఁబోవ నాటక్కరి తననడుములోనున్న బాకు దీసి శాయాజీని నేలఁ బడఁద్రోసి కుడిప్రక్క నొక్కపోటు పొడిచి తత్క్షణమే యేరికిం గనఁబడక యెటకో చనెను. శాయాజీ యాపోటుతో కెవ్వున కేక వేయుటచే నార్తరవము నాలకించి గండా భిల్లు గండ్రగొడ్డలి భుజముపై వేసికొని వచ్చి పడియున్న శాయాజీని జూచి యాశ్చర్య మొంది మెల్లగ వానిని లేవ నెత్తి కారణ మడుగ నాతఁడు జరిగినవృత్తాంతమును సవిస్తరముగ నీరసముతోఁ జెప్పెను. ఆమాటలు చెవుల సోఁక గండాభిల్లు మహాగ్రహమునఁ గన్బొమలు ముడివడ యాతనినిరీక్షణములనాతనిజూచి, "దురాత్మా! నాతోఁజెప్పక నీవిట్లు చేసితివి కనుక నీకింతే కావలయును. సీత జంపుట కాదు. నేను నిజముగఁ జంపివేసెదను చూడుఁడు. నీవు నీచుఁడవు కాని రాజవు కావు" అని మాటలచేనొప్పించి జేతిగొడ్డలినెత్తెను. అపరిమితబాధ పడుచు శాయాజీ యెట్లో లేచి భిల్లుని రెండుపాదములం బట్టుకొని నాతండ్రి నన్ను రక్షింపుము. నన్ను నిష్కారణముగ దౌలతరావు గంగలో దింపినాఁడు. నాకేదైనఁ గట్టుగట్టి నాప్రాణములు దక్కిం పుము. అని జాలికలుగఁ బ్రార్థనలు చేసి యేడ్చుటకు మొదలుపెట్టఁ గా, గండాభిల్లు గొడ్డలి దింపి నీకు నేను గట్టుగట్టుదు చావుమని లిట్టి గుడారము విడిచిపోయి సీతకై వెదకి యామెను బాజీరావును గూడ గానక విసికి తనబస కరిగెను.

ఇరువదియొకటవపరిచ్ఛేదము.

మరునాఁ డుదయమున మంగళతూర్యరావములు సెలంగ నహల్యాబాయి మేల్కొని కార్యములు నిర్వర్తించి మహోత్సాహ పూరితమానసయై కోటముట్టడి జరుపుచుండ జమానుఖాఁ నామెకు సలాముచేసి రాధాకాంతరావు వచ్చియున్నాఁడనియు రాణీదర్శనముం గోరుచున్నాఁడనియు విన్నవించెను. రాధాకాంతరావుపై సంపూర్ణ ముగ నలుక వహించిన దగుటచే రాణి జమానుఖానుతో, "నోయీ రాధాకాంతుని మొగము నేనింకఁ జూడఁజాలను. అతనివిశ్వాసమును గూర్చి మాకుఁ గల పిచ్చినమ్మకము పోయినది. శ్యామసుందరదత్తును వదలిపెట్టుమని గోమోజీరావునకు జాబు వ్రాయుటయు రఘునాథ రావుతోఁ దాను జేరి నాపైఁ గత్తి బూనుటయు నాహృదయమును నాటినవి. అందుచే నాతఁడు నాకడకు రావలసినపనిలేదు. రఘునాథ రావుకొద్ద కరుగు మనరాదా?" యని యుత్తరువు జెప్పెను. చెప్పి ఖానుని వానిపనిమీఁద నంపెను. ఖాను వృద్ధుండగు రాధాకాంత రాయునిపైఁ దనయేలికకు వచ్చిననిర్హేతుకాగ్రహమునకు విచారించి తనశక్తిలో నాకార్యము లేకుండుటచే నప్పటి కూరకుండెను. రాధా కాంతరా వీయలుకకుఁ గత మేమయియుండునా యని కొంతతడవు విచారించి జమానుఖానుని బిలిచి తా నరిగినదండయాత్రలో జరిగిన విశేషాంశముల నెల్ల నాతనికి రహస్యముగఁ జెప్పి రాణిదయను సంపా దింపఁ బ్రయత్నలోపము లేకుండ నింబపురమునందే నివసించెను. అప్పటికి నింబపురిముట్టడిలో రజపుత్రులకంటె మహారాష్ట్రులే జయము నొందువారివలెఁ గన్పడుచుండిరి. రాణి కందుచే రాజపుత్రులను జయింపవచ్చు ననుధైర్యముదయించెను. ఆమెకుధైర్యము శత్రువుల కధైర్యము నొకసమాత్రె జనియించినందునఁ గడపటినాఁడు జయమున

ఉపాయములు వెదకుటమాని సురక్షితముగఁ బారిపోవుట కుపాయము వెదుకనారంభించిరి. రాజపుత్రసేనకుఁ దినుబడిసామగ్రియైనందున వారాఁకలికి నోర్వఁజాలక చిక్కులు పడుచుండిరి. కోటలోనికినీటిచుక్కయైనఁ బోనీయక యహల్యాబాయి నీటియాధారముల నెల్లఁ గప్పించెను. ఫిరంగులమూలమునఁ గోట భేదింపఁబడి రంధ్రములతో నిండియుండఁ జొచ్చెను. అందుచేఁ దమకు జయమునొందునాశ లేశమయినను లేదనియు నహల్య తమతో సంధి చేసికొనదనియు నుదయపురరాణావారు నిశ్చయించి పారిపోవుటకు ముహూర్తము నిర్ణయించుకొనుటకు మొదలు పెట్టిరి. శత్రువులబలమును గట్టును దనకుఁ జిక్కనందున నహల్య వారి లక్ష్యములేక వారు లోఁబడినట్లె యెంచుకొని జస్వంతరావు గండాభిల్లును దక్క దక్కినభిల్లులనెల్ల దాదాపుగ నిర్మూలించినట్లు విని యొక్క శాయాజీహోల్కారువిషయమైచక్క జేసికొనవలయునని నిశ్చయించి జమానుఖానుని బిలిచి శాయాజీయొద్దకు రాయబారము గైకొని పొమ్మని యానతిచ్చి యొకమూల పీనుఁగువలె నొదిగియున్న వామనభట్టునోటినుండి మహారాజువసించు కొండ నానవాలు చెప్పించి తగుపరివారముతో నంపెను. నింబపురమున కాకొండ యొకవారపుపయనములో నుండినందున జమానుఖాను రేయింబవళ్ళు నడచి శ్రమ యనక యెండ యనక కొండలెక్కి వాఁగులు దాఁటి యరణ్యములం గడచి మూఁడుదినములకు శాయాజీ యున్నస్థానమునకు వచ్చెను. నాఁటిరాత్రి శాయాజీ నరసమాడఁబోయి కత్తిపోటుదిని గండాభిల్లువద్దనుండి సహాయము నందక కొంతసేపు బాధపడి తనపరిక్కగుడ్డలలో నొకదానిని గాల్చి మసి చేసి తనగాయమునకుఁ గట్లు కట్టుకొని మఱియొకభిల్లుసాయమున మఱికొంత యుపచారముచేయించుకొని గాయము గుదుర్చుకొని సత్తువ [illegible] రాజ్యము

గీజ్యము వలదని భిల్లులబారినుండి పరతెంచి యేకాశిలోనైన ముష్టి యెత్తుకొని బ్రతుకవచ్చునని యత్నముగావించుచుండెను. పట్టాభిషేక మహోత్సవకాలమునఁ దన్ను సేవించినభిల్లులొక్కరొక్కరుగ దేశములపైఁ బడి జస్వంతరాయనిఖడ్గధారాగ్నికి మిడుతలగుటచేతను గొందఱాతనిధాటికి వెఱచి దూరదేశములకుఁ బారుటచేతనుమఱి కొందఱు వనమృగములవలెఁ గొండగుహలలో దాఁగుటచేతను జమానుఖానువచ్చినప్పటికి రెండునందలకంటె నెక్కుడుభిల్లులాపర్వతమున లేరైరి. ఆరాత్రి గాయమే తగులకయున్న బలవంతముగ గండాభిల్లు శాయాజీని దనతోఁ గూడ యుద్ధమునకుఁగొనిపోయి యుండును. రాజముఖదర్శనము సేయువారికిఁ గూడ నమిత మైన భయమే కాని సాహసధైర్యములు గలుగకుండెను. జమాను ఖాను రాణీదగ్గరనుండి సందేశార్థములు దెలుపవచ్చినాఁడని విని యామె యొడంబడిక చేసికొనునని యుఁ దనకు రాజ్యము పూర్ణముగ రాకపోయినను గొన్నిజాగీరు లయిన రాక పోవనియు శాయాజీ యువ్విళ్ళూరుచుండ నతనికి రాజ్యము గల్గినఁ దమకు నిలువనీడ చేకురునని భిల్లులానంద మొంది ఖానుగారిని సగౌరవముగ నాదరించి సందేశము జరుపుటకు వారునిశ్చయించిరి. శాయాజీయుఁ దనపట్టాభిషేకకాలమున ధరించినదుస్తులను నాభరణములను దొడిగికొని శూరశిఖామణివలె మహారాజతీవితోఁ దన గుడారమునఁ గూరుచుండ నింతలోఁ దన పరివారముతో జమానుఖాను బ్రవేశించి మహారాజునుజూచి తనలో నవ్వుకొని తలయూఁచి సమర్యాదగా నమస్కారముచేసి యర్హాసనముపై నాసీనుఁ డయ్యెను. గండాభిల్లు గండ్రగొడ్డలిని బూని తన మహారాజుయొక్క వామభాగమున నిల్చెను. అప్పుడు ఖాను హర్షోల్లాసముతో "స్వామీ! మీతో నేను గొన్ని రహస్యములు మాటలాడవలయును. మీభిల్లుల నావల కంపివేయ

వలయును. మీకొక సందేహములేకుండ నాతురకమహారాష్ట్రసేవకు లఁగూడ నావలకంపెదను. మీరట్లు చేయుదురా" యని మనవి యొనర్చెను. అంతట భిల్లులు, మహారాష్ట్రయోధులు గుడారముబాసి దూరముగాఁ జన, శాయాజీయు జమానుఖానుని ట్లుమాటాడిరి.

జమా—దేవా! మీరు రాణిగారి విషయమున నేదో సదుపాయమును జేయవలయును. ఆమెకు ముద్దులుమూటగట్టు నొక కొమార్తె కలదు గదా.

శాయా—రాణికి నేను రెండుమూఁడు జాగీరులు మాత్ర మిచ్చెదను. నాకు రాజ్యమునంతయు నప్పగించి యిందూరునగరము విడిచి యామె యరుగవలసినది. ఇటులొప్పుకొనకున్న నే నొడంబడికఁ జేసికొనను.

జమా—పాపము దిక్కులేని యాఁడుదానిని మీరింతశ్రమ పెట్టుట న్యాయముగాదు. మఱి యే షరతులనైనఁ నేర్పఱుపుఁడు.

శాయా—ముక్తాబాయిని నాకిచ్చి వివాహము చేసిన యెడల నేనామెను రాజ్యమునందుంచి యన్నవస్త్రము లిచ్చి కాపాడెదను.

జమా—పోనీ రాజ్య మంతయు మీ కామె వదలివేసినచో మీ రామె కేమి యిచ్చెదరు? మీతోడను, మీభిల్లులతోడను నామె యుద్ధము చేయఁజాలదు.

శాయా—నెలకు నొక వేయిరూపాయల మనోవృత్తి నిచ్చెదను. అంతకంటె నెక్కువగా నే నేమియు సదుపాయ మామె విషయమునఁ జేయఁ జాలను.

జమా—ఆమె మిమ్ముఁ బెంచుకొన్నచో మీరు దత్తు లగుట కంగీకరింతురా?

శాయా—ఏమో ఆలోచించి చెప్పవలెను. ఆమె నాకుఁ దల్లి యగుట శ్రేయము కాదు.

జమానుఖాఁ డెందుచేతనో కపటముగా మాటలాడుటఁ జూచి శాయాజీహోల్కారు తనకు వారు జంకినారనుకొని గర్వించి యంతకంతకు నిర్లక్ష్యముగఁ బల్కనారంభించి యావల తన బాహుబలమును దాను స్తుతించుకొని జమానుఖానుతో, "నోయీ! నీవాడిన మాటలు మాకు మహానందమును గలిగించుచున్నవి. నీవు మా యెడ నింతభయభక్తులతోఁ బలుకఁబట్టి నిన్నిట్లు విడిచితిమి కాని కొంచెము గౌరవ హీనముగాఁ బల్కితివేని నిన్నిక్కడ మట్టుపెట్టుదుము. నీ వదృష్టవంతుఁడవు. చెడ్డటక్కరివి. ఎవరివద్ద నెట్లుమాటాడవలయునో పరిపూర్ణముగ నెఱుఁగుదువు సుమీ!" యన ఖానునకు నిలుపలేనంత యాగ్రహము పొడముటచే నాతఁడు దిగ్గున లేచి, "నేను మీపరాక్రమ మెఱుఁగుదును. మీరు చెప్పవలెనా" యని యాతని రెండుభుజములు పట్టి గట్టిగ నొక్కి చేతిలోనున్న ఖడ్గము నూడఁబెఱికికొనెను. తెల్లబోయి శాయాజీ నోరెత్తకయుండ "ఖాను నిన్ను రాణి తీసికొని రమ్మనినది రా" యని నేలకుం ద్రోసి రెండుచేతులు వెనుకకుఁగట్టి గుండెలపైఁ గత్తిమోపి, "దురాత్మా నీవు హోల్కారువా! నిన్నిపుడు నేను దుదముట్టించెద. నీకు దిక్కెవ్వఁడురా" యని యొక్కవ్రేటున వాని నేయఁబోయి యంతట నిలిచి రాణి కాతని జీవముతోడ నుండఁగ నర్పించుట యుచితం బని పల్లకిఁ దెమ్మని తన భటుల కానతిచ్చెను. ఇంతలో నీసంరంభమును జూచి నూతిలోఁ బడిన వాని లాగు శాయాజీ వేసిన కేకలు విని గండాభిల్లు తన మూఁకలం దోడ్కొని తురకను నఱుకుటకు వచ్చెను.. భిల్లుల యట్టహాసమును సైరింప నోపక ఖానుయొక్క యంగరక్షకసేనలో నున్న ముప్పదుగురు మహారాష్ట్రులు నిరువదిమంది తురకలు నదివఱకే తుపాకులలో మందు దట్టించినందున నొక పెట్టున వచ్చి గుడారపు గుమ్మముకడ నిలిచి భిల్లులను లోని కరుగనియ్యరైరి. భిల్లసైన్య

ప్రవాహము మహారాష్ట్రబలమునకట్టుచే నాఁపఁబడినందున శాయాజీ నిర్విణ్ణుఁడై భోరున నేడువఁ బ్రారంభించి తన్ను వదలుమని ఖానున కనేక భంగుల వేడుకొనెను కాని ఖానహృదయము రాజద్రోహుల విషయమున మాణిక్యమువంటి దగుటచే వాని దీనాలాపములు వాని డెందమును గరగింపనేర వయ్యెను. అప్పుడు కుపితులగు రెండువందల భిల్లులకును నేఁబదుగురు మహారాష్ట్రసైనికులకును ఘోరయుద్ధము జరగెను. మనుష్యులు మనుష్యులను గొట్టుటయటుండ ధమ్మధమ్మున పేలు మహారాష్ట్రుల తుపాకులగుండ్లును రివ్వురివ్వున వచ్చు భిల్లుల యమ్ములును నొండొంటితో నియ్యమొందసాగెను. తుపాకినుండి వెడలిన ప్రతిసీసపుగుండు నొక్కొకని ప్రాణమును గొనుటచే జస్వంతరావుచే హతముకాఁగ శేషించిన భిల్లప్రపంచమున కది ప్రళయకాలమయ్యెను. ఆదినమున నూఱుగురుభిల్లులు యుద్ధరంగమునకు బలియైరి. ఒకతుపాకిగుండు గంజాభిల్లుయొక్క చెవిఁ దగిలి దూసికొని పోవుటచే నాఁతడు రణరంగమును విడిచి వెంటనే ప్రాణరక్షణార్థ మొక కొండగుహలోనికిఁ జనెను. యజమానుఁ డరుగ గొఱ్ఱెదాఁటు వలె భిల్లులందఱు నొకరివెంట నొక రరిగి యరనిమిషములో రణభూమి నిర్మానుష్యముగాఁ జేసి శాయాజీయొక్క హృదయమును గూడ ధైర్యశూన్యమగునట్లు చేసిరి. మహారాష్ట్రసైనికులు హతులయిన భిల్లులపైఁబడి వారికడనుండిన గొఱకొమ్ములను నేనుఁగు దంతములును మొదలగువానిం దోఁచుకొని యుద్ధాంతమందు జరుగవలసిన పూర్వాచారమును దోఁపిడున్నదనిపించిరి. తరువాత నొక ప్రాఁతపల్లకిలో శాయాజీని గూర్చుండఁబెట్టి జమానుఖా నాస్థలమును విడిచి ప్రయాణము సాగించెను. ఈ ప్రయాణములో శాయాజీ తన యుత్కృష్టదశనుండి తప్పించుకొనుటకుఁ జేత నయినంత యత్నము సలిపి కృతకృత్యుఁడుగాక ప్రాణములు వారి కప్పగించి యాశ్వాసని

పయి భారముడు నై చెను. జమూనుఖాను మూఁడు దినములకు నింబ పురమునకుం జని తెస పరిజ్ఞాదికముడు దెలియఁజేయు నామె వానిని బహువిధముల మెచ్చుకొని యొక రత్నఖచితుంగరమును బహుమాన ముగ నొసఁగి తన యెదుటకు శాయాజీని రప్పించెను. నిర్జీవపరిస్థితిను లాగున బద్ధుఁడై యున్నవానిని జూచి రాణి, "మాజ్ఞాతి నిట్టియవస్థలో నుంచుట నా కిష్టములేదు. నాతో సరిసమానుఁడు. నాకు మనోవృత్తి నియ్యఁ జాలినవాఁడు. ఈతనిని గౌరవింపక యవమానింప నా మనస్సు తాళ" దని పల్కి బంధవిమోచనము జేయించి యొకపీఠ ముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టెను. ఆ పలుకుల కులికి శాయాజీ జమూను ఖాను చేసిన యన్యాయమునుగూర్చి రాణితో ముచ్చటింపఁదలంచి రాణి తన పక్షమున నున్నదని నమ్మి యిట్లనియె. "మన మిరువు రము సమానులమయి యేకకుటుంబములోఁ జేరిన వార మయితిమి. అట్టి నన్ను నాగౌరవము నెంచకుండ నీతురక చేతులు విఱిచికట్టి యిట్లిపుడు తెచ్చుట మీ రంగీకరింతురా? ఈతఁడు నన్ను మీ దగ్గ ఱకుఁ దెచ్చుటలో నీతని గొప్పలేదు! నేను రానలెనన కొనుచుండఁగఁ దాను మీచే సన్మానింపఁబడుటకు నన్నిట్లు పరాభవించినాఁడు తల్లి" అని మనవి యొనర్ప రాణి తలయూచి సరే యావిషయమయి నేను విచారణసల్పెదఁగాక ! నీవాగుడారమున నుండుము. అని యానతిచ్చి విచ్చుకత్తులతోనుండు పచ్చితురకలఁ గావలియుంచి సురక్షితముగ నాతని నా గుడారమున నుంచెను.

ఇరువదిరెండవ ప్రకరణము.

శాయాజీహోల్కారను నామధేయము నొసఁగి యీశక్తి వానిని బయికిఁ దెచ్చుటలో దౌలతరావుయొక్క ముఖ్యోద్దేశమొక్కటియు జరిగిన దొక్కటియు నయ్యెను. క్రొత్తహోల్కారునకుఁ బట్టాభిషేక మగుటఁ బ్రజలు వినినతోడనే యహల్యాబాయిని విడిచి తమవద్దకు వత్తురనియు రాణికిఁ గప్పము గట్టరనియు రాణి జంకి రాజ్యము విడిచి పోవుననియు నతఁడు గొంతెమ్మకోర్కెతో నీకార్యము గావించెను. తరువాతఁ బ్రజలు తన మొగము జూడక పోవుటయుఁ గొండలు దురాచారులుమాత్రము తమ్ముఁ జేరుటయుఁ జూచి దౌలతరావు బెంగగొని రాజపుత్రులతోఁ జేరి వారి కేవిధమైన సాయము సేయఁజాలక పట్టినపట్టు వీడవలదని ప్రోత్సాహము సేయఁదొడఁగి మరల శాయాజీయొక్క మొగముజూడక భిల్లులఁ దలపెట్టక యేమి చేసినను రాజపుత్రులే దిక్కని వారిని నమ్మియుండెను. తమ రాణి పయిఁ దిరుగుబాటుచేసిన కొండలనామధేయులమాటలునమ్మి రాణి తాలిమి తెలియక యట్లు దేశముపై దండువిడియుటకును లంచము దిని గోమాజీరావు సహాయ మొసంగనందులకు దౌలతరావు మాటలు చెప్పుటయే కాని చర్యలు జూపలేనందులకు నుదయపుర రాణావారు మిగుల నొచ్చుకొనుచుఁ బశ్చాత్తాపమునొంది యొకరు దాసిని గెలువలేక వచ్చినాఁడని రాజపుత్రకుటుంబములు తన్ను దెప్పుదురని విచారింపసాగెను. అట్లు పశ్చాత్తప్తులగు మహారాణా వారిపాదసన్నిధికి వచ్చి నిల్చి భేతాళసింగు నమస్కరించి యిట్లనియెను.—“దేవా! ఈదౌలతరావు మన కుంకి యేమి లేక యేమి? ఈతని నేను సాగనంపరాను. అదియటుండ నేను జమకార్యమునకుఁ బ్రాణములనైన విడిచెద. నేను గోమాజీరావు మాటలునమ్మిమిమ్ము

బోధిత్సాహపెట్టి యిటకుం దీసికొనివచ్చితి. అందుచేత నేనీరాత్రియొక యద్భుతముజేసి తమకు జయము చేకురఁజేసెద. నాకనుజ్ఞమాత్రిము సంగుఁడు." అని రాణాచెవిలో నొకరహస్యముజెప్పి యాతనిసమ్మతి వడసి తనప్రయత్నముసఁ దానుండెను. అంతట నైరానలముచల్లారిన దని మెఱఁగింపనోయన నెండ చండతమాని యగుపడదయ్యెను. దేశ మంతయు వేఁపి మాడ్చినశత్రుమండల మిదెకుంకుచున్నదని ముదు; రాజాధిమునుఁగుచున్నదనియుఁజాట నాభానుమండల మపరజలధిఁగ్రుం కె. శత్రువుల చండ తేజంబడఁగిన వెనుక సన్మార్గవర్తులగుధనళయశు లనేకులుందురని వెల్లడిసేయు తెఱఁగున సంబరమున నక్షత్రకోటులుద యించె. అదికృష్ణపక్షమగుటచే వెన్నెలమాత్రము లేదయ్యె. ఆరా త్రిజామయినతరువాత ముక్తను నిదురబుచ్చి యహల్యాబాయిదగ్గఱ నున్న యాస్త్రీనిజూచి యమునా! నీకింతవిచారమెందుకు? ఈయుద్ధము ముగిసినదిగనుక శివనానానుబిలిచి నీకుమారునివదలించుటకు నేమియ భ్యంతరమున్నదో యడిగెదను. నీవిట్లువిచారింపకు. ఆహా!కడుపుతీపిని మించిన దేదియు లేదుగదా. ఇన్నిదినములుగడిపితివి. ఈరాత్రికూడ గడుపుము. నాకునిద్రవచ్చుచున్నది. నీవుమేలుకొనెదవాయనియడుగ "నమ్మా నాకు నిద్రవచ్చునా? ఇన్నిదినములనుండి యన్న మెట్టిదో మెఱుఁగను తల్లీ! నాకుఁ బుత్రభిక్షబెట్టవేని యింక మృతినొందుదు సుమీ యమ్మా" యని రాణి పాదముల పైఁ బడి కొంతసేపు విలపించి లేచి తనప్రక్కపైఁ గన్నులు దెఱచి పండు కొనెను. అహల్యాబాయియనుముక్తమనఃకంటకమైహాయిగగుండెపై జేయునైచుకొనినిద్రించెను. చాలతరా వారాత్రినిద్దురలేక తనయవస్థ దలంచుకొని యింకఁ దన కెట్టియాసయు లేదని యేమియుందోఁచక యిటునటుఁ దిరుగుచుఁ గొంతసేపొకచోటఁగూరుచుండి యిట్లనివిల పించెను. "హానేనేలరాజద్రోహము జేసితిని, చేసినవాఁడ నిందుసేరవే

ఉన్నైతి. ఈరసపుత్రులు నన్ను నమ్ముటలేదు. ఏసహాయమును వారికి సలుపలేని నావంటి యప్రయోజకునియందు నమ్మకము వారేలనిల్వుదురు? ఆకమలపై నాకానెట్టిమోహ మేలయుదయింపవలయును! నా భార్య! హాదుర్గ! దుర్గా! నేనేనీగొంతుఁగోసి నాగొంతుఁగోసికొంటిని. ఇఁక నీసుందరవదనదర్శనమును నీమధురాలాపము లాలకించుటయు నాకు లేదు. భిల్లులతోఁజేరి యచ్చటనుండక యేటికిచ్చటికివచ్చితిని! వీరునన్ను గదలనీయరు. నాభార్యచేసినహితోపదేశమును మండోదరీ వాక్యమును నిరాకరించిన రావణునివలె నిరాకరించి యిట్టిముప్పు దెచ్చిపెట్టుకొంటిని. నేనుజచ్చుచు నిరపరాధియగు శాయాజ్ యనుపేరుఁ గల యా కట్టివాని ప్రాణముల దీసి వానిని గోతిలో బడఁద్రొక్కి బిచ్చమెత్తుకొనియైన బ్రతుకకుండఁజేసినాఁడను. ఇప్పు డొకవేళ రాణి పాదములపైఁబడి క్షమార్పణజెప్పుకొన్నచో లాభముండునేమో? ఏమినానెత్తి! నావంటిద్రోహిని రాణి బ్రతుకనిచ్చునా? హా దుండి రావా! నాజీవనమున కుసూరుమనుచు నీవెందున్నావు? హా దైవమా! నేను బాపినగుటచే నాకీమరణమనఁగడుభయముదయించి యీమొండిబ్రతుకు బ్రతుకవలెనని యున్నదిగదా” ఇట్లు పశ్చాత్తాపమొందుచుండిన దాలతరావునొద్దకు హఠాత్తుగావచ్చి, “నీతోఁగొంచెముపని యున్నది. రాణావారు నీతోఁ గొన్నిరహస్యములఁ జెప్పుమన్నారు. ఒకమాఱు కోటబురుజుమీఁదికి రా” అనిభేతాళసింగు వానింబిలిచెను. కోటలబురుజుమీఁది కొంటరిగనేఁగుటకిష్టములేనివాఁడయ్యు నెటులైన దప్పదుకదా యని సింగువెంట నియమితస్థానమునకు విధిలేక నడచిపోయి దాలతరా వెక్కలేక యెక్కలేక బురుజుపైనెక్కి కోటక్రిందికొకమాఱు తనదృష్టి బఱపెను. వెంటనే మహానరకమువలె నగాధమై యున్నకందకమును దిమ్మని దెసల నావరించినయంధకారమును మహారాష్ట్రునకు భీతిగలిగించినందున నాతఁడు గజగజ వణఁకఁజొచ్చెను.

ఇంతలో భైరవసింగు వచ్చి వానిం గలిసికొని దౌలతరావును దాదాపుగఁ బ్రాణములు లేనివానిగ నొనర్చెను. వానిభయమునుజూచి నవ్వి భేతాళసింగు "నీకింతభయ మేల? నేను నిన్ను సలహా యడుగుటకుఁ దీసికొనివచ్చితిఁగాని నీకు హానిచేయుటకుఁ గాదు. అహల్యాబాయి సైన్యమునఁ గలకలము పుట్టినది. వారు పరుగెత్తుచున్న ట్లున్నారు చూడు. నావ్రేలిచాయపై నిదానించిచూడు" అని రెండవవ్రేలితో రాణీసైన్యమున్నచాయ నాతనికిఁ జూపెను. దౌలతరావు వెఱ్ఱివెఱ్ఱి చూపులఁ జూచుచు వానితో "వారు నాకగపడుచున్నారు. పారిపోవుచున్నది నిజమే"యని యుత్తరమిచ్చునంతలో భేతాళసింగు భైరవసింగును మెల్లన గోకెను. తోడనే భైరవస్వరూపుఁ డగు భైరవసింగు ఖడ్గమును దీసి యొక్కయేటున సకలకలహకారణుఁ డగు దౌలతరావు శిరముఁ దెగవ్రేసెను. మారుమాటలేక మహాదుష్టుఁడు బురుజుపైఁ బడ భేతాళసింగు నిర్దయుఁడై గుబాలున నాతని నధోలోకమునకుఁ ద్రోసినట్లు కందకములోనికిఁ ద్రోసివైచి వెంటనే యాతని స్థూలకాయము డడడడ దొర్లుచుండ భేతాళసింగు మహానందమొందుచు వాని మొండెమును గనులపండువుగఁ జూచుచు భైరవసింగుతోఁ "మిత్రుఁడా! లంచముసొమ్ము మనమే యపహరించితిమని యీదురాత్ముఁడు రాణాతోఁ జెప్పునని నాకనుమానము గల్గినది. అందుచేత నింతపని చేసినాఁడను. ఇక మనము సేయఁదలంచిన రెండవకార్యమున కరుగుదము రమ్ము" అని బురుజులు దిగి పాణీద్వారము దాటి కోట వెలువడిరి. అప్పుడు సరిగా రెండుజాములయ్యె. ఉభయసైన్యములయందుఁ గావలి గాచు భటులు దక్క తక్కినవాండ్రందఱు నిద్రాసక్తులైరి. శత్రువులు పరాజితులై రేపో మాపో నింబపురమును విడిచిపోవుట కుద్యుక్తులైయున్నవారని విని యహల్యాబాయి సేనయంతయు నిద్రించుటయే గాక కావలి గాచు

యోధులుగూడ నిద్రకు లోఁబడి నడుమ నడుమ నలికిపడి చేతుల తోఁ దుపాకులం బట్టుకొనుచు నోడ లెఱుంగకుండిరి. రాణి గుడార మున యున్న యమున యను నాసుందరి కువ్యాపారయోగముచేతనో మఱి యెందుచేతనో కునుకు లేక పలుమాఱు తనగదిలోనుండి రాణి గదిలోని కరిగి యహల్యను ముక్తాభాయిని బరీక్షించి చూచుచు గుడ్డ తలుపులం దెఱచి యావల కరిగి యడుగులచప్పు డగుచున్న దేమో యని యాలకించుచు పునః స్థిమితము లేక తిరుగసాగెను. ఒకమా ఱామె వీథిలోనికి రా జమానఖా నామెయాత్రిముచు గని యేవి యో నేఁడు జరుగనున్నదని నిశ్చయించి నిద్రనవిడిచిపెట్టి భద్రముగ నుండి యామెలక్షణములు మెలఁకువతోఁ బాడఁగనుచుండెను. ఆమె నాలుగుసార్లు గుడారముయొక్క వెనుకగుమ్మము దాఁటి యావల నిల్చి యేరిని గానక గుడారమున కరిగి కొంతసే పచ్చట విశ్రమించి యైదవసారి గుమ్మము జేరునప్పటి కామె పాదముల కేదియో తగు ల్కొనెను. సర్పము కాలిని జుట్టుకొన్న దేమోయని భయపడి తొంద రతోఁ గాలువిదలింప మెత్తని యామెపాదములకు దృఢమైన మను ష్య దేహము తగిలెను. అది యే మని యామె వంగిచూడ నొక మనుష్యుఁడు మెల్లఁగా "నేను. భయపడి కేక వేయకు. యమునా లోపలికి రా" యని పలుక నామె తొట్రుపాటుతో వచ్చినావా వచ్చినావా లోనికి రాయని తాను మునుముందు గుడారముఁ బ్రవే శించెను. వెంటనే యామనుష్యుఁడును తనతో వచ్చిన తన మిత్రుని గూడ లెమ్మని యిరువురును యమునయున్న స్థలము జేరిరి "యము నా! భోగముదాన వన్న నీవే భోగముదానవు. నిన్ను నే నంచు కొన్నందుకు నాసొమ్ము నీ వింతకాలము దిన్నందుకు నాకీ రాణిగుడా రము బ్రవేశింప వీలు చేసితివి. నడచివచ్చినచో మనుష్యవిగ్రహము నానవాలు పట్టుదురని నేను నీ ... నేల ... బండ్లుగుండి దొర్లిదొర్లి

వచ్చినాము. ఇంక మేముకృతకృత్యుల మగుదుము. ఐనను దైవ మేమి చేయునో యని యమునయొక్క నిద్దంపుచెక్కుటద్దములు ముద్దుపెట్టుకొని లోపలికిఁ దమ్ము దీసికొని పొమ్మని యామె నడుగ నామె మార్గపరిదర్శకురా లయి వారి నహల్యయున్న గుడారమునకుఁ దీసికొని పోయెను. వీ రిరువురు యమునాసమేతముగ లోని కరుగు నప్పుడే మఱియొక పురుషుఁడు జోడుతుపాకులను మందుకూరి సిద్ధ ముగ నుంచుకొని యహల్య నిద్రించు గుడారమునకు వెనుకప్రక్క నున్న గుమ్మముచాటునఁ బొంచియుండెను. క్రొత్తపురుషులలోఁ బ్రథముఁడు గుడారము నంతయుఁ బరికించి యొక మెత్తనిపాన్పుపై శరీరమును మఱచి జస్వంతరాయని దలంచుకొని పలువరించు ముక్తా బాయి ముఖారవిందముం గాంచి నేను దీని జోలికిఁ బోను. ఇది పసికూన యని యామెను గడచి రాజకార్యాంశములఁ బలువరించుచు నొకమూల బ్రహ్మచర్యవ్రతము జరపుటఁ దెలియఁజేయ నొక చాప పై మృదుబాహువు తలగడగఁ జేసికొని పవ్వళించిన రాణిం జూచి, “యీయామెయే మన రాణావారి హృదయశల్య మగు నహల్య. ఈమెను గడతేర్చెద” నని వెండిదీపస్తంభముపై వెలుఁగుదీపిక నుపహ్వాన నూఁదివేసి యహల్యకు దగ్గఱ నచ్చి గుమ్మముముందఱ కావలి యుండుమని రెండవవాని కానతిచ్చి మొదట ఖడ్గసాధనమున నామెను దునుముటకుఁ దలఁచి కత్తి యెత్తెను. కాని యొక్కపోటున కామె చావవచ్చుఁ జావకపోవచ్చు. చావకుండినచో నల్లరి యగుఁ జుమీ యని యమున సమయానుకూలముగఁ జెప్పిన యాలోచనము బట్టి యాతఁడు తుపాకి నుపయోగింపఁ దలచెను. ఆపురుషుఁడు తుపాకి బారుచేసికొని రాణియొక్క కుడివైపున మోకాళ్ళు నేలవాల్చి కూరు చుండఁ నాతనికి సరిగ నెదురుగ యమున సమయమునకు రాణిని గదల కుండఁ బట్టుకొనఁ దలఁచి రెండవపక్కను గూరుచుండెను. అంతట

నాతఁడు తుపాకి రాణిగుండెపై గురిపెట్టి యింతకంటె నెమ్మికణఁతను గొట్టినచో మఱల మాటాడక పరలోకయాత్రఁ గావించేయునని యొకసరి మార్చి కణఁతకుఁబెట్టి జాగ్రత్తయని యమునతోఁ జెప్పెను. అనల రెండుతుపాకులు గైకొన్న పురుషుఁడు కూడ రాణిపైఁ పే గురినిల్పి తెప్పవాల్పక చూడసాగెను. యమునయు మెల్లగ నహల్యాబాయిపైఁ జేతులు వైచెను. వైచిన తక్షణమే గుభిల్లు మని తుపాకినాదము వినఁబడెను. ఆధ్వనితో దద్దరిల్లి మహారాష్ట్రసైన్యమంతయునిద్రనుండి ప్రబోధింపఁబడి శివనానా, తుకాజీహోల్కారు మొదలగు సేనాపతులు సకలయోధులు కలవరపడి లేచి హాహాకారములతో రాణిమృతినొందినది రాణిమృతినొందినది యని యఱచుచు నామెగుడారమును జేరిరి. సైనికు లందఱు నాక్రందనధ్వనులతో నానాముఖములనుండి రాణిగుడారముపై పరుగసాగిరి. శివనానా కన్నీళ్ళతోఁ గావలివాండ్రఁ దిట్టుచుఁ గొట్టుచు మీయజాగ్రత్తచే నేఁడు రాణి చచ్చినదిరా దున్నపోతులారా వెధవలారా పశువులారా మిమ్ము నందఱఁ జంపెదను జూడుఁడీ. అయ్యో యనిదుఃఖించుచులోనికరిగి దీపముదెప్పించి యతిదీనముగఁ బడియున్న యొకయాఁడు శవమును గాంచి యోతల్లీ! యని యామెపైఁబడి యేడువనారంభించెను.

ఇరువదిమూఁడవ ప్రకరణము.

అహల్యమృతినొందినవార్త శిబిరానందకరముగవిని శాయాజీహోల్కారు తనకింకసింహాసనము దప్పక యీయఁబడునని యాసజనింపఁదన దురవస్థను మఱచి, "యామెను నేను దహనము సేయవలె

ను. సన్నిహితజ్ఞాతియుండగ మఱియొకఁడు వల్లకాదు. నన్నువదలం డీ"యని భటులను వేగిరపెట్టెను. కాని వారు జాగరూకులై వానిని గాని వామనభట్టునుగాని విడువరైరి. శాంతమునకునిదానమునకునాలో చనమునకు బ్రసిద్ధికెక్కిన తుకాజీహోల్కారు గుడారమునఁ బ్రవే శించి యేడ్చుచున్న శివనానాను గనుఁగొని వారించి యాస్థలమును బరికించి తనగంభీరస్వరముతో నిట్లనియె.-"రాణిగారు సురక్షితులైయు న్నారు గడబిడనద్దు. భయములేదు. ఈ యమున చచ్చిపడియున్నది. ఆమెప్రక్కను రాజపుత్రుఁ డొక్కఁడుకూడఁ బడిచచ్చినాఁడు. ప్రా యశఃవీఁడు భేతాళసింగయియుండు నూరకొనుండి" యని పలుకఁ బరిజలు నిశ్శబ్దముగ నుండిరి. శివనానా యామాటల నాలకించి యాశ్చర్యముతో నా రెండుశవములను నిదానించి చూచి కలవలపా టుచే లేచి జడిసిన బాలహరిణమునలె నోటమాటలేకయున్న కూఁతు వీఁపుపైఁ జేయి వైచికొని కూరుచున్న యహల్యనుగాంచి, అమ్మా మీరు బాగున్నారా యని పాదములపైఁబడి రోదనముచేసెను. రాణి వానిపైఁ దనచల్లనియభయహస్తమువేసి, యీపాపిణదాన మేనఁడుచే సెనో కాని నేనీగడియవఱకు బాగున్నాను. తనకుమారుని నీవుచెఱ లోఁ బెట్టితి వను నొక వంకబెట్టుకొని యీయమున దురాత్మురాలు శత్రువులచేఁ జంపఁబడినది కాఁబోలు. నేనది యెఱుఁగక దాని మాటను నమ్మి లోన నుంచినందులకు నాపని బట్టినది. వీఁడేనా భేతాళసింహ. వీనినిగూర్చి పలునూఱు విన్నదానను. వాని చావు నకే వాఁడిందువచ్చె నని పలికి తానును ముక్తయు నందఱు కగు పడుటకు గుడారము ముందఱకు వచ్చి నిలిచి వెలుతురు వచ్చుటకు నెగళ్ళువేయించిరి. అప్పుడు రాణి సజీవురాలయి యున్నదని తెలి యుటచే శామ్యాజకి నిలువునఁ బ్రాణములు పోయెను. అప్పుడు తుకాజీహోల్కారు రాణితో, "అమ్మా! యీ మహోపకారము

జేసినవాఁడు మనజమానుఖానయి యుండవలయును. ఏడీ యాతఁ
డెక్కడనున్నాఁడు రాఁడేమి? యని నలుదెసలంజూచి యాతనింగా
నక యతఁ డొకవేళ శత్రువులచేఁ జిక్కెనేమోయని భయపడసా
గెను. అంతలో వారియెదుటఁ జుట్టుజరీపట్టెలుగల యెఱ్ఱతలపాగ
జుట్టుకొని పచ్చపట్టుషరాయి సర్వపట్టు నిలువుటంగీ తొడిగికొని తన
యాకారము నెగళ్ళవెలుతురులో నొక వింతకాంతినొంది ముద్దులు
మూటఁగట్టు నొక క్షాత్త్రవిగ్రహము నిలిచెను. అంత నాశ్చర్యనిమ
గ్నమానసులై వాని మొగమును జూచి "ఏమిది! శ్యామసుందరద
త్తెట్లువచ్చినాఁడేమి? నీ వింతకాలము నెచట నున్నావోయి" యని
యడిగిరి. అహల్య వానిని దప్పక చూచి నీవిక్కడనే యున్నావా
యని వానిని బలుకరింప "అమ్మా! నిరపరాధి యగు శ్యామసుం
దరుఁడే జమానుఖాను సుఁడీ" యని యేలికకు నమస్కరించెను. ఆనంద
బాష్పములతో వానినెత్తి రాణి "నాయనా! నీమూలమున శాయాజీ
మాచేతఁ బడినాఁడు. నీమూలముననే నేనును గూఁతురును భేతాళ
సింగుపాలఁ బడక బ్రతికితిమి. నిరపరాధివగు నిన్ను నిర్హేతుక
ముగ నురిదీయింప యత్నించి తుదకు రాజ్యమునుండి తఱిమితిని. నా
యపరాధము నీవు సైరింపఁదగుఁ జుమీ నాయనా" యని యాతని
మందమందమృదూక్తులతో లాలించెను. శ్యామసుందరుఁడాపలుకుల
కలరి "అమ్మా! నే నెప్పుడును రాజభక్తి యందుఁ దీసిపోవనివాఁడనే.
నే నాదినమున నురిదీయఁ బడుటకు సిద్ధముగ నుండియు జస్వంతరావు
గారి వసంతగృహమున వారందఱుఁ జేరుదురని మీకుత్తరమునంపితి.
అందువల్లనే కదా మీరు వారలం బట్టుకొనఁ గలిగినారు" అనెను.
ఆమాటలు విని యచ్చట నున్నవా రందఱు నాశ్చర్యము నొంది
దత్తుయొక్క రాజభక్తిని వేనోళ్ళఁ బొగడసాగిరి. ఇంతలో నీకోలా
హలము నాలకించి రాధాకాంతరావు విస్మయసంభ్రమములతో నేలిక

యెదుటకు నరుగుదెంచి చేతులు జోడించి "అమ్మా! యిదె రాధాకాంతుఁడు. కనువిప్పి చూచి రక్షింపుమీ" యన దేవి వాని మొగము జూచి నీరఘునాథరావును విడిచినా వేమని యడిగెను. తనపై రాజద్రోహము ను హేయమైన నేరము స్థాపింపఁబడినందునఁ గొలఁకులకుండి కన్నీరు గారఁ దన వృద్ధశరీరము వడఁక నతఁ డిట్లనియెను. తల్లీ! గోమోజీరావుపందు మీకు మిక్కిలి నమ్మకము కలదు గాని యాతఁడు ద్రోహి. అతఁడు తమ పరిశీకక్షులోఁ జేరి కృతజ్ఞుఁడ నగు నన్ను మీసన్నిధినుండి సాగనంపఁ దలంచి రఘునాథరావు వచ్చుచున్నాఁడని మీతోఁ జెప్పి నన్ను దూరదేశముక కంపెను. నేనెంత కాలము కనిపెట్టుకొని యున్నను రఘోబాకాని యాతనిబలము గాని నామీఁదికి రాదయ్యెను. తుదకాతఁడు దండెత్తి రానిశ్చయించుకొన లేదని నాకుఁ దెలిసినది" రాణిచెవుల కీమాటలు వినిపించినతోడనే విశేషాశ్చర్యమొంది రాధాకాంతునితో "సరే! నీవు దత్తు నన్యాయముగ వదలిపెట్టుమని గోమోజీరావునకు లేఖవ్రాసినావు. తరువాతరఘునాథరాయనివద్దనుండి నీకువచ్చిన జాబుకూడ మాకుదొరకినది. అందు కేమి యుత్తరము జెప్పెదవు"అని పరిశ్న వేసెను. ఆపరిశ్నవినియుత్తర మీయలేక యొకకొంతసేపు తత్తరపడి యెట్టకేలకు నాతఁడు, "నేను గోమోజీరావునకు జాబులు వ్రాసినానా? రఘునాథరావువద్దనుండి నాకు గమ్మవచ్చినదా? అమ్మా! మీ రెంతవఱకు మోసపోయినారు! నాపై నసూయ గలిగింపవలెనని గోమోజీరావు స్వయముగ వ్రాసియో మఱియొకరిచేత వ్రాయించియో యీజాబులు మీకుఁ జూపినాఁడు. జాబు జూడనిచ్చినచో వ్రాఁత యెవరిదో చెప్పెదను" అని విన్నవించెను. విన్నవింప రాణి యారహస్యమువిననలెనను నాతురముతోఁ దనకు మున్నిచ్చిన గోమోజీరావు సంబంధము లగు రెండులేఖలు రాధాకాంతునిచేతి కిచ్చెను. ఆయుత్తరములు జదువు

కొని రాధాకాంతరావు తనయేలికతోఁ డిల్లీ యీవ్రాఁత వామన భట్టుది. వానిచేత వ్రాయించి గోమాజీ మిమ్ము మోసపుచ్చినాఁడు. వామనభట్టువల్ల గొన్ని రహస్యములు బయలకు వచ్చునని పలికెను. తమచేతఁ జిక్కియున్న వామనభట్టును రప్పించి రాణి వెంటనే యా యుత్తరములఁజూపి యది యెవరివ్రాఁతయని యడుగ నతఁడు గద్గద స్వరుఁడై యీవ్రాఁత తనదని యొప్పుకొనెను. అంతట శ్యామసుంద రదత్తు భట్టుదొడిగికొన్న యంగరకాజేబులు వెదకి యందుండి మఱి యొకజాబును దీసి రాణికిచ్చెను. వింతతరువాతవింత బయలుదేరుటచే రాణి కోపమునాఁపుకొని నవ్వుచు నాయుత్తరము నీక్రిందివిధముగఁ జదువసాగెను. "గోమాజీరావు భేతాళసింగునకు వ్రాయున దేమన మీకు నింబపురికోట స్వాధీన మగునట్లు నేను సకలసహాయము లను జేసియుండ నాకీయవలసిన సొమ్మునిచ్చుట మీకెంత కష్టముగ నున్నది. మీరు వచ్చునప్పటికి మహాధీరుఁడైన రాధాకాంతుని మంచియుపాయముచే, దూరదేశమున కంపితిని. అవిశ్వాసమైన మీకు లేదు. ఈయుత్తరమందిన తత్క్షణము నాసొమ్ము నాకంపుము" అని రాణి చదివిన యాలేఖనువిని తుకాజీ శివనానా మొదలగువారు దత్తు, రాధాకాంతుఁడు నోరెత్తలేక కొత్వాలుచేసినద్రోహమునకు సిగ్గు పడి మిన్నకుండిరి. రాణి వారింజూచి నేనింతకాలము క్రూరభుజం గములమధ్యఁ గాపురము జేసితిని. ఇంతింత దుర్మార్గులుండ దేశము న కెట్లు సేమము గల్గును. రాజపుత్రులు నింబపురిపై వానిమాటలు నమ్మి వచ్చినారు. ఈభేతాళసింగు నాప్రాణములు దీయఁ దలఁచు టలోఁగూడ గోమాజీయొక్క యాలోచన యుండవచ్చును సుమీ యనెను. అనవుడు వామనభట్టు మెల్లగా, అమ్మా! గోమాజీరావు గారు సకారామను పేరుపెట్టి భేతాళసింగును వెంటఁబెట్టుకొని గుట్టు లన్నియుఁ జెప్పినారు. నేను గడుబీదవాఁడనై తినుట కన్నములేక

యీతఁడు చెప్పినపనిచేసి పొట్టబోసికొనుచుంటిని గాని నే నేలినవారి మీఁదఁ గత్తిఁబూనుటకు వీరిలోఁ జేరలేదు. తమ పాదరక్షలు మోయుటకైనఁ దగని బీదబ్రాహ్మణుఁడను. నేను దమపైఁ గత్తిగట్టుట కెంతవాఁడను. నన్ను క్షమింపుము తల్లీ యని వేఁడుకొనెను. ఇది యగునప్పటికి జాముకోడి కూసెను. రాణి నిద్రాభారముచే నలసి యందఱకును సెలవిచ్చి ముక్తతోఁగూడఁ దాను నిద్రింప నరిగెను. చిరకాలమున కైన పరస్పరసమాగమమునకు రాధాకాంతుఁడును శ్యామసుందరదత్తును నానందభరితాంతరంగులై నిద్రపోవక తమ కష్టములు జెప్పుకొని యామిగిలిన రాత్రికాలముం గడపిరి. ఆరాత్రి భైరవసింగు తప్పించుకొని పారిపోయి కోటజేరి భేతాళసింగుయొక్క దుర్మరణవార్త రాణావారికి విన్నవించెను. రాణావారావార్త విని భేతాళసింగుతోఁ దమమోసము దుదముట్టిన దని యెఱింగి ప్రాణములతో నింబపురము విడిచి యుదయపురము బ్రవేశించుట యుక్తమని యెంచి మఱునాఁడు రాత్రి భేరీఢక్కాదిధ్వనులు గట్టిపెట్టించి ఱెక్కములు చుట్టించి చడిచప్పుడు లేకుండ హతశేషమైన సేనలతో గోటవదలి పారిపోయెను. అర్ధరాత్రిశూరశిఖామణులగురాజపుత్రులు చేసిన తెగువ నుదయమున నహల్య విని సంతసించి రణదుందుభి నాదములు తనవిజయవార్తలఁ జాట నున్నతధ్వజములు దనయౌన్నత్యముం దెలుప రత్నాకరముచందమున మహాఘోషసమేత మగు సేనలతో నుభయపార్శ్వముల ముఖ్యసేనాధిపతులు గొల్చి రా, నహల్య నింబపురికోటఁ బ్రవేశించెను. అటమహాపురముననానందబాయి యొకనాఁ డుదయమున నింటఁ బ్రాచిపని జేసికొనుచుండఁగ మును పొకసారివలె గుమ్మములో నొకపల్లకి దిగెను. ఆసమయమునఁ బల్లకి నెక్కివచ్చువా రెవ్వరని సంశయముకలిగి యానంద పరుగెత్తుకొనివచ్చి చూచునప్పటికి మెల్లగఁ బల్లకి దిగి యొకవిలాసవతి యా

నందకెదురుగ వచ్చి యీమెను గౌఁగిలించుకొనెను. ఆనందయామె రాక కద్భుతమొంది "కమలా! నీవు బాగున్నావా? నిన్నుఁజూచిచాల కాలమయినది. నీవు మృతినొందితి వని లోకులు చెప్పుకొన్నారు. మాదత్తును రాణి రాష్ట్రమునుండి వెళ్ళఁగొట్టినది. వాఁ డేమైనాఁడో నే నెఱుఁగనమ్మా" యని కంటఁ దడిపెట్టుకొనెను. శ్యామసుందర దత్తునకు భయము లేదని కమల యామె నూరార్చి మాతమ్ముఁడు మార్గాయాసముచే డస్సినాఁడు. వానికిఁ గొంచె మన్నముపెట్టఁ గలవా యనుచు నడుగ నానంద యాసంజమున వాని కన్నము పెట్టె ను. బాజీరావు భోజనము సేయుచుండఁగఁ గమలయు నానందయు నిట్లు మాటాడిరి.

ఆనంద—నీ తమ్ముఁడు నిన్నెచటఁ గలిసికొన్నాఁడు? నీ వెం దుండి వచ్చినావు?

కమల—నా నిమిత్తము మాయమ్మ మాతమ్ముని నిటకుఁ బంప వాఁ డదృష్టహీనుఁడై భిల్లులచేతఁ బడి రెండుసారులు చావు దప్పించుకొని యిట్టటునుండఁగ నేను రాణిదగ్గఱ సీత యనువేషముతో దాసిగనుండి దైవయోగమున భిల్లులచేతఁ బడితిని.

ఆనంద—అయ్యో! ఆదురాత్ములచేతినుండి యెట్లు తప్పించు కొన్నావు?

కమల—అక్కడ శాయాజీహోల్కారను సనామధేయుఁ డొకఁడు నన్ను బెండ్లియాడవలయు నని యత్నింప మేము వానిని మోసముచేసి యిటకు వచ్చినాము. బాజీరావు నాతమ్ముఁడు గాఁడను కొని యాదురాత్ముఁడు తనకొఱకు నన్ను గూర్చి వీనిద్వారా ప్రియ త్నించి నన్నుఁ దనకు సమకూర్చినపక్షమున నాతమ్ముని బెఱవిడి పించునట్లు వాగ్దానము చేసెను. నేను మగవేషము వేసికొని రాత్రి శాయాజీని దర్శించునట్లు నిరయింపఁబడినందున నేను మగవానిలాగు

నొడిగికొని యుంటిని. అప్పుడు మూర్ఖుఁడగు శాయాజీ ముందుగ నా తమ్ముని జెఱవిడిపింపఁ దలంచి పల్లకిఁ దెప్పింప నే నాపల్లకిం గూరు చుంటిని. మగవేషముతో నుండునాకు నాతమ్మునకును భేద మేర్పఱు చుట కష్టమైనందున నాతమ్ముఁడే పోవుచున్నాఁ డనుకొని యామం దుఁడు నన్ను విడిచిపుచ్చెను. తరువాత నాతమ్ముఁడు వానియొద్ద కరిగి వాని నొక్కపోటు బొడిచి యాస్థలము బాసి ముందు పయ నముచేయు నన్నుఁ గలిసికొనెను. విఁటివా పూయస్థ నాఁటి నీ యుపాయముపకారముగ నేఁటివఱకు నేను వర్తించుటచే నాకు మాన హాని వాటిల్లలేదు.

ఇట్లు వారు పరస్పరపేరిపుచేఁ గష్టసుఖములఁ జెప్పుకొనుచు నాదినమును గడపిరి. కమల యచ్చటఁ గొన్నిదినము లుండెను.

ఇరువదినాల్గవ ప్రకరణము.

వామనభట్టు రాణిశిబిరమునఁ జిక్కెనాఁ డనువార్త వినిన తోడనే గోమోజీరావు తనగుట్టిఁక దాఁగనేరదని తెలిసి దారపుత్రా దుల విడిచి యుద్యోగము మానుకొని నాఁ డర్ధరాత్రియందు నిందూ రునగరము బాసి పలాయనుఁ డయ్యెను. ఎక్కడి కరిగినాఁడో వాని సేవకులుగాని దారపుత్రాదులుగాని యెఱుఁగరు. గోమోజీ యధిక మయిన యాశయు స్వల్పమైన ధైర్యమును గల పిఱికి మహారాష్ట్రుఁ డగుట నతఁడు తన చర్యల భరింపనేరక దేశముల పాలయ్యెను. జస్వంతరావు భిల్లుల సందఱ నాశనముజేసి కృతకృత్యుఁ డయ్యు గండాభిల్లుదొరకమి నిండారు సంతోష మొందక కొండలు, గుహలు, నడవులు, వాగులు సంచరింప సాగెను. దేశమును గొల్లగొన్న భిల్లు

లును శాయాజీతోఁ జేరిన భిల్లులును దాబాపుగ హతులగుటచే నితర భిల్లులు భయకంపితులై దోఁపిడను తలంపు విడిచి వ్యవసాయములు జేసికొనుటయు బిచ్చమెత్తుకొనుటయు నారంభించిరి. కొందఱు పొంగతనములు మొదలగువానిని మాని మాఱువేషములతో జనులయొద్ద సేవకులుగాఁ బ్రవేశించి పొట్టబోసికొనసాగిరి. అందుచే గంజాభిల్లు చిక్కుట యసాధ్యమని జస్వంతరావు నిరాశనొంది తుద కల్లైరాణికి లేఖవ్రాసియు వాని నప్పగించినంగాని ముక్తాబాయి నిచ్చుట లే దని రాణి వాని కుత్తర మంపెను. అదినఱకు పడినశ్రమ యంతయు వ్యర్థమైపదని గంగాధరుఁడు మరలఁ బ్రయత్నము సేయుచు గోసాయీలను బయిరాగులను రప్పించి యడవులయందుఁ దిరుగునెడ వారికి గంజాభిల్లుఁ డెందైన గానంబడునేమోయని యరయుచు నానాశ్రమ లొందుచుండెను. అతఁ డొకనాఁడు మహానగరమునకరుగ నచ్చటి జనులెల్ల నొకమహాత్ముఁడు గ్రామమునకు వచ్చినాఁడనియు నాతఁడు గంజాసంగతి నెఱిఁగింపవచ్చు ననియుఁ దెలిపిరి. "ఇటి మహాత్ముల నెందఱినో నే నిదినఱకుఁ జూచినాఁడను. ఎవరును నాకు వానిజాడఁ దెల్పరైరి." అని తిరస్కారభావముగఁ బల్కి తన బసకుం జనియెను. అయినను మనసు తాళక మధ్యాహ్న మొకసారి యామహాత్ముఁడు జయదేవుని మఠమున కరిగి యాతని దర్శించెను. గాని యాతఁడు మౌనవ్రతధారణ మొనర్చిన బయిరాగి యగుటచే నాతని నీతఁడు పలుకరింపకయే యింటికి వచ్చెను. రాత్రి జపము ముగిసిన తరువాత నాబయిరాగి వచ్చియురాని హిందీకీర్తనలు పాడుచు శ్రీకృష్ణునియమునావిహారములు రాధాసరసమును స్తవమొనర్చి యానందించుచుండ నచ్చటికి మఱియొక బయిరాగి వచ్చి తన సంచి నందు దింపుకొని మొదటివాని నడిగి గంజాయి కొంచెము గ్రహించి పీల్చి మహారాష్ట్రభాషలో వల్లభాచార్య స్తవాము లనుపాటలుపాడసాగెను. ఇట్లిరువురు

విసుగు వచ్చునఱకు భగవద్ధ్యానము చేసి తమతమ కంబళములపైఁ బాము పవ్వళించిన వెనుక రెండవ బయిరాగి మొదటివానిని బలుక రింప మొదలుపెట్టె నాతఁడు మానభంగ మగునని కొంబోలు పలుక నిష్టపడక పదిప్రశ్నల కొక్కయుత్తరముఁ జెప్పుచునిద్రింపఁ జొచ్చెను. రెండవవాఁడు విధివిరామము లేక ప్రశ్నలడుగఁజొచ్చుటచే నాతఁడు విసిగి లేచి కూర్చుండి నీ వెన్నిప్రశ్న లడుగఁదలఁచితివో యన్ని యడుగు మని కోపముతోఁ బలికెను. అప్పుడు వారికిట్లు సంభాషణ జరిగెను:

రెండ.—మీరు నామీఁదఁ గోపపడవద్దు. గోసాయీలము. మనలో మాటమాట చేదోడు వాదోడుగ నుండకుండిన నన్ను నెవ్వ రందురు. నేను కొంత తగ నీయాశ్రమమును స్వీకరించితిని. మీరు మహాత్ములు. నా కుపదేశ మీదైనఁ జేయుఁడు.

మొద.—నాకు మంత్రములు రావు. రామా రామా యను మాట తప్ప నా కేమియురాదు.

రెండ.—మీ రేయేతీర్థములు తిరిగినారు. మి మ్మెక్కడనో చూచినట్టున్నది.

మొద.—నేను ప్రయాగ, కాశీ, గయ వెళ్ళినాను. నన్ను నీ వందుఁ జూచితివా?

రెండ.—అయ్యా! యీదినములలో బైరాగులకు సన్యాసులకు దేశసంచారము గష్టముగ నున్నది.

మొద.—అవును. ఈదేశమున మిక్కిలి కష్టము. జస్వంత రావు బయలుదేరి ప్రతిసన్యాసిని బిలిచి గంజాభిల్లును నీ వెఱుఁగు దువా యని యడుగుచుండును. అందుచే ననేకులు తమకుఁ దెలియక పోయినను వానినుండి తప్పించుకొనుటకు నేదియో యబద్ధము చెప్పు చుందురు.

రెండ—పన్నావిషయమై యాతఁ డడిగినాఁడు. నేనేమియుఁ జెప్పలేదు కాని మీరు చాలదేశములు తిరిగినారు. మీ రెక్కడ నైన గండాభిల్లును జూచియుంటిరా? పాపము వానిజాడ కొంచెము నాకుఁ దెలుపఁగలరా?

మొ—నాకు గండాభిల్లు కనఁబడలేదు. అతని విషయమై వేరే ప్రయత్నించుటకంటె మహానగర సమీపమున నున్న ఋషిని బట్టుకొన్న సన్నియుం దెలియును. ఆ ఋషియు గండాభిల్లుఁడును నొక్కటి. భిల్లుల కాలోచన మతఁడే చెప్పి వారి నింత దూరము దెచ్చినాఁడట.

రెండ—అవును. ఆ ఋషియే వారిపక్షము గాకున్నపక్షమున నిష్కారణముగ మొదట పట్టుబడిన గండాభిల్లు వాని కుటీరమునుండి యెట్లు పారిపోవును? ఆ ఋషిని బట్టుకొని యరిదీయింపఁ బ్రయత్నింతము. కాని గండా యెట్లుపాఱిపోయెనో చెప్పఁగలరా?

మొ—అయ్యా! నా కెందుకు. గోడలకుఁ జెవు లుండును. ఈ సంగతులు పైకిఁ బొక్కిన నేదియు నెఱుఁగని మనలనుబట్టి యహల్యాబాయియు జస్వంతరావుగారును బాధపెట్టుదురు. మన మా సంగతులు చెప్పుకొనవద్దు. రాజుతోపని పాముతో చెలగాటము.

రెండ—ఆ మాట నిజమేకాని యీ సంగతులు నే నెవరికిఁ జెప్పను. ఊరూరఁ దిరుగు సన్న్యాసులము. మన కిట్టి వెందుకు? విన వలెనను కోరికచే నడిగితిని. మీ కిష్టమైనచో జస్వంతరావును నే నెఱుఁగుదును గనుక వానితోఁజెప్పి ఋషిని శిక్షించునట్లు జేసెదను. ఇష్టము లేనిచో నదియు మానెదను.

మొ—దుర్మార్గుఁడైన యా ఋషిని శిక్షించుట నా కిష్టమే. మన రాణీవిషయమై మనము పనిచేసి దొంగల నప్పగింపకపోయిన యెడల మనబ్రతు కెందుకు. ఆమె సదావృత్తులిచ్చి మనల నరక్షిం

చుట యెందుకు? ఆఋషిసంగతి ప్రయాగలో నొకనాఁడు తులసీదాసు మఠములో నొకగోసాయి చెప్పఁగా విన్నాను. అది చెప్పెదను విను. వాఁడు ఋషికాఁడు. మూఁడవపానిపట్టు యుద్ధమున వీఁడు మహారాష్ట్రులలోనుండి సగము యుద్ధ మైనతరువాత తురకలపక్షమునకుఁ దిరిగిపోయినాఁడు. తరువాత తురకలు గెల్చియు వీని నిరాకరించుటచే మఱల పీష్వారాజ్యమునకు నరిగినచోఁ దనను చంపుదు రని యీ హోల్కారురాజ్యమున నున్నాఁడు. వీనిపేరు మురారిపంతు. మిక్కిలి వృద్ధుఁడనని చెప్పుకొనును గాని యంతవయస్సు లేదు. తా నెఱుఁగుదు నన్న విషయములు నెఱుఁగఁడు. వయస్సునుబట్టి వీనియందు గౌరవము గల్గి మాటలనుబట్టి భక్తిగలిగి ప్రజ లీతఁడు గతానాగత వర్తమానవేదియని యనుకొని వానితో సర్వకార్యములలో నాలోచనము సల్పుచు మోసపోవుచువచ్చిరి. రాధాకాంతరావు మొదలగు బుద్ధిమంతులుకూడ వీనిచే మోసపోయిరి. వాఁడు భిల్లులకు సాయమై దేశములు దోఁచించినాఁడు. కొడుకులు లేరని దిక్కులేని వాఁడనని వాఁడు చెప్పుకొనునే కాని కొంకణదేశములో వీని కందఱు నున్నారు. భిల్లులతో స్నేహము జేసి వారిచే నూళ్ళు దోఁచించి యా సొమ్ము బిడ్డల కంపును.

రెండ.—ఆహా హా! ఎట్టిచిత్రము నేఁడు విన్నామండీ. మీరు రాణికి నాప్తులుగదా! కాని గండాభిల్లెట్లు పారిపోయినాఁడో తెలియఁ జెప్పినారు కారు.

మొద.—ఆహా! అరే మఱచిపోయినాను. నాఁడు ఋషికుటీరము జేరి దత్తు దొంగనక్కడ విడిచి యెక్కడికో యరుగ ఋషి యొకగొల్లనిచే దాపుననున్న భిల్లునకు వర్తమాన మంపి మువ్వురను రప్పించి గండాభిల్లును దోడుకొని పొమ్మనెను. వారు కావలిగాచు బంట్రౌతును జంపి గండాను వదలించుకొని పోవుచుండ ఋషి తన

మీఁద దత్తున కనుమానము లేకుండఁ దన్నుఁగూడఁ గాలుసేతులు కట్టుమని కోరి తన యిష్టప్రకారమే బంధింపఁబడెను. అంతటియుక్తి చేయఁబట్టి వానిదొంగతనము రాణియు దత్తును బట్టుకొనలేరైరి.

ఈపలుకులు విని రెండవయోగి యెందుచేతనో మితములేని యానంద మొందుచు "మీరు సాక్షాత్తు విశ్వేశ్వరులు, రాణి మీ యెడల మిగులఁ గృతజ్ఞతగ నుండును సుఁడీ" యని పలుక నాతఁడు "మీరు ఋషిని బట్టుకొనవచ్చును. కాని యీ సంబధమున నాపేరు చెప్పఁబోకుఁడీ. నానిష్టలు తపములు చెఱుపుకొని నేను సాక్ష్యము నకుఁ దిరుగనేర" నని పలికి యప్పటికి రాత్రి యతిక్రమించుటచేగుఱ్ఱు పట్టి గాఢముగా నిద్రిపోయెను. రెండవయోగి నిద్రరానందున రామ స్మరణ జేసికొనుచు మేలుకొనియుండి మొదటివాఁడు నిద్రించిన వెనుక వానిదగ్గఱ నరిగి మొగముపై మొగముపెట్టి చక్కఁగ వానిఁ బరీక్షించి తలచూచి యనంతరము దూరమున నున్న వానిసంచి దగ్గఱగఁ దీసి యది తనచంకఁ దగిలించుకొని చప్పుడు గాకుండ మెల్ల మెల్లగఁ దలుపులుఁ దీసికొని మఠము దాఁటి చనెను. తరువాతనాతఁ డాసంచిలోనున్న వస్తువుల నెల్ల వెలికిఁదీసి యందొక ముద్రటుంగర మును మిగుల విలువగల రతన మమర్పఁబడినదానిని గని సంతసించి "యుంగరమా! నీవువిడిగానుండి నాహృదయము దహించుచున్నావా! ఆమె యెందరిగినది" యని కన్నుల నద్దుకొని ముద్దుపెట్టుకొను దానిని మూటగట్టుకొని తన యిచ్చవచ్చిన త్రోవ నరిగెను. ఇంతలో మొదటి బైరాగి మఱికొంత గాఢముగనిద్రించి "ఓజస్వంతరావు! రాకురాకు" మని పలువరించి మరల నిద్రించెను. అనంతరమున సరిగ నొకజా మగువఱకు నిరువదుగురు దృఢదేహు లగుభటులతో జస్వంతరావు జయదేవమఠము దగ్గఱకు వచ్చి నిద్రించుచున్న యా బైరాగిని లేపి "స్వామీ! మిమ్ముఁ దోడుకొని రమ్మని రాణి సెలవయినది. మీరు

భిల్లులసంగతియు ముఖ్యముగ గండాభిల్లు సంగతియు నెఱుఁగుదు రని వారికిఁ దెలిసినది. అందుచేత నీలాలకిలో నెక్కి మీరు రాణీగారి దగ్గఱకుదయచేసి ఋషివిషయమై భిల్లులవిషయమై సాక్ష్యమియ్యవల యును. రండి" యని పలికెను. బైరాగి యామాటల కాశ్చర్యము నొంది యాశ్చర్యము వదలి తన్ను భయము దృఢముగా నావేశించు టచే నివ్వెరపడి తడబాటుతో "నేనెఱుఁగను. నేను సాక్ష్యము నీయఁ జాల. నాజపము విఘ్న మొందును. నన్ను విడువు" మని వేఁడు కొనెను. కాని జస్వంతరావు తాను బట్టినపట్టు వదలక "మీ మూల మున రాజ్యమునకు మహోపకారము జరగును. దయచేయుఁడి" యని వానిని లాలకిలో నెక్కించి తిన్నగా నిందూరునగరమునకుఁ గొనిపోయెను.

ఇరువదిమైదవ ప్రకరణము.

అట్లు నింబపురపుకోట నాక్రమించుకొని రాణీ గంగాభిల్లుదొర కలేదనుచింతదక్క తక్కిన సమస్తశత్రుసంహారమును దనచేనైనదని శ్రీకాళికావిశ్వేశ్వరునకు నమస్కరించి పూర్వమౌరంగజేబుచే నాశన ముచేయఁబడిన యాదేవుని యాలయమును దాను గట్టింతునని ద్రొమొ క్కుకొని శాయాజీతోడను వామనభట్టుతోడను ముక్తతోడను బయ లుదేఱి మహాసంతోషముతో నింబపురముబాసి తుకాజీ, శివనానా, రాధాకాంతరావు, శ్యామసుందరదత్తు మొదలగు సేనానాయకులు పరివేష్టించి యుభయపార్శ్వములఁ గొలువ నిందూరుపురికి వచ్చెను. రాణిచేసిన యాదరణముచే శాయాజీ ధైర్యముం బూని తన కామె కొన్నిజాగీరులనైన నిచ్చునను పేరాసగల్గి నమునననుమ నేమిచేయు

నో యని సందేహముతోఁ దాను చేసిన పొరబాటునకు వగచుచు రాణికడ కేతెంచెను. రాణి వచ్చునప్పటికి జస్వంతరావు యోగినీక మందిరమునుండి తానెన్నఁడును వానిని బాయక సకలోపచారములు స్వయముగఁ జేయుచు నతిగౌరవమున నాదరించి నగరమంతటఁ బచ్చనిపందిళ్ళువేయించి తోరణములుగట్టించి యనంటిబోదెలునాటించి కలయంపులుజల్లించి ముగ్గులుపెట్టించి శృంగారించి తననేసతోనామెనెదుర్కొని యామెచే గౌరవింపఁబడి యామెను నగరప్రవేశము చేయించి యామె సెలవుప్రకారముగ వామనభట్టును శాయాజీమహారాజును గా రాగృహప్రవేశము జేయించెను. అప్పటికి తనకాశలు చచ్చినవనుకొని శాయాజీ తానునుజచ్చినయటు లేయెంచుకొని చెఱసాలలోఁ గంటికి నేలకు నేకధారగా నాఁడుదానికంటెఁ బసివానికంటెను న్యాయముగ రోదనము సేయఁదొడఁగెను. సీత యెందును దన కగపడదయ్యెనని ముక్తాబెంగగొని నిండుపురికరిగినదాది చిక్కి మఱల నలఁతగ నున్నందున రాణి సీతవిషయమై మరలఁ బ్రయత్నముసేయ నిశ్చయించి తనసరదారులతోనామెను వెదకుమనెను. ఆరాత్రికి మురళీధరదాసును నానందబాయియుఁ దనవెంటరా సోదరసమేతయయి సీత రాధాకాంతుని యింటికివచ్చి చేరెను. రాధాకాంతరా వామెనాదరించి రోహిణీబాయికింజూపనామెయు సగౌరవముగ లోనికిఁదోడ్కొనిపోయి యామెకు నానందకు భోజనమిడెను. మధ్యాహ్నమామెయు రోహిణీయు నానందయు రాణిదర్శనమునకరుగ రాణియు ముక్తయు సీత రాకవిని దిగ్గున లేచియెదురుగవచ్చిరి. అందుముక్త వీథిగుమ్మమువఱకువచ్చి సీతం గని కౌఁగిలించుకొని "యేమే నీవింతకాలము నన్ను వదలియెట్లుంటివే? అయ్యో నాకు నిజముగ నోటికన్నము బోలేదే సీతా. ఈవేళ నేనెంతయదృష్టవంతురాలనో సుమీ! రావే మాయమ్మ నీకై వేగిరపడుచున్నది" యని వారలనందఱ నంతిపురికిఁ దోడ్కొనిపోవ రాణి వారిమువ్వురసగౌరవ

ముగఁ గూర్చుండఁబెట్టిసీతంగని "యింతకాలమునీవెట్లుంటివి. భిల్లులు పాపము నిన్ను బ్రతుకనిచ్చిరా" యని యడిగి యామె భిల్లుల వలన జరిగిన బాధనెల్లఁ గనుఁజమత్కారముగఁ దెలుప వినియెను. తరువాత నాస్త్రీమండలమునకు నిట్టిసంభాషణ జరిగెను.

అహల.—చేయఁదలంచినకార్యము లన్నియునైనవి. జస్వంతరావు లోఁబడినాఁడు. రాజపుత్రులు పరాజితులైరి. దౌలతరావు వారిచే నిహతుఁడయ్యె. దుర్మార్గుఁడగు గోమోజీ పలాయనుఁడయ్యె. భిల్లులునిర్మూలింపఁబడిరి. సీతదొరికినది. శాయాజీకూడఁజేతఁజిక్కెను.

యుక్త.—ఇన్నిటిలో సీతదొరుకుట ముఖ్యముగాదాఅమ్మా.

అహ.—కాని గండాభిల్లు చిక్కలేదు. ఎప్పటికైన దొరకక పోఁడు. అన్నిఁటికంటె నాకొక్కవబాధ యొక్కటియున్నది. నేను గమలను రక్షింపలేనైతి నను విచారము హృదయశల్యమైయున్నది.

రోహి.—అమా! ఆవిచారము తమ కెందుకు? ఈసీతయే కమల. దౌలతరావుచే నీమె బాధింపఁబడు నని మావారు సీత యను పేరు పెట్టి దాసిగ మీకప్పగించిరి.

అహ.—ఆమె చావలేమ్మ? ఈమెయే యామెయా? ఇది మాయగా నున్నదే. శవమునుగూడ దహనముచేసినారని చెప్పినారే.

రోహి.—అమ్మా! ఆదినమునసే మఱియొకస్త్రీ మఱఁదలితో వివాదమాడి నల్లమందుచెట్లతోఁటలో నూతిలోఁబడి మృతినొందినదఁట! ఆమెతండ్రి మొదలగువా రామెఁబలవన్మరణముచేఁ దమకు మాట వచ్చుననియుఁ దన యల్లునకు మాట వచ్చుననియునో రెత్తక యూరకుండుటచే నాశవము కమలశవమే యని పౌరులుభావించినారు. ఇట్లు మావారు చెప్పినారు.

అహ.—ఆలాగునా? ఇది మఱిదావింతగ నున్నది. పాపము విధవవైన నీమొగము నాఁడు చూచుటకు బదులు నేఁడు చూచి పరా

మన్న చేయనలసివచ్చినది కదా! కమలా! నీవింతకాలము నాయొద్ద నున్నను నే నెఱుఁగనైతిని.

ఆనంద__అమ్మా! నామనవి జేకొనవలెను. ఈమె విధవ కాదు. అవివాహిత యగుకన్యక.

అహ__(కోపముతో) ఈయబద్ధములను గట్టిపెట్టి నిజముఁ బల్కుఁడు.

రోహి__అమ్మా! ఆగ్రహింపక! యావిషయమై యామె నడుగుట మంచిది.

ముక్త__కమలా! సత్వరముగ నీ చమత్కారవచనములతో నద్భుతమగు నీచరిత్రము జెప్పి చాలకాలమునుంచి తుప్పుపట్టిన మాచెవులకు విందుచేయుము.

అహ__కమలా! నీచరిత్ర మామూలాగ్రముగ నెఱిఁగింపు.

కమల__తల్లీ! నాచరిత్రము నాలకించి న్యాయమైనరీతిననాదరింపఁగోరెదను. శ్రీమాధవరావుగారి పాలనమందున్న పునహానగరము మాకాపురము. కులమునననున్నతుఁడై సంపదలలోనిరుపేదయగు నీశ్వరచంద్రునికుమార్తెను. మాతండ్రిగారి మరణానంతరమున మా తల్లి ధనాశకు లొంగి హరిహరపాండ్యాజియను బ్రాహ్మణాధమునిప్రేరణచే నన్ను వృద్ధుఁడగు రాణోజీవల్కారున కీయఁదలంచిననే నెన్నిసారులు వివాహమున కనిష్టత సూచించినను మావారు నామాటలు సరకుగొనకపోవుటచే రెండుమూడుసారులు రాత్రివేళ నేనొంటరిగ భవానీమాత యాలయమున కరిగి నా కావివాహము దప్పింపుమని యామెను వేడుకొంటి. దేవి యప్పటికేమియుఁ బ్రత్యక్షోపకారము నాకుఁ జేయనందున మాతల్లి యాత్మలాభముఁ జూచుకొనికొంతద్రవ్యము వల్కారువద్దనుండి గ్రహించి పెండ్లినిశ్చయించి తానుపునహాలో వివాహము జరుప శక్తికలది కానందున నిందూరునగరమునకునను

దీసికొనిపోయి పెండ్లియాడుమని నన్న వాని కప్పగించెను. అతఁడు నన్ను బెండ్లియాడవలెనని బయలుదేరుటయు మార్గమధ్యమున వృష భముచే మడియుటయు మీ రెఱుఁగుదురు. తల్లిమాట కెదురుచె ప్పఁదలఁచుకొనక యామెయాజ్ఞనెరవేర్ప నాసౌఖ్యములైనమాఁడల చుకొంటిని. గనుక నామెయిష్టప్రకారము నేను వర్తారునుపెండ్లియా డుటకు నిష్టములేక యిష్టపడి వానివెంటవచ్చితిఁగాని వివాహమాడక ముందె యాతఁడు మృతినొందినాఁడు గాన నేను గన్యను.

అహ.—ఏమీ! దైవయోగము. నీమాటలయందునాకపనమ్మ కము గల్గుచున్నది. నిన్నాతఁడు పెండ్లియాడకపోయినపక్షమునసీవట్లు నెవ్వరితోడను నేలచెప్పనైతివి? పోనీ వైధవ్య మేలయనుభవించితివి?

కమల—ఆమాట కుత్తర మానందబాయి చెప్పవలయును.

ఆనంద—అమ్మా! అందుకుత్తరమునేనుజెప్పెదను. ఈమెయు గాయముతగిలినరాణోజీయు మాయింటికి వచ్చిననాఁటిరాత్రితనయవ స్థనంతయు నాకుఁజెప్పి యీమెతనబ్రతుకు తెరువునుగూర్చి నన్నడుగ నే నిట్లు చెప్పితిని. "రాణోజీబ్రతికినచో సరే. నీవాతనిం బెండ్లియా డుట కర్తవ్యమే. అతఁడు పోయినచో నీవు దురాత్ముఁడైన దౌలత రావునింట నుందువు గనుక వివాహముకాని కన్యక నని చెప్పవద్దు. కన్యనన్నచో నీనంటిదాని నతఁడు పెండ్లియాడకవిడువఁడు. ఇదివఱకు రాణోజీ యందఱితోడను దనభార్యనని చెప్పుచున్నాఁడుగనుక జనుల నాయభిప్రాయములోనే యుంచుట మంచిది. లోకులు నిన్ను విధవ యనుకొందురు కాఁబట్టి దౌలతరాయని దౌర్జన్యమును వారువారించి నీపక్షమున నుందురు. కన్నెవని చెప్పినచో నిన్నతనికిఁ గట్టిపెట్టక మానరు. అందుచేతఁ గొంతకాలము దౌలతరాయని యిల్లు విడుచు వఱకు భర్తృహీనవలె నుండు" మని యుపాయముఁ జెప్పితిని. దానిం బట్టి యీామె వర్తించి యుండును.

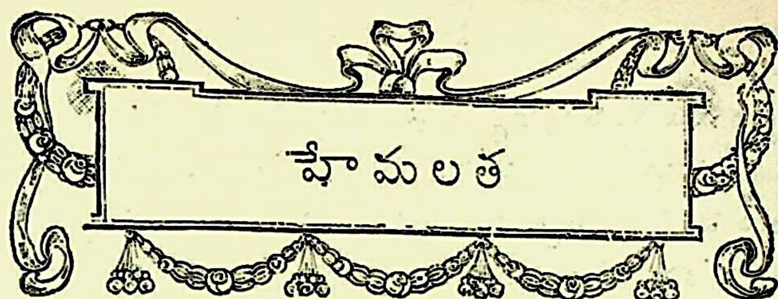
ఆమాటలువిని యహల్యయు ముక్తయుఁ బొందినయాశ్చర్యము వారిమనస్సులెఱుఁగవలయు. తత్కథాశ్రవణముఁ జేసినవారెఱుఁగవలయు. ఎట్టిసారములేని పొడిమాటలనైన రసవంతముగఁ జెప్ప నేర్పుగల కమలాబాయి సారస్యముతోఁ గూడిన స్వచరిత్రము నద్భుతముగ విన్నవింపఁ దగినసాక్ష్యముండుటచే నహల్యనమ్మ యానిరుపమానలావణ్యరాశి విధనకానందుల కమితానంద మొంది "నీకు మా ముక్తకు నింక వివాహములు చేయుట యావశ్యకమే. నీమనోహరు నేనెఱుంగుదును. మిగుల శ్రమఁజెంది యేసుందరాకారునిప్రాణములు నీవు నాతోఁజెప్పి రక్షించితివో యాశ్యామసుందరుఁ డని నేఁ దలంచెద నని యానందనుజూచి "నీతమ్మునకీమెనిచ్చి వివాహము చేయుట నీకిష్టమేనా? రోహిణీబాయీ! నీవు కుమారునివలెఁ బెంచుకొనుచున్న మీదత్తునకీమె యనురూపయగునిల్లాలుకద" యని యడుగ వారిరువురుఁ దమకుసమ్మతమని నొక్కి చెప్పిరి. అంతట నప్పలుకులకు ముసిముసినగవులు నగి కమల ముఖకమలము వికసింపఁ జొరుగున నొకతెర చాటున కరిగి సిగ్గునఁ దలవంచుకొని చిరకాలముక్రిందట నాటఁబడిన మనోరథబీజములంకురించి శరీరమందంతట మొలకలెత్తెనోయన పులకలు వొడమ మనోనేత్రము దెఱచి భువనసుందరుఁడగు శ్రీశ్యామసుందర సుందరముఖారవిందము నానందమున ధ్యానించి చూచుచు నానందమహాంబుధి నోలలాడఁ దొడఁగెను. అంతట వారి కందఱకు సెలవిచ్చి ముక్తబాయికోరికప్రకారము కమలను మందిరముననుండఁ బంచి రాణి జస్వంతరావును బిలువనంప నతఁ డూర లేఁడని చెప్పిరి. మధ్యాహ్నము బైరాగిదగ్గఱ శ్యామసుందరుని నొప్పించి జస్వంతరావు తురంగము నెక్కి తగుపరివారముతో ఋషికుటీరము ప్రాపించెను. రాత్రి జామగునప్పుడు ఋషిని వెంటఁబెట్టుకొని రాకయే తానొక్కఁడువచ్చి రాణీదర్శనము జేసి భిల్లులవిషయమై యెఱిఁగినబైరాగి

వచ్చియుండుటఁ దెలిసి విచారణ సేయుమని యడుగ మఱునాఁడుదయ
మునఁ జేయవచ్చునని వారినంపి రాణినిదిరించెను. భిల్లులబాధ యడఁగి
రాజ్యము సౌఖ్యోదయ మైనయట్లు చీఁకటిబాధ యడఁగి సూర్యోద
యము కాఁగానే రాణి కార్యములం దీర్చి బైరాగిని వెంటఁబెట్టుకొని
రమ్మని జస్వంతరావునకువర్తమానమంపెను. బైరాగినిసగౌరవముగఁ
దీసికొనివచ్చి రాణియెదుట నొకపీఠముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టి జస్వంత
రా విట్లనియె ‘ఓయీ! నీకీరతనపుముద్దుటుంగర మెక్కడిది స్వామీ’
అనఁ దెల్లబోయి బైరాగి ప్రత్యుత్తర మేమియీయవలయునని యో
చించుకొనుచు దిక్కులు చూచుచుండ రాణి యాయుంగరమందుకొని
చూచి “యిది మాముద్రాబాయిది. నాఁడుభిల్లులు దోఁచుకొన్నపుడు
పోయినది. ఈబైరాగియు భిల్లులలోనివాఁడాయేమి” యని యడిగెను.
ఆపలుకులు విని జస్వంతరావు శాయాజీని రప్పించినచో దీనివిషయమై
తేలును; అట్లు చేయుఁడీ” యన శ్రీకుమార మహారాజుగారిని రాణి
చెఱనుండి రావించెను రాజభటులు శాయాజీని నిలువఁబెట్టిన తరు
వాత జస్వంతరావు వానినిజూచి బైరాగిని జూపి “ఈతఁ డెవ్వ” రని
యడిగెను. శాయాజీ రోదనధ్వనితో నీతఁడు గండాభిల్లుగాఁడా” యని
పలికెను. వెంటనే రాణి యాశ్చర్యమొంది యిట్లనియె. “అహల్యాబా
యికిహృదయశల్యమును జస్వంతరావునకుఁజిరకాలప్రయత్నఫలమును
దేశసౌఖ్యమునకుఁగాఱుచిచ్చునగుదురాత్ముఁడాయీబైరాగివేషము
ధరించినవాఁడు. గండాభిల్లుపేరు విన్నచో నిందూరురాజ్యమునన్న
సుందరులకు గుండియ లవిసెనుగద! ఈతని మూలమున నేనును నా
ప్రజలును నొక్కనాఁడైనఁ గడుపారఁ బట్టెడన్నముదినియెఱుఁగము.
కన్నార నిద్రయెఱుఁగము. ఈతఁడు నాభాగ్యవశమునఁ జిక్కినాఁడు.
భిల్లులసందఱఁ గూల్చుట యొకయెత్తు వీనినిగూల్చుట యొకయెత్తు
స్వామీ! నీఋణము నేను దీర్పఁజాల గంగాధరా” యని పలుకుచుండ

భటులు గండాభిల్లునకు సంకెళ్ళు వేసిరి. అంతట జస్వంతరా విట్లనియె. “అమ్మా! నేనేస్వయముగ బైరాగివేషముదాల్చి జయదేవర మఠమునవీనిం గలిసికొని యనుమానపడి ముక్తాబాయియొక్క యుంగరము వీని సంచిలోఁ జూచి వీఁడే గండాయని పట్టుకొంటిని. ఋషినిగూడబట్టుకొనవలెనని నే నాకుటీరము జేరి వానిని బట్టుకొంటినికానివెంటనే వాఁడు విసముదిని యక్కడనే మృతినొందినాఁడు. గండాబిల్లు ఋషికుటీరములోనుండి తలదాఁచుకొనఁ బ్రయత్నింపనాఋషితనకు మాటవచ్చునని యందులకు సమ్మతింపఁడయ్యెనఁట. అందుచేగండాబిల్లు కోపించి బైరాగివేషముదాల్చిన నాతో ఋషిపై నేరములు చెప్పినాఁడు. అందుచే నీతఁడుచిక్కె, నాతఁడు చచ్చె. యిక్కడికీశత్రుశేషముగూడ నిర్మూలమయినదిగదా” ఆపలుకులువినిరాణిబిల్లునకుమరణదండన విధించెను. తరువాతశాయాజీనిగని “నీవుమొదటనూజ్ఞాతియగు శాయాజీవేమో యనుకొంటిని. అతఁడుమృతినొందినాఁడఁట. నీనిజనామము నీయునికి నీ నీచజన్మము నాకుఁ దెలిసినవినీకును మరణదండన విధించినాను పో” యనియానతీయఁదనసుందరకాయము నేలఁగూల వాఁడుమూర్ఛల్లి “అయ్యో! బిచ్చమెత్తుకొనిబ్రతుకకుండ దాలతరావు నాకొంప దీసినాఁడు. ఎనుబది యేండ్లదిమాయమ్మ జీవించియున్నది. చచ్చిచచ్చినేనొక్కఁడను బ్రతికినాను. క్షమింపుతల్లీ” యని ప్రార్థించి యాతఁడేడ్చెను. కాని యీమెవానినిక్షమింపదయ్యె. నెమలియీఁకలఁ దగుల్చుకొని నెమలినని చెప్పుకొనుమాలకాకివలె శాయాజీ యనుపేరు బెట్టుకొని రాణికిసన్నిహితజ్ఞాతినని స్వల్పకాలము మహారాజభోగ మనుభవించి దాలతరావుచేతిలోని కీలుబొమ్మలైయై దేశక్షోభకుఁ గారణుఁడైన మహారాజుగారునుమన్నెసుల్తానుగారగు గండాభిల్లును నేకకాలముననే యురిదీయఁబడుటకుఁజెట్లకుఁగట్టఁబడిరి. పాపముదుండిరావునకెంతకష్టమువచ్చినది! దుం

డిరావును గండాబిల్లును నేకకాలముననే యురిదీయఁబడిరి. వామన భట్టును క్షమియించి రాణి వానిని రెండుసంవత్సరములు చెఱసాల నుంచెను. వికలాంగుఁడైన కృష్ణపంతునకుఁ బనిసేయనక్కఱలేకయే నెలకు నేఁబదిరూకలు జీవితమేర్పఱచెను. కమలతమ్ముఁడగు బాజీ రావునకు నెలకు ముప్పదిరూకలు జీవిత మేర్పఱచి యొక యుద్యోగ మొసఁగెను. తరువాత వెనుకటియుద్ధములలో విశ్వాసవంతులగు వారికి బహుమానములు బిరుదులు నొసఁగుచు శ్యామసుందరునకుఁ గొత్వాలుపని నొసంగెను. తరువాత వివాహములుసేయ నిశ్చయించి దత్తును గమలయు సమానశాఖలోఁ జేరిన శూద్రులేయని తెలిసి శుభముహూర్తమున వారిరువురకును ముక్తకును బ్రతిజ్ఞానముద్రి మును ధైర్యమును తెప్పచే నీఁదిన జస్వంతరావునకు వివాహములు చేసెను. శ్యామసుందర దత్తామన్మథ సామ్రాజ్యలక్ష్మిని నాఁటికి నేఁడు కన్నుల కఱవుదీర వీక్షించునప్పుడును శరీరము శరీరముతోఁ దాఁకి నిలుచునప్పుడును వానికంటె నామెయు నామెకంటె నతఁడును ననుభవించిన యానందమును మన్మథవ్యాపార పారీణులును నిండు జవ్వనముననుండి ప్రథమసంయోగము గలవారును నూహించు కొందురుగాక! అట్లు వివాహితులై కమలాశ్యామసుందరులు మహా నందముతోఁ జిరకాలము సకల సౌఖ్యములు ననుభవించిరి.

సమాప్తము.

హేమలత

మొదటిప్రకరణము.

ఒకనాఁటి సూర్యాస్తమయ సమయమున శరీరమునందంతట భస్మముఁ బూసికొని కాషాయాంబరములఁ గట్టుకొనిన యొకమార్గస్థుఁడు యమునానదివైపునకు వచ్చుచుండెను. అతఁ డేగ్రామము నుండి వచ్చుచుండెనో యేగ్రామమునకుఁ బోవుచుండెనో యెఱిఁగిన వారెవ్వరును లేరు. మార్గమధ్యమున నొకరిద్ద ఱాతనిని బలుకరించిరి. కాని వారికతఁ డెట్టి ప్రత్యుత్తరమును నీయలేదు. అది వేసవికాల మగుటచేతను, సకలజంతు భయంకరముగా నామధ్యాహ్నమున గాడ్పువీఁచుటచేతను, నామనుష్యుఁడు మార్గాయాసము వలన డస్సియుండెను. ఆతని యాయాసమునుబట్టి దూరప్రయాణము నతఁడు చేసెనని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. అతఁడు రమారమి నలువది సంవత్సరముల వయస్సు గలిగియున్నను, నంత వయస్సుగల వానివలెఁ గన్పడఁడు. ఆమనుష్యుఁడు పొడగరికాఁడు కాని కేవలము పొట్టియని చెప్పుటకు వీలులేదు. శరీరము చామనచాయఁ గలదియై యుండెను. ఆయనను జూచువా రందఱు నతఁడు సుందరపురుషుఁడని యనకమానరు. లావుగానున్న శరీరమునం దాపాదమస్తకము వఱకును భస్మమలఁదఁబడి యుండుటచేతను మెడలో యజ్ఞోపవీతము వస్త్రముచాటుననుండి కనఁబడకుండుటచేతను, నతఁ డేజాతిమనుష్యుఁడో తెలిసికొనుట దుర్లభముకాని, యాతఁడుత్తరహిందూస్థానవాస్త

వృద్ధుఁడనియు నందుబ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యజాతులలో నొకజాతివాఁడని యుమాత్రమూహింపవచ్చును. తీవ్రమైన సూర్యతాపమునకు బయలు వెడలిన చెమ్మటచేత శరీరమున కంటుకొన్న భస్మ మక్కడక్కడ కరఁగిపోయి యతని సహజకోమలమైన శరీరమును జూపుచుండెను. గడ్డమును జడలును నతఁడు యోగియని చెప్పుచున్నవి. కాని చక్కఁగా నవి పెరుఁగకుండుటచేత నూతనముగా నాశ్రమస్వీకారము నొనర్చినట్లు చూపరు గ్రహింతురు. భగ్గుభగ్గుమని కాలుగాలుచుండినను, నెండవేఁడిమిచే శిరస్సు మాడుచుండినను, నతఁడు పాదరక్షలుకాని గొడుగుకాని ధరింపకయే దినమంతయుఁ బ్రయాణము జేసెను. బైరాగుల దగ్గఱనుండు కక్షపాల, యతనిదగ్గఱనుండెనుగాని యోగిజనుల కత్యంతప్రియములగు గంజాయియుఁ జిలుమును నందు లేవు. యమునానదీతీరమున నున్న మథురాపుర సమీపమున కతఁడు నాలుగుగడియలపొద్దువేళ వచ్చినను నేమికారణముననో పట్టణమునఁ బ్రవేశింపక కోసుదూరమున నున్న మామిడితోఁటలో దాఁగియుండి సూర్యాస్తమయమయినతోడనే యాస్థలమును విడిచి చీఁకటికాలమగుటచేత నొరులకంటఁబడకుండ యమునాతీరమునకుఁ బోవుచుండెను. నదీతీరమునఁ జేరినతోడనే చంకనున్న కక్షపాల నొకమూలఁ బడవైచి కాలుసేతులు జన్నీటఁ గడిగి మొగమైము నానిర్మలోదకములఁ జల్లుకొని నాలుగుపుడిసిళ్ళ నీళ్ళుత్రాగి యచ్చట నిసుకతిన్నెపై నించుక శయనించెను. అప్పుడు యమునాజలబిందువులతోఁ గూడ మలయమారుత మరుదెంచి యాప్తమిత్రుఁడు వచ్చి నీఁడఁ జేయి వైచి తట్టినట్టు గడుమార్గాయాసము నొందియున్న యాతని శరీరమును స్పృశించి యాయాసము నపనయించెను. అతఁడును సకలజనసులభమైన యాదైవదత్తసౌఖ్యముచేత పరవశత్వమునొంది కనులు మూసికొని హాయిహాయి యని కొన్నినిమిషములవఱకును దనకష్టము

లనెల్ల మఱచిపోయెను. ఆసమయమునం దాకాశమున ననంతకోటి నక్షత్రములు మినుకుమినుకు మని జ్యోతులవలెఁ బ్రకాశించుచుండెను. అదినిర్జనస్థల మగుటచే నీలకోఁకి, చిమ్మట, మొదలగు జంతువుల రొదతప్ప మఱియొకధ్వని యేదియు లేదు. నిశ్శబ్దముగనున్న యాస్థలమునందు శయనించినతోడనే యతనికిఁ దన పూర్వవృత్తాంతము జ్ఞప్తికివచ్చి వానిని విచారమునందుముంచెను. వెంటనేయతండు "హాదైవమా! ఎంతకష్టము గలుగఁజేసితివి. ఆహా! ఏమి తురకలదౌర్జన్యము. ఈమహాపమ్మదీయపరిభుత్వ మెన్నఁడైన నశించునా" యని తనలోఁదాననుచుకొనుచు వశముగాక వచ్చిన బాష్పజలమును దుడుచుకొని యాకాశమువంకఁ జూచునప్పటికిఁ జిన్నమబ్బు కనఁబడెను. అది క్రమక్రమముగా గొప్పదై యాకసమునంతనునాక్రమించుకొనుటచేతను, దానితో గాలిదుమారము వచ్చుటచేతను వర్షమువచ్చునని యోజించి యిసుకతిన్నెమీఁదఁ బవ్వళించిన యీయోగి యెచటతలదాఁచుకొందునాయని చింతింప నారంభించెను. కొంచెమాలోచించుకొనునప్పటికిఁ దాను బగలుదాఁగికొన్న మామిడితోఁపునకును నదికిని మధ్యనున్న పాడుదేవాలయ మాతనికి జ్ఞప్తికిరాఁగా నటకుఁబోవఁ బ్రయాణమయ్యెను. ఆదేవాలయమునకును నదీతీరమునకును గొన్నిగజముల దూరమువ్మాత్రమే యుండుటచేత నీమనుష్యుఁడు త్వరితముగా నడిచి గుడివైపునకు వెళ్లెను. కాని యంతకుముందే చినుకులారంభమై యెండచేఁగాఁగియున్న యోగిశరీరమును వడఁకునట్లుచేసియాతని వస్త్రములఁ దడిపెను. బట్టతడుపుజల్లువాన కురియునప్పటికి మన బాటసారి దేవాలయపు ముంగిలిభాగమునకు నడచెను.

ఆదేవాలయము మనము వ్రాయుచున్న యీకాలమునాఁటికి శిథిలావస్థనొందినను బూర్వకాలమునందుఁ గొన్నిదినములున్నతదశయందుండెను. క్రీస్తుశకము 1016 వ సంవత్సరమునందు గుజనీమహ

మ్మదు హిందూదేశముపై దండెత్తి జగత్ప్రసిద్ధపుణ్యక్షేత్ర మగు మథురానగరమునందుఁ దద్దేవాలయమును దోఁచుకొని స్వామివిగ్రహమును స్వహస్తములతోఁ బెకలించి దేవాలయమునెల్ల భూమితోఁ మట్టము చేసెను. ఈ దేవాలయము మూరుబయటను ండుటచేత మ్లేచ్ఛప్రభువు స్వయముగా నాశనము చేయలేదుగాని తద్భటులు విగ్రహనాశన మొనర్చి యందు సైన్యమవ్వీటనున్నంతకాలమును దామువసించిరి. ఆనాఁట నుండియు నాకోవెల శిలావిగ్రహశూన్యమయ్యె నప్పుడప్పు డర్ధరాత్రములయందు మనుష్యవిగ్రహములతోఁ గూడియుండుటగలదు. దూరదేశ పరియాణములను జేయుచున్న బాటసారులను, శ్రీవ్యనంతులను వణిజులను దోఁచికొని స్త్రీలను జెఱఁబట్టి స్వచ్ఛందవిహారము సేయు దుర్నీతిపరులగు చోరులకును దురాచారులకును నాదేవళము శరణ్యంబై యుండెను. అందుచేత దీపములుపెట్టినతరువాత మథురానగరవాస్తవ్యులెవ్వరు నాదేవాలయప్రాంతమును కరుగరు. అరిగినసపాయము లేక రారు. ఒకనాఁడు శవదహనమైనగుర్తులు కనఁబడుటవలనను నింకొకనాఁడు మనుష్యులు ధరించు కొన్ని వస్త్రములును జీలుమును గన్పడుటవలనను జను లాప్రాంతమునకు బొత్తుగా వచ్చుటమానిరి. ఈప్రదేశమునకు నలుదెసలను దట్టముగనున్న వృక్షములు పెట్టనికోటవలె నుండుటంబట్టి చోరులకు సదుపాయ మెక్కువగ నుండెను. ఆయాలయమునందుఁ బూర్వము శాశ్వతమైన మురళీనాద మొనర్చుచుఁ గాయాహిపడగలపై నాట్యమునలుపు శ్రీకృష్ణుని విగ్రహముండెనని పట్టణమునఁగల వృద్ధు లప్పుడప్పు డాస్థలమును జూచునప్పు డనుకొనుచుందురు. తురుష్కులు చేసిన నాశనమునకుఁదోడు కాలముగూడ దేవాలయ ప్రాకారమును నాశనదేవతపాలు చేసెను. మనము వర్ణించెడు కాలమునాఁటికి ముఖాలయమొకటి తక్క మఱియేదియు లేదు. గర్భాలయము సహజముగా నంధకారబంధురమై

యుండెను. నాఁటిరేయి మేఘములచే గుడియందుఁ జీఁకటి పది రెట్లధికముగ నుండెను. మఱి తెరువరి తడిసిన వస్త్రముల నారఁ గట్టి కపుపాలయందున్న పొడిబట్టను దీసి కప్పుకొని మహాగుహ వలె భయంకరముగా నున్న యాదేవళముఁ బ్రవేశింప జంకుచుఁ జలిబాధ కోర్వఁజాలక లోనఁజొరఁబడి తప్పటడుగు లిడుచుఁ గొంత దూరముపోయి పూర్వము విగ్రహము నుంచినట్టి యున్నతస్థలమునఁగూర్చుండెను. అతఁడక్కడఁగూర్చుండి తన పూర్వాశ్రమ సంబంధమగు దుఃఖాలోచన సముద్రమున మగ్నుఁడై పరవశత్వముఁ జెందియుండ నాసన్నప్రదేశమున నతనికి మనుష్యుల యలికిడి వినఁబడి యాతనిఁ జింతాసమాధినుండి మేలుకొలిపెను. నిర్మానుష్యప్రదేశమున నరుల యలుకుడగుట కతఁడాశ్చర్యపడి యది నిజమా యబద్ధమా యని వితర్కించుచుండఁగా నిద్దఱుమనుష్యులు చీఁకటియందుఁదళతళమెఱయుచున్న ఖడ్గములు హస్తములఁధరియించి గుమ్మముముందఱనిలువఁబడిరి. అప్పటికి వర్షమాగిపోయినందున వారిదేహము లంతగాఁ దడిసి యుండలేదు. చేతులనున్న ఖడ్గములను గోడకుఁ జేరవైచి గుమ్మము ముందఱనిలచి దేహములను దుడుచుకొనుచు వారొకరితో నొకరు మాటలాడక యెవరినిమిత్తమో నిరీక్షించుచుండిరి. ఇట్లుకొంతసేపు చూచి వారిరువురు లోనఁబ్రవేశించిరి. అందొకఁడు మహారాష్ట్రుఁడు; రెండవవాఁడు తురుష్కుఁడు. తురుష్కుఁడు దీర్ఘకాయముతోను, దూలములవలెనున్న భుజద్వయముతోను గుండెలను దాఁకుచున్న నల్లనిగడ్డముతోడను జూచువారికందఱకును భయమును గల్గించుచుండెను. భయంకరమైన యాతని ముఖావలోకనముఁ జేసెడువారందఱును దయయనున దతనియందు లేదని నిశ్చయముగఁ జెప్పఁగలరు. మహారాష్ట్రుఁడు కొంచెము గొప్పకుటుంబమునం దుద్భవించినను గాలవశమున ధనాదులు గోలుపోయి దురాచారుల స్నేహముఁజేసి దౌర్జన్య

ములందారి తేఱెను గాని ముఖవిలాసముజూడఁ గొంచెము జాలిగల వాఁడనితోఁచును. అయినను దొంగతనము మనుష్యవధ మొదలగు దుష్కార్యములనాచరించునెడ జంకును సందేహమును నిపువురకును లేవు. అదివఱకు గోడలకుఁ జేరవైచిన ఖడ్గముల నొరలలోనుంచి వారు దేవళము మునుముందఱఁగూర్చుండి యేదో యోచింపుచుండిరి. అందు మహమ్మదీయుఁడు మహారాష్ట్రునిఁజూచి యిట్లనియె.

నందా! బాలాజీ యింకనురాకుండుటకు నేమి కారణము? అతనినిమార్గమునం దెవ్వరైనఁ బట్టుకొనియుందురా?

నందు.—గులామల్లీ! నీకింత వెఱ్ఱియెందుకు? మనబాలాజీ యిదివఱకెన్నఁడైన నొకరిచేతఁ జిక్కెనా? అతఁడు దేవాంతకుఁడని యెఱుఁగవా?

గులా.—అవును! నేనెఱుఁగుదును. అందుచేత నేమనకీనఱకెన్నఁడును జకృవర్తివలన భయము లేదు. మనరహస్యముబయలుపడలేదు.

నందు.—మనచేతనీకార్యములఁ జేయించుచున్న రహిమాన్ఖా నలాయుద్దీనుచక్రవర్తికడ గొప్ప యుద్యోగమునందుండఁగా మనకు నెవరిభయమును గలుగదు. అతఁడు సుఖవంతుఁడగుఁగాక!

గులా.—మొన్నటిరాత్రి స్త్రీలను దోఁచుకొన్నప్పుడుదొరకిన నగలలో నెన్నవవంతు మనము తీసికొనునట్లు పరిభువుగా చెప్పెఱచి నాడు?

నందు.—ఎంతయిచ్చిన నంతే మనమును బుచ్చుకొందము.

గులా.—అదిసరె. కాని యాదినమున మనుష్యులను నఱికినట్లు నీవిదివఱకెప్పుడు నఱికియుండలేదు. ఒక దెబ్బకు రెండుతునకలుగదా! వహవ్వా! శహబాస్! అటువంటి యేటు మఱిదొరకదు.

నందు.—అదియొక్క లెక్కా? నెందినములక్రిందటఁబ్రయాగ లో యాత్రికులుపడవెంచిన మోఘుష్రిలను దోఁచుకొన్నపుడు

దయాదాక్షిణ్యములులేక స్త్రీలను శిశువులనుగూడ నఱికివేసినాను. నాఁడు నీవుచూడలేదా?

అని వీరిరువురు సంభాషించుకొనుచుండఁ బోతవిగ్రహమువలె నాలయమధ్యమున సుఖాసీనుఁడై యున్న మనబాటసారి భయముచే గడగడవడంకుచు నేమియుఁ జేయలేకయుండెను. వారిసంభాషణము నుబట్టి వారు మనుష్యహంతకులని యతఁడు తెలిసికొనెను. వారిదివఱ కతనినిజూడక తమరహస్యముల బయలుపఱచుకొనుచుండిరి. అప్పుడు నందుఁడు కొంచెము గంజాయి పీల్చవలెననికోరి సంచిలో నున్న చెకుముకిరాతిని నినుపముక్కను దీసి వానిరాపిడిచే నగ్నిని సృజించి చిలుములో గంజాయియాకును బొగాకునువైచి యందు నిప్పంటించి తాను నాలుగు గుక్కలను దాగ్రి గులామున కందిచ్చెను. ఈనిప్పు వెలుతురున గులాము మనుష్యుఁడాలయమున నున్నట్లు జాడగట్టి తన యనుమానమును నందుని చెవిలోవైచెను. సహజలక్షణమైన క్రౌ ర్యములకు గంజాయిమత్తు తోడ్పడ, వెంటనే నందుఁడుత్రాఁచుపాము వలె లేచి మన బాటసారియున్నవైపున కరుగుచుండఁగా గులా మాతనిని వెంబడించెను. అదివఱకే భయకంపితుఁడైన మన తెరువరి యీదురాత్ములు తనవైపు వచ్చుచుండుటఁజూచి కెవ్వుననఱచి స్మృ తితొలఁగక తన యున్నస్థలమునుండి క్రిందఁబడెను. అతనిఁజూచి నందుఁడును గులామును నాశ్చర్యపడి యొండొరులతో నిట్లు సంభా షించిరి.

నందు.—అరే! అన్నయ్యా! ఏవఁడురావీఁడు?

గులా.—ఎవఁడో మనమాటలువిని మనగుట్టుఁబైటఁబెట్టఁదలం చినదొంగ.

నందు.—ఈఛండాలు నిప్పుడేమి చేయుదము? ఏదీ కత్తి యీలాగియ్యి తే.

గులా___కత్తితోఁ గొట్టవద్దు. ఈలాగునఁ జేయుదము. (అని చెవిలో రహస్యముగాఁ జెప్పెను.)

అట్లిరువురుఁ గూడఁబలుకుకొనినిస్పృహహృదయుఁడై యున్న యాదీనునినోట గుడ్డలఁగుక్కి శిరస్సునొకరును బాదములొకరును బట్టుకొని మోసికొనిపోయి యతఁడు గిజగిజ తన్నుకొనుచున్నను వదలక నదీతీరముఁజేరి లోతునీటందిగి, చావు ముండకొడక, యని వాని నందుఁ బాఱవైచిరి. తరువాత వారిరువురు నాలయమునకు వచ్చి యాతని కక్షపాలను వెదకి యందుండి కొన్నివస్తువులను సంగ్రహించి తమప్రియమిత్రుఁడైన బాలాజీ వాఁడని నిశ్చయించుకొని యథేచ్ఛం జనిరి.

రెండవ ప్రకరణము.

ఆగ్రామమునకు రమారమి పదునైదుక్రోశముల దూరమున "పాలి" యను చిన్నగ్రామము కలదు. తత్పరిసరమున నున్నమండలమునకు దానిని ముఖ్యపట్టణముగ నొనర్చి యందొక ప్రతినిధి నేర్పఱచి యాతనికి సర్వస్వతంత్రాధికారమిచ్చి చక్రవర్తియగు అల్లాయుద్దీను పరిపాలన మొనర్చుచుండెను. పాలిసర్కారున కీసమయంబున రహిమానుఖాన్ ఖిల్లాదారుగ నుండెను. అతఁడు మొదట పారసీకదేశమునుండి వచ్చిన బానిసవాఁడయ్యుఁ దనస్తోత్రపాత్రనైపుణ్యముననో దురాచారసంపత్తి చేతనో యల్లాయుద్దీనుచక్రవర్తి కాప్తవర్గములోనివాఁడై నానాఁటికి నున్నతపదవుల నొందుచుఁ దుదకు నీయధికారమునొందెను. ఈతఁ డీనూతనపదవినొంది యిప్పటికి మూఁడుసంవత్సరములైనది. అధికారప్రాప్తియైనదిమొదలు లాతఁడు

గర్వోన్మత్తుఁడై రాజకీయోద్యోగస్థుల నంజలు నగౌరవంబుతోఁ జూచుచు నిజాధికారమునకు లోఁబడిన ప్రజల ననేకకష్టముల పాలు చేసిన జనవిరోధియై యుండుటయేగాక యంతఃపురస్త్రీలను చెఱపట్టుటయు దురాచారులచే దొంగతనములఁ జేయించుటయు లోనగు దుష్కార్యధౌరేయుఁడై యహోరాత్రములు మద్యపాన మత్తుఁడై స్త్రీజనమధ్యంబునఁ గాలము బుచ్చుచుండెను. అది చిన్నగారిమమగుటచే నచ్చట నున్నయుద్యోగస్థులలో నెల్ల ఖానుగారే మహోన్నత పదవినున్న కారణమున జన సామాన్య మాతని నవాబని చెప్పు కొనుచు నతని కటాక్షపాత్రు లగుటకు యత్నించు చుందురు. హయ్యోల! చండతరమైన ఖానుయొక్క పరిపాలనచేఁ బ్రజలు మలమల మాఁడుచు నన్నవస్త్రములకు దూరులై యాతనమరణ మెదురుచూచుచు సాధ్యమగునేని తామె యాతనిఁ దుదముట్టింపఁ దలంచుచుండిరి. ఈతఁ డన్యమతస్థులగు హిందువులకె కాక సదాచారపరాయణు లగుమహమ్మదీయులకు ననిష్టుఁడుగ నుండెను.

క్రి. శ॥ 1301 వ సం॥ రమున వేసవికాలమున నొకనాఁటి మధ్యాహ్నము పదునలుగురుమనుష్యు లశ్వారోహణ మొనర్చి పాలిగ్రామ సమీపమునకు వచ్చుచుండిరి. అందు ధవళతురంగమునెక్కి మన్మథునివలె లావణ్యనిధియైన యొక రాజపుత్రకుమారుఁడు సేనానాయకుఁడై తోడివారలను దన మృదుమధుర వాక్యములచే హెచ్చరించుచు నెండతాపమున నుస్సురనుచు వచ్చుచుండెను. మదనసింగు రమారమి యిరువదియైదు సంవత్సరముల వయస్సుగలిగి మూర్తీభవించిన పూర్ణయౌవనమువలె సర్వాంగసౌష్ఠవముతోడను నిరంతరమందహాస విలసితమైన మొగముతోడను, విశాలవక్షస్స్థలముతోడను జూచువారెల్లరు మెచ్చునట్లుండెను. అతని ధవళాశ్వముమీఁదఁ బారసీక దేశ పుజీను వేయఁబడియుండెను. చలువచేసిన తెల్లనిపరాయిచొడిగికొని

విశాలమై జరీపట్టెంతోఁ దలతలమని సూర్యకాంతిచే మెఱయుతలపా
గను ధరించి, నిగనిగకాంతులను గ్రిక్కుచున్న నల్లమొహము లంగ
రకదాళిగి, నడుమునుబటుకాతోఁ బిగించి, పైనున్న కాశ్మీరశాలున నెం
డకడ్డముగ మీఁదనైచుకొని గుఱ్ఱమును మాటిమాటికిఁ జబుకుతో
బెదరించుచుఁ బ్రయాణముసేయుచుండెను. క్షత్రియకుల శిరోభూష
ణుండును, దనయేలికయుఁ, జిత్తూరురాజ్యసంరక్షకుఁడును నగుభీమ
సింగునకు మదనసింగు బాలుఁడయ్యు నాంతరంగికుఁడగుటచేస్వామికా
ర్యనిర్వహణమునకై యప్పుడాగ్రానగరమున నగారాంతరమునవసించు
చున్న చక్రవర్తియొద్దకుఁ బోయి తన ప్రభువు పంపినసందేశమును
దృప్తికరముగ నిర్వర్తించి చక్రవర్తిదయసంపాదించి తిరిగి చిత్తూరున
కతఁడు వోవుచుండెను. అల్లాయుద్దీ నతనితోఁగూడ నాజరుజంగను
నతని నిచ్చి పాలిగ్రామమునఱకు మదనసింగునకు సహాయమొనర్ప
వలసినదని పంపెను. నాజరుజంగు హిందూస్థాననివాసులగు మహమ్మ
దీయులలోఁ బ్రఖ్యాతిగన్న వంశభూతుఁడై గుణములచేఁ దనవంశ
మునకుఁ గీర్తిఁ దెచ్చుచుండెను. చక్రవర్తి కాతనియందుఁ గొంత
నమ్మకము గలదు. మదనసింగు నాజరుజంగును సహజసద్గుణ సంప
న్నులు గనుక నాగ్రానగరమునం దున్నప్పు డిరువురకు స్నేహమ
య్యెను. అట్లిద్దఱును బయలుదేరి పాలిగ్రామమునకు వచ్చుచుండఁగా
మార్గమధ్యమున బందిపోటుదొంగలసంఘ మొకటి వారిపైఁబడ
శౌర్యరాసియగు మదనసింగు నాజరుసహాయమున దొంగలనందఱఁ
బొఱఁదోలి యందనేకులవధించెను. స్వభావసిద్ధముగ నతఁడు మోట
చొరవయుఁ దెగువయుఁగల శరీరలక్ష్యము లేని సాహసుఁ డగుటచే
సంపూర్ణ జయమునొందినను మెడమీఁదఁ జటికెనవ్రేలుపొడుగుగల
గాయము నొందవలసి వచ్చెను. ఎండవేఁడిమిచేతను, గాయపుమంట
చేతను దాళఁజాలక రెండుమూఁడుపర్యాయము లతఁడు మూర్ఛిల్లసి

ద్ధముగ నుండి వెంటనే తెలివిఁదెచ్చుకొని కష్టముమీఁదఁ బ్రయాణ మొనర్చుచుండెను. ఏకథాటిగ స్రవించుచుఁ జూపఱకుఁ గనులు మిఱుమిట్లుగొలుపురక్తముచే నతని యంగరకాలన్నియుఁ దడిసి శరీరమున కంటుకొనిపోయి మిగుల బాధకరముగ నుండెను. మదనసింగుతోఁ జిత్తూరునుండి వచ్చిన సేవకు లేవురును భయకంపితులై నోటమాట లేక హృదయస్థితవిచారమును నేత్రబాష్పములవలనఁ దెలియఁజేయుచుండిరి. స్వల్పకాలపరిచయుఁడైనను నాజరుజంగు తన మిత్రుని యవస్థకు మిగులఁ గుందుచు నతనికి ధైర్యముఁ గలిగించుటకు బహువిధప్రయత్నంబులు సలిపెఁగాని యవియెల్ల వ్యర్థములయ్యెను. కొంతసేపు నిశ్శబ్దముగ నయ్యాశ్వికులు నడచిరికాని తుదకు నాజరుజంగు రసపుత్రకుమారుఁ బలుకరించె. "నాలుగుగడియ లోపికఁ గలిగి యుండుము. గ్రామసమీపమునకు వచ్చినారము. ఆచెట్లచాటున నున్నదే పాలిగ్రామము" అని హెచ్చరించి కొంచెము మంచితీర్థ మతనికిఁ ద్రావనిప్పించె. నీరుద్రాగి సేదదేఱి రసపుత్రుఁడు ధైర్యమును బూని గుఱ్ఱముపైఁ గూర్చుండఁగా మరల నాజరుజం గిట్లనియె. "ఈ గ్రామమున మాబంధువుఁడును జక్రవర్తికిఁ బరమాప్తుఁడునైన రహిమానుఖానున్నవాఁడు. మనకు నమస్తోపచారములు నతఁడుచేయును" ఈమాటలతరువాత నిశ్శబ్దముగా వారందఱు నడచునప్పటికి గ్రామము వారియెదుట ననతిదూరమునఁ గనఁబడెను. ఈయాశ్వికులు గ్రామసమీపమున కరుగుట, ఖానుయొక్క సేవకులు కోటబురుజులమీఁద నుండి దూరముననే చూచి రహిమానుఖానున కెఱిఁగింప నతఁడును సముచితవస్త్రములు ధరించి వారినెదుర్కొని సగౌరవముగ నాదరించి మదనసింగుయొక్క దురవస్థనుజూచి గాయమునుమాన్పు మంగలివానికై వర్తమానమంపెనుగాని యతఁడూర లేనందునఁ గొంచెము విచారించి ఖాను నాజరుజంగుతో నిట్లనియె. "తమ్ముఁడా! మంగలి

వాఁడు లేఁడని మనము విచారింప నక్కఱలేదు. ఆవల మఠమున నొకవృద్ధుఁడగు బావాజీకలఁడు. ఆతఁడంధుఁడైనను గాయములను గడుసొగసుగ బాగుచేయును. ఈతని నటకుఁ దీసికొని పొండు" అని చెప్పి తన సేవకులలో నొకనిని మఠమును జూపుమని పంపెను. మదన సింహుని మెల్లమెల్లగా మఠమునకుఁ దీసికొనిపోవునఱకు రాత్రి నాలుగుగడియల కాలమైనది. బావాజీయును సాయంకాలానుష్ఠానములను దీర్చుకొని భోజనముచేసి పండుకొనుటకు సిద్ధముగనుండెను. ఖానుచే నంపఁబడిన పరివారము ద్వారముననుండి ఖానుయొక్క సేవకుఁడు బావాజీ మహారాజ్, అని కేకలువేసి తలుపుదట్టెను. బావాజి యాతని కంఠధ్వని నానవాలుపట్టి తనకడ కతఁడెవరినో గాయపడినవారిని దోడుకొనివచ్చెనని యెఱింగి తన ప్రక్కను బవ్వళించిన మనుమరాలిని మెల్లగఁ జేతితోఁదట్టి "హేమలతా! హేమలత! తలుపుఁదీయుమమ్మా" యని పిలిచెను. సాధుశీలయు నవనీతహృదయయు నగు హేమలత తనపితామహుఁడు పిలిచినంతటనే లేచి తన్నతఁడు పిలిచిన కారణ మరసి నిద్రాభారముచేఁ గనులు నులిమికొనుచు నతిదీర్ఘమగు వేణీభరమునీడ్చి ప్రక్కలపైఁబడ మెల్లమెల్లగఁ దలుపుదీసెను. అపుడు రాజసేవకులవలన వేయఁబడిన కాగడాలవెలుతురున హేమలత ముఖము సంపూర్ణ శరత్కాలచంద్రమండలమువలె ముద్దులమూటఁగట్టుచుండుటచే నొకనిమిషమువఱకును వారందఱు నిశ్చేష్టులై మదనసింహునియొక్క యవస్థను మఱచి యనిమిషత్వమునొంది యామెనుజూచుచుండిరి. వారి యాశ్చర్యమొక కొంతతగ్గువఱ కామె తాత దగ్గఱకుఁబోయెను. అంతట సేవకులు వృద్ధునితోఁ దమ రాకకుఁ గారణ మెఱింగించి స్మృతియెఱుంగకయున్న రాజపుత్రుని జూపిరి. వృద్ధుఁడును వానికిఁ బ్రక్కగదిలో నొకమంచము వేయించి పూర్ణాంధుఁడు గనుక గాయమును దనహస్తముతోఁ దడవి "యిదిదిట్టమైనగాయమే.

అయినను రామదేవునిదయచే నాకిది సాధ్య మగునని తోఁచు చున్నది. మీరందఱు నావలకుఁ బొండు. ఒకగడియమాత్రము మిచటనుం డుఁ"డని చెప్పి వారినందఱ నవల కంపకముందే యాఘుఁడయ్యు నేత్రము లున్నవానికంటె నేర్పుగ గాయమునుగట్టి దానిపై నొకప ట్టిక నైచెను. అంతవార్ధకమున నతనికిఁ గల యోపికకును నపారప్రజ్ఞకును నందఱు నాశ్చర్యపడి కన్నులున్నపు డెంతనేర్పరియై యుం డునో" యని యోచింప నారంభించిరి. తరువాత వారిపరివార మున నొక్కనిఁ దక్కఁ దక్కినవారలనందఱ నావలకంపి వృద్ధుఁడు మనుమరాలిం జూచి "అమ్మాయి! పొద్దుపోయినది పండుకొను" మని చెప్పెను కాని యెందుచేతనో హేమలతకు నిద్రరాకుండుటచే "దాదా! ఈయన యవస్థను నేను గొంతవఱకుఁ గనిపెట్టి యుండెదను. పెద్దవాఁడవు నీవు నిద్రపొమ్మా నే నిదివఱకు నిద్ర పో యినా"నని ప్రత్యుత్తరమిచ్చి తానామంచమువద్దఁ గూర్చుండి మదన సింగు లక్షణములఁ జూచుచుండెను. యోగియు మదనసింగుయొక్క యనుచరునివలన నతఁడుత్తమ రసపుత్రవంశస్థుఁడని యెఱింగి గాయ ముతగిలినకారణ మడిగి తెలిసికొనిపిమ్మట నిద్రపోయెను. రసపుత్రుఁ డును సుఖముగఁ గొంతవఱకు నిదురించెను. హేమలత యతని మంచ ముదగ్గఱఁ గూర్చుండి ఱెప్పవాల్పక చూచుచుండెను. హేమలత య సమానరూపలావణ్యములయం దాకాలపుస్త్రీలలో నెల్ల శిరోరత్నమై యుండెనని చెప్పుటకు సందియములేదు. నిరంతరము నామెను బాయ కుండు సద్గుణములుతక్క దదితరభూషణములామెకడలేవు. ఆకర్ణాం తవిశాలనేత్రములును, దొండపండువలె సహజారుణ్యముగల మోవి యు వంకరతిరిగి వింట్లవలెనున్న కనుబొమలును, నిరంతరమందహాస మును, నామె ముఖారవిందలావణ్యమును బరిపూర్ణత నొందించెను. ఆమెపితామహుఁ డాగ్రహము వచ్చినప్పుడు బాలికగ నుండుటచే

శుక్లపక్షచంద్రమండలమువలె దినదినపరివర్ధమానమగు నామెరూప మునుజూచి తత్పురవాసులామెయెడ ననురాగసమేతులయిరి. ఆమె రాజవీధిని బోవుతరి తెరిపాటి యామెను గన్గొనని బాటసారులును, దక్కంఠముననుబుష్పహారములు వేయని పూలవర్తకులును, నామెకొఱకుఁ జక్కెరపెట్టని కోమటులును లేరు. కాని యా జగన్మోహనాకారము ప్రజల కనేకులకు విచారకారణమయి యుండెను. ఇంతసౌందర్య విలాసవతియగు కన్య యేమహారాజు గర్భమునన్నైన నుదయింపక నిరుపేదయయిన జాత్యంధుని మనుమరాలయి పుట్టి సామాన్య స్త్రీ వలె పాటుపడవలసివచ్చెను గదా యని జనులందఱు విచార మొందుచుందురు. కెంజిగురాకులకు వన్నెదెచ్చు నామె పరిశుద్ధ హస్తములతో బావినీరు తోడునపు డామెవేళ్ళకంది నొప్పులెత్తుటఁజూచిన స్త్రీలందఱు నొక్కమారు కంటఁదడిపెట్టుకొని యామె సేవనిని జేయనీయక తామె యామెకయి సకలకార్యములను జేయుచుందురు. ఈమెసంప్రాప్తయౌవనయైనదిమొద లామెతాత యామెను వీథిలోని కరుగవల దనియు, దురాత్ములదృష్టిని బడవలదనియుఁ బలుమాఱులు చెప్పుచుండుటఁబట్టి మునుపటివలె నిలువెడలక గృహముననే యుండుట కారంభించెను. అంధుఁడయిన పితామహుని పరిచర్యయం దతిశ్రద్ధ గలిగి యతని కామె సమస్తోపచారములు విసుగక చేయుచుండును. అందుచేతనే నిద్రాభంగ మగునేని తాతకనారోగ్యమగునని యతని నిద్రపుచ్చి యామె రోగిమంచముకొద్దఁగూర్చుండెను. అప్పుడు రెండు జాములరాత్రియైనది. మదనసింగును గాఢనిద్రాసక్తుఁడై నడుమ "ఓరి! దురాత్ములార! రండిరండి మీ ప్రాణము లపహరింపక మాననుఁడీ!" యని రెండుసారులు పలవరించెను. ఒకపర్యాయము లేచి దాహముత్రాగి యొత్తిగిలి పండుకొన్నప్పుడు మనుష్యావతారము ధరించిన సౌందర్యదేవతవలెఁ గన్నెదుట నిలిచి తనకు దాహ మొసంగి

న కాంతారత్నమును గన్నెత్తిచూచి మరల నిద్రపోయెను. హేమలత యాతని ముఖావలోకనముఁ జేయుచు సుందరమందహాస మతని ముఖారవిందమున నంకురించునప్పుడు తాను జిఱునవ్వు నవ్వుచు, వానిశరీరమునఁ జెమ్మటపట్టునెడఁ దనశరీరమునఁ జెమట పట్టునట్లును విసనకఱ్ఱతో విసరుచు గాయమువలన రాచకొమరుఁడు బాధపడునెడఁ దానెంతయు విచారపడుచు నతఁడు జ్వరపీడితుఁడగు వేళ, తాతను లేపి యౌషధ మొసఁగుచు నతనితో సమస్తబాధలఁ దాను బడుచు నకలోపచారములఁ జేయుచుండెను. మదనసింగుయొక్క మనోహరాకారమును జూచుటాదిగ హేమలత కదివఱకెన్నఁడును జనింపనిదియు నిట్టిదని నిరూపింప రానిదియు నగు నొకానొకమనోవికార ముదయించెను. దానితో బాలికకు రాచకొమరునియందు ననురాగముపుట్టెను. హృదయము గాఢముగ క్షత్రియపుత్రునియందుఁ దవుల్కొని మరల్చుకొందమని యయ్యబల ప్రయత్నించిన మరలకయుండెను. అందుచే రాచకొమరుఁ డచిరపరిచయుఁ డయినను, గుణ సముద్రుఁడై కడుసుందరుఁడగునీతని కింత బాల్యమునం దింతకష్ట మేలసంప్రాప్తింపఁజేసితివి దైవమా! ఈతఁడు నిరపాయుండయి బ్రదికి యెన్నఁడయిన బట్టఁగట్టునా" యని దైవము ననేకవిధంబుల వేఁడుకొనుచు నిష్టదేవతాప్రార్థన మొనర్చుచు నామె చింతించుచుండెను. అపుడు రమారమి యొకజాముప్రొద్దుండుటచే కోడికూఁతవలన యోగి మేలుకొని మనుమరాలిని బిలిచి "అమ్మా! నీవు రాత్రి యంతయు మేలుకొన్నావు. ఇఁక నేను గనిపెట్టుకొనియుండెదను. నీవు నిద్రపొమ్ము" అని చెప్పి రోగిమంచముదగ్గఱకుఁబోయి యాతనినాడిఁ జూచి జ్వరమతి తీవ్రముగానుండుటచే మఱియొక క్రొత్తమందువేసి మనుమరాలిని నిద్రపుచ్చి తా నొంటరిగఁ గూర్చుండెను.

అపుడు తనకు జరిగిన మహోపకారము జ్ఞప్తికిరా "అహోహో!

అలాయుద్దీను చక్రవర్తియొక్క క్రౌర్యము నన్నెంతవఱకుదెచ్చినది! భగవంతుఁడు దుర్మార్గులకుఁ దోడ్పడుట కలియుగ ధర్మము కదా ? హా జలాలుద్దీనుచక్రవర్తి! ఎందున్నావు. అట్టి ధర్మశీలుఁ డగుపినతండ్రి నిజంపి సింహాసనమెక్కిన యలాయుద్దీనునకు నామీఁద దయ యెట్లుం డును. ఇంతకు దైవానుగ్రహమేమో" యని యాత్మవిచారమొందు నప్పటికి రోగి దాహముఁగుగుటవలన యోగితనతలంపుమాని దాహ మిచ్చి శరీరముపైఁ జేయినైచి జ్వరముతగ్గినదని యెఱిఁగి సంతోషించి రాచకుమారుఁడు జీవించు నని నిశ్చయించుకొనెను. తరువాతఁ గొంతసేపటికి కాకులుకూయ నుదయపర్వతశిఖర మలంకరించుచు సకల జనమిత్రుం డగుసూర్యుఁ డుదయించి తన యరుణకాంతి దిగంత ములయందుఁ బర్వ బంగరుపూఁతవలె నలరు లేఁతనీరెండ సమస్త పదార్థములపై వ్యాపింపఁజేసి వాని కపూర్వాలంకార మొసంగెను. తన యాప్తమిత్రుని యవస్థ యెటులున్నదో యెఱుఁగఁగోరి సూర్యో దయపూర్వమునలేచి రహిమానుఖానుప్రముఖులను లేపి తనవెంటఁ బెట్టుకొని వచ్చిన నాజరుజంగు తనమిత్రస్థితి యపాయమును దాఁటి నదని సంతోషించెను కాని రహిమానుఖాను రోగి యోగక్షేమము లరయక యవల ప్రక్కగదిలోఁదలుపుచాటునఁ నిలునఁబడి యున్న హేమలతయొక్క యరుణపదపల్లవములఁ జూచి యాశ్చర్యపడి యా ప్రక్కనే తనచిత్తమును నిలిపి, నాజరుజంగు మదనసింగులు తనతోఁ జెప్పుచున్నమాటల కసంబద్ధప్రత్యుత్తరంబుల నిచ్చుచు "నేను విన్న దానికిని నేఁడు చూచినదానికిని సరిపోయినది. నందుఁడు సమయము నకు లేకపోయెనుగద. అయిననేమి?" యని మనశ్శాంతి కలుగమి నారితో "నాకీ దినమునఁ దల దిమ్ముగానున్నది. మీ రనుకొనుమా టలు నాకు వినఁబడుచుండుటలేదు." అని చెప్పెను. మదనసింగును నాజరుజంగును ఖానుసాహేబుయొక్క ముఖలక్షణములు మాఱుట

యు నతం డసంబద్ధసంభాషణుం డగుటయు గ్రహించి కారణమూహింపఁజాలక యూరకుండిరి. తరువాత నందఱును గోటకుఁ జనిరి.

మూఁడవ ప్రకరణము.

మదనసింగునకు గాయము తగిలిన మఱునాఁడు రహిమాను ఖాను తనయంతఃపురమున నొకగదిలో దీర్ఘవిచారమున బాధపడుచుఁ గూర్చుండెను. అప్పుడు నాతనియెదుట కిర్వురు సేవకులువచ్చి భయవినయములతో వంగివంగి సలాములుచేసి కట్టెదుటనిలువంబడిరి. అదిసంధ్యాసమయముగనుక కార్యాంతర మాలోచించుచున్న ఖాను వారిని గుర్తింపక "ఎవరువారు?" అని బిగ్గఱగనఱచిచూచి 'ఓహో! నందుఁడా! రెండనవాఁడెవఁడు? ఓరీ గులామల్లీ! మీరు సుఖముగా వచ్చినారా?, యని పలుకరించెను. అంతట నాసేవకద్వయము "ఏలినవారి కటాక్షమువలన మేమీ గడియవఱకు సుఖముగానున్నాముస్వామీ" యని కంట నీరువెట్టుకొనఁ జొచ్చిరి. ఖానసాహేబ బదరిపడి జరిగిన యావద్వృత్తాంత మెఱిఁగింపుమన వారిలో నందుఁ డిట్లని చెప్పసాగను. మహాప్రభూ! ముందుగ నిన్నటివృత్తాంత మెఱిఁగించెదను. నిన్న నుదయ మెవరో పదుగురుమనుష్యు లాగ్రానగరమునుండి యెటకో బోవుచు మాకగపడిరి. భాగ్యవంతులగు బాటసారుల విడువవలదని యేలినవారిచ్చిన హుకుముప్రకారము వారు ద్రవ్యవంతులవలె నుంటచే మే మిరువదియైదుగురము వారిపైఁ బడితిమి. తరువాత నేమి మనవిచేయుదును మహాప్రభూ! అం దొకసుందరుఁ డగురాజపుత్రుఁడు మాపైఁ బడి మాలోఁ దక్షణమే పండ్రెండుగురను స్వర్గమున కంపెను. మిగిలినవారాఱ్వురు గాయములఁజెంది మరణమునకు సిద్ధ

ముగ నున్నారు. కాని యారాజపుత్రునకు గాయము దిట్టముగఁ దగిలినది స్వామీ" యని చెప్పి కన్నీరు కాల్వలుగట్ట నేడ్చుచు గద్గద స్వరముతో మనబాలాజీకూడ మృతినొందెను. మహాప్రభూ! యని రోదన మారంభించెను. ఈవృత్తాంతము సవిస్తరముగ నాలకించిన తోడనే సాహేబునకు మహాకోపమును భయమును నాశ్చర్యమును నేక కాలమున జనియింప గడియదాఁక మాటాడలేక కొయ్యనవలెనుండెను. తుదకు ధైర్యముఁ దెచ్చుకొని "యారా! యెంతపని చేసితిరి. కొంప మునిఁగినది. పాపముండకొడుకులు మీకొకకార్యము చక్కఁ జేయఁగలరా? అయ్యయ్యో! వాఁడు చక్రవర్తికడకు రాయబారముదెచ్చిన రాజపుత్రకుమారుఁడు మొదలగువాఁడు. ఈగ్రామమున వారిప్పు డున్నారు. వారిలో మన నాజరుజంగుకూడ నున్నాఁడు. నావిషయమై యతఁ డెఱుఁగును. చక్రవర్తితో సంభాషింపకమానఁడు. హా మౌలాఅల్లీ! హా మహమ్మద్! ఈగండముగడచిన యెడల నూఱుగురు ఫకీరులకు నన్నముఁ బెట్టించెదను. అని ధైర్యము వదలిపిఱికిస్వభావముగలవాఁ డగుటచే సేవకులనిందింపఁదొడఁగెను. అప్పుడు గులామల్లి గడగడవడఁకుచుఁ దనయేలిక పాదములపైఁబడి మేమది యెఱుఁగక గోతిలోఁ బడినాము. మహాప్రభూ! మీగులాపువాండ్రను రక్షింపవలయు నని స్వామిని బ్రార్థించెను. తరువాత ధైర్యముఁదెచ్చుకొని ఖాను తదనంతరవృత్తాంతము నెఱిఁగింపుఁడని వారల నడుగ నందుఁడు నోట మాటాడక నొకసంచిని దెచ్చి యందుండి యొక కాగితములకట్టను బైటకుఁ దీసి, "మహాప్రభూ! ఇది యమునాతీరమున దేవాలయమునద్ద మాకొక యోగిదగ్గఱ లభించినది. వానిని గడతేర్చి యిది తెచ్చినాము. ఏలినవారు చిత్తగింపవలెను" అని చేతి కందించెను. అతఁడాకాగితముల నందుకొని దీపముఁదెప్పించి వానిని జక్కఁగఁ జదివి పరీక్షించినప్పు డందు మిగు"

రహస్య మగు కారణ మొకటి కనఁబడుటచే విచారసహితమగు భాసుమొగము మందహాసముతో వికసించెను. నూతనముగ సంభవించిన యీకారణములయందు దాను చక్రవర్తిదయ సంపాదించుకొనుట కాధారములు కలిగినవి. అందుచే నానందపారవశ్యమున వెనుక చింత మఱచి గులాములు భోజనమునకుఁ బొమ్మనిపంపి నందుని దూరముగఁ దీసికొని పోయి యిట్లు చెప్పఁ దొడఁగెను. నందా! నీవు మిగుల విశ్వాసము గలవాఁడవు. నీతో నాకు రహస్యకార్య మొకటి కలదు. ఆకార్యముఁ జేసినయెడల నీచేతినిండ వరహాలు పోసెదను. ఈగ్రామమున నంధుఁడగు యోగివద్దనున్న యాసుందరాంగిని నాకడకు నీవు మాయోపాయముననో సమ్మతితో తీసికొని రావలయును. దానిని వివాహమాడకున్న నేను జీవింపఁజాలను. నీనిమిత్తమయి నే నెదురుచూచుచుంటిని. అని చెప్పినతోడనే నందుఁ డులికిపడి శరీరము జల్లుమన "స్వామీ! ఆమె సద్గుణవంతురాలు. ముసలివాఁడును మిగులమంచివాఁడు. జనులకందఱకు నతనియందు భక్తిగలదు. అది నాకు సాధ్యమగునా" యని నందుఁడు తన యసమర్థత నెఱిఁగింపఁ గోపోద్దీపితుఁడై ప్రక్కనున్న ఖడ్గమును జేఁబూని విశ్వాసఘాతకుఁడా! నాసొమ్ముదిని నాకార్యమును జేయలేవా? ఇది చేయవేని నీప్రాణములు దక్కవు సుమీ" యనిబెదరింప మందుఁడగు నందుఁడు మ్లేచ్ఛుని పదములపైఁబడి, దేవా! ఆగ్రహింపకుఁడు. నాప్రాణములకైన దారవోసి యీకార్యము సాధించెదను. గోవిందశాస్త్రియింట దాసియగు రాధవలన నీకార్య మగును. నెలలో సమకూర్తును." అని వాగ్దానము చేసినతరువాతఁ దురుష్కుఁడు నందుని విడువ నతఁడు మృత్యుని ముఖమునుండి వెడలినట్లు సంతోషించుచు స్వామికార్యసాధనమం దుపాయములఁ బన్నఁదొడఁగెను ఇదియిట్లుండ మదనసింగునకు గాయము నెమ్మదిగానున్నదని హేమ

లత యిష్టదేవతలకెల్ల ముడుపులుగట్టుచు సంతోషించుచుండ నాజరుజంగు నమితానందభరితుండయి భగవంతునకు నమస్కరించెను. మదనసింగునకు నానాఁటి కారోగ్యము గలుగ నారంభించెను. రక్తశుద్ధియైనయది గనుక నతనికి నీరసము దక్క తక్కిన రోగమేదియుఁ గానరాదయ్యెను. ముసలివాని నేర్పుచే నరములకు బలము కలుగుచుండెను. తన ప్రియమిత్రుని యారోగ్యస్నానమొనర్చువఱకు నాజరుజంగా గ్రామముఁ బాసి పోఁదలఁచుకొనందున దానచట నుండు నంతకాలము భానుగారియింట బసచేసి ప్రతిదినమును భానుయొక్క దుర్గుణములను, మర్కటచేష్టలను స్వానుభవమువలన గ్రహించుచుండెను. అందుచే సద్గుణసంపన్నుఁడై నందున, సత్యమతస్థుఁ డయి నను సింగునం దనురాగంబును స్వమతస్థుఁడు నాప్తబంధుఁడునై నను దుర్గుణుఁడయిన భానునెడ ననూయయు నాజరుజంగునకుఁ గలుగ నారంభించెను. హేమలతచేయు వివిధోపచారములును నామె స్నేహాతిశయమును సుగుణవైభవమును మదనసింగు హృదయమున నామె యెడ గాఢానురాగమును గల్పించెను. మధ్యాహ్నకాలమున సింగునకు నిద్రరాకుండగాఁ జిన్ననాఁటఁ దాతదగ్గఱ నేర్చుకొనిన హిందీ భాషలోని భక్తిరసప్రధానములగు నీతికీర్తనల హేమలత శ్రావ్యతర కంఠముతో నప్పుడప్పుడు పాడుచుండును. ఒకప్పుడు తాఁ బెంచుచున్న చిలుకకు "రామరామ" యని మాటలు నేర్పుచు వినువారి చెవులకు విందు సేయుచుండును. ఈకన్య తన యీడునకును స్థితికిని దగిన విద్యలను దనపితామహునిదగ్గఱ నేర్చియుండుటచే నన్యులెవరులేని సమయములయందుఁ దాతకు వినుపించువంకఁబెట్టి తేనెతేటలొలుకు మాటలతోఁ బుస్తకము జదివి సింగునకు హృదయానందమును గలిగించెను. అదిగాక ప్రొద్దుపోవునప్పుడు వృద్ధుఁడును, వినోదకరములగు కథలను మ్లేచ్ఛరాజవృత్తాంతములను దన చిన్ననాఁటి యుద్ధములను

గడుఁజమత్కారముతో వర్ణించి చెప్పుచుండును. ఆగ్రామవాసు లందఱును రహిమానుఖాను చేష్టలను హాస్యరస ప్రసంగములుగ మార్చి వానికిఁ జెప్పి నవ్వించుచుందురు. అందుచే నిరంతరానంద మగ్నుఁడై సింగు త్వరలో నారోగ్యస్నానముఁ జేసెను. సింగు సద్గు ణవంతుఁడని సద్వంశసంభూతుఁ డనియు నెఱిఁగి వృద్ధయోగి తన దీనచరిత్రమును రాచకొమరునకుఁ దెలియ పఱుపఁగోరి యాతనితోఁ గూడ నొకటిరెండుసారులు తన యిచ్ఛఁ దెలిపెను. అతఁడును విన నుత్సహించెను గాని యోగి యేకారణముననో చెప్పలేదు. చిత్తూరు నుండి బయలుదేఱి చిరకాలమగుటచే భీమసింగుమహారాజు తనకయి యెదురు చూచుచుండునని ప్రయాణమై పోవుటకు సిద్ధముగనుండియు యోగి బలవంతపెట్టుటచే మఱియొకవారము నుండ సమ్మతించి యొకనాఁడు రహిమానుఖానుగారి దర్శనముఁ జేసి యాకచ్చేరియుఁ గోటయుఁ జూడవలెనని పోయి యనేక రాజకార్యముల ముచ్చటించుచుఁ బ్రసంగవశమున మదనసింగు ఖానుతో నిట్లనియె.—

మద.—మిత్రుఁడా! నీవు కోపగింపకుందువేని నీకొక సలహా చెప్పెదను.

రహి.—మంచిసంగతికిఁ గోపమెందుకు! అవశ్యముగాఁ జెప్ప వలసినదే.

మద.—ఈగ్రామమున మీకీర్తి చక్కగాలేదు. మీపరిజ లనవమానము చేయుదురనియు బాధించుచుందురనియు నందఱుఁ జెప్పుకొనుచుండ వినుటకు నాకుఁ గష్టముగనున్నది. అదిగాక దొంగ తనము మొదలగునవి మీవలన జరుగుచుండునని జనులు దురభిప్రా యముఁ బడియున్నారు. అట్టి దురభిప్రాయమును మీసత్ప్రవర్తన మువలన మీరు పోఁగొట్టుకొనవలెను. మీదగ్గఱనున్న తుచ్ఛసేవకు లను త్వరితముగఁ బంపివేయుట మంచిది.

అని యివ్విధమున హితోపదేశముఁ జేయుచున్న రాజకుల భూషణునిపయి మహమ్మదీయుఁడు త్రాఁచుపామువలెలేచి తనచేత నున్న ఖడ్గముతో నాతని నొకదెబ్బ వేయఁజూచెను గాని నాజరుజం గాతనిఁబట్టుకొని యాదౌర్జన్యము నివారించెను. వెంటనేసింగమువలె సింగునులేచి యాయుధపాణియై నిలువ ఖాను వెనుకదీసెను. అనంత రమామందిరము విడిచి మదనసింగు నాజరుజంగుతోఁ గలిసి మఠము నరుదెంచెను. తనదురాచారమును జక్రవర్తికి నివేదించి తన కపా యమును గలుగఁజేయుదురని నాజరుజంగు మదనసింగులపయిఖాను సాహేబునకు వెఱకే యాగ్రహమును ననుమానమును నుదయించిన వి. గోరుచుట్టుపై రోఁకటిపోటన్నట్లు నేఁటికథ దానినత్యున్నతస్థితికిఁ దెచ్చినది. రాజనందనునిసంబంధమున సజాతీయుఁడైననాజరుజంగుపై నతనికి మహాగ్రహము గలుగ, నేయుపాయములను బన్నియైనను నే నేరములను జక్రవర్తితోఁ జెప్పియైనను దాను నిర్దోషియనిపించుకొని వారపరాధులని దండింప జేయవలెనని మహమ్మదీయుఁడు యోజిం పుచుండెను. శతృరాజ్యమున నుండుట ప్రాణాపాయకరమనిమద నసింగు ప్రయాణమగుచుండెనుగాని యతనిప్రయాణము హేమలతకు దుఃఖకారణముగ నుండెను పైవాదము దటస్థమయిన మఱునాఁడు తెల్లవాఱినపుడు ప్రయాణము నిశ్చయింపఁబడెను. ఆరాత్రి హేమల త యన్నము ముట్టుకొనలేదు. ఎట్లయినను రాకొమరుఁడు పోకతీరద నితలఁచి వృద్ధయోగి రహస్యముగ నొకగదిలోని కాతనిం దీసికొనిపో యి రహస్యమును బయలుపఱుపకుండ ననేకప్రమాణములఁ జేయించి యొట్టుఁబెట్టించి తన పూర్వాశ్రమవిచిత్రవృత్తాంతము నీతెఱంగునఁ జెప్పనారంభించెను. "నాయనా! నీవునాకుమారునివంటివాఁడవు. నిన్ను జూడ నాబంధువు లందఱు వచ్చినట్లున్నది. నాదీనమైనచరిత్ర నీకుఁ దెలియఁజేయుదుననియు నీవలన నాకుపకారము కలుగుననియు నాయం

తరాత్మ నన్నుఁ బ్రేరేపించుచున్నది. అందఱనకొనునట్లు నేను బ్రాహ్మ జనిగాను. నేనుత్తమరాజపుత్రవంశస్థుఁడను. మాకాపురము జయపురము. కాలవశమున నేను స్వదేశమును బాసి ఢిల్లీచక్రవర్తియొద్ద ఫౌజుదారుగ నుంటిని. నేనును నాకుమారుఁడగుజనార్దనసింగును కిల్జి వంశస్థాపకుఁడగు జలాలుద్దీనువద్ద సేనానాయకులుగా నుండి యతని యన్నకుమారుఁడును బిస్తుతచక్రవర్తియునగు నలాయుద్దీనుతోఁగూడి దక్షిణహిందూస్థానముపై దండెత్తినారము. అచట మహారాష్ట్ర రాజ్యమును జయించినపుడు నేను జాల సహాయమును జేసినాఁడను. జలాలుద్దీనునకు నాయందు పుత్రవాత్సల్యముండెను. దక్షిణ హిందూదేశమునుండి వచ్చినతరువాత నలాయుద్దీనునకుఁ బినతండ్రిని గపటముగ వధించి తాఁ జక్రవర్తి యగుటకుఁ దురుద్దేశము కలిగెను. ఆకాలమున నాతని కాంతరంగికుఁడ నగుటంజేసి నాతో నాతఁ డాలోచింపరాగా నేనట్టి దుష్కార్యమున కీయకొనక నిరుత్సాహము గలిగించి రాజభక్తివలన యువరాజును గొంచెము నిందించినాఁడను. అలాయుద్దీను మహాగ్రహముతో మరలిపోయి యారాత్రి—హా! ఏమి చెప్పుదును—నా రెండుకన్నులును దనఖడ్గముతోఁ బొడిచివైచి నాకు శాశ్వతమయిన యంధత్వమును దెచ్చిపెట్టెను. తరువాత నన్నుఁజంపుమని సుబేదారులలో నొకని కతఁ డుత్తరువిచ్చి నాప్రియపుత్రకు నారాత్రి జంపించెను. నాపూర్వస్నేహితులందఱు నన్నుఁజంపకుండ మాయోపాయములచే రక్షించి నన్నీగ్రామమునకుఁ బల్లకిలోఁబంపిరి ఈ పిల్ల యప్పటి కేడు సంవత్సరములు పసికూన నిష్ప్రయోజనమైన యాజీవనముకంటె మరణమే యుత్తమమని తలంచియు నీపసికూన నిరాధారమైనందునఁ జెట్టంతకొడుకును జంపుకొనియు మొండినై యిట్లు జీవించినాఁడను. అమఱునాఁ డల్లాయుద్దీను తనపినతండ్రిని జంపించి మఱికొన్ని దినములకు మహావైభవముతోఁ దాను జక్రవర్తి

యయ్యెను. ఈతఁడు నీతియుఁ బాపభీతియు లేనివాఁడు. ఒకటి తలఁచి
యొకటి పలుకును. కుమారా! నాదశ యిట్లున్నది. ఎబ్బది యేండ్ల
వాఁడను నాకు మరణము సమీపించుచున్నది. ఈబాల సంప్రాప్త
యౌవన. నేను మృతినొందిన దీనినెవ్వరైన బలాత్కారముగ నవ
మానింతురు. నాకుఁ గలబెంగ యిదియే; నాకిప్పు డెట్టులయినఁ జిత్తూ
రు నగరము రావలెననియున్నది. భీమసింగుమహారాజుతో నా దీనదశ
దెలిపి నాపయి ననుగ్రహము గలిగించిన నీకు మిగుల పుణ్యముండును
నాపేరు నారాయణసింగు. ఆహాహా! నారాయణసింగుదశ యెంతఅవ
కు వచ్చినది. ఇరుపార్శ్వముల నెచ్చట దిక్కులేక యనాథుఁడనై
యున్నాను గదా నాయనా! అనుచు సహజధైర్యమును విడుచుచుఁ
గొలఁకులనుండి వేఁడికన్నీరొలికి తన తెల్లగడ్డము దడియనేడ్వసాగెను.
వజ్రసమాన హృదయమునకు గనికరమునుసృజియించు నారాయణ
సింగు దీనచరిత్రమును విని మదనసింగు క్షత్రియకాఠిన్యమును విడిచి
యొక్కనిమిషము విచారించి పిమ్మట "తాతా! నీవు విచారింపకుము
కష్టములు దైవికములు మీవిషయమయి భీమసింగు మహారాజుతో
నేను జక్కఁగాఁజెప్పి మీపయి వారికనుగ్రహము గలుగునట్లు చేసెద
ను. మీకష్టములు గట్టెక్కినవని నమ్ముఁడు. మీమనుమరాలికిఁ దగిన
యుత్తమవంశజాతుని వెదకి పెండ్లి చేయించెదను. నామాట నమ్మి
యుండుఁడు కొద్దిదినములలో మీకు నేను వర్తమానమంపెదను.
అప్పుడు మీరు రండు. రేపుదయమున నేను నిశ్చయముగఁ బ్రయా
ణమై చిత్తూరు పోయెదను" అని చెప్పి యారాత్రి సుఖముగా నిద్రిం
చెను. మఱునాఁడు రహిమానుఖానునొద్ద సెలవుదీసికొని నాజరు
జంగును నాగ్రా నగరమునకుఁ బ్రయాణ మయ్యెను.

మఱునాఁడు వేకువజామున రాజపుత్రమహమ్మదీయు లొండొ
రులవలన సెలవుగైకొనిపోవునప్పుడు మదనసింగు నాజరుజంగును రహ

స్వస్థలమునకుఁ గొనిపోయి గాఢాలింగన మొనర్చి "మిత్రుఁడా! మన మిరువుర మన్నదమ్ములవలె నుంటిమి. మన మన్యజాతులవార మైనను మనకు భేదములేదు. ఇంక ముందుండదు. నాకిదివఱకుఁ జేసి నదిగాక యింకొక మహోపకారమును జేయవలయును. ఈవృద్ధుఁడును బాలికయు నిరాధారులై యున్నారు. వారికి రహిమానుఖానువలన భయము గలదు. అతనివలన నపాయము గలుగకుండ నీవు జాగ్రత పెట్టవలెను. ఈయూర నెవరికైనను వారి నప్పగింపుము. అని నాజరుజంగును నటులేచేయుదునని యొప్పుటకుఁ బ్రయాణము మానెను. మదనసింగంతట నాజరునుజూచి "మనమింక మరల నెన్నఁడు కలియుదుమో? మామహారాజును మీచక్రవర్తియు సంధిచేసికొందురేని మనము రాకపోకలు గలిగి మన స్నేహబీజముయొక్క ఫలముల నందవచ్చును. కాదేని ప్రళయ యుద్ధమున మనము కలిసికొందుము. సాధ్యమయినప్పుడు నీక్షేమము నాకంపుచుండుము. నేఁబోయివచ్చెదను సలాము" అని తన పరివారముతోడ బయలుదేఱి మాటిమాటికి హేమలతను దలంచుకొని తిరిగిచూచి విచారించుచు వెడలిపోయెను. ఆనాఁటిమధ్యాహ్నము నాజరుజంగు తనతండ్రికిఁ జరపరిచయుండగు నబ్దుల్ ఖరీముమౌలవియనునాతనిం బిలిచి నారాయణసింగు నొప్పగించి వారి కపాయముకలుగునప్పుడు సహాయ మొసఁగుమని చెప్పి వానిచేనట్లుచేయుటకు వాగ్దానముఁ గ్రహించి యారాత్రి బయలుదేఱి వెళ్ళెను. మౌలవి యాగ్రామమునందు జనమిత్రుండును భగవత్సేవాపరాయణుఁడును నయి యుండుటచేఁ బ్రజల కతనియం దతిగౌరవము కలదు. నారాయణసింగును వైద్యమూలమున సకలజనోపకారి యగుటచేతఁ బ్రజలెల్ల నతని కాప్తు లయిరి ఈ పరిచయములవలన మౌలవియు నారాయణసింగును మిత్రులై. తమతమమతములఁ గూర్చి వాదములు సలుపుచు సుఖముగఁ గాలమును బుచ్చుచుండిరి.

నాల్గవ పరికరణము.

మదనసింగు పాలిగారిచుమును విడిచిపోయినతరువాత హేమలత కొన్నిదినములవఱకు మునుపటివలె నన్నపానాదులపై నిష్టము నిలుపక బెంగఁ గొని చిక్కియుండెను. కాని పారిఁబడిన వెనుక యథాస్థితి కామె మరలవచ్చి సుఖముగానుండినను రాజకుమారుని యందమును మృదుమధురభాషణంబులును మఱవక యెల్లప్పుడు తలంచుకొనుచుండెను. నారాయణసింగు మదనసింగు తననిమిత్త మెన్నఁడు వర్తమానమంపునో యెన్నఁడు తాము తురుష్కరాజ్యపు సరిహద్దులఁ బాసి చిత్తూరురాజ్యమున సుఖముగానుందుమో యని యెదురుచూచుచు నామార్గమున బోవు బాటసారులనెల్లఁ బరీక్షించి యడుగుచు దినమొక యేఁడుగ గడపుచుండెను. మాలవికిని, నారాయణసింగునకును స్నేహము నానాఁటి కధికమైనందునఁ బ్రజలు వారిమైత్రికి మిగులనానందించుచుండిరి. నారాయణసింగునకును మనుమరాలికిని రహిమానుఖానుయొక్క దౌర్జన్యములం జూచినకొలఁది భయ మధిక మగు చుండెను. ఖానుసాహేబునకు హేమలతయందనురాగము క్రిమక్రమముగ నభివృద్ధిసెందఁ రాజకన్య మ్లేచ్ఛనాయకునిహృదయమునం దెల్లప్పుడునుండసాగెను. బలాత్కారముగనామెను బట్టి తెప్పించి తనయంతఃపురమున బంధించి సఫలమనోరథుఁ డగుట ఖానునకు సులభమే కాని యందున నేమికీడు మూఁడునో యనుభీతియు వారికాప్తుఁడైనమాలవి కాగ్రహము వచ్చునను భయమును వానిని బాధింపుచుండెను. మాలవి సంపదలు లేక సామాన్యస్థితిలో నున్నను, వాని విద్యాసంపదను బట్టియు, సత్ప్రవర్తనమును బట్టియు, జనుల కాతనియెడ భయగౌరవములు గలిగియుండినవి. ధనము స్వీకరింపక దీనుల కుచితముగ నౌషధము లిచ్చుటంబట్టియు

వయోవృద్ధుఁడగుటం బట్టియు నారాయణసింగునందు జనులకు మిగుల గౌరవము గలదు. వారిరువురు కపకార మొనర్చినవారు పరిజల కంజులకును విరోధులై యుందురు.

స్వామికార్యమునం దపరిమితుత్సాహ నందుఁడు శక్తివంచన లేక పాటుపడుచు నేవిధముననైన హేమలతను దన యజమానునకు సమకూర్పవలెనని సకలప్రియత్నములఁ జేయుచు ముందుగ రాధతో స్నేహము చేసెను. ఈరాధ కిపుడు రమారమి పదునాలు సంవత్సరములుండును. దానితల్లి భర్తను విసర్జించి లేచివచ్చి వ్యభిచారవృత్తి వలన జీవించి రాధ కెనిమిదిసంవత్సరములవయ స్సున్నప్పుడు మృతి నొందెను. అప్పటినుండియు రాధ బ్రాహ్మణుల యిండ్లఁ బాచి పని జేసి బ్రతుకుచుండెను. అది యిప్పుడు గోవిందశాస్త్రి యను నాబ్రాహ్మణునియింటనుండెను. ఆమెయు క్తవయస్కురాలైనవె నుక శాస్త్రివివాహముచేయఁదలఁచెను. గాని రాధ తనతల్లివృత్తి యందె పరివేశింప నిచ్ఛ గలదగుటచే శాస్త్రియుఁ దనయుద్యమము ను మానుకొనెను. రాధ మిగుల సౌందర్యము గలసూదాలింగన యగుటచే స్వల్పకాలమున నామె గ్రామమున నున్న పడుచువాండ్రికందఱకు బ్రాణమిత్రురాలై యఱచేతి నిమ్మపండువలె నుంటయేకాక యొకపర్యాయము ఖానుగారిహృదయమును గూడ నాకర్షించెను. ధనమును నధికారమును గలఖానమైత్రి యామె కిష్టమే కాని తన కన్నవస్త్రముల నిచ్చుచున్నహిందువున కాగ్రహము వచ్చునని యామె వెనుకదీయుచుండెను. నందుఁడు దాసీపుత్రుఁడె కనుక రాధతో సులభముగ స్నేహము జేసి తనస్వామి మనోరథమును దెలియపఱచి కార్యసాఫల్యము జేయుమని ప్రార్థించెను నందునిమాటఁ దీసి వైవలేక రాధ యందున కియ్యకొని బావాజీమఠమున కనుదినము ను బోయి హేమలతతో స్నేహముఁ బెట్టి మాటలాడుచు నామెసరి

చయమును సంపాదించెను. పరిచరియ యయినది మొదలు హేమలత కామె పనిపాటలు చేయుచు వినోదకథలను జెప్పి యామెను నవ్వించుచు నుండెనుగాని దుస్సహవాస మొనర్చుట కిష్టములేక రాఘవోదిన్నగా మన హేమలత మాటలాడ దయ్యెను. ఈప్రకారము మదనసింగు పాలిగ్రామమున నున్న కాలముననె రాధ రెండుసార్లు హేమలతకొఱకు వచ్చి సింగును జూచి మోహించి యాతనితో మాటలాడఁ బ్రయత్నించిన దయ్యు నతఁడు ప్రత్యుత్తర మొసఁగ కుండుటచే మరలవలసిన దయ్యెను. రాధకు మదనసింగునందుఁ గలమోహా మతిశయింప బాసిగ నున్న తన యంతరమును రాజపుత్రుఁడగునతని యనంతరమును నాలోచింపక యెట్లయిననతనిఁ దనవలలో వైచికొనవలయు నని యామె యత్నించుచుండెను. హేమలతకు సింగునం దనురాగము గలదని యెఱిఁగి యామెయం దసూయ మనస్సున నిల్పి రహిమాన్ ఖానున కీమెను సమకూర్చునెడలఁ దనకు సవతిగా నీమెయుండ దని నమ్మి మదనసింగును దాను స్వాధీనపఱచుకొనన చ్చునని నిశ్చయించెను. అందుచే "నేకక్రియా ద్వ్యర్థకరీ" యని యామె ఖానున కుపకార మొనర్చునట్లును దనమనోరథము నీడేర్చుకొని నట్లును గూడ నగునని రాధ హేమలతమనస్సు విఱచుటకై ప్రయత్నించి యప్పుడప్పుడును ఖానుయొక్క గుణరూపముల నామెకడ వర్ణించుచుండె. ఒకనాఁడు ఖానుయొక్క రూపాతిశయమును రాధ వర్ణింపగా శరీరమునడఁక హేమలత భయ మంది యాతనిప్రసంగమును దనవద్ద నెన్నఁడును దేవద్దని యామెను గఠినముగా మందలించెను. అప్పటినుండియు నీదురాత్మురాలు ఖానుప్రసంగములను మానుకొని నఁదునితో "నీక హేమలతపై ఖానున కాశ యుండఁ దగదు. ఆమె కీతనియం దిష్టములేదు. మదనసింగున కామె ప్రాణము లిచ్చు" నని చెప్పఁగా ఖానుతో నందుఁ డావార్త విన్నవించునప్పుడు వానికిఁ

గలిగినదుఃఖము వర్ణింపనలవి కాదయెనని యిట నేను వ్రాయనక్కఱ లేదు. కామోద్రేకమును విచారమును మల్లడిగొన మహమ్మదీయుఁడు హేమలత నెట్లయిన జేసికొని తీరవలయు నని కృతనిశ్చయుడై నారాయణసింగునకును మాలవికిని మిత్రభేదము గల్పింపఁబ్రయత్నించెను గాని యందుఁ గృతార్థుఁడు గానేరకపోయెను. అందుచేత సందుఁడును, ఖానును, యితరసేవకులు దగు నుపాయమును వెదకుచుండిరి.

అది యిట్లుండ ఖానునకు హేమలతయందు దృఢమోహము దగుల్కొన్నదని జనులు చెప్పుకొనుటవలన కర్ణాకర్ణిని నారాయణసింగును మాలవియు, హేమలతయు విని యేసమయమున నెట్టి యపాయము మూఁడునోయని భయపడుచుండిరి. విదేశీయు లయిన వారిని రక్షించుటదనకువిధియని మాలవివారికపాయము రాకుండఁగనేమిచేయుదునా యని చింతింపుచుండెను. మదనసింగు వద్దనుంచియిప్పటికి నాలుగైదుమాసములు గడచినను వర్తమాన మేదియు రాసందున నతఁడు తమవిషయమయి మఱచినాఁడని వా రాలోచించి నిరాశపడి గతితోఁచక యుండిరి. తుదకు వారందఱు నాలోచించివృద్ధుఁడునుమనుమరాలును నక్కడకు నాలుగైదుకోసులదూరమునను న్న యలీఘడప్పురమునకుఁ బోవలెనని నిశ్చయించిరి. అందుచేమాలవి వారిని బ్రయాణముచేసి యాయూరందనకుఁగల యిర్వురుముఖ్యమిత్రులకు నుత్తరములు వ్రాసియిచ్చి సాధ్యమైనంతత్వరగఁబ్రయాణమై పోవలసినదని చెప్పి వారితోఁ బోవుట కిర్వురుసేవకుల నేర్పఱచెను. ఆమధ్య హేమలతకు జ్వరమువచ్చుటచేఁ బ్రయాణ మాగిపోయెను. మాలవియునారాయణసింగుతో స్నేహముచేయుట తనకనిష్టముగనున్నందున ఖానువానితో స్నేహము చాలింపవలసినదనియాయనకువర్తమానమంపెను. [illegible] యింప

వారి గర్వభంజన మొనర్చుటకుఁ గృతనిశ్చయుఁడై సమయమునకెదురుచూచుచు సాహెబుదినములఁ గడపుచుండెను. ఈనడుమ హేమలత జ్వరమువలన మిగుల బాధనొందుచున్నందునను, నదియే యౌషధముచేతను లొంగకున్నందునను వృద్ధుఁడు కొండజీయోచన మీఁదనాగ్రామమునకు వచ్చియున్న గోసాయినిఁ బిలిపించి యాతనితోఁ దన మనుమరాలి వృత్తాంతముఁ జెప్పెను. గోసాయినిజూచి హేమలత నమస్కరించి యెదుట నిలువ నతఁడామె నాశీర్వదించి యామె మొగమువంకఁ దేఱిపాఱఁజూచి ముసలివాని శరీరము నామూలాగ్రముగఁ బరీక్షించి మిగుల నానందమునొంది తనయానందసూచకముగఁ గొన్ని మాటల ననుటకు యత్నించియు, బలవంతముగ దనసంతోషము నాపికొని ఆహా మీరిరువురును జీవించియున్నారా! ఎన్నిదినములకు మీరాగపడినారు! భగవదనుగ్రహము మనపైఁ బూర్ణముగఁ గలదు అని తనలో ననుకొని హేమలతనాడి పరీక్షించి కొంచెము దృష్టిదోషము తగిలినదని రక్షరేకు నొకదానినిచ్చి కంఠమునఁ గట్టుకొమ్మని చెప్పి, యామె చేయి ముద్దుపెట్టుకొని తరువాత వృద్ధునియొద్దకుఁ బోయి యనేకవ్యవహారముల ముచ్చటించుచు నడుమనిట్లనియె. "అయ్యా! తమసంగతి సంతను నేనెఱుఁగుదును. మీరు బ్రిదికియున్నారని నేనిదివఱకెఱుఁగను. నేఁడు సుదినము" అని గోసాయి పలుకఁగా వృద్ధుఁడు భయపడి నాయనా నీవెవరు? నాసంగతి బయలుబెట్టకుము అని బతిమాలుకొనెను. గోసాయియు వృద్ధునిహస్తమును బట్టుకొని నేనెవ్వరయిన మీకెందుకు? నాసంగతి ముందుముందెఱుఁగఁగలరు. నాప్రాణములమీఁద మీకు నమ్మకముగలదేని మీరహస్యము నేను బయలుపఱుపనని ప్రమాణముచేయుచున్నాను భయపడకుఁడు. నేనింక నిటనుండరాదు" అని చెప్పి వారివలన సెలవుగైకొని గోసాయి యరిగెను. ఆదినమున గోసాయి గోవిందశాస్త్రియింట విందారగించి యాగ్రామమునేయుండెను.

అనాఁటిసాయంకాలమున పాలికోటలో నొకవిధమయినకళవళము పుట్టెను. అక్కడనుండి కన్నులార నది చూచినవారికే కాని యన్యులకుఁదెలియదు. దీపములు పెట్టినతోడనే రహిమానుఖాను సాధారణముగ యుద్ధరంగమునకుఁబోవు సమయములయందు దానుధరించు నస్త్రములను గవచమును, ఖడ్గమును ధరించుకొని తన యధికారము క్రిందనున్న రాజభటులందఱు నట్లు కలహసమయానుకూలమగువేషముల ధరింపవలెనని యాజ్ఞాపించెను. అట్లు సర్వప్రయత్నములు జరిగించి రాజభటసమేతుఁడయి ముష్కరుఁడగు నాతురుష్కుఁడు రెండు జాములరాత్రియైన వెనుక గ్రామమంతయు నిశ్శబ్దముగ నున్నపుడు వృద్ధుఁడు నివాసముచేయుచున్న మఠమును జుట్టవైచి లోపలివారినిపిలువుమని సేవకులలో నొకనిని నాజ్ఞాపించెను. అతఁడును బావాజీఅనిపిలువ రోగపీడితులెవరో యాపదలోనుండి వచ్చినారని విసుగుగొనక తడవికొనుచు లేచివచ్చి తలుపుఁదీసెను. వెంటనే నిర్దయాత్ముఁడగుకఱకుతురక డెబ్బదిసంవత్సరముల ప్రాయముకలిగి యశక్తుఁడయి నిరాధారుఁడయి గుర్రిడ్డితనమునఁ గదలలేక యతిదీనుఁడయికాలముఁబుచ్చుచున్న నారాయణసింగు చేయిపట్టుకొని కఠినస్వరముతో నీదౌర్జన్యమును గుటలిలును విని నిన్నుఁదక్షణమే పట్టికొని చెఱసాలయందుంచవలసినదని, చక్రవర్తిగారు మాకుత్తరువునంపినారు. అందుచేతనిదిగోనిన్నిపుడు పట్టికొన్నాను' అనిచెప్పి "ఱెక్కలువిఱచికట్టుఁడు జాగ్రతయని సేవకులతో నుడివెను. కర్ణశూలములవలెనున్న యాపలుకులువిని నిశ్చేష్టుఁడయి వృద్ధుఁడునిలువఁబడి "అమ్మా! హేమలతా!"యనియొకకేకవైచిఁఅయ్యయ్యో! నేనేమిచేసినాను. నావలననేమియపరాధము వచ్చినది. చక్రవర్తియుత్తరువు నేనెన్నఁడు నతిక్రమించలేదు. నన్నుఁ బట్టికొనుట యన్యాయము. నన్నువిడువుఁడు, అని దీనస్వరముతో మనవిచేసికొనుచున్న వృద్ధునిమాటలను జెవినిడక రాజభటులు

గట్టిగ బిగియఁదీసి ఱెక్కలు నొప్పిపెట్టునట్లు వెనుకకువిఱిచికట్టిరి. నారాయణసింగుదీనాలాపముల నాలకించి రాజభటులుగూడ దయగలవారయిరి. కాని మూర్తీభవించిన పాపదేవతయగు రహిమానుఖాను వానివిలాపమునుఁజూచి, 'ఓరీ! బద్మాష్! లుచ్చా! ముసలిదొంగ ! నోరుమూసికొనుము. లేకున్నకొరడాదెబ్బలుతినెదవు. ఏమియునెఱుఁగనివానివలె నటించెదవేమి? నీవు రాజపుత్రులనుగలిసి చక్రవర్తిమీఁద గుట్రలు చేయుచున్నావు. మీయింట బసచేసిన మహానసింగుతో నీవు మాట్లాడినరహస్యముల నేనెఱుఁగుదును. నాజయసింగు నీకుట్రలనెల్లఁ జక్రవర్తితోఁ జెప్పినాఁడు. అందుచేత నాతఁడునిన్నుఁ గారాగృహమునకంపుమని యాజ్ఞయొసఁగెను. నీపాపము నీవే యనుభవింపుఁ'మని నిష్ఠురముగఁబలుకఁ దనపైవచ్చిన యపవాదమునకును దురవస్థకును మిగులఁగుందుచు వృద్ధుఁడుండ నీకోలాహలమంతయు విని హేమలత దిగ్గునలేచి బంధింపఁబడియున్న పితామహుని గాలయమునివలెనెదుటనిల్చియున్న రహిమానుఖానునియమభూతలరీతిఁ దనపితామహుని బట్టికొనియున్న రాజభటులను, జూచి వెఱఁగుపడి శరవేగముతో నతని కడకుఁబోయి బాబా! దాదా? యని కెవ్వుననఱచి, వానిని గౌఁగిలించికొని రోదనము చేయసాగెను. రాజసేవకులకు వెఱచియో యనునట్లు సహజగాంభీర్యమును ధైర్యమును నారాయణసింగును విడిపోవ మనుష్యస్వభావమునుబట్టి పొరలిపొరలివచ్చు దుఃఖమునాఁపలేక యితఁడు మనుమరాలిని గౌఁగిలించికొని స్త్రీవలె అమ్మా! నేను జెరసాలకుఁబోవుచున్నాను, అని పెద్దపెట్టున నేడ్చెను. ఇట్లువాపోవువారినిరువురనుజూచి దయాహీనుఁడగు రహిమానుఖాను విచారమును లేశము నొందక హేమలతసౌందర్యాదులనుగని యానందించుచువారినివిడఁదీయ భటుల కాజ్ఞయొసఁగి ముసలివానినిలాగనారంభించెను. ఈనడుమ గ్రామమునునున్నవారందఱు నీకలకలధ్వనులవలన, మిన్నుముట్టు

చున్న వారిరోదనధ్వనులవలనను మేలుకొని, మశమునం జుట్టుకొని యీవిచిత్రమునుజూచుచుండిరి. దుఃఖభారమున నిలువలేక తాతమె డకుం దన బాహులతికలను బెనవైచి గాఢాలింగనముం జేసికొని విలపించుచున్న హేమలతను విడందీయుట దుర్ఘటమని తలంచి తురుష్కులు ముసలివానిని లాగుచుండ నందొకండు కొరడాలతో బాలికచేతుల మీంద రెండుదెబ్బలుకొట్టెను. ఆనొప్పిచే బాలిక కౌంగిలింతవదలెను. వెంటనే రాజభటులు నారాయణసింగును గెంటుకొనిపోవుటంజూచి 'అయ్యో! దాదా! దాదా! నేనెట్లుబ్రదుకంగలను! నన్నెవరికప్పగించి పోవుచున్నావు! నాకెవరుదిక్కు! నన్నుందీసికొనిపోవేమి? నేంజచ్చిపోవుదును; నేనుండలేను. అయ్యో! మాటాడవేమి! దాదా, యనిసకలజనులహృదయములును నీరైపోవునట్లుఅచి మొదలునఱకిన వృక్షమువలె నేలంబడి మూర్ఛిల్లెను. ఆమె మూర్ఛిల్లినవెనుక నారాయణసింగును రాజభటులు దీసికొనిపోవుటకు వలనుపడెను.

అంతట రహిమూనుఖాను సేవకులలోంగొందఱికాతనినప్పగించి 'ఓరీ ముసలివానిని దీసికొనిపోయి కోటలోం జెఱలో నుంచుండు. నాకింకను బనియున్నది. నేనిప్పుడేవచ్చెదను' అనివారలంబంపి హేమలతయింటికి నిర్వురు సేవకులంగావలియుంచి తానానలవీథికింగొంచెము సాగిపోయెను. అచట నారాత్రి గుమిగూడిన గ్రామస్థులలో హేమలతానారాయణసింగుల దురవస్థం దలంచి కంటందడిబెట్టనివారును మహమ్మదీయుని నిందింపనివారును లేరు. కానియాయుధపాణులయియున్న రాజభటులకు వెఱచి యెవరును సాహసించి యాదురాత్ముల దౌర్జన్యమునుమాన్పరయిరి. గాఢమూర్ఛనొంది హేమలతశరీరము నెఱుంగక రెండుమూడుసారులు 'దాదా! దాదా! తెల్లవాఱినదిలెమ్ము" అనియు, మదనసింగు! మదనసింగు! అనియుం బలవరించి మరల మూర్ఛిల్లెను. గ్రామస్థులు కావలియున్న రాజభటులకు వెఱచి యామెకు సహాయ

మొసఁగకయె కరిమక్రమమున నొకరొక్కరుగఁబోవనారంభింపఁగొం
తసేపటికి నెవ్వరును లేకపోయిరి. ముష్కరతురుష్కుఁడు సపరివార
ముగఁ బట్టణములో మహమ్మదీయులు నివాసముచేయు భాగమునకు
బోయి యబ్దుల్ ఖరీమను మాలవిగృహమును (ముట్టడించి, సుఖముగ
నిద్రించుచున్న మాలవిని బరిక్కమీఁద నేపట్టికొని బంధించెను. అతని
దారాపుత్రులు కర్తవ్యమునెఱుఁగకగొల్లున నేడ్వసాగిరి. ఆవీధివారంద
ఱువచ్చి ఖానును గారణమడిగిరి. కాని మొదట నాతఁడు నిరుత్తరుఁ
డై తుదకిట్లు లనియె. ఈతఁడుమహమ్మదీయుఁడైయుండియు హిందు
వులతో స్నేహము చేయుచున్నాఁడు. కాఫరులతోనాలోచనలుగల
యీపాపాత్ముఁడు సత్యమతస్థుఁడగునా! అదిగాక రాజపుత్రులఁగలిసి
చక్రవర్తిపైఁ గుట్రలుపన్నుచున్నాఁడు. మతవిరోధియు రాజద్రోహి
యునగు నీదురాత్మునిఁబట్టి బంధింపవలసినదని చక్రవర్తి నద్దనుండి నా
కు హుకుము వచ్చినది. అందుచేతఁ బట్టికొన్నాను. అని చెప్పి చెక్క
లు వెనుకకు విఱియఁగట్టించి మాలవిని జెఱకంపెను. కానూతురుడు
నీర్ష్యాపీడితుఁడగుటచే రహిమానుఖానొక్కరాత్రి తనబలవద్విరోధిన
నిర్వ్వరను బట్టుకొన్నందున కానందించుచు సఫలమనోరథుఁడయివా
రినిర్వ్వరఁ జేఱియొకగదిలోనుంచి తలుపులుపూయించి తాళములువే
యించెను. తరువాత గడియరాత్రియుండ నతఁడొంటరిగబయలుదేఱి
మఠమునకువచ్చెను. అప్పుడుతానచట కావలియుంచిన సేవకులిద్దఱు
ను గాఢముగ నిద్రించుచుండిరి. హేమలతపరిథమమువూర్ఛిల్లినచో
ట లేనందున రహిమానుఖాను గదిలోనికిఁబోయిచూచెను. అందును
నామె గన్పడనందున నిల్లు నాలుగుపరిక్కలను దొడ్లును ఖానుగారు
స్వయముగ వెదకికొనిరిగాని హేమలత యగపడలేదు. ఆశాభంగము
ను దుఃఖమును బాధింప సాహేబాడలెఱుఁగక నిద్రించుసేవకులను
దన్ని నిదురలేపి హేమలతయేదిరా? యని యడుగ వారును దిగులుపడి

మాటలాడక చూడనారంభించిరి. వారినివెంటఁబెట్టుకొని ఖానుకోట కుఁబోయి తన మందిరమున శయనించి గ్రామమున బ్రాహ్మణ క్షత్రియవైశ్యశూద్రవివేచనము లేక ప్రతిగృహమును, మాలమాదిగవాడెములను, మహమ్మదీయులయిండ్లను,నూతులు, గోతులు, చెఱువులు మొదలగువానిని వెదకించెను. కాని హేమలత యెందునుగానఁబడదయ్యె. తుదకు నిరాశపడి కోపమెట్లునుదీరక కావలియుండి పరాకున హేమలతను దాఁటిపోవనిచ్చిన సేవకులఁబిలిచి యందత్యంతోపకారియగువానిని క్షమించి మేఘకుండగు రెండవవానికిమరణదండనవిధించెను. పాపము చిరకాలము బాహులు కొట్టికొట్టి మార్గస్థులఁజంపిచంపి దోషియైన ఖానునకాప్తుఁడై నగులామల్లికినేఁడుమరణముతప్పదయ్యెను. వానిని వృక్షమునకుఁగట్టించి కత్తితో ఖాను తానే నఱికివైచెను. అంతకును మనశ్శాంతిలేక పిచ్చివానివలె నటునిటుఁదిరుగుచు గడ్డమునొకసారి సవరించుకొనుచుఁ గుళ్ళాయి నేలఁబాఱవైచుచు, సేవకులనెల్ల దిట్టుచుఁ జెఱసాలకడకుఁబోయి నారాయణసింగును మనుమరాలివిషయమై యడుగుచు వానినిసంహరించెదనని బెదరించుచు నన్నము ముట్టక సకలావస్థలఁబొందుచు ఖాను విలపించుచుండెను. ఇదియిట్లుండ రాధ మఱునాఁటియుదయమున లేచి హేమలతగృహమునకువచ్చిమఠమంతయు వెలవెలఁబాఱి చిన్నఁబోవుటయు బాలికపెంచురామచిలుక దిగులుపడియుండుటయు నామె యాడుకొనువస్తువులన్నియు నెక్కడివక్కడనుండుటయు ముసలివానిమందులసంచియు వానినెన్నఁడునుబాయని చేతికఱ్ఱయు నటఁ బడియుండుటయుఁ జూచి కలనచిత్తయయ్యె నామె. స్త్రీజనస్వాభావికమగువిచారమును బొందకతప్పదయ్యెను. తరువాత రాధ గృహమునంతను వెదకి హేమలత మ్లేచ్ఛునిపాలఁ బడియుండునని తనమనోరథ మీడేరునని సంతోషించి హేమలత వస్తువులన్నిఁటిని వెదకనారంభించెను. తనదగ్గఱనున్న మాఱుతాళములతో

బోషాణముతీసి యందున్న సందుకాపెట్టెమూఁత తెఱచి హేమలత యాభరణములను దొంగిలించి యందున్న రెండుకాగితములను దీసి చదువుకొన్నదగుటచే వానినిమెల్లఁగఁ జదువుకొని,నగలకంటెవానికయి సంతోషించుచు నెవరును జూడకుండ రవికెలోఁ బెట్టికొని పోయెను. అటు మదోన్మత్తుఁడై చిత్తవైకల్యముగలిగి ప్రవర్తించురహిమానుఖానునకు నల్లాయుద్దీనుచక్రవర్తియొద్దనుండి పరమానాయొకటివచ్చెను. చిత్తూరుదండయాత్రనుగూర్చిఖిల్లాదారులతోనెల్ల యోచింపవలసియున్నదనిఖానును జక్రవర్తి రమ్మనెను.నిరంకుశమగు చక్రవర్తియుత్తరువు నతిక్రమింపఁజాలక యొకవారములో ఢిల్లీకిఁబోవుచు,సింగనుమాలవిని విడువవలదని తనక్రిందియధికారితోఁ జెప్పి చనెను. గ్రామస్థులందఱును హేమలత బలవంతముగ మృతినొందెనని నిశ్చయించిరి.

అయిదవ ప్రకరణము.

మహమ్మదీయులు భరతఖండమునుబరిపాలించినంతకాలమును ఢిల్లీనగరము రాజధానియైయుండెను. ఈఢిల్లీచక్రవర్తులెరారాజులవలనఁ గప్పముల గ్రహించి మూర్ధాభిషిక్తులను బాదాక్రాంతులఁ జేసిరి. ఈఢిల్లీచక్రవర్తులె యాసేతుహిమాచలమగు భరతఖండము నేకచ్ఛత్రముగఁ బాలించిరి. గజనీమహమ్మదు పంద్రెండుసారులు హిందూదేశముపై దండెత్తి దేశమునెల్లఁ గొల్లగొని లక్ష్మిని దనవెంటఁగొని దారిద్ర్యదేవత నిట నిలిపి చన్నయనంతరము మహమ్మదుగోరి యను నతఁడు ఢిల్లీమహారాజుగ నుండిన పృథ్వీమహారాజును థనేశ్వరయుద్ధమున వధించి దేశము నాక్రమించెను. తన్మరణానంతరము బానిసరాజులు 1206 మొదలు 1290 వఱకు నుత్తరహిం

దూస్థానమును బాలించిరి. వారు బలహీనులయినవెనుక వృద్ధుఁడయ్యు జలాలుద్దీను భుజబలముచే బానిసలనుగెల్చి సింహాసన మెక్కి కిల్జీవంశస్థాపకుఁడయ్యెను. జలాలుద్దీన్ చక్రవర్తి 1290 మొదలు 1295 వ సంవత్సరమువఱకు మాత్రమె పరిపాలించెను. రాజ్యకాల కాలము స్వల్పమైనను మహమ్మదీయు లదివఱకెన్నఁడు నెఱుఁగని దక్షిణహిందూదేశముపై ప్రథమదండయాత్ర 1294 వ సంవత్సరమున జరగెను. అది జలాలుద్దీనునకు నన్నకుమారుఁడును కపటోపాయధురీణుఁడును, రాజనీతివిశారదుఁడు నగునల్లాయుద్దీను సేనానాయకుఁడై నడిపి మహారాష్ట్రదేశము నాక్రమించెను. ఆకాలమున మహారాష్ట్రదేశమున దేవగిరినగరము రాజధానియై యుండెను. అల్లాయుద్దీను మహారాష్ట్రదేశాధీశ్వరుఁడగు రామదేవమహారాజును గెల్చి యాతఁడు ఢిల్లీకి సామంతరాజుగ నుండునట్లును గప్పము గట్టునట్లును నొడంబఱిచి బహునగరములను గొల్లగొన్న దోపిడిధనముతోడను, కానుకలతోడను బినతండ్రి నెదుర్కొనుట కరిగెను. అరిగినతోడనే యతఁడు పినతండ్రిని జంపించి తాను జక్రవర్తికాఁ గోరి యపారసేనాసమేతుఁ డయియుండుటచేఁ దనమనోరథమును సులభముగ నెఱవేర్చికొని మహావైభవముతో 1295 వ సంవత్సరమున సింహాసన మెక్కి 1316 సంవత్సరమువఱకును రాజ్యము చేసెను. ఈతఁడు లోకవ్యవహారములం దారితేఱిన దిట్టరియేకాని కుటిలుఁడు. కార్యసాధన మొనర్పఁగలబాహుబలశాలియె కాని నీతిలేనివాఁడు. ఈతఁడుత్తరహిందూస్థానమును బాదాపుగ స్వాధీనముజేసికొనినను రాజపుత్రస్థానమునుజయింపలేదు. ఆతఁడుసింహాసనమెక్కునాఁటికి దక్షిణమున మహారాష్ట్రముదక్క దక్కిన దేశము లెవ్వియు వానిపాలనమునకు లోఁబడియుండ లేదు. దేవగిరి, మహారాష్ట్రసామంతుఁడగు రామదేవేలుచుండెను. ఓరుగల్లు రాజధానిగ [illegible] కాకతీయవంశ

జులు పాలించుచుండిరి. ఖిలాలువంశస్థులు ద్వారసముద్రమునుండి మైసూరు రాజ్యము నేలుచుండిరి. కర్ణాటకమును స్వదేశ రాజులు పాలించుచుండిరి. రాజస్థానమును దక్షిణ రాజ్యములను స్వాధీనపఱచుకొనవలయునని యలాయుద్దీను చిరకాలమునుండి కోరుచుండి దక్షిణహిందూదేశముపై మాలికాఫరను సేనానాయకుని గొప్పసైన్యముతో నంపఁగా నతఁడును దనప్రభువువలె నీతిసంపత్తి లేనివాఁ డగుటచే మాయచేతనో బలముచేతనో స్వదేశప్రభువుల నడఁచి రామేశ్వరమువఱకుఁగల దేశమును జయించి యనేక పురాతన రాజకుటుంబముల నిర్మూలన మొనర్చెను. ఇతఁడు దక్షిణదేశమందుండఁ జక్రవర్తి రాజస్థానదండయాత్రను గూర్చి యోచించుచుండెను. ఢిల్లీనగరమునందున్న సైన్యమును జాలకాలమునుండి యుద్ధమునకు సిద్ధమగునట్లు జేయుచు నితర మండలములయం దుండు సైన్యంబులఁ గూడ బిలిపించి సన్నాహ మొనర్చుచు సైనికులకెల్లఁ గావలసిన భోజనసామగ్రిలను, గజములను బశువులను సిద్ధపఱచుచుఁ జక్రవర్తి ప్రయత్నము సేయుచుండెను. ఒకనాఁటి సాయంకాలము సంధ్యారాగము దర్శనీయమై ఢిల్లీనగరముపైఁ గట్టఁబడిన యెఱ్ఱనివితానమువలె వెలయుచుండెను. సంధ్యారాగము క్రమముగ నదృశ్యమయి వెన్నెల వ్యాప్తమయ్యెను. నల్లని యమునానదీజలమునందు ఢిల్లీనగరము మేడలతోడను, మిద్దెలతోడను, మహాగోపురములతోడను నీటఁ గట్టఁబడిన పట్టణమువలెఁ బ్రతిబింబితమై కనుపట్టుచుండెను. సాయంకాలము నమాజునకు భక్తులఁ బిల్చువారి కేకలతో మజీదులు ప్రతిధ్వనులిచ్చుచుండెను. మసీదుల యగ్రభాగములును, హిందూదేవాలయశిఖరములును మహోన్నత గోపురములును వెన్నెలలో ధగధగలాడుచు నగరముయొక్క యున్నతస్థితి నిడమ పొడవుచేఁ దెలియఁ జేయుచుండెను. నగరమధ్యమున నున్న కోటలో సరోవరమధ్యమున విలసిల్లు తెల్లరాతిమేడవలెఁ జక్రవర్తి విశ్రమించు నేడంతస్థుల మేడ

క్రొత్తకాంతులతో నావెన్నెలయందుఁ గన్పట్టుచుండెను.

ఆనాఁటిరాత్రి నాలుగుగడియ లయినతరువాత చక్రవర్తి రహస్యములు మాటలాడుకొనుగదిలో మెత్తనిపరుపులువేయఁబడిన యొక కుర్చీమీఁదఁ గూర్చుండి హుక్కాత్రాగుచునుండ నతివినయముతో నంతఃపురసేవకుఁడగు నొకనల్లనిదీర్ఘకాయముగల తురక గదిఁ బ్రవేశించి చక్రవర్తిపాదములదగ్గర సాష్టాంగపడి భయవినయములతో, మహాప్రభూ! ఏలినవారి గులాపువాని దొకమనవి యున్నదని మెల్లగఁ బలికెను. ఆమాటవిని యదివఱ కేదో యోజించుచున్న చక్రవర్తి మహాకోపముతో బానిస నొకతన్నుఁ దన్ని, ఏమిరా! లుచ్ఛా! నీ వెందు కడ్డెచెదవురా, యనిభయంకరముగఁ గేకవైచెను. బానిసయు వడఁకుచు,"స్వామీ? పాలీభిల్లాదారు రహిమానుఖానువచ్చియున్నాఁడు. సెలవుసయచేసినపక్షమునఁ దమపాదములసన్నిధికిఁ దోడుకొని వచ్చెద"నని పలుకుటయుఁ జక్రవర్తి తనయంగీకారసూచకముగఁదల యూఁచిన, సేవకుఁడు ఖానుగారినివెంటఁబెట్టుకొనివచ్చి గదిలోనికంపి తానావల నిలుచుండెను. ఖానసాహేబు పాలిగ్రామమునవసించునప్పటిగర్వమును వదలి చక్రవర్తి సమ్ముఖమున నేలఁబడి తత్పాదముల నంటి సలామొనర్చెను. చక్రవర్తియు వానినిజూడఁగానే వానిదురాచారములఁగూర్చి నాజరుజంగు విన్నవించినయంశములు జ్ఞప్తికిరా మండిపడి, ఓరి! రాజద్రోహీ! మా దేశమునఁ గలదివ్యనంతులను సామంతులను ద్రోసించుటకా నీకధికారమిచ్చినది? ఛీ! నీమొగముఁజూడరాదు. నీవు నామెదుటనుండి పో, యనితనపాదములపైఁ బడియున్నయాతనిఁ ద్రోసివైచి రెండుతన్నులుదన్నెను. స్త్రీవలె రోదనము జేయుచు,"ఓమహమ్మదీయమతసంరక్షకా! ఓసకలలోకచక్రవర్తీ! నేను మీబానిసను. నేనేపాప మెఱుఁగను, నిర్హేతుకముగ నామీఁదనొర్వలేక తుచ్ఛులెవరోనేరములు జెప్పినా రని"విలపించుచున్న యా ని

ర్భాగ్యునిఁజూచి చక్రవర్తి యించుక కరుణించి, నీనిర్దోషత్వమును నీవె ట్లు స్థాపింపఁ గలవు? అటు చేసికొనినపక్షమునసే నీప్రాణములు ద క్కఁగలవు. రేపు సాయంకాలమువఱకు నీకుగడు విచ్చినాను. రేపు రాత్రిదర్బారు. ఆసమయమునకు నీవుసంసిద్ధుడవై యుండవలెనని పలికి యూపూఁటకుక్షమియించెను. ఈవాక్యములతో మనశ్శాంతికలి గి రహిమానుఖానుసంతోషించి మహాప్రభూ! ఏలినవారు ధర్మమూ ర్తులు. రేపుసాయంకాలము నేనుసిర్దోషినని స్థాపించుకొనఁగలను. అం తేగాక రాజపుత్రస్థానదండయాత్రను గూర్చి యత్యంతరహస్య మ యినకాగితములుగూడ నాకులభించినవి. అవి యన్నియు నేను మీకు నిచ్చెదను. అప్పుడు నాసత్ప్రవర్తనమును మీరెఱుంగఁగలరు. ఇంక నేను సెలవుగైకొనిపోయినచ్చెద నని ఖాను చెప్పిన సలాముద్దీ నా శ్చర్యమును సంతోషమునుగదురఁజల్లనికటాక్షవీక్షణములు వానిపైఁ బఱపుచు నీకు లభించిన కాగితముల నీరాత్రి తెచ్చి మాకుఁ జూపవల యును. ఆకాగితములఁ జూచినదాఁక మాకుఁ దోఁచదు. నీవతివేగ మేగి వానిని దీసికొనిరమ్మని చక్రవర్తిపలుక మందహాసముతో సెలవుగైకొని బసకుఁబోయెను.

ఆఱవప్రకరణము.

పప్రపంచమునం దిప్పటికి నిలిచియున్న పురాతనపుకట్టడముల లోనెల్ల మిగులనున్నతమయి సర్వజనస్తవనీయమయియున్నది, డిల్లీ నగరమునకు నైదుక్రోసులదూరముననున్న కుతుబుమైనరను గోపు రమని చెప్పవచ్చును. ఇదికుతుబుద్దీననుమహమ్మదీయబుషిపేరఁ గట్ట బడినది. ఇది కట్టుట కారంభించిన యుగమునకైదు సంవత్సరములకు

ముగింపఁబడినది. ఇప్పటి కది నిర్మింపఁబడియాఱువందలయేఁబదిసంవత్సరములు గడచినను నేఁటికిని జూపఱకుఁ గనులపండువు జేయుచునాశన దేవతపాలఁబడక మహమ్మదీయుల శిల్పిశాస్త్రనైపుణ్యమును బ్రకటించుచున్నది. అదియిన్నూటనలువదిరెండడుగుల యెత్తుగలిగిగర్భమందు వంకరగఁబాముమెలికలవలెఁ దిరిగియున్నమున్నూటతొంబదితొమ్మిదిమెట్లతో వెలయుచుండును. పూర్వకాలమునఢిల్లీరాజ్యమును బరిపాలించిన మహమ్మదీయచక్రవర్తులగోరీలు దీనిచుట్టునున్నవి. నేఁడు దీనిసమీపమున నొకచిన్నగ్రామముబయలుదేరినది. మనమువర్ణించుచున్న కాలమునాఁటికిఁ గూడ తత్సమీపమునఁ గొన్ని సమాధులుండుటచే జనులు రాత్రులందుఁ దఱచుగ నాప్రక్కకుఁ బోవుచుండుటలేదు. ఈగోపురముపయికిఁ బోవువారు శ్రమకలుగకుండవిశ్రాంతిఁ గైకొనుటకు నడుమనడుమనంతస్తులు మందిరములుఁగట్టఁబడియున్నవి. ఏనినెల్లఁ గడచి చివరయంతస్తుపై కెక్కి చూచువారినేత్రములకుఁగ్రిందనుండు మనుష్యులు పిల్లలవలెఁగన్పడుదురు. దీనియందుసాధారణముగాఁబరదేశగతులగుఫకీరులువసించుచుందురు. ఆనాఁడుసూర్యాస్తమయ మైనవెనుక నిద్దఱుశిష్యులు వెంటరా నొకఫకీరు మెల్లమెల్లగ గోపురపుమెట్లనుండి క్రిందికిదిగెను. మెట్లన్నిఁటినిదిగిక్రిందికివచ్చి తనశిష్యులతోఁ గొన్నిరహస్యములనుజెప్పి చెఱియొకవైపునకుఁ బంపి వారు బయలుదేఱిన నాలుగుగడియలకతఁడు తత్ప్రదేశమును బాసి పురమువంకఁ బోవుచుండెను. అతఁడు షష్టివయఃపూర్ణుఁడగు వృద్ధుఁడని నెఱసినగడ్డము తెలియఁజేయుచుండెనుకాని శరీరదార్ఢ్యము జూచువారంతవయస్సుండునని నమ్మరు. తనశరీరమునఁ బ్రాఁతయంగరకాధరించి తలగుడ్డనుబెట్టికొని పూసలతావళమును ద్రిప్పుచు నతఁడు పురముఁ బ్రవేశించి వీథులవెంబడిఁ దిరుగుచుండెను. రహిమానుఖాను చక్రవర్తి యొద్ద సెలవుగైకొని రాజమందిరమునుబాసివీథిలోనికి

వచ్చువఱకు ఫకీరును దనచేతికారు చప్పుడు చేయుచు వినోదమునుగ ల్గించుపాటఁ బాడుచు నాస్థలమునకువచ్చెను. చక్రవర్తి తనవిషయము న నేమిచేయునో తనకాగితములు దనవృత్తాంతములను నమ్మునో, న మ్మక ప్రాణములఁదీయించునో యని భయపడుచు మందగమనము తో వచ్చుచున్న ఖాను ఫకీరునుజూచి వారు భూతభవిష్యద్వర్తమాన ముల నెఱిఁగివారగుటఁ బాను విని యుంటఁ దన భవిష్యదవస్థనీఫకీ రు నడిగి తెలిసికొొన వలయునని తలంచి యాతనిసమీపమునకుఁబో యి వినయముతో "అస్సలా మాలేఖుమ్" మ్మని సలాముచేసెను. ఫకీ రును "ఆలేఖుంసలా"మని యచట నిలిచెను. అంతట వారిట్లుమాటా డిరి.

ఖాను.—మీరు కులందర ఫకీరులా? మునార్య ఫకీరులా?

ఫకీ—నేను కులందరఫకీరునె. అయ్యా! నాసంగతినీకెందులకు

ఖాను.—అయ్యా! తమరు మహాత్ములు. పైగంబరులవంటి వారు. నాకు నేఁ డొక్కయాపద తటస్థించినది. అదియెట్లగునోమీరు తెలుపవలెను.

ఫకీ—(మాటవిని కొంచె మాలోచించి) హా! మహమ్మదు! మాలాఅల్లీ! నామీఁదదయగలిగియుండుఁడు. అయ్యా! నాకుఁదెలిసి నంతవఱకు నీయవస్థను దెలిపెదను, అది నిజమగునేని నీవు నూఱుగు రు ఫకీరులకు నన్నము పెట్టఁగలవా?

• ఖాను.—సందేహ మేమి! మీసెలవుప్రకారము జేసెదను.

ఫకీ—అయ్యా! నీపేరు రహిమానుఖానుకాదా?

ఖాను.—(ఆశ్చర్యముతో) చిత్తము.

ఫకీ—నీపైని దుర్మార్గులు చక్రవర్తితో నేరములఁజెప్పిరి కా ని మహమ్మదువారిదయవలన నీదగ్గఱనున్న కాగితములనుబట్టి నీమా టయే పైనుండును. నీశత్రువులు నశింతురు.

ఈవాక్యముల నాలకించినతోడనే ఖానత్యాశ్చర్యము నొంది "మీరు సర్వజ్ఞులరు. నేను బాపాత్ముండను. నాపాపములు నశించునట్లును నాకు శుభములుగల్గునట్లును నన్ను మీరాశీర్వదించి దేవతలఁ బ్రార్థింపవలెను." అనివేఁడుకొనెను. అంతట ఫకీరు సంతోషముతో నీపై నల్లాకు దయ గలదు. మహమ్మదీయుఁడ వగుట నీపాపములు క్షమింపఁబడినవి. కాఫరు లందఱు నీచేత హతు లగుదురు. నీకు శుభమగు బొమ్ము అని తాను సాగిపోయెను. ఖానును మహానందములోఁ దనబసకరిగెను. ఆలోపునఁ జక్రివర్తి ఖానురాక కెదురు చూచుచు, నిర్హేతుకమైన యాలస్యమునకు వానిని నిందించుచు సమీపమున నున్న బానిసలపై మండిపడుచుఁ గొంతసేపటికి ముఖ్యమంత్రియైనజహందరులోడికి వర్తమానమంపెను. అతఁడును వచ్చి చక్రివర్తికి సలాముచేసి చేతులు జోడించుకొని యెదుట నిలువఁ జక్రివర్తి కూర్చుండు మని కనుసన్నఁ జేయ నొకపీఠముపైఁ గూరుచుండెను. అంతటఁ జక్రివర్తి వజీరును జూచి రహిమానుఖాను కొన్ని రహస్యము లగుకాగితములఁ దెచ్చినాఁడట! వానిని మనము పరీక్షింపవలెను. అని చెప్పఁగా నావజీరు ఖానునిమిత్త మెదురు చూచుచు నుండెను. అంతలో రహిమానుఖాను కాగితములకట్ట చేతఁ బట్టుకొని మెల్లమెల్లగా మేడమెట్లు నెక్కి మూఁడవయంతస్తు మీఁదకు వచ్చి చక్రివర్తియు వజీరును నున్న మందిరముఁబ్రవేశించి వినయపూర్వకవందనముల సల్పి యెదుట నిలిచెను. చక్రివర్తి వానినుచితాసనమునఁ గూర్చుండ నియమించి యతనిచేత నున్నకాగితములకట్ట నందికొని విప్పిచూడ నందు నాలుగైదు కాగితములుండెను. ఆకాగితములు మహారాష్ట్రభాషలో నుండుటవలన, నాభాష యందెవరికిని దెలియ కుండుటచు వారందఱు యోజించి రాజభక్తిగలిగి మాయోపాయములం దాఱితేఱిన వసంతభట్టును మహారాష్ట్రబ్రా

హ్మాణునకు వర్తమానము నంపిరి. అతఁడును నర్ధరాత్రి వచ్చినవర్త మానమునకు భయపడుచుఁ, జపలచిత్తుఁడై న పాదుషావలన నేమి కీడు మూఁడునో యని, యీగండమును గడచినయెడల భవానికిఁ గుంకుమపూజ జేసెద, నని మ్రొక్కుకొని యచ్చటికి వచ్చెను. అతని నుచితగౌరవముతోఁ గూర్చుండ నియమించి చక్రవర్తి యాకాగిత ములనిచ్చి చదువుమనెను. అతఁడును నామూలాగ్రముగ వానినెల్లఁ దనలోఁ జదువుకొని మైదుకాగితములనియు నైదవదిమాత్రము ముఖ్యమైనదనియుఁ జెప్పి దాని నిట్లు జదువనారంభించెను.

"శ్రీసూర్యకులప్రదీపకు లగుభీమసింగు మహారాజువారికి దేవగిరిరాజు రామదేవు నమస్కారములఁజేసి వ్రాయుచున్న దేమనిన ఈమధ్య మీకును గ్రూరుఁడై నయల్లాయుద్దీనుచక్రవర్తికినిమనస్పర్థలు గలిగినట్లును, జిత్తూరు రాజ్యముపై నతఁడు దండెత్తనూహించు చున్నట్లును మేము వినుచున్నాము. అది నిజమగునేని మిగులవిచారము నొందుచున్నాము. ఈనడుమ దక్షిణహిందూస్థానమునకు వచ్చి మమ్మాతఁ డోడించుట మీరు వినియుందురు. సమానాపదలోనున్న మనమిరువురమును క్షత్రియకులజులమునేక దేశీయులమునగుటచేనన్యమతస్థుఁడు దురాచారుఁడు నగుచక్రవర్తిపైఁ గలిసి యుద్ధముచేసినపక్షమున గెలువకపోము. పౌరుషధనులు నభిమానసముద్రులునగు మీకు మేము దోడ్పడినయెడల దైవానుగ్రహమువలనఢిల్లీనుండిమ్లేచ్ఛులను బాఱదోలవచ్చును మ్లేచ్ఛుఁడగు చక్రవర్తి దురాచారుఁడగుటచే స్వబలమునందనేకు లతని కనిష్టులుగ నున్నారని విని సంతోషించుచున్నాము. మీదేశముమీఁద దండయాత్రముందుగజరుగు నేని మాబలమును మీకు సాహాయ్యముగ నంపెదము. అదియింతట జరుగదేని మాకు మీరు సహాయముచేయుఁడు. నీతివిశారదుఁడగునీమో గెమునకుత్తరప్రత్యుత్తరములఁదెచ్చియిచ్చుచుండును. దీనికి

వెంటనే యుత్తరము సంపఁగోరుచున్నాము. త్వరపడవలయును.

రామదేవువ్రాలు."

అని మహారాష్ట్రభాష నున్న యాయుత్తరమును బారసీకభాష లోనికిమార్చి చక్రవర్తికి విన్నవించి వసంతభట్టూరకుండెను. చక్రవర్తి కాగ్రహమును నాశ్చర్యమును నేకకాలమున జనించెను. ఉత్తర హిందూస్థానమందున్న గొప్పరాజ్యమగుచిత్తూరును దక్షిణమున గొప్ప రాజ్య మగుదేవగిరియును గలిసినఁ జక్రవర్తి వారలగెలుచుటయసా ధ్యము. అందుచేఁ జక్రవర్తి భయపడి కర్తవ్యమూహించుచునీకీకాగి తము లెట్లులభించినవి? అని ఖాను నడిగెను. ఖానేమోయుబద్ధముఁ జెప్పుట కాలోచించు చుండెను. ఈయుత్తరమునుబట్టిచూడ నీవఱకు రాజపుత్రులు మహారాష్ట్రుల కేమియువ్రాసినట్లు కనఁబడదు!మహా ష్ట్రులు ముందుగ రసపుత్రులకు వ్రాసినకాగితములుమనకుదొరకినవి కాఁబట్టి భీమసింగీవార్తయెఱుఁగఁడు. అనినఁజెరుపలుకఁ దద్వచనము లయందుఁ జక్రవర్తి విశ్వాసముంచి యానని తలఁచుచూఁచి నీకెవరివ ద్ద నివి లభించినవి? అని ఖానును మరల నడిగెను. అంతట ఖానులేచి చక్రవర్తి కభిముఖుఁడై నిల్చి చేతులుజోడించి, "ఓమహాప్రభూ!మద నసింగుపై మీకుఁగలగొప్పయభిప్రాయమునుజెఱుపుటకు నాకిష్టములే దు. అయినను మీయాజ్ఞ శిరసావహించి రాజ్యముకొఱకును మీ కొఱకును బాటుపడునట్టివాఁడనగుటచేఁ జెప్పకతప్పదు" అనెను. విని యాశ్చర్యమునొంది మదనసింగుసమాచార మెందుకు? అతని కీవృ త్తాంతము తెలియునా యేమి? వేగముగఁ జెప్పు మని చక్రవర్తిత్వర పెట్ట ఖానిట్లనియె. ఈకాగితములు నాకు మదనసింగునొద్దనేలభించిన వి. అతనిదగ్గఱ నీకాగితము లున్నవనివిని నాసేవకుల నంపి బలవంత ముగ వీనిని దెప్పించితిని. నేనీపని కేవల రాజభక్తితో నొనర్చినను దారులుగొట్టించి దోఁపిడి చేసితినని యేలినవారితో దుర్మార్గులు చె

ప్ప విశ్వసించి నాపయినలుక వహించినట్లున్నది. ఆమదనసింగునకును యోగికినిబరమమైత్రి కలదు. ఆయ్యోగియెవరో నిలుకడమీఁదఁదెలియవలయును. అనవుడు జక్రివర్తి యాగ్రహము పట్టఁజాలక తత్క్షణమే యాదుర్మార్గునిఁ బట్టి యేల చెఱలో వేయలేదు? నీవు సమయోచితబుద్ధి లేనిగాడిదవు, అని తిట్టుచుండఁగా రహిమానిట్లు చెప్పుచుండెను. “మదనసింగును నఱకవలెననియే నేను రోషముతో ఖడ్గమునెత్తి యాపాపాత్మునిపయిఁ బడితిఁగాని నాజరుజంగునన్నుఁ బట్టుకొని యాఁపెను”. అనవుడుమండిపడి పీఠమునుండిలేచి చక్రవర్తి నాజరుజంగడ్డువచ్చెనుగా? అతఁడును వానితోఁ గలిసెనా? యనియడిగెను. అంత ఖాను మెల్లన నిట్లనియె, “దేవరవారు నన్ను క్షమించినపక్షమున నా సంగతి మనవిచేసికొందును. మదనసింగునకు నాజరుజంగు గాఢమిత్రుఁడు. అతఁడీకుట్రలోఁ జేరకున్నయెడ, విదేశీయులు విమతస్థులునగువారికీస్నేహ మెట్లు కుదురును? దానికి నిదర్శనముగ నిప్పుడు చదివినయుత్తరములో మనబలములోఁగొందఱు రాజపుత్రులతోను మహారాష్ట్రులతోను జేరుదురనియుండ లేదా? నాజరుజంగు మొదలగు వారుండుటచేతనే యీయుత్తరమునట్లున్నది.” అనిచక్రివర్తికిసలాముచేసి ఖానకూర్చుండెను. తరువాతఁజక్రివర్తి వజీరును వసంతభట్టునుజూచి నాజరుజంగువిషయమున మీయభిప్రాయమేమి? అనిపలుక వజీరిట్లనియె “ఆవిషయమున నాతఁడెట్లు చెప్పుకొనునో విని కర్తవ్యమూహించుట శ్రేయము” అనుచుండఁగా పాదుషా దీని కతనివలన వినుట యెందుకు? లిఖితనిదర్శనముండఁగానిందబద్ధమేమున్నదిఅనెను తాను ద్రవ్వినగోతిలో మదనసింగును నాజరుజంగును దప్పకపడుదురను పూర్ణవిశ్వాసముతో రహిమానుఖానానంద మొందుచుండెను. చక్రివర్తి రాజపుత్రులపై దండెత్తుట కర్తవ్యమగునాకాదాయనితనలోఁ దానాలోచించుకొనుచు, రాజపుత్రులదేశముపైదాడివెళ్ళుదమా వద్దా? మదనసింగుతో దండయాత్ర లేదనిచెప్పినాము. ఈవిషయము

న మీయభిప్రాయమేమి? అనియడిగిన రహిమానుఖానిట్లనియె. మహాప్రభూ! రాజస్థానదండయాత్ర మీరు మానవలదు. రాజపుత్రులు పై గాంభీర్యము గలవారె కాని నిజముగఁ బిఱికివారు. చిత్తూరు జయింపకున్న యెడల మహమ్మదీయులు రజపుత్రులను జయింపఁజాలరని ప్రజలకు మనపై గౌరవము తగ్గును? అనిచెప్పఁగానే చక్రవర్తి యునది సరేయని, రేపు రాత్రి దర్బారగును. అప్పుడు దండయాత్రసంగతి నెల్లరకుఁదెలియ జేయుదము. ఈరాత్రిప్రొద్దుపోయినది. మీరు రహస్యమునుబయలు పఱుపకుఁడు, అని చక్రవర్తి లేవఁగా రహిమానుఖానప్పుడు మరలమదనసింగుతో దేవరవారుయుద్ధమునకు రామని చెప్పుటమిగుల లాభము. మనము దండెత్తి రామనివారనుకొనుచుండ నాకస్మికముగ వారిపైఁ బడి యోడింప వచ్చు, ననెను. ఫాదుషాపకపక నవ్వి శహబాస్ మంచియోచనచేసినావు. నీవంటిబుద్ధిమంతుఁడుమారాజ్యములో నింకొకఁడు లేఁడు. అని వజీరునుపీడుకొలిపి రహిమానుఖాను వసంతభట్టును దీసికొనిపోయి వేఱువేఱుగ నిద్దఱికిని జెఱియొకరహస్యమును జెప్పి పుచ్చెను. ఖాను తనబసకుఁ బోవుచుండ మార్గమునఁ గులందరు ఫకీరు మరల నగపడి యతనిని బలుకరించి నీపని నేఁజెప్పినట్లయినది గదా? యని యడుగఁగా నైనదని చెప్పి ఖాను ఫకీరుకోరిక మీఁద నతని కారాత్రి జరిగినవిశేషము లన్నియు విన్నవించెను. మఱునాఁటి యుదయమునఁ జక్రవర్తి రహిమానుఖానును దనసన్నిధికి రావించి దండయాత్రనుగూర్చి ముచ్చటించుచుండఁగా మఱింతప్రోత్సాహము కలిగింపఁ దలఁచి ఖాను దేవరవారికి నే నొకప్రియము విన్నవించెద. చిత్తూరు రాజ్యసంరక్షకుఁడగుభీమసింగుమహారాజుభార్య పద్మినియను నొకజగన్మోహనాకార కలదు. ఆమెను బోలుసుందరులు ప్రపంచమున లేరు. మహాచక్రవర్తులైనతమ కాసుందరితగినది. ఈదండయాత్రవలన రాజస్థానము లోఁబడుటయేగాక పద్మినియు మీకు లభించును. అని

విన్నవించినతోడనే యమితానందభరితుఁడై చక్రవర్తి వజీరుపుటుంగ రము ఖానునకు బహుమానము నొసంగి, సాయంకాలపుదర్బారునకు మరల రమ్మని యాతని సంపివైచెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

ఆనాఁటిరాత్రి కొలువుకూటమునదర్బారు జరిగెను. నానాభాగ ములనుండి జిల్లాదారులు, జమీందారులు, ఫౌజుదారులు వచ్చి చక్ర వర్తికిఁ దమతమయధికారగౌరవంబుల కుచిత మగురీతిఁసజరులసర్పించి యర్హమర్యాదల నొందిరి. చక్రర్తివలన ననేక బిరుదములఁ బొందిన ఢిల్లీనగరవాసు లగుమహమ్మదీయప్రభువులుఁ గూడ వచ్చి దర్బారు నలంకరించిరి. అంతట నాజరుజంగు వచ్చి యుచితాసనమునఁ గూర్చుండెను? సభ పూర్ణమైన వెనుక చక్రవర్తి రాజపుత్రస్థాన దండయాత్రనుగూర్చి తన యభిప్రాయమును బూర్ణముగ నెఱిఁ గించి సైన్యములును, సేనానాయకులును యుద్ధసన్నద్ధులై యుండవ లయునని యాజ్ఞ యొసఁగెను. అదివఱ కెప్పుడును దర్బారులయందు నాజరుజంగు నతిగౌరవముతోఁ జూచి యాతని యాలోచన నడిగెడి చక్రవర్తి యాదిన మాతనివంకఁ జూడక, దర్బారుముగిసెడువేళ కోప ముతో మనలోననేకులు రాజద్రోహులున్నారు. మాసొమ్మదినుచు మాశత్రుపక్షమునఁ జేరి మాప్రాణములఁ దీయఁ గోరుచున్నవా రీసభలో ననేకులు గల రని పలుక సభాస్థలమెల్ల నిశ్శబ్దమయ్యెను. అచటఁజేరిన సామంతు లందఱు నొకరిమొగమువంక నొకరుచూడ నారంభించిరి. అప్పుడు జరగుచున్నకలవరపాటునవలోకించినచక్రవర్తి సభ నుద్దేశించి, మీరందఱు నిట్లనుమాన మొందవలదు. మాకిట్టి

యనుమానమునకు నెడ యొసఁగినవాఁడు మాకత్యంతాప్తుఁడని మే మిదివఱకెంచుకొనుచు వచ్చిననాజరుజంగు. అతఁడు రాజపుత్రులలోఁ జేరి మనపైఁ గుట్రలఁజేయుచున్నాఁడఁట. అతనికుటుంబమునకు మేము సలిపిన మహోపకారమునకు మాకీతఁడుచేసిన ప్రత్యుపకారమిది" యని యెలుఁగెత్తి చక్రవర్తి పలుక, నాజరుజంగు గుండెలు ఝల్లుమనియెను. రహిమానుఖాను ముఖము మందహాసముతోఁగూడుకొని యుండెను. మహమ్మదీయసామంతులహృదయము లాశ్చర్యముతోను విచారముతోను నిండినవి. పిడుగువలెఁదనపైఁబడిన యపనిందభరింపలేక నాజరుజంగు ధైర్యముదెచ్చుకొని చక్రవర్తికభిముఖుఁడై "మహాప్రభూ! నాచేసిన యపరాధ మేదియు నేనెఱిఁగినంతవఱకు లేదు. నా యపరాధమును నాకెఱిఁగించి యది యిందు ఋజువుచేసి యీమహాజనమధ్యమున నన్ను శిక్షించుటయుచితముగాని నిష్కారణముగ శూలములవంటి మాటలతో నన్ను బాధపెట్టుటతగదు. నేనునారాజునకును నాదేశమునకును వ్యతిరేకముగ నెన్నఁడు బ్రవర్తింపలేదు." అని సభ్యులకెల్లఁ జాలిజనియింపఁ బలికిన నాజరుజంగు వచనంబులు చక్రవర్తి లక్ష్యపెట్టక మహాకోపమున "నీవింక మాటలాడవలదు. నీవు చేసిన యపరాధమునకు నీయుద్యోగము నూడఁదీసినారము. నీవు సేనకధిపతిగ నుండఁదగవు. నీతండ్రితాతలయందలిగౌరవమునుబట్టి నిన్ను మేమింతటితో విడిచినాము. పొమ్ము" అని తక్షణము సభనుండి సాగఁదోలెను. నాజరుజంగు పరువుగలయుత్తరహిందూస్థానమహమ్మదీయ కుటుంబములోనివాఁడు. అతనితండ్రి బానిసవంశమునాఁటనుండియుఁ జక్రవర్తులకొలువునందుండి యావంశనాశనానంతరమున జలాలుద్దీనువద్ద సేనానాయకుఁడుగ నుండెను. ఈకాలమున వృద్ధుఁడై పనిచేయఁజాలక తనకుమారుని రాజసేనయందు నియోగించితానింటినద్దసుఖముగఁగాలక్షేపముఁ జేయుచుండెను. చక్రవర్తికినాజరుజంగుపై

నీవటులకును నమ్మకము దయయు నుండెనుగాని రహిమానుఖానుని దుర్బోధనలవలన నిప్పు డలుక పుట్టెను. అట్లు పరాభవము నొంది నాజరుజంగు తనగృహమునకరిగి జరిగినవృత్తాంతమును జనకునకెఱిఁగింప నతఁడావార్తవిని యద్భుతపడి రాజభక్తికి బుట్టినిల్లని ప్రజలచే స్తోత్రమునందిన తనకుటుంబమునకది గౌరవహీనత యని చింతాక్రాంతుఁడయ్యెను. ఇచటఁ జక్రవర్తి దర్బారునందున్నవారిని జూచి "యీకొలువులోని సరదారులెవ్వరును లోలోపలఁగుటిలుసలుపక నాకుఁ బ్రతిపక్షులుగా నుండువారు నిరాటంకముగ నాకొలువు విడిచిపోవచ్చు" నని సెలవిచ్చెను. ఆమాట నాలకించి సభాసదులెవ్వరును లేవరైరి గాని యొక పురుషుఁడుమాత్రము లేచెను. మాయలమారియగు వసంతభట్టను మహారాష్ట్రుఁడు తన యాసనము నుండిలేచి నిర్భయంబుగఁ గంఠమెత్తి యేలికతో నిట్లనియెను. "ఓ మహాప్రభూ! ఈవఱకుఁ జాలకాలమునుండి తమవద్ద సేవఁజేసినవాఁడను. నేనింకఁదమవద్దనుండఁజాలను. ప్రభువువారికౄరస్వభావమును జూడ నాకిం దుండుట కష్టముగ నున్నది. నాకు సెలవొసంగుఁడు" అని మహారాష్ట్రుఁడాడినతోడనే పండ్లు పటపటఁగొఱుకుచు దురాత్మ! మాకొలువు నీకుభారముగనుండినఁ బోఁదగును. కాని యిట్టికాఱుకూతలఁ గూయనేల? మాప్రతిపక్షులు నిర్భయముగఁ గొలువువిడిచిపో వచ్చునని మేమభయహస్త మిచ్చియుండుటచే నిట్టికాఱు లఱచి యును బ్రాణములతోఁ బోఁగలిగితివి పొమ్ము" అని చక్రవర్తి "ఈతఁడు మాకిదివఱకుఁ జేసిన సేవఁబట్టి వధింపక విడిచినారము. వెంటనే యీతనిఁ దీసికొనిపోయి కారాగృహమున బంధింపుఁడు" అని భటుల కాజ్ఞాపింప వారట్లుచేసిరి. ఇట్లు రాజస్థానదండయాత్రను బ్రకటించిచక్రవర్తి దర్బారుచాలించెను. అందఱునుదమతమనిలయముల కరిగిరి. నాజరుజంగుతండ్రి మహావిచారమున మునిఁగి తనకుమారుని

వెంటఁబెట్టుకొని యారాత్రి చక్రవర్తి దర్శనముచేసి యుచితసత్కారమునొంది వేడుకొనఁగాఁ జక్రవర్తి దండయాత్రతోఁ దనసైన్యముతోఁ గూడ నారాయణసింగు వచ్చుటకుమాత్రము సెలవొసంగెను. అంతటితో దృప్తినొంది నారాయణసింగు దండిత్రియు నింటికిం జనిరి. మఱునాఁడు సూర్యోదయకాలమున ఢిల్లీనగరమునందు వసంతభట్టు చెఱలోనుండి పాఱిపోయెనని యొకవాడుక పడెను. అట్టిమహాద్భుత మిదివఱకు నెన్నఁడుఁ గనివిని యెఱుఁగమని జనులు పరిపరివిధములఁ జెప్పుకొనసాగిరి. కారాగృహాధికారి భయముచే వడఁకుచువచ్చి పాదుషాపాదములపైఁబడి యేడ్చుచు నావార్తఁ దెలిపి క్షమియింప వేఁడుకొనెను. చక్రవర్తియు నాశ్చర్యమునొంది యాతనికభయమిచ్చి వసంతభట్టును బట్టి తెచ్చినవారికి నూఱువఱహాలు బహుమానముగ నిచ్చెదమని పట్టణమునఁ జాటఁబంచి యతనిని వెదకుటకై యనేకులను బంపెను.

అక్కడనట్లు నారాయణసింగు చెఱలో నుంచఁబడిన రాత్రి వర్ణింపనలవిగాని మహాదుఃఖము నంది తెల్లవారినదాక నిద్రలేక తనకు సంభవించినమహాపదకంటె మనుమరాలిసంగతి యేమయ్యెనా యని యెక్కువసంతాపము నొందనారంభించెను. మఱునాఁడుదయమున హేమలత యెచ్చటఁగనఁబడ లేదని తెలిసినప్పు డామె మృతి నొందియుండుననని నిశ్చయించుకొని యతఁడు కంటికి నేలకు నేకధారగా నేడ్చుచు నడుమనడుమ మూర్ఛిల్లి యామూర్ఛలో హేమలతా! మందులసంచి తెమ్మనికలువరించుచుఁ గలఁతనిద్రగలిగినప్పుడు మనుమరాలిపై దుస్స్వప్నములఁ గనుచు లేచి విలపించుచు, మెలకువగనుండునప్పుడు, అమ్మా! హేమలతా! చిన్నతనమునుండి యుఁదల్లి దండ్రులులేని పసిపిల్లను నిన్ను బెంచి నేఁడు నేలపాలు చేసినాను. అమ్మా! నీవేనూతిలోఁబడి చచ్చినావు. నాకడుపుమీఁదఁదలపెట్టుకొని నీవిఁక నెన్నఁడును నిద్రబోవుగదా. కథలనుజెప్పుమని నన్నిఁకరాత్రి

బలవంత పెట్టువారెవరు? అయ్యయ్యో! ఆనాఁటిరాత్రియే మనకుఁ గడసారి కాఁబోలును అని పరిపరివిధముల హేమలత చేసినచేష్టలను నామె ముద్దుమాటలను డియ్యనిపాటలను, దలఁచితలఁచి విలపించు చుండెను. ఆమఱునాఁటి మధ్యాహ్న మతనికి గోవిందశాస్త్రి భోజ నమును దెచ్చిపెట్టెను. ఈప్రకారమొకవారముగతించునప్పటికిఖాను ఢిల్లీకిఁబోవలసి వచ్చెను. ఖానుస్థానమునందంతకంటెఁ గర్వాటకుం డొకఁడు నియమింపఁబడెను. అతఁడు ఖానుచేతిక్రింద నున్న చిన్న యుద్యోగస్థుఁడేయైనను నధికారి యైనతోడనే గర్వముగలవాఁడై జనసామాన్యముతో మాటలాడుట తన గౌరవమునకుఁదగదనియుఁ దనతో సమానులు లేరనియు దురభిప్రాయమునొంది తనకంటెవెను కటిఖానే గుణవంతుం డని జను లనుకొనునట్లు వర్తించుచుండెను. అతఁ డాయుద్యోగమునకువచ్చిన నాల్గుదినములకుఁ జెఱసాలపరీక్షచేసి నారాయణసింగును మాలవినిజూచి నారాయణసింగు బ్రాహ్మణులు తెచ్చియిచ్చిన భోజనమును దినఁగూడదు. ఇచ్చటమహమ్మదీయులు వండిన యన్నమునుదినవలయునని యాజ్ఞనొసంగెను. ఈయుత్తరువు వలన మహమ్మదీయుఁడగు తనకు బాధలేకపోయినను పరమత సహ నము గలవాఁడగుటచే మాలవి నారాయణసింగుస్థితికి మిగులదుఃఖింప నారంభించెను. మఱునాఁడు మధ్యాహ్నము తురకలిద్దఱన్నమువండి చిప్పలోవైచి తెచ్చి నారాయణసింగును భుజింపుమనిరిగాని యాతఁ డుతినక నుపవాసములుచేయుచుండఁగా నతనికిఁ బ్రాణాపాయము వచ్చినయెడలఁ జక్రవర్తిచేఁ దనకుమాటవచ్చునని భయపడి యాక్రొత్త యధికారి యాతనికెప్పటియట్లు బ్రాహ్మణు లన్నము పెట్టవచ్చునని యుత్తరువుచేసెను. వారాప్రకారముగాఁ జేయుచుండిరి. ఈసాహేబు మతవిషయమైన పట్టుదలగలవాఁడని మహమ్మదీయులెఱిఁగి మాలవిని గారాగృహమునుండి విడువుమని సాహేబును బలవంత పెట్టసాగిరి.

వారిప్రోత్సాహమునకును స్తోత్రములకును సాహేబు మిగుల నుప్పొంగి యొకనాఁడు చక్రవర్తి వద్దనుండి తనకుత్తరువు వచ్చెనని మూలవిని విడుదలచేసెను. తోడివానిని విడిచి తన్ను బాధించుట నారాయణ సింగునకుఁ గష్టముగనుండుటకు మాఱుగ మూలవి స్వేచ్ఛగానున్న పక్షమునఁ దనవిషయమై పనిచేసి తనకు బంధవిమోచనఁగల్గించునని సింగు సంతోషించుచుండెను. మూలవియును వినఁబడినతోడనే తన ముసలినెచ్చెలికి సాయము చేయుదునని వాగ్దానముచేసి తద్విషయమయి ప్రయత్నము చేయుచుండెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

ఉత్తరహిందూస్థానమునందలి క్షత్రియకుటుంబములలో రాజస్థానములో నిమీవారు రాజ్యమునేలుకుటుంబమే ముక్కవోనిపరాక్రమము తోడను సత్కీర్తితోడను నగ్రగణ్యమైయొప్పెను. మహమ్మదుగోరీ హిందూదేశముపై దండెత్తివచ్చి యాకాలమున నుత్తరహిందూస్థానమునం దుండెడిరాజులనెల్లస్వదేశములనుండి పాఱఁదోలెను. అప్పుడు రాజ్యభ్రష్టులైన రాజకులశిఖామణులందఱును దద్దేశమున స్వతంత్ర రాజ్యముల నేర్పఱచుకొని వసించుటఁ జేసి యాదేశమునకు రాజస్థానమను పేరు కలిగెను. ఆరాజస్థానమునం దనేక రాజపుత్రకుటుంబము లున్నను వారిలోఁ జిత్తూరుకుటుంబము నేఁటికిని గౌరవమునందుఁ దొల్లిటి స్థితికిఁ దీసిపోకయున్నది. మీవారు రాజ్యమునకుఁ జిత్తూరు రాజధానియైయుండెను. ఆకాలమునందు రాజస్థానమునఁ జిత్తూరునకు సమానమైన పట్టణ మేవిషయమునను లేదు. చిత్తూరురాజవంశము శ్రీరాముని ద్వితీయపుత్రుఁడగు కుశమహారాజసంతతి యని చెప్పుదురు. అందు

చేత సూర్యవంశజు లనియు రాజకులప్రదీపకు లనియు వారిని రాజు లందఱు గణింతురు. పరాక్రమమునందును సత్కులప్రసూనతయందును సద్గుణవైభవమునందును రాజస్థానమునందలి తక్కినరాజులు చిత్తూరురాజులకుఁ దీసిపోవుటంజేసి వారందఱుఁ జాలకాలమునుండి చిత్తూరుకుటుంబగౌరవము నెఱింగి యారాజులను దమకుసార్వభౌములుగనేర్పఱచుకొని వారియాజ్ఞలకు బద్ధులై యుండెడివారు. శత్రురాజులు రాజస్థానముపై దండెత్తినప్పుడు చిత్తూరురాజునకుఁ దక్కిన వారందఱు నొకకట్టుగవచ్చి సాహాయ్యము జేయుచుండుటయు గలదు. మనము వర్ణించుకాలమునఁ జిత్తూరునకు మహారాజు లక్ష్మణసింగనునొక బాలుఁడు. చిన్నతనముననే యాతనితండ్రి పరలోకగతుఁ డగుటచే నాతనిపినతండ్రియు శూరశిఖామణియు సింహపరాక్రముఁడునగు భీమసింగుమహారాజు లక్ష్మణసింగునకు సంరక్షకుఁడయి రాజ్యపరిపాలన మొనర్చుచుండెను. అతఁడు యుద్ధమునం దెంత శౌర్యవంతుఁడో రాజకార్యములయం దంద నిపుణుఁడు. అతనికి రణరంగమున నెంతసాహసమో న్యాయపరిపాలనమునం దంత శాంతమునుండెను. లక్ష్మణసింగప్పటికిఁ బదునాలుగేండ్లప్రాయము గలకుమారుఁడైనను శౌర్యసద్గుణములచే మిగుల వృద్ధుఁడై యుండెను. రాజస్థానముపై ఢిల్లీచక్రవర్తి యగు సలాయుద్దీను దండెత్తునని భీమసింగు విని చక్రవర్తి సమ్ముఖమునకు మదనసింగును రాయబారిగ నంపెను. చిత్తూరుసేనానాయకుఁ డగు ప్రతాపసింగునకు మదనసింగన్నకుమారుఁడు. అతఁడు బాలుఁడయ్యు దృఢరాజభక్తియుక్తుడు విమలగుణసంపన్నుఁడు నగుటచే మహారాజున కాంతరంగికుఁడై రాజకీయవ్యవహారములయందుఁ గొంతభారము వహించి పాటుపడుచుండెను. అందుచేత నాతఁడు చక్రవర్తికడకు నంపఁబడి పాలిగ్రామము నిపుడునంతవఱకును జరిగినవృత్తాంతమును మీరందఱెఱుఁ

గుదురు. చిత్తూరునుండి రాయబారిగ నేగినమదనసింగు దర్బారునం
దుఁ గడుచమత్కారముగ సంచరించుటచేఁ జక్రివర్తి యాతని నె
క్కుడుగౌరవముతో నాదరించెను. కాని కార్యములయం దాతనితో
గపటము విడిచి మాటలాడలేదు. చిత్తూరుపై దండయాత్రజరుపు
టకుఁ దనకిష్టము లేదనియు నెట్టికారణముగూడ లేదనియు రాజ
పుత్రులతో నత్యంతమైత్రినుంచుటఁ దనమనోరథ మనియు జక్రివర్తి
యాతనితోఁ బలికి యతనిని సబహుమానముగ దేశమున కంపెను.
మదనసింగు చిత్తూరునకు వచ్చిననాఁడె తనసందేశార్థమును భీమసిం
గుమహారాజునకు నిశ్శేషముగఁ దెల్పెను. అంతట మహారాజును
దక్కిన యుద్యోగస్థులును సంతోషమునఁ బొంగి మదనసింగును స్తో
త్రముజేసిరి. మదనసింగింటికి వచ్చినతోడనే తనపినతల్లియగు సు
వర్ణబాయికి నమస్కరించి యామెయాశీర్వచనముల నంది యనేకాం
శములఁగూర్చి యామెతో ముచ్చటించెను. మాటలాడునపుడు పర
ధ్యానముచేతఁ దడబడుచుండుటయు నారాత్రినిద్రలేక నటునిటు వి
హరించుటయు సువర్ణబాయిచూచి యతఁడు మోహపరవశుఁడై
యుండెనని కనిపెట్టెను. మఱునాఁ డుదయమున మదనసింగుతోఁగూ
డఁ బ్రయాణము జేసినకృష్ణసింగనుసేవకుని దత్కారణమడుగ నా
తఁడు హేమలతసమాచారమును నామె యందాతని చిత్తముఁ దగు
లుటయు సమగ్రముగా విన్నవించెను. సువర్ణబాయి యుత్తమకులస్థు
రాలగుటచే హేమలతవంటి బీదకన్యను దనకుమారునకు భార్యగా
గ్రహించుట కిష్టపడక తనభర్తయగు ప్రతాపసింగున కావార్త నెఱిం
గించి యతఁడును దనతో నేకీభవించునట్లు జేసెను. మదనసింగు రెం
డుసంవత్సరములప్రాయము గలవాఁడైనపుడు తండ్రి మాధవసింగు
మహాయుద్ధమున మృతుఁడయ్యెను. మృతినొందిన భర్తకళేబర
ముతో నాతనిభార్యయు మదనసింగుతల్లియు నగుమోహిని యప్పటి

వాడుకప్రకారము సహగమనముచేసెను. సువర్ణబాయికి బిడ్డలులేరు గనుక భావకుమారుఁడగు మదనసింగును పెంచుకొని యామె కడు గారాముననఁ జూచుకొనుచుండెను. ప్రతాపసింగునకు మాధవసింగు దమ్ముఁడగుటచే నాతనిసేనానాయకత్వ మితనికిచ్చి చిత్తూరుప్రభువు లీతనిగౌరవించిరి. ఆనాఁటనుండియు సువర్ణమతనితల్లిగను బ్రతాపసింగును దండ్రిగను నెంచికొని మదనసింగు తల్లిదండ్రుల మఱచి సుగుణసంపత్తి గలవాఁడై తండ్రికిని గుటుంబమునకును గీర్తిఁదెచ్చుచుండెను. మదనసింగు చిత్తూరు ప్రవేశించి హేమలతా నారాయణసింగులను మఱువక యొకదినమున మహారాజొంటిగ నున్నప్పుడు పాలిగ్రామమున సకలకష్టములతోఁ గాలముబుచ్చుచున్న వృద్ధుని వాని మనుమరాలిని రాజస్థానమునకుఁ బిలిపింపవలయు నని చెప్పి యనేకవిధములఁ బ్రార్థించెను. దయాళుఁడగు భీమసింగు వారల దైన్యమును విని విచారించి చక్రవర్తికిని దమకును జరుగుచున్న సందేశములు ముగిసినతరువాతఁ గొన్నినాళ్ళకు వానిని రావింప నగు నని చెప్పి మదనసింగును సంతోషపెట్టెను. మదనసింగునకు హేమలతయందను రాగము నానాటికి దృఢ మగుచుండ నామె యెంతదూరము నున్నను సింగుహృదయ మామెసమీపముననే యుండెను. ఇట్లు మదనసింగు మదనాగ్నిచే వేఁగుచు నాగతానాగతవేది యని ప్రసిద్ధికెక్కినచిదానందయోగిదర్శనము జేయఁగోరి యొకనాఁ డతఁ డున్న రామదేవునిమఠమున కరిగి యోగిని దర్శించి నమస్కారముజేసి యతఁడు గనుసన్నఁజేయ నొకచోటఁ గూర్చుండి యితఁ డింత నిండు జవ్వనమందే యోగాశ్రమస్వీకార మేలచేసెనోయని యోజించుచుండెను. చిదానందయోగి సాక్షాచ్ఛివావతార మని జనులు చెప్పుకొనుట కలదు. మదనసింగు ముఖవిలాసము జూచి యాతఁ డేదోపని మీఁద వచ్చినాఁ డని తెలిసికొని యోగి "బాబా! ఏమి నీ విటు వచ్చినావు?" అని యడిగెను.

మద.—స్వామీ! మీదర్శనమునకే వచ్చినాను.

చిదా.—నీవేదో యడుగవలెనని వచ్చినట్లున్నావు అడుగ వచ్చును.

మద.—అయ్యా! దూర దేశమున నాకాప్తులున్నారు. వారుసుఖులైయున్నారా?

చిదా.—వారు తురకలా? హిందువులా? ఏజాతివారు?

మద.—హిందువులు మారాజపుత్రులు.

ఇట్లు మదనసింగు చెప్పినతోడనే కొంచె మాలోచించి చిదానందయోగి పైకిఁజూచి స్ఫటికాక్షసూత్రమును ద్రిప్పి సంచిలోనుండి యొకతాఁటియాకు గ్రంథమును దీసి యొక చిన్నపుల్లతో మూఁడుమాఱు లాపుస్తకముపయిఁ గొట్టి గ్రంథమును విప్పి యేదియో చూచి యోగి యిట్లనియె. బాబా! నీవడిగినప్రశ్న రామదేవు ననుగ్రహముచే నాకుఁ బూర్ణముగఁ దెలిసినది. నీ వడిగినవారిలో ముసలివాఁడొకఁడున్నాఁడు. పదునాఱేండ్లకన్య యొకతెయుఁ గలదు. వారిద్దఱు నాపదలో నున్నారు. ఆమె యతనివద్ద లేదు. పర దేశమందున్నది. వారి కింతలోఁ గష్టము తొలఁగునట్లు తోఁచదు. అని చెప్ప మదనసింగునకు ముఖవికాసము తగ్గెను. తరువాత యోగివద్ద సెలవుగైకొని యాతఁడింటి కరిగి యావిన మన్నమును ముట్టక విచారగ్రస్తుఁడై యుండెను. రాత్రి జామైనతరువాత మదనసింగు మంచముపై శయనించి యుండఁ గృష్ణసింగు వచ్చి యాతనితో "అయ్యా' మహారాజుగారు త మ్మొకసారి రమ్మని వర్తమానము పంపినారు. వీథిలో వారిసేవకుఁడున్నాఁడు" అని సమ్రతతో విన్నవించుటయు వెంటనే మదనసింగు తల్లిదండ్రులకావార్తఁ జెప్పి రాజసమ్ముఖమునకరుగుటకుఁ దగు వస్త్రాలంకారములధరించి యశ్వారోహణముఁజేసి తిన్నగఁగోటకుఁజని, రాజపుత్రభటులుకావలియున్న యనేకద్వారములుగడచిమోత్రి

మహల్ ప్రవేశించి గుఱ్ఱముదిగి మహారాజు కూర్చుండియున్న గదిలోనికిఁ బోయి తన యేలిక యెదుట నిలుచుండెను. భీమసింగు తనిని జూచి 'కుమారా! ఇచ్చటఁ గూర్చుండు'మని చెప్పి శిరముచే జూపెను. ఆ గదిలో నొకయున్న తాసనమున భీమసింగు గూర్చుండియుండఁగా లక్ష్మణసింగును బ్రక్కను గూర్చుండి పినతండ్రివైపు జూచుచుండెను. వారికట్టెదుట నెఱ్ఱని వస్త్రములు గట్టుకొని నిలువఁబడియున్న యొకపురుషుని జూపి "కుమారా! ఈతఁ డొకవిచిత్రవృత్తాంతమును జెప్పుచున్నాఁడు. నీవును దానిని విని కార్యాంశము నాలోచింపుము" అని మహారాజు మదనసింగుతోఁ జెప్పి యెదుట నున్న యాపురుషుని వంకఁ జూడ నతఁడు 'మహారాజా! నేను మహారాష్ట్ర దేశస్థుఁడను; బ్రాహ్మణుఁడను. నా పేరు వసంతభట్టు. నేనివఱకును ఢిల్లీ చక్రవర్తియగు నలాయుద్దీను కొలువులో నుంటిని. కాని యతని దౌర్జన్యమును దురాచారములను జూచి సహింపలేక యాతని కొలువు విడిచివచ్చినాను. గోవులను జంపు పచ్చితురకల దగ్గఱ నింతకాలము గొలువుసలిపిన పాపము నా కాశీవిశ్వేశ్వరుఁడు క్షమించును గాక! స్వదేశీయులును వేదశాస్త్రసంరక్షకులును నగుమీకొలువు నికఁ జేయవలయునని మీపాదములచెంతఁ జేరినాఁడను" అని విన్నవించిన యా కథ విని మదనసింగు మహారాజున కభిముఖుఁడై "స్వామీ! ఈతని చరిత్రము నాకు సందేహాస్పదముగ నున్నది. దేవరవారును యోచింపవలె' ననెను. ఆమాటలు విని భీమసింగు 'దేవా! ఈబాలుని మాటలు నమ్మి నాపై ననుమానపడఁబోకుఁడు. నేను జేయఁబోయెడి యుపకారము ముందుముందు నా కార్యములవలననే మీకు బోధపడును. అలాయుద్దీనుయొక్క గుట్టుమట్టు నాదగ్గఱ నున్నందున నేను మీకనాయాసముగఁ జక్రవర్తిని గెలుచునట్లు చేయఁగలను" అని మహారాష్ట్రుఁడు పలుక భీమసింగు సచ్ఛీలుండగుటచే ననుమానపడక వానికి నెలకు పదివరహాలు జీతమేర్పఱచి యుద్యోగమిచ్చెను. మహా

రాష్ట్రుని చమత్కారసంభాషణమున బాలుఁడైన లక్ష్మణసింగు వాని యెడల ననురాగము గలిగియుండెను. మదనసింగు కేవలనో కాని వసంతభట్టు చూపులును, రూపును జూచిన వెనుక నాతనియం దనిష్టము కలిగెను. కాని తనయేలిక వానినాదరించుటచేఁ దానును గౌరవముతో నాతనిఁ జూచుచుండెను. అందఱును సంభాషణ చాలించిన తరువాత లక్ష్మణసింగు మహారాష్ట్రునిజూచి 'అల్లాయుద్దీనునూ దేశము పై దండెత్తునా'యని యడిగెను. వసంతభట్టు కొంచెము యోజించి 'స్వామీ! తమ దేశముపైఁ జక్రవర్తి దండువెడలఁడు. అతనికి రాజపుత్రులపేరువిన్నఁ గడుభయము' అని పలికిన వసంతభట్టుమాటలను మహారాజును లక్ష్మణసింగును విశ్వసించిరి. మదనసింగువారివలెదృఢ విశ్వాసముంచలేదు. కాని కేవలము నమ్మకపోలేదు. ఆసంభాషణము ముగిసినపిమ్మటభీమసింగు మదనసింగు ప్రముఖులకుసెలవొసంగెను. ఆనాఁడు మొదలు కుమారుఁడయిన లక్ష్మణసింగుమహారాజునకు వసంతభట్టు ప్రాణమిత్రుఁ డయ్యెను. భీమసింగునకు నతఁడాంతరంగికుఁడై యుండి సర్వకాలములయందు నాలోచనము జెప్పుచుఁబ్రభుసమ్మాన ముచే జనులకును గౌరవాస్పదుఁడై యుండెను. అదియట్లుండ మదనసింగు త్రికాలవేది యగుచిదానందయోగిమఠమునకనేకపర్యాయము లరిగి వేదాంతవిషయములను రాజకీయవ్యవహారములను ముచ్చటించుచు నుండుటచే యోగికిని మదనసింగునకును స్నేహ మయ్యెను. అందుచేత మహారాజునకుఁ గూడ యోగిని రెండుసారు లాతఁడు చూపి వారి కాతనియందు గౌరవము కుదురునట్లు చేసెను. యోగి రాజపుత్రులయందత్యంతాభిమానమును మహమ్మదీయులయం దసూయయు మెండుగఁజూపుచు, మదనసింగునకును రాణాకును ఢిల్లీవిషయ వర్తమానముల నెట్లో తెప్పించి యనుదినమును దెలియఁజేయుచు వచ్చెను. అందుచేత యోగితోఁ బలుమారు రాజులర్ధరాత్రముల రహస్యములు మాటాడుచు వచ్చిరి. ఇట్లు నాలుగుమాసములు గడచెను.

తొంబదియెనిమిదవ ప్రకరణము.

ఒకనాఁటిరాత్రి దీపములుపెట్టినవాలుగు గడియలకు మదనసింగును బ్రతాపసింగును గూర్చుండి రాజకీయవ్యవహారముల ముచ్చటించికొనుచుండిరి. ఆసమయమున వ్రేలాడుచున్న జడలతోడను శరీరమునిండ నలఁదుకొన్న భస్మముతోడను తెల్లమచ్చలుగల కృష్ణాజినముతోడను మెల్లమెల్లగాఁ జిదానందయోగి వచ్చి వారికట్టెదుట నిలిచెను. అతఁడు తఱుచుగా రాత్రులయందుఁ బ్రతాపసింగుగృహమునకు వచ్చుటకలదు. కాఁబట్టి యాతఁడరుదెంచిన కార్యమును నెఱిఁగి ప్రతాపసింగు వెంటనే లోనికిఁ జనెను. మదనసింగులేచి నమోనారాయణ! బావాజీ!, యని నమస్కరించి యాతనింగోడ్కొనిగదిలోనికిఁబోయి వచ్చినకార్యమేమని యడుగ యోగియిట్లనియె. 'బాబా! నీవు రాజభక్తిగల రసపుత్రులలో నగ్రగణ్యుఁడవు. రాజునిమిత్తముప్రాణములనైన నర్పింపఁ గలసాహసికుఁడవు గనుక నేను నీనిమిత్తమువచ్చితిని. ఈరాత్రి చిత్తూరునగరమునందు నేను ముందుగా మీతోఁజెప్పఁదగని ఘోరకృత్యములు జరుగఁదలఁచి యున్నవి. మనమీరాత్రి యేమాత్ర మశ్రద్ధచేసినను మనమాజన్మాంతము విచారింపవలసి వచ్చును. తెల్లవారినదాఁక నీవు నాతోనుండుము' అని యోగిపలుక మదనసింగుశరీరము వడఁక నారంభించెను. యోగియాతనిపైఁ జేయివైచి నాయనా! భయపడకు. నేనుండఁగ నీ కగరమున కాపద కలుగదు. నీవు వచ్చునపుడు యుద్ధములయందు నీహస్తమునలంకరించు ఖడ్గము నదీసికొనిరమ్ము. నీవు నీరాజపుత్రవేషమును మార్చి బ్రాహ్మణవేషమును ధరించి జాముసరాత్రియైన తరువాత యోగానందమఠము దగ్గర నన్నుఁ గలసికొనుము. జయక్షీరసాగరశయన. యనినీవుపలికిన వెంటనే నేను నిన్నానవాలు పట్టెదను. నేనుమఱియొకనితో మాటలాడుచుండినయెడ నీవునా

కడకు రావద్దు. ఈరాత్రి నీరాజ్యమును నీదేశమును నీవుగాపాడుకొందు, వని యోగి చెప్పి వెడలిపోయెను. అతని సాగనంపి రెండునిమిషములు మదనసింగు వానిమాటల సారాంశమేమై యుండునా యని యోజించెను. కాని తెలియరాలేదు. అతఁడు లోనికిం జని పరితాపసింగును జూచి యోగికిని దనకును జరిగినసంభాషణమును సవిస్తరముగ దెలియఁజేయ నాతఁడు విస్మయమునొంది కుమారునితో నాయనా! నీవాలస్యమును జేయక త్వరగ నడుగుము. యోగిమాటలయం దర్థము విస్తారముగనున్నదని నేనూహించెదను. అతఁడు మనరాజ్యముపై మిగులభక్తిఁ గలవాఁడగుటచేఁ గారణాంతరమున యోగిగానున్నట్టులగపడునుగాని నిజముగా యోగికాఁడని నాయభిప్రాయము. త్వరగా నీవు బ్రాహ్మణవేషమునైచికొనుము. అని యాతనికుత్సాహజనకములగు మాటలఁజెప్పెను. మదనసింగు తత్క్షణమే లోనికిఁబోయి తనరాజచిహ్నములనెల్లఁ దీసివైచి మొగమునిండ బూదిఁబులిమికొని చిన్న యంగవస్త్రమును గట్టికొని చేతితో నొకచెంబును భుజముపై నొకదర్భాసనమును సంతరించి తండ్రియెదుటికివచ్చినమస్కరించెను. అంతటఁ బ్రతాపసింగును కుమారునిఁ జూచి, నాయనా! నిజముగ బ్రాహ్మణుని వలెనున్నావు. అని లోపలకత్తియమర్పఁబడిన చేతికఱ్ఱ నతనికిచ్చెను. అదిగైకొనిమదనసింగుపోవుచుండఁగానర్ధరాత్రమునందుదుర్జనసంచారము లగువీథులనొంటరిగఁ దనకుమారుఁ డరుగుట కిష్టములేకపరితాపసింగుతత్సహాయముగ నిద్రించుచున్న కృష్ణసింగును లేపి నిద్రమత్తునకు గంజాయిమత్తు తోడుగఁ దూలుచున్న వానిని వెంటనంపెను. అప్పుడు వారిరువురును గృహము విడిచి పోవునప్పుడు పరితాపసింగు, "నాయనా! కడుజాగ్రత్త. శత్రువులనేకులుందురు. నీకపాయమేదైన నుండునేని గృష్ణసింగును నావద్దకుఁ బంపిన నేనువెంటనే తగుబలముతో నీసహాయార్థము వచ్చెదను. అని చెప్పి వారల నంపెను. వారిరి

నవెనుకఁబ్రతాపసింగు తనశరీరమింటనున్నను మనస్సుసుమూపునిమీఁదికే పోఁగా నానాఁటిసంగతులనెల్ల మదిలో నూహించుకొనుచుఁ జిత్తూరరాజ్యక్షేమమునుగూర్చి భయపడుచుఁ బురమునఁ గుట్రలు జరుగుచున్నవనివిచారించుచు నడుమనడుమ "ఓభగవంతుఁడా! అతిపురాతనమైన చిత్తూరరాజ్యమున కాపదరాకుండఁ జేయుము. అవశ్యకమైనచో నాప్రాణములనైన నిచ్చెదను. నాకుఱ్ఱవానిని సుఖముగనింటికిఁ దెమ్ము" అనిప్రార్థించుచు నిద్రరాక పలుమాఱులు వీథితలుపులుదెఱచి చూచుచు, నారాత్రి కలవరపడుచుండెను. అట్లు మదనసింగును గృష్ణసింగునుబయలుదేఱిపదినిమిషములలో రాజవీథికిఁజనిరి. గంజాయిమత్తు పూర్ణముగఁ గృష్ణసింగును విడువనందున నడుచుచునే యతఁడు కునుకుపాట్లు పడుచు యజమానుఁడువచ్చి వీఁపుమీఁదఁదట్టఁగా మేలుకొని వడివడిఁ బదగెత్తుచు నతని వెంట వచ్చుచుండెను. వారు రాజవీథిమధ్యమునకువచ్చునప్పటికి జాముపరాత్రియయ్యెను. అవి వెన్నెలగలదినముగానందున నంధకారము నగరమునంత నావరించెను గాని గగనమండలమునందు వజ్రములవలెఁ దళతళ మెఱయుచున్న నక్షత్రకోట్లు కొంచెము వెలుతురునిచ్చుచుండెను. పట్టణమెల్ల మాటుమడుఁగుటచే మనుష్యసంచారమంతగా లేకపోయినను జలువవస్త్రములఁ గట్టుకొని యత్తరుమొదలగుసుగంధద్రవ్యములను గమ్మపూఁదావులను దమరాకకుఁ దెలియఁజేయఁ దాంబూలమునమలుచు వేశ్యాంగనాగృహముల నలంకరింపఁబోవురసికశిఖామణులుమాత్రము కొండఱందందు వారి కగపడుచువచ్చిరి. అక్కడక్కడ రెండుమూఁడుమిఠాయిదుకాణములును నొకటిరెండు తమలపాకులదుకాణములునుదక్క దక్కినబజారులెల్ల మూయఁబడియుండెను. మెల్లమెల్లఁగ నడచి రాజవీథినిదాటి పక్కసందులోనుండి కొంతదూరము పోయి మదనసింగు తనకు యోగిచెప్పిన గుర్తులనుబట్టి యావీథినున్న చిన్న

మఠమును జేరి కృష్ణసింగును వీధిలో నుండనియమించి తాను లోనికిఁ బోయెను. అతఁడు మఠముఁ బ్రవేశించునప్పటికిఁ జిదానందయోగి యెవరితోనో రహస్యములు మాటలాడుచుండుటంబట్టి మదనసింగు వెంటనే యోగిదగ్గఱ కరుగక యొకయరఁగుమీఁదఁ గూర్చుండి వారి సంభాషణము వినుచుండెను.

చిదా.—ఏమిరా! దామోదరా! ఢిల్లీవార్తలేమి?

దామో.—స్వామీ! చక్రవర్తి దండయాత్రమాట నిజము. ప్రయాణసన్నాహము జరుగుచున్నది. మురళీధరదాసు మఠములో మనవాండ్రిందఱునెప్పటివర్తమానములనప్పుడు తెలిసికొనుచున్నారు.

చిదా.—అట్లయిన నీవు పో! (అని వాని నంపి) ఓరీ సదాశివా! ఇటు రా.

సదా.—మహాప్రభూ! ఆపిల్ల మీరు చెప్పినచోట సుఖముగ నున్నది. నేను జూచి మాటలాడి వచ్చినాను. ముసలివాఁ డందే యున్నాఁడు.

చిదా.—గంజాయిదుకాణమునకు వెళ్ళినావా? అందలి విశేషము లేమి?

సదా.—ఆసంగతి జెప్ప మఱచినాను. రాముఁడు గంజాయి మత్తుచే రహస్యము వెడలఁగ్రక్కినాఁడు. ఈదినమున జరుగఁదలఁచినదియు మనము విన్నదియు నిజమే.

చిదా.—నీవింక పొమ్ము. ఓరీ గంగా! రా రా నీవార్తలేమి?

గంగా.—మహారాష్ట్రరాజులు మాలికాఫరుచే నోడింపఁబడిరి. ఆదేశమునుగూర్చి మన మింక నాశపడఁగూడదని మనబావాజీలు చెప్పినారు. గోకులమఠమున గోసాయీ లిచ్చినయుత్తరములివిగో! (అని యుత్తరము లిచ్చెను)

ఆయుత్తరముల గ్రహించి చిదానందయోగివారినందఱ పంపి
తనయెదుట గుండమున వెలుఁగుచున్న యగ్నిహోత్రపుకాంతి నాలే
ఖలఁ జదువుకొని యేదో యోజించుచుండెను. అప్పుడు మదనసింగు
జయ్ క్షీరసాగరశయన, యనియఱచెను. చిదానందయోగి త్వరితగతి
లేచి మదనసింగును వెంటఁబెట్టుకొని లోపలికి వచ్చి తలుపుగడియవై
చెను. కృష్ణసింగు వీధిలో మఱ్ఱిచెట్టుక్రిందపై బట్టఁ బఱచుకొని నిద్ర
పోవనారంభించెను. చిదానందయోగి వేషభాషాదులఁజూచి మదనసిం
గాశ్చర్యమునొంది కొంతసేపటికి, స్వామీ మనమేమిచేయవలయును
దాదాపుగ రెండుజాములరాత్రియైనది యనెను. యోగి తద్వచనము
లాలకించి కొంచెము యోజించి మదనసింగును దగ్గఱగ రమ్మనియిట్లని
నియె. "బాబా! నీవాయుధముతో సిద్ధమైవచ్చినావా? ఏదీ! కత్తియె
క్కడ" అన మదనసింగు, నేనెవరినైన వధింపవలెనా యేమి? ఎవరిని?
ఈవేషముననున్న మీరెవ్వరో నాకెఱిఁగింపుఁడు. ఈవిషయమునన్ను
సంతుష్టునిగఁ జేసితేని మీసెలవునకుబద్ధుఁడను అని రాకొమరుఁడుపలు
కయోగివానికుడిచేయిపట్టుకొని కుమారా! నావృత్తాంతమును బూర్ణ
ముగ నీకెఱిఁగింపరాదు. అయినను నీసందేహనివారణార్థము నేనొక
సంగతిఁజెప్పెదను. చిత్తూరురాజ్యసంరక్షణమునకై నేను నాశక్తిని
ధారవోయుచున్నాను. దేశముయొక్క నానాభాగములకుమాఱువేష
ముతో మనుష్యులనంపి యాయావృత్తాంతములెఱుఁగుచున్నాను. నేను
గూడ శౌర్యవంతమైనవంశస్థుఁడనే కాని కారణాంతరమున నీయా
శ్రమంబును స్వీకరించితిని. నేను జెప్పినట్లు నీవీరాత్రి నడచికొనిననా
ప్రాణమునైనఁ గోల్పడి నీకాపద రాకుండఁ జేసెదను అని చెప్ప
మదనసింగాశ్చర్యపడి మీరు రజపుత్రులరా! అట్లయిన నేను దమ
యాజ్ఞప్రకార మీరాత్రి నిస్సందేహముగ నొనర్చెద, ననెను. ఈవఱ
కే రాత్రిపొద్దుపోయినది. ఇఁక మనపనిమీఁద మన మరుగుదము.

రమ్ము, అనియోగి లేచెను. మదనసింగును లేచి యాతనిని వెంబడింప నిరువురును నడువ నారంభించిరి. అప్పుడు సరిగ రెండుజాములరాత్రి యగుటచే నమ్మహానగరవాస్తవ్యులందఱు నిర్భయముగ నిద్రపోవు చుండిరి. వీధులన్నియు నిర్మానుష్యములై యుండెను. ఉత్తమకులస్థులె న్నఁడుఁ బ్రవేశింపఁ గూడనిపేటలను సందులను గొందులను వారు తిరుగుచుండిరి. అప్పుడుమదనసింగు "ఆహాహా! ఈవీధులయందర్ధరాత్ర ముల నరహత్యలు జరిగినను దిక్కు లేదు గదా. ఒంటరిగ నీసందుల నరుగువాఁడు నిరపాయముగఁజనఁడు" అని తనలోననుకొనుచు గప్పుస్వా మెదురుచూచుచుఁ జిదానందయోగితోఁగూడ నరుగుచుండెను.

పదవపరికరణము.

ఆమూఱుమూలసందులలో నొకచోటశిథిలమునొంది చూచు వారలకు జాలిగలిగించునొకపురాతనమందిరముండెను. అదిపూర్వము సంపన్నులగు నున్నతవంశజులుగాఁపురముండుగృహమే. కాని,తద్వంశ జులు కుమార్తెలవివాహములకయి చేసినఋణములఁ దీర్పలేక సర్వ స్వముఁ గోలుపోయి యిల్లువిడిచి దేశాంతరములకరిగిరి. అప్పటినుండి యు నది పాడయి యుండెను. మదనసింగును జిదానందయోగియు నాఁటిరాత్రి యామార్గమునఁ బోవుచు దానికిఁ గొంచెముదూరమున నాలుగుసపాడుగోడలను జూచిరి. ఆగోడలమధ్య నొకచిన్న పెంకుటిల్లుం డెను. కాని వీధిలోనుండి నడిచిపోవువారి కందు గృహమున్నట్లు కనఁబ డదు. ఆయింటికి ద్వార మేవైపున నున్నదో యెవ్వరు నెఱుఁగరుగాని గోడకడుగున నున్న పెద్దతూము మనుష్యుఁడు దూరిపోవునంతటి విశా లముగనుండుటఁబట్టి గృహమున కరుగువారందులోనుండిదూఱి లోని

కరుగుదురు: దీనింబట్టి యీగృహము మతాచార్యులకు శరణ్యం బయి యుండు నని చెప్పనక్కఱ లేకయే మన మూహింపవచ్చును. ఆగృహ సమీపమునకుఁబోయినతోడనే చిదానందయోగి మనకుఁగావలసినది యీయిల్లే. ఇక్కడ నిలువుము. అని సింగునాపెను. చిదానందయోగి తూములోనుంచి లోనికరిగి, తనకాపద సంభవించు నెడ మదనసింగును లోనికిరమ్మని యాతనిని దూముదగ్గఱ వీథిలో నిలిపెను. అతఁడు లోపలి కరుగునప్పటి కాయింట నిరువురు పురుషులు మాటలాడుచుండిరి. అందొకఁడు దృఢశరీరము గలక్షీణహిందూస్థానవాస్తవ్యుఁడు; రెండవవాఁడతిసుకుమారుఁడైన బాలుఁడు. వారిసంభాషణలనాలకింపఁ దలఁచి యోగి తనగడ నున్న కంబళము గప్పుకొని యాసంచను గూర్చుండి యుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములను వదలక మెదలకయుండెను. అప్పుడం దున్నవారిట్లు ముచ్చటించిరి.

బాలు—ఏమయ్యా! రెండుజాము లయినది. వారింకను రాలేదేమి?

బ్రాహ్మ—మహారాజా! చిత్తము. వారు తప్పక వచ్చెదరు. మదనసింగు మనల నందఱనీరాత్రి నిర్మూలించుటకుఁ బ్రతిజ్ఞ గైకొన్నవాఁడు. మీ రాజవంశమునకు మదనసింగు మిగులక్షేమము జేయునట్లగపడునుగాని వాఁడు చక్రవర్తితో మిగుల స్నేహము గలిగి యున్నాఁడు. మిమ్ముఁజంపి మీశిరస్సును జక్రవర్తికిఁగానుకగాఁ బంపెదనని వాగ్దానము చేసినాఁడు. అందుచేతనే దుర్మార్గుఁడయినమ్లేచ్ఛునివలన నతఁడట్టి గౌరవము నొందెను. వారు సమయమునకు వచ్చుచుందురు. వారుపట్టణమునఁ జేయుకుట్రల నెల్ల మీకు నివేదించుటకే సుఁడీ, మిమ్ము నీ మాఱుమూలకుఁదోడ్కొనివచ్చినాఁడను. మీకుభయము రవంతయు లేదు. నాచేతఁ గత్తియున్న దిదిగో—

బాలు—భయము నాకుఁగాదు. నాజాతిలో నెవ్వరికిని లేదు. నాచేఁ గత్తి యుండఁగా నాకుభయమేల? మదనసింగు మాకెంత ద్రోహము దలఁచునని మేమెన్నఁ డెఱుఁగము. వారినీదినముఁ బట్టుకొని భీమసింగుమహారాజున కప్పగింపవలెను.

బ్రాహ్మ—మహారాజా! దేవరవారికి నే నుపదేశించినదానికంటె మీ రెక్కువవిషయము నీరాత్రిచూడఁగలరు. వారు కుట్రలుఁజేయునపుడు సాధారణముగ నీగృహమునకు వత్తురు. నేఁడెందుచేతనో యిటకు రాలేదు. వారు హరిబైటతోఁటలో నేఁడు కుట్రలు చేయుచుండి యుందురు.

బాలు—మన మక్కడకుఁ ద్వరితముగ నరుగుదమురమ్ము. తెల్లవాఱకముం దెట్లయిన నాదురాత్ముల బట్టుకొందము.

బ్రాహ్మ—నానిమిత్తమొక సేవకుఁడు రావలెను. వాఁడు వచ్చినతోడనే మన మాస్థలమున కరుగుదము. నేనావలకుఁ బోయిచూచివచ్చెదను.

అని బాలు నాచీఁకటింటనిలిపి బ్రాహ్మణుఁడీవలకువచ్చుటకుయత్నించుచుండెను. ఆమాటల నాలకించి చిదానందయోగి తామ నుండి సత్వరముగా బైటకుఁజని మదనసింగును వెంటబెట్టుకొని అబ్బాయి! ఇటురా. లోపలినుండి బ్రాహ్మణుఁడీవలకు వచ్చుచున్నాఁడు. వానికి మన మగపడకుండ నాగోడచాటున నుందము. వాఁడొక సేవకునితో మాటలాడునఁట. ఆమాటలఁగూడవిందమని యాతని దీసికొని పోయెను. లోపలనుండి బ్రాహ్మణుఁడు బైటకు వచ్చునప్పటికి వాని కిరువది గజములదూరమున సేవకుఁడైన యానందదాసు వచ్చెను. అతఁడు తనదగ్గఱకు వచ్చినతోడనే బ్రాహ్మణుఁడు "ఆనందా! విశేషములేమి? బండిసిద్ధముచేసినావా?" యనియడిగెను. అంతట నానందుఁ డానంద[illegible]త్తము! సర్వము సిద్ధమైనది మనశంకరుఁ

డును బండివాఁడును గూడ నాయుధపాణులై సిద్ధముగనున్నారు. మీరు కుబ్జ్రవానిఁ దీసికొని వచ్చుటయే యాలస్య మని చెప్పెను. ఆమాటలువిని బ్రాహ్మణుఁడమితానందమునొంది యానందదాసును సంకేతస్థలముఁ కంపి మరల రహస్యగృహమును బ్రవేశించెను. పొంచుండియున్న చిదానందయోగియు మదనసింగును వారిసంభాషణలనాలించితాము వారి ననుసరించిపోవుటకునిశ్చయించిరి. ఆసమయమున యోగి రాజపుత్రునివిలోకించి కుమారా! ఈబ్రాహ్మణుఁడుమనకుఁ బరమశత్రువు. వారనుకొన్న కుబ్జ్రవాఁడుమనకుఁ బరమాప్తుఁడు. మనప్రాణముల విడిచియైన బాలుని రక్షించి యీబ్రాహ్మణుని నెట్లయిన మట్టుపెట్టవలెను. నేను జయకాళీ, యనునప్పుడీబ్రాహ్మణుని నీఖడ్గముతో సంహరింపుము. దీని రహస్యము తెల్లవారకముందే నీవెఱుఁగఁగలవు" అని చెప్పి రసపుత్రునకుఁ బ్రోత్సాహమొసఁగెను. బ్రాహ్మణుఁడు లోనికరిగి యాబాలుని వెంటఁబెట్టుకొనివచ్చి తూముదాటించుచూరుబైట నున్నమామిడితోఁపునైపునకుఁ బ్రయాణమయ్యెను. తమ జాడ వారు లక్షింపకుండ యోగియు సింగును వారి ననుసరించుచుండిరి. ఇట్లు కొంతదూరము చనినపిదప గమ్యస్థానమగు మామిడితోఁపు కట్టెదుటఁగన్పించెను. అంధకారదేవతకు నిలయమైన యాతోఁట ముందుగా బ్రాహ్మణుఁడును బాలుఁడును బ్రవేశించిరి. మన యోగియు శిష్యుఁడును వారి వెనుకనే చనుచుండిరి. ఆతోఁటనడుమ నొకచోట బాలునిఁ గూర్చుండనియమించి బ్రాహ్మణుఁడుముందుకువచ్చి రహస్యముగఁ దనసేవకులనుజూచి సోమశేఖరా! ఓకిరియానందా! తుపాకులు కత్తులు సిద్ధముగా నున్నవా! తుపాకులలో మందుకూరిమీ మీప్రయత్నముల నుండుఁడు. అని హెచ్చరించెను. అనవుఁడుబద్ధాంజలులై సేవకులు, మహాప్రభూ! సర్వముసిద్ధమైనవి. ఢిల్లీనుండి పాండురంగనాథుఁడుపంపినవాని వేషముతోఁ [illegible] పత్రములను మీకుఁదెచ్చి

బౌద్ధమఠమునందు బసచేసియున్నాఁడు, అనివిన్నవించిరి. ఆపలుకులు యోగివిని సంతోషించెను. బ్రాహ్మణుఁడాసేవకుల వచనములు విని మన కార్యసాఫల్యమీ దినమునకైనది. ఇంకను త్తరములతోఁ బ్రయోజనములేదు. తేపుచిత్తూరుసంగతులనువిని యతఁడే మనకడకువచ్చును. మనమాతనిదగ్గఱ కలుగనక్కఱలేదు. బండికి గుఱ్ఱములఁ బన్నుఁడుఁ" అని యాజ్ఞాపించెను. నిశాసంచారమెన్నఁడెఱుఁగనియాబాలుఁడు బ్రాహ్మణునివిపరీతచేష్టలను రహస్యాలోచనములను జూచి సందేహింపనారంభించి నాయర్ధరాత్రిమున నానిర్జనప్రదేశమున నాగాఢాంధకారమునందా బ్రాహ్మణుఁడు సహచరసమేతుఁడై యుండుటచేఁ దన కెట్టియపాయమునైనఁ జేయుఁగలఁడని భయపడసాగెను. ఒకవిదేశీయునిమాటలు నమ్మి యంతఃపురములఁ బాసి తానట్టియకాలమున నూఱుమూరలకు వచ్చినందులకు నతఁడు చింతింపఁ జొచ్చెను. కాని, బాలుఁడైనను ధైర్యసంపన్నుఁడగుటచే మనస్థైర్యము విడువక కాఁదలఁచినకార్యమున కెదురు చూచుచుండెను. అంతట బ్రాహ్మణుఁడు బాలకునిసమీపించి "స్వామీ! వారుతోఁటలోనికివచ్చినారు. మేము వారలఁ బట్టుకొనియెదము. దురాత్ములవలన నపాయముగలుగకుండ మీరీబండిలోఁగూర్చుండుఁడు." అనితచ్ఛకటమునుజూప భయసందేహములు ద్విగుణములై మనస్సుగలంప బాలకుఁడాశకటమధిరోహించెను. బ్రాహ్మణుఁడు పిమ్మట నానందదాసు శంకరుని దూరముగాఁ బిలిచి బండివడిగాఁదోలుఁడు. ఆతేసికోసులకొకచోట నంచెబండ్లు కలవు గనుక మన మతివేగముగాఁ బోఁగలము. ఈరేఁడు సంకేతన మధికముగాఁ జేసినప్పుడు తుపాకులతోఁ బేల్చివేయవచ్చును. గానిముందుగా నట్టిపనిఁజేయక సాధ్యమైనంతవఱకుఁ బ్రాణములతో నీతని ఢిల్లీకిఁదీసికొనిపోవుఁడు" అని యాదురాత్ములసత్సాహమొసంగి తాను శకటములోఁ నెక్కెను. ఆసమయమునఁ దనరేలి యన్న యనా

యముగ నుంటఁజూచి గాంభీర్యమునువిడిచి తొట్రుపాటుతోఁ జిదా నందయోగి మదనసింగును జూచి బాబా! కత్తి. కత్తి. నవమన్మథస మానుఁ డగునాబాలుఁడు మనస్వామియు రసపుత్రకులతిలకమునగు శ్రీకుమారలక్ష్మణసింగుమహారాజుగారు దుర్మార్గుఁడగునాబ్రాహ్మణుఁ డాతని నపాయసముద్రమున ముంపఁదలఁచినాఁడు. కనుకజాగ్రత్త గనుండుము. అని రహస్యముగఁ జెప్పెను. అర్ధరాత్రమునఁ దనయేలిక నిజాంతఃపురములఁ బాసి పయోముఖవిషకుంభమునుబోలునొకదురా త్మ్మని విశ్వసించి వచ్చినందుల కాత్మగతమున మెచ్చుకొనుచు నతని కపాయమగునేమో యని ముందుకు దుముకఁ జూచుచు దైన్యమును దూలుచు మదనసింగు పరిపరివిధముల విచారింపనారంభించెను. చి దానందయోగి మాత్రము బండిపై దృష్టినిలిపి తెప్పనార్పక చూచు చుండెను. తనతోఁగూడ బ్రాహ్మణుఁడును శకటమారోహించినందున బాలుఁడు వానిఁజూచి నిశ్శంకముగ నిట్లనియె. నన్నిక్కడకు దెచ్చుట లో నీయభిప్రాయమేమి? నీవేమైన కు ద్రోహము చేయఁ దలంచినా వా? యని యడుగఁగానే బాలునికంఠముపైఁ జేయివైచి నొక్కిపట్టి నిన్ను నేను ఖైదీగ ఢిల్లీనగరమునకుఁ గొనిపోవుచున్నాను. అల్లాయుద్దీ ను నిన్నుఁ దెమ్మని మాకునాజ్ఞయిచ్చినాఁడు. నేఁడు నీవు నాచేతఁజిక్కి నావు. నీవింక నేమి చేయఁగలవు? రాజపుత్రుఁడవగుదువేని ధైర్యము జూపి తప్పించుకొమ్ము. పారిపోవ యత్నించితివా నాచేతఁ జచ్చితివని నమ్ముము, అని క్రూరుఁడగువసంతభట్టు రెండవచేయి తనవాఁడికత్తి వంకఁ బఱపెను. ఆయాపదఁజూచి వెఱవక రాకొమరుఁడు తనమొల నున్న ఖడ్గము నూడఁదిగిచి హస్తమున ధరించునంతలో మదనసింగు స్వామిప్రాణరక్షణమున కడుదెంచి నిలునిలు దురాత్మా, యనితోఁట ప్రతిధ్వనులెసఁగ నఱచి బండిమీఁదకుఁదుటికి మూయఁబడియున్న బండి తలుపును ఫడాలునఁ దని విసుగఁద్రొక్కి లోనఁ బ్రవేశించెను. వసంత

భట్టు బ్రాహ్మణవేషధారియగుమదనసింగును గుర్తింపలేక భయకంపితుఁడయి యుండ మదనసింగు కోపోద్దీపితుఁడై యామహారాష్ట్రాధముని బండిలోనుండియీడ్చి నేలఁబడవైచెను. ఆనందదాసును శంకరుఁడును ఖడ్గపాణియైయున్న యోగినిగూడఁజూచిబెదరిధైర్యమునఁ దమకుఁ దీసిపోవనిబండివానితోఁ గలిసి వెనుకకుఁ దిరిగిచూడక పరుగిడిరి. మదనసింగు మొదటబ్రాహ్మణునిప్రాణము గాపాడఁదలఁచెనుగానిదురాత్ముఁడయిన వసంతభట్టు ఖడ్గము దనపై విసరినందునను, యోగి, జయకాళీ యని కేక వైచినందునను మదనసింగాదెబ్బతప్పించుకొనితన ఖడ్గముతో బ్రాహ్మణాధమునినొక్కయేటున సంహరించెను. తరువాత నర్ధరాత్రమున నీచులను విశ్వసించి రాఁగూడనిస్థలమునకు వచ్చినందుకు లక్ష్మణసింగును యోగియు మదనసింగును మృదువుగామందలించి యారాత్రి యాతని నింటికిఁ జనవలదని మఠమునకు వెంటఁబెట్టుకొని పోయి యతనికి సకలోపచారములఁ జేసిరి. తనప్రాణము రక్షించిన యాబ్రాహ్మణుఁడెవ్వఁడో లక్ష్మణసింగు తెలియగోరెను. కాని వారుభయులు రేపుదర్బారున మావిషయమై మీరెఱుఁగ గలరుగానమమ్మేమియు నేఁడడుగ వలదని ప్రత్యుత్తరమొసఁగ లక్ష్మణసింగుతన కృతజ్ఞతాసూచకముగ రత్నపుపిడిగలతనకత్తిని మదనసింగునకుబహుమానముగ నొసఁగి యారాత్రియటఁ బవ్వళించెను. చిదానందయోగి మదనసింగును వెంటబెట్టుకొనియవశిష్టమగు కార్యమును సమాప్తము నొందఁజేయుటకు మరలబ్రయాణమైపోవుచు లక్ష్మణసింగుతో మీరు తెల్లవారినతరువాత మానిమిత్తము వేచియుండక మీగృహమునకరుగవచ్చును. మాసేవకు లీలోపల మీకుఁ గావలసినయుపచారములు చేయుదురు. అని సెలవుదీసికొని సాగిపోయెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము

అట్లులక్ష్మణసింగును మఠమునందువిడిచిమదనసింగునుజదానం దయోగియు నవశిష్టకార్యములను సమాప్తినొందించుటకుఁ దమప్రయాణమును మరల నారంభించిరి. ఈపర్యాయము చిత్తూరునగరము యొక్కపశ్చిమభాగమునకుఁ బోవలసియుండెను. వారు ప్రయాణమై పోవునప్పటికి రమారమి జామున్నరపొద్దుండెను. అప్పటికి వీథులు నిర్మానుష్యముగ నుండుటచే వారిరువురును మునుపటికంటెవడిగనడచి పెక్కుసందులఁ గడచి కొంతసేపటికి విశాలమైన బౌద్ధమఠముసమీపమునకువచ్చిరి. రాజస్థానమునందాకాలమునబౌద్ధమతవ్యాప్తిలేదుగాని తన్మతము భరతఖండమునకెల్లఁ బ్రధానమతమై యుండునప్పుడుచిత్తూరునందీమఠము నిర్మింపఁబడినది. మనము వ్రాయుకాలమునకు బౌద్ధులు నివాసముచేయుట లేకున్నను దానిపురాతననామమునసే యది పిలువఁబడుచు వచ్చెను. అందు సన్యాసులును యోగులును ప్రయాణవశమున నొకటిరెండుదినములుండి పోవుచుందురు. మనకపటబ్రాహ్మణుఁడును యోగియు మఠద్వారమునకుఁ జని లోపలబ్రవేశింపఁబోయిరిగాని యొకసేవకుఁడు వారిని గదిమినిలిపెను. మదనసింగంతట నిలువక సేవకుని నొకచేతితోఁద్రోసి యోగితోఁగూడ గుమ్మము దాఁటగా నాసేవకుఁడు వారి కడ్డముపోయి వారితో నిట్లు మాటాడెను.

సేవ.—మీరెవరు? ఈమఠమునందు మీ కేమిపనియున్నది?

మద.—ఇక్కడ మా స్నేహితుఁడున్నాఁడు. ఆయననిమిత్తమై వచ్చినాము.

సేవ.—మిమ్మెవరు పంపినారు? ఎవరినిమిత్తమువచ్చినారు?

మద.—నీవిక్కడివాఁడవా? విదేశీయుఁడవా? ముందామాట చెప్పుము.

సేవ—మాదీగ్రామము కాదు. నేను జ్ఞానానందులవారి శిష్యుఁడను.

మద—జ్ఞానానందులవారిదర్శనమునకే మేమువచ్చినారము.

సేవ—అట్లయిన నర్ధరాత్రిమందేల రావలెను? రేపు పగలు రండు.

చిదా—ఈరాత్రి రమ్మని స్వామి మాకుత్తరవుచేసినాఁడు. నీవీ యసంబద్ధప్రశ్నలతోఁ గాలముపుచ్చక మారాక వారి కెఱిఁగింపుము.

సేవ—అట్లయిన లోపల నున్నారేమో చూచివచ్చెదను. ఆయన యిట్టిసమయములయందు శ్మశానములో జపము చేసికొనుచుందురుగాని యింటిదగ్గఱ నుండరు. ఉన్నట్లయిన మీపేరు చెప్పెదను. మీరెవరు?

చిదా—మమ్ము వసంతభట్టు పంపినాఁడు. అతి రహస్యములున్నవి.

సేవకుఁ డీమాటలనాలకించి లోపలికిఁ బోయి మఠమునకు వెనుకప్రక్కగోడలో సొరంగమువలెనున్న నేలకొట్టులోఁ గూర్చుండియున్న జ్ఞానానందస్వాములవారింజూచి యీమనుష్యులజాడఁ దెలుప స్వామి కొంచెమాలోచించి యాక్రొత్తవారలవిషయమై సమస్తముఁ దెలియఁ గోరి తాను మఠమందున్న యొకగదిలోఁ బ్రవేశించి తలుపుమూసికొని వీరి నిరువురను దద్వారముదగ్గఱకు రమ్మని వర్తమానము నంపెను. వారట్లువచ్చి గదిగుమ్మముదగ్గఱ నిలువ జ్ఞానానందులవారు మదనసింగు చిదానందులతో నిట్లు మాటాడిరి.

జ్ఞానా—అయ్యా! మీరెవరు? నాతో మీకేమిపనియున్నది?

మద—అయ్యా! తమరు నావిషయమై యనుమానపడనద్దు. మేమన్యులము కాము. తలుపుదీసి మాతో మాటాడుఁడు.

జ్ఞానా.—అట్లయిన నేను మిమ్ము నమ్ముటకొఱకు యానవాలు చెప్పుఁడు.

చిదా.—మీపేరు పాండురంగనాథుఁడు కాదా ?

జ్ఞానా.—(ఆశ్చర్యముతో) అవునవును.

అని తత్క్షణమే తలుపుదీసి వెలువడెను. అతని పసుపుపచ్చని దీర్ఘకాయము గన్గొనినతోడనే యోగియు సింహుడు వానిని గపట సన్యాసిగ నెఱిఁగిరి. అంతట వారందఱు నిట్లు సంభాషించిరి.

జ్ఞానా.—అయ్యా! మీచరిత్రమును గొంతచెప్పి మావసంత భట్టు వృత్తాంతమును దెల్పుఁడు.

చిదా.—అయ్యా! వసంతభట్టునగరమునకు వచ్చినదాదిగ మే మిరువుర మాతనియనుచరులమై యుంటిమి. అతఁడు మాకు నెఱిఁగింప కుండ నీవఱకే కార్యమును జేయలేదు. ఈరాత్రి గుప్తమానసింగును జెఱఁ బెట్టినాము. అందుకే తమదర్శనమునకు నన్నాతఁడువడిగ నంపెను.

ఆపలుకు లాలించి జ్ఞానానందస్వామి యాత్రముతో 'పట్టుకొ న్నారా? పట్టుకొన్నారా? ఆహాహా! ఔరా! వసంతా! ప్రతిజ్ఞయనఁగా నీదే ప్రతిజ్ఞ రా. చక్రవర్తివలన మనకగు గౌరవమును నేను వర్ణింపఁజా లను.' అని ప్రయత్నజనితమగు నానందమును బట్టఁజాలకతత్సూచక ములగు మాటలాడి 'అతఁడెక్కడనున్నాఁడు? నన్నేమి చేయుమన్నాఁ డు' అని యడిగెను. మిమ్మొకక్షణమే వెంటఁబెట్టుకొని రమ్మని మాకు సెలవిచ్చినాఁడు. జోడుగుఱ్ఱములబండిపై బాలునినెక్కించి బంధించినా ము. మీరు వచ్చినవెంటనే ప్రయాణమైపోవచ్చును. చక్రవర్తి వసం తునకిమ్మని తమచేతికిచ్చినయుత్తరముఁగూడఁ దేవలయునని మీతో మనవిచేయుమనెను' అని చిదానందయోగి చెప్పెను. ఆమాటలువిని పాండురంగనాథుఁ డాశ్చర్యమొంది వారు వసంతునియాంతరంగికులని నమ్మెను. మదనసింగును జిదానందయోగి జ్ఞానానందులవారిని ద్వార

పెట్టి (మననిమిత్తము వారు మామిడితోఁటలోఁ గనిపెట్టుకొనియుం దురు. ఇఁకఁ బ్రొద్దెంతో లేదు. తమరాలస్యముఁ జేసినఁ దెల్లవారునప్పటికిఁ బదిక్రోసులదూరమైన సాగిపోలేము' అని హెచ్చరింప జ్ఞానానందులు వారు తన పాతాళమందిరమునకరిగి చెంబులోఁబెట్టి భూమిలోఁ బాఁచినయుత్తరములగ్రహించి మనశూరశిఖామణులిద్దరుఁ దనవారని భ్రమపడి ప్రయాణమయ్యెను. అట్లుబౌద్ధమతమునుబాసి వారుమువ్వురును గలిసి తూర్పుదిక్కున కభిముఖులై నడువసాగిరి. జ్ఞానానందులు వారు చిత్తూరునగరముయొక్క మాఱుమూలసందులనెఱుఁగరు గాన చిదానందయోగి యాతనిని మార్గముతప్పించి క్రొత్తసందులనుండి తీసికొనిపోవుచున్నను నాతఁడది గ్రహింపలేకపోయెను. కొంతదూరము వచ్చినతరువాత వారికిఁ క్రిందిసంభాషణము జరిగెను.

జ్ఞానా.—వారీపాటికి మునుపటిచోటనుండి వెడలిపోరుగదా?

చిదా.—మనము వెళ్ళినదాఁక వారక్కడనుండి యడుగైనను గదలరు. త్వరగారండు.

జ్ఞానా.—మనమందరము మిగుల నదృష్టవంతులము. మనకుఁ జక్రవర్తివద్దనుండి మంచి బహుమానములు దొరకఁగలవు. మన మొక్కపని జేయవలయును. అది మీరతిరహస్యముగనుంచవలయును. ఈబాలుఁడు మనవాఁడేకదా?

చిదా.—ఈకుఱ్ఱవాఁడు మనవాఁడే. మీరు సందేహింపక స్వేచ్ఛగా మాటాడవచ్చును.

జ్ఞానా.—(సరే సరే! దగ్గఱగారమ్మునాయనా' (అని త్రోవలో నిలిచి మెల్లగా) ఈచిత్తూరునగరమునకు సంరక్షకుఁడై రాజున కాంతరంగికుఁడగు మదనసింగనునొకరసపుత్రవీరుఁడుకలఁడఁట. అతఁడుమహా పరాక్రమవంతుఁడఁట. అతఁడుండఁగ మనకీచిత్తూరురాజ్యము లోఁబడదుగనుక మనమెట్లయిన నతని నీరాత్రిపట్టుకొని వధింపవలయును.

ఈవేళ నతఁడు చిక్కకున్నపక్షమున మన మీపురమున నాల్గుదినము లైననిలచి యాతనినంతముకొందింపవలయును. ఈకార్యముజేయకున్న మనకు మాటదక్కదు. నీయభిప్రాయమేమి?' అని బ్రాహ్మణవేష ధారియగు మదనసింగుఁ డడిగెను. మదనసింగుమాటలువిని జ్ఞానానందులవారికిఁ దనస్వైఁగుల మహాకోపమున కాశ్చర్యమొంది చేలికట్టులో సమర్పఁబడిన కత్తిపిడిపైఁ జేయివైచి యుత్తరువునిమిత్తము చిదానందయోగి మొగముపైపైఁ జూచుచుండెను. చిదానందయోగి కొన్ని సంజ్ఞలచే మదనసింగు ప్రయత్నమును మాన్పి యింకను వానిదగ్గఱ నుండి కొన్నిమాటలు వినఁగోరి స్వాములవారి కిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

చిదా—"నాకును జిరకాలమునుండి మదనసింగునుగడ తేర్ప వలెనని యున్నది. అతఁడసహాయశూరుఁడు. వానిసంగతిమనయిాకు బ్రవాఁడు చక్కగా నెఱుఁగును' అని మదనసింగును జూపెను వెంటనే మదనసింగిట్లు వారితోఁ జెప్పసాగెను—

"అయ్యా మదనసింగునకును నాకును నేనే యతఁడన్నంతమైక్యముగలదు. కాని యాతఁడు రాజులపక్షమువాఁడు; నేను జక్రవర్తి పక్షమువాఁడను. అయినను బ్రభుభక్తిచేత మేమాతనిఁగడ తేర్చుటకీవఱకే కుట్రకొకటి పన్నియున్నాము. అతనిందోడ్కొనివచ్చుటకునొక మనుష్యునంపితిని. ఈపాటికి వారువచ్చియేయుందురు. కనుక మన మాసంకేతస్థలమునకు శీఘ్రముగఁబోవుదము' అనెను అంతట స్వాములవారానందపరవశులై "నేనేయాకార్యమును జేసెదను. ఈచేతుల తోఁ రాజపుత్రునిప్రాణములఁ దీసి చక్రవర్తినద్ద పారితోషికమును గైకొనవలెను. అనియుత్సాహవాక్యములఁబలుకఁజొచ్చెను తరువాత వారు ప్రథమమున వసంతభట్టులక్ష్మణసింగుతో రహస్యాలోచనలు సలిపిన యాకొండలమధ్యనున్న కుటీరమునద్దకు స్వాములవారిని గొని

పోయి యెడమే మదనసింగునచ్చెడి గృహమనిచెప్పి ముందాతఁడు లోనుండి వారు లోనికరిగి పిమ్మట నతనింగూడ దీసికొనిపోయిరి. ఆగృహమునకరిగి స్వాములవారు చీఁకటిలోఁగూర్చుండి తనకక్షపాలయందున్న యుత్తరము వెదకికొనుచు 'అయ్యా! "మనమిత్రము వారు తోఁటలోఁ గాచుకొనియుందురేమో! మన మరుగవద్దా" యనియడిగిరి.

'మనము మదనసింగును జంపుట యావశ్యకము గాని తోఁట కరుగుట ముఖ్యము గాదు. మనము రామని వారీవఱకే నిశ్చయించుకొని లక్ష్మణసింగుతోఁ బైనమైపోయియుందురు. లక్ష్మణసింగు వారిచేతఁ బడ మదనసింగు మనచేతఁబడును. అందుచేత మనమీస్థలమును బాయనద్దు. మేమీపురము వీథిలోనికరిగి వారు వచ్చుచున్నారేమో చూచివచ్చెదము' అని చిదానందయోగి చెప్పి స్వాములవారి నొడఁబఱచి మదనసింగునుగూడి వీథివైపుజని వారిట్లు మాటాడిరి.

చిదా.—అబ్బాయి! ఈతని నిచట నేమిచేయుదుము? చంపి వేయు టుచితమగునా?

మద.—నిరాయుధుఁడై యసహాయుఁడైన పురుషుని జంపుట మన శౌర్యమునకుఁ దగిన కార్యముగాదు. కాఁబట్టి నేనీక్షణమున నా పినతండ్రివద్దకరిగి యాతనిఁదోడ్కొనివచ్చి వీనిఁబట్టుకొని జేపురయమున రాణాకు నప్పగింపఁ బ్రయత్నించెదను.

చిదా.—ఈయుపాయము చక్కగా నున్నది. నీవు మీపినతండ్రికడ కరుగుము. నీవువచ్చినదాఁక నేనిచట నుండెదను.

అని పలికి యోగి మదనసింగునంపి స్వాములవారు దాఁటిపోకుండఁ దానచ్చటఁ గావలియుండి ప్రతాపుని రాక కెదురుచూచుచుండెను. మదనసింగును వడిగనింటికిఁజని తనరాకనిరీక్షించుచున్న పినతండ్రికడకరిగి సపరివారముగ నాతని వెంటఁబెట్టుకొని యారాత్రిజరిగిన

వృత్తాంతములు రహస్యముగ నాతనికిఁ జెప్పుచు స్వల్పకాలముననే కుటీరమువద్దకువచ్చెను. ఈనడుమ చిదానంద యోగి లోపలికరుగ 'వా రు వచ్చుచున్నారా?' యని స్వాములవారడుగ యోగి వారినిమిత్తము మన బ్రాహ్మణకుఱ్ఱవాని నంపినాఁడను. ఇప్పటికివాఁడును వచ్చుచుండు రు గాని మీక్రొత్తమొగమును జూచినతోడనే పారిపోవుదురేమో యని భయమగుచున్నది.' అనిపలికెను. ఎట్లయినఁ గార్యమువిఘ్నము గాకుండ సఫలముచేయుట స్వాములవారి యభిప్రాయమగుటచే 'అయ్యా! నేను ముసుఁగువెట్టుకొని యిక్కడఁగూర్చుండెదను. వారు రాఁగానే నాకాలు గోకుఁడు. అప్పుడులేచి వానిఁ వధించెదను' అని స్వాములవారుశరీరమునిండ ముసుఁగు వేసికొని యొకమూలఁగూర్చుండి రి. చిదానంద యోగి వెంటనే వానికక్షపాలయందలి కాగితములకట్టను సంగ్రహించి స్వామితోఁగొన్ని యంశముల ముచ్చటించుచుండఁ బ్రి తాపసింగును మదనసింగును నాకస్మికముగలోనికివచ్చిరి. వెంటనేస్వా ములవారు లేచి 'వీఁడేనా మదనసింగు! కత్తి కత్తి' యని కలవరపడు చుండ మదనసింగు ముందఱికివచ్చి 'ఓరీ! పాపాత్ముఁడా! నీకుఁ గత్తి యెందుకురా! నీబ్రతుకునకుఁదోడు నీవు. మదనసింగును జంపఁగలవా? అట్లయిన రారమ్ము. నేనేమదనసింగును. ఇదిగోకత్తి'అని కత్తినందిం చుచుండఁ బ్రితాపసింగునాజ్ఞచే నతనిపరివారము స్వామివారిపైఁబడి పెడఱెక్కలుకట్టి బలవంతముగఁబట్టిబంధించిరి. తరువాతఁబ్రితాపసిం గు స్వాములవారిని దనయింటికిఁదీసికొనిపోయి తెల్లవాఱునవఱకు వాని నొక గదిలోనుంచెను. చిదానంద యోగి తాను స్వాములవారి కక్షపా లనుండి సంగ్రహించిన కాగితములకట్ట మదనసింగునకిచ్చి దర్బారునం దాకాగితముల తాఁణాకు సమర్పింపవలయునని చెప్పి తాను మఠము నకుఁబోయెను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

ఆమఱునాఁ డుదయమున మహారాణావారి దర్బారు నియమింపఁబడెను. సభామంటపమునకు రాజబంధువులును, రజపుత్రశూరులును సామంతులును వేఱువేఱుగఁ దమతమ బిరుదచిహ్నములతోడను సేవకసమూహములతోడను, సమస్తభూషణములు ధరించివచ్చి తమగౌరవములకుం దగుస్థానములయందుఁ గూర్చుండిరి. అప్పుడు మదగజేంద్రము నుండి మెల్లగ దిగి కనకదండములధరించి కైవారము సేయు వేత్రహస్తు లిరుగడలఁ గొలువ సేవకులు మార్గము బ్రదర్శించుచుండ శ్రీలక్ష్మణసింగుమహారాణావారు, భీమసింగుమహారాజులవారును గొలువుకూటమును జేరిరి. సభామందిరము రెండువేలమంది మనుష్యులేకకాలమునఁ గూర్చుండునంతటి వైశాల్యము గలిగి సాలగ్రామ శిలానిర్మితములై స్నిగ్ధములయినగోడలతోడను, పైనున్న బల్లకూర్పుమీఁదఁ జేయఁబడిన విన్నాణపు లక్కపనులతోడను నేలఁ బఱువఁబడిన నానా వర్ణముల రత్నకంబళములతోడను మహాలక్ష్మీ విలాసభాసురమై యలరుచుండెను. అట్టి కొలువుకూటమును జేరి తన్మధ్యంబున స్ఫటికశిలానిర్మితమగు వేదికపై ధగధగ మెఱయుచున్న బంగరుకోళ్ళ దంతపు సింహాసనముపై మహారాణాలక్ష్మణసింగు సుఖాసీనుఁడయ్యెను. ఆయనకు దక్షిణభాగమున రజపుత్రకులప్రదీపకుఁడగు భీమసింగును భీమసింగునకావల సింగపుఁగొదమలవంటి యాతని పండ్రెండుగురు కుమారులును వారి కావల వారి మేనమామయు రాజపుత్రసేనాధిపతియు భీమసింగునకు ముద్దులమఱఁదియు నగు గోరాసింగును, వానిముందఱ బాలుఁడయ్యుఁ బరాక్రమవృద్ధుఁడని పేరుగాంచిన గోరాసింగుపుత్రుఁడగు బాదల్‌యును గూర్చుండిరి. మహారాణా కెడమప్రక్క సామంత

రాజులును వారి కాపుల మంత్రిదండనాయకప్రముఖ నియోగులును, వారివెనుక విదేశాగతులగు రాయబారులును గూరుచుండిరి. కాని ప్రతాపసింగుమదనసింగు లేమికారణముననో రానందున సభ్యులందఱుఁ దత్కారణము నూహించుచుండిరి. లక్ష్మణసింగు, మదనసింగుప్రతాపసింగులు రాకుండుటకుఁ గారణమును దెలియఁగోరి సభ నుద్దేశించి యిట్లనియె. ఓసభాసదులారా! అల్లాయుద్దీను మా దేశముపై దండెత్తుటకుఁగూర్చిన యథార్థస్థితి మీ రెఱుఁగుదురేమో తెలియఁగోరిమిమ్మిట్లు రప్పించుటకయి దర్బారు బిలచినాఁడను. కాని నిన్నటి రాత్రి తద్విషయమై పరిపూర్ణముగ మేము తెలిసికొంటిమి. ఆయంశములనిచట నుపన్యసించుట ముఖ్యమైనను మదనసింగుప్రతాపసింగులు రానందున సందేహింపవలసివచ్చెను. వారు రాకుండుటకుఁ గారణమెవ్వరైన నెఱుఁగుదురే? అనవుడు స్వామిపలుకులకు దొరలెల్లఁ దెల్లఁబోయి తత్కారణము నెఱుఁగక యొండొరుల మొగములఁ జూచుకొనుచు రాత్రి జరిగిన యంశముల నాలకించుటకు నాత్రముతోఁ గూరుచుండిరి. ఆసభలో ననేకులు వసంతభట్టు రానందున గుసగుసలాడుచుండ నాసమయమున నొక సేవకుఁడువచ్చి ప్రతాపసింగుమదనసింగులువచ్చుచున్నట్లు రాణాతోఁజెప్ప సభ్యులందఱు వారిరాక కెదురుచూచుచుండిరి. అప్పుడొక పచ్చనిదృఢశరీరముగల మనుష్యుని వెంటఁ బెట్టుకొని యాయుధపాణులై వారిరువురునువచ్చి రాణాకునమస్కరించి యామనుష్యుని రాజు నెదుట నిలువఁబెట్టిరి. ఆమనుష్యునకు రెండుచెక్కులును వెనుకకువిఱచి కట్టఁబడియుండెను. తలయెత్తక నేలచూపులఁ జూచుచు సన్యాసివేషముతో నిలుపఁబడియుండిన వానినిజూచి సభ్యులు మహాశ్చర్య మేదియో వినక పోమని యాత్రముతో నిశ్శబ్దముగ నుండిరి. అంతటఁ బ్రతాపసింగుతనస్థానమునఁగూర్చున్నతోడనే మదనసింగు తనయేలికకభిముఖుఁడై చేతులజోడించి యిట్లు చెప్పసాగెను. మహాప్రభూ! ఈ

నిలువఁబడినవాఁడు మహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణుఁడు. ఇతఁడలాయుద్దీనున కాంతరంగికుఁడై మనవద్ద మాయోపాయముచేత జీవించుచున్న యీ వసంతభట్టునకుఁ జక్రవర్తికడనుండియు త్తరప్రత్యుత్తరములఁదెచ్చుచుం డన్నవయఁబట్టుకొనకుండ సన్యాసివేషముతోనున్నాఁడు. ఈలేనివృత్తి యిదియైనట్లును వసంతభట్టు దురాత్ముఁడై నట్లును వీనిదగ్గఱనాకుదొరకిన యీయుత్తరములే సాక్ష్యము నిచ్చుచున్నవి. వీని నిజమైనపేరు పాండురంగనాథుఁడైనను జ్ఞానానందస్వామి యనుపేర వర్తించు చున్నాఁడు. అని తనచేతనున్న యుత్తరములు లక్ష్మణసింగునకదిచ్చెను వసంతభట్టు దురాత్ముఁ డని వినుటకు ననేకులాశ్చర్యపడిరి. పారసీక భాషలోనున్నయీయుత్తరములనులక్ష్మణసింగుగోరాసింగునకిచ్చిచదువుమన నతఁడాకాగితములనెల్లఁబరీక్షించియందుముఖ్యమగు నొకదాని నీ క్రింది ప్రకారము చదువ నారంభించెను. శ్రీఢిల్లీచక్రవర్తి యగు నలాయుద్దీను వసంతభట్టునకు వ్రాయునదేమనిన—మిత్రుఁడా! నీతో నేను గపటకలహమును గల్పించుకొనుటయు నిజముగ నాగ్రహము వచ్చినవానివలె నేను సభయందు నటించుటయు, నారాత్రి నిన్ను నేను రహస్యముగఁ జెఱనుండి విడిపించుటయుఁ జిత్తూరునగరమునకు నిన్ను నేను తదిహస్యముఁ నెఱుఁగుట కంపుటయు నీవలె కెవ్వరు నెఱుఁగరు. నీవు లక్ష్మణసింగును జెఱపెట్టుటకు విశేషముగ శ్రమపడు చున్నావనివిని సంతోషించుచున్నాను. ఎట్లయిన లక్ష్మణసింగునుబట్టి తప్పక తీసికొని రావలయును. అప్పుడు రాజపుత్రులుతమప్రభువుప్రాణములను రక్షించుకొనుటకు మనమెట్లు చెప్పిన నట్లు విందురు. దండయాత్రమాట నిశ్చయమే యైనను నేను దండెత్తనని వారితో దృఢముగఁ జెప్పుచు వారేమరిల్లి యుండునట్లు జేయుము. మహమ్మదు అలాయుద్దీను, అనియాయుత్తరమునుగోరాసింగు చదివినతోడనే రాజపుత్రులనేకులాశ్చర్యకోపమగ్నులైరి. అంతట భీమసింగు పాండురంగ

నాథునిఁజూచి దీనికి నీవేమి చెప్పెదవు? నిజము చెప్పుము." అని య డుగఁ బాండురంగనాథుఁడు, నేను మీకుబదులు చెప్పను. మీయిష్ట మువచ్చినట్లు చేయుఁడు, అని యుత్తరమిచ్చెను. అంతట లక్ష్మణసింగు సభ్యుల నుద్దేశించి, వసంతభట్టు మనతాప్తున గడుటక్కరిదైపరివర్తిం చుటచే నతఁడు దుర్మార్గుఁడని యెవ్వరు నెఱుఁగరు. నాపైఁ గొం డఱు కుట్రలఁ జేయుచున్నారనియు వారలను నాకప్పగింతుననియుఁ జెప్పి నమ్మించి నన్ను నిన్నరాత్రి వాఁడొంటిగఁ దోఁటకుఁ దీసికొని పోయి బండిలో నెక్కించి నన్ను ఖైదీగ ఢిల్లీకిఁబట్టికొని పోనఁబ్రయ త్నించెను. నేను తప్పించుకొనఁబ్రయత్నింప నాప్రాణములఁ గూడ నపహరింపఁ జూచెను. నాభాగ్యవశమున మన చిదానందయోగియు మఱికొందఱును వచ్చి యాగోముఖవ్యాఘ్రమునుజంపి నాప్రాణసంరక్షణ మాచరించిరి. యోగితోవచ్చి నాప్రాణములు నిలిపిన మహాపురుషుఁ డెవ్వఁడో యని పలుక మదనసింగు రాజపుత్రమధ్యమునుండి సింహ మువలె లేచి వచ్చి "దేవా! బ్రాహ్మణవేషముతో మిమ్ము రక్షించిన వాఁడను నేనే. మీరు నాకు బహుమానముగ నొసంగినఖడ్గరత్న మిదిగో, అని సభాసదు లాశ్చర్యపడు నట్లు కంఠమెత్తిపలికెను. భీమ సింగామాటలు విని తనపీఠమునుండి లేచి యానంద మాపఁజాలక కుమారప్రాణరక్షణ మాచరించినందులకు మదనసింగును గౌఁగిలించి కొని యనేక విధముల స్తోత్రముచేసెను. తనప్రాణములఁ గాచినమహా త్ముఁడు మదనసింగని తెలియ లక్ష్మణసింగు దనకంఠమున వ్రేలాడు చున్న ముత్యములహారమునుదీసి మెడనువైచి యాతని నాలింగనము జేసికొనెను. భీమసింగునాజ్ఞచేఁ బాండురంగవిభుఁడప్పుడే కారాగృహ మున కంపఁబడెను. అంతట వారు దర్బారును ముగింపఁదలఁచుచుండఁ గా నటకు వేగిరపాటుతోఁ జిదానందయోగి వచ్చి కొలువులో నున్న సమస్తరాజపుత్రవీరులను దాఁటి రాణాకు నెదురుగఁ జనెను. అతనిని

జూచి రాణాయును భీమసింగును లేచి నమస్కరించి తమకృతజ్ఞతను
దెలుపుమాటలేవో యనఁబోవుచుండఁగా వారిని వారించి చిదానంద
యోగి "ఓ మహారాణా! ఓ భీమసింగుమహారాజా! దురాత్ముఁడైన వసం
తభట్టుపలుకులనమ్మి మీరుయుద్ధసన్నాహములుమానుకొనియున్నారు
అల్లాయుద్దీను దండయాత్రవెడలి మనకు నిరువదికోసులదూరమునకు
వచ్చియున్నాఁడు. రెండుమూఁడుదినములలో మనపై నాకస్మికముగఁ
బడుచున్నాఁడు; గాన నింక మీనిద్రనుండి మేలుకొనుఁడు, అని యె
లుఁగెత్తి పలికెను. భీమసింగు సాధారణముగ నట్టియవసరమునందుఁ
దన్నుఁడబాయకుండు మనోధైర్యమునుజిక్కఁబట్టి యిట్లనియె. "చిదా
నందులవారి మాట నిక్కము; వారు సత్యమును దెలిసికొనినఁగానిమన
కిట్లుచెప్పరు. అయినను మీరుభయపడకయిప్పటినుండి తగుప్రయత్న
ములఁ జేయుఁడు. అనిన వెనుక యోగి రసపుత్రులారా! సూర్య
చంద్రవంశజులగుమీరు మీప్రతాపములఁజూపునవసరము వచ్చినది.
మీ దేశమునందును, మీరాజునందును మీకుఁబూర్ణాభిమానమున్నఁ
బ్రాణముల కాశింపకఁ బోరాడుఁడు. కులదేశాభిమానముల మాని దే
వాలయముల నాశనము జేసి బ్రాహ్మణులనుజంపి గోవులనువధించుమహ
మ్మదీయులకు మీరు చిత్తూరుకోట నప్పగించఁ దలఁచినపక్షమునను
రకుండుఁడు" అని ప్రోత్సాహవాక్యములు పలికెను. రసపుత్రు లేక
వాక్యముగ "మారాజునిమిత్తము దేశమునిమిత్తమును మాప్రాణము
లను ధారవోసెదము. ఇదెయుద్ధసన్నద్ధులమయ్యెదము. అనియఱచిరి.
లక్ష్మణసింగును భీమసింగును వారినభినందించి వీడ్కొలిపి యంతః
పురములకుఁ బోయిరి.

—

పదమూఁడవ ప్రకరణము.

"హేమలతా! హేమలతా! ఇటురమ్ము" అని లోపలనుండి యొక యెలుఁగిన మనుష్యకంఠము వినఁబడినతోడనే హేమలత వీథిగుమ్మము నుండి లోనికిఁ బరుగెత్తి శివప్రసాదునొద్దకుఁబోయి "అయ్యా! ఎందుకుఁ బిల్చినారు" అని యడిగెను. శివప్రసాదామెనుజూచి "అమ్మాయీ చక్రవర్తి చిత్తూరుపై దండువెడలుటకు సైన్యముల నానాభాగములనుండి పిలిపించుచున్నాఁడు. అందుచేత మనయూరిమీఁదుగ మహోగ్రులగు రాజసైనికులుపోవుచున్నారు. నీవువారికంటఁ బడకుము. ఆయన నాకు నిన్నప్పగించినందులకు మరలనిన్ను నేనాయనకప్పగించి మాట దక్కించుకొనవలెను. నీవువీథిలోనికరుగకుము" అని హితోపదేశముఁ జేసెను. హేమలత యామాటల గమనించి "వీథిలో నొక ముష్టివాఁడు చిత్రముగఁ బాడుచున్నాఁడు! అది వినుటకయి వెళ్ళినాను. ఇదె వాఁడుమనయింటికేవచ్చుచున్నాఁడు" అని హేమలతప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. హేమలత పాలిగ్రామమున రహిమానుఖాను ధాటికోడి మూర్ఛిల్లియుండ నామెకు జ్వరము తగిలినప్పుడు మందు నొసంగి రక్షించి గటినగోసాయి యామెను మెల్లమెల్లఁగానావలకుఁ దీసికొనిపోయి యొకబండిపై నెక్కించి తిన్నగా కల్యాననగరమునకుఁ గొనిపోయెను. అచ్చోటఁదనకు బ్రాణమిత్రుఁడయిన శివప్రసాదునకు నామెనప్పగించి యత్యంతజాగ్రత్తగ నుండుమనియుఁ, దాను వచ్చినప్పుడు గాని మదనసింగువచ్చినప్పుడుగాని యామెనంపవలయు ననియుఁ జెప్పి యాతఁడుచనెను. శివప్రసాదు పండితసంప్రదాయమునఁ జేరిన బ్రాహ్మణుఁడు. అగ్నిహోత్రీకుఁడు. అందుచే శ్రీవ్యవంతుఁడునుమాటచెల్లుబడిగలవాఁడును నై ధర్మకార్యములఁ జేయుటయందు తనధనమును గొంతవ్యయపఱచుచు సత్కీర్తిగాంచినవాఁడై నందున హేమలత వారియింట

నిరపాయముగ నుండెను. గాని పితృసమానుఁడయినందున తాతకారా గృహవాసి యగుటకును దనకుఁదల్లిదండ్రులుగాని సోదరులుగానిమతి యేయితరదిక్కుగాని లేనందునను మనస్సున నెల్లప్పుడు నామెచింత నొందుచుఁ జిక్కి శల్యమైయుండెను. ఆమెనూరార్చుటకు శివప్రసాదు కుమారిక యగుచంద్రావతి యనేకప్రయత్నములఁ జేయుచునచ్చెను. గాని యవియెల్ల వ్యర్థములయ్యెను. చంద్రావతిభర్త యప్పటికిరెండు సంవత్సరములక్రిందట దేశాంతరమరిగి తిరిగిరానందున వ్యక్తురాలైన యామె మిగులదుఃఖభారముచేత నలిగియుండి, తనతోసమానదుఃఖు రాలగు హేమలత నూరార్చుచు నామెచేఁ దానాశ్వాసింపఁబడుచుఁ బ్రొద్దులు పుచ్చుచుండెను. కాలము సకలదుఃఖభారములనుపశమింపఁ జేసెను. కాఁబట్టిక్రమక్రమముగ హేమలత,చంద్రావతి మధురభాష ణములచేఁ గొంతయూరటఁ గల్గి యుండెను. ఇట్లు కొన్నిమాసములు గడచెను. అనాఁ డుదయమున శ్రావ్యతర మయినహిందీపాటలఁ బా డుచు ముష్టివాఁడు ప్రసాదుగారియింటికిరాఁగా హేమలతగానకళాప్ర వేశము గలదగుటచే నాపాటలు విని ముష్టివానికిఁ బెట్ట దోసెడు బి య్యము దెచ్చెను. హేమలతను బిచ్చగాఁడెందుచేతనో యాపాదమస్త కమును ఱెప్పవాల్పక జూడఁజొచ్చెను. బిచ్చగానివికృతదృష్టికి జడిసి బియ్యము త్వరితముగఁబెట్టి పాకలోనికిఁజనిజంద్రావతికామాటఁజెప్పె ను. విని చంద్రావతి వచ్చునప్పటికి బిచ్చగాఁడు మరలిపోయెను.

ఇదిజరిగిన కొన్నిదినముల కొకనాఁడు హేమలత దీపములుపెట్టి నతరువాత మదనసింగునుగూర్చి తలంచుకొని తత్సంయోగము లభిం చుట దుర్లభమని విచారమునొందుచుండఁగా శివప్రసాదొకసేవకుని వెంటఁబెట్టికొని లోపలికి వచ్చెను. అతఁడు హేమలతను జంద్రావతిని దనవద్దనుంచుకొని దాని వృత్తాంతమును జెప్పుమనఁగా "అయ్యా! త మయింట హేమలత యున్నదని తెలిసి శ్రీమదనసింగ్ గారు వెంటఁబె

ట్టికొనిరమ్మనినన్నుఁబంపినాఁడు. వివాహప్రయత్నము సర్వముజరిగిసిద్ధ
ముగనున్నది. చిత్తూరిరాజు భీమసింగుగారీమెనుదోడి తెమ్మని పల్లకి
యుఁ బండెబోయలను నిరువురబంట్రోతులనునావెంట నంపి
నారు. చక్రవర్తికిని రాజపుత్రులకును మహాయుద్ధము సంప్రాప్తమగు
నుగనుక సాధ్యమైనంత శీఘ్రముగ రప్పింపుమని వారు సెలవిచ్చినారు.
మీఁద మీచిత్తము అనిచెప్పి సేవకుఁడూరకుండెను. ఈ మాటలు
హేమలత హృదయారవిందమును వికసింపఁజేసెను. చంద్రావతి హేమ
లతావియోగము గలుగునని విచారభరమునుదాల్చెను. నీయిష్టమేమని
శివప్రసాదు హేమలతనడిగెనుగాని యామెయుత్తర మీయదయ్యెను.
శివప్రసాదనంతరముఁ దనభార్యకావృత్తాంతమును జెప్ప నామెయ
భిప్రాయము నీయఁజాలక తేఁటబడఁజొచ్చెను. రాత్రి జాముగునిప్పటికి
బోయలు పల్లకినెత్తికొనివచ్చి గుమ్మముముందట నిల్చిరి. శివప్ర
సాదు వారికందఱకు సన్నముజెట్టించి పండుకొనునదుపాయముచేసె
ను. చంపాపతి, హేమలత మనస్సులోఁ జిత్తూరుపోవుట కిష్టమున్న
ట్లు మాటలవల్ల సూచకముగా నెఱింగి తలిదండ్రుల కెఱింగింప వారు
ను హేమలతవివాహము నాపుట మేలుకాదనియు మొదట నామెనప్ప
గించిన యోగకూడ మదనసింగువద్దకంపుట కిష్టపడెననియు, నాలో
చించి యామెను జిత్తూరునంపుటకు నిశ్చయించకొనిరి. మఱునాఁడు
మధ్యాహ్నము ప్రయాణము నిర్ణయింపఁబడెను. శివప్రసాదును, భా
ర్యయు, నామెను దమపుత్రికవలెఁ జూచుకొనుచున్నందునఁ జీరలురవి
కెలు మొదలగువాని నిచ్చిరి. హేమలత వారినివదలలేక కన్నీటితోఁ
బల్లకి నెక్కెను. శివప్రసాదామె నొంటిగా విదేశీయులతోఁ బంపుట
యుచితముకాదని మిగులఁ గృతజ్ఞుఁడును, శూరుఁడునగులాహిరియనుఁ
నొకశూద్రుని బల్లకివెంట సహాయముగనంపెను. మఱియును ఢిల్లీనగ
రముమీఁదుగఁ దీసికొనిపోవలెననియుఁ జిత్తూరునగరమునకుఁదిన్నగఁ

గాని పోవలసినదనియు, బ్రాహ్మణుఁడు చెప్పి సాగిపొమ్మని బోయల కా
జ్ఞాపించెను. లాహిరియును నిరువురు సేవకులును వెంట రానందఱ దగ్గఱ
వేఱువేఱ సెలవుఁ గై కొని హేమలతఁ జాముప్రొద్దు వేళకుల్వాపురమును
బాసి మదనసింగును గలసి సుఖించున పేక్షతోఁ బ్రయాణము చేయు
చుండెను. లాహిరి స్వామిభక్తిగలవాఁడు. సాహసుండె యగునుగాని
యొకరేమి చెప్పిన నది సులభముగ నమ్మి మోసపోయెడు మూఢుఁడు.
అందుచేతనే శివప్రసాదాతనితోఁ బలుమాఱు జాగ్రత్తగా నుండుమని
చెప్పెను. లాహిరియు సాధ్యమైనంతవఱకు ప్రమత్తుఁడై పల్లకి వెంట నడు
చుచుండెను. ఇట్లు కొంతదూరము ప్రయాణము చేసినతరువాత వారు
ఫజీబాదుకడకు సాయంకాలమునకు వచ్చిరి. ప్రయాణమువలన డస్సి
యున్న బోయలుకొంచెము కల్లునీరు త్రాగుటకు గ్రామమున నొక చెట్టు
క్రిందఁ బల్లకిని దించిరి. కూడనున్న సేవకులిద్దఱుగంజాయి దమ్ముపీల్చఁగఁ
జూచి లాహిరి మనస్సు పట్టఁజాలక తానును రెండుగుక్కలు పీల్చెను.
తదనంతరము బోయలు వచ్చి మరలఁ బ్రయాణము నారంభించిరి. ఫజీ
బాదు దగ్గఱనే చిత్తూరునకరుగుటకు వేఱుబాటను గ్రహింపవలయును
అయినను, బోయలును సేవకులును మార్గమును దప్పింపక ఢిల్లీ నై పుఁ
బోవుచుండిరి. లాహిరి యదివఱకు మార్గమును మార్పుఁడని వారి
నడుగఁ దలఁచియు మత్తుచే సమయమున కూరకుండి వారితోఁ గలిసి
చిత్రములైన పాటలఁ బాడుచు నడుచుచుండెను. మద్యపానమత్తులగు
టచే బోయలు వడివడిగ నడచి సాగిరి. రాత్రి జాముప్రొద్దు పోవునప్ప
టికి వారందఱు ఢిల్లీనగరముఁ బ్రవేశించిరి. నగర ముఖద్వారమును
దాఁటి వారునాలుగడుగులు సాగిపోవునప్పటికి దీపపుగ్రీనీడను గంబళ
మును గప్పుకొని కూరుచున్న యొక మనుష్యుఁడు బోయలం జూచి ఓరీ!
యిటు యిటు అని మార్గమును జూపెను. అది యానవాలుగ బోయలు
రాజవీథిని విడిచి సందుగొందుల వెంట నడువ సాగుటఁ జూచి లాహిరి

గంజాయిమత్తు పూర్ణముగదిగినందుననవడివడి పల్లక్కినునిలిచి చిత్తూపు వచ్చినాములే అమ్మా! యని హేమలతను లేపెను. మనససింగుదర్శనమును లభించునని యూటలూగుచు నందు శయనించినయీబాలిక యామాటవిని ప్రాణములేచిరాఁగాఁ దలుపుఁదీసి వీథులఁజూచుచుండెను. తరువాతఁ గొన్నివీథుల, గడిచి బోయలొకసందులో నున్నత ప్రాకారమ్ములు గల యొకగృహముదగ్గఱకుఁ బోయి కంబళిమును గప్పుకొన్నమనుష్యుఁడు నిలువుఁడని చెప్పఁ దామచటనిల్చి పల్లకి దింపిరి. ఇప్పటికి లాహిరికి దాదాపుగఁ దెలివివచ్చెను. పల్లకి దింపిన తోడనే కంబళము గప్పుకొన్న సేవకుఁడువచ్చి పల్లకితలుపులను దెఱచి అమ్మా! స్త్రీలు కనిపెట్టుకొని యున్నారు. లేచి రమ్ము అనిపలికెను. లోపలస్త్రీ లొకదాసివయిన నేల యంపి తన్ను గౌరవింపరైరని హేమలత యోచించుచు మెల్లఁగఁ బల్లకివిడిచి లాహిరిని వెంటఁబెట్టుకొని తప్పటడుగులిడుచు లోనికిఁజనెను. ఆయింట హేమలత ప్రవేశించునప్పటికి నందు దీప మెనను లేదయ్యెను. ఈమాయ యేమని మన హేమలత యోచించుచుండ నొకసేవకుఁ డరుదెంచి లోపల స్త్రీలు న్నారు. వారికి ఘోషాకలదు. మీలాహిరిని లోనికిఁ దీసికొని రాకుము. అని చెప్పెను. అంతటనామె చేయునదిలేక లాహిరిని జాగ్రత్తగ నుంచుమని మెల్లఁగాఁ జని యొకగదిఁ బ్రవేశించెను. ఆగదిలో నొక చిన్నదీపము మాత్రము గూఁటిలోనుంచుటఁబట్టి నిలిచియున్నమనుష్యులమొగమునుజూడఁజొచ్చెను. ఆగదిఁబ్రవేశించి రెండడుగులదూర మరిగి హేమలత యెదుటనతిదీర్ఘకాయమును భయంకరమగుగడ్డము నుదాల్చి ప్రత్యక్షయమునివలె నున్న రహిమానుఖానువిగ్రహముఁ జూచెను. చూచియాకస్మికభయముచే శరీరము గజగజవడఁక నోట మాటరాక చేష్టలుదక్కి మెట్టకేలకు లాహిరీ! లాహిరీ యని భయాతిశయముచే నేలమూర్ఛిల్లెను. నేలఁబడుచున్న యామెనుదనచేతులతో

నిలిపి ప్రాణేశ్వరీ! భయపడకు. నేనుండగనీ కేమిభయము లేదని రహిమా నుఖానామె నాపఁబోయెను. కాని దుఃఖావేశముచే శరీర మెఱుఁగని యామె మోహావేశముచే శరీర మెఱుఁగనిఖాను బట్టికొన లేకపోయెను. హేమలతపై ధ్యానము నిల్పియున్న లాహిరి 'లాహిరి' యను కేక తనచెవిని బడినతోడనే బాలిక కపాయ మేదో దటస్థమయినదని లేచి గడియ వేయఁబడియున్న తలుపుఁ దన్ని చేతులతో గుంజెను గాని యెవ్వరును దీయువారు లేరైరి. వెంటనే యిల్లువెడలి వీధిలోనికివచ్చి యెలుఁగెత్తి 'అయ్యో! అయ్యో! రక్షింపుఁడు. రక్షింపుఁడు.' అని కేకలు వేయనారంభించెను. అప్పుడు రాత్రి జాముసరప్రొద్దుపోయి నందున జనులందఱు నిద్రాసక్తులై యుండిరి. ఈ కేకలచేవారు మేలుకొని మహాపాయ మేదో వాటిల్లినదని యాశ్రితమనుష్యులెల్ల వడివడి నాయుధములధరించి లాహిరియున్నవైపునకు వచ్చిరి. లాహిరి వారిని జూచి అయ్యా! యీయింట నొకస్త్రీనిఁ జెఱఁబట్టుచున్నారు తలుపులు మూయబడియున్నవి. మీరామె ప్రాణములను రక్షింపవలెను. అనిచెప్ప వారందఱుఁ గోపోద్దీపితులై గడ్డపారలతోఁ దలుపులుబ్రద్దలుగఁగొట్టి లోనఁ బ్రవేశించిరి. అప్పటికి రహిమానుఖానును, గంబళి కప్పుకొని మార్గప్రదర్శకుఁడైన నందుఁడును పాఱిపోయిరి. బంగారు బొమ్మవలె హేమలత నేలఁబడి యప్పుడే తెలివి దెచ్చుకొని కనుల మూసికొని భయముతో అయ్యో దైవమా! అని యేడ్చుచుండెను. వారామెను లేవదీసి యా దుర్మార్గులందు లేరని యామెకు ధైర్యము చెప్పిరి. ఆవచ్చినవారిలోఁ జక్రవర్తియొద్ద గొప్పయుద్యోగమున నున్నచంద్రసేనుఁ డను బంగాళాక్షత్రియుఁ డొకఁడుండెను. ఆయన యేఁబదియేండ్లవయస్సుగల వాఁడగుటను సకలకష్టసుఖములు నాటినవాఁ డగుటను, బాలికపై జాలి గలిగి తనయింటికి రమ్మని లాహిరిసమేతముగ నామెను గొనిపోయెను. అందఱును రహిమాను

ఖానును నిందించుచు నిండ్లకుఁ జనిరి. ఆయింటిదొడ్డిలోఁ జెట్లక్రింద దాఁగికొని యున్నరహిమూనుఖానును నందుఁడును మనుష్యులసందడి తగ్గినతోడనె మరల గృహముఁ బ్రవేశించిరి. అంతట రహిమూను ఖాను విచారగ్రస్తుఁడై రెండుసారులు తనకు భంగపాటుగలుగుటకుఁ జింతిల్లి నందునితో «నందా! పాపము, నీవుబిచ్చగానివేషమునై చికొని గ్రామములెల్లఁ దిరిగి హేమలత యున్నచోటెఱిఁగి వచ్చి నాకుప కారము జేసినావు. మనము మదనసింగుపేరుపెట్టి యామెను రప్పించి నాము గాని నామనోరథము సఫలముకాలేదు. నీశ్రమకైనను దైవము మెచ్చలేదు గదా, యని నిట్టూర్పు విడుచుచు నాయిల్లువిడిచి నందుని తోఁగూడఁ బోయెను.

అట్లు చంద్రసేనుఁ డామెను గృహమునకుఁ గొనిపోయి భోజ నము బెట్టించి తరువాత నిట్లనియె. «అమ్మా నీవునుక్షత్రియకన్యవని చెప్పుచున్నావు. నీవుమాయింట నుండవచ్చును. కాని యింకనాలుగు దినములకు మాచక్రవర్తి చిత్తూరుపై దండయాత్రకరుగుచున్నాఁడు. నేను నాకుటుంబముతో నరుగుచున్నాను. నీవు వచ్చినయెడల వెంటఁ దీసికొనిపోవుదును. రానియెడల నిన్నెవరి కప్పగించి పోవలెనోతోఁచ కున్నది. అనిచెప్ప నామె యాతనితోఁ జిత్తూరుబోయెద ననెను. లాహిరిహేమలతతోఁగూడ చంద్రసేనునియింట మూఁడుదినములుండి కుల్వానగరమునకుఁబోయి యావార్త శివప్రసాదున కెఱింగించెను.

పదునాలుగవ ప్రకరణము.

చక్రవర్తి మహాసేనాసన్నాహమును జేసికొని రాజస్థానముపై దండు విడియుటకు వెడలెను. ఆమహాసైన్యమందు హిందువులు,సింధా

రీలు, జాటులు, బౌద్ధులు, జైనులు మొదలగు స్వదేశీయులును, అర బ్బులు, పారసీకులు, తురుష్కులు, నాపుగనులు, అబీసినియనులు, తార్తారీలు, మొగలాయీలు, మొదలగు ననేకమహమ్మదీయులును జేరియుండుటచేత నాశిబిరము కదలి వచ్చుచున్న మహానగరమువలె నుండెను. క్రమశిక్షయుఁ దగుపరీక్షయు లేనందున సైనికులెందఱో, శిబిరానుచరు లెందఱో, క్రొల్లలయి తమంతటవచ్చి చేరినవా రెందఱో యెవ్వరు నెఱుఁగరు. ముందురణదుందుభులు దిగంతములుప్రతిధ్వను లెసఁగ మోఁగ దళతళ మెఱయుఖడ్గములను హస్తములఁ దాల్చి యమ్ముల పాదులమూఁపులనిడి జయైకదీక్షతోఁగాల్బలములు మొదట నడచుచుండెను. అన్వనుక పారసీకతురంగములనెక్కి చేతులతో బల్లె ములఁబట్టి నొక్కుమ్మడి నాశ్వికులు వెడలుచుండిరి. వారివెనుక మద గజేంద్రములపై బంగరుకంబళములతోడను వెండికప్పుతోడ గాప్రలు నంబారీలో నెక్కి పచ్చపట్టుపరుపులపైఁగూర్చుండి సేవకులువింజామర లిడ సకలసేనాసముద్రనియామకుఁడై శ్రీఢిల్లీశ్వరుండగు నల్లాఉద్దీను చక్రవర్తి వచ్చుచుండెను. చక్రవర్తికిరుకెలంకులనుదృణీకృతమృత్యు దేవతలగు మహమ్మదీయసామంతులంగరక్షకులై నడుచుచుండిరి. వారి వెనుక శిబిరానుచరులును వారివెనుక నేనుఁగులనెక్కియుఁబల్లకులలోఁ గూర్చుండియు శ్రీచక్రవర్తియొక్కయు హిందూమ్లేచ్ఛప్రభువులయొ క్కయు సైనికులయొక్కయు నంతఃపురస్త్రీజనంబులును నరుగుచుం డిరి. ఇందే చంద్రసేనునికుటుంబమును వచ్చుచుండుటఁ జేసి మన హేమ లతయు నొకపల్లకియందుఁ గూర్చుండి ప్రయాణము సేయుచుండెను. చంద్రసేనుని భార్య హేమలతను దనసోదరివలెఁ గాపాడుచుండెను. సైనికులకోలాహలధ్వనులును హయహేషలును గజబృంహితములు లును, బల్లకులమోంకారనాదములును, బ్రహ్మాండమును బ్రద్దలుసేయ సాగెను. ఈసైన్యము మిన్నునకు ... రెండుక్రోసుల దూరమునకు

వచ్చినప్పుడు చక్రవర్తిసైన్యము నిశ్శబ్దముగా నడువవలయుననియు, శత్రువులు తమరాకను గుర్తింపరాదనియు, రణదుందుభులు మ్రోయింపవలదనియు, నానతిచ్చెను.

నిరంతరపరిమత్తుండై తిరుగుచిదానంద యోగిచే సంపంబడిన వేగులవాండ్రు సైన్యమువచ్చుచెజ్జెంగి యోగికివిన్నవింపగతండావార్త రాణాకు దర్బారునందుం దెలియంజేయుటమనమీావఱకే చదివినారము. ఆరాత్రి చక్రవర్తి సైన్యముయొక్కరాకను దానిస్థితిని దెలిసికొమ్మని భీమసింగు మదనసింగును గోరాసింగును బంప వారు చూచివచ్చి యావార్తరాణాకును భీమసింగునకును విన్నవించిరి. అంతట రాజపుత్రులు చిత్తూరుసంరక్షణమునకు సమస్తప్రయత్నములుంజేయ సాగిరి. రాజపుత్రసైన్యములకును శూరాగ్రేసరులగు గోరాసింగును బ్రతాపసింగును సేనాధిపతులుగ నియమింపంబడిరి. మదనసింగు శ్రీభీమసింగుగారికిని శ్రీరాణాకును సంగరక్షకుండుగ నియమింపంబడెను. మూర్తిమంతమగు ప్రతాపమువలెబ్రతాపసింగు సైన్యములనెల్లం జక్కంజేయ నారంభించెను.

ఆమహమ్మదీయసైన్య మట్లు ప్రయాణముచేసి మెల్లమెల్లగం జిత్తూరునగరమునకువచ్చి కోటయెదుట విడిసెను. సైన్యమునగనుంగొని భీమసింగు రసపుత్రులనెల్ల సిద్ధముచేసి కోటసంరక్షణమున కాజ్ఞనొసంగెను. అలాయుద్దీనుచక్రవర్తియుం గోటముట్టడి నారంభించి తనకాప్తుండు రాజకీయవ్యవహారములయం దాలోచన చెప్పువాండునగు-గహిమాఖానునకు సేనాధిపత్యము నొసంగెను రహిమాఖానుకత్తిబట్టనేఱనిపిరికివాండ్రలోం జేర్పంబడందగినవాండయ్యు, గౌరవార్థమీామహోద్యోగము సంగీకరించెను. కోటగోడ యిరువదిరెండడుగుల యెత్తుగలిగి మైనముగలవెడల్పుం గలిగియుండెను. కోటచుట్టు నగాధమైనకందకమున్నదెను. ఆకందకము ఖిల్లానుండి లాగివేయంబడుటకు

వీలుగానున్న యొకవంతైన యుండెను. ముట్టడియారంభమైనతోడనే మహమ్మదీయులు ఫిరంగులను బారుచేసి కోటగోడను నిర్మూలింపఁ బ్రయత్నించిరి. కాని యది దుర్లభమయ్యెను. పలుమారు పటాల ములవెనుక పటాలములువచ్చి యగడ్తమట్టితోఁ(బూడ్చి) కోటగోడఁ లపైఁ గవిసెను గాని రసపుత్రుల బాణాసారమున హతములయ్యెను. తరువాత మ్లేచ్ఛులు లగ్గలకెగసి కోటఁబట్ట సాహసించిరి గాని పై నుండి రాజపుత్రులు నిప్పులును మసలినచమురును, శిలలును వారిపై నైచుటచేఁజచ్చిరి. మహమ్మదీయు లెన్నిభంగులఁ బ్రయత్నించినను గోట స్వాధీనము గాకుండుటఁజూచి చక్రవర్తి స్వసైన్యనాశనము నకు విచారింప దొడఁగెను. ముట్టడి ఫలములేక యనేకమాసము లుండుటఁజేసి యుభయసైన్యములును విసిగి యెట్లయిన ముట్టడి నివా రణమైన బాగుండు నని తలఁచుచుండెను. అలాయుద్దీను సంధి జేసి కొనుటకు సిద్ధముగ నుండెను. గాని రసపుత్రులు ముందుగసంధికిరా రైరి. ముందుగ సంధియగుటఁ దన కవమానకర మని చక్రవర్తి వెనుదీయుచుండెను. భీమసింగుమహారాజుభార్య యగుశ్రీపద్మినిని చక్రవర్తికి సమర్పించినపక్షమున నాతఁడు చిత్తూరుముట్టడి మాని స్వదేశమున కరుగుటకు సమ్మతించునని చక్రవర్తి రహిమానుఖానుచే సందేశము సంపుటచే నభిమానధనులగు రాజపుత్రులు తమకోపాగ్ని ప్రజ్వరిల్లి శాత్రవారణ్యమును దహింపఁ గృతప్రతిజ్ఞులైరి. రాయ బారిని వధించుట పాపమని భీమసింగుచెప్పివారింపకున్న నాడనమున ఖానుశిరస్సు వేయివ్రక్కలై యుండును. రాజపుత్రులెల్ల రోషమున జేవురించినమొగములతో భయంకరాకారులై పగదీర్చుకొనవలెనన్న యుత్సాహముతో సింహనాదములఁ జేసిరి. రహిమానుఖాను శత్రు మండలమధ్యమున గజగజ వడఁకుచుఁ బ్రాణములనఱచేతఁ బట్టికొని యుండెను. తరువాత ... ధరించి

యుద్ధసన్నద్ధులైరి. ఈవార్తనల్లాయుద్దీనువిని మరల ముట్టడి నారంభించెను. ఉభయసైనికులు నొండొరులపై దారుణాగ్నివర్షములఁ గురియించుచుండిరి. చిత్తూరుపవిశేశించిన కొన్నిదినములకు హేమలతచంద్రసేనునితోఁ దనకు మదనసింగుపైఁగల యనురాగమును మదనసింగునకుఁ దనపైఁగల యనురాగమును దెలిపి నాజరుజంగునకుఁ దనరాక నెఱిఁగింపుమని ప్రార్థించెను. అతఁడు హేమలతశిబిరమునందుట నాజరుజంగున కెఱిఁగింప వారిరువురు నెట్లయిన నామెనుమదనసింగునొద్ద కంపుటకుపాయముల వెదకుచుండిరి. అట్టి యుద్ధసమయమున నామె నవలి కంపుట తమకు హానికరమని యెంచి వారప్పటి కూరకుండిరి.

ఆరాయబారము జరిగిననాలుగుదినములకు ముట్టడి యతితీవ్రముగనుండఁగ సాయంకాలమునందుఁబ్రతాపసింగుగృహమునొద్దకొక బండివచ్చి నిలిచెను. ఆబండిలో నొకముసలిదియుఁ బదియాఱేండ్లప్రాయముగల యొక కన్నియయుఁ గూర్చుండిరి. బండివారిగుమ్మమువద్ద నిల్చినతోడనే ముసలిది బండిదిగి మదనసింగుగారున్నారా? యనివాకిటఁ గూరుచున్న కృష్ణసింగునడిగెను. మదనసింగంతకుముందె రెండుగడియలకిందట నింటికి వచ్చియుండుటచేఁ గృష్ణసింగామాటవిని తలయూఁచి లోపలికరిగి తన యజమానుని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చెను. బండివైపు వచ్చుచున్న మదనసింగునుజూచి ముసలిదియెదురుగాఁబోయి అయ్యా! మీదర్శనమునిమిత్తము మీప్రియురాలగు హేమలత వచ్చినది. అదిగో అనిమేలిముసుఁగు మఱుగుననుండి సిగ్గుచే బండిచాటుననున్న యాసుందరిని జూపెను. ఆమాటలువిని మదనసింగునకుఁ బంచప్రాణములును లేచి రా సంతోషమును నివారించికొని లోపలికి రండని యిరువురను బిలిచెను. అంతట నాబాలికనుమాత్రము మదనసింగు వెంటఁబెట్టుకొని తనగదిలోనికిఁదీసికొనిపోయి కూర్చుండనియ

మించి, యెట్లు పాలిగ్రామమునుండియీయామెవచ్చెనో యీయావృత్తాంతము నెఱుఁగఁజేయుమని యడుగ అయ్యా! నేను మిగుల శ్రమఁజెందిమీ నిమిత్తము వచ్చినాను. మాతాతగారు మృతినొందినారు. నేనుదిక్కు లేకయున్నాను. నాసంరక్షణభారము మీదేయని యిటువచ్చితినిఅని చెప్పి కంటనీరు వెట్టికొనసాగెను. మదనసింగామెయెడ దయార్ద్రహృదయుడై "సుందరీ! నీకుభయములేదు. మాపినతండ్రితోడను బినతల్లితోడను జెప్పి నిన్నెట్లయిన నేను దప్పక వివాహమాడెదను. నీవు మా యింట నుండుము" అని చెప్పునప్పటికిఁ బ్రతాపసింగు వారున్నగదిఁ బ్రవేశించెను. పినతండ్రినిజూచి మదనసింగు సంభ్రమముతోఁ దెల్లఁ బోయిచూడసాగెను. ప్రతాపసింగు క్రొత్తవిగ్రహములఁజూచినాయనా! పీరెవరు' అనియడిగెను. మదనసింగులజ్జావనతముఖుఁడైయూరకుండ ముసలిది అయ్యా! మీకుమారునిహృదయము నాకర్షించిన హేమలత యీయామెయే' యని యుత్తరమిచ్చెను. ప్రతాపసింగునకట్టి వివాహమనిష్టమైనను కుమారుని కాగ్రహముకలుగుననివారిసిలోనికి దీసికొనిరా నాజ్ఞాపించెను. అంతలో ముసలిదియు నావలికరిగినందున నబ్బాలిక మోహాతిశయముచే శరీరమునెఱుఁగక మదనసింగుసమీపమునకుఁబోయి నేను నీదాననే నీవునన్ను వివాహమాడునట్లు నాకు వాగ్దానముచేయుము. అని మదనసింగును గాఢాలింగనము జేసికొని వదలకుండెను. భయముతో మదనసిం గాకౌగిలింతను వదలించికొని సుందరీ! నీవు రాచకన్నియవు. పెండ్లిగాకముందు నన్ను గౌఁగిలించి కొనుట తప్పుసుమీ! యని నివారించి యుత్తమక్షత్రియకన్యయగు హేమలత కన్యాజనస్వభావమగు లజ్జను జరిత్యజించి యట్లు జేయుట కాశ్చర్యపడుచు గదివెలుపలికి వచ్చెను. అంతలో భర్తచేనంపఁబడిన సువర్ణబాయి తత్ప్రదేశమునకరిగి కుమారుని జూచి నవ్వుచుఁ దనకుఁ గోడలు కాఁదలఁచిన యీబాలికను సగౌరవముగ గృహమునకు

వెంటఁబెట్టికొని పోయెను. ముసలిదియుఁ దనకు బంధువులున్నారని చెప్పి వెడలిపోయెను.

పదునేడవ ప్రకరణము.

అమఱునాఁడు పద్మినినైనఁ బద్మినీప్రతిబింబమునైననొక పర్యాయము రాజపుత్రులు తనుఁ జూడనిచ్చినయెడ ముట్టడి మాని పోవుటకుఁ జక్రవర్తి సమ్మతించినవర్తమానమునంపెను. అందువిషయమై దర్బారుజరుగ నందుఁజేరిన సామంతులలోఁ గొందఱదియు నవమానకరమనివాదించిరి. మఱికొందఱద్దములోఁ బద్మినీదేవినీడనుజూపుట యవమానకరము కాదని యభిప్రాయపడిరి. స్వకులక్షయమునకును, దేశనాశనమునకును భీమసింగు వెఱచి తనభార్యయొక్క నీడను జక్రవర్తికిఁ జూపుటకు నియ్యకొనెను. కాని యాచక్రవర్తి యొక్కఁడె రావలయునని కట్టడిచేసెను. రాజపుత్రులు నిరాయుధుఁడుగను నిస్సహాయుఁడుగనున్నవానిని వధింపరన్న దృఢవిశ్వాసముతోఁ జక్రవర్తి కామాంధకారముచేఁ గనులు కానక రహిమానుఖాను నొక్కనివెంటఁబెట్టుకొని కోటఁజొచ్చెను. చక్రవర్తికిఁ దగినగౌరవములనొనర్చి భీమసింగు తనభార్యనీడ నొకయద్దములోఁ బ్రతిబింబితమగునట్లుచేసి యాతనికిఁ జూపెను. నీడలోజగన్మోహనాకారముదాల్చియున్న యా త్రిలోకసుందరియగు పద్మిని నిజముగ నెట్లుండునోయని యద్భుతపడి సంతుష్టాంతరంగుఁడై పిమ్మటఁ గోటవెడలిపోవుటకుఁ జక్రవర్తి సిద్ధమైయుండెను. ఆసమయమునఁ జక్రవర్తియు భీమసింగును నిట్లు మాటాడిరి.

చక్రి—నేను మీరుచేసిన మర్యాదలకుఁ జాల సంతోషించి నాఁడను. ఈ నడుమ నేను మిమ్ముఁజేసిన యవమానములకు నాకు విచారముగనున్నది. ఇఁకముందు మీరును మేమును స్నేహితులమై యుండవచ్చును.

భీమ—మీ చిత్తమువచ్చినట్లు చేయవచ్చును. మానహానికం టెఁ బ్రాణహాని మేలు. మేమెవరికైనను వెఱచువారముకాము.

చక్రి—అవును. నేను మీసంగతి నెఱుఁగక దుర్మార్గుల మోజనమువలన మీ దేశముపైఁ దండెత్తినాఁడను. క్షమింపవలెను.

భీమ—క్షమియించుట యేల? పొరబాటునకు నెవ్వరేమి చేయఁగలరు?

ఇట్లు చక్రివర్తియు భీమసింగును మాటాడుచుండ నొంటిగ దొరకిన మహమ్మదీయవిభుని వధింపవలెననుకోరిక యేరికిని జనింప దయ్యె. అంతటఁ జక్రివర్తి శిబిరమునకు మరలఁ బ్రయాణమగుటచే భీమసింగుచక్రివర్తిని సాగనంపుటకుఁ దనకోట విడిచి కొంతదూర మొంటరిగసాగిపోయెను. అప్రస్తుతములగు కొన్నిమాటలఁ జెప్పుచుఁ జక్రివర్తికి భీమసింగును దన సేనానివేశముదాఁక గొనిపోయెను. అప్పు డాకస్మికముగ నదివఱకుఁ జక్రివర్తి చేనియమితులై పొంచుండియుం డిన కలకుతురకసైనికులు భీమసింగుమహారాజుపై నొక్కపెట్టునఁబడిరి మనోధైర్యమున హిమాద్రియగు భీమసింగు ఘోరమైన యీమోస మునకునాశ్చర్యపడి తనకత్తితో ననేకభటుల నాపెనుకాని సైన్యము ౹ పారముగనుండుటఁబట్టియు రసపుత్రులు దూరముగానుండుటఁబట్టియు భీమసింగు విజయమొందఁజాలక యలసియుండ రహిమానుఖానువచ్చి యాతనిపైఁజేయివైచి 'నిన్నుఖైదిగఁ బట్టుకొన్నాము రావమ్మ' అని లాగెను. అప్పుడు మహమ్మదీయప్రభువులువచ్చి రాజపుత్రసింహము నుజెఱఁబట్టిరి. ప[ద్మిని]...ని బంధవిమోచనముఁ జేయుట

లేదని చక్రవర్తిస్పష్టముగ నుడివెను. భీమసింగు మ్లేచ్ఛులచేఁ జిక్కిన వార్త చిత్తూరుకోటలోఁ దెలిసినపుడు కోటలోనున్న వారిదుఃఖమింతింతయని చెప్పనలవికాదు. దుర్నిరీక్ష్యప్రతాపుఁడగు భీమసింగనుసూర్యుఁడు శాత్రవసైన్యమను పశ్చిమాంబుధి నడఁగిపోవుటచేనపుడప్పద్మినీముఖారవిందంబు వికాసహీనతనొందెను. నగరమున నాబాలగోపాలముగ జనులుభోజనములుమాని దుఃఖావేశముచే మాటలాడఁజాలరైరి. కత్తినాటువైచిన నొకరిమొగమునను నెత్తురుచుక్క లేకుండెను. కోటయు,మేడలు,నుద్యానవనములు, మందిరములునెలవెలఁబాఱుచుఁ జిన్నవోయెను. సైనికులెల్ల నుస్సురుస్సురనుచు దిగులునొందుచుండిరి. మదనసింగు తనబోఁటిసాహసికులు కొందఱితోఁ జక్రవర్తి సైన్యముపైఁబోవఁ దలంచెనుగాని యాపడుచుదనపు బ్రియత్నమును గోరాసింగుమాన్పెను. అనంతరము రాజపుత్రవీరులు నిజమందిరములకరిగి యారాత్రి కర్తవ్యమూహించుచుండిరి. ప్రతాపసింగును మదనసింగును విచారముతో నింటికేఁజనిరి. మదనసింగు దనప్రియురాలి సేమముగనుఁగొని తరువాత నొకకుర్చీమీఁదఁ గూర్చుండినపుడు మెల్లగ సువర్ణబాయి వానికడకువచ్చి కూర్చుండి యిట్లని చెప్పనారంభించెను "నాయనా! నాదొకచిన్నమాటకలదు. నీకీబీదబాలికపై నెట్లుప్రేమకుదిరెనో నేనెఱుఁగనుగాని యిదిదౌర్భాగ్యురాలని తోఁచుచున్నది. మేలిముసుఁగుదీసిచూడ నిదినాకంత యందముగఁ గనఁబడలేదు. అందవుట్లుండ దీనిదగ్గఱ దొంగతనముకూడనున్నది. ఈదినమున నావజ్రపుటుంగరముపోయినది. అదితీసినట్లు చాలీజనులు చెప్పినారు. అది నీప్రియురాలగుటచే నారేమియుననఁజాలకూరకుండిరి'అని తల్లివచించిన మాటలుశూలములవలెవునఁ దనచెవులఁబడ మదనసింగు దుఃఖమునకు మితములేకపోయెను. గాని తల్లి యబద్ధమెన్నఁడుఁ దనతోఁబలుకదని తానెఱిఁగి యది సేవకులుచేసినమాయ యనినమ్మి తల్లితో

‹అమ్మా! హేమలతపయి నీకు నిష్కారణముగ దురభిప్రాయము కలిగినది. ఆమె సద్గుణపుంజము సుమీ. నీకు నిలకడమీఁద నిజము దెలియును. నీమాటలచే నన్ను బాధింపకుము" అని పలికెను. ‹ఎట్లయిన నీవు దీనినివివాహమాడ వలనుగాదుసుమీ' యని సువర్ణబాయి లో పలికరిగెను. మదనసింగు సందేహాస్పదహృదయముతోఁ దన ప్రియురాలున్నగదిలోనికిఁబోయెను. అచటమంచముపైఁ బవ్వళించియున్న యాబాలిక మేలిముసుఁగు వెంటనే మొగమునఁ గైచికొని రోదన మొనర్చుచు మదనసింగు పాదములపైఁబడి యిట్లుచెప్పసాగెను. "ప్రాణేశ్వరా! మీతల్లిగారును సేవకులును నన్నవమానించుచున్నారు. నేనెందైననుబడి మృతినొందుటకు సిద్ధముగనున్నాను. మీదర్శనము జేసిపోవలెనని జీవించితిఁగాని యిదివఱకే నేనుమృతినొందవలసినది. నామీఁద మీరింతనిర్దయబూనుటధర్మముగాదు. మాతాత మీకుఁజేతిలోఁ జేయివైచి నన్నప్పగించినాఁడుగదా, యని విలపించుచున్న ప్రియురాలి మాటలకు హృదయముకరఁగ మదనసింగు నిరుత్తరుఁడయ్యెను. ఆమె యంతటితోనిలుపక మూఁడుత్తరములఁదీసి నావిషయమై మాలవి నాజరుజంగుప్రముఖులకు వ్రాసినయుత్తరములఁజూడుఁడు. అందు నాసత్ప్రవర్తనమునుగూర్చి యాయన యెట్లుశ్లాఘించినాఁడో మీరెఱుఁగుదురు." అని యుత్తరములఁ జేతికిచ్చెను. మదనసింగు వానింజదువుకొనినతరువాత నారాత్రి తనప్రియురాలి విషయమగు విచారమును భీమసింగునుగూర్చినచింతయుఁదన్ను బాధింపఁజిదానందయోగితోఁదన కాలమునుగడపుట యుచితమనియెంచి యాతనిమఠమునకరిగెను. విచారమునుసూచించుచున్న యాతనిమొగమునుజూచి యోగి కారణమునుజాలసారులు తఱచితఱచియడుగఁ దుదకుమదనసింగు తనప్రియురాలివిషయమయినచర్యనెఱిఁగించెను. హేమలత మదనసింగునియింట వసియించుచున్నదని యోగివిని యామెపయి నపనిందవచ్చినందులకుఁ

జించించి మదనసింగుతో "ఆమెవచ్చినదా? తల్లిదండ్రులులేనియాపిల్ల పై నట్టినిందవచ్చెను. ఆమెను నేనుజూచి మాటలాడవలె నని యున్నది. నీకేమయిన నభ్యంతరముకలదా!" అనిపలికెను. తనకెట్టి యభ్యంతరము లేదని మదనసింగుత్తరముజెప్ప యోగి తత్క్షణమే వారి యింటికారాత్రి పయనమయ్యెను. మదనసింగు యోగితో గృహమును బ్రవేశించి బాలికయున్నగదిం జేరి యామెనుజూపెను. ఆమెతో గొన్ని రహస్యములు మాటలాడవలసియున్నదని యోగిచెప్ప మదనసింగు వెలుపలికరిగెను. తరువాత యోగి బాలికకడ కరిగి "అమ్మా! జ్వరము నిండాదిగానున్నదా? యని యడిగెను. దాని కామెయుత్తరమునీయక యోగిపై నూరకచూచుచుండ నతఁడును నీవెందుండి యిక్కడకు వచ్చినావుకుమారీ" యనియడుగ నామె మాటలాడదయ్యె. యోగి యామెహస్తమునబట్టికొని నీవు నాపుత్రికవు. సిగ్గుపడకుము" అని ప్రియములాడ నామె సిగ్గువదలి మాటలాడుటకు సమ్మతించెను. వారిట్లు మాటలాడిరి.

చిదా.—నీవు నేఁటిదాక నెందున్నావు? ఎవరిసంరక్షణమునను న్నావు?

బాలి.—నే నాయమీఘురులోఁ రాజులయింట నుంటిని.

చిదా.—నిన్ను వాలినుండి యెవరు తీసికొనివచ్చినారు?

బాలి.—ఆగడబిడనుండి నేనేవచ్చినాన్ను నన్నెవరుఁ దేలేదు.

ఈపలుకులువిని చిదానందయోగి యనుమానపడి యామెమేలిముసుఁగుదీసి మొగమునైపు పాఱఁజూచి మరల ముసుఁగిడి యావలకువచ్చి మదనసింగుతో నీమెకు నీనడుమఁ గలిగినకష్టములచే మతిచాంచల్యము సంప్రాప్తమైనది. నాకడకంపుము. నేను మందులనిచ్చి రెండుదినములలో జాడ్యముకుదురునట్లు చేసెదను. అనిలోనికరిగిబాలికతో అమ్మా! నీకు మదనసింగు తప్పక భర్తకాగలఁడు. నీకు శరీ

రమునఁగొంచెము రుగ్మతగలదు. నామఠమునకునిన్ను రెండుదినములుం చుకొనిమందిచ్చి పంపెదను రా. యనిచెప్పి మదనసింగు సమ్మతిమీఁ దనామెను గొనిపోయెను. మదనసింగును జంతాకొంతుఁడై యారా త్రి పండుకొని నిద్రరాక కలవరపడుచుండెను. యోగి మఠమునకు బాలికను గొనిపోయి యామెను నిద్రపుచ్చి తనప్రియశిష్యుఁడైన సదా శివునిబిల్చి యాచిన్నదానివిషయమున నాతనితో నేమోచెప్పి యా రాత్రి తానును సుఖముగ నిద్రించెను.

పదియేడవ ప్రకరణము.

ఆమఱునాఁడుదయమున నిద్రమేలుకొనకముందే సేవకులరుదెం చి మహారాణావారు రమ్మని వర్తమానమంపిరని చెప్ప మదనసింగు వస్త్రాలంకారములఁదాల్చి తనయశ్వముపైనెక్కి మఠమునందున్న తన ప్రియురాలి యోగక్షేమము నరసికొనుటకు యోగికడకు వచ్చెను. యోగి మదనసింగుకు రహస్యముగ నొకగదిలోనికిఁ గొనిపోయి యా తనితో ,,బాబా! యీపడుచ హేమలత కాదు. పాలిగ్రామమున నుం డెడిరాధయను దాసిసుమీ. దీనివిషయమై దయఁ దలఁపక నేను దగి నట్లు శిక్షించెదను. నీదారిని నీవరిగి పనిఁజూచుకొనుము'' అనిచెప్పెను. ఆపలుకులువిని మదనసింగత్యంతాశ్చర్యముఁబొంది తన్నట్లు మోసపు చ్చిన రాధ శిక్షార్హురాలని యొప్పుకొనెను. కాని స్త్రీయగుటచే క్ష మించి ప్రాణహాని లేకుండఁ జేయుమని యోగిని బ్రార్థించి తాను గోటకరిగెను. అప్పటికిఁ బ్రతాపసింగు గోరాసింగును మొ దలగు ప్రధానయోధులువచ్చి దర్బారునఁగూర్చుండిరి. మదనసింగు

దనకుచితమగు నాసనమునఁ గూర్చుండి భీమసింగును మ్లేచ్ఛులబారి నుండితప్పించుటకుఁ దగునుపాయ మాలోచించు చుండెను.

అప్పుడు గోరాసింగులక్ష్మణసింగునుసభ్యులనుజూచియిట్లనియె. "మన మీసమయమునఁ జక్రవర్తియొద్దకు మదనసింగును రాయబారిగ నంపుదము. అంతటియన్యాయముతోఁ బ్రవర్తించిన మామెడ మీరింత యన్యాయముతోఁ బ్రవర్తించుట సత్పురుషోచితము కాదని చక్రవర్తికి నతఁడు దెలిపి యతనిలోపము నతని కెఱింగించినను నతఁడు మనమాట కియ్యకొనఁడేని తగుచర్య జరుపుదము" అని గోరాసింగు నుడువ నంద అదియుక్తమని మదనసింగును సందేశార్థమరుగుమనిరి. మదనసింగు స్వామికార్యార్థ మెంతటి సాహసకార్యమునైన నాచరింప నుద్యుక్తుఁ డగుటచే నీకార్యమునకు సమ్మతించెను. అతఁడుమరలనింటికి రాక సువర్ణబాయికడ సెలవుగైకొనక కొలువుననున్న పినతండ్రికి నమస్కరించి యతనిచే నాశీర్వచనములఁ బడసి రాణావద్ద సెలవుగైకొని చక్రవర్తి సమ్ముఖమునకుఁ గతిపయసేవకులతోఁ బోయెను.

ఇటఁ జిదానందయోగి యరుణోదయమున లేచిస్నానసంధ్యాదికములఁదీర్చికొని సదాశివునిచేరప్పింపఁబడిన మంగలివానినొకచోటఁ గూర్చుండుమని గాడిద నొకచెట్టునకుఁ గట్టించి రాధను దనకడకుఁ బిలిపించి యాగ్రహముతో "ఓసీ మూర్ఖులారా! నీసంగతి నేనెఱుఁగుదును. నీవు పాలిగ్రామములోనుండు రాధవు. చిత్తూరు నీవెట్లువచ్చితివి?" అని యడిగెను. అది భయసంభ్రమములచే నోడ లెఱుంగక కొంతసేపుండి తెలిసి యింక బొంకిన కార్యము లేదని యిట్లనెను. "స్వామీ! మదనసింగు పాలిగ్రామమునకు వచ్చినప్పు డాయనమీఁద నాకు వెఱ్ఱిమోహ ముదయింప నాఁపుకొనలేక హేమలత ఖానుపాలఖుఁ బడని యెంచి నేనామెవేషము వైచికొనివచ్చి నాకర్మవశమున బట్టుపడితిని నాకుఁ బ్రాణదానము జేయవలెను. నేను మీబిడ్డను" అని

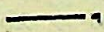
యోగిపాదములపైఁబడి హృదయము కరఁగునట్లు రోదనమారంభించెను. యోగి జాలిఁగొని ప్రాణదానము జేయుటకు వాగ్దానముజేసి దానిని దొడ్డిలోనికిఁ దీసికొనిపోయి తానొకచేయియు సదాశివుఁడొకచేయియుఁ బట్టికొని యౌవనపరిపూర్ణురాలగు నామెను వికృతాంగిగ నొనర్పఁదలఁచి క్షౌరముజేయుమని మంగలివాని కాజ్ఞయొసఁగ వాఁడు తుమ్మెదరెక్కలవలె నల్లనివై నిడుదలగు రాధశిరోజములభారము బాపి విధవవలెఁ జేసెను. వికృతాంగియగునామెను యోగి తత్క్షణమె గాడిదపైఁ గూర్చుండ నియమించి చిత్తూరునగరము వీథులవెంటఁ దిప్పించెను. గ్రామనివాసులెల్ల మందలు మందలుగ నామెనుజూడ వచ్చి కడుపులు పగులునట్లు నవ్వసాగిరి. ఇట్లు సంభవించిన పరాభవము భరింపలేక రాధ యాపూఁట నగరమువిడచి గ్రామాంతరము బోయెను. అక్కడ మదనసింగు చక్రవర్తి శిబిరమునకుఁజని తనరాకసతని కెఱిఁగించెను. అక్కడ మదనసింగువంటిశూరశిఖామణిని శత్రుమండలమున లేకుండఁ జేయుటకుఁ జిరకాలమునుండి ప్రయత్నించుచున్నచక్రవర్తి యాతనిరాకవిని రహిమానుఖానునకువర్తమానము నంపెను. రహిమానుఖాను మదనసింగుపైఁగల యసూయచే నాతని రాయబారము వినసక్కఱలేదనియు వెంటనే యాతని జెఱఁబెట్టఁ దగుననియుఁ జక్రవర్తికి నాలోచనచెప్పెను. చక్రవర్తి తత్ప్రకారముగ మదనసింగును గారాగృహమునఁ బెట్టించి రహిమానుఖానును సచటఁగావలియుండనాజ్ఞాపించెను. మదనసింగు ననుచరులలోనొకఁడు సత్వరముగఁబఱతెంచియతనియవస్థను బ్రతాపసింగునకువిన్నవించెను. భీమసింగు చెఱలోఁ బడిననాఁ డెట్లు చిత్తూరున దుఃఖముదయించెనో యట్టులే నేఁడును మదనసింగువిషయమైదుఃఖముదయించెను. ప్రతాపసింగు విచారమునకు నలవిలేదు. సువర్ణబాయి కీసంగతి తెలిసినప్పుడు గాలితాఁకున నేలపైఁబడు తీఁగవలె నామెమూర్ఛవోయి, తెలిసినతరు

వాత నన్న పానములు ముట్టక దుఃఖపారవశ్యము నొందియుండెను. ఆ దివసమట్లు మహమ్మదీయశిబిరమున మహానందము తోడను రాజపుత్రశిబిరమున దుఃఖము తోడను గడచిన వెనుక మఱునాఁడుదయమున జక్రవర్తి మదనసింగును జెఱఁబెట్టి గుడారమునకుఁజని యొకపీఠముపై నాసీనుఁడై యతనిని దనయెదుటకుఁ దీసికొనిరమ్మని యాజ్ఞాపించెను. భటు లట్లతనిఁ దోడితేర మదనసింగు తుసుష్కునికట్టెదుట నిశ్చలముగ నిలిచి యుండెను. ఆతనిధైర్యసంపదకుఁ దనలోఁ జక్రవర్తి యచ్చెరువడి వానితో నిస్సందేహముగా నిట్లని చెప్పఁ దొడంగెను. "ఓయీ! కాఫరు! రాజపుత్రా! నీవు మాచేఁబడినావు. నీకుఁ బ్రాణములఁ దక్కించుకొనవలెనని యున్నపక్షమున నాకార్యము జక్కఁజేయుము. పద్మినిని మాకు సమకూర్చునట్లుమీభీమసింగునకుసలహా చెప్పి కార్యసాఫల్యము గావింపుము. అట్లయిన నీప్రాణసంరక్షణ మొనర్చుటయెగాక భీమసింగునువిడుచుటయు నీకనేకబిరుదులనుబహుమానములను నొసఁగుటయుఁగూడ నగును. లేకున్న నీకు మరణదండన విధించెదను. నీసుందరకాయమును నీపరాక్రమమును జూడ నాకు జాలియగుచున్నది. నీవు మరణమును గోరెదవా, నీప్రాణములను రక్షించుకొనఁ గోరెదవా?" యనిచక్రవర్తిపలుక స్సమదనసింగు మహాకోపోద్దీపితుఁడయి నేత్రద్వయము చింతనిప్పులవలె జేవురింపముగ మెట్టఁబారఁ బరవశుఁడై తాను మ్లేచ్ఛసార్వభౌమునిస్వాధీనము నందుండుటయుఁ దనకు మరణము సంప్రాప్తమగుటయు మఱచి నిర్భయముగ నిట్లు పలికెను. "ఛీ! నీదురాలాపముల నింకఁ గట్టిపెట్టుము నీవు పౌరుషవంతుఁడ వనియు మానాభిమానములు గలవాఁడవనియు నే ననుకొంటిని గాని యింత నీచుఁడవని నే నెన్నఁడెఱుఁగను. నీకు భీమసింగుమహారాజుభార్య యగు మహాపతివ్రత పద్మిని కావలయుఁగా? మేముత్తమక్షత్రియవంశ సంభూతులముగాని

కలఙకుతురకలముగాము. మాకు మానాభిమానములే తల్లిదండ్రులు. ప్రాణములఁ దీసివేయుదుననని నీవు బెదరించుమాత్రమున తుచ్ఛప్రాణములకుజడిసి నీచకర్మము నొనర్చువా రనుకొంటివి కాఁబోలును! ఈ తుచ్ఛకర్మముల నొనర్చి జీవించుటకంటె మాకు శూరజనసులభమగు మరణమే మేలు. పరాక్రమవంతుఁడవేని యీదుర్భాషలుడిగి కత్తి గట్టి మాతో మగవాఁడవై పోరుము." అని యనేకభంగుల నిందించు చున్న మదనసింగుమాటల కాశ్చర్యపడి చక్రవర్తి మేర మీఱిన కోపముతో "నీదుర్మార్గునిజంపివేయుఁడు. వీనినాలుకను గోసి యెఱ్ఱగాఁ గాలినయినుపకడ్డీలను వీనికన్నులలోఁ జొప్పించి పిమ్మటఁ దలఁదెగ వేయుఁడు." అని రహిమానుఖానున కానతిచ్చి తత్క్షణమె యాగుడారము నుండి వెలుపలికిఁ జని భీమసింగును బెట్టినగుడారమున కరిగెను. కామపీడచేఁ జక్రవర్తికి యుక్తాయుక్తజ్ఞానము నశించినందున నతఁడు భీమసింగుసమ్ముఖమున కరిగి తనహృదయపద్మమును బాయకుండిన పద్మిని సంయోగమున దనకుఁగూర్పవలసినదనియాతని వేఁడుకొనెను. కీచకునిమాటల కలిగినభీమసేనునివలెఁ జక్రవర్తిమాటల కలిగి భీమ సింగు రౌద్రరస మొలక నిట్లనియె. "అపకీర్తితోఁ జిరకాలము జీవించుటకంటెఁ గీర్తితోఁ మరణమునొందుట యుత్తమము. రాజపుత్ర రక్తము నరములయందుఁ బ్రవహించు నంతకాలమును, గంఠమునఁ బ్రాణము లుండునంతకాలమును భీమసింగు మరణమునకు వెఱచి నైచ్యమునకొడంబడు నని స్వప్నమున నయిన నమ్మకుము. నాకు మరణము మాటవంటిదికాని భయకారణము కాదు. నాకుమరణము సంభవించినను సరే; రసపుత్రవంశములు నిర్మూలమైనను సరె! నేనట్టి కార్య మొనర్పను," అని ప్రత్యుత్తర మియ్యఁగా నామ్లేచ్ఛచక్రవర్తి భీమసింగు మదనసింగుల నిరువురఁజంపివేయవలెనని సంకల్పించుకొనె ను. అందుచేత మదనసింగును దత్క్షణమే యంతమొందింపవలదనియు

ఘమునాఁడు భీమసింగుతోఁగూడఁ దుదముట్టింపవచ్చుననియు రహిమానుఖానతోఁ జెప్పెను గాని మరల నారాత్రి కొండజేయాలోచనముచొప్పున భీమసింగును వధించుట మానుకొనెను. ఇప్పటికైనను బద్మినిపైఁ దనకాస నశింపనందున భీమసింగును జంపిన వ్యవహారము మొదలే మోసమగుననియు నతఁడు సేమముగ నుండిన రసపుత్రులు పద్మినిఁ దనవద్దకేనాఁటికైన నంపి యతనిప్రాణములు రక్షించుకొందురనియు నమ్మి భీమసింగునకు మరణదండన మాన్పెను. మదనసింగు చావామఱునాఁడు నిశ్చితమయ్యెను. రహిమానుఖా నాకార్యనిర్వాహమునకు నియమింపఁబడినందున నతనియానందము వర్ణింప దుస్సాధ్యమైయుండెను. ఆమధ్యాహ్నమె యినుపకత్త్రులను గొలిమిలోఁజెట్టి యెఱ్ఱగఁ గాల్పించుచుండెను. ఆసాయంకాలమునందు రహిమానుఖానువద్దకు నందుఁడువచ్చి "స్వామీ! హేమలత చంద్రసేనునిగుడారములోనేయున్నది. ఆరాత్రిచంద్రసేనుఁడామెనుగొనిపోయెననివిన్నాను మీఁద మీచిత్తము" అని విన్నవింప నాఁడఁబోయినతీర్థమెదురయినట్లు తనహృదయమును బీడించుకన్య తనశిబిరమున నుండుటకుసంతోషించి రాత్రిరెండుగడియలైనతరువాతఁ దనయశ్వమునెక్కి ఖానుచంద్రసేనుని గుడారమునకరిగి యాతనిఁబిలిచి తనకు నెట్లయినహేమలతను సమర్పింపుమని యాతని బతిమాలుకొనెను. ఆతని మూఢ్యమునకును దుర్వర్తనమునకును జంద్రసేనుఁడచ్చెరువడి యాతనితోఁ, మేము రాజులము. మీరు తురకలు, మాకన్యనెట్లు మీకియ్యఁగలమని యడిగినావు? చాలుఁజాలు! నీచర్యలు గట్టిపెట్టుము. లేకున్నఁ జక్రివర్తితో నిది చెప్పెదను. అని మందలించెను. రహిమానుఖానింటికరిగి భగ్నప్రియత్నుఁడగుటకుఁజింతిలుచుండెను. చంద్రసేనుఁడు వెంటనే చక్రివర్తిసన్నిధి కరుగుదెంచి వినయపూర్వకముగ జరిగిన వృత్తాంతమంతయు నెఱిఁగించెను. రహిమానుఖానుయొక్క దౌర్జన్యమునకుఁ

చక్రవర్తిమండిపడి చంద్రసేనునిబంపి ఖానుని బిలిపించి కఠినముగ నాతని మందలించెను అంతటఁ దనమీఁద నేరము దప్పించుకొనుటకు ఖా నుపాయమును వెదకి తుద కొకపన్నుగడ నూహించి యేలికతో నిట్లు విన్నవించెను. "మహాప్రభూ! అతనివద్దనున్న బాలిక నిజముగ నప్సరస. పద్మినివలె నుండును. పద్మిని కామెబంధు వని విని యామె నెట్లయినఁ దమకు సమర్పింపవలెనని చంద్రసేనుని నేనడిగితిని గాని యాకన్యానిమిత్తముకాదు" అనివిన్నవించిన ఖానుమాటలచే మనస వికారముదయింప ఖానుపై దయజూపి యంపి తత్క్షణమే చంద్రసేనుని రప్పించి హేమలతను దనశిబిరమునకుఁ దీసికొనిరావలయునని యాన తిచ్చెను. ఆమాటలువిని చంద్రసేనుఁడు నిర్విణ్ణుఁడై యదిరహిమాను ఖానుమాయఁగా దెలిసికొని చక్రవర్తిసమ్ముఖమున మాఱుమాటాడ లేక సరేయని వెడలెను. మార్గమునఁబోవుచుఁ దానింతకాలము దిక్కులేని రాచకన్నియమర్యాదగాపాడి తుదకు నిర్దయాత్ముఁడయిన మహమ్మదీయచక్రవర్తి కప్పగింపవలసివచ్చెనని విచారమునొందుచు గుడారమునకు వచ్చి యతఁ డావార్త దనయింతికిని హేమలతకును దెలియఁజేసెను. హేమలత యవ్వచనములాలకించి సకలదీనులకును న్యాయమొసఁగి స్త్రీలఁజెఱబట్టుదురాత్ముల శిక్షింపవలసిన చక్రవర్తి యే స్త్రీలఁ జెఱుపఁదలంచినప్పుడు తనమర్యాద నిల్పుట దుర్ఘటమని నిశ్చయముగ నమ్మికొని దైవముపై భారమువైచి యెంతెంతవారి నాశ్రయించిన నెన్ని దినములకును దనకష్టములు కంతము సంభవింప దయ్యెనని యారాత్రియెల్ల విచారించుచుండెను.

పదియేడవ ప్రకరణము.

హా! దైవమా! నన్నింత దిక్కుమాలినదానిఁగ నేలఁ జేసితివి? పవిత్రమగునట్టియు గౌరవముఁగలిగినట్టియు రాజపుత్రవంశమునఁబుట్టితుదకు నిర్భాగ్యురాలయి శివప్రసాదుపంచను గొన్నినాళ్ళును ఇంద్రసేనునియింటఁ గొన్నినాళ్ళును వసియించి మహమ్మదీయులబారిఁబడుచున్నాను. నాకేల మరణముగలుగఁజేయవు? హా తాతా! ఎందున్నావు? అమ్మా తల్లీ! నాబాల్యమునందె నీవు మృతినొందుటచేతగద నాకిటి యవస్థసంభవించినది. మనసులోనున్న దుఃఖమునెల్లఁదెలుపుకొందమన్న నిరుపార్శ్వముల బంధువులైనలేరు. నేనేమిచేయుదును. మరణమే నాకు శరణమగుఁగాక! బలవంతముగఁ జక్రవర్తిచే నవమానింపఁబడుటకంటె మర్యాదగ మృతినొందుట మేలుగద, అని తనలోఁ దాననుకొనుచున్న హేమలతవద్దకుఁ జంద్రసేనుఁడువచ్చి యామె గౌరవమును గాపాడలేనందులకు విచారించుచు "అమ్మా! యీదినమున నిన్నుఁదప్పక తీసికొనిరావలసినదని చక్రవర్తి మరల నాకు వర్తమానము నంపినాఁడు. ఈమాట నీతోఁ జెప్పఁజాలక నేను సందేహించుచున్నాను. ఏమిచేయుటకును దోఁచదు. అయినను నాప్రాణముల నీనిమిత్తము పోఁగొట్టుకొందును. నామరణానంతరముననేగాని నీకుఁ బరాభవము సంభవింపదు. భయపడకుము" అని పలుక హేమలత యామాటలు విని "నానిమిత్తము మీరు మృతినొందవలదు. నాకవమానముఘటిల్లెడుపక్షమున నాచేతనున్న వజ్రమును నూఱుకొని త్రాగుటకుసిద్ధముగనున్నాను. నావజ్రపుటుంగరమె నాయవమానమును బాపనోపును. ఆచెఱలో నీవఱకు మృతినొందియున్న మాతాతను సత్వరమె నేనుగలిసికొందును.' అని యాత్మహత్యకు సిద్ధముగనున్న సుందరాంగికిఁబ్రిత్యుత్తరమీయఁజాలక మరల నొక్కవాక్య [illegible] యుఁడై ప్రియ

త్నించెద, నని చంద్రసేనుఁడు కన్నీళ్ళతో వెడలిపోయెను. హేమలత ప్రతిక్షణమును దనకొరకుఁ బల్లకివచ్చునని యెంచుచు మృత్యుదేవత రాక కెదురుచూచుచుండెను.

ఆదిన ముదయమైనది మొదలు రహిమానుఖాను మదనసింగును దుదముట్టించు మహోత్సవముగలుగునని మహానందముతో నుండెను. హేమలత తన సంయోగమునకు సమ్మతింపనందున నామెపైఁ గసిదీర్చుకొనఁదలంచి చక్రవర్తి కామెనెఱిఁగించెను. ఆకారణముచే నతఁడు రెండురెట్లు సంతోషముగ నుండెననుటకు సందేహములేదు. జాముప్రొద్దెక్కినతరువాత మదనసింగును బూర్వోక్తప్రకారముగ వధింపవలసినదని చక్రవర్తియొద్దనుండి ఖానున కుత్తరువువచ్చెను. వెంటనే ఖాను మిగులనెఱ్ఱగఁ గాలినయినుపకట్టులను బట్టించుకొని యిరువురు సేవకులతో మదనసింగు వసియించు గుడారమునకుఁబోయి మదనసింగునుజూచి మరణమునకు సిద్ధముగనుండుమని చెప్ప ఖానుతో నతఁడు దనకు మృత్యువు తృణప్రాయమనియుఁ దాను సిద్ధముగ నుండెననియు ధైర్యగాంభీర్యములఁ బలికెను. అంతట ఖాను కోపమునఁ బండ్లు పటపటఁ గొఱుకుచు నినుపకట్టులను మదనసింగుకన్నులపైఁ బెట్టి కాల్పుఁడని సేవకుల కానతిచ్చెను. సేవకులును నరహత్యయం దాఱితేఱినవారగుటచే యజమానులయాజ్ఞ తత్క్షణమే శిరసావహించి కాలిన యినుపకట్టుల నెత్తిపట్టుకొని మదసింగుసమీపమున కరిగిరి. వెంటనేనందుఁడు సింగును వెనుకకుఁబడఁద్రోయ తత్క్షణమే యిరువురు సేవకులు మదనసింగు రెండుచేతుల నొకత్రాట బిఱచికట్టి పాదములబొటనవ్రేళ్ళను గూడబంధించిరి. అప్పుడు మదనసింగుమనస్సున నీశ్వరధ్యానమొనర్చుచుండెను. ఇప్పుడైనఁ జక్రవర్తిమాట వినుదువేని నిన్ను రక్షించెదను. అట్లు చేసెదవా? యని రహిమానుఖానడుగ నిర్భయముగనతఁడు నేనట్లు చేయను. నీయిష్టమువచ్చినట్లు చేయుము, అని యుత్తరమిచ్చెను.

అప్పుడు వారినుపకట్టను గన్నులదగ్గఱకుఁ దెచ్చునప్పటికి వెనుకనుం డి యొకసేవకుఁడఱచుచువచ్చి,నిలువుఁడు! నిలువుఁడుచంపవద్దని కేకవై చెను. ఆమాటలువిని రహిమానుఖాను తిరిగిచూచి యామనుష్యుఁడె వ్వఁడని యఱచుచుండ నతఁడొక సాహేబుతో వధనాఁపవలసినదని యుఁ జక్రవర్తి ఖానునురమ్మనెననియుఁ జెప్పెను. ఆఘోరకృత్యము నాఁపి ఖాను మదనసింగుబంధములను విప్పించి చక్రవర్తిగుడారమున కరిగెను. చక్రవర్తియెదుట రసపుత్రుఁడొకఁడుకూర్చుండెను. ఖానును జూచినతోడనీచక్రవర్తి రసపుత్రునివంకఁ దిరిగి రాయబారమును వి శదీకరింపుమని కోరెను. రాయబారములు నడుపుటయందు మిగులనే ర్పుగల దుర్గసింగు చక్రవర్తితో నిట్లనియె. "అయ్యా! నారాణిగాయు శ్రీపద్మినీదేవియు విన్నవింపుమన్న సంగతులను నేను మీతో మనవి చేయుచున్నాను. భీమసింగుగారిని మదనసింగును మీరు చెఱనుండివి డిపింతురేని పద్మినీదేవి మీభార్యయైయుండుట కొప్పుకొన్నది. భర్త ప్రాణరక్షణమునకును, దనకాయమునైన సమర్పింపదలఁచి పద్మిని మీసాంగత్యమునకు సమ్మతించినది" అని దుర్గసింగు విన్నవింపఁజక్ర వర్తియమితానందపరవశుఁడై యఱచి పీఠమునుండి లేచి రహిమాను ఖానుని గౌఁగిలించికొని దుర్గసింగును మెచ్చుకొనెను. అంతట దుర్గసిం గు మరల ఆపద్మినితోఁగూడ మానగరమునందుఁగల గొప్ప స్త్రీలం దఱు నిటకువచ్చి సాగనంపెదరు. వారేఁడునూఁడలకంటె నెక్కువగ ను న్నారు. అందఱుఁ బల్లకీలలో నెక్కివత్తురు. వారు ఘోషాస్త్రీలుకాఁ బట్టి వారికిఁ బ్రత్యేకముగ నొకగుడారమునిచ్చిమహమ్మదీయులదృష్టిఁ బడకుండ మీరుజాగ్రత్తపెట్టవలెను, అనవుఁడు చక్రవర్తి సందేహ మెందుకు? మిగుల జాగ్రత్తపెట్టెదను. త్వరగారమ్మను త్వరగా రమ్మ ను. పో పో, యని కేకలువేయసాగెను. ఇట్లుచెప్పి దుర్గసింగుచక్రవ ర్తిని వీడుకొనిపోవునప్పుడు చక్రవర్తి రసపుత్రునకుఁ దనకంఠమున

నున్నరత్నములహారమును బహుమానముగనొసఁగెను. ఆరాజపుత్రుఁ డరిగినదిమొదలు చక్రవర్తికిఁ బద్మినిపై ధ్యానమెక్కువగుటచేనతఁడు తీవ్రముగ మదనాగ్ని పాలయ్యెను. ఒకమాఱు సంతోషముచే వెఱ్ఱి వానివలె నఱచుచు, నొకపర్యాయము సేవకులకు బహుమానము లిచ్చుచు, నొకమాఱు తోఁచక గుఱ్ఱముపై సవారిచేయుచు మదనావస్థ నొందుచుండెను. పద్మిని ప్రముఖులగు రాజపుత్రిసుందరు లబలలగుటచే నాయుధపాణులగు భటులనుజూచి భయపడుదురని చక్రవర్తి నిరాయుధులై యుండునట్లుసైనికుల కానతిచ్చెను. వారును నాయుధముల నువదలి బంగు నిషాచేయ హాయిగ నిద్రపోవుచుండిరి. మదనపీడితుఁడగు నతనికి నెంతసేపటికిఁ బొద్దుపోనందునఁ దనఖాజీని రహిమాను ఖానుని రప్పించి వారితోఁ గొంతసేపు దనకు రాఁబోవు నూతనభార్యనుగూర్చి పరిపరివిధముల ముచ్చటించుచుండెను. అట్లు కొంతసేపు ముచ్చటించి తనపెండ్లి నిశ్చయమనియెంచి తాను శయనించు మందిరమును జక్కగ నలంకరింప నాజ్ఞాపించి యమూల్యవస్త్రాభరణములను ధరించెను. దుర్గసింగుదెచ్చినరాయబారమును వినియుండుటచేఁ జక్రవర్తి హేమలతమాట మఱచియుండ మధ్యాహ్నము చంద్రసేనుఁడే ప్రభుదర్శనమునకునచ్చి పద్మినిరాకను జక్రవర్తిముఖమున విని యిది యె హేమలత నపాయమునుండి రంక్షించుట కదనని యెంచి చక్రవర్తితో నిట్లనియె. ‹మహాప్రభూ! హేమలతను దీసికొవత్తునా, వద్దా? ఆమె మీయొద్ద నుండినయెడల మీకొక కష్టము సంభవించును. హేమలతయుఁ బద్మినియు సవతులై యుండుటకు మహారాజపత్నియగు పద్మినియొల్లదు. ఆమె యిందుకాగ్రహము దెచ్చుకొని మరలిపోవునేమోయనిక్నినాకు భయమగుచున్నది. అని చంద్రసేనుఁడనఁ జక్రవర్తి హేమలత తనకావశ్యకములేదని వాకుృచ్చెను. వ్యాఘ్రముఖమునుండి బయలువెడలిన కురంగమట్లు చంద్రసేనుఁడు సంతోషించుచుఁ బ్రభు

వుకొద్ద నెలవుగైకొనిపోయి యావార్త హేమలతకును దనభార్యకును దెలిపి వారితోఁగూడ నానందమొందుచుండెను. సాయంకాలమగుట తోడనే చక్రవర్తి మధురాహారములు భుజించి యభ్యంగనమొనర్చి పద్మినిరాకను నిరీక్షించుచుండెను. వచ్చెడి స్త్రీజనంబులకెల్ల నొకపెద్ద గుడారము వేయఁబడి యుండుటచే వారు ఘోషాతో లోపలికరుగుట కు వీలేర్పడెను. ఈమహోట్టహాసమును విని పద్మిని సాహసమునకును రాజపుత్రుల యవినీతికిని రాజస్థానముయొక్క దురవస్థకును మదనసిం గు భీమసింగు లద్భుతపడుచుండిరి. పతివ్రతయగుపద్మిని మ్లేచ్ఛరాజ సంభోగమున కియ్యకొనుటకుఁ గారణ ముండకపోదని చంద్రసేనాదు లును, నాజరుజంగును నాలోచించిరి. నాజరుజంగుపైఁజక్రవర్తికిరహి మానుఖానుచెప్పెడు మాటలవలనఁ గోపము నానాఁటి కధికమగుటచేఁ గనఁబడినచోట మాటలాడుటయును నతఁడు మానెను. నాజరుజంగు మహావిచారముతోఁ దన రాజభక్తిఁజూపునసమయ మెప్పుడువచ్చునా యని దేవునిఁబ్రార్థించుచుండెను. ఆసాయంకాలమున సూర్యాస్తమ యమైనతరువాతఁ జిత్తూరుకోటలోనుండి యొక్కవరుసగఁ దురుష్కశి బిరమునకు నేడువందలపల్లకులు రాసాగెను. పల్లకికి నల్వురుబోయ లుండిరి. కోటమొదలు శత్రువుల స్కంధావారముదాఁక నేక పంక్తిగ నున్న పల్లకులనుమోయు బోయల హూంకారనాదమువలన మహ మ్మదీయుల కర్ణపుటములు పగులుచుండెను. శిబిరమున నొకచోటనా లుగుపక్కలను దెరలఁగట్టించి చక్రవర్తి స్త్రీలపల్లకులను నాస్థలము నకుఁ దీసికొనిపొండని బోయల కాజ్ఞాపించెను. లోపలకరిగిన మను ష్యులు తురకలకగపడకుండఁ దమఘోషా నిలుపుకొనిరి. శత్రుసైని కులు పల్లకులవంకఁ జూచుచు నశ్రద్ధతో నిరాయుధులై యుండిరి. ఆ పల్లకులలో బంగరపుఁబనిచేసిన పల్లకియందుఁ బద్మిని కూర్చుండెనని చక్రవర్తితో బోయలు చెప్పిరి.

పదునెనిమిదవ పరిచ్ఛేదము.

పల్లకులెల్ల నియమితప్రదేశమున కరిగినతరువాత వానితోఁ గూడ వచ్చినదుర్గసింగు చక్రవర్తియొద్దకుఁజని యిట్లనియె. "అయ్యా! పద్మినీదేవి యింక మీపట్టపుదేవియగును. కాఁబట్టి శాశ్వతవియోగము సంభవించుచుండుటచేఁ దనభర్తతో నొకమాఱు కడసారిమాటలాడఁగోరుచున్నది. అందుచేనొకగడియ సెలవుదయచేయింపవలెను." అని పలుకుటయుఁ జక్రవర్తి సరేయని సెలవొసఁగెను. పిమ్మట పద్మిని పల్లకి భీమసింగుగుడారమునకుఁ గొనిపోఁబడ వారిరువురు నొకగడియవఱకును మాట్లాడుచుండిరి. కామాతురుఁడైన యల్లాయుద్దీనునిమిషమైనను వియోగమును కోర్వలేక పద్మినితో సత్వరముగా సంభాషింపఁదలఁచియు, భీమసింగును విడువక ఢిల్లీనగరమునకు బందెగాఁగొనిపోవఁ దలఁచియు రహిమానుఖానును బిలిచి యా దంపతులను బట్టి కొమ్మనని యాజ్ఞ యిచ్చెను. రహిమానుఖాను నిజసైన్యముతో నచటికరుగునప్పటికి రాజపుత్రస్త్రీలుండు మందిరమునుండి యొకపల్లకి వారికెదురుగ వచ్చెను. పల్లకివెంట నాయుధపాణులగు రసపుత్రు లనేకులుండి యందున్నవారిని రక్షించుచుండిరి. ఎదురుగవచ్చువారిప్రయాణమును నివారించుటకు మ్లేచ్ఛభటులు ప్రయత్నించిరి. కాని రసపుత్రులు నిలువనందున వారలకిరువురకును సంకులయుద్ధము జరుగసాగెను. అంతలో భీమసింగు పాఱిపోవుచున్నాఁడని మహాధ్వనియొకటి శిబిరమున వ్యాపింప రహిమానుఖాను మోసమేదోసంభవించినదని తెలిసికొని ప్రాణభయమగునని యెంచి వడివడిఁ జక్రవర్తివద్దకుఁ బరుగెత్తి విచారముతో "స్వామీ! మోసము! మోసముజరిగినది" అని యఱచెను. అల్లాయుద్దీనునికిపడి లేచి యది యెట్టిదనియడుగ ఖాను తొందర

తో నిట్లుచెప్పెను. "మహాప్రభూ! పల్లకులలోఁ గూర్చుండివచ్చినవా
రు స్త్రీలుకారు. ఒక్కొక్క పల్లకియం దొకరసపుత్ర శూరుఁడుకూ
ర్చుండెను. పల్లకులమోయువారందఱు రసపుత్రసిపాయిలెకాని బోయ
లుకారు. వారు బోయలవేషములఁదాల్చి పల్లకులలో నాయుధములఁ
దెచ్చికొన్నారు. మనసైనికులశ్రద్ధగనున్నందున మనమీదినమున నో
డిపోదుము. భీమసింగుపల్లకిలోఁ గూర్చుండి కోటకుఁ బాఱిపోవుచున్నాఁ
డు. నేనాతనినాఁపఁజాలనైతిని" అని ఖాను విన్నవించుచుండఁ జక్రవ
ర్తి నిశ్చేష్టితుఁడై కొంతసేపటి కొడలెఱిఁగి రాజపుత్రులు త్రవ్వినమ
హావిపత్సముద్రమునఁబడి తానును దనసైనికులును మృతినొందవలసివ
చ్చెనని చింతించి ధైర్యముఁ దెచ్చికొని "హా మౌలాఅల్లీ! హామహ
మ్మద్! హాహసేన్! హుసేన్! అరే నాజరుజంగ్! అరే అరే అల్లా
అల్లా అల్లా అయ్యో! పరుగెత్తి భీమసింగును దఱిమిపట్టుకొనిరండు. అ
య్యో! పద్మినీ! పద్మినీ! పట్టికొండు. సిపాయీలు లేచి యుద్ధసన్నద్ధులుగం
డు. ఓయీ! ఇబ్రహీం, ఓయీ! జహాఁదర్, లెండి లెండి. అరే! జోహారు
ల్లా త్వరపడు" అని యఱవఁజొచ్చెను. ఈలోన మునుపటిస్థలమునదాగి
యున్న రాజపుత్రశూరులు భటసమేతముగ నాలుగువేలతొమ్మిదివం
దళమందియు నొక్కసారిగా హుమ్మనివచ్చి యశ్రద్ధగనున్న మ్లేచ్ఛ
సైన్యమును దాఁకిరి. అతిత్వరితముగ లేచి మహమ్మదీయసైనికులుతమ
తమ యాయుధములు ధరించి రసపుత్రులనెదుర్కొన నుభయసైన్య
ములకును ఘోరయుద్ధము జరిగెను. ఆకస్మికమహాయుద్ధములో మహ
మ్మదీయులు స్వసైన్యపరసైన్యభేదమెఱుఁగఁజాలక తమవారినిసహిత
మాచీఁకటిలోఁ బొడిచికొనసాగిరి. ఈలోన సురక్షితముగ నగరము
జేరి భీమసింగు మూలబలమునెల్లఁ దీసికొని దక్షిణభాగమున మహమ్మ
దీయసైన్యమును దాఁకెను. బలపడిన యీసైన్యమునకును మ్లేచ్ఛులకును
జరిగిన మహాయుద్ధము వర్ణింప దుస్సాధ్యమై యుండెను. తమమూన

ప్రాణములకు హాని తటస్థించుననిశిబిరమునందున్న స్త్రీలాకృిందనష్ట నిఁ జేయ యుద్ధముమాని కొందఱుసైనికులు దారపుత్రాదులసంరక్షణకై వెనుకకుఁ బరుగులిడుచుండిరి. కొబ్బరిపుచ్చెలవలె డెబ్బదెబ్బకు నెగిరిపడుచున్న మనుష్యులపుఱ్ఱెలును స్రవించురక్తముతో నేల గుభాలునఁబడు మొండెములును దళతళ మెఱయుయోధుల యాయుధంబులును దక్క మఱేమియు నచ్చటఁ గనఁబడుటలేదు. రసపుత్రులును మహమ్మదీయులునుహతులైనతనబంధుమిత్రకళేబరములమీఁదనుండి నిర్దయాత్ములై నడచిపోవుచుయుద్ధమునొనర్చుచుండిరి. పడినవారితోడను, పడెడువారితోడను, గాయములచేబాధపడి యేడ్చువారితోడను, దేహమునువిడుచునెడ నీశ్వరస్మరణము జేయువారితోడను, వెన్నిచ్చి పరుగెత్తువారితోడను, యుద్ధభూమినిండియుండెను. ఈమధ్య మహాశూరుఁడగు ప్రతాపసింగు భీమసింగును విడిచి చక్రవర్తిని జెఱఁబెట్ట నుద్యమించి నాలుగువందల సైనికులను దోడుకొని యల్లాయుద్దీను గుడారముపై నరిగెను. చక్రవర్తిమీఁదికి రాజపుత్రులరుగుటఁ జూచి స్వామి ప్రాణరక్షణ మవశ్యము కర్తవ్యమని మహమ్మదీయులెల్ల వడివడిఁ బ్రతాపసింగు నాపుటకు వ్యాఘ్రములవలె రోషావేశపరవశులై చని ప్రతాపసింగును దాఁకిరి. ప్రతాపసింగు మధ్యాహ్నసూర్యునివలె దున్నిరీక్ష్యప్రతాపుఁడై మహమ్మదీయభటులకు భీతి గొలుపుచుండెను. మహమ్మదీయులు రసపుత్రులమీఁదికివచ్చుటయుఁ జచ్చుటయునేకకాలమునసంభవించెను. ఎందఱుతురకలను రసపుత్రులు చంపినను దురకలసేన యధికమగుటచే మరల యథాప్రకారముగ సైనికులు ముందుకుఁ జనుచుండిరి. తుదకుఁజీమలపుట్టవలె మోటతురకలు చుట్టుముట్టుటచే స్వల్పసంఖ్యగలరాజపుత్రులు క్రమక్రమమున క్షీణించిరి. ఏమిచిత్రమోకాని రాజపుత్రసైనికులలోనొక్కఁడైనను రణరంగమునువిడిచిపరుగెత్తఁడయ్యె.

కంఠమునఁ బ్రాణమున్నంతవఱకును రసపుత్రులు ఖడ్గమును విడువక యుద్ధము జేసిరిగాని శత్రువులచేతికిఁ గత్తి నీయరైరి. ఇట్లు సైన్యము పలుచబడినందునఁ బ్రతాపసింగు ఖడ్గమును జాలునఁబూని యకాల మృత్యుదేవతవలెఁ దురకలపైఁబడి యనేకులను దెగనఱక నాతనిధాటికి వెఱచి ముందఱివారు చెల్లాచెదరై పరుగులిడిరి. తరువాతనలువది యోధులతో రణరంగమున నిలిచియున్న ప్రతాపసింగుపై వెనుక నున్న తురకలు గవిసిరి. ప్రతాపసింగు దేహమంతయు గాయములతో నిండి చిమ్మనగొట్టములనుండి వచ్చువసంతమట్లు గాయములనుండి రక్తము స్రవించి చుట్టుప్రక్కలనున్నవారిపైఁ బడుచుండెను. రక్తక్షయముచే బలక్షయ మగుటయు సింగు నడుమ నడుమ సొమ్మసిలుచు దెబ్బదెబ్బకు నొక్కొక్క తురకను గూల్చుచుండెను. ఆవేళఁ బ్రతాపసింగుచే నిహతులైనవారు దాదాపుగ నూరుమందియుండిరి. బలహీనుఁడై యున్న ప్రతాపసింగుమీఁదికి రహిమానుఖాను వడివడి వచ్చి తాఁక సింగు గుఱ్ఱము మీఁదనున్న ఖానును దిగలాగి తనఖడ్గమాతనిపై నెత్తెను. అప్పుడు మ్లేచ్ఛసేనాధిపతి యగు రహిమానుఖానును ప్రతాపసింగు పాదములపైఁబడి "నేను నీబిడ్డవంటివాఁడను. నన్ను జంపినను మీయింటి కుక్కను జంపఁ జూచినను నొకటే బాబూ! నాకుఁ బ్రాణము దానము సేయుము. నాతల్లికి నేనొక్కఁడనే కుమారుఁడను. నాకు బిడ్డలు పుట్టిన మీపేరు పెట్టెదను. నన్ను వదలిపెట్టుము మహాప్రభూ! నన్ను వదలిపెట్టినయెడల మాచక్రవర్తి యున్న రహస్యస్థలమును మీకుఁ జూపెదను. అతనిని మీరు చంపి మీకసిఁ దీర్చికొనవచ్చునుగాని నావంటి దిక్కుమాలినవానిని జంపిన నేమిప్రయోజనము" అని వీరపురుషలక్షణముల విడిచి పరిపరిభంగుల వేఁడికొన జాలిగుండె గల ప్రతాపసింగు వానిని విడిచిపుచ్చెను. రహిమాను గండమునుండి బయలుపడి మఱియొక యోధుఁడు కనఁబడకుండఁ గొంతసేపు చచ్చినయేనుఁగు

చాటున దాఁగికొని యక్కడనుండి లేచి రాజపుత్రులెక్కి వచ్చినపల్లకులలో నొకదానియందు రహస్యముగఁ దలదాఁచికొనెను. అదివఱకు జెఱలో నుండిన మదనసింగు మహమ్మదీయుల కలకలముఁజూచి చక్రవర్తి తన్ను విడిపింపఁడని యెఱిఁగి యాతనిచే మోసపోకముందే మేలుకొని తనగుడారమునుండి వెడలివచ్చి రసపుత్రవీరులను గలిసికొనెను భీమసింగు వానినిగనుఁగొని కొంత సైన్యమాతనికిచ్చి ప్రతాపసింగునకు సహాయ మొనర్పు మని యంప నాతఁడును సత్వరముగఁ జక్రవర్తిగుడారమునంకవచ్చి ప్రాణావశిష్టుఁడై యప్పటికిని దనప్రాణరక్షణము సర్చుకొనుచున్న పినతండ్రిని జూచెను. మదనసింగు పినతండ్రియవస్థను గనుఁగొని యతనిశరీరమును బరీక్షించునప్పటికిఁ బ్రతాపుని దేహమున ముప్పదిరెండు పెద్దగాయములును నెనిమిదిచిన్న గాయములు నుండెను. మదనసింగు పినతండ్రితో "అయ్యా! మీరు మనశిబిరమునకరుగుఁడు. మీరింక యుద్ధ మొనర్పలేరు. వైద్యులచే గాయములు సంగట్టుకట్టింపుఁడు" అని చెప్పఁబ్రతాపుఁడు "నాయనా! రణమునుండి యింటికి మరణభయమున నీవఱకు నేనరుగలేదు. నేనింకఁబోఁజాలను. రక్తవర్షము చేఁవడిసిన యీ మంటిపై సుఖముగఁ బండుకొనియెద. నీవు చక్రవర్తిమీఁదికరిగి వానిని బట్టుము. లేకున్న వధింపుము. నానిమిత్తమై విచారింపకుము." అనిపలుకమదనసింగు విచారముతోఁ బినతండ్రి ప్రాణములకాశవదలుకొని చక్రవర్తి మీఁదికరిగెను. చక్రవర్తి యంగరక్షకసైన్యములతో నొకచిన్నగుడారమునుండి సైన్యము పలాయన మగుటకును రాజపుత్రులు చేసినయుక్తికిని విచారించుచుఁ బ్రాణసంరక్షణ మొనర్చుకొనుచుండెను. మదనసింగునుజూచి యంగరక్షకులు నిశ్చేష్టితులుగా నతఁడు శత్రుమధ్యమున నఱికి యాకస్మికముగ సింగపుఁగొదమవలెఁ జక్రవర్తియెదుటనిలిచి యాయుధ మెత్తులోనఁ జక్రవర్తిసమీపమునున్న నాజరుజంగు వారిమువురకును నడుమవచ్చి నిలిచి ఖడ్గ

మునుద్రిప్పుచు నాతనిడాఁకెను. నాజరుజంగుసమయమునకు రాకుండినఁ జక్రివర్తి యాదినమునఁ బరలోకవాసియై యుండును. చక్రివర్తి మదనసింగునుజూచినిర్విణ్ణుఁడై చేష్టలుదక్కి కదలి పాఱిపోఁజాలఁడయ్యెను. అప్పుడు నాజరుజంగుమదనసింగుతోనిట్లనియె. "మిత్రుఁడా! నాఁటికి నేఁడు నీదర్శనమైనదని నేమూరకుండను. నాప్రాణములుండినంతవఱకు నీవుచక్రివర్తివై పఱగఁజాలవు. అక్కడనేనిలువుము. ఒక్కయడుగు దాఁటివచ్చితివా నీప్రాణములు నీకుఁదక్కవు. మాస్వామి ప్రాణరక్షణముకంటెనారక్షణ మెక్కువకాదు." అని శౌర్యరసమొల్క రాజభక్తి పరిపూరము లగుమాటలతో మదనసింగును నిలుప నతఁడాశ్చర్యపడి, చక్రివర్తి యదృష్టవంతుఁడగుటచే నీవాతనికి నేఁడడ్డము వచ్చినావు. నీతో యుద్ధముచేసి గెలిచి చక్రివర్తిని బరిమార్చెదను. అని పలికి యాతనితో యుద్ధమారంభించెను. అట్లిరువురును గొంతసేపు యుద్ధమునసలిపి యెవ్వరును గెలువనందున విసుగుచుండిరి. అంతలో యుద్ధమాఁపివేయుమని భీమసింగుత్తరువుజేయ మదనసింగు మరలెను. ఆదినమున రాజపుత్రవీరు లనేకులు మృతినొందినను దుదకు మహమ్మదీయులు చెల్లాచెదరై నానాముఖములకుఁ బాఱిపోయిరి. ఈ నడుమ మనచిదానందయోగి కాగడాలను వేయించుకొనివచ్చి నూరు గురుభటులతో రంగస్థలముజొచ్చి తురకలగడ్డములను దివిటీలతోఁ గాల్చుచు వారివస్త్రములను శరీరములను దహనమొనర్చుచుఁ జిత్రవిచిత్రముగ వారినిఁ జంపనారంభించెను. మహమ్మదీయు లప్పటికి నిశ్శేషముగ నోడింపఁబడిరి. సరదారులుచచ్చిన గుఱ్ఱము లొకనై పరుగ నేనుఁగులు మఱియొకవంకకుఁ జనసాగెను. స్త్రీలార్తనాదములతోనటు నిటుఁ బరువులిడ మ్లేచ్ఛసైన్యమునఁ గలవలమును బాధయు నధికమయ్యెను. ఎచటఁజూచినఁబీనుఁగులు, నెచటఁగనుగొన్న రక్తప్రవాహములు, నెందునడచిన నెముకలు, నేమివిన్న నార్తధ్వనులు నయ్యెను.

అట్లున్న రంగస్థలమున మృత్యుదేవత విచ్చలవిడిగ సంచరించుచున్నట్లు మహాభయంకరమై యుండెను. రాత్రి రెండుజాములకు సైనికులు శిబిరమునువిడిచి పాఱిరి. రసపుత్రులు తెల్లవాఱువఱకు నుండిరి.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము.

ఇట్లు సమస్తసైన్యమును శత్రువులచే వధింపఁబడుటయుఁ దనకపారకష్టము సంభవించుటయుఁ బద్మినీదేవి చేకూరకుండుటయుఁజూచి చక్రవర్తి రణరంగము విడిచి సత్వరముగ భద్రగజముపై నెక్కి తనకాపత్కాలమున సహాయ మొనర్చిన నాజరుజంగును వేనోళ్ళ నుతియించుచు నాతనిఁగూడ నేనుఁగుపై నెక్కించుకొని దీనుండయి ఢిల్లీనగరమునకుఁబ్రయాణమయ్యెను. శిబిరముననుసరించివచ్చిన స్త్రీజనమెల్ల నాక్రిందనధ్వనులతోఁ బరుగెత్తనారంభించినపుడు వారివారిభర్తలు వారికి సహాయముగఁబోయి వారి కపాయము వాటిల్లకుండఁగఁజేసిరి. చంద్రసేనుఁడు యుద్ధము జరుగుచున్నంతవఱకును రంగస్థలమునుబాసి చనక చక్రవర్తిసైన్యములు పఱచిన వెనుక జయాశవీడి శిబిరమునకుఁజని భార్యనుగనుఁగొని హేమలతతోఁగూడఁ బ్రయాణమైవెడలుమని యానతిచ్చెను. హేమలత వారిగుడారమున లేదని భార్యమెఱింగింపఁ గొంతసేపు చంద్రసేనుఁడు బాలికకొఱకు వెదకి యామెను గన లేక తుదకు విసిగి హేమలతను మహమ్మదీయులో, శత్రువులలో నెవరో తీసికొనిపోయియుందురని నిశ్చయించి కొంచెము విచారించి తనరాజు నెంటఁ జాసరిగెను. మదనసింగు పినతండ్రియవస్థయెట్లున్నదో యని త్వరితగతి నావంకకు వచ్చెనుగాని యానడుమనే భీమసింగు ప్రతాపసింగునిమిత్తము మనుష్యులనంపి వెదకి యాతనిఁ దోడ్కొనిరమ్మని

వారికాసతిచ్చినందునఁ గాయమునిండ గాయములతో నున్న యమ్మహా శూరశిఖామణిని వారు భీమసింగుగారి దగ్గఱకుఁ దీసికొనివచ్చిరి. భీమసింగును వానిస్థితినిబట్టి యతఁడు జీవించుట దుర్ఘటమని యెంచినను ప్రాణములున్నంతవఱకు మనుష్యప్రయత్నములు మానుట యనుచితమగుటచే వ్రణవైద్యునికాతని నప్పగించి, తమమందిరమునకుఁ గొనిపోవ నియమించెను. పినతండ్రి భీమసింగునొద్దను రక్షితుఁడై యున్న వార్త మదనసింగువిని గాయములు తగిలి ప్రాణములతో యుద్ధభూమిని బడి యున్న తన యాప్తులగు రసపుత్రుల కౌషధ మిప్పించి బ్రదికింపఁ దలఁచి కొందఱు రాజపుత్రులతో యుద్ధభూమిని సంచరించుచుండెను. రహిమానుఖాను ప్రాణభీతిచే ఖడ్గమును దాఁచి యంతఃపురస్త్రీవలె నొక పల్లకిలో యుద్ధము ముగియువఱకుఁ గూర్చుండి తమసైన్యమును శత్రుసైన్యమును యుద్ధభూమిని విడిచినతరువాతఁ బల్లకీతలుపులు తెఱచి బైటకువచ్చి మెల్లఁగా నడచుచుండెను. అతఁడట్లుపోవుచుండ నతని యదృష్టహీనతచే మార్గమున మదనసిం గెదురుపడెను. అతనిఁజూచిన తోడనే ఖానుసాహేబుగారు మీఁదిప్రాణములు మీఁదనె పోవ జీవచ్ఛవమువలె నిలువఁబడి తనకు మరణ మతనిచేఁదప్పదని శూరుని చావుచచ్చుట కిష్టముగలుగ ఖడ్గమును జేతఁబట్టుకొని మదనసింగుపైఁ బడనరిగెను. మదనసింగతనియేటుఁదప్పించుకొని మ్లేచ్ఛసేనానాయకుఁ డుక్కడక్కి నేలవ్రాలునట్లొకదెబ్బకొట్టెను. బాటసారులనుదోపించిన పాతకమును స్త్రీలనుజెఱఁబెట్టినదోషమును నిరపరాధులపైఁ జక్రవర్తి కాగ్రహముఁగలిగించిన క్రౌర్యమును వాని కాసమయమున జ్ఞప్తికి రానతఁడు మనఃక్లేశమునొందితుదకుమహమ్మదువారినిసర్వేశ్వరుఁడైన యల్లాను దలఁచికొని మక్కావైపు మొగముద్రిప్పిప్రాణమువిడిచి కొనెను. తనమిత్రులకు మందుమాకులిప్పించి తగినవారి నుపచారమునకు నియమించి మదనసింగు ప్రొద్దుజూచి రెండుజాము లైనదని

తెలిసికొని గృహాభిముఖుఁడై యరుగుచుండ నతనివెనుకనొకమనుష్య విగ్రహమువచ్చి వీపుపైఁజేయివైచి యాకస్మికముగ నతని నాపెను. మదనసింగులికిపడి తిరిగి చూచి తనయెదుటఁ బదియాఱునత్సరముల ప్రాయముగల యొకబాలకునిఁజూచి యాశ్చర్యపడి నీవెవ్వఁడ వని యడిగెను. నాపేరు కుమారసింగు; నేను రాజపుత్రుఁడను. అని యాతఁడుత్తరమిచ్చెను. అంతట వారిట్లు మాటాడిరి.

మద—నీవీరాత్రి యెందుండి యిటు వచ్చు చున్నావు? నీచరిత్రము గొంతచెప్పుము.

కుమా—అయ్యా! నేనీవఱకుఁ జక్రవర్తికొలువున నుంటిని. పాలిగ్రామమున నున్ననారాయణసింగు మాతాత. హేమలత నా చెల్లెలు. మేము చాలకాలముక్రిందట వియోగము నొందినాము. మాతండ్రి నాచిన్నతనమునందే మృతినొందెను.

మద—ఆహాహా! నీమాట లాశ్చర్యమును గల్గించుచున్నవి. హేమలతకు నన్నయుండుట నేనిప్పుడు విన్నాను. ఆహా! నీమొగ మచ్చముగ నామె మొగమువలెనే యున్నది. హేమలత యిప్పుడెం దున్నది? ఆమెనుజూచి చాలకాలమైనది. మీతాత యేమయ్యెను?

కుమా—మాహేమలతా? ఆమెయు నీశిబిరముతో వచ్చినది. కాని యీయల్లరిలో నెటకోపోయియుండును. ఆమె దొరకుట దుర్లభమని నాకుఁ దోఁచుచున్నది.

మద—అయ్యో! నాకాసంగతి తెలియదయ్యెను. నే నేమి చేయుదును? నాకామె దొరకుటెట్లు? దైవము నాయెడ నిర్దయుఁడై యున్నాఁడు.

కుమా—నీ కామెయం దంత పేరిమ యేల? నీ వామెను వివాహమాడెదవా యేమి? నీకామె పై ననురాగ మున్నట్టు లామెకు నీపై నుండునా?

మద.—నీవాలాగున ననఁబోకుము. ఆమెకు నాయందనురాగ మున్నది. ఆమె యెందున్నదో నేనెఱుఁగఁగోరుచున్నాను. దయచేసి నీవు చెప్పుము. ఆమె నిజముగ నీశిబిరములో వచ్చినదా ? అట్లయిన నామెకొఱకు వెదకుదము నాతోరమ్ము.

అని మదనసింగాత్రిములోనడుగఁ గుమారసింగు మందహాస ముతో "నీవు తొందరపడకుము. తెల్లవారినదాఁక నోపిక పట్టుము" అనిచెప్పి పాలిగ్రామమున రహిమానుఖాను హేమలతవిషయమునజరి గించిన దౌర్జన్యమును, నారాయణసింగును జెజసాం కంపుటయు, హేమలత గోసాయీదయవలన కల్యాణనగరమున శివప్రసాదునింట నుండుటయు, మాయోపాయముననామెనురహిమానుఖానుఢిల్లీకిఁదీసి కొనిపోయి బలాత్కరింపఁజూచుటయుఁ జంద్రసేనునిదయవలనబాధా విముక్తినొంది యామె చక్రవర్తిశిబిరములో వచ్చుటయు నాదిగాఁ గలపూర్వవృత్తాంతము నెఱిఁగించెను. రహిమానుఖాను చేసిన దౌర్జ న్యమును విని సింగు మిగుల విచారమునొంది హేమలతపై జాలియు ననురాగము నెక్కువకాఁగా నామెను జూపు మని కుమారసింగును వేగిరపెట్టెను. కాని యతఁ డేమియుఁ జెప్పక నన్ను నీ వేవిషయ మునను బ్రశ్నలువైచి బాధ పెట్టకుము. రేపు నాసంగతిఁ జెప్పి మా చెల్లిలిసంగతిఁగూడ బయలు పఱచెదను. అనిపలుక మదనసిం గూర కుండెను. అతనిమనమున నాందోళనమధికమయ్యెను. వారిరువురును గొంతసేపు నడచి నగరమును సమీపించునప్పటికిఁ వారికిఁ జిదానంద యోగి. కనఁబడెను. యోగినిజూచి కుమారసింగు వినయముతో నమ స్కరించి చేతులు జోడించి నిలువ యోగి వాని నాశీర్వదించి యాన వాలుపట్టి తనబసకు రమ్మని బలవంతము చేసెను. కుమారసింగు మదనసింగునొద్ద సెలవుగైకొని యారాత్రి యోగితోనరిగెను. మదన సింగుమాత్రము కుమారసింగుమాటలయందర్థమునరయుచు నాతని

ముఖవిలాసమునం దొకయాకర్షణముండుటచే ధ్యానమాత్ర మావైపుంచి యింటి కరిగెను. కుమారసింగా రాత్రి చిదానందయోగిమఠమున భుజియించి సుఖముగా నిద్రించెను. మదనసింగింటి కరుగునప్పటికిఁ గృష్ణసింగు రోదనముచేయుచుఁ బ్రతాపసింగు గాయములచే మరణావశిష్టుఁడై రాజమందిరమున నుండెననియు, సువర్ణబాయి యటకరిగెననియుఁ జెప్పి యాతని నటకుఁ బొమ్మనెను. ఆమాటలువిని మదనసింగు దుఃఖభారముచే నడువఁజాలక కన్నీళ్ళువిడుచుచు మెల్లమెల్లగా రాజాంతఃపురముబ్రవేశించెను. భీమసింగు మహారాణాలక్ష్మణసింగు గోరాసింగు మొదలగువారందఱు మదనసింగునకెదురుగవచ్చి శత్రుజయమున కాతనిబహూకరించి పినతండ్రియొద్దకుఁ దోడ్కొనిపోయిరి. జయసంతోషమును బితృమరణదుఃఖమును నేకకాలమున సింగుహృదయమున జనియింప నాతఁడు లోపలి కరిగి గాయములచే బాధపడుచు ధైర్యమునువిడువ పినతండ్రినింజూచి దుఃఖమునుబట్టఁజాలక యాతనిపైఁ బడి యేడ్వనారంభించెను. సువర్ణబాయి కుమారుని గౌఁగిలించికొని నాయనగారు పోవుచున్నారు తండ్రీ! యని రోదనమారంభించెను. అంతట మదనసింగు ప్రతాపసింగు మొగముమీఁద మొగముబెట్టుకొని "కక్కా! నేనుదల్లిదండ్రుల నెఱుఁగను. నీవేనన్ను గారాబముతోఁ దండ్రి లేనిలోపము కనఁబడకుండఁ బెంచినావు. అయ్యో! నన్నువిడిచిపోయెదవా! నాకెవరుదిక్కు? నే నింక నెట్లు జీవింతును?" అని వాపోవఁదొడఁగెను. శౌర్యరాశియగు ప్రతాపసింగు వానిని వారించి "నాయనా! నీవు రాజపుత్రుఁడవగుదువా కావా? మరణ మెన్నఁడయినఁ దప్పదుగద. నేను వీరపురుషోచిత మగు మరణమునొందుచున్నాను. దేశస్వాతంత్ర్యమునకుఁబోరాడిమృతినొందుచున్న నన్నుఁ గూర్చి సంతోషించుటకుమాఱు దుఃఖించెద వేల? నీవు రాజభక్తిగలిగి జాగ్రత్తగ నుండుము." అనిమోహార్చి భీమసిం

గును మహారాణాలక్ష్మణసింగును బిలిచి మదనసింగునుజూపి "అయ్యా! నాకును మాయన్నయగు మాధవసింగునకు నితఁడే కుమారుఁడు. ఈతని మీకుమారునిగ నెంచికొని లోపములను క్షమియించి రక్షించి కొనుఁడు" అనిచేతిలోఁ జేయివైచి యప్పగించెను. ఇంతలోఁ బ్రతాప సింగున కాయాసము రాఁగా నందఱును రామ రామ రామ యను చు హరినామస్మరణ మొనర్చిరి. అప్పుడు భగవద్ధ్యానముతోఁ బ్రతాపసింగు లోకాంతరమున కరిగెను. తరువాత నమితగౌరవముతో నూరేగించిప్రతాపునకు భీమసింగు దహనసంస్కారములు జేయించెను. మదనసింగు పినతండ్రి కుత్తరక్రియలుచేసి పితృఋణమును దీర్చికొని పితృవియోగమునకు హేమలతా వియోగముతోడ్పడఁ జింతిల్లుచుండ సువర్ణబాయియెఱిఁగి కుమారునిజూచి "నాయనా! నీవింక వివాహ మాడి యిల్లు నిలుపఁబెట్టికొమ్ము. నీమనోనాయకి యగు హేమలత యున్నచో నామెను జేకొనుము" అని పలుక నామాట లమృతసే చనమట్లు మదనసింగున కపారసౌఖ్యమును గలిగించెను. కాని హేమ లత యెందునుగానరానందున నతఁడుదీర్ఘవిచారమగ్నుఁడయి యానాఁ డుదయమునఁ జిదానంద యోగిమఠమునకరిగెను. కుమారసిం గాతొలి నాఁడే మఠమును బాసి చనినట్లు చిదానందయోగియెఱిఁగింప మదన సింగు హేమలతజాడలు తెలియనందులకువిచారించుచు నింటికివచ్చు చుండెను. అపుడు రాజవీథిలో నొకపల్లకి యాతనికంటఁబడెను. ఆప ల్లకివెంటవచ్చుచున్న యేఁబదివత్సరముల ప్రాయముగల యొకతురక మదనసింగును గురుతుపట్టి "మదనసింగుగారూ! నిలువుండీ" యని పిలువ నతఁడును నిలిచిచూచి యామనుష్యు నానవాలుపట్టి పేరు స్ఫురణకురానందున జ్ఞప్తికిఁదెచ్చికొనుచుండెను. అంతట నాతురక సింగుతో "అయ్యా! మీరు నన్ను గుర్తింపఁజాలరు. నాది పాలీ గ్రామము, నాపేరబ్దుల్ ఖరీముఖాలవి. పల్లకిలోనున్న యతఁడు ముస

లినారాయణసింగు. ఇతనిని మీరాదరింపుఁడు." అనసంతోషముతోఁ బల్లకినింటికిఁదోడ్కొనిపోయి నారాయణసింగును సగౌరవమున నాదరించి హేమలతకై యాతఁడు వెదకుటవిని చిత్తూరునం దామె లేదని చెప్పి మీరుపాలిగ్రామమునుండి యిటకెట్లువచ్చిరో మాకుఁ దెలియఁ జేయుఁడి" యని మదనసింగడిగెను. రహిమానుఖాను దౌర్జన్యమును, దాను జెఱసాలయందుండుటయు, రహిమానునకుబదులుగవచ్చి సవాఁడు తన్నుహింసించుటయు, వేటకుఁబోయినప్పుడొకవ్యాఘ్రము వానిపైఁబడి వధించుటయు గ్రామస్థులు తన్నువిడిపించి హేమలతను వెదకించి యెందును గానకుండుటయుఁ జెప్పి యామె చిత్తూరునందున్నదేమో యని మాలవిని సహాయముగఁదీసికొని నేనిటకు వచ్చినాఁడను. ఈతనిదయవలన నేనాపదనుండి బయటఁ బడితిని. అన్యమతస్థుఁడైనను నీతఁడు నాకొనర్చిన యుపకారమునకు నే నీతని ఋణము నెన్నిజన్మములకైనను దీర్పఁజాలను. మాహేమలత యెందును లేదని మీరనుచున్నారుగద. అయ్యో! నే నేమి చేయుదును? ఆమె యిక్కడనుండునని గంపంతయాశతో వచ్చినాఁడను. ఇంక నే మృతినొందుటమేలుగాని జీవించుట మేలుగాదు. ఈమాలవి నన్ను నమ్ముకొని చక్రవర్తిరాజ్యమునుబాసి చిత్తూరునఁ గాపురముండ నిశ్చయించుకొని వచ్చినాఁడు. నే నొకవేళ మృతినొందినను నీవీ మాలవిసాహేబున కుపకారము జేసి యిక్కడనుండునట్లు జేయుము. అనిచెప్పునారాయణసింగుపలుకులు విని మదనసింగు గబ్బుల్‌ఖరీమున కభయ మిచ్చి హేమలతను వెదకించు చుండెను.

ఇరువదవ ప్రకరణము.

ఆమఱునాఁడు మధ్యాహ్నము దర్బారు జరగునని భీమసింగు ప్రకటించెను. రాజపుత్రులెల్ల నియమిత కాలమునకు సభామంటపమున కరిగి యుచితాసనములఁ గూర్చుండిరి. భీమసింగును మహారాణాయును వచ్చి కొలువు దీర్చి యుద్ధమునందు వీరస్వర్గమునకుఁ జన్న శూరశిఖామణులనుగూర్చి విచారము దెలిపి శరీరముల కాశింపక యుద్ధ మొనర్చిన విక్రమశాలుర కనేకబహుమానములను బిరుదులను నిచ్చి వారిని మిగుల గౌరవించిరి. అందు ముఖ్యముగ మదనసింగుసాహసధైర్యములకు రాణా మెచ్చుకొని శౌర్యనిధియగుప్రతాపసింగు సేనానాయకత్వమును నాతని నియోగించిరి. రాజపుత్రసేనానాయకత్వము సందుటకు మదనసింగు మహానందమునొందినను, నాఁడుచిత్తూరుసభామంటపమునఁ బినతండ్రి లేకుండుటయు, సభయెల్లఁ జిన్నవోవుటయునాతని యుద్యోగమును దాను స్వీకరించుటయు నాతనికిఁగొంతదుఃఖముగల్గించెను. ఆయుత్సవము దాదాపుగ ముగియునప్పటికి నలుబదియేండ్ల వయస్సుగలయొక చామనచాయమనుష్యుఁ డుత్తమరసపుత్రులుధరించుకొను వస్త్రాలంకారములతో సభ కరుదెంచి రాణాయెదుట నిలిచెను. అతఁడారీతిగ మున్నెన్నఁడా కొలువునకు రానందున నాతని నెవ్వరు నానవాలుపట్టి తగుగౌరవమునొసర్పక విస్మయమొందుచుండ భీమసిం గాతని నుచితాసనమునఁ గూర్చుండఁ బనిచెను. మదనసింగు మొదలగు వారీతని మొగము మున్ను జూచినట్లున్నదని తమలోఁదాము గుసగుస లాడ నారంభించిరి. అప్పు డానూతనపురుషుఁడు లేచి సభాసదులను తనవృత్తాంతమును విన నవధరింపుఁ డని వేఁడికొని యిట్లు పలికెను. "రాజపుత్రులారా! నాచరిత్రమతిదీనమైనది. నేనొకపరువుగలరాజపుత్రవంశమునం దుదయించితిని. నాబాల్యముననే నా తల్లి

మృతినొందుటచే నేనుబ్రియాగలో నా మేనమామలవద్దఁ బెరిగితిని. మా కాపురము రాజస్థానమున నున్న జయపురమైనను నేనుఢిల్లీచక్రవర్తుల పాలనముక్రింద నున్న దేశములోనుండుటచే జలాలుద్దీనుచక్రవర్తియొద్ద సేనాధిపత్యమునుగ్రహించి, యిరువదియేండ్లుదాటకముందే నేనాచక్రవర్తి యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడనై గొప్పవాఁడనైతిని. జయపురమునందు నాతండ్రి నాతల్లి పోయినతరువాత మరల వివాహ మాడి ద్వితీయభార్యయుబిడ్డలును మృతినొందుటచే వైరాగ్యముగలవాఁడై ప్రయాగకువచ్చి మా మేనమామల ప్రోత్సాహముచేఁ జక్రవర్తియొద్ద సైన్యాధిపత్యమును సంపాదించెను. అలాయుద్దీను దక్షిణదేశమునుండి వచ్చి జలాలుద్దీనును జంపించి తానె చక్రవర్తి కాఁదలంచి యాకార్యమునఁ దోడ్ప డుమనినన్నును నాతండ్రినినడుగ మేముని రాకరించితిమి. అందుచే మాపై నాగ్రహముగల్గి మాతండ్రికన్నులనుదనచేతికత్తితోఁ బొడిచినై చినన్నువధించుటకుయత్నింపఁగా నేనామహాపదదప్పించికొని పాఱిపోతిని. నాభార్యయునంతకుముందే రెండుసంవత్సరములక్రిందటఁ బరలోకగతురాలైనందున నప్పటికి నేఁ డెనిమిదేండ్లవయసుగలనాచిన్న కుమారికను శిబిరమున విడిచి నేదేశాంతరములకు మాఱువేషముతో నరుగఁ బూనితిని. తురకలవలన నాకింతద్రోహము జరుగుటచే నెట్లయిన నల్లాయుద్దీనుపై హిందూరాజులఁ బ్రేరేపించి దండెత్తించికసిదీర్చుకొనఁ దలఁచి నేను దక్షిణహిందూదేశమునకుఁబోయి మహారాష్ట్రరాజగు రామదేవుని మిత్రతఁ గలియునట్లొడఁబఱచి వారియొద్దనుండి మీకుత్తరములుగూడఁ దెచ్చితినికాని మథురానగరమున నేనొకపాడు దేవాలయమున యోగివేషముతోనుండరహిమానుఖానుసేవకులునన్ను యమునానదిలోఁ బడఁద్రోసి యాకాగితముల నపహరించిరి. ఈతవచ్చినవాఁడ నగుటచే దైవానుగ్రహమున నే నాజలగండమునుండి బైటఁబడి, గోసాయివేషముతోఁ బాలిగ్రామమున కరిగి యచ్చట

నాతండ్రి యగునారాయణసింగును నాముద్దుకూఁతురగు హేమలతయు బ్రదికి యుండుటకు సంతసించి రహిమానుఖాను హేమలతను జెఱఁ బెట్ట నుంకించుచుండ నామెనురక్షించి కుల్యానగరమునకుఁ దోడ్కొని పోయి నాస్నేహితుఁడగుశివప్రసాదునింట నుంచితిని. తరువాత రాజ స్థానముపైఁ జక్రవర్తి దండెత్తు ననుమాట విని ఢిల్లీనగరమునజరగు చర్యలను గ్రహించి రాజపుత్రుల కెఱిఁగింపఁ గోరి కులందరు ఫకీ రుగా రహిమానుఖానువద్దనుండి రహస్యములు బైటకుఁ దీసితిని. అంతటనుండియు నేనీనగరమునఁ జిదానందయోగివేషముతో నుండి రాజపుత్రులసేమమునకు నాతపస్సునెల్ల ధారవోసితిని. ఆరాత్రిమహా రాణాలక్ష్మణసింగుగారిని మదనసింగు సాహాయ్యమువలనసరక్షించిన వసంతభట్టును, జ్ఞానానందస్వాములవారి వేషమునైచికోని యుత్తరముల దెచ్చినపాండురంగనాథునిఁ బట్టికొని వసంతభట్టును జంపించి పాండు రంగనాథుని మీకప్పగించితిని. నే ననేకసేవకుల నుంచికొని వారిని నానాభాగముల కంపి వసంతభట్టాదులరహస్యముల నెఱిఁగి నేఁటుతుర కల నోడించి సఫలమనోరథుఁడనైతిని. నాపేరుజనార్దనసింగు. హేమ లతనాకూఁతురు. అంధుఁడగునారాయణసింగు నాతండ్రి. హేమలత నావద్దకు వచ్చినది. కాని నాతండ్రిజాడలుదెలియలేదు. ఎఱిఁగిన వా రున్నయెడల నా కాతనిజాడ నెఱిఁగించి నన్ను ధన్యునిజేయుఁడు. నా కుమార్తెను మదనసింగునకిచ్చి వివాహము చేసెదను. ఇట్లు జనార్దన సింగు తనపూర్వవృత్తాంతమును సభ్యులకుఁ దెలియఁజేయ వారాశ్చ ర్యపడి యందఱు నాతనివంక దృష్టి నిలిపి చూచుచుండ హేమలత చిత్తూరునగరమున నున్న దనియు నామెను దనకిచ్చి వివాహము చేయుట నిశ్చయమనియు జనార్దనసింగు పలుకుటచే మొదట మదన సింగు మిగుల నుప్పొంగుచు నారాయణసింగు తనగృహముననున్నట్లా తనితోఁ జెప్పి తనతో రమ్మని పిలిచెను. పాలిగ్రామమునుండి రాజస్థాన

మున కాయంధుఁడు వచ్చుట కాశ్చర్యము నొంది జనార్దనసింగుచిర కాలముక్రిందటఁజూచినతనతండ్రినిదర్శింపఁగోరి రాణాయొద్దనుసభ్యుల కడను సెలవుగైకొని తనమఠమునకుఁజని యొకపల్లకిలో హేమలతను గూర్చుండఁజేసి వెంటఁబెట్టికొని మదనసింగుతో సరిగెను. చిరకాలము నుండి పరస్పరవియోగముగలయాప్తబంధువుల విచిత్రసమ్మేళనమును నేత్రోత్సవముగాఁ జూడఁగోరి భీమసింగును సభ్యులును మహారాణాతో బయలుదేరి మదనసింగుగృహమునకుఁజనిరి. మదనసింగు తనయదృష్ట వశమునఁ దనగృహమునలంకరించిన మహారాణాపరిభృతులను యథా శక్తిని గౌరవించి యర్ఘ్యాసనము లిడ వారందఱుఁ గూర్చుండిరి. మనుమరాలు గనఁబడనందులకు దుఃఖించుచున్న నారాయణసింగు నొద్దకుఁ జని, మదనసింగు "తాతా! మీహేమలతవచ్చినదిసుమీ!" యని పలికెను. తోడనే నారాయణసిం గదరిపడి "నాయనా! ఏదీ! మా హేమలత? ఏదీ! నాయనా! నిజమేనా చెప్పుచెప్పు"మని వేగిరపడు చుండనంతలో హేమలత మేఘములచాటునమెఱపునలెవచ్చి "దాదా! దాదా!" అని పిలుచుచు నానందాతిశయమున సన్యాసపురుషు లుండి రనుమాట మఱచి యానందబాష్పములతో ముసలివాని యొడిలోఁ గూర్చుండి యతనికంఠమును గట్టిగఁగౌఁగిలించుకొనివిలపింపసాగెను. నారాయణసింగునుమనుమరాలిపైఁ జేయివైచి కనులనుండి బాష్పము లామెశిరముపైఁబడ "అమ్మా! నాఁటికినేఁడు నిన్ను జూచితిని. నిన్ను జూచి యానందించుటకు నీతండ్రి లేఁడు గదా తల్లీ"యని పరిపరిభంగులఁ దనసంతాపసంతోషములను మాటలచేతను జేష్టలచేతను దెలుపు చుండెను. అప్పుడు మదనసింగు వృద్ధునితో "తాతా! నీకుమారుఁడు వచ్చినాఁడు చూచెదవా?" యని పలుక నారాయణసింగు తనపుత్రుఁ డావఱకె యల్లాయుద్దీనుచక్రవర్తిచేఁ జంపఁబడినట్లు దృఢమగునమ్మ కముగలవాఁ డగుటచే నామాటనమ్మక "నాయనా! మీరు నన్నేల

పరిహసించెదరు! నాకొడుకెక్కడ? నాకగపడుటెక్కడ? జలాలుద్దీను చచ్చుటకుముందా రాత్రి నాకును నాకుమారునకును ఋణముతీరినది. అటువంటి పుత్రరత్నము నావంటిపాపకర్ములకేలదక్కును? నాయనా! జనార్దనసింగూ! ఇఁక నాకగపడవుగద" అని విలపించుచున్న నారాయణసింగుమాటలకడ్డమువచ్చి "జనార్దనసింగు దాదా! నామాటల నానవాలుపట్టఁజాలవా? నేనుజనార్దనసింగును. ఆరాత్రి నేనల్లాయుద్దీను చేతఁ బడకుండ దైవానుగ్రహమునబ్రతికి శిబిరమును విడిచి యింత కాలమును మాఱువేషముతో బహుదేశములఁదిరిగి సమస్తయాత్రలు సేవించి తుదకుఁ బాలిగ్రామమునకు వచ్చి మీరు బ్రతికియుండుట నెఱిఁగి మనశ్శాంతిఁ గలిగియుండి నేఁడుగలిసికొన్నాను" అనిజనార్దన సింగు తన పూర్వాశ్రమవృత్తాంతమును నెఱిఁగింప నారాయణసింగు వానికంఠమునుబట్టి తనకుమారుఁడని తెలిసికొని యక్కునఁ జేర్చి, యనిర్వాచ్యానందము నొంది "నాయనా! చక్రవర్తి నాకన్నులను బొడిచివేయకముందు నిన్ను గన్నులారఁజూచినాఁడను. నేఁడు నిన్నుఁ జూచి సంతోషింపనాకుఁ గన్నులులేవు. అయినను నీవును హేమలతయు నాకు రెండుకన్నులయి యున్నారు. మీరు దొరకుటె నాకు గనులు లభించుట" యని పలికి సంతోషమున వెఱ్ఱివానివలె నుండెను. జనార్దనసింగు హేమలతను శివప్రసాదుగృహమునకుఁ గొనిపోవునాఁడు గాని యీరెండుదినములలోఁ దనయొద్దనున్నపుడు గాని, తానామెకుఁ దండ్రి యగుటఁజెప్పనందున దనకు జ్వరముతగిలినప్పుడు రక్షరేఖ గట్టిన గోసాయియె తనతండ్రియని హేమలత పరిభమపర్యాయమున విని విస్మయమొందెను. తా నామెనువిడిచిపోవునాఁటి కెనిమిదిసంవత్సరముల బాలికగ నుండి నేఁడు సంప్రాప్తయౌవనయై యుండుటచే జనార్దనసింగు చాలకాలమున కగపడిన కూఁతును ముద్దుపెట్టుకొని యొడిలోఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనెను. తరువాత సువర్ణబాయి హేమ

లతను జూడఁగోరినందున జనార్దనసింగామెను లోనికంపెను. సువర్ణ యు హేమలత సౌందర్యాదులను, మొగమునరసపుత్రికళను, సత్కుల జాతచిహ్నములను విస్మయసంపత్తినిజూచి యామె యెట్లయినఁ దన కుమారునకిల్లాలైన జాలునని కోరుచుండెను. అప్పుడు మదనసింగు జనార్దనసింగును జూచి "అయ్యా! హేమలతకు సహోదరుఁడైన కుమారసింగెచట నున్నాఁడు? అతఁ డాదినమున మీమతమునకు వచ్చెఁగద" అని యడుగ "నాయనా! ఆకుమారసింగే యీహేమ లతయయ్యెను. యుద్ధమునందు జరిగినకలకలములో హేమలత దుష్టుల పాలఁబడకుండఁ బురుషవేషము వైచికొని యాపేరు బెట్టుకొన్నది." అని జనార్దనసింగుత్తరముచెప్పెను. హేమలతయొక్క సమయోచిత బుద్ధికిని యుక్తికిని మదనసింగాశ్చర్యపడుచుండ నపుడు భీమసింగు లక్ష్మణసింగునెదుట, జనార్దనసింగు హేమలతను మదనసింగునకిచ్చి వివాహము చేసెదనని చెప్పి, తనతండ్రికిని నావివాహ మిష్ట మగు టచేఁ దద్విషయప్రయత్నముల నొనర్పుఁడని భీమసింగుతోడను దక్కినరసపుత్రులతోడను జెప్పెను. ప్రతాపసింగు మృతినొందుటచేఁ బెద్దలెవ్వరును లేరని మదనసింగుపక్షమున భీమసింగు సర్వప్రయత్న ములను జేయించి పందిళ్ళు వేయించెను. నారాయణసింగు జనార్దనసిం గును హేమలత వివాహ మగువఱకును దమమందిరమునకు రండని భీమసింగు పిలిచికొనిపోయెను. సంపూర్ణశరత్కాలచంద్రమండలము నపహసించు హేమలతముఖము నవలోకించి ముద్దుపెట్టుకొనియెప్పు డీఁగఁబోలు నామె దేహమును బిగ్గఁగౌఁగిలించికొను నిమిష మెన్నఁడు వచ్చునాయని మదనసింగు నిమిష మొకగడియవలె గడుపుచుండెను. రూపొందిన మన్మథునివలె నల్లపట్టుకుచ్చులఁ బోలుమీసముతోడను నీలోత్పలములవంటి నేత్రములతోడను సంపూర్ణచంద్రబింబమువంటి ముఖముతోడను దనహృదయమును బాయకున్నమదనసింగునుదలఁచి

కాని హేమలతయు వానిఁ గలిసికొనుసుదిన మెదురుచూచుచుండెను. అంతట నొక సుదినమున సుముహూర్త మేర్పఱచి జనార్దనసింగు హేమలతామదనసింగులకు సకలరాజపుత్రముఖ్యులసన్నిధిని మహావిభవముతో భేరీమృదంగాదిమంగళధ్వనులతో వివాహము గావించెను. పద్మినీదేవి హేమలతయొక్క వినయాదిసుగుణములకు మెచ్చియో, పుత్రసమానుఁడైన మదనసింగుపైఁ గలప్రేమనెంచియో, యామెకు సమస్తాభరణములను బెట్టి తనయింటఁ బెండ్లికుమార్తెను జేసెను. చూచినవారందఱు నది యనుకూలదాంపత్యమనిపొగడ హేమలత మదనసింగును వివాహమాడెను. వివాహమహోత్సవ మైదునాళ్లను మహావైభవముతో నడచెను. మదనసింగేకపత్నీవ్రతస్థుఁడై విద్యావంతురాలయిన యామెసాంగత్యముచే నపారసౌఖ్యము నొందుచు నారాయణసింగుతోడను మామగారితోడను సుఖముగాఁగాలక్షేపము చేయుచుండెను. వివాహమైన నెలదినముల కబ్దుల్‌ఖరీముమాలవిని మదనసింగు భీమసింగునకుజూపి యాతఁడు మ్లేచ్ఛరాజ్యమును బాసి చిత్తూరురాజ్యమున నుండుట కనుజ్ఞ వేఁడుచుండుటఁ దెలియఁ జేయ భీమసింగందులకు సంతోషించి యాతనికి నెలకుఁ బదియైదువరాలవేతనముగలయుద్యోగమునిచ్చి యాతని కుటుంబమునుగూడ రప్పించెను. ఆనాఁటనుండియు మాలవి చిత్తూరువాస్తవ్యుఁడై మహారాణాకొలువులోనుండెను.

తరువాత హేమలత సుఖముగనున్నవార్తను శివప్రసాదునకుఁ జంద్రసేనునకును దెలియఁజేయుటకు మదనసింగు వారికడకు మనుష్యులనంపెను. హేమలత తనకుఁ గడుసహాయమొనర్చినచంద్రావతి కుత్తరమువ్రాసి యామనుష్యులచేతి కిచ్చెను. హేమలతామదనసింగులయనురాగఫలమై, వివాహమైన రెండు సంవత్సరములనాఁటికి వారి కొకకుమారుఁడుదయించెను. అతనికి మదనసింగు మాధవసిం

గని తనతండ్రిపేరు పెట్టెను. తరువాత వారి కనేకులు కుమారులు గుమార్తెలుం జనించిరి. మదనసింగు రాజభక్తియుక్తుఁడై తనతండ్రి కంటెను బినతండ్రికంటెను బరాక్రమమునఁ బేరుగాంచి శత్రువులకు బక్కలో బల్లెమై రాణాకు గుండెకాయ యై పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి గలిగి వర్ధిల్లుచుండెను.

సంపూర్ణము.

శ్రీసుజనరంజనీ ముద్రాక్షరశాల, రాజమహేంద్రవరము.

Pandit - M. S. Veerabhadrayya

[illegible]

([illegible])

